
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Gazi
1926

TOKAT, AMASYA VE ÇORUM KIRSALINDAKİ AHŞAP MİNARELERİN BELGELENMESİ VE KONSTRÜKSİYON ANALİZİ

Elif YAPRAK BAŞARAN

DOKTORA TEZİ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ARALIK 2024

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Elif YAPRAK BAŞARAN

17/12/2024

TOKAT, AMASYA VE ÇORUM KIRSALINDAKİ AHŞAP MİNARELERİN BELGELENMESİ VE KONSTRÜKSİYON ANALİZİ

(Doktora Tezi)

Elif YAPRAK BAŞARAN

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Aralık 2024

ÖZET

Tokat, Amasya ve Çorum İllerindeki ahşap minarelerin belgelenme ve çözümlenmesine odaklanan bu araştırma, kırsal mimari mirasın gelecek nesillere aktarılmasının önemini vurgulamaktadır. Çalışmanın amacı, ahşap minarelerin yapım tekniklerine yönelik literatürde bulunmayan bilginin elde edilmesidir. Bu kapsamda yapıların yer tespitinin akabinde alan çalışması kapsamında belgeleme ve konstrüksiyon özelliklerin tespiti yapılmıştır. Elde edilen veriler bilgisayar ortamında sayısallaştırılarak detaylar oluşturulmuş; elde edilen verilerle farklı konstrüksiyon ve detay sistemlerine sahip yapıların çözümlemeleri elde edilmiştir. Yapıların inşa aşamasında çalışan veya konuya yönelik restorasyon bilgisi olan ustalar bulunarak, kendileri ile bilgi alışverişinde bulunulmuş; bilinmeyen detaylara yönelik sözlü bilgi elde edilmiştir. Elde edilen veriler ile tipoloji çalışmaları tamamlanarak sistem detayları ve envanterler oluşturulmuştur. Araştırma, ahşap malzemenin çevre dostu ve sürdürülebilir özelliklerinin yanı sıra, yerel inşa teknikleri ve kültürel bağlamların, kırsal cami mimarisinin temelini oluşturduğunu belirlemiştir. Ancak ustaların gitgide vefat ve yaşlılık sebepleri ile azaldığı, çıraksızlık sebebi ile bilginin aktarılamadığı, özgün örneklerin azalması sebebi ile restorasyon bağlamında verilerin de azalmakta olduğu; bulunamadığı tespit edilmiştir. Bu sebeple tezin öncelikli hedefi olan konstrüksiyon çözümlemesi; restorasyon kapsamında bilgi oluşturma amacını taşımaktadır.

Bilim Kodu	:	80106
Anahtar Kelimeler	:	Tokat, Amasya, Çorum, ahşap minare, belgeleme
Sayfa Adedi	:	517
Danışman	:	Prof. Dr. Özlem SAĞIROĞLU DEMİRCİ

DOCUMENTATION AND CONSTRUCTION ANALYSIS OF WOODEN MINARETS IN THE RURAL AREAS OF TOKAT, AMASYA AND ÇORUM

(Ph. D. Thesis)

Elif YAPRAK BAŞARAN

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES

December 2024

ABSTRACT

This research, which focuses on the documentation and analysis of wooden minarets in Tokat, Amasya, and Çorum provinces, emphasizes the importance of transferring rural architectural heritage to future generations. The study aims to obtain information not found in the literature on the construction techniques of wooden minarets. In this context, documentation and construction features were determined within the scope of the field study after the location of the structures was determined. The obtained data was digitized in a computer environment, and details were created; with the obtained data, analyses of structures with different construction and detail systems were obtained. Masters who worked during the construction phase of the structures or who had restoration knowledge on the subject were found, and information was exchanged with them; verbal information was obtained on unknown details. Typology studies were completed with the obtained data, and system details and inventories were created. The research determined that in addition to the environmentally friendly and sustainable features of wooden materials, local construction techniques, and cultural contexts form the basis of rural mosque architecture. However, it has been determined that the number of masters is decreasing due to death and old age, that knowledge cannot be transferred due to lack of apprenticeships, and that data in the context of restoration is decreasing due to the decrease in original examples. For this reason, the primary goal of the thesis, construction analysis, is to create information within the scope of restoration.

Science Code	:	80106
Key Words	:	Tokat, Amasya, Çorum, wooden minaret, documentation
Page Number	:	517
Supervisor	:	Prof. Dr. Özlem SAĞIROĞLU DEMİRCİ

TEŞEKKÜR

Mimarlık öğrenciliğimin ilk gününden itibaren kendime rol model olarak aldığım ve doktora çalışmalarım boyunca birlikte çalışma fırsatı bulduğum, her daim değerli destekleri ve rehberliğiyle bana yol gösteren danışmanım Prof. Dr. Özlem SAĞIROĞLU DEMİRCİ'ye en içten teşekkürlerimi sunarım. Tez izleme sürecinde, kıymetli bilgi ve görüşleriyle tezin ilerlemesi ve gelişmesine büyük katkılarda bulunan Sayın Prof. Dr. Abdullah TOGAY ve Prof. Dr. Can Mehmet HERSEK hocalarıma da gönülden teşekkür ederim. Tez savunma jürisinde yer alarak değerli katkılar sunan Sayın Prof. Dr. Arzu ÖZEN YAVUZ ve Sayın Doç. Dr. Pınar AYKAÇ LEIDHOLM hocalarıma ayrıca minnettarlığımı ifade etmek isterim.

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölüm Başkanı Sayın Doç. Dr. Aygün KALINBAYRAK ERCAN'a, her zaman hissettirdiği desteği ve zor anlarımda yanımda olup beni tekrar ayağa kaldırdığı için teşekkür ederim. Ayrıca, yalnızca bir çalışma arkadaşı değil, aynı zamanda bir kardeş gibi yanımda olan Arş. Gör. Seda KALKAN'a da teşekkürlerimi sunarım.

Doktora sürecim boyunca desteğini esirgemeyen sevgili eşim Tansel BAŞARAN'a, tez aşamasında ve hayatımın her alanında verdiği destekler için derin minnettarlığımı sunarım.

Tez çalışmam sırasında ihtiyaç duyduğum belge ve bilgilerin temininde bana yardımcı olan Tokat KUDEB birimi ve Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü çalışanlarına şükranlarımı sunarım.

Ahşap konusunda her zaman danıştığım ve işine duyduğu sevgiye hayranlıkla saygı duyduğum Sayın Ali ILIKÇAY Usta'ya, belgeleme ve arşivlemenin önemini anlamamda büyük katkı sağlayan Sayın Mehmet Ali CİNLİOĞLU ve Hasan ERDEM'e de teşekkür ederim.

Hayatım boyunca yanımda olan ve desteklerini her daim hissettiğim annem Süheyla YAPRAK ve babam Kadir YAPRAK'a, ablaları olmaktan her zaman mutluluk duyduğum sevgili kardeşlerim Dr. Ebru YAPRAK, Dr. Ahmet YAPRAK ve Dr. Ada İrem YAPRAK'a en derin teşekkürlerimi ve sevgilerimi sunarım. Hayatımın en büyük mutluluğu olan çocuklarım Alara Zeynep ve Emir Kaan'a da sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET iv

ABSTRACT v

TEŞEKKÜR vi

İÇİNDEKİLER vii

ÇİZELGELERİN LİSTESİ x

HARİTALARIN LİSTESİ xiii

ŞEKİLLERİN LİSTESİ xiv

SİMGELER VE KISALTMALAR 1

1. GİRİŞ 1

2. KIRSAL MİMARLIK MİRASI VE KORUNMASI 7

2.1. Kırsal Mimarlık Mirası: Temel Kavramlar 7

2.2. Ahşabın Kırsal Mimarideki Yeri 17

2.2.1. Ahşap malzeme hakkında genel bilgiler 17

2.2.2. Kırsal mimaride ahşap kullanımı 27

2.2.3. Türk dini mimarisinde ahşap kullanımı ve yapım teknikleri 29

2.3. Kırsal Mimarlık Mirasının Korunmasında Yasal ve Yönetsel Boyut 38

2.3.1. Ahşap mimari mirasın korunmasında uluslararası ve ulusal ilkeler, standartlar ve yönetmelikler 44

3. İSLAM'DA CAMİ MİMARİSİ VE MİNARELER 47

3.1. Ezan ve Minareler: İslami Mimarinin Sembollerinin Kökeni 47

3.2. Türk İslam Mimarisinde Cami ve Minare Gelişimi 51

3.3. Minare Yapımında Kullanılan Elemanlar, Malzemeler ve Teknikler 54

3.3.1. Taş ve tuğla minareler 54

3.3.1. Ahşap minareler ve Anadolu'da gelişimi 56

4. ALAN ÇALIŞMASI 61

4.1. Alan Çalışması Yapılan Bölgenin Özellikleri 61

Sayfa

4.1.1. Çevresel ve fiziksel özellikleri 61
4.1.2. Sosyal özellikleri ve tarihi 64
4.1.3. Orta Karadeniz Bölgesi'nin geçirdiği afetler (deprem-yangın-sel) 68
4.1.4. Ormancılık, bölge orman varlığı, bölge ekosistemi hakkındabilgiler 77
4.2. Arazi Çalışmaları: Yöntemler, Kullanılan Araçlar ve Sözlü Tarih Yaklaşımları 79
4.2.1. Fotogrametrik teknikler 80
4.2.2. Sözlü tarih yaklaşımları 88
4.3. Ahşap Minareli Camilerin Envanterlerinin Oluşturulması 90
4.3.1. Yapı hakkında edinilen bilgilerin kaynakları 93
4.3.2. Yapı tescil durumu 96
4.3.3. Yapısal durum 97
4.3.4. Cami için müdahale görme durumu 100
4.3.5. Minare müdahale durumu 102
4.3.6. Cami yapım malzemesi 104
4.3.7. Yapı kimlik belgeleri 106
5. BULGULAR 229
5.1. Minare Yapım Tarihleri 229
5.2. Minare Yapım Tekniği 232
5.3. Minarenin Bulunduğu Yer 240
5.4. Minare Girişinin Bulunduğu Yer 245
5.5. Minare Bölümleri 249
5.5.1. Temel 249
5.5.2. Kaide 253
5.5.3. Pabuç 265
5.5.4. Gövde 271
5.5.5. Şerefe 275

Sayfa

5.5.6. Petek 292
5.5.7. Külah 297
5.5.8. Merdiven 308
5.5.9. Alem 313
5.6. Tipolojik Analiz 319
5.7. Ahşap Minarelerde Süsleme 327
5.8. Tespit Edilen Değişme, Bozulmalar 328
6. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER 333
6.1. Bulgulardan Çıkan Sonuçlar 334
6.2. Minarenin Bölümleri 345
6.3. Minarelerin Yapısal ve Koruma Unsurları 362
6.4. Geleneksel Yöntemler 365
6.5. Ahşap Minareli Cami Restorasyonu: Koruma Yöntemleri ve Disiplinler Arası Yaklaşımlar 368
6.6. Değerlendirme ve Öneriler 373
KAYNAKLAR 379
EKLER 401
ÖZGEÇMİŞ 517

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge **Sayfa**

Çizelge 4.1. Ahşap minareli cami envanteri oluşturulurken takip edilen adımlar..... 92

Çizelge 4.2. Yapı hakkında edinilen bilgilerin kaynakları 94

Çizelge 4.3. Yapı tescil durumu..... 96

Çizelge 4.4. Yapısal durum..... 98

Çizelge 4.5. Müdahale görme durumu..... 100

Çizelge 4.6. Minare müdahale durumu..... 102

Çizelge 4.7. Cami yapım malzemesi..... 105

Çizelge 4.8. İllerdeki ahşap minareli camilerin kısaltmaları 107

Çizelge 4.9. A-MZF-BZC-1 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi 109

Çizelge 4.10. A-MZF-BGD-2 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi..... 112

Çizelge 4.11. A-MZF-ÇAY-3 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi..... 114

Çizelge 4.12. A-MZF-ÇLB-4 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi 118

Çizelge 4.13. A-MZF-ÇOR-5 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi..... 120

Çizelge 4.14. A-MZF-DBK-6 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi..... 122

Çizelge 4.15. A-MZF-EYÇ-7 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi 124

Çizelge 4.16. A-MZF-FEN-8 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi..... 127

Çizelge 4.17. A-MZF-HH-9 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi 129

Çizelge 4.18. A-MZF-PRB-10 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi..... 131

Çizelge 4.19. A-GÜM-DRP-11 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi 133

Çizelge 4.20. A-TAŞ-BAR-12 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi..... 136

Çizelge 4.21. A-MRK-YÖP-13 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi 139

Çizelge 4.22. Ç-İSK-AŞT-14 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi..... 141

Çizelge 4.23. Ç-İSK-ÇUV-15 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi..... 144

Çizelge 4.24. Ç-İSK-FAZ-16 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi..... 146

Çizelge 4.25. Ç-İSK-KAY-17 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi 148

Çizelge **Sayfa**

Çizelge 4.26. Ç-İSK-MYD-18 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi..... 150

Çizelge 4.27. Ç-İSK-MÜF-19 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi 152

Çizelge 4.28. Ç-MRK-ABD-20 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi..... 154

Çizelge 4.29. Ç-MRK-İNA-21 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi 157

Çizelge 4.30. Ç-MRK-KAL-22 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi 159

Çizelge 4.31. Ç-MRK-KEL-23 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi..... 161

Çizelge 4.32. Ç-MRK-KUN-24 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi..... 164

Çizelge 4.33. Ç-MRK-VEP-25 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi..... 166

Çizelge 4.34. Ç-OSM-AGZ-26 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi..... 168

Çizelge 4.35. T-MRK-ACP-27 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi..... 170

Çizelge 4.36. T-MRK-AHİ-28 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi..... 172

Çizelge 4.37. T-MRK-AKD-29 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi..... 174

Çizelge 4.38. T-MRK-BZT-30 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi..... 176

Çizelge 4.39. T-MRK-GÖZ-31 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi 178

Çizelge 4.40. T-MRK-HOA-32 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi..... 180

Çizelge 4.41. T-MRK-SEY-33 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi..... 182

Çizelge 4.42. T-MRK-YOL-34 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi 185

Çizelge 4.43. T-ALM-GÜM-35 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi..... 187

Çizelge 4.44. T-ART-YUK-36 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi..... 189

Çizelge 4.45. T-NİK-AKN-37 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi..... 191

Çizelge 4.46. T-NİK-ALÇ-38 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi..... 193

Çizelge 4.47. T-NİK-ÇİL-39 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi 196

Çizelge 4.48. T-NİK-DER-40 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi..... 198

Çizelge 4.49. T-NİK-GAZ-41 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi 200

Çizelge 4.50. T-NİK-HAL-42 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi 202

Çizelge 4.51. T-NİK-HAN-43 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi..... 204

Çizelge **Sayfa**

Çizelge 4.52. T-NİK-HÜS-44 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi..... 206
Çizelge 4.53. T-NİK-NAL-45 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi 208
Çizelge 4.54. T-NİK-SIR-46 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi 210
Çizelge 4.55. T-RES-KIZ-47 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi..... 213
Çizelge 4.56. T-SUL-MAS-48 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi..... 215
Çizelge 4.57. T-TUR-NEC-49 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi..... 217
Çizelge 4.58. T-ZİL-BEH-50 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi..... 219
Çizelge 4.59. T-ZİL-BEY-51 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi..... 221
Çizelge 4.60. T-ZİL-CED-52 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi..... 224
Çizelge 4.61. T-ZİL-MOL-53 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi..... 226
Çizelge 5.1. Camilerin yapım tarihleri..... 229
Çizelge 5.2. Minare yapım tekniği ile ilgili sayısal veriler..... 232
Çizelge 5.3. Minare yapım tekniği..... 232
Çizelge 5.4. Minarenin bulunduğu yer 240
Çizelge 5.5. Minarenin bulunduğu yer 241
Çizelge 5.6 Minare girişinin bulunduğu yer 246
Çizelge 5.7. Kaide bulunma durumu 255
Çizelge 5.8. Pabuç bulunma durumu 267
Çizelge 5.9. Gövde formuna göre ahşap minareler..... 272
Çizelge 5.10. Şerefe Tipolojisi..... 278
Çizelge 5.11. Şerefe tipolojisine ait sayısal veriler..... 280
Çizelge 5.12. Minarelerde petek bulunma durumu..... 292
Çizelge 5.13. Külah tipolojisi 298
Çizelge 5.14. Merdiven tipolojisi..... 311
Çizelge 5.15. İncelenen camilerde gözlemlenen alem tipolojisi..... 317
Çizelge 5.16. Çalışma kapsamında incelenen tüm ahşap minarelerin tipolojik analizi.. 319

HARİTALARIN LİSTESİ

Harita **Sayfa**

Harita 4.1. Karadeniz Bölgesi Bölümleri haritası 61

Harita 4.2. Çalışma Alanı Olan Amasya-Çorum-Tokat illeri 63

Harita 4.3. Tokat'ın İli Sınırlarını ve Komşularını Gösteren Harita 66

Harita 4.4. Amasya İli Sınırlarını ve Komşularını Gösteren Harita 67

Harita 4.5. Çorum İli Sınırlarını ve Komşularını Gösteren Harita 68

Harita 4.6. AFAD-Türkiye deprem risk haritası 70

Harita 4.7. Amasya İli heyelan duyarlılık haritasının ilçe sınırlarıyla birlikte görünümü 74

Harita 4.8. Çorum İli heyelan duyarlılık haritasının ilçe sınırlarıyla birlikte görünümü 75

Harita 4.9. Tokat İli heyelan duyarlılık haritasının ilçe sınırlarıyla birlikte görünümü 75

Harita 4.10. Türkiye Orman Örtüsü Haritası 78

Harita 6.1. Tokat ili heyelan duyarlılık harita 337

Harita 6.2. Samsun ili Heyelan Duyarlılık Haritası 338

Harita 6.3. Tokat ili Diri Fay Haritası 338

Harita 6.4. Türkiye'nin deprem bölgeleri ve fay hatları 364

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil **Sayfa**

Şekil 2.1. Bir ağacın Alt Sistemi 19

Şekil 2.2. Yumuşak Ahşap kesiti- Sert Ahşap kesiti 19

Şekil 2.3. Alt-makro seviyede ahşap 20

Şekil 2.4. Ahşabın enine kesiti 20

Şekil 2.5. Ahşabın enine kesiti 20

Şekil 2.6. Ahşabın ağaçtaki yerine göre çalışması 23

Şekil 2.7. Ahşap yapılarda kullanılan metal birleştirme elemanları. 34

Şekil 2.8. Kavela 35

Şekil 2.9. Kama 35

Şekil 3.1. Battalgazi Halfetih Minaresi 13.yüzyıl 56

Şekil 4.1. 1939 Erzincan Depreminden etkilenen Tokat Köylerinde hasar tespit çalışması 72

Şekil 4.2. Zile Behramağa Camii (T-ZİL-BEH-50) ve fotoğraf çekimi için İHA'nın kaldırılması 82

Şekil 4.3. Minareye ait perspektife giren fotoğraf 82

Şekil 4.4. Minareye ait perspektife girmeyen fotoğraf 83

Şekil 4.5. Zile Behramağa Camii (T-ZİL-BEH-50) minaresine ait fotoğraflar 83

Şekil 4.6. Behramağa Camii çatı yüzeyi ve minare modeli 84

Şekil 4.7. Yersel kamera ile iç mekân çekimine ait fotoğraflar 84

Şekil 4.8. Yersel kamera ile yıkılmış olan minareye ait fotoğraflar 85

Şekil 4.9. İHA ile iç mekâna ait çekilen fotoğraflar 85

Şekil 4.10. İHA ile düşey fotoğraf çekimi 86

Şekil 4.11. İHA ile yapı etrafında dairesel fotoğraf çekimi 86

Şekil 4.12. Çalışma kapsamında görüşülen ahşap ustaları 89

Şekil 4.13. Yapı hakkında edinilen bilgilerin kaynakları 93

Şekil 4.14. Yapı Tescil Durumu 97

Şekil **Sayfa**

Şekil 4.15. Yapısal durum 99

Şekil 4.16. Yapı onarım geçirme durumu 102

Şekil 4.17. Minare onarım geçirme durumu 104

Şekil 4.18. Cami yapım malzemesi 106

Şekil 5.1. Minare yapım tekniği 234

Şekil 5.2. Ahşap iskelet yapım tekniği 235

Şekil 5.3. Ahşap iskelet yapım sistemli minare detayı 236

Şekil 5.4. Ahşap yığma yapım tekniği ile inşa edilen minareler 237

Şekil 5.5. Ahşap yığma yapım tekniği 239

Şekil 5.6. Minarenin bulunduğu yer 240

Şekil 5.7. A-TAŞ-BAR-12 numaralı ahşap minare yerleşimi 243

Şekil 5.8. T-NİK-ALÇ-38 numaralı ahşap minare yerleşimi 244

Şekil 5.9. A-MZF-BZC-1 numaralı ahşap minare yerleşimi 244

Şekil 5.10. A-MRK-YÖP-13 numaralı ahşap minare yerleşimi 245

Şekil 5.11. Minarede temel durumu 250

Şekil 5.12. Seren direğine uygulanan kaz ayağı sistemi 251

Şekil 5.13. Ç-MRK-ABD-20 numaralı ahşap minareli camide seren direği zemin birleşimi 252

Şekil 5.14. Temel altı kotunda ahşap seren direği ve taş birleşim detayı 252

Şekil 5.15. Temel altı kotunda ahşap seren direği ve taş birleşim detayı 253

Şekil 5.16. Ayasofya Cami Minare Kaidesi 254

Şekil 5.17. T-RES-KIZ-47 numaralı ahşap minare kaidesi 255

Şekil 5.18. Kaide bulunma durumu 257

Şekil 5.19. Kaidesi bulunan ahşap minareler 258

Şekil 5.20. İki kademeli kaideye sahip ahşap minareler 260

Şekil 5.21. T-NİK-HAN-43 numaralı ahşap minareli camide bulunan üç kademeli kaide 260

Şekil **Sayfa**

Şekil 5.22. T-NİK-HAN-43 numaralı ahşap minareli kaidesinin ilk kademesinde bulunan devşirme taşlar 261

Şekil 5.23. Silindirik gövdeye geçiş detayı 261

Şekil 5.24. Ç-MRK-ABD-20 numaralı ahşap minarede tambur detayı 262

Şekil 5.25. Kaidesi Bulunmayan Ahşap Minareler 263

Şekil 5.26. T-RES-KIZ-47 numaralı ahşap minareli camide pabuç uygulaması 266

Şekil 5.27. A-MZF-PRB-10 numaralı ahşap minareli camide pabuç uygulaması 267

Şekil 5.28. Pabuç bulunma durumu 269

Şekil 5.29. Pabuç kısmı bulunan ahşap minareli camiler 270

Şekil 5.30. Şam Emevi Cami 271

Şekil 5.31. Diyarbakır'daki Ulu Cami minaresi 271

Şekil 5.32. Amasya Burmalı Minare Cami 272

Şekil 5.33. Gövde Formu 274

Şekil 5.34. Gövdesi çokgen formunda olan ahşap minareler 275

Şekil 5.35. A-MZF-BZC-1 kodlu caminin ahşap minare şerefe detayı 277

Şekil 5.36. Şerefe üstü durumu 280

Şekil 5.37. A-GÜM-DRP-11 numaralı ahşap minare şerefe detayı 281

Şekil 5.38. A-MZF-ÇAY-3 numaralı ahşap minare şerefe detayı 281

Şekil 5.39. Şerefe altı çıkmasız ahşap minareler 282

Şekil 5.40. Ç-MRK-KAL-22 numaralı köşk minare 283

Şekil 5.41. Şerefe altı çıkma detayı 284

Şekil 5.42. Şerefe Korkuluğu yapım malzemesi 285

Şekil 5.43. Şerefe korkuluğu ahşap olan örnekler 285

Şekil 5.44. Şerefe korkuluğu metal olan örnekler 286

Şekil 5.45. Şerefe Üstü Açık Olan Ahşap Minareler 287

Şekil 5.46. Şerefe Üstü Kapalı Olan Ahşap Minareler 289

Şekil 5.47. İllere göre minarelerde petek bulunma durumu 294

Şekil **Sayfa**

Şekil 5.48. Petek bölümü bulunan ahşap minareler 295

Şekil 5.49. İllere göre külah tipolojisi dağılımı 300

Şekil 5.50. T-ZİL-BEY-51 numaralı ahşap minare külah detayı 301

Şekil 5.51. Ç-MRK-ABD-20 numaralı ahşap minare seren direği kaz ayağı sistemi 302

Şekil 5.52. Örnek külah detayı 302

Şekil 5.53. Seren direği külah alt kot birleşim detayı 303

Şekil 5.54. T-NİK-ÇİL-39 numaralı ahşap minare külah uygulaması 303

Şekil 5.55. Düz konik külahlı minareler 304

Şekil 5.56. Boğumlu konik külahlı minareler 308

Şekil 5.57. Merdiven detayı 309

Şekil 5.58. T-ZİL-BEY-51 numaralı ahşap minare merdivenindede takoz elemanı kullanımı 309

Şekil 5.59. Ahşap minare merdivenindede kullanılan ahşap yardımcı eleman kullanımı 310

Şekil 5.60. Seren direğine basamakların yerleşimi 311

Şekil 5.61. Alem detayı 314

Şekil 5.62. 1.tip alem 314

Şekil 5.63. 2.ve 3.tip alem 315

Şekil 5.64. 4.tip alem 315

Şekil 5.65. 5.tip alem 316

Şekil 5.66. Alem bulunmayan ahşap minareler 316

Şekil 5.67. T-ZİL-BEY-51 numaralı ahşap minare külah detayı 317

Şekil 5.68. Ahşap minarelerde süslemede özellikleri 328

Şekil 5.69. Malzeme deformasyonu (ahşap elemanlardaki deformasyonlar) 329

Şekil 5.70. Metal elemanlarda oksitlenme 329

Şekil 5.71. Minarenin dikey eksenden sapması 330

Şekil 5.72. Doğal afetler 330

Şekil **Sayfa**

Şekil 5.73. Uygun olmayan eklenti 331

Şekil 6.1. Tokat Niksar Yalıköy Cami 343

Şekil 6.2. T-TUR-NEC-49 kodlu caminin minaresinin yangın sonrası görünümü 343

Şekil 6.3. Alanya Gücüoğlu Camisi, Elmalı Toklular Mescidi ve Antalya İskele Camisi minareler 347

Şekil 6.4. T-RES-KIZ-47 kodlu caminin ahşap minare kaidesi 349

Şekil 6.5. Ahşap yığma yapım tekniği ile inşa edilen çokgen gövdeli minareler 351

Şekil 6.6. Alanya Gücüoğlu Camisi Minaresi 352

Şekil 6.7. A-MZF-BGD-2 cami minaresi ahşap silmeler 353

Şekil 6.8. A-MZF-BGD-2 cami minaresi ahşap silmeler 353

Şekil 6.9. Şerefe altı çıkmasız ahşap minareler 355

Şekil 6.10. Çorum ili Merkez ilçede bulunan Ç-MRK-ABD-20 numaralı Abdalata Camii minaresinde basamakların şerefe üstü devamı 357

Şekil 6.11. Alem tipolojisi 359

Şekil 6.12 Sulusaray Malum Seyid Tekke Köyü Camii minaresi (sol) ve T-ART-YUK-36 kodlu cami minaresi 363

Şekil 6.13. Ormandan kesilen ağaçların dere yoluyla taşınması 364

1. GİRİŞ

İnsanlar, tarih öncesi dönemlerden itibaren çevresini, ihtiyaçlarına göre şekillendirerek yaşam alanları oluşturmaktadır. Bu süreçte, yerleşimlerin coğrafi özellikleri ve bulunabilir malzemeler önemli rol oynamaktadır. Geçmişten günümüze her coğrafi bölge, kendine özgü bir mimari kültür geliştirmiştir. İnsan ve çevre etkileşiminin bir ürünü olan bu mimari, özellikle kırsal bölgelerde belirgin biçimler almaktadır. İşlevselliği ve akılcı çözümleri ön plana çıkaran kırsal mimari, toplumun gelenekleriyle şekillenen, yerel ustaların elinden çıkan benzersiz yapıları içermektedir. Bu yapılar, sivil mimari yapılarının yanı sıra, dini yapıları da kapsamaktadır.

Kırsal mimarinin oluşumunda, coğrafi imkânlar doğrultusunda kolayca elde edilebilen malzemelerin kullanımı temel bir ilke olarak karşımıza çıkmaktadır. Ustalık becerisi, malzemenin yapısından elde edilen avantajlarla birleşerek, işlevsel gereksinimleri karşılayan yapılar ortaya koymaktadır. Bu yapılar, bulundukları topografya ve çevresel koşulların etkisiyle, yapıya özgü detaylarla zenginleşmektedir.

Ahşap, tarih öncesi dönemlerden beri kullanılan ve yapı inşasında yaygın bir yer edinen eski bir malzeme olarak öne çıkmaktadır. Yenilenebilir bir kaynak olmasının yanı sıra, düşük enerji maliyetiyle üretimi ve işlenmesi, ahşabı özellikle cazip bir seçenek haline getirmektedir. Ahşabın dönüşebilirliği ve ısı yalıtımındaki üstünlüğü, günümüzün çevresel ve enerji sorunlarına karşı etkili çözümler sunmaktadır.

Bu malzeme, sadece sivil mimari alanında değil, aynı zamanda kırsal bölgelerdeki dini yapıların inşasında da kullanılmaktadır. Türk dini mimarisinde ahşap, cami, mescit, tekke gibi yapılarda hem estetik hem de yapısal açıdan önemli bir malzeme olarak öne çıkmaktadır. Ahşap, taşıyıcı sistemler ve çatılarda temel rol oynamaktadır. Mihrap ve minber gibi unsurlarda ise, salt bir yapı malzemesi olmaktan öte sanatsal bir ifade aracı haline gelmektedir. Kapı, pencere ve mahfil gibi elemanlarda da tercih edilen ahşap, yalnızca yapısal destek sağlamakla kalmamakta, aynı zamanda mekâna estetik bir değer katmaktadır.

Ahşabın minarelerde kullanımı, dini yapılarda bu malzemenin çok yönlü kullanımının bir diğer önemli örneği olarak dikkat çekmektedir. Bölgede bulunan ahşap malzemenin kolay temin edilebilir olması ve yerel ustaların kendi becerilerine dayanarak geliştirdikleri inşa

teknikleri, ahşap minarelerin yapımını yaygınlaştırmıştır. Hafif yapısı sayesinde ahşap minareler, binanın genel ağırlığını azaltırken, zengin bezeme ve oyma teknikleriyle estetik açıdan büyük bir değer taşımaktadır. Bu çok yönlülüğü, ahşabı kırsal dini mimarinin vazgeçilmez unsurlarından biri haline getirmektedir.

Problemin tanımı

Günümüzde camilerle ilgili pek çok çalışma yapılmaktadır. Literatür incelendiğinde, tekil belgeleme, restorasyon /güçlendirmeye yönelik çalışmaların bulunduğu, ancak bölgesel, tipoloji veya malzemeye odaklanan araştırmaların yeterli düzeyde olmadığı gözlemlenmektedir. İncelenen çalışmalarda büyük çoğunluğun ahşap camiler üzerine yoğunlaştığı, ahşap minareler ile ilgili çalışmaların ise oldukça sınırlı kaldığı görülmektedir. Ahşap minarelerin tipoloji ve konstrüksiyonuna dair veri yok denecek kadar azdır. Bu durum, ahşap minarelerin araştırılması, belgelenmesi ve korunması konusundaki eksiklikleri ortaya koymaktadır.

Literatür kapsamında incelenen örneklerden bazıları, belgeleme, restorasyon süreçleri ve taşıyıcı sistem analizleri gibi farklı konulara odaklanmaktadır. Örneğin, Sağıroğlu (2016), Antalya'nın Akseki-Manavgat-İbradı bölgelerindeki ahşap minarelerin belgelenmesi ve konstrüksiyon sistemlerinin belirlenmesi üzerine çalışırken; Kudumović (2017), Bosna-Hersek'teki Brezovaca ahşap minareli caminin kültürel değerlerini ele almıştır. Causevic vd. (2019), Bosna-Hersek'te taş ve ahşap minarelerin restorasyonu ve taşıyıcı sistemlerinin malzeme açısından incelenmesine odaklanmıştır. Sündüs (2019), Konya'daki mescitlerde yer alan ahşap minare ve ezanlıklara dair bir inceleme sunmuştur. Jahić (2019), Bosna-Hersek'in Tuzla bölgesindeki ahşap minareli mahalle camilerinin 16. ve 17. yüzyıldan kalma örneklerinin restorasyon süreçlerini aktarmıştır. Güdü (2021), ahşap minarelerin taşıyıcı sistem özellikleri ve deprem davranışlarını mühendislik açısından analiz etmiştir. İbrahimgil ve Kudumović (2023) ise, Balkanlar'daki ahşap minarelerin mimari özelliklerini bölgesel örnekler üzerinden incelemiştir.

Bu çalışmaların bir kısmı inşaat mühendisliği alanında yapıların taşıyıcı sistemlerinin analizine, bir kısmı ise mimarlık ve sanat tarihi alanında belgeleme, restorasyon ve tipolojik değerlendirmelere odaklanmaktadır. Bu çalışmaların dışında ahşap minarelere yönelik özelleşen bir çalışma bulunmadığı, detaylı teknik analiz ve belgeleme çalışmalarının ise

eksik olduğu dikkat çekmektedir. Araştırma sonuçları, bu problem sebebi ile orijinal yapıların kaybının temel nedeninin yanlış onarımlar, restorasyon yöntemlerindeki bilgi eksikliği ve yeterli belgelenmenin yapılmaması olduğunu ortaya koymaktadır.

Bir bölgedeki geleneksel yapı sanatının evriminde, yapıların biçimi ve mekân organizasyonlarının oluşumunda birçok etken söz konusu olmaktadır. Bu etkenler, yapı sistemlerini ve yapıyı şekillendiren önemli faktörleri içermektedir. İklim, topoğrafya, yöresel yapı tecrübesi, yerleşim düzenleri, gelenek-görenekler, halkın sosyo-ekonomik durumu, kültürel ve tarihsel bağlantılar gibi parametreler, bu yapıların tasarımını ve gelişimini belirlemektedir. Geçmişte, tüketicilerin yapı malzemesi seçimini etkileyen kriterler arasında "malzemenin uygunluğu", "fiyatı", "sağlanabilme kolaylığı" ve estetik unsurlar yer alırken, günümüzde ise "enerji verimliliği" ve "çevreye olumsuz etkisi olmayan" malzemelere odaklanma eğilimi gözlemlenmektedir. Ahşap malzemenin yenilenebilir kaynaklardan elde edilmesi, çevre dostu özellikleriyle ahşabı sürdürülebilir bir yapı malzemesi olarak öne çıkarmaktadır. Hem geçmişte hem de günümüzde ahşap malzemenin ihtiyaçlara uygun bir seçenek olma kapasitesi, yapı malzemesi tercihini etkileyen önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kırsal ahşap yapılar, coğrafi koşullar ve topoğrafik özellikler başta olmak üzere yöresel malzeme kullanımı, geleneksel yapım elemanları ve teknikleri, geleneksel süsleme programı, mekânsal ve işlevsel kararlar yanı sıra strüktürel seçimler ile şekillenmektedir. Ancak, belgeleme eksikliği, özellikle tescili olmayan ahşap minarelerin restorasyon sürecinde önemli bir sorun teşkil etmekte ve kaynak yetersizliğine neden olmaktadır. Bu durum, geleneksel inşa tekniklerinin ve malzeme kullanımına dair bilgilerin büyük ölçüde sözlü kaynaklara, özellikle yerel ahşap ustalarının deneyim ve aktarımlarına dayandığı gerçeğini daha da önemli hale getirmektedir. Yerel ustalardan alınan bu bilgiler, ahşap minarelerin özgün yapım tekniklerini anlamak ve doğru şekilde restorasyonunu gerçekleştirmek için kritik bir kaynak oluşturmaktadır. Ancak bu ustaların zamanla hayatını kaybetmesiyle birlikte bu bilgi de yok olma aşamasına gelmiştir. Bu bağlamda, daha kapsamlı belgeleme çalışmalarının yapılması ve araştırmaların artırılması, kırsal cami mimarisinin geleneksel değerlerini sürdürülebilir şekilde korumak ve değerlendirmek adına önemli bir adım oluşturmaktadır.

Araştırmanın amacı

Ahşap minarelerin yapım teknikleri, malzeme özellikleri, birleşim detayları ve bakım-onarım süreçleri hakkında yeterli bilgiye sahip olunmaması, tescilsiz yapıların yıkılmasına, tescilli olanların ise yanlış restorasyon uygulamalarına maruz kalmasına neden olmaktadır. Ahşap yapılar için günümüzde talebin düşük olması ve kalifiye ahşap ustalarının azalması, bu önemli mirasın korunmasında ciddi zorluklar yaratmaktadır.

Ayrıca, ülkemizdeki orman kaynaklarının sınırlılığı, endüstriyel ormancılık ve kereste üretiminin gelişmemiş olması, kaliteli ağaç türlerinin azlığı ve ithalatın yüksek maliyeti, ahşap yapı üretimini büyük ölçüde kısıtlamaktadır. Bu faktörler, ahşap yapıların imalatını ve korunmasını zorlaştıran önemli engeller olarak öne çıkmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, kullanım dışı kaldığı için yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan ahşap minarelerin belgelenmesi, yapım tekniklerinin ve bezeme özelliklerinin detaylı bir şekilde ortaya konmasıdır. Bu çalışma, gelecekte yapılacak araştırmalara öncülük edecek ve bu değerli yapıların gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayacak sürdürülebilir koruma müdahalelerinin geliştirilmesine katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Araştırmanın önemi

Kırsal bölgelerin kentlere göç vermesi, yerel kullanıcının ve dolayısı ile yapıların kullanımının azalmasına sebep olmaktadır. Kırsal alanlarda nüfusun azalmasıyla birlikte bu tarihi ve kültürel öneme sahip yapılar, yeterli bakım ve ilgi görmemekte, bu da onların yavaş yavaş yıkılmasına yol açmaktadır. Öte yandan, nüfus yoğunluğunun arttığı bölgelerde, talebin ve inşaat teknolojilerinin değişmesiyle birlikte, geleneksel ahşap yapılar yerlerini daha modern ve dayanıklı olduğu düşünülen betonarme yapılara bırakmaktadır. Betonarme, günümüzde yeni yapılar inşa edilirken en çok tercih edilen yöntem haline gelmiş olup, bu durum ahşap minareli camiler gibi tarihi ve kültürel değeri yüksek yapıların yok oluş sürecini hızlandırmaktadır. Bu süreç, bu yapıların tarihsel ve kültürel öneminin yanı sıra, toplumsal ve mimari açıdan da bir dönemin tanığı olan bu eserlerin kaybına yol açmaktadır. Bu nedenle, bu yapıların öncelikle belgelenmesi, korunması ve gelecek nesillere aktarılması, hem kültürel mirasın korunması hem de tarihi dokunun sürdürülebilirliği açısından büyük bir önem taşımaktadır.

Araştırmanın kapsamı

Bu araştırma, Anadolu coğrafyasında yer alan ahşap minareli camilere dair kapsamlı bir literatür incelemesinin akabinde, detaylı bir alan çalışması ile veri elde edilmesini hedeflemektedir. Bu çerçevede, çalışmanın odağını oluşturan ve Anadolu'nun tarihine derinlemesine tanıklık eden Tokat, Amasya ve Çorum illeri, ahşap minareli camiler bakımından zengin bir kültürel mirasa sahip oldukları için tezin çalışma alanları olarak seçilmiştir. Tokat, Amasya ve Çorum illerinin seçilmesinin temel nedenleri, bölgenin tarihi ve kültürel zenginliği, ahşap minare örneklerinin yoğunluğu ve bölgenin bu yapıların özgün özelliklerini barındırmasıdır. Orta Karadeniz Bölgesi'nde yer alan bu iller, Osmanlı ve Selçuklu dönemlerine ait önemli mimari örnekleri barındırmakta ve ahşap minareli camilerin kırsal mimarideki özgün yapı tekniklerini yansıtmaktadır. Ayrıca, bu üç ilin birbirine olan coğrafi yakınlığı ve ulaşım kolaylığı, saha çalışmalarının verimliliğini artırmış, zaman ve maliyet açısından pratik bir çözüm sunmuştur.

Tez kapsamında, Orta Karadeniz Bölgesi'nde bulunan bu üç ildeki 53 adet ahşap minareli cami detaylı olarak ele alınmaktadır. İncelenen yapıların ayrıntılı katalogları oluşturulmuş, bu yapıların mimari özellikleri, tarihsel gelişimleri ve mevcut durumları derinlemesine analiz edilmiştir. Bu analizin, Anadolu'daki ahşap minareli camilerin anlaşılması ve korunması açısından önemli bir katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Araştırmanın yöntemi

Bu çalışmanın metodolojisi, Tokat, Amasya ve Çorum illerinde yer alan ahşap minareli camilerin mevcut durumlarının değerlendirilmesi ve minarelerin konstrüksiyon özelliklerinin detaylandırılmasını kapsamaktadır. Araştırma kapsamında alan çalışması ile belgeleme, yapıların ve malzemelerin tespiti, yerel halk ve ahşap ustalarıyla yapılan sözlü görüşmeler ile sosyokültürel veri toplama gibi yöntemler kullanılmaktadır.

Çalışmanın önemli bir kısmı, bölgede bulunan ahşap minareli camilerin detaylı analizine dayanmaktadır. Bu kapsamda, bölgede bulunan 53 ahşap minareli cami için detaylı yapı kimlik belgeleri hazırlanmıştır. Bu belgeler caminin adı, coğrafi konumu (il, ilçe, köy veya mahalle düzeyinde), mülkiyet durumu, cami ve minarelerin tescil durumu, mevcut fiziksel sağlamlık kategorileri (iyi, orta, kötü) ve onarım geçmişleri kapsamında veriler içermektedir.

Yapı kimlik belgelerinde ayrıca, minarelerin yapım malzemesi (ahşap, taş veya kâgir) ve yapım teknikleri (ahşap iskelet veya ahşap yığma) gibi detaylara da yer verilmiştir.

Alan çalışmaları sırasında elde edilen bu veriler, ölçümleme, fotoğraflama, çizim ve gözlem teknikleri kullanılarak sistematik bir şekilde toplanmıştır. Yapıların mevcut durumlarını belgelemek amacıyla, bozulmaların türü, hasar derecesi ve yapısal deformasyonlar analiz edilmiş, her bir elemanın korunma ve restorasyon gereksinimleri ayrıntılı olarak tespit edilmiştir. Ayrıca, yapı kimlik belgelerinde ölçekli rölöve ve detay çizimleri yer almakta olup, özellikle cami-minare ilişkisini daha belirgin hale getirmek amacıyla minareler farklı renklerle vurgulanmıştır. Bu çizimler, yapıların hem mimari bütünlüğünü anlamayı kolaylaştırmakta hem de olası restorasyon süreçleri için görsel bir rehber sunmaktadır.

Sosyokültürel verilerin toplanmasında ise yerel halkla görüşmeler yapılmış, halkın yapılarla ilgili bilgi ve deneyimleri etik kurallar çerçevesinde kaydedilmiştir. Yerel halkla yapılan bu görüşmeler için gerekli etik kurul izni alınmış olup, araştırma 10 Eylül 2024 tarihli ve 14 sayılı Etik Kurul Kararı ile onaylanmıştır.

Sınırlılıklar

Araştırma kapsamı, 3 ille sınırlandırılmıştır. Kapsamın diğer illere genişletilmemesinin temel gerekçeleri ise mevcut kaynakların sınırlılığı, zaman kısıtlaması ve veri toplama süreçlerindeki zorluklardır. Bu sınırlı çerçeve, çalışmanın belirli bir odak noktası üzerinden derinlemesine analiz yapılmasına olanak tanımıştır. Ayrıca, Tokat, Amasya ve Çorum illerindeki bulguların ileride yapılacak daha geniş kapsamlı araştırmalar için bir temel oluşturacağı düşünülmüş ve bu çalışma referans niteliğinde değerlendirilmiştir.

Araştırmanın saha çalışmaları, 2020-2022 yılları arasında, mevsim koşullarının elverdiği dönemlerde gerçekleştirilmiştir. Bu durum, yapıların mevcut durumunun belirli bir zaman diliminde kaydedildiği ve bu süreçten sonra meydana gelen değişikliklerin araştırma sonuçlarına yansımamış olabileceği anlamına gelmektedir. Yapıların zamanla doğal ya da insan kaynaklı değişikliklere uğrayabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

2. KIRSAL MİMARLIK MİRASI VE KORUNMASI

Bu bölüm içerisinde, kırsal mimarlık mirasının korunmasına yönelik yaklaşımlar ele alınmakta ve ilgili tanımlar ile süreçler kapsamlı bir şekilde incelenmektedir. Kırsal yerleşim ve kırsal mimarlık mirası kavramlarına odaklanılmakta, kırsal sit alanları ile kırsal mimarinin kültürel miras olarak değerlendirilmesinde izlenen yöntemler tartışılmaktadır. Ayrıca, koruma düşüncesinin tarihsel gelişim süreci ve kırsal alanların korunmasında kentsel yaklaşımların nasıl bir etkiye sahip olduğu bu bölümde ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

2.1. Kırsal Mimarlık Mirası: Temel Kavramlar

Kırsal mimarlık, doğrudan doğal çevre ve yerel kültürlerle etkileşime dayalı, geleneksel tekniklerle ve elde var olan malzemelerle inşa edilen yapılar bütünüdür (Oliver, 2003). Bu yapılarda, gündelik yaşamın ihtiyaçları ve yerel değerler ön planda tutulmaktadır. Mimarlar değil, yerel yapı ustaları ve konut sahipleri bu yapıların inşasında aktif rol oynamaktadır. Kırsal mimarlık, sadece fonksiyonel ihtiyaçları karşılamakla kalmamakta, aynı zamanda bölgenin kültürel ve ekonomik yapısını da yansıtmaktadır. İnsan ile doğa arasındaki etkileşimi yansıtan bu yapılar, çevre dostu yaklaşımları ve doğal uyumlarıyla dikkat çekmektedir. İşlevselliğin ön planda tutulduğu bu mimari, bölgeden bölgeye farklılık gösterebileceği gibi, coğrafi sınırları aşan dikkate değer benzerlikler de göstermektedir. Türkiye'nin Doğu Karadeniz bölgesinde tahıl depolama amacıyla kullanılan ahşap 'serender' yapıları ile İspanya'nın Galicia bölgesinde benzer işlevi taşıyan taş 'horreo' (zahire ambarları) yapısı arasındaki benzerlikler, bu durumu doğrulamaktadır. Gündüz (1979: 22), bu yapılar arasındaki benzerliklerin, kırsal mimarlıkta işlevselliğin evrensel bir dil oluşturduğunu ve farklı coğrafi koşullara rağmen, benzer çevresel zorluklara yanıt olarak benzer mimari çözümlerin geliştirildiğini ifade etmektedir.

Kırsal mimarlık, halkbilimi alanında toplumların değer yargıları, dünya görüşleri, gelenek, görenek, inanç sistemleri, aile ve komşuluk ilişkileri gibi unsurları anlamada önemli bir kaynak olarak kabul edildikten sonra ilgi çekmeye başlamaktadır. Halkbilimci Mahmut Davulcu (2021: 9-11)'ya göre, halk mimarisi, toplumun kendi imkânları ve koşulları çerçevesinde ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, kültürel birikim ve geleneklerle uyumlu bir şekilde, toplumun katılımıyla inşa edilen yapıları ifade etmektedir. Bu tanım, halk

mimarisinin, kültürel zenginliği ve toplumsal yapının derinlemesine bir yansıması olduğunu göstermektedir. Kırsal mimarlıkta, yapı türleri ve isimlendirmeler bölgeden bölgeye değişiklik göstermektedir. İklim koşulları, coğrafi konum, gelenekler, toplumsal yaşam ve inançlar gibi etkenler, kır yapılarının şekillenmesinde belirleyici rol oynamaktadır. Kırsal mimarlıkta kuşaklar boyu usta-çırak ilişkisiyle aktarılan bilgi ve deneyim sonucu yapısal çözümlerin, farklı bölgelerde olduğu gibi, farklı coğrafyalarda da benzer olduğu görülmektedir (Hersek, 2000: 33). Kırsal mimarlık kavramıyla ilgili yapılan araştırmalarda tam bir tanım birlikteliği sağlanamamaktadır. Literatür incelemesinde karşılaşılan başlıklar ve tanımlar aşağıdaki şekilde verilmektedir.

Halk mimarlığı

Halk mimarlığı, belirli bir coğrafyada yaşayan insanların geleneksel yöntemlerle, yerel malzemeleri kullanarak ve bölgenin iklimi, kültürü ile sosyal ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak oluşturduğu yapılar bütünüdür (Rapoport, 1969). Bu mimarlık türü, genellikle profesyonel mimarlar yerine yerel halk tarafından usta-çırak ilişkisine dayalı ve deneme yanılma yöntemiyle yüzyıllar boyunca geliştirilmiş ve aktarılmaktadır. Halk mimarlığının en önemli özellikleri arasında sürdürülebilirlik, malzeme kullanımındaki ekonomiklik ve çevreye duyarlılık yer almaktadır.

Bu nedenle, halk mimarisinin ürünleri, merkezi yönetim veya toplumun genel eğilimlerinden bağımsız olarak, yerel doğal kaynakların kullanımıyla şekillenmektedir. Sümerkan'ın (1990: 6-9) belirttiği üzere, bu malzemeler yapılar ile çevre ve iklim koşulları arasında uyum sağlamaktadır. Ormanlık alanlarda ahşap, volkanik bölgelerde taş ve step bölgelerinde kil kullanımı, bu duruma bir örnek teşkil etmektedir. Araştırma alanındaki ahşap minareler üzerinde yapılan incelemeler, bu tür malzemelerin kullanımının, minarelerin çevreleriyle uyumlu olmasına katkı sağladığını göstermektedir.

Davulcu'ya (2021: 9) göre, halk mimarisi, geleneksel mimarlık örneklerini sistemli bir şekilde incelemek amacıyla ortaya atılan bir kavramdır. Günümüzde halk mimarisine ait örnekler daha çok kırsal alanlarda yer almasına rağmen, bu kavram yalnızca yerleşik toplulukların değil, aynı zamanda göçer ve yarı-göçer toplulukların mimari üretimlerini de kapsamaktadır. Ayrıca, Davulcu (2020: xii), kırsal yerleşimlerdeki resmi yapıların dışındaki

mimari faaliyetleri içeren kırsal mimarinin, halk mimarisinin büyük bir kısmını oluşturduğunu belirtmektedir.

Bu bağlamda, ahşap minarelerin yerel malzemelerle inşa edilmesi, halk mimarisinin geleneksel yapım teknikleriyle korunması ve sürdürülebilir bir kültürel miras olarak aktarılması açısından önem taşımaktadır.

Halk yapı sanatı

Halk, kelime anlamı olarak; aynı ülkede yaşayan, aynı kültür özelliklerine sahip olan ve aynı uyruktaki insan topluluğu olarak tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük, 1998). Bu toplulukların yaptığı yapılar, bölgeden bölgeye değişiklik göstermektedir çünkü her bölgenin iklim koşulları, kullanılabilir malzemeleri ve yaşam tarzı farklıdır. Bu noktada, Halk Bilimi (Folklor) ile benzeştiğini düşündüğü için Bektaş (2001: 19), bu yapı türüne "Halk Yapı Sanatı" adını vermektedir.

Halk yapı sanatı, aynı zamanda bölgesel kültürün, sanatın ve el sanatlarının bir yansıması olarak görülmektedir. Yapıların süslemeleri, kullanılan renkler ve yapı teknikleri, o bölgenin tarihini, inançlarını ve sosyal yapısını yansıtmaktadır. Bu nedenle, halk yapı sanatı sadece barınma ihtiyacını karşılamakla kalmamakta, aynı zamanda bir halkın kimliğini ve kültürel mirasını da korumaktadır.

Antropolog Amos Rapoport (1969), *House Form and Culture* adlı çalışmasında, farklı kültürlerdeki ev yapımı pratiklerini ve bu yapıların sosyal yapılarla ilişkisini inceleyerek, kültürel bağlamın mimarlık üzerindeki derin etkisini ortaya koymaktadır.

Günümüzde halk yapı sanatı, yerel ve sürdürülebilir mimarlık anlayışının önem kazanmasıyla yeniden değer kazanmaktadır. Geleneksel bilgi ve yöntemler, modern mimarlıkta çevreye duyarlı ve enerji verimli çözümler üretmek için bir kaynak olarak görülmektedir.

Köy halk mimarlığı

Hasol'un (2020) tanımına göre, kırsal nitelikte ve nüfusu 2.000'den az olan yerleşme alanlarına "köy" denir. Bu tanım, köylerin genel özelliklerini ve sınırlarını çizerken, köy halk mimarlığı ise bu tür yerleşimlerde görülen mimarlık pratiğini ifade etmektedir. Köy halk mimarlığı, genellikle yerel halk tarafından, eldeki malzemelerle ve geleneksel yöntemler kullanılarak oluşturulan yapıları kapsar. Bu mimarlık türü, yerel ihtiyaçlar, çevresel koşullar ve kültürel değerler doğrultusunda şekillenir ve çoğunlukla anonim karakter taşır; yani bireysel mimarlar veya tasarımcılar tarafından imzalanmamıştır.

Candan (2021: 10) yaşam biçimlerinden kaynaklanan farklılardan ötürü, ekonomik şartların özellikle yoksulluğun ayırıcı bir özellik olarak düşünülebileceği ve köy halk mimarlığı tanımının uygunluğunu ifade etmektedir.

Anonim mimarlık

Hasol'un (2020: 39) "Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü"nde belirtildiği üzere, anonim mimarlık, yaratıcıları bilinmeyen ve halkın ortak malı haline gelmiş yapılarla ilgili bir kavramdır. Bu tanımlama, genellikle uzmanlaşmanın olmadığı ilkel toplumlarda görülen bir mimarlık türünü işaret eder. Anonim mimarlık, belirli bir mimar veya tasarımcı tarafından tasarlanmış ve uygulanmış projelerin aksine, toplumun genel bilgi birikimi, deneyimleri ve ihtiyaçları doğrultusunda şekillenen yapıları ifade eder. Bu yapılar, topluluk tarafından yüzyıllar boyunca geliştirilmiş ve nesilden nesile aktarılmış pratik bilgilerin ürünüdür.

Kuban (2017: 2) Anonim mimarinin geleneksel toplumlarda insanlar tarafından şekillendirilen çevrenin büyük bir bölümünü oluşturduğunu ifade etmektedir.

Antropoloji literatüründe "ilkel toplum" tanımı, genellikle teknolojik olarak basit araçlar kullanarak yaşayan ve yazılı bir tarih öncesi döneme ait küçük ölçekli toplulukları ifade etmek için kullanılmıştır (Keesing ve Strathern, 1998: 14-22).

Bu tanım, avcı-toplayıcı yaşam tarzları veya basit tarım yöntemleri ile geçinen toplulukları kapsar. Ancak, modern antropoloji bu terimin kullanımını eleştirmiştir çünkü "ilkel" kelimesi, bazı kültürlerin diğerlerinden daha az gelişmiş olduğu anlamına gelebilecek bir

hiyerarşi önermektedir. Bu nedenle, antropoloji disiplini her kültürün kendi bağlamı içinde değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Keesing ve Strathern, 1998: 14-22).

İlkel toplumlarda uzmanlaşmanın olmaması, her bireyin yaşamın farklı yönlerinde bilgi ve beceri sahibi olması gerektiği anlamına gelir. Bu durum, mimarlık ve yapı inşası alanında da görülür; herkes bir dereceye kadar mimar, mühendis ve işçi rolünü üstlenir. Bu koşullar altında oluşan yapılar, bireysel yaratıcılıktan ziyade, topluluğun ortak çabalarının ve bilgeliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkar.

Günümüzde Antropolojide “ilkel toplum” kavramının yerini, “küçük ölçekli toplumlar” veya “yazılı olmayan kültürler” gibi daha kapsayıcı ve değer yargısından uzak terimler almaktadır (Barnard, 2000: 1-15). Bu değişim, toplumların çeşitliliğine ve insan deneyiminin evrenselliğine saygı gösteren bir perspektifi yansıtmaktadır (Barnard, 2000).

Mimarsız mimarlık

"Mimarsız Mimarlık" (Architecture without Architects) kavramı, literatürde ilk defa Bernard Rudofsky (1964) tarafından dile getirilmiş olmasına rağmen, daha sonraları popüler olan bu terimin üstüne araştırmalar yapılmıştır. Rudofsky (1964: 1-5), mimarsız mimarlığın, genellikle yerel malzemeler kullanılarak, yerel halk tarafından geliştirilen ve çevresel koşullara uyum sağlamak üzere tasarlanan yapılar olduğunu ifade etmektedir. Rudofsky (1964), mimarlığın sadece lisanslı profesyonellerin tekelinde olmaması gerektiğini, mimarlık ve yaşam alanları yaratmanın insanlık tarihi boyunca var olan evrensel bir faaliyet olduğunu öne sürmektedir.

Alexander (1979), binlerce yıllık bir geçmişe sahip olup günümüzde de geçerliliğini koruyan zamansız bir inşa etme yolundan bahsetmektedir. Geçmişin büyük geleneksel yapıları, insanın evinde hissettiği köyler, çadırlar ve tapınaklar bu zamansız yolun merkezinde yer almaktadır. Alexander (1979), bu yolun, ağaçlar, tepeler ve insan yüzleri kadar eski biçimlere sahip binalara herkesi yönlendireceğini belirtmektedir. Özünde yeni bir geleneksel post-endüstriyel mimarinin temelini oluşturan, insanlar tarafından yaratılan bir mimarlık, yapı ve planlama teorisini ortaya koymaktadır. İnsanların kendi çevrelerini nasıl inşa edebilecekleri üzerine kapsamlı bir sistem sunmaktadır. Kendi yapılarını yaratma sürecinde insanların içsel bilgilerini ve sezgilerini kullanmaları gerektiğini vurgulamaktadır.

Eyüce (2005: 6), "kökleri belli olmayan" anlamına gelen "Non-Pedigreed" ifadesinin, nesilden nesile aktarılan bilgi ve becerilerin sonucunda ortaya çıkan geleneksel yapı yapma kültürünün gerçek anlamıyla çeliştiğini ifade etmektedir. Bu perspektif, geleneksel mimarinin, belirli bir topluluğun veya kültürün uzun yıllar boyunca biriktirdiği zengin bilgi, deneyim ve becerilerin somut bir ifadesi olduğunu vurgulamaktadır. Eyüce'nin (2005) eleştirisi, geleneksel yapıların ve mimari uygulamaların köklü bir geçmişe ve derin bir kültürel mirasa sahip olduğunu ve bu yapıların "kökleri belli olmayan" ya da "soysuz" olarak nitelendirilmesinin, bu mirasın önemini ve değerini küçümseyen bir yaklaşım olduğunu belirtmektedir.

Yerel mimari (Vernaküler mimari)

Yerel mimarlık, halkın kendi çevresinden sağladığı malzemeleri kullanarak, bölgesel geleneksel teknikler ve biçimlerle gerçekleştirdiği bir çeşit anonim mimarlık olarak tanımlanmaktadır (Hasol, 2020: 495). Bu tanım, yerel mimarlığın temel özelliklerini ve anonim mimarlıkla olan ilişkisini vurgulamaktadır. Yerel mimarlık, belirli bir birey veya grup tarafından değil, topluluğun ortak bilgi birikimi ve deneyimleri sonucunda şekillenmektedir. Bu yönüyle, vernaküler mimarlık, anonim mimarlığın bir alt dalı olarak kabul edilmektedir. Vernaküler mimaride yerel geleneksel teknikler ve biçimler önemli rol oynamaktadır. Yüzyıllar boyunca yerel halk tarafından geliştirilmiş olan bu teknikler, çevresel koşullara, iklim şartlarına ve toplumun ihtiyaçlarına göre şekillenmektedir (Zhai ve Previtali, 2010: 357).

Vernaküler mimarlığın bir diğer önemli özelliği, toplumun kültürel değerlerini ve yaşam tarzını yansıtmasıdır. Yapılar, sadece fiziksel ihtiyaçları karşılamakla kalmamakta, aynı zamanda topluluğun inanç sistemleri, sosyal yapıları ve estetik anlayışlarını da içermektedir. Bu sayede, vernaküler mimarlık bir bölgenin veya topluluğun kimliğini ve tarihini koruyan bir araç haline gelmektedir.

Oliver (2003), "Dwellings: The Vernacular House Worldwide" adlı çalışmasında, dünya genelinde yerel mimarlık pratiklerinin çeşitliliğini ve zenginliğini ele almakta ve farklı coğrafyalarda, çeşitli iklim ve kültürel koşullar altında geliştirilen konut tiplerini incelemektedir. Oliver, yerel halkın çevresel koşullara, kullanılabilir malzemelere ve sosyo-kültürel ihtiyaçlara göre yarattığı yaşam alanlarının detaylı bir analizini sunmaktadır.

Vernaküler mimarlığın, sadece barınma ihtiyacını karşılamamakta, aynı zamanda toplulukların kültürel kimliklerini, yaşam tarzlarını ve değerlerini yansıttığını vurgulamakta, bu yapıların çevresel sürdürülebilirlik, malzeme kullanımı, enerji verimliliği ve sosyal uyum gibi konularda modern mimarlık pratiğine önemli dersler verdiğini belirtmektedir.

Glassie (2000), mimarlığın kültürel bir ifadesi olarak vernaküler yapıları incelemektedir. Ona göre, yapılar sadece fiziksel objeler değil, aynı zamanda toplumların tarihini, inançlarını ve estetik değerlerini yansıtan kültürel belgeler niteliğindedir. Oliver (1997) ise "vernaküler mimarlık" teriminin halk tarafından yapılmış tüm yapıları kapsadığını ifade etmektedir.

Türkçede "vernaküler mimarlık" karşılığının "yerli mimarlık" olarak tanımlandığını belirten Bektaş (2001: 23), bu ifadenin yanlış anlamalara yol açabileceğini, çünkü bu tanımın vernaküler mimarlık alanına girmeyen yapıların yerli olmadığını düşündürebileceğini ifade etmektedir.

Yerli Mimari (Indigenous Architecture)

"Yerel mimari" (vernacular architecture) ve "yerli mimari" (indigenous architecture) terimleri sıkça birbirinin yerine kullanılsa da aralarında belirli farklar bulunmaktadır. Her iki mimari türü de yerel malzemelerin kullanımı, çevresel koşullara uyum ve geleneksel inşaat teknikleri gibi ortak özellikler taşımaktadır. Ancak, bu terimlerin odaklandıkları bağlamlar ve vurguladıkları yönler farklılık göstermektedir (Eyüce, 2005: 3).

Yerli mimari, özellikle belirli bir yerin yerli halkları tarafından üretilen ve o halkların kültürel kimliğini, geleneklerini ve yaşam biçimlerini yansıtan mimariyi ifade etmektedir. Yerli mimari, sadece yapısal ve fonksiyonel ihtiyaçları karşılamakla kalmamakta, aynı zamanda o toplulukların dünya görüşlerini, inanç sistemlerini ve doğa ile olan ilişkilerini de somut bir şekilde ifade etmektedir. Bu mimari türü, belirli bir etnik grup veya kültüre özgü olup, genellikle kültürel asimilasyon ve küreselleşmenin etkilerine karşı bir direnç olarak korunmakta ve sürdürülmektedir.

Hosagrahar (2005) yerli toplulukların modernleşme süreçlerinde nasıl bir yol izlediklerini ve geleneksel mimari pratiklerini nasıl modern mimari ile entegre ettiklerini incelemektedir. Hosagrahar (2005: 1-2) modern teriminin "geleneksel olmamak" anlamına geldiğini ve

modern dışındaki tüm kavramların eksik, yetersiz ve geleneksel olduğunun düşünülmesi sonucunda 19. ve 20. yüzyılın başlarında dünyanın birçok yerinde dramatik kültürel değişimlere sebep olduğunu belirtmektedir. Küreselleşme ve modernleşmenin yerli mimari üzerindeki etkilerine odaklanan çalışma, yerli mimarlık anlayışının korunması ve sürdürülmesinin önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Geleneksel Mimarlık

Oliver (1969), "geleneksel mimari" teriminin olumsuz olarak algılanmasına itiraz ederek, geleneksel toplumlarca üretilen mimari yapıların, bu toplulukların mimari geleneğinin bir sonucu olarak ortaya çıktığını savunmaktadır. Oliver (1969), toplulukların geleneklerini bünyesinde toplayıp dışa yansıtarak mimariyi şekillendirdiklerini öne sürmektedir. Bu bakış açısı, geleneksel mimarinin yalnızca estetik bir seçim ya da stilist bir yaklaşım olmadığını, aynı zamanda bir topluluğun kültürel, sosyal ve tarihî bağlamını kapsayan ve bu bağlamı somut bir şekilde dile getiren bir mimari olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu yaklaşım, geleneksel mimarinin, belirli bir topluluğun yaşam biçimini, değer yargılarını, inanç sistemlerini ve çevre ile kurduğu ilişkiyi yansıttığını ifade etmektedir. Böylece, geleneksel mimari, toplulukların kendilerini ve dünya görüşlerini aktarmaları için bir araç haline gelmektedir. Bu yapılar, fonksiyonel gereksinimleri karşılamalarının ötesinde, aynı zamanda topluluğun kimliğini ve kültürel mirasını muhafaza edip iletmektedir.

Eyüce (2005: 9, 59), çalışmasında geleneksel mimarinin eğitici olduğu kadar esin kaynağı olarak da hizmet etmesine vurgu yapmaktadır. Geleneksel toplumların ürünü olan geleneksel mimarinin, gerek yapı özellikleri gerekse mekân düzenlemeleri açısından zaman içerisinde bazen olumlu gelişmelere bazen de modernleşme adı altında olumsuz dönüşümlere uğrayarak sonucunda bozularak yok olabileceğini anlatmaktadır.

Kırsal ve kentsel yerleşimlerin mimari yapıları: geleneksel doku ve modernleşme süreçleri

Kırsal mimarlık kapsamında konut yapıları öne çıksa da, köy yerleşkelerinde bulunan samanlık, ahır, avlu, bahçe, ambar, mescit, cami, depo, kahvehane, değirmen, köy odası, köprü, tuvalet, kuyu, kümes, ağıl ve işlik gibi çeşitli yapılar da bu mimari tarzın bir parçası olarak kabul edilmektedir. Bu yapılar, kırsal mimarinin sadece konutları değil, kırsal

yaşamın geniş bir yelpazesini kapsayan yapıları da içerdiğini göstermektedir (Çekül Vakfı, 2012: 6).

Literatürün özeti olarak kırsal mimarlık, halkın kendi yaşam tarzını, değerlerini ve ekonomik faaliyetlerini yansıtan, doğal çevreyle uyum içinde olan sürdürülebilir yapılar bütünü olarak tanımlanmaktadır. Kırsal ve kentsel yerleşme tanımları, coğrafi ve sosyal bilimlerin temel konularından biri olup bu kavramlar, farklı disiplinlerde çeşitli şekillerde ele alınmaktadır. Literatürde, bu iki yerleşim türü arasındaki farklar genellikle nüfus yoğunluğu, yerleşim alanının işlevi, mevcut altyapı ve sosyal hizmetler gibi özelliklere dayanarak tanımlanmaktadır.

Kırsal yerleşme, genellikle düşük nüfus yoğunluğuna sahip, tarım ve doğal kaynakların kullanımına dayalı ekonomik aktivitelerin hâkim olduğu, geniş doğal alanlar içeren yerleşim biçimi olarak tanımlanmaktadır. Kırsal alanlar, şehirlerin ve sanayi bölgelerinin dışında kalan, genellikle doğal çevre ve açık alanlarla çevrili bölgelerdir.

Kentsel yerleşme, yüksek nüfus yoğunluğu ve yapılaşmanın olduğu, ekonomik faaliyetlerin büyük ölçüde sanayi ve hizmet sektörlerine dayandığı, geniş altyapı ve sosyal hizmetlerin bulunduğu yerleşim biçimi olarak tanımlanmaktadır. Kentsel alanlar, şehirler ve kasabalar gibi, insan yapımı çevrenin ve yoğun sosyal etkileşimin ön plana çıktığı bölgelerdir (Knox ve McCarthy, 2012: 9).

Taş (2016: 34-40), nüfus miktarına göre kırsal - kentsel ayrımının yapılmasının yanlış olduğunu, nüfusu ne olursa olsun kırsal ekonominin hâkim olduğu yerlerin kırsal yerleşme kategorisinde olması gerektiğini belirtmektedir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde başkenti, nüfusu 20.000-40.000 arasında olan bölgesel merkezler izlemekte, bunları kendi yakın çevresi ile üretimde olan ve pazar işlevi gören 5.000-10.000 nüfuslu alt bölgesel merkezler takip etmekteydi. Bu kentsel kademelenme, 5.000'den az nüfuslu küçük kentler ve 500'den az nüfuslu köylerle sonuçlanmaktaydı (Acar, 1975: 3).

Fersan (1980: 3) ve Erdoğan (2009: 1)'a göre, her ne kadar idari bakımdan köy-kent yerleşmesi belirli sınırlara ayrılmış olsa bile, kentsel toplulukların alt sınırını her zaman net bir çizgiyle belirlemek mümkün olamamaktadır. Bir yandan, kentler yoğun nüfus, gelişmiş altyapı ve ekonomik faaliyetlerle karakterize edilmekteyken, köyler daha düşük nüfus

yoğunluğu, sınırlı altyapı ve genellikle tarıma dayalı ekonomiler ile tanımlanmaktadır. Ancak bu iki yerleşim tipi arasındaki geçiş bölgelerinde, kentsel ve kırsal özelliklerin bir arada bulunması net bir ayrım yapmayı zorlaştırmaktadır. Özellikle kentleşme süreçlerinin etkisiyle bazı köyler kentsel özellikler kazanmakta, kentlerin çeperlerindeki alanlar da kırsal dokuya sahip olabilmektedir. Bu durum, kentsel toplulukların sınırlarının belirlenmesinde belirsizliklere yol açmakta ve kentsel-kırsal ayrımını net bir şekilde yapmayı güçleştirmektedir.

Bektaş (2018), kent büyüklüğüne göre ikincil bir özerk birim olan mahallelerin, cami, bakkal, kasap, berber, ayakkabı tamircisi, fırın, kahvehane gibi çeşitli ve temel ihtiyaçları karşılayan yapıları içerdiğini belirtmektedir. Daha büyük mahallelerde ise okul, hamam, hastane gibi farklı ve çok sayıda kullanıcıya hitap eden yapıların bulunduğunu ifade etmektedir (Bektaş, 2018: 80).

Ortadoğu ve İslam kültürüne göre bir İslam kenti üç temel öge üzerine kurulmaktadır. Bu ögeler, cami, pazaryeri ve hamamdır (Keleş, 2013: 125). İslam kültürü içerisinde mahalle kavramı, kentsel sosyal ve mimari organizasyonun temel taşlarından birini oluşturmaktadır. Bu kavram, teknolojik ve ekolojik gelişmelerle birlikte yaşanan kent merkezi değişikliklerine rağmen, kentsel yaşantının bir parçası olmayı sürdürmektedir. Tarih sürecinde, kent merkezlerinin yeni lokasyonlara taşınmasıyla birlikte, orijinal merkezler, ikincil ya da üçüncül öneme sahip merkezler olarak fonksiyonlarını devam ettirme yoluna gitmektedir. Özellikle kaleler gibi savunma yapılarının çevresinde inşa edilen ve tarihi kent merkezi olarak kabul edilen alanlar, sıklıkla "eski kent" olarak adlandırılmakta ve geleneksel mimari nitelikleri ile sosyal yapılarının korunmuş olmasıyla dikkat çekmektedir. Buna karşın, kentleşme ve modernleşme sürecinde ortaya çıkan yeni kent merkezleri, "modern kent" olarak tanımlanmakta ve genellikle daha sistemli bir yapılanma, çağdaş mimari tarzlar ve gelişmiş teknolojik altyapı özellikleriyle karakterize edilmektedir. Bu iki kent yapısı arasında, bir yanda tarihsel ve kültürel mirası koruyan bir bütünlük, diğer yanda ise modernizasyonun getirdiği bölünmüşlük ve farklılaşma gözlemlenmektedir (Keleş, 2013: 126-127).

Anadolu'da, dini yapılar etrafında şekillenen mahalleler, toplumsal hayatın dokusunu ve kentlerin sosyo-kültürel dinamiklerini belirleyen temel unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Cami ve mescitler, günlük ibadetlerin yanı sıra, çeşitli toplumsal etkinliklere ev sahipliği

yaparak topluluk üyeleri arasındaki sosyal bağları güçlendirmektedir. Hamam yapıları ve çeşmeler ise, temizlik ve su ihtiyacının karşılanması dışında, sosyal etkileşim ve topluluk içi iletişimin canlı tutulduğu mekânlar olarak ön plana çıkmaktadır. Orta Çağ kentlerinde siyasal, işlevsel ve ekonomik işlevlerin yaygın olduğunu belirten Mumford (1964: 390-392), çağdaş sanayileşme, teknoloji, ulaşım ve yönetim olanaklarının ürünü olan çok işlevli kent olgusunun Orta Çağ kentlerine yabancı bir olgu olduğunu ifade etmektedir.

Küçük Anadolu kentlerinin mahalle yapılanmasında, cami ve mescit gibi dini yapıların etrafında gelişen sosyal ve ticari faaliyetler önemli bir yer tutmaktadır. Bu dini yapılar, toplumsal faaliyetlerin merkezini oluştururken, çevresinde gelişen ticari ve dini faaliyet alanlarıyla bütünleşik bir yapı sergilemektedir. Orta Çağ kent yapısında gözlemlenen bu düzen, mahallelerin cami ve mescitlerle birlikte hamam ve çeşme gibi yapıları içermesiyle karakterize edilmektedir. Bu mimari ögeler, sadece estetik bir zenginlik sunmakla kalmamakta, aynı zamanda kent sakinlerinin toplanma ve sosyalleşme ihtiyaçlarını karşılayan önemli sosyal alanlar olarak işlev görmektedir (Ataman, 2005: 532).

2.2. Ahşabın Kırsal Mimarideki Yeri

Ahşabın kırsal mimarideki yeri, üç ana başlık altında ele alınmıştır. İlk olarak, ahşap malzeme hakkında genel bilgiler sunumuş; ardından, kırsal mimaride ahşabın kullanım alanları ve işlevleri üzerinde durulmuştur. Son olarak, Türk dini mimarisinde ahşap kullanımına ve bu bağlamda uygulanan yapım tekniklerine değinilmiştir.

2.2.1. Ahşap malzeme hakkında genel bilgiler

Binlerce yıl boyunca, ahşap insanlık tarafından alet yapımı, yakıt, silah üretimi ve yapı üretimi gibi çeşitli amaçlarla kullanılmıştır. Günümüze ulaşan ahşap eserler, geçmiş nesillerin beceri ve yenilikçiliğine dair değerli bilgiler sunmanın yanı sıra, kullanıldıkları dönemdeki ve zaman içerisinde meydana gelen çevresel değişikliklerle ilgili önemli ipuçları içermektedir. Ahşap, yapısındaki evrimsel değişimler, eserin maruz kaldığı çevresel koşullar ve bu koşulların zaman içindeki dönüşümü hakkında detaylı bilgiler sağlamaktadır (Rowell ve Barbour, 1989).

Ahşap, canlı bir varlık olan ağaçtan üretilen, lifli ve heterojen bir yapıya sahip, organik bir materyal olarak tanımlanmaktadır. Ahşap terimi, Arapça'da "odundan yapılmış eşya" anlamına gelen "haşep" kelimesinden türemiştir (Eriç, 1994: 301). Selüloz, hemiselilozlar, lignin ve diğer yan bileşikleriden meydana gelen kimyasal yapısıyla ahşap, gövdesinin eksenine paralel uzanan selüloz lifleri ile bu lifleri yapısal olarak destekleyen ve birbirine bağlayan, amorf bir yapıdaki "lignin" adı verilen ince hücre tüplerinin birleşmesiyle meydana gelmektedir (Berkin, 2021: 11).

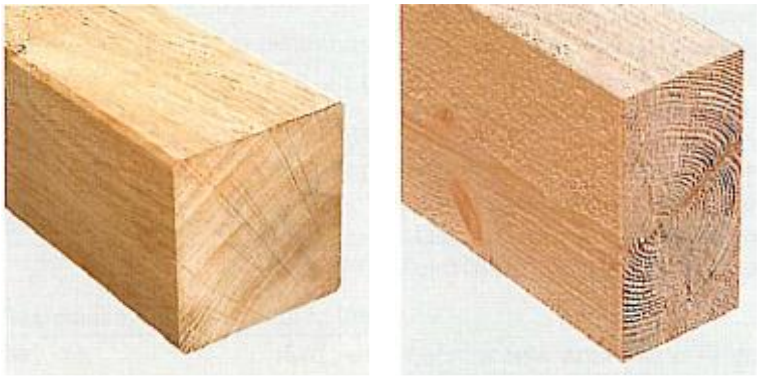
Ahşap, inşaat sektöründe eski zamanlardan beri kullanılmaktadır. Çeşitli yapısal formlar ve bina sistemlerinde kullanılan ahşap, uygun işlendiğinde son derece dayanıklıdır ve dünya genelinde birçok tarihi yapıda kullanılmıştır. Yalıtım özellikleri, yangın direnci, hafifliği ve estetik görünümü ile ön plana çıkmaktadır (Herzog ve diğerleri, 2012). Ahşap ve ahşap ürünlerinin yapısal özellikleri üzerine yapılan araştırmalar, bu malzemenin mühendislik ve mimarlıkta önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Ahşabın yapı malzemesi olarak kullanımı, onun mekanik dayanımı, işlenebilirliği ve doğal güzelliği ile ilişkilidir. Ayrıca, ahşap malzeme, enerji verimliliği sağlayan ve iç mekân hava kalitesini iyileştirebilen özellikleri ile de dikkat çekmektedir (Berge, 2009; Coulson, 2011). Ahşabın, doğal kökeninden gelen estetik ve fonksiyonel faydalarının yanı sıra, çeşitli işlemlerle iyileştirilmesi ve dayanıklılığının artırılması, onu kullanışlı bir yapı malzemesi yapmaktadır (Usta, 2016).

Ahşabın yapısal özelliklerini daha iyi anlamak için, ağacın temel yapısına ve işlevlerine bakmak önemlidir. Temelde bir ağacın üç ana alt sistemi bulunmaktadır: kökler, gövde ve taç (Şekil 2.1). Her bir alt sistem, ağacın büyüme modelinde belirli bir işlevi yerine getirmektedir (Illston ve diğerleri, 1979). Kökler, ağacı sabitlemek ve besin maddeleri ile suyu çekmek için işlev görürken, gövde bu besinlerin taşınmasını sağlar ve ağacın dik durmasını mümkün kılar. Taç ise fotosentez yoluyla enerji üreterek büyümeyi destekler. Bu doğal yapısal düzen, ahşap malzemenin dayanıklılığı, işlenebilirliği ve mekanik özellikleriyle yakından ilişkilidir. Ahşabın yapısal gücü, gövdenin lifli yapısından gelirken, bu doğal özellikler ahşap malzemenin inşaat ve mühendislikteki çok yönlü kullanımı için temel oluşturmaktadır.

Şekil 2.1. Bir ağacın üç ana alt sistemi bulunmaktadır: kökler, gövde ve taç

Ahşabın incelenmesi, makro, alt-makro, mikro, alt-mikro ve moleküler olmak üzere çeşitli detay seviyelerinde gerçekleştirilmektedir. Panshin ve Zeeuw (1980), çalışmalarında ahşabı makro seviyede yumuşak ve sert ahşaplar olarak ikiye ayırmaktadır (Şekil 2.2). Nilsson ve Rowell (2012) ise alt-makro seviyede ahşabı, ham tahta veya ahşap mobilya gibi katı nesneler olarak sınıflandırmaktadır (Şekil 2.3). Mikro seviyede ahşap, hücre duvarı, öz odun, diri odun, yıllık halkalar gibi çeşitli elementler halinde incelenmektedir. Alt-mikro seviyede ise ahşabın lümenler, gözenekler ve damarlar gibi hücre yapıları şeklinde sınıflandırıldığı belirtilmektedir

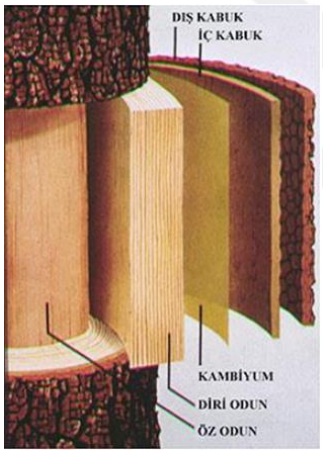

Şekil 2.2. Yumuşak Ahşap kesiti- Sert Ahşap kesiti (Herzog ve diğerleri, 2012: 38)

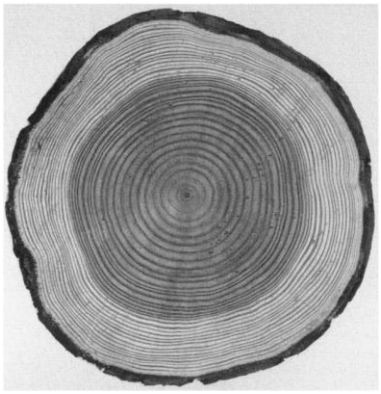

Şekil 2.3. Alt-makro seviyede ahşap (Kan, 2020: 3)

Ahşabın enine kesitine detaylı bir göz atıldığında, en dıştan içe doğru sıralanan; dış kabuk, iç kabuk, kambiyum tabakası, yıllık büyüme çemberleri ve öz odun katmanları görülmektedir (Dinwoodie, 2000: 5) (Şekil 2.4 veŞekil 2.5).

Şekil 2.4. Ahşabın enine kesiti (Morris, 1998: 3)

Şekil 2.5. Ahşabın enine kesiti (Dinwoodie, 2000: 5)

Ağaçlar, boyutları 5 metre uzunluğu aşan, çapı 10 santimetre ve üzerinde olan, tek gövdeye sahip, uzun ömürlü ve gövdeleri odun veya kereste olarak kullanıma uygun bitkiler olarak tanımlanmaktadır (Berkin, 2021: 11). Yapı mühendisliğinde kullanılan ağaç türleri iğne yapraklı (yapraklarını dökmeyen-açık tohumlular-kozalaklı) ve geniş yapraklı (yapraklarını döken-kapalı tohumlular) ağaçlar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır (Güngör, 1964; Şimşek, 2007).

İğne yapraklılar, odunlarının daha yumuşak yapıda olması nedeniyle kolay işlenmekte olup, inşaat alanında sıklıkla tercih edilmektedir (Şimşek, 2007). İğne yapraklı ağaçların tercih edilmesinin diğer nedenleri arasında, düşük özgül ağırlıkları, yüksek mukavemet özelliklerine sahip olmaları ve ısı iletim değerlerinin düşük olması yer almaktadır (Odabaşı, 1997: 4). Dış mekânlarda genellikle çamlar (Pinaceae) kullanılmakta, iç mekân tercihlerinde ise ladin ve köknar gibi sert ağaçlar tercih edilmektedir (Berkin, 2021: 88). Yaprak döken, geniş yapraklı ağaçlar arasında meşe, kayın, gürgen, kestane, kızılağaç ve kavak gibi türler dikkat çekmektedir (Kocataşkın, 1966; Güngör, 1964).

Statik açıdan, eksenel yükler veya eğilme momentleri altında çalışan yapısal elemanlarda sıklıkla ladin ve köknar gibi ağaç türleri tercih edilmekte, meşe ise özellikle yüksek mukavemet gerektiren durumlar için seçilmektedir. Ayrıca, pencere ve kapı doğramalarında işlenme kolaylığı ve estetik görünüm açısından çam ağacı yaygın olarak kullanılmaktadır. Kaplama işlerinde ise, yüzey işlem kabiliyetleri yüksek olduğu için meşe ve kayın ağaçları tercih edilmektedir (Odabaşı, 1997: 4).

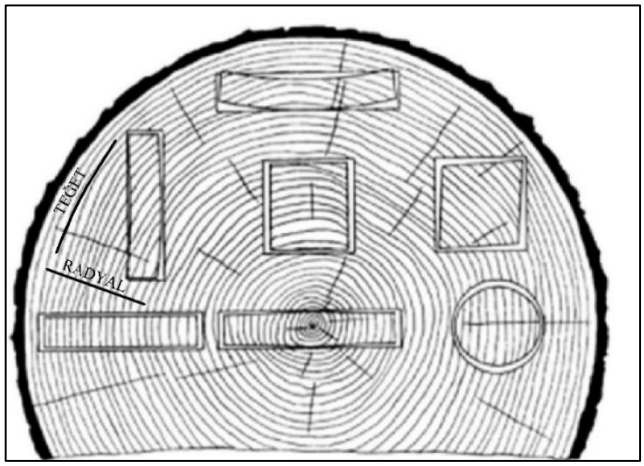
Anizotropik özelliklere sahip olan ahşap, farklı yönlerdeki fiziksel ve mekanik özellikleri ile mukavemet ve elastikiyet gibi temel yapısal değerlerde farklılıklar göstermektedir (Yörür, 2012). Radyal ve teğetsel yönlerde ahşabın davranışı, bağlantı tasarımının ve birleşim noktalarının işlevselliğini doğrudan etkilemektedir (Duman ve Ökten, 1988). Liflere paralel yönde uygulanan basınca karşı II. sınıf çamın emniyet gerilimi 85 kg/cm² iken, liflere dik yönde bu değer 20 kg/cm² olarak ölçülmüştür (Erşen, 2000: 3).

Ahşap malzemelerin tür ve cinsinin belirlenmesi, sadece ticari meselelerle sınırlı kalmayıp botanik, antropoloji, arkeoloji, sanat tarihi, etnografya, konservasyon ve restorasyon gibi çeşitli alanlarda değerli bilgiler sunmaktadır. Ahşap, günümüzde sadece endüstriyel bir

kaynak olarak görülmemekte; aynı zamanda uluslararası ticarette kritik bir rol oynayan bir ticari ürün olarak kabul edilmektedir (Doğu, 2016: 60).

Ahşap ve ahşap eserlerin dayanıklılığı, kimyasal yapısına bağlı olarak oksijen, nem, pH, sıcaklık, ultraviyole enerjisi, mikroorganizmalar ve kontaminantlar gibi çevresel faktörlerin etkileşimi ile belirlenmektedir. Ahşabın, oksijene maruz kalmadan veya kuru koşullarda yüzyıllar boyunca önemli bir değişiklik olmaksızın hayatta kalabileceği belirtilmektedir (Coulson, 2011: 45).Ahşap, karbon salımını azaltma, enerji verimliliğini artırma ve yenilenebilir bir kaynak olarak çevresel sürdürülebilirlik ilkelerine katkıda bulunma potansiyeline sahiptir. Ancak, ahşap bir malzeme olarak anizotropik, higroskopik, viskoelastik ve değişken özellikler göstermektedir (Beineke, 1974: 5; Dinwoodie, 2000: 49). Ahşabın anizotropik yapısı, yani farklı yönlerde farklı davranış göstermesi, nemin neden olduğu boyutsal değişimlerle birlikte şekil değişikliklerine, çatlamalara ve çarpılmaların oluşmasına neden olmaktadır. Nem, mekanik deformasyonlara ve birleşim yerlerindeki ayrılmalar, laminasyonlarda tabakaların ayrılmasına, yüzey işlemlerinin (boya, cila gibi) bozulmasına sebep olmaktadır. Ayrıca, rutubetli ahşap ısıyı daha fazla iletmektedir (Siau, 1984: 67).

Ahşap malzemenin yoğunluğu, ağırlığı ve mekanik dayanıklılığı arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Malzemenin yoğunluğu ne kadar artarsa, ağırlığı da o oranda yükselmektedir. Ahşabın içerisinde iki çeşit su bulunmaktadır: Öz su ve serbest su. Ahşabın nem içeriği, esas olarak serbest su tarafından oluşturulur. Ahşap malzemelerin nem içeriği, onların fiziksel ve mekanik özellikleri üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Lif Doygunluk Noktası (LDN) altında ahşabın kurumasıyla boyutlarında ve hacminde bir küçülme meydana gelmektedir ve bu küçülme daralma olarak adlandırılmaktadır. Tersine, nem alınması durumunda hacim ve boyutlarda bir genişleme görülmektedir. Ahşabın hacim ve boyutlarındaki bu değişime “ahşabın çalışması” adı verilmektedir (Koçtaş, 1987). Ahşap, nem değişikliklerine bağlı olarak genişleme veya daralma gösterebilmekte, bu da ahşap yapı elemanlarında deformasyonlara ve şekil bozukluklarına yol açmaktadır (Şekil 2.6). Yüksek nem oranları, renk değişiklikleri ve küflenmeye neden olmakta, aynı zamanda ahşabın çürümesine yol açmaktadır. Rutubetli ahşap ağırlaşmakta, elastikiyet modülü ve direnç değerleri azalmakta; ancak LDN altında kurudukça bu değerler artmaktadır.

Şekil 2.6. Ahşabın ağaçtaki yerine göre çalışması (daralma ve genişletmesi) (Glass ve Zelinka, 2010)

Ahşabın yoğunluğunu belirleyen ana etken, içerisinde barındırdığı nem miktarıdır. Örneğin, tamamen kuru (%0 nem) ve hava kuruluğu (%12 nem) olan ahşap, farklı yoğunluklara sahiptir ve nem miktarının artmasıyla malzemenin yoğunluğu da artmaktadır (Dinwoodie, 2000: 49). Yoğunluğun artması, ahşabın sertliğini de doğrudan etkilemektedir; bu nedenle, ilkbahar odunu yaz odununa, dış odun ise iç oduna göre daha az serttir. Nem miktarının azalması, ahşabın sertliğini artırırken, nemin varlığı yumuşak ağaçlarda sertliği artırmakta, ancak sert ağaçlarda bu etki daha sınırlı kalmaktadır. Ahşabın fiziksel ve mekanik özellikleri büyük ölçüde çevresel koşullardan etkilenmektedir; özellikle nem, ahşabın mukavemetini ve boyutsal stabilitesini doğrudan etkilemektedir (Somayaji, 1990).

Ahşap malzemenin mekanik özellikleri arasında elastikiyet modülü, eğilme, kopma, eğilme, çekme, basınç, makaslama, yarılma, çivi ve vida tutma gücü, sertlik, aşınma ve burulma ön plana çıkmaktadır (Berkel, 1970). Bu özellikler Türk Standartları Enstitüsü tarafından hazırlanmış olan TS 53 "Haşep numune alma ve muayene metodları " isimli standartta yer alan yöntemlerle belirlenmektedir (TS 53, 1962).

Ahşabın su içeriği, uygulanacak kurutma yöntemine bağlı olarak %30 ile %8 arasında bir orana düşürülerek malzemenin daha az neme maruz kalacak şekilde stabil hale getirilmesi ve kullanım koşullarına uygunluğunun artırılması amaçlanmaktadır (Yesügey ve diğerleri, 2014: 18, 19). Bu işlem, malzemenin genleşme ve çekilme gibi doğal tepkilerini minimuma indirerek, daha dayanıklı ve işlenebilir bir hale gelmesini sağlar. Kurutma sürecinde kullanılan yöntemler arasında açık havada doğal olarak kurutma, sıcak hava ile kurutma,

elektromanyetik yüksek frekans kullanımı, vakum ortamında kurutma ve radyasyon kullanarak kurutma gibi çeşitli teknikler bulunmaktadır. Ayrıca, kimyasal maddelerle, ozon ile veya organik maddeler kullanılarak yapılan kurutma yöntemleri de ahşap malzemelerin işlenmesinde tercih edilmektedir (Yesügey ve diğerleri, 2014). Bu işlemlerle nem salınımı sınırlandırılmakta ve boyutsal değişimler minimize edilmektedir.

Günümüze ulaşan tarihi ahşap eserlerin çoğu, bazı kimyasal ve fiziksel değişikliklere uğramıştır. Rowell'ın (2005) belirttiği üzere, tarihi ahşap yapıtların büyük bir kısmı, malzemenin biyolojik olarak ayrışabilen yapısı sebebiyle zamanla yok olmuştur.

Ağaçlar, canlı organizmalar olarak çeşitli genetik ve çevresel faktörlere maruz kalarak büyümektedirler. Genetik miras, değişen iklim koşulları ve çevre koşulları gibi unsurlar, ağacın gelişim sürecinde farklı bozulmalara ve kusurlara yol açabilmektedir. Bu faktörler, elde edilen ahşap malzemenin kalitesini ve mekanik özelliklerini etkileyen önemli parametreler arasında yer almaktadır (Dinwoodie, 2000: 57). Ağacın büyüme aşamaları boyunca karşılaştığı bu tür kusurlar, ahşap malzemenin ticari değerini ve işlenme sırasındaki davranışını da etkilemektedir.

Berkel (1970) yaptığı çalışmada ağaçlarda meydana gelen kusurların, çeşitli faktörlere bağlı olarak farklılık gösterdiğini belirtmektedir. Gövdenin şekline ilişkin kusurlar arasında, gövdenin eğriliği, birden fazla özlü gövdenin oluşumu ve konik gövde oluşumu gibi durumlar bulunmaktadır. Günay (2002) ve Perker (2004) bu kusurlara soğanlanma (yapraklanma) adı verilen yıllık halkaların birbirlerinden soğan katları gibi ayrılmasını da eklemektedirler. Anatomik yapı ile ilgili kusurlar ise, kaba dalgalılık veya oluklu gövde oluşumu, gövdenin enine kesitinde eksantrik gelişme, özün düzensiz gidişi, yıllık halkaların düzensizliği, spiral veya diyagonal liflilik, göz ve urlar, reçine keseleri, reaksiyon odunu, yalancı öz odunu, ay halkası ve budaklılık gibi çeşitli şekillerde ortaya çıkmaktadır. Hava koşullarından kaynaklanan kusurlar genellikle çatlamalar şeklinde belirginleşirken, doğal bir malzeme olan ahşap, mantarlar, bitkisel zararlılar ve canlı organizmalar tarafından saldırıya uğrayabilmekte ve çeşitli mikroorganizmaların hedefi olabilmektedir. Bu mikroorganizmalar ve canlılar, ahşapta bulunan besin maddeleri ve nemi kullanarak ahşabı deforme ederek malzemenin yapısının bozulmasına yol açmaktadırlar (Morris, 1998). Ahşap yıkımı, kahverengi, beyaz ve yumuşak çürük mantarları aracılığıyla gerçekleşir (Eaton ve Hale 1993; Schmidt 2006). Bu yıkım ahşabın mekanik özelliklerinin azalmasına ve hatta

"çürüme" adı verilen bir sürecin başlamasına neden olabilmektedir. Rutubet oranının yüksek olduğu ortamlar, bu tür zararlı etmenler için daha uygun koşullar sağlayarak bozulmayı hızlandırmaktadır. Ayrıca, böcekler, deniz canlıları, memeli hayvanlar ve kuşlar gibi hayvansal zararlılar tarafından ağaçta çeşitli zararlar meydana gelebilmektedir. Eaton ve Hale (1993) yıkıcı unsurlar birlikte çalıştığında, ahşap eserin hayatta kalmasının mümkün olamayacağını belirtmektedir.

Bu tür kusurlar, ağacın yapısal bütünlüğünü ve estetik değerini olumsuz yönde etkileyerek kullanım ömrünü kısaltmakta ve işlenmesini zorlaştırabilmektedir. Yapılarda kullanılacak ahşap, DIN 4074 standardına göre sınıflandırılmaktadır. DIN 4074 (2003-06), ahşabın mekanik ve görsel özelliklerini baz alarak I., II., III. gibi sınıflar ile belirlemektedir. Bu sınıflama, ahşabın hangi kullanım alanlarına uygun olduğunu göstermektedir (Yesügey ve diğerleri, 2014: 13-17). DIN 4074 (2003-06), ahşabın kusurları, lif yapısı, budakları ve genel kalitesine göre yapısal kullanım için değerlendirilmesini düzenleyen Alman standardıdır (2003-06). Türkiye'de ise bu sınıflama TS EN 14081-1 standardı (2005) ile uyumlu olarak yapılmakta, keresteler kurutulmuş ve yıllık halkaların genişliği, düğüm noktaları, lif dizilimi ve öz odun miktarı gibi kalite kriterlerine göre değerlendirilip yapısal sınıflara ayrılmaktadır.

I. kalite yapı ahşabı, budağı en az olan ve yukarıdaki niteliklere en uygun şekilde cevap veren ahşap olup, yapısal bütünlük açısından kritik öneme sahip, yüksek mekanik dayanıklılık gerektiren bölümlerde kullanılmaktadır (Erşen, 2000: 6). Sınıf numarasının artmasıyla birlikte, ahşap üzerindeki kusurların arttığı ve buna bağlı olarak emniyet gerilimlerinin azaldığı varsayılmaktadır (Odabaşı, 1997: 6). Yapılarda kullanılan ahşap malzemenin anatomik kusurları, malzemenin dayanıklılığını olumsuz etkileyebilmektedir. Bu durum, malzemenin yapısının bozulmasına ve biçim değiştirmesine sebep olmaktadır.

Bu sayılan faktörlerin dışında ahşap malzemeye insan kaynaklı verilen zararlar, çeşitli faktörlerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bilinçsiz kullanım ve ekonomik kısıtlılıklar nedeniyle uygun olmayan ağaç türlerinin seçimi, ahşabın biyolojik etkilere karşı direncini azaltmakta ve genel dayanıklılığını düşürmektedir. Ahşabın diğer malzemelerle uyumsuz kullanımı, özellikle yanlış boyutlandırma ve zayıf birleşim noktaları, korozyona ve çürümeye yol açmakta, bu da malzemenin ömrünü kısaltmaktadır. Kullanıcıların gerçekleştirdiği hatalı onarımlar, ahşabın ömrünü daha da azaltarak malzemenin yapısal bütünlüğünü tehdit etmektedir (Perker, 2010: 95).

Ahşap malzemenin bozulmasında başka bir önemli etken kimyasal kaynaklı hasarlardır. Kimyasal zararların ahşap üzerindeki etkisi, söz konusu kimyasal maddelerin ahşaba ne kadar derinlemesine işlediğine bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Ahşap yapı elemanlarının hasara uğramasına yol açan temel kimyasal nedenler "Korozyon Etkisi" ve "Asit, Baz ve Alkollerin Etkisi" olarak tanımlanmaktadır (Perker, 2010: 92-93).

Ahşap yapıların birleşim noktaları büyük yükler altında olduğunda, metal elemanlar, plakalar ve yapısal gergi elemanlarının kullanımı sıklıkla çözüm olarak kullanılsa da, ahşap malzemelerin metal ile teması, özellikle nemin varlığında, ahşabın kimyasal yapısında değişikliklere ve korozyona yol açabilmektedir. Tarih boyunca korunmuş bazı önemli ahşap yapıların birleşim detaylarına bakıldığında, metal çivi, bulon veya plakaların olabildiğince az kullanıldığı görülmektedir (Tanyeli, 1990).

Ahşap, bu metal elemanlarla birleştirildiğinde, uygun koşullar altında uzun süre dayanıklı olabilmekle birlikte, nem artışı ve dış etkiler bu durumu değiştirebilmektedir. Ahşabın selüloz ve lignin oranı, kimyasal direnci etkilerken, nem ve tuzun varlığı metalin paslanmasına ve dolayısıyla ahşap üzerinde lekelenme ve korozyona sebep olmaktadır (Perker, 2010: 93). Ayrıca, farklı metallerin bir arada kullanılması elektrokimyasal reaksiyonlara yol açarak, hem metallerde hem de ahşapta zarara neden olmaktadır (Yesügey ve diğerleri, 2014: 21). Bu nedenle, ahşap ve metalin bir arada kullanımında, benzer metallerin seçilmesi ve koruyucu önlemlerin alınması, ahşabın ömrünü uzatmada kritik öneme sahiptir.

Modernleşmenin getirdiği teknolojik yenilikler ve yapı malzemelerindeki çeşitlenme, ahşap gibi geleneksel yapı malzemeleri ve bu malzemeleri işleyen zanaatların yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştır. Geleneksel yapı pratiklerinin ortadan kalkması sebebiyle tekniklerin ve malzemelerin kullanım kurallarına uygun dikkat gösterilmemesi, yapıların sağlamlığında ve işlevsel detaylarında yetersizliklere yol açmaktadır (Erman, 2000: 61). Ahşap yapıların köşe birleşim detayları gibi ustalık ve deneyim gerektiren önemli unsurlar, daha basit ve hızlı olduğu düşünülen çivi ve tutkal gibi modern bağlantı elemanlarıyla değiştirilmekte, bu durum dülgerlik sanatının unutulmasına ve zamanla yok olmasına neden olmaktadır. Ahşap çatkı sistemlerinde, kolaylık ve hız adına harç ve tuğla gibi malzemelerle yapılan dolgular, ahşabın su ve çimento etkisiyle bozulmasına, dolayısıyla yapıların ömrünü kısaltan nem sorunlarının artmasına yol açmaktadır.

Ahşap eserlerin zamanla geçirdiği değişiklikleri incelemek ve bu değişikliklerin korunması için hayati öneme sahip olabilecek unsurları anlamak son derece önemlidir. Bu süreç, ahşabın yapısını ve fiziksel ile kimyasal özelliklerini doğru bir şekilde kavramayı gerektirmekte, aynı zamanda güvenli ve dayanıklı yapılar inşa edebilmek için kritik bir rol oynamaktadır (Somayaji, 1990; Düzenli, 2006: 115-121).

Son yıllarda gerçekleştirilen akademik araştırmalar ve bilimsel gelişmeler, ahşap malzemenin özelliklerini ve mühendislik uygulamalarındaki rollerini derinlemesine incelemektedir. Bu incelemeler, ahşabın daha etkili ve verimli kullanımına yönelik stratejiler geliştirilmesine imkân sunmaktadır (Çalışkan ve diğerleri, 2019: 116).

2.2.2. Kırsal mimaride ahşap kullanımı

Aran ve Aran'ın (2000: 14-16, 48-50) "Anadolu Kır Yapıları" adlı eserlerindeki ifadelerine göre, kırsal yapılara mimari bir gözle bakıldığında, bu yapılarda doğallığın öne çıktığı görülür. Bu yapılar, endüstri öncesi toplumun ihtiyaçlarına ve çevrenin doğal koşullarına uygun olarak inşa edilmiştir. Okuryazar olmayan ancak zanaatlarında usta olan yerel halk, basit araçlarla ve çevreye uyum sağlayarak, yüzyıllar boyunca gelişen bir yöntemle bu yapıları inşa etmiştir. Bu dayanıklı yapılarda, nesilden nesile aktarılan derin bir bilgi, deneyim, beceri ve ustalık yatmaktadır. Kırsal yapılar, özel yaşam tarzlarını, barınma ihtiyaçlarını ve doğayla iç içe yaşama bilgeliğini yansıtır. Bu yapılar, sıradan insanların günlük yaşamlarını doğanın zorlu koşullarına karşı sürdürme çabalarının bir ifadesidir. Aran ve Aran (2020), kırsal ustaların bu zanaatı sözlü kültür, gözlem ve deneyim yoluyla öğrendiklerine dikkat çekmektedir. Bu ustalar, taş, toprak, kireç ve ahşap gibi malzemelerin her birinin özelliklerini zaman içinde anlayarak, bu malzemeleri doğalarına uygun şekilde kullanmayı öğrenmişlerdir.

Kırsal yerleşmeler, geleneksel yapı özelliklerini ve doğal malzeme kullanımını bünyesinde barındırması açısından önemli bir konumda bulunmaktadır. Bu yerleşim alanlarında, çevresel faktörler ve yerel ihtiyaçlar doğrultusunda ahşap malzemenin tercih edilmesi hem ekolojik dengenin korunması hem de kültürel mirasın sürdürülebilirliği açısından kritik bir öneme sahiptir. Kırsal yerleşmelerde ahşap kullanımı, aynı zamanda bölgenin tarihi ve kültürel kimliğini yansıtırken, günümüzde sürdürülebilir mimari anlayışı ile uyum içinde bir gelişim göstermektedir.

Kırsal mimaride ahşap malzemenin kullanımı hem tarihsel bir geleneği sürdürmekte hem de pratik ihtiyaçların bir sonucu olarak önem kazanmaktadır. Coğrafi imkânlar ve yerel kaynaklara erişim kolaylığı ile yakından ilişkili olan bu tercih, şehirlerde bulunan yapılardan farklı olarak kırsal alanlarda kolayca bulunabilen ve işlenebilen, çoğunlukla tabiattan çıktığı haliyle kullanılmış ahşabın yapı malzemesi olarak tercih edilmesini sağlamaktadır (Eriç, 1972: 22).

Ahşabın kullanımı, kırsal mimaride yerel mimari dilin ve estetiğin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Malzemenin doğal yapısı ve işlenebilirliği, farklı iklim ve coğrafi koşullara uygun, işlevsel gereksinimleri karşılayan yapıların inşa edilmesine olanak tanımaktadır. Ahşabın esnekliği ve dönüştürülebilirliği, mimarlara ve ustalara bulundukları çevreye ve toplulukların ihtiyaçlarına özgü benzersiz yapılar tasarlamada büyük bir özgürlük sağlamaktadır.

Ahşabın ısı yalıtımındaki üstünlüğü, kırsal bölgelerdeki yapıların enerji verimliliği açısından önemli bir avantaj sağlamaktadır. Kışın sıcak, yazın serin tutma özelliği, ahşap yapıları yaşam için konforlu hale getirirken, enerji tüketimini de azaltmaktadır. Bu özellik, özellikle günümüzde giderek artan enerji maliyetleri ve çevresel sorunlar bağlamında büyük önem taşımaktadır.

Kırsal mimaride ahşap kullanımı, dini yapılar gibi özel fonksiyonlara sahip binalarda da yaygın bir uygulama olmaktadır. Camiler, kiliseler ve tapınaklar gibi dini yapılar, ahşabın doğal güzelliğini ve sıcaklığını yansıtarak manevi atmosferi pekiştirmektedir. Bu yapılar, ahşabın işlenmesindeki ustalık becerisini ve malzemenin estetik değerlerini sergileyerek hem dini inançların ifadesi hem de kırsal mimarinin incelikli bir parçası olarak öne çıkmaktadır (Aran ve Aran, 2000).

Anadolu'da eski çağlardan beri yaygın olarak tercih edilen ahşap yapılar, zaman içerisinde popülerliğini yitirerek betonarme karkas yapıların yaygınlaşmasına yol açmıştır. Ancak, 1999 Marmara depreminin ardından Türkiye'de ahşap yapı tekniklerine olan ilgi, depreme karşı üstün dayanıklılığı dolayısıyla yeniden artış göstermiştir. Deprem sonrası dönemde, Türkiye'de birçok şirket, ahşap konut üretimi ve inşasına yönelik faaliyetlerini artırmıştır (Erkoç, 2004: 9). Bu durum, ahşap yapıların deprem riski yüksek bölgelerde tercih edilen bir yapı malzemesi haline gelmesine olanak sağlamıştır.

Sonuç olarak, kırsal mimaride ahşap kullanımı, pratik ve estetik ihtiyaçların yanı sıra çevresel ve enerji verimliliği gibi günümüzün önemli konularına etkili çözümler sunmaktadır. Bu malzemenin kullanımı, yerel kaynakların sürdürülebilir şekilde değerlendirilmesini teşvik ederken, kırsal bölgelerdeki yapıların karakterini ve kimliğini de şekillendirmektedir (Yesügey ve diğerleri, 2014).

2.2.3. Türk dini mimarisinde ahşap kullanımı ve yapım teknikleri

Türk dini mimarisinde ahşap kullanımı, genellikle cami, mescit, dergâh, tekke ve türbeler gibi yapıların inşasında görülür. Ahşap, dini mimaride hem estetik hem de yapısal açıdan oldukça fonksiyonel bir malzeme olarak ön plana çıkmaktadır. Ahşap taşıyıcı sistemlerde dikmeler ve kirişler olarak yer alırken, çatı yapılarının oluşturulmasında da temel bir rol üstlenmektedir. Mihrap ve minberde ahşap kullanımı dini mimaride sadece bir yapı malzemesi olmanın ötesine geçerek sanatsal bir ifade aracı haline gelir. Kapı ve pencere gibi doğramalarda, kadınlar için ayrılan mahfil bölümünde konstrüksiyon ve korkuluk olarak, tavan ve taban döşemelerinde ve cami içindeki kürsü, dolap gibi pratik elemanlarda da tercih edilen ahşap, cami mimarisine sadece yapısal bir destek sağlamakla kalmamakta, aynı zamanda mekâna estetik bir değer katmaktadır. Ahşap, hafif yapısı sayesinde binaların temellerine daha az yük bindirerek, genel yapısal ağırlığın azalmasını sağlamaktadır (Erşen, 2000: 1-2).

Otto-Dorn'un (1957) çalışması, ahşap dikmeli camileri merkeze alan akademik literatürde bir dönüm noktası oluşturmuştur. Otto-Dorn (1957), Afyon Ulu Cami, Ankara'daki Ahi Şerafettin ve Ahi Elvan camileri ile Beyşehir'deki Eşrefoğlu Cami gibi örnekleri detaylı bir şekilde incelerken, bu yapıların eski Türk göçebe kültüründeki çadırların ahşap sütun kullanımından ilham alabileceği hipotezini öne sürmüştür.

Aslanapa'nın (1971) "Selçuk Mesjids and Wooden Mosques in Anatolia" başlıklı çalışması, bu konunun İngilizce dilindeki akademik literatüre ilk kez dâhil edilmesini sağlamış ve Anadolu'daki ahşap camilerin Orta Asya kökenlerine dair önemli iddialarda bulunmuştur.

Günay (2017: 30-31) çalışmasında Türklerin, Orta Asya kökenleri boyunca göçebe yaşam tarzları süresince çadır kurulumu ile başlayan ahşap malzeme tanışıklığı sonrasında ahşabın özelliklerine ve işlenmesine dair önemli bir bilgi birikimi sağladıklarını belirtmiştir. Göçer

yaşam tarzından yerleşik düzene geçiş yapan Türk toplulukları, bu değişimi dini inançları ve dünyevi yapılar inşa etme arzularıyla uyumlu hale getirmiş ve sonuç olarak ahşabı etkin bir yapı malzemesi olarak benimsemişlerdir.

Ahşap camiler, İslam mimarisinin önemli bir ögesi olarak, Arap Yarımadası, İran ve Orta Asya gibi bölgelerde erken dönemlerden itibaren karşımıza çıkmaktadır (Bayhan, 2009). Ancak bu mimari formun Anadolu'da belirmesi, Türklerin 13. yüzyıl başlarında bölgeye yerleşmesiyle gerçekleşmiştir. Bu dönemden itibaren Anadolu, bu yapı türünün benzersiz bir gelişim sürecine tanıklık etmiştir.

Karahanlılar ve Gazneliler dönemine tarihlenen ilk ahşap direkli camilerin inşası, camilerde ahşap kullanımının önem kazandığı bir dönüm noktasını temsil etmektedir (Aslanapa, 1984: 31). Bu yapılar, özellikle Anadolu'nun iç kesimlerinde ve merkezi bölgelerinde yaygınlaşarak ahşap kullanımının mimari ve yapısal açıdan çeşitliliğini ve zenginliğini ortaya koymaktadır (Kuban, 2002). Beylikler döneminde de bu geleneğin devamı olarak, Beyşehir Eşrefoğlu Camii (1297), Beyşehir Bayındır Köyü Camii (1365), Kastamonu Kasabaköy Mahmud Bey Camii (1367) ve Kastamonu Küre-i Hadid Köyü Camii (1451) gibi yapılar inşa edilmiştir (Kuran, 1972: 181; Kızıltan, 1958: 35-40).

Çarşamba Gökçeli Camii, Samsun yöresinde bilinen en eski ahşap camilerden biri olup, 1206 yılında inşa edilmiştir (Kuniholm, 1992: 127). Ahşap yığma yapıların adaptasyon yeteneği göz önüne alındığında, Gökçeli Camii'nin de bu yapılar gibi yerinden sökülüp aynı malzemeler kullanılarak başka bir yerde yeniden inşa edilebilme potansiyeline sahip olduğu düşünülmektedir (Can, 2004: 73-74). Bu özellik, ahşap camilerin mimari açıdan olduğu kadar pratik ve fonksiyonel açıdan da avantajlarını ortaya koymaktadır.

Osmanlı döneminde de ahşap direk kullanımı yaygınlaşmış ve birçok bölgede ahşap direkli camiler inşa edilmiştir (Tekin, 2021: 218). Atak (2019: 128), ahşap direkli ve tavanlı cami geleneğinin Tokat'ta 14. yüzyılda inşa edilen Dutluca Malum Seyyid Camii, Şeyh Nusrettin Zaviyesi ve Üzümören Ulu Camii gibi yapılarda devam ettiğini belirtmektedir.

Uysal (1987), Erdemir (1987) ve Nemlioğlu (2012), Tokat bölgesindeki ahşap tavanlı cami geleneğinin anlaşılması ve korunması açısından önemli kaynaklar sunmaktadır. Bu çalışmalara göre, Tokat bölgesinde ahşap tavan geleneği sonraki yüzyıllarda da devam

etmiştir. Tokat Ulu Camii'nin ilk yapısının Dânişmendliler tarafından 12. yüzyılda inşa edildiği tahmin edilmektedir (Orman, 2012: 117-118). 17. yüzyılda Erbaa Silahtar Ömer Paşa Camii ve Genç Mehmed Paşa Camii, 18. yüzyıla tarihlenen Tokat Mahmud Paşa Camii ve 1801 yılında inşa edilen Zile Elbaşoğlu Camii, ahşap tavanlı önemli yapılar arasında yer almaktadır.

Çal (2000) tarafından kaleme alınan *Niğde Şehrindeki Ahşap Tavanlı Cami ve Mescitler* adlı çalışma, Niğde'de 15. ve 20. yüzyıllar arasında inşa edilen ahşap tavanlı cami ve mescitleri ayrıntılı olarak incelemektedir. Araştırma kapsamında, bu yapılarda kullanılan ahşap malzemenin genellikle kavak ağacı olduğu belirtilmekte ve bu durum, Niğde'deki ahşap kullanımının bölgenin ekolojik koşulları, ekonomik faktörler ve mimari geleneklerle yakından ilişkili olduğunu göstermektedir (Çal, 2000: 114).

Ahşap yığma ve ahşap çatkı teknikleri, ahşap yapı inşasında kullanılan iki temel yöntem olup ve her biri farklı mimari özellikler ve avantajlar sunmaktadır.

Ahşap yığma (çantı) tekniği; ağaç gövdelerinin üst üste yerleştirilmesiyle meydana gelen bir yapısal sistemdir. Bu sistem, yığma yapı prensiplerine dayanarak, birbirinin üzerine konumlandırılmış duvarların bina için taşıyıcı sistem görevi gördüğü bir yapısal yöntemdir. Yığma tekniği direk tomruklardan oluşturulduğu gibi, kereste haline getirilerek işlenen çeşitli ölçülerdeki kalas ve tahtalardan da meydana gelebilmektedir (Tuna, 2008: 129). Ayverdi'nin (1972: 120) tanımına göre, çandı ya da çantı teknikleri, uzun kütüklerin birbirine kertik atılarak ve çivi kullanılmadan birleştirilmesiyle inşa edilen yapıları ifade etmektedir. Ahşap yığma tekniğinde inşa edilen duvarlar, duvar yüzeylerinde herhangi bir kaplamaya ihtiyaç duyulmadan doğrudan kullanılabilmektedir (Özgüner, 1970: 32; Bostancıoğlu ve Birer, 2004).

Ahşap yığma (çantı) tekniği, özellikle doğal ısı izolasyonu sağlama, malzeme işçiliğinin minimalize edilmesi ve yapısal olarak ek bir taşıyıcı çerçeveye gereksinim olmaması gibi avantajları nedeniyle, tek katlı veya basit plan şemasına sahip yapılar için ideal bir yöntem olarak değerlendirilmektedir. Bu teknik, malzemenin doğal özelliklerinden faydalanarak enerji verimliliği yüksek, maliyet-etkin ve çevre dostu yapılar inşa etme potansiyeline sahiptir.

Ahşap iskelet yapım tekniği, dikeyde yer alan dikmeler ile yatayda konumlandırılan kirişlerin entegrasyonuyla meydana gelmektedir. Geniş mekânların etkin bir şekilde inşa edilmesine uygun olan bu sistem, yapısal dayanıklılığı ve esnek planlama kapasitesini bir arada sunmakta, böylece geniş iç alanların yaratılmasına olanak tanımaktadır. Ahşap çerçeve yapılarda, deprem ve rüzgâr gibi dış kuvvetlere karşı sergilenen yüksek direnç, enerji verimliliği ve uzun ömürlülük açısından ekonomik avantajlar sağlamaktadır. Bu yapılar, kullanılan dikey ve yatay elemanların organizasyonuna göre, kaburga çerçeve (balon ve platform çerçeve) ve kolon-kiriş çerçeve sistemleri olarak sınıflandırılmaktadır (Togay, 2002: 11).

Ahşap iskelet sistemleri, büyük açıklıklı alanların inşasında önemli bir yer tutmaktadır. Yapısal sağlamlık ve mimari esnekliği bir arada sunan bu teknik, iç mekân düzenlemelerinde çeşitlilik ve geniş alanlara imkân vermektedir. Ahşap çerçeve yapılarda, enerji tasarrufu ve dayanıklılık, yapısal elemanların optimizasyonu ve entegrasyonu ile elde edilmektedir. Doğal afetlere karşı gösterilen dayanım, bu yapıları sürdürülebilir yapı çözümleri arasında öne çıkarmaktadır.

Sınıflandırmaya göre ahşap çerçeve yapılar, yatay ve dikey elemanların düzenlenme şekline bağlı olarak farklılık göstermektedir. Kaburga çerçeve sistemleri, yük taşıma kapasitesini ve yapısal bütünlüğü artırmakta, kolon-kiriş çerçeve sistemleri ise yapısal esneklik ve geniş iç mekânlar sunmaktadır. Her iki sistem de ahşap iskelet yapım tekniğinin adaptasyon yeteneğini ve çeşitli ihtiyaçlara yanıt verebilme kapasitesini göstermektedir. Bu çerçevede, ahşap iskelet yapım teknikleri, mimari tasarım ve yapısal mühendislikte yenilikçi çözümler sunarak, sürdürülebilir ve enerji verimli yapıların geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır (Avlar ve Limoncu, 2001).

Ahşap yapıların mekanik dayanıklılığı, büyük ölçüde elemanların birleştirilme tekniklerine dayanmaktadır. Yapısal bütünlük, bu elemanlar arasındaki kuvvet transferinin, doğru birleştirme yöntemleri ile sağlanmasıyla mümkün hale gelmektedir (Kan, 2020: 15). Ahşap yapılardaki birleştirme yöntemleri iki ana kategoride ele alınmaktadır. İlki, elemanlar arasındaki basınç gerilimlerinin doğrudan temasla aktarıldığı marangozluk birleşimleridir;

Ahşap yapı elemanlarının birleştirilme sürecinde kullanılan teknikler, farklı adlarla anılmaktadır. Elemanların uç uca birleştirilmesi "ekleme", farklı açılarla ve formlarla

birleştirilmesi ise "çatma" olarak adlandırılmaktadır (Karabulut, 2000: 40). Ahşap işçiliğinde en sık karşılaşılan birleştirme yöntemlerinden biri boy birleştirme yöntemi olmaktadır (TS-4892, 1986). Bu yöntem, iki masif ahşap parçanın aynı lif doğrultusunda birleştirilmesi ile gerçekleşmektedir. Boy birleştirme, özellikle standart kereste ölçülerinin üstünde büyük boyutlara ulaşmak amacıyla tercih edilmektedir (TS-4892, 1986). Birleştirilecek elemanların genişlik ve kalınlıklarının eşit olması ve birleştirme sırasında tutkal ile sıkıştırma işlemi, birleşimin dayanıklılığını artıran faktörlerden olmaktadır. Ayrıca, boy birleştirmede elemanların aynı cinsten seçilmesi ve rutubet oranlarının %8'den fazla olmaması önemli kriterler arasında yer almaktadır (TS-4892, 1986).

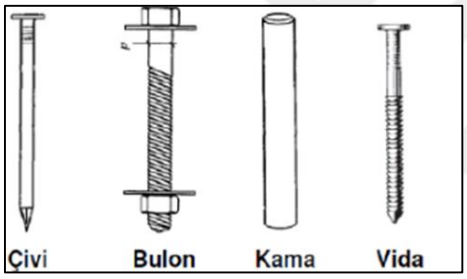
Ahşap yapıların birleştirilmesinde kullanılan bir diğer teknik de geçme yöntemi olmaktadır. Geçme birleştirmeler, ahşap parçaların çivi, vida veya yapıştırıcı kullanılmadan birbirine geçirilmesi ile yapılmakta ve gerektiğinde sökülebilir nitelikte birleştirmeler sağlamaktadır. Bu yöntem, yapısal bütünlük ve duvar dayanıklılığı açısından büyük önem taşımakta olup geçmeli, zıvanalı ya da boy ekleme gibi çeşitli türlerde uygulanmaktadır. Geçme teknikleri sadece yapısal bir işlev üstlenmemekte, aynı zamanda estetik kaygılara da yanıt verebilecek şekilde tasarlanmaktadır.

Ahşap işçiliğinde en sık kullanılan geçme teknikleri arasında binili geçmeler, kinişli ve çıtalı geçmeler, kurt ağzı-boğazı geçmeleri ve kırlangıçkuyruğu geçmeleri bulunmaktadır (TS-4499, 1985). Bu teknikler, yapısal ihtiyaçlar ve estetik tercihler doğrultusunda seçilerek uygulanmaktadır (Karabulut, 2000). Zıvanalar ise, ahşap işçiliğinde en yaygın kullanılan birleştirme yöntemlerinden biri olup, ahşap parçalar arasında oluşturulan girinti ve çıkıntılar ile kuvvetli ve estetik bir bağlantı sağlamaktadır. Zıvana tekniği düz, köşeli, çerçeve, ayak-kayıt, kanal ve geçmeli gibi çeşitli formlarda uygulanmaktadır (TS-4905, 1986).

Son olarak, bini tekniği, ahşap yapılarda yaygın kullanılan birleştirme yöntemlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu teknikte, ahşap parçalar üst üste bindirilerek birleştirilmekte ve farklı bini türleri sayesinde parçalar çeşitli yönlerde ve açılarda bir araya getirilebilmektedir. Özellikle T şeklinde, yarım köşe, tam köşe, sevili, düz kuyruklu ya da çapraz kuyruklu gibi birleşimler, bini tekniğiyle uygulanmaktadır. Bu yöntem, yapıların hem estetik hem de fonksiyonel gereksinimlerine uygun hale getirilebilmekte ve yapısal dayanıklılığı önemli ölçüde artırmaktadır (Karabulut, 2000: 50).

Ahşap yapılardaki birleştirme yöntemleri iki ana kategoride incelenmektedir. İlk kategori, elemanlar arasındaki basınç gerilimlerinin doğrudan temasla aktarıldığı marangozluk birleşimleridir; bu yöntem, parçaların yüzeylerinin birbiriyle tam uyum sağlayarak birleştiği geleneksel tekniklere dayanmaktadır. İkinci kategori ise mekanik birleştiriciler kullanılarak yapılan birleşimlerdir. Mekanik birleştiriciler, ahşap yapılarda dayanıklılığı ve yapısal bütünlüğü sağlamak açısından kritik bir öneme sahiptir.

Mekanik birleştiriciler, hem metal hem de non-metal elemanları içermekte olup, yapının genel dayanıklılığı üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. Bu birleştiriciler, ahşap elemanlar arasında kuvvet transferini sağlamak amacıyla kullanılır. Metal birleştiriciler, çelik çiviler, vidalar, saplamalar, plakalar, bulonlar, metal cıvatalar ve kama gibi elemanlardan oluşmakta ve genellikle daha yüksek rijitlik ve dayanım sağlamak amacıyla tercih edilmektedir (Şekil 2.7).

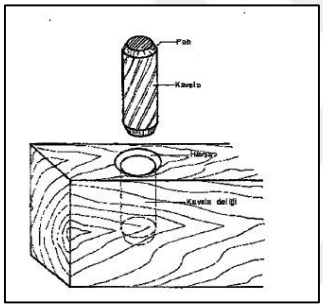

Şekil 2.7. Ahşap yapılarda kullanılan metal birleştirme elemanları (Ateş, 2011).

Bunun yanı sıra, ahşap yapılarda metal bağlantı elemanları kullanılmadan gerçekleştirilen non-metal birleştirme yöntemleri de büyük bir öneme sahiptir. Non-metal birleştirme elemanları, ahşap yapıların yapısal bütünlüğünü sağlamada ve kuvvet transferini gerçekleştirmede kritik bir rol oynamaktadır. Geleneksel inşaat tekniklerinin sürdürülebilirliğine katkıda bulunan bu elemanlar, aynı zamanda malzeme uyumluluğunu da desteklemektedir. Bu bağlamda kavela, kama ve ahşap çiviler, ahşap yapılarda sıklıkla tercih edilen non-metal birleştirme elemanları arasında yer almaktadır. Bu elemanlar, ahşap yapıların uzun ömürlü olmasını sağlamakta ve geleneksel marangozluk tekniklerinin korunmasına katkıda bulunmaktadır.

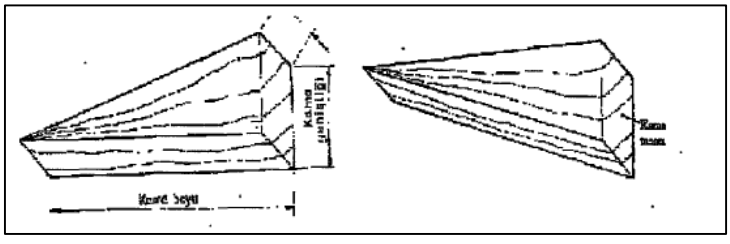
Kavela, ahşap parçaların birleştirilmesinde kullanılan silindirik, yapraklı serbest ağaçlardan hazırlanan ağaç parçasıdır (TS-4539, 1985) (Şekil 2.8). Sağlam, emniyetli ve teknik açıdan

uygun birleşimler oluşturmak için çeşitli kurallara uyulması gerekmektedir. Bu birleşim türü, yüzeyde tutkalın uygulama alanını arttırıcı yivlerle desteklendiği ve özel haller dışında, birleşim yüzeylerinin orta kısımlarında açılmaların olduğu tekniklerdir. Uygulama kuralları arasında, kavela deliklerine ve kavelaya yeterli miktarda tutkal sürülmesi, kavelaların çakılması ve çakıldıktan sonra tutkal artıklarının temizlenmesi gibi adımlar bulunur. Ayrıca birleştirilen yüzeylerin pekiştirilmesi ve tutkalın düzgün bir şekilde yüzeye yayılması için belirli bir süre basınç altında bekletilmesi gereklidir (İ. Mutluşahin, sözlü görüşme, 2024). Kavelalı birleşimlerde dikkat edilmesi gereken diğer bir nokta ise, birleştirilen yüzeylerin sıkıca alıştırılması ve 0,1 mm'den fazla tutkal tabakasının bulunmamasıdır. Kavelaların çakılması için ağaç veya plastik tokmak kullanılabilir. Bu teknikler, ahşap işçiliğinde dayanıklı ve estetik birleşimler oluşturmak için önemlidir (Karabulut, 2000: 47).

Şekil 2.8. Kavela (Karabulut, 2000: 47)

Kama, zıvanalı birleşimlerde elemanları sıkıştırarak pekiştirmeye yarayan ve genellikle zıvanalı birleşimlerde boy birleşimlerinde elemanları sıkıştırarak pekiştirmeye yarayan, dik ve eğik yüzeyleri olan üçgen prizma şeklinde bir ağaç parçasıdır (TS-4647, 1985) (Şekil 2.9). Bu kamalar, kullandıkları kerestenin düzgün lifli ve sağlam bölümlerinden imal edilmelidir. Ayrıca, kamaların tabanı dikdörtgen şeklinde olmalı ve eğik yüzeyleri düzgün, tepede bir kenar ayrıntı oluşturacak şekilde tasarlanmalıdır. Bu teknik, özellikle ahşap yapılarının dayanıklılığını artırmak için önemlidir (Karabulut, 2000: 48).

Şekil 2.9. Kama (Karabulut, 2000: 48)

Ahşap çiviler, ahşap yapılarda kullanılan önemli non-metal birleştirme elemanlarından biridir ve özellikle geleneksel yapı tekniklerinde sıkça tercih edilmektedir. Ahşap elemanları bir arada tutmak amacıyla kullanılan ahşap çiviler, metal çivilerle benzer işlev görmektedir ancak ahşap malzemenin doğasına daha iyi uyum sağlamaktadır. Genellikle sert ağaç türlerinden yapılan bu çiviler, ahşap parçaların birbirine sabitlenmesi için delikler açılarak yerleştirilir ve bu sayede yapısal bütünlüğün korunmasına katkıda bulunur (M. Pelit, sözlü görüşme, 2024). Ahşap çivilerin en önemli avantajlarından biri, metal çiviler gibi paslanmaya maruz kalmaması ve ahşabın doğal genleşme ve büzülme hareketlerine daha iyi uyum sağlamasıdır. Bu nedenle, özellikle tarihi yapıların restorasyonunda ve geleneksel yapı tekniklerinin sürdürülebilirliğinde yaygın olarak kullanılmaktadır (B. Küycü, sözlü görüşme, 2024).

Ahşap malzemelerde "en" olarak tanımlanan ölçüt, malzemenin boy ve kalınlık dışında liflere dik yönünde ölçülen üçüncü boyutunu ifade etmektedir. Birleştirme işlemlerinde kullanılan parçaların eni 12 cm'yi geçmemeli ve yapılacak malzemenin rutubeti %8'den fazla olmamalıdır (TS-4648, 1985). Birleştirme sırasında, geçme elemanının kalınlığı parçanın kalınlığının üçte birini aşmamalı ve geçme elemanının derinliği parçanın kalınlığının yarısına eşit olmalıdır. Bu boyutlar, parçalar birleştirilirken uyumlu ve sağlam bir yapı elde edilmesini sağlamaktadır (Karabulut, 2000: 60).

Erşen (2000: 23)'e göre, tutkal ile yapılan birleşimlerin, çivi, vida, kama ve bulon gibi diğer birleşim yöntemlerinden ayrılan temel özelliği parçaların yalnızca tek bir noktada değil, geniş bir yüzey boyunca birleştirilmesi sayesinde, kesit zayıflığı oluşmamasıdır. Bu durum, tutkallı birleşimlerin daha yüksek rijitlik seviyesi sunmasını sağlamaktadır.

Can (2004: 72-74) Samsun yöresindeki ahşap camiler üzerine yaptığı araştırmalarda yapım tekniğinin ahşap yığma olarak öne çıktığı, köşe birleşimlerinin ise kurt boğazı geçme tekniği ile birleştirildiğini belirtmiştir. Kurt boğazı kereste veya kalas haline getirilmiş ahşap elemanların çivi kullanılmadan birbirine geçirilmesinde kullanılan geçme tekniklerinden biridir (Yılmaz, 1988: 6; Bayraktar, 2005: 24). Bu yapım tekniğine camilerin dışında evlerde, serenderlerde, hatta kütük yığma ve kara boğaz geçme tekniğiyle inşa edilmiş samanlıklarda rastlanılmaktadır (Özgüner, 1970:,34-38; Eruzun, 1977: 128).

Karpuz'un 1990 yılında gerçekleştirdiği çalışmalar, bu uygulamanın özellikle heyelan riski taşıyan bölgelerde daha yaygın olduğunu belirtmektedir (Karpuz, 1990: 282). Trabzon İli Çaykara İlçesi, Çambaşı-Düz Mahalle Camii örneği, bu tip yapıların yerel coğrafi ve çevresel koşullara uyum sağlama kapasitesini ve toplumların bu yapıları çevrelerindeki değişikliklere adaptasyon amacıyla nasıl kullanabileceğini göstermektedir (Karpuz, 1990: 284). Bu adaptasyon yeteneği, ahşap camilerin sadece mimari değerlerini değil, aynı zamanda bölgenin kültürel ve sosyal yaşamındaki yerini ve önemini de vurgulamaktadır. Günay (2017: 34) ahşap birleşme detaylarının çok gelişmiş olmamasını devamlı hareket halinde yaşayan bir toplumun daha basit ve hızlı çözümler üretmesinin gerekliliğinin sonucu olarak belirtmektedir.

Nefes'in (2019: 125-128) gerçekleştirdiği araştırmada, Sinop merkez ve ilçelerinde çantı tekniği kullanılarak inşa edilmiş olan 27 ahşap caminin detaylı bir incelemesi yapılmıştır. Bu çalışmada, incelenen camilerden altısının ahşap minareye sahip olduğu, beşinin ise sac malzemeden üretilmiş minarelere sahip olduğu tespit edilmiştir. Camilerin coğrafi konumlarına ilişkin yapılan analizde, büyük çoğunlukla yerleşim alanları içinde konumlandıkları, sadece birkaçının ise yerleşim yerlerinden uzakta veya mezarlık içerisinde yer aldıkları belirlenmiştir. Sinop ve çevresindeki ahşap camilerin inşa tarihlerine bakıldığında, en eski örneğin 17. yüzyıla tarihlenmesi, bölgede ahşap cami yapımının uzun bir geçmişe sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Uysal'ın (2020) "Çanakkale İlinde Ahşap Direkli Camiler" adlı eseri, Çanakkale ve çevresinde bulunan otuz altı ahşap direkli caminin ayrıntılı bir şekilde incelendiği bir çalışmadır. Kitapta, camilerin ana kütlesinin kaba yonu ve moloz taş kullanılarak yığma tekniğinde inşa edildiği, minare kaidelerinde taş ve tuğla hatıllı almaşık duvar tekniği kullanıldığı, minare gövdelerinin ise kesme taşla yapıldığı belirtilmiştir (Uysal, 2020: 109-110). Bu ayrıntılar, Çanakkale bölgesindeki ahşap direkli camilerin mimari özelliklerine dair değerli bilgiler sunmaktadır.

Uysal (2020), ayrıca, bölgedeki ahşap direkli yapım tekniğinin 14. yüzyıldan itibaren uygulandığını ancak depremler gibi doğal afetler nedeniyle erken dönem yapılarının günümüze ulaşamadığını belirtmektedir. Mevcut yapıların çoğunun 18. ve 19. yüzyıllara tarihlendiğine dikkat çekilir. Bu durum, bölgede ahşap mimarisinin uzun bir geçmişe sahip

olduğunu ancak ahşap cami yapım geleneğinin büyük bir kısmının daha geç dönemlerde ortaya çıktığını göstermektedir (Uysal, 2020: 119-120).

Kullanılan ahşap yapım teknikleri ve yapıların modüler bir şekilde tasarlanıp inşa edilmesi, bu yapıların zamanla çeşitli ihtiyaçlara göre kolayca taşınabilir ve yeniden kullanılabilir olmasını sağlamaktadır. Bu özellikler, ahşap yapıların sadece tarihi ve estetik değerlerini değil, aynı zamanda uzun ömürlü ve sürdürülebilir mimari örnekler olarak da önemlerini vurgulamaktadır. Ahşap camilerin bu adaptasyon yeteneği ve uzun ömürlülüğü, gelecek nesillere aktarılabilecek değerli bir kültürel ve mimari mirasın korunması açısından da büyük önem taşımaktadır.

Bu sayede, yapısal bütünlüğü bozmadan esneklik ve adaptasyon imkânı sunan ahşap, Türk dini mimarisinde sadece bir yapı malzemesi olarak değil, aynı zamanda iklimsel koşullara uyum sağlayan ve yaşam kalitesini artıran bir araç olarak kullanılmıştır. Bu tarihsel ve kültürel geçmiş, ahşap kullanımının sadece yapısal bir tercih olmadığını, aynı zamanda bir bilgi ve beceri mirasının devamı ve yaşam alanlarının kalitesini doğrudan etkileyen önemli bir faktör olduğunu göstermektedir.

2.3. Kırsal Mimarlık Mirasının Korunmasında Yasal ve Yönetsel Boyut

Kültürel mirasların gelecek nesillere aktarılması ve korunması, insanlığın en köklü ve ilkel dürtülerinden biri olarak kabul edilir (Erder, 2018: 31; Dedehayır, 2010: 9). Bu tür değerlerin muhafazası ve nesilden nesile iletilmesi gerekliliği, dünya genelindeki farklı topluluklarda benzer şekilde önemsenmektedir (Kuban, 2000: 24). Madran ve Özgönül (2005)'e göre, geçmiş nesillerin yaşam tarzları, estetik zevkleri ve mimari ile dekoratif sanatlardaki başarıları gibi değerli bilgiler, yapılar sayesinde elde edilebilmektedir. Kırsal mimarinin korunması bağlamında sit alanı tanımları yapılarla birlikte, avlu ve bahçe gibi açık alanlar, mezarlıklar ve farklı bitki toplulukları da dâhil edilmektedir. Gerektiğinde doğal sit statüsünde tescil işlemi yapılabilmekte, bu süreçte bölgenin kültürel ve doğal bütünlüğünü gözetleyen ölçütler benimsenmektedir. Bu ölçütler; doğal ve insan yapımı değerlerin korunması, bu değerlerin homojen dağılımının sağlanması, çağdaş kullanımlar nedeniyle özelliklerin yitirilmemiş olması, sit alanı içerisindeki kırsal yerleşimlerde geleneksel üretim tekniklerinin sürdürülmesi ve mevcut yapı stokunun geleneksel ve yöresel özelliklere sahip

olmasıdır. Bu kriterler, kırsal sit alanlarının tescili ve korunması süreçlerinde merkezi bir role sahip olmaktadır (Madran ve Özgönül, 2005: 33).

Bir yapı, "özgünlük, bütünlük, tarihi değer, belge değeri, estetik değer, teknik ve teknolojik değer, enderlik-teklik değeri, grup değeri, kullanım değeri, folklorik değer" (ICOMOS, 2013 EK-16) gibi özelliklerden bir veya daha fazlasına sahip olduğunda, kültürel miras statüsü kazanabilir (Asatekin, 2004: 22).

Venedik Tüzüğü'nde işlenen ve Nara Konferansı'nda kabul edilen evrensel koruma ilkeleri içinde özgünlük kavramı önemli bir yer tutmaktadır (Nara Özgünlük Belgesi EK-4). Bu kavram, bir yapının veya eserin, mimari ve süsleme özelliklerinin, kullanılan yapı malzemelerinin ve diğer tüm karakteristiklerinin, zaman içinde herhangi bir hasar veya değişikliğe maruz kalmadan günümüze ulaşmış olmasının önemini vurgulamaktadır (Madran ve Özgönül, 2005: 65-66).

Küresel düzeyde kırsal mimarinin kültür varlığı olarak tanımlanması süreci, 18. yüzyıl sonu Endüstri Devrimi esnasında, sanayileşme ve kırsal nüfusun kentlere göçüyle beraber ziraat tekniklerinin ilerlemesi sonucu kırsal ve kentsel yaşam tarzlarında meydana gelen değişiklikler neticesinde başlamıştır (Eres, 2013: 457). Kırsal çevrenin dönüşümü, geleneksel köylü-çiftçi toplumunun mimari mirasının korunması gereken bir kültür varlığı olarak kabul edilmesini gündeme getirmiştir. Bu doğrultuda 1790'da İsviçreli Karl Viktor Von Bonstetten, çiftlik evlerinin geçmiş kültürlerin somut izleri olarak bir parkta toplanması gerektiğini öne sürmesiyle Dünya genelinde kırsal mimarinin kültürel miras olarak kabul edilme sürecinin başladığı kabul edilmektedir (Eres, 2013).

1891'de Stockholm'de geleneksel çiftlik evlerinin sergilendiği Skansen Açık Hava Müzesi'nin açılması ve 1936'da Romanya'da Kıta Avrupası ülkelerinde ve özellikle II. Dünya Savaşı sonrası İngiltere'de oluşturulan açık hava müzeleri bu sürecin devamını sağlamıştır (Skansen, 2002: 9). 1962'de Fransa'da kabul edilen Malraux Yasası tarihi kentlerin bütüncül olarak korunması ve yaşatılması hakkında yasal düzenlemeler getirirken, aynı yıl Paris'te UNESCO'nun "Yerleşmelerin ve Doğal Çevre Ortamlarının kimliğinin Korunması Konferansı" kırsal çevre ve mimarinin belgelenmesi ve kırsal-kentsel planlama gibi konuları ele almıştır (Eres, 2008: 294).

Bu süreçte Venedik Tüzüğü ile tarihi kentsel ve kırsal dokuların korunması için sit bütünlüğü içerisinde taşıma yerine in situ (yerinde) koruma yaklaşımı benimsenmiş (Venedik Tüzüğü, EK-3) ve 1971 ICOMOS Konferansı'nda kırsal mimarlık çalışmaları kapsamında açık hava müzelerindeki koruma durumları değerlendirilmiştir (ICOMOS, 1971). 1975 yılında yayımlanan Amsterdam Bildirgesi, 'bütünleşik koruma' yaklaşımını benimseyerek yalnızca önemli niteliklere sahip bireysel yapıların ve çevrelerinin değil, aynı zamanda kültürel ve tarihsel boyutlarıyla birlikte tüm kentsel ve kırsal alanların da korunması gerektiğini vurgulayan bir metindir. Bildirge, korumanın yalnızca fiziksel değil, yasal, finansal, yönetimsel ve sosyal boyutlarıyla da ele alınması gerektiğini belirten ilk uluslararası belge olmasıyla öne çıkmıştır (Amsterdam Bildirgesi EK-5). 1977 Granada Konferansı'nda "Bölgesel Planlama içinde Kırsal Mimari " başlıklı seminerde bölge planları yapılırken kırsal mimarinin gözetilmesi fikri önem kazanmıştır (Madran ve Özgönül, 1999: 210–213). 1979 yılında Avrupa Konseyi, kırsal mimarlık mirasının korunmasına ilişkin bir tavsiye kararı almış ve bu eserleri kültür mirası olarak tanımlamıştır. Bu karar, kırsal mimarlık mirasının sadece bireysel yapıların korunmasıyla sınırlı kalmayıp, onu çevreleyen doğal çevreyle birlikte bütüncül olarak ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır (Kırsal Mimari mirasa İlişkin 881 (1979) nolu tavsiye kararı EK-6). Özellikle 1990'lı yıllarda, bu yaklaşıma daha geniş bir bakış açısı getirilmiş ve iki temel amaç öne çıkarılmıştır: Avrupa'nın kültürel kimliğine saygı gösteren çevre ve peyzaj politikalarının belirlenmesi ile kültürel ve doğal çevrenin korunmasına yönelik alan yönetimi politikalarının oluşturulması gerektiği ifade edilmiştir (Kırsal mimari mirasın korunması ve değerinin artırılması hakkında tavsiye kararı EK-7).

ICOMOS, dünya genelinde tehdit altındaki kültürel mirasa ilişkin yaptığı değerlendirmelerde, en hızlı bozulmanın kırsal mimarlık alanında gerçekleştiğini belirtmiştir. Örneğin, 2008-2010 yıllarını kapsayan "Heritage at Risk" raporunda, 40 farklı ülkeden gelen bildirimler doğrultusunda kırsal alanlardaki kültürel mirasın karşı karşıya olduğu tehditlere dikkat çekilmiştir (ICOMOS, 2010). Benzer bir vurgu, 2016-2019 yıllarını kapsayan raporda da yapılmış olup, çeşitli ülkelerde kırsal mimarlık örneklerinin bozulma hızının altı çizilmiştir (ICOMOS, 2019).

İngiltere başta olmak üzere, Avrupa'nın kırsal kültürel mirasının korunma sorunları ve çözümleri ortaya koyan kararlarla yapılan doğal çevre korumaya yönelik tüm kültürel mirasın bir bütün olarak korunması hedeflenmiştir (Binan, 1999: 51, 54).

Türkiye'de kırsal mimarinin kültürel yapı olarak tanımlanma süreci, Osmanlı İmparatorluğu döneminde eski eserlerin korunmasına yönelik ilk yasal düzenlemelerin 19. yüzyılın ikinci yarısında yapılmaya başlanması ile ortaya çıkmıştır (Madran, 2002: 26). Bu süreçte, 1869'da ilk Asar-ı Atika Nizamnamesi'nin arkeolojik kazıları düzenlemesi ve eski eserlerin devlet himayesine alınmasına yönelik hükümleri içermesi, ardından 1874 ve 1884 yıllarında ikinci ve üçüncü nizamnamelerin takip etmesi, mimari eserlerin korunması yönünde önemli adımlar olmuştur. 1906'da dördüncü nizamname ile eserlerin devlet malı olarak nitelendirilmesi ve İslam yapısı olan eski eserlerin devlet eliyle onarılmasının sağlanması bu süreçteki önemli bir gelişme olmuştur (Madran, 2002: 43).

Cumhuriyet döneminde, 1906 yılında çıkarılan Asar-ı Atika Nizamnamesi, 1973'te yürürlüğe giren 1710 sayılı Eski Eserler Yasası'na kadar geçerliliğini korumuştur (EK-12). 1951 yılında kabul edilen 5805 sayılı yasa, eski eserlerin korunması, bakımı, onarımı ve restorasyonu için gerekli ilkelere dair standartları belirlemiştir. 1951 ile 1973 yılları arasında, Asar-ı Atika Nizamnamesi'nin kapsamını geliştiren bir dizi ilke kararı alınmıştır (Eres, 2008: 300). Ayrıca, 1964 Venedik Tüzüğü'nün kabulü ve 1967 yılında çıkarılan 3674 sayılı karar ile Türkiye'de sit alanlarının korunması kavramı gündeme gelmiştir (Kuban, 2001).

1968 yılında 3967 sayılı kararla ahşap sivil mimarlık örneklerinden toplu halde bulunanları koruma altına alınarak sit koruma için gerekli zemin hazırlanmıştır (Eres, 2008: 301).

1973 yılında 1710 sayılı anıtların çevresiyle birlikte korunmasına dair altyapı sağlayan sit kavramı açıklık kazanmıştır. 1970'li yıllarda GEEAYK'ın kentsel sit korumayla ilgili çeşitli kararlar alması ile kentsel sit koruma, koruma uygulamalarının içerisine girmektedir (Durukan, 2004: 58).

1979, A-1609 sayılı kararda "kentsel ve kırsal sitlerde geçici dönem yapılaşma koşullarının belirlenmesi için yöresel yapı niteliklerine ait bilgi ve belgelerin kurullara gönderilmesi istenmektedir. Böylelikle ilk defa kırsal sit tanımı yasada yer almaktadır (Durukan, 2004: 191).

1710 sayılı yasanın uygulamada yetersiz kalması nedeniyle, 1983 yılında 2863 numaralı Kültür ve Doğal Varlıkları Koruma Kanunu hayata geçirilmiştir (EK-13). Ancak, "kırsal sit"

kavramını anımsatan herhangi bir ifade bu kanunda bulunmamasına rağmen pasif koruma yaklaşımında etkili olmuştur (Tunçer, 2017: 14).

Kırsal alanlarla ilgili somut düzenlemelerin eksik olduğu bu yasal çerçevede, 1985 yılında Türkiye'nin de onayladığı 1989 gün ve 3534 sayılı yasa ile 1985 Avrupa Mimari Mirasın Koruma Sözleşmesi onaylanmış ve bu sözleşme, mimari mirasın üç grupta değerlendirilmesini öngörmüştür: Anıtlar, Bina Grupları ve Ören yerleri. Bu sınıflandırmada, kırsal mimari değerleri, kentsel ve doğal çevre ile eşit düzeyde ele alınmıştır (Eres, 2008: 302).

2000 yılında TÜBA tarafından Türkiye Kültür Envanteri sisteminin kurulması, mimarlık envanterine kentsel ve kırsal olarak yer verilmesi, 2004 yılında çıkarılan 5226 sayılı yasa ile 2863'e eklemeler yapılması, kentsel-kırsal kavramının temellerinin atılması (EK-14) ve 2005 yılında 25887 sayılı Koruma amaçlı imar planları ve çevre düzenleme projelerine ait usul ve esaslara ait yönetmelik ve "5366 sayılı Kanun" ile yerel yönetimlere, tarihi ve kültürel mirası koruma amacıyla kentsel dönüşüm projeleri gerçekleştirme ve koruma altına alınmış ancak yıpranmış alanları yenileme yetkisi verilmiştir (EK-15). 2006 yılında 720 sayılı kentsel sitler koruma ve kullanma koşullarına ait ilke kararları ile kentsel sit teriminin geliştirilmiş olması ve kırsal sitlerin tanımlanmasının bu süreçte oluşmasını sağlamıştır (Eres, 2008: 303-304). 2006 yılında Avrupa Kültürel Peyzaj yılı ilan edilmiş olması ile yasal süreç, kırsal mimarlık misyonunu koruma yönünde ilerletmiştir.

2008 yılında 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nun 28. ve 29. maddeleri, vakıf kültür varlıklarının korunması, envanterinin oluşturulması ve yönetimi konusunda Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yetki ve sorumluluklarını detaylandırmaktadır.

2011 yılında 648 sayılı KHK ile Doğal Sitlerin Kültür ve Turizm Bakanlığından Çevre ve Şehircilik Bakanlığına devri, bu alanın iki ayrı kurum tarafından yönetilmesine olanak sağlamıştır. Bu değişiklik hem kültürel hem de doğal değerlere sahip kırsal yerleşimler gibi alanların korunması konusunda, iki farklı yasal düzenleme ve bakanlığın sorumluluğunda olması nedeniyle önemli zorluklar yaratmaktadır.

Son yıllarda dünya genelinde kırsal mimarlık mirasının korunması ve yapılı çevrenin doğal ortamıyla birlikte değerlendirilmesi önem kazanmıştır. 2006'da Avrupa'da "kültürel peyzaj"

yılı ilan edilmesi, bu alandaki yasal süreçleri hızlandırmıştır. Türkiye'de, 2004 yılında yapılan yasal düzenlemelerle kırsal mimarlığa dair duyarlılık artsa da yasada açık tanımlamalar eksik kalmıştır ve kırsal sit alanları, mevcut düzenlemelerle yeterince korunamamaktadır. Bu durum, kırsal alanların korunması ve planlanmasında sorunlara yol açmaktadır. Kırsal sitlerin ayrı bir koruma konusu olarak ele alınması, özel sorunlarına çözüm getirecek ilke kararlarının oluşturulması gerekmektedir. Ancak böyle bir yaklaşım, kırsal alanlara yönelik etkili koruma ve planlama çalışmalarını teşvik edecektir.

Başlangıçta ekonomik bir mantıkla, mevcut yapıların ömrünü uzatıp maksimum faydayı sağlamak üzere tasarlanan koruma düşüncesi, zaman içerisinde dini ve siyasi düşüncelerin etkisiyle sembolik bir eyleme dönüşmüştür. Bu dönüşüm, Erder'in (1975) de belirttiği üzere zaman içerisinde ilk zamanlardaki pratik ve ekonomik amaçlarının ötesine geçen koruma fikri, toplumsal ve kültürel bir ifade aracı olarak sembolik bir önem kazanmaktadır (Erder, 1975).

Koruma stratejilerinin yapı özelinde, yapıya özgü olarak belirlenmesi, bu stratejilerin uygulanabilirliği ve uzun süreli etkinliği kadar kritik öneme sahiptir. Her bir koruma projesinin, incelenen konunun özgün koşulları göz önünde bulundurularak değerlendirildiği takdirde her koruma yaklaşımı kendine özgü ve benzersiz olacaktır (Brandi, 2005: 81).

Brandi (2005: 50), restorasyon yaklaşımının, eserin tarihi değerine zarar vermeden ve zamanın izlerini silmeden, "potansiyel bütünlüğünü" olabildiğince uzun süre korumayı hedeflemesi gerektiğini belirtmektedir. Sürdürülebilirlik, koruma faaliyetlerinin uzun süre etkin ve kalıcı olabilmesini ifade etmektedir. Bu durumun gerçekleşebilmesi, koruma sürecine katılan herkesin, ustalardan kullanıcılara kadar, dikkate alınması ve özellikle "eğitim" yoluyla gerekli altyapının, yani "ortak akıl"ın oluşturulabilmesine bağlıdır.

1956 yılında UNESCO tarafından kurulan ICCROM, (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property - Kültürel Mirasın Korunması ve Restorasyonu Çalışmaları Uluslararası Merkezi), dünya genelinde kültürel mirasın korunması ve restorasyonu konularında eğitim, bilgi paylaşımı ve araştırma faaliyetleri yürütmektedir. ICCROM, kültürel mirasın korunması ile ilgili politikaların geliştirilmesi, teknik yöntemlerin iyileştirilmesi ve bu alanda çalışan profesyoneller arasında işbirliğini teşvik eden önemli bir uluslararası kurumdur.

ICOMOS 1999 Ahşap Tarihi Yapıların Korunması İlkeleri, ahşap tarihi yapıların korunması ve onarımı için rehber niteliğinde olup, belgelenme, hasar tespiti, bakım ve onarım süreçlerinin doğru ve uygun yöntemlerle gerçekleştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (EK-9).

Sürdürülebilir Koruma anlayışı, 1964 Venedik Tüzüğü ile başlayıp, 1975 Amsterdam Bildirgesi, UNESCO ve ICOMOS tarafından yapılan çeşitli uluslararası toplantı ve tüzüklerde resmen ifade edilen, evrensel olarak kabul edilen bir koruma prensibidir. Bu anlayışın temeli, koruma sürecinin sürekliliğini sağlamak için ortak mirasın korunması bilincinin oluşturulması, yaygınlaştırılması ve aktarılmasına dayanmaktadır (EK-8).

Türkiye'de 1970'lerde kentsel koruma üzerine yasal düzenlemenin getirilmesine rağmen, koruma için gerekli kaynakların ayrılmaması, kültürel varlık sahiplerine teknik yardım sağlanmaması, bu alandaki uygulamaların koruma eğitimi almamış kişiler tarafından yürütülmesi ve denetimin gerçekleştirilmemesi sonucu arzu edilen hedefe ulaşılamamıştır

2.3.1. Ahşap mimari mirasın korunmasında uluslararası ve ulusal ilkeler, standartlar ve yönetmelikler

Ahşap mimari mirasın korunması, yapıların özgün malzemelerinin, yapısal özelliklerinin ve geleneksel inşa tekniklerinin gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak amacıyla uluslararası ve ulusal ölçekte belirlenmiş ilke, standart ve yönetmeliklere dayanmaktadır. Bu süreç, ahşap yapıların kalite, sağlamlık ve denetlenebilirlik açısından güvence altına alınmasını ve sürdürülebilir koruma yöntemlerinin uygulanmasını gerektirmektedir (Ohanesyan, 2012). Dünya genelinde oluşturulan uluslararası standartlar, ahşap yapıların özgünlüğünü korumayı ve müdahalelerin bilimsel temellere dayanmasını hedeflemektedir.

Venedik Tüzüğü (1964), yapıların özgün malzemelerine zarar verilmeden korunmasını ve eksik parçaların uyumlu malzemelerle tamamlanmasını önerirken; Nara Özgünlük Belgesi (1994), ahşap yapıların yalnızca fiziksel özelliklerinin değil, tarihsel, kültürel ve çevresel bağlamlarının korunmasının önemine vurgu yapmaktadır (Nara Özgünlük Belgesi EK-4). Burra Tüzüğü (1981) ise restorasyon süreçlerinde geleneksel malzeme ve inşa tekniklerinin kullanılmasını ve bu tekniklerin belgelenerek yaşatılmasını önermektedir. Ayrıca, Eurocode 5 (EN 1995-1-1), DIN 1052 (Deutsche Norm) ve AS 1720.1-2010 gibi standartlar, ahşap

yapıların tasarımı, hesaplamaları ve taşıyıcı sistemlerinin dayanıklılığına yönelik teknik rehberler sunmaktadır. Bu standartlar, ahşap yapıların çevresel faktörlere karşı korunmasını da bilimsel bir temele dayandırmaktadır.

Türkiye'de ise ahşap yapıların korunmasına yönelik çeşitli standartlar ve yönetmelikler bulunsa da, mevcut standartların eski ve yabancı kaynaklara dayalı olması uygulamada yetersizlikler ve hukuki belirsizliklere yol açmaktadır (Örs ve Togay, 2003). Türkiye'de ahşap yapılarla ilgili önemli standartlar arasında; TS 344 (Ahşap Koruma Genel Kuralları), TS 647 (Ahşap Yapıların Hesap ve Yapım Kuralları, 1982), TS EN 942 (Doğramalık Kereste-Genel Gerekler, 2009), TS 1265 (Kereste-İğne Yapraklı Ağaç Keresteleri-Yapılarda Kullanım İçin, 1982) ve TBDY 2018 (Türkiye Bina Deprem Yönetmeliği) yer almaktadır. Ayrıca, Afet Bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkında Yönetmelik (ABYYHY 1997), TS EN 1995-1-1 (Ahşap Yapıların Tasarımı Bölüm 1-1) ve İstanbul İmar Yönetmeliği (2007) de önemli belgeler arasında yer almaktadır (Çalışkan ve diğerleri, 2019: 115). Ancak bu standartların güncellenerek yaygınlaştırılması, ahşap yapıların güvenliği ve kalitesinin artırılması açısından büyük bir önem arz etmektedir.

Türkiye'deki mevcut standart ve yönetmeliklerdeki eksiklikler, ahşap yapıların planlama, tasarım, inşaat ve bakım süreçlerinde önemli zorluklara neden olmaktadır. Sürdürülebilirlik, dayanıklılık ve deprem güvenliği gibi kritik konularda yeterli standartların olmaması, ahşap yapıların potansiyelini tam olarak değerlendirmeyi ve etkin bir şekilde korumayı zorlaştırmaktadır. Ayrıca, bu durum sektördeki profesyoneller ve uygulayıcılar için rehberlik eksikliğine ve hukuki belirsizliklere yol açmaktadır.

Bu eksikliklerin giderilmesine yönelik önemli bir adım olarak, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından hazırlanan “Ahşap Binaların Tasarım, Hesap ve Yapım Esaslarına Dair Yönetmelik”, 24 Mart 2024 tarihinde 32499 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmış olup, 01 Ocak 2025 tarihinde yürürlüğe girecektir. Bu yönetmelik, ahşap yapıların tasarım, hesaplama ve inşasında uyulması gereken esasları belirleyerek yapıların güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir olmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu yeni yönetmelik, sektördeki profesyoneller için bilimsel ve teknik bir rehber niteliği taşımakta ve ahşap yapıların korunmasına yönelik önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

Ahşap mimari mirasın korunmasında, uluslararası ve ulusal ilkeler çerçevesinde dikkat edilmesi gereken bazı temel unsurlar bulunmaktadır. Yapıların özgün malzemeleri ve yapısal özelliklerinin korunması, müdahalelerin en düşük düzeyde yapılması temel bir prensip olarak kabul edilmektedir. Restorasyon süreçlerinde yerel ustaların bilgi ve deneyimlerinden yararlanarak geleneksel tekniklerin belgelenmesi ve uygulanması, kültürel sürekliliğin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, ahşap yapıların korunmasında çevreye duyarlı malzemelerin kullanımı ve enerji verimliliği gibi sürdürülebilirlik ilkeleri göz önünde bulundurulmalıdır. Yapıların mevcut durumlarının ayrıntılı olarak belgelenmesi ve deprem güvenliğinin artırılması amacıyla taşıyıcı sistemlerinin güçlendirilmesi, yapıların dayanıklılığını ve uzun ömürlülüğünü sağlamada kritik bir rol oynamaktadır.

Sonuç olarak, ahşap mimari mirasın korunması, uluslararası ilkeler ve ulusal yönetmeliklerin etkin bir şekilde uygulanmasını gerektirmektedir. Türkiye'de yürürlüğe girecek olan yeni yönetmelik, ahşap yapıların güvenliği ve dayanıklılığı açısından önemli bir adım olup, sektördeki uygulamacılara rehberlik edecektir. Özgünlük, geleneksel tekniklerin yaşatılması, minimum müdahale ve sürdürülebilirlik ilkelerine bağlı kalmak, ahşap yapıların gelecek nesillere özgün halleriyle aktarılmasını sağlayacak temel unsurlardır. Bu süreç, yalnızca fiziksel yapının korunmasını değil, aynı zamanda kültürel ve tarihi mirasın sürdürülebilir bir şekilde yaşatılmasını da amaçlamaktadır.

3. İSLAM'DA CAMİ MİMARİSİ VE MİNARELER

İslam dininde kentsel yaşamı destekleyen temel prensiplerden biri, cami veya mescitlerde gerçekleştirilen toplu namaz ibadetidir. Bu bağlamda minareler, yalnızca ezan için kullanılan sembolik kuleler olmanın ötesinde, farklı pratik işlevlere ve çok yönlü rollere sahip yapılar olarak öne çıkmaktadır. Minare, ilk ortaya çıkışından itibaren, hem estetik hem de işlevsel yönleriyle Müslüman toplumlar için önemli bir yapı unsuru haline gelmiş; bu sayede cami mimarisinde ve kentsel manzarada vazgeçilmez bir yere sahip olmuştur.

Bu bölümde, İslam cami mimarisi ve minareler kapsamlı bir şekilde incelenmektedir. Öncelikle, ezan ve minarelerin kökenine odaklanılarak, bu yapıların İslam kültüründeki tarihsel ve dini anlamları ele alınmaktadır. Daha sonra, Türk-İslam mimarisinde cami ve minarelerin tarihsel gelişimi incelenmekte, bu yapılarının zaman içindeki evrimi ve mimari açıdan kazandıkları farklılıklar detaylandırılmaktadır. Özellikle Anadolu'da minare mimarisinin gelişimi ve ahşap minarelerin önemi vurgulanmakta, bu tür minarelerin bölgesel ve kültürel bağlamı ortaya konulmaktadır. Son olarak, minarelerin inşasında kullanılan elemanlar, malzemeler ve yapım teknikleri açıklanarak, bu yapıların mimari ve yapısal özellikleri üzerinde durulmaktadır.

3.1. Ezan ve Minareler: İslami Mimarinin Sembollerinin Kökeni

Kur'an-ı Kerim'de ifade edildiği üzere, insanlık tarihinin ilk yapısı olarak kabul edilen mabet, Mekke'deki Kâbe'dir (Âl-i İmrân, 3/96: DIB, 2014). Bu yapı, sadece İslami değil, aynı zamanda kültürel ve tarihi bir öneme de sahiptir. Ayette belirtildiği üzere, Kâbe'nin inşası, insanlık için bir "hidayet kaynağı" olarak tasarlanmıştır. Bu bağlamda, ilk mabet olarak Kâbe'nin seçilmesi, yalnızca bir ibadet mekânı oluşturma amacının ötesine geçen daha derin bir anlam taşımaktadır. Kâbe, insanları manevi bir yolculuğa çıkmaya teşvik eden, onlara doğru yolu gösteren ve bir araya getiren bir merkez olarak işlev görmektedir.

Akademik bir perspektiften bakıldığında, Kâbe'nin inşası, insanlık tarihinin dini yapılarının evrimi açısından önemli bir kilometre taşıdır. Bu yapı, dini inançların ve pratiklerin sosyal ve kültürel yaşam üzerindeki etkisinin somut bir göstergesidir. Ayrıca, Kâbe'nin "âlemlere bereket ve hidayet kaynağı" olarak nitelendirilmesi, bu mekânın sadece belli bir topluluğa

değil, tüm insanlığa hizmet etme amacını vurgulamaktadır(Âl-i İmrân, 3/96: DIB, 2014). Bu bağlamda, Kâbe'nin inşası, insanların manevi ihtiyaçlarını karşılamak ve onları birleştirmek için kutsal bir mekân yaratma vizyonunu yansıtmaktadır.

İlk mabet olarak Kâbe'nin inşası, aynı zamanda insanlığın manevi yönelimini ve ibadetin toplumsal yaşamdaki yerini de ortaya koymaktadır. İnsanlar için kurulan ilk ev olarak Kâbe, dini ibadetin merkezi bir rol oynadığı, toplumsal birlikteliğin ve dayanışmanın pekiştirildiği bir mekân olarak öne çıkmaktadır. Bu, dini yapıların yalnızca ibadet amacıyla değil, aynı zamanda toplumsal bir işlev görerek insanları manevi olarak bir araya getirme ve yönlendirme kapasitesine sahip olduğunu göstermektedir (Dyroff, 1909: 211).

Minare kavramının derinlemesine incelenmesi, öncelikle İslam ibadet mekânları olan cami ve mescitlerin fonksiyon ve önemini anlamayı gerektirmektedir. "Cami" kelimesi, Arapça "cem" kökünden gelmekte ve "toplayan, bir araya getiren" anlamını taşımaktadır. Başlangıçta sadece cuma namazlarının kılındığı büyük mescidler için kullanılan "el-mescidü'l-câmi" ifadesi, zamanla cami kavramının kökenini oluşturmuştur (Ödekan, 1997a: 316). Bu terim, Hz. Peygamber tarafından da kullanılmıştır (Önkal ve Bozkurt, 1993).

Ezan, İslam dininde beş vakit namazın vaktinin geldiğini bildiren, Müslümanları namaza çağıran özel bir duadır. İslam Ansiklopedisi'ne göre ezan, sünnet yoluyla meşru kılınmıştır ve Kur'an'da da bu çağrının önemi vurgulanır. Kur'an'daki El-Maide 5/58 ve El-Cum'a 62/9 ayetleri, namaza çağrının önemini ve bu çağrının dini yükümlülüğünü teyit etmektedir (Önkal ve Bozkurt, 1993).

Ezan, İslam'ın beş temel şartından biri olan namazın eda edilmesinde önemli bir rol oynar. Müslümanlar için günlük yaşamın düzenini belirleyen ezan, aynı zamanda İslam toplumlarının sosyal ve kültürel hayatında da derin bir anlam taşır. Gaffney (1994), ezanın sadece bir ibadet çağrısı olmanın ötesinde, toplumsal bir birleştirici ve İslam'ın temel değerlerinin günlük yaşamda hatırlatılması işlevi gördüğünü vurgular (Maziar ve diğerleri, 2009: 10-11).

"Minare" kelimesi, Arapça "menâre"den türemekte ve ışık veya ateş çıkan yer anlamına gelmektedir. Alternatif olarak, "mi'zene" terimi de bazı bölgelerde ezan okunan yer için kullanılmaktadır (Arseven, 1966: 1450).

Minareler, camilere özgü, ezan okumak ve sesi çevreye yayabilmek amacıyla bir veya birkaç balkonu işlevsel bulunan kule biçiminde yüksek yapılar olarak tanımlanır. Genellikle taş, tuğla ve ahşaptan yapılan minarelerin gövdeleri silindirik, köşeli, çokgen şekilli, yivli veya kıvrımlı olabilir (Ödekan, 1997b: 1259).

Minarelerin kökeniyle ilgili olarak Orta Asya ve İran'daki işaret ve haberleşme kuleleri, Suriye'deki gözetleme ve çan kuleleri, Akdeniz ülkelerindeki deniz fenerleri ve Hint zafer abideleri gibi çeşitli kaynaklar öne sürülmektedir (Gottheil, 1910: 132; Hartman, 1910: 388-391; Mathwig, 2009: 16-19; Diez, 1936: 227).

Minareler, İslam mimarisi içinde hem estetik hem de fonksiyonel olmalarının yanı sıra sembol olarak da güçlü bir öğeyi temsil eder (Bianca, 2009:9; Hartmann, 1909: 220-223; Grabar, 1988: 92).

Camilere minare eklemeyi başlatan isim ise Emevi Halifesi I. Muâviye'nin Mısır valisi Mesleme b. Muhalled'dir. Amr b. Âs Camii'ne ilk minareleri ekleyerek bu geleneği başlatmıştır (Bloom, 1991: 55-56).

Minare kökeni ile ilgili yapılan araştırmalarda karşılaşılan bir diğer kelime olan "Mandratun" Arapça kökenli bir terimdir ve genellikle "ışık veren yer" veya "deniz feneri" gibi anlamlara gelir (Bloom, 1989: 9). Ancak zamanla, bu kelime bazı yorumlarda cami minaresini ifade etmek için kullanılmıştır. Bu kullanım, minarenin bir ışık kaynağı olarak metaforik anlamını güçlendirir. Bloom (1989), müezzinin gece ezanını okurken elinde tuttuğu ışık nedeniyle, alttaki gözlemciye bir ışık kulesi fikrini vermesinden dolayı bu kelimenin kullanılabileceğini ifade etmiştir. Bu bağlamda minarenin sadece bir ibadet yerini işaret etmekle kalmayıp, aynı zamanda bir yönlendirme ve aydınlatma aracı olarak da işlev görebileceğini söylemek mümkündür. Bloom'un bu yorumu, minarelerin mimari ve kültürel öneminin yanı sıra, topluluklar için pratik bir işlevi de olabileceğini vurgulamaktadır. Minare, İslam mimarisinde ezanın okunduğu ve ibadete çağrının yapıldığı yapısal bir öğe olarak bilinirken, Arapça'da benzer bir amacı ifade eden farklı kelimeler de mevcuttur. Özellikle, 'yükseltme', 'yükselme', 'manastır' ve 'hücre' anlamlarını taşıyan 'savmaa' (çoğulu 'savami') kelimesi, ezanın okunduğu yerleri tanımlamak için kullanılmıştır (Söylemezoğlu, 1955: 53).

Genel inancın aksine, minarenin sadece ezan için bir kule ve İslam kimliğini hatırlatan sembolik bir unsur olmadığı, manevi, sesli ve görsel evriminin yanı sıra işlevsel olarak da evrildiği görülmektedir (Şapolyo, 1969). Minare, camiye sadece görsel bir figür olarak eklenmemekte, pratik düşüncelerle belirlenen işlevsellik amacı etrafında tasarlanmakta ve inşa edilmektedir (Amrane ve Khalfallah, 2023).

Kentsel alanda, minare gündüzleri bir landmark, geceleri ise aydınlatılmış bir referans noktası olarak yön bulma, yol bulma ve iletişim için kullanılmaktadır (Grabar, 1988). Şehrin içindeki kamu yerlerinin konumlarını belirlemek, şehir düzenini yapılandırmak, erişilebilirliği ve kentsel dolaşımı iyileştirmek için de önemli bir rol oynamaktadır. Manevi ve dini alanda, minare her zaman İslam'ın güçlü bir sembolü olarak kabul edilmekte; İslamileşmeyi ifade etmek, Ramazan ayında oruç ve iftar zamanlarını işaretlemek, kıblenin yönünü belirtmek ve hoparlörler aracılığıyla ezanı duyurmak için kullanılmaktadır.

Kültürel ve sosyal alanda, minare fethedilen topraklarda Müslüman bir nüfusun varlığını göstermek, yangın olaylarını, cenazeleri ve törenleri bildirmek, şehir içindeki pazar yerlerini ve kamu meydanlarını göstermek için kullanılmaktadır (Alzahrani ve Gaber, 2024). Askeri alanda, gözetleme ve savunma için bir yer, savaş durumunda erken bildirim aracı olarak hizmet etmektedir. Siyasi ve ekonomik alanda ise, hanedanların ve yöneticilerin otoritesini, gücünü ve hâkimiyetini gösteren bir gösterge, İslam ordularının zaferlerini duyurma ve fetihlerini ilan etme aracı olarak önemli bir rol oynamaktadır (Alzahrani ve Gaber, 2024). Ayrıca, İslam imparatorluğu boyunca farklı hanedanların ve bölgelerin zenginliğini ve prestijini göstermek için kullanılmakta olup, modern zamanlarda da siyasi gücü, statüyü ve bir ulusun ekonomik başarısını ve gelişimini temsil etmektedir (Grabar, 1988).

Minareler, topluluğu bir araya getiren, manevi bir çekim merkezi olarak işlev görmüş ve İslam dünyasının sanatsal, kültürel mirasının bir parçası olmuştur. Bu yapılar, İslam toplumlarında birleştirici bir simge olarak önemli bir yere sahiptir. Minarelerin bu çok yönlü kullanımları, hem sembolik değer hem de pratik işlevsellik açısından İslam toplumlarında sürekliliğini ve değişkenliğini koruyan önemli bir yapı taşı olduğunu göstermektedir.

3.2. Türk İslam Mimarisinde Cami ve Minare Gelişimi

İnsanlık, toplumsal, ekonomik, askeri ve diğer çeşitli faktörlerin etkisi altında yerleşik düzene geçiş yapmaktadır. Bu süreçte, yerleşim alanlarından kentler meydana gelmektedir (Bayhan, 1969: 22).

Tarih sahnesindeki ilk mescid, Hz. Peygamber'in inşa ettirdiği Küba mescidi olup, ardından Mescid-i Nebevi'nin inşası gerçekleşmiştir. Mescid-i Nebevi, sonraki mescidler için bir model teşkil etmiş ve İslam'ın ilk yıllarında mescid sayısında bir artış gözlemlenmiştir (Can, 1999: 126-127).

İlk dönem mescidleri, basit ve işlevsel yapılar olarak tasvir edilmekte olup, Emevi ve Abbasiler döneminde ise bu yapılarda görsel ve işlevsel olarak önemli gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle Emeviler döneminde, Şam'daki Emeviye Camii'nin yapımı ile cami mimarisinde yeni bir dönem başlamıştır. Bu süreçte, minareler de caminin vazgeçilmez bir unsuru olarak kabul edilmeye ve tasarlanmaya başlanmıştır (Sauvaget, 1947; Akın, 2016: 179-180).

İslam dininin kentsel yaşamı destekleyen temel prensiplerinden biri, cami veya mescit olarak adlandırılan alanlarda gerçekleştirilen namaz ibadetleridir. Özellikle cuma namazı, bayram namazları ve cenaze namazları gibi toplu ibadetlerin cemaatle bir arada icra edilmesi gerekliliği, bu ibadetler için özel mekânların oluşturulması zorunluluğunu beraberinde getirmiş ve böylece kısmen yerleşik bir düzen içerisinde yaşayan Müslüman toplulukların tam anlamıyla yerleşik bir hayata geçişini teşvik etmiş ve hızlandırmıştır. Bu süreç, sosyal yapı içerisinde dini pratiklerin yerleşim yerleri üzerindeki etkisini göstermekte ve toplulukların yaşam biçimlerinde dönüşümlere yol açmıştır. İslam'ın bu yönü, kentleşme ve toplumsal organizasyonun dinamiklerini anlamada kritik bir rol oynamış ve Müslüman toplulukların yerleşim alanı seçimlerinde önemli bir faktör oluşturmuştur (Can, 2014: 27).

İslam dininin, ilk insan yerleşkelerinin bulunduğu Mısır, Suriye, Filistin, Mezopotamya ve İran gibi coğrafyalarda çabucak yayıldığı ve söz konusu bölgelerin kültürel ile medeni değerlerinden önemli ölçüde etkilendiği kabul edilmektedir (Can, 2014: 15-18). Türk coğrafyasında şehirsel yaşantının ilk izleri ve örnekleri, Göktürkler zamanından itibaren kendini göstermeye başlamıştır (Cezar, 1977: 8). Türk bölgelerinde İslam'ın yayılmasının

ardından, çoğunlukla şehir merkezlerinde büyük bir Cuma camisi inşa edilmiş ve ekonomik etkinlikler bu caminin etrafında toplanmıştır (Abdulac, 1984: 8-11).

İslam imparatorluğunun genişlemesi, birçok şehrin fetihler yoluyla İslam egemenliğine katılmasını sağlamıştır. Bununla birlikte, Basra, Kufe, Fustat, Kayravan, Bağdat, Samarra gibi Müslümanlar tarafından kurulan kentler de İslam şehirciliğinin önemli örnekleri arasında yer almaktadır. Bu kentler, İslam medeniyetinin kentsel dokusunu ve mimari özelliklerini yansıtan merkezler olarak ön plana çıkmakta, İslam dünyasının sosyal, ekonomik ve kültürel hayatında kilit roller üstlenmektedirler. İslam ülkelerinde inşa edilmeye başlanan minareler, sadece camilere değil, aynı zamanda hanlara, türbelere ve medreselere de eklenmiştir (Esin, 1976: 211).

Minarelerin sadece camilere değil, hanlara, türbelere ve medreselere de eklenmesinin arkasında yatan sebep, minarenin İslam medeniyetinde hem sembolik hem de işlevsel bir rol oynamasıdır. Minare, yalnızca ibadet için çağrı yapılan bir yapı elemanı değil, aynı zamanda İslam'ın varlığını ve egemenliğini şehirlerde görsel olarak vurgulayan bir simgedir. Bu nedenle, önemli yapılar üzerinde minarelerin bulunması, dini ve sosyal gücün göstergesi olarak kabul edilmiştir. Hanlar, medreseler ve türbeler gibi kamusal ve manevi önem taşıyan binalarda minarelerin bulunması, bu yapıların toplum içindeki önemini artırmış ve İslam medeniyetinin bütüncül bir mimari anlayışının parçası olmuştur (Esin, 1976).

Müslümanlar tarafından kurulan şehirlerde, cami ve Darü'l-imare yapısının yanı sıra önlerindeki meydanlar, İslam kültürü ve medeniyetinin gelişimi ile yayılmasında mühim bir rol oynamaktadır. Cami, dini hayatın merkezidir. Darü'l-imare ise, genelde bir vali veya idarecinin resmi ikametgâhı, yönetim merkezi veya hükümet konağı olarak işlev gören, kelime anlamıyla "yönetim evi" veya "idare merkezi"ni ifade eden bir yapıdır (Yurdaydın, 1971: 72). Özellikle İslami dönemlerde, bir şehir veya bölgenin idari işlerinin yürütüldüğü ve yöneticinin yaşadığı yer olarak kullanılmaktadır. Darü'l-imare ayrıca, idari kararların alındığı, resmi işlerin ve devlet yönetimiyle ilgili konuların ele alındığı önemli bir merkez olarak hizmet vermektedir. Tarihsel süreçte camiler, yalnızca ibadet mekânları olarak değil, aynı zamanda siyasi meselelerin tartışıldığı, adaletin sağlandığı bir yargı evi olarak ve çeşitli eğitim-öğretim faaliyetlerinin merkezi olarak önemli roller üstlenmiştir (Yurdaydın, 1971). Camiler, İslam toplumlarında yalnızca günlük beş vakit namazın eda edildiği ibadet mekânları olarak işlev görmekle kalmamış, toplumun çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak üzere

eğitim ve öğretim alanı, kütüphane, konuk evi, adliye, cezaevi, askeri karargâh, danışma meclisi ve birlikte ibadet edilen yerler olarak çok yönlü sosyal ve kültürel faaliyetlere ev sahipliği yapmıştır (Yılmaz, 2023: 32-33).

Bu bağlamda camiler, toplumun dini, sosyal ve eğitim ihtiyaçlarını karşılayan çok işlevli merkezler olarak, İslam medeniyetinin yayılmasında ve gelişmesinde merkezi bir rol oynamıştır. Bu mekânlar, aynı zamanda toplulukların bir araya gelip fikir alışverişinde bulunduğu, sosyal bağların güçlendirildiği ve toplumsal dayanışmanın pekiştirildiği yerler olmasının yanı sıra (Osmanlıoğlu, 2018: 19), İslam kültür ve medeniyetinin yayılmasında ve gelişiminde kritik bir yere sahip olup, dini ve dünyevi yaşamın iç içe geçtiği karmaşık yapılar olarak öne çıkmaktadır (Can, 2014: 104-105).

İslamiyet'in ilk dönemlerinde, kasaba ve şehirlerdeki cuma namazı, şehir merkezinde bulunan tek bir camide topluca kılınmaktaydı. Ancak, zaman içerisinde şehirlerin genişlemesi ve nüfusun artmasıyla birlikte, bir tek camide tüm cemaatin namaz kılması pratik olmaktan çıkmış, bu durum yeni camilerin inşa edilmesine ve mahalle mescitlerin kurulmasına yol açmıştır. Bu yeni yapılan cami ve mescitler vakit namazlarının yanı sıra sadece cuma namazlarının da kılınabileceği yerler olarak hizmet vermeye başlamıştır.

Türklerin İslam'ı kabul etmesi ve sonrasında İslami mimariye katkıları, özellikle de minarelerin inşası konusunda önemli bir dönüm noktasıdır. H. 98/716 yılı, Türklerin İslam'a giriş tarihlerinin bir göstergesi olarak kabul edilir (Esin, 1978: 117). Bu dönemde, bugünkü Türkmenistan'da yer alan Dihistan ve İran'ın Türklerle yoğun bir şekilde yaşadığı Gurgan (Curcân) bölgesi, Türk İslami mimarisinin ilk örneklerinin görüldüğü yerler olarak önem taşır (Esin, 1978).

Minareler, İslam dünyasında zamanla dinî mimarinin ayrılmaz unsurlarından biri haline gelmiş ve klasik Osmanlı döneminde (16. ve 17. yüzyıllar) mimari açıdan en olgun seviyesine ulaşmıştır. Bu dönemde inşa edilen minareler, özellikle detaylı işçilikleri ve estetik tasarımları ile öne çıkmaktadır. Öyle ki minareler söz konusu yapılara dönem ve üslup bakımından kimlik vererek yapıları bulunduğu şehir dokusunda anlamlı hale getirmiştir (Ülgen, 2002: 318).

Türk-İslam mimarisindeki cami ve minareler, Türklerin İslam'ı kabul etmeleriyle birlikte hem İslami inanç sistemini hem de Türklerin estetik anlayışını ve teknik becerilerini yansıtan yapılar olarak ortaya çıkmıştır. Bu yapılar, İslam öncesi Türk mimari geleneğinin unsurlarını İslami motifler ve kullanım ihtiyaçları ile birleştirerek hem fonksiyonel hem de estetik açıdan özgün bir sentez yaratmışlardır. Ünsal'ın (1959) belirttiği gibi, her sanat eseri gibi Türk-İslam mimarisi de kendine özgü bir bireyselliğe sahiptir. Bu bireysellik, Türk mimarlık geleneğinin ve estetik anlayışının, İslam dünyası içindeki diğer mimari geleneklerle etkileşim içinde gelişirken bile, özgün karakterini koruması ve geliştirmesinden kaynaklanır. Dolayısıyla, Türk-İslam cami ve minarelerinin gelişimi, Türk mimarisinin ve sanatının, kültürel etkileşimler ve yerel gelenekler arasındaki dinamik bir sentezi olarak anlaşılmalıdır. Bu sentez, Türk-İslam mimarisinin hem İslami hem de Türk özgünlüğünü yansıtan benzersiz bir kimlik kazanmasına olanak tanımıştır (Ünsal, 1959: 89-91).

3.3. Minare Yapımında Kullanılan Elemanlar, Malzemeler ve Teknikler

Minareler, farklı dönemlerde ve coğrafyalarda kullanılan yapı malzemeleri ve tekniklere göre çeşitlenmiş ve gelişim göstermiştir. Yapımında taş, tuğla, ahşap gibi malzemelerin kullanıldığı minareler, malzeme seçiminde iklim koşulları, coğrafi özellikler ve yerel ustalık tekniklerinin etkisiyle şekillenmiştir. Minare yapılarında kaide, gövde, şerefe, petek, külah ve alem gibi ortak elemanlar bulunmakta olup, bu unsurların tasarımı ve malzeme kullanımı, yapının estetik ve strüktürel özelliklerini belirlemektedir.

3.3.1. Taş ve tuğla minareler

Minareler başlangıçta belirli bir mimari forma sahip olmaksızın inşa edilmekte ve malzeme ile şekil açısından bölgesel farklılıklar göstermektedir. İspanya ve Mısır'da taş, Kuzey Afrika'da tuğla, Arabistan, Suriye, Anadolu, Irak, İran, Afganistan ve Hindistan'da ise hem taş hem de tuğla gibi malzemeler kullanılmaktadır. Minareler genellikle yuvarlak veya dört köşe gövdeleri, sade veya bezemeli yapıları ile bilinmektedir. Kuzey Afrika ve Endülüs'ten Suriye'ye kadar uzanan bölgedeki minareler dört köşe kule şeklindeyken, doğuda bulunanlar daha çok yuvarlak ve ince gövdelere sahiptir (Hillenbrand, 1994: 135).

Zerari ve diğerleri (2020), S Ziban bölgesinin eski minare mimarisinin morfolojik çeşitliliğini incelemişlerdir. Araştırma, bu morfolojik çeşitliliği etkileyen başlıca faktörlerin

yerel kültür, inşaatçıların uzmanlığı ve sosyal aidiyet olduğunu belirlemiştir. Mevcut minareler, yeni minarelerin tasarımı için ilham kaynağı olarak hizmet etmiş ve bunların arasındaki morfolojik benzerlikler ile coğrafi yakınlık, bu tezi doğrulamıştır.

İslam mimarisinde mabet yapılarının şekil ve formunun yanı sıra malzeme seçimi de fonksiyonel gerekliliklerden kaynaklanmıştır. Minare yapımında kullanılan taş, tuğla ve ahşap gibi malzemeler genellikle yapıların inşa edildiği bölgenin yakın çevresinden temin edilmiştir. Bu malzemelerin seçiminde, taşıma ve işleme maliyetlerini azaltmak, inşaat süresini kısaltmak ve yapının çevresiyle uyumunu sağlamak gibi pratik nedenler etkili olmuştur (Grabar, 1988; Creswell, 1926; Necipoğlu, 1991).

Taş, çekme dayanımı oldukça düşük olmasına karşın, basınç dayanımı yüksek olan bir yapı malzemesidir. Osmanlı döneminde taş, minarelerin inşasında yaygın olarak kullanılmış ve bu yapıların önemli bir bileşeni haline gelmiştir. Kullanılan yapı taşlarının özellikleri arasında homojenlik, sertlik, iyi oluşmuşluk, damarsızlık, çatlak ve yarık içermeme, dona karşı dayanıklılık ve ocak suyunu kaybetmiş olma gibi kriterler yer almaktadır (Hasol, 2020: 457). Osmanlı döneminde taş, en sık kullanılan yapı malzemesi olmuştur. Minareler de genellikle bu genel mimari anlayışa uygun olarak taş malzemeden inşa edilmiştir. Taş, tuğlaya kıyasla daha dayanıklıdır ve bu nedenle, minarelerin tuğladan yapıldığı durumlarda bile tüm yükü taşıyan kaide bölümü genellikle taş malzemeden veya taş-tuğla karışık örgü ile yapılmıştır.

Tuğla, toprak esaslı bir yapı malzemesi olup, yoğrulduktan sonra şekil vermek için kalıplara dökülüp, kurutulduktan sonra ise harman ocağı ya da fırınlarda pişirilerek üretilir (Hasol, 2020: 475). Tarihi yapılarda olduğu kadar günümüzde de yaygın olarak kullanılmaya devam etmektedir. Özellikle, kiliseden camiye dönüştürülen yapıların ana malzemesi genellikle tuğla olduğundan, Osmanlı döneminde bu tür yapılara eklenen minarelerde de tuğla kullanımı yaygın bir tercih olmuştur.

Taş ve tuğla malzemelerin gövde bölümünde eş zamanlı olarak kullanıldığı ve dışarıdan görülebilen minare türlerine karma minareler denir. İstanbul'da bu tip minarelerin öne çıkan örnekleri arasında Üsküdar'daki Defterdar Tahir Efendi Camii'nin minaresi, Alemdar bölgesindeki Zeynep Sultan Camii'nin minaresi ve Fatih semtindeki Hacı Hasanzade Mescidi'nin minaresi bulunmaktadır (Kuşüzümü, 2010: 46).

Malzeme kullanımı da dönemden döneme değişiklik göstermektedir. Anadolu Selçuklu döneminde tuğla malzeme tercih edilirken (Şekil 3.1), Osmanlı döneminde daha çok taş malzeme kullanılmıştır.

Şekil 3.1. Battalgazi Halfetih Minaresi 13.yüzyıl

Başar'ın (1997), 12. ve 13. yüzyıllarda Anadolu'da inşa edilen minarelerin mimari özelliklerini inceleyen çalışmasında ele aldığı 34 minareden beşinin taş, geri kalanın ise tuğla ile yapıldığını tespit edilmiştir. Başar (1997), Anadolu'da taşın bol olması ve çeşitli türlerinin bulunmasına rağmen bu dönemde inşa edilen minarelerin çoğunluğunun tuğla olmasını, yapıyı yapan ustalar ve onların sürdürdüğü yapı geleneğiyle açıklamaktadır.

3.3.1. Ahşap minareler ve Anadolu'da gelişimi

Anadolu'da minarelerin tarihsel gelişimi, İslam'ın Anadolu'ya yayılmasından itibaren hem mimari hem de kültürel açıdan önemli bir inceleme alanı oluşturmuştur. Bu tarihsel süreç, çeşitli dönemlerde ortaya çıkan mimari stillerin ve kültürel etkileşimlerin bir yansıması olarak, Anadolu'ya özgü minare yapılarının şekillenmesine katkı sağlamıştır. Selçuklu ve Beylikler dönemlerinden başlayarak Osmanlı dönemine kadar uzanan bu evrim sürecinde, her dönemin estetik anlayışı ve teknik yenilikleri minarelerin tasarımına yansımış, bu yapılar dönemlerinin mimari kimliklerini taşımıştır. Selçuklu dönemi minareleri, taş işçiliği ve geometrik motiflerle dikkat çekerken, Osmanlı dönemi minareleri ince yapıları ve detaylı şerefeleri ile öne çıkmıştır (Kuran, 1969; Önge, 1979; Necipoğlu, 1991). Ayrıca, Anadolu'da ahşap minarelerin de önemli bir yer tuttuğu görülmekle birlikte, bu minarelerin büyük çoğunluğu günümüze ulaşamamış ve yalnızca sınırlı sayıda örnek korunabilmiştir (Aydın,

2017a). Anadolu'daki bu mimari süreklilik, İslam sanatının ve mimarisinin bölgesel özelliklere uyarlanmasını ve yerel kaynakların kullanımını da yansıtmaktadır.

Anadolu'nun Türklere açılması Malazgirt Zaferi'yle gerçekleşmesine karşın bu topraklarda yerleşik düzene geçiş ve yapısal faaliyetlerin hayata geçirilmesi 12. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren hız kazanmıştır. Bu bağlamda 12. yüzyıl, Anadolu'da Türk cami mimarisinin ilk adımlarının atıldığı bir dönem olarak kabul edilmektedir (Tunçay ve Yavuz, 2023: 15).

Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethetmesinin ardından Ayasofya'nın kent için merkezi bir dini yapı olarak kiliseden ana camiye dönüştürülmesi, fethedilen kentin kültürel ve dini dönüşümünü simgelemektedir (Özcan, 2006: 48). Fethin hemen ardından Ayasofya'nın güneybatı köşesine eklenen ilk ahşap minare, bu dönüşümün ilk ve en açık göstergelerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Müller-Wiener, 2002: 91).

Minarenin yapı malzemesi olarak ahşap seçilmesi, hızlı bir dönüşümü sağlamak adına pratik bir çözüm olarak öne çıkmaktadır. Ancak, minarelerin ahşap ya da taş gibi farklı malzemelerden yapılmasına bakılmaksızın, her biri fethedilen şehirlerin sosyal ve dini dokusunun yeniden şekillendirilmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Minare, şehrin İslam kimliğini vurgulayan görsel bir sembol olarak, bu dönüşümde daima kilit bir unsurdur (Necipoğlu, 1991). Ahşap minareler, özellikle hızla inşa edilebilme avantajlarıyla dikkat çekerken, minarenin genel işlevi ve sembolik değeri malzemeden bağımsız olarak süreklilik arz etmektedir (Akgündüz ve diğerleri, 2005: 237, 240-241).

Özgüner (1970), Anadolu'nun köylerinde caminin köyün merkezi olarak kabul edildiğini ve köye yaklaştıkça minarenin köyün en yüksek yapısı olarak yön gösterdiğini belirtir. Ayrıca, "cami, merkezin yerini belirler" kuralının geçerli olduğunu ifade eder. Cami, yalnızca ibadet için değil, dağınık yerleşimlerdeki köylüler için bir sosyalleşme alanı olarak da hizmet etmekte, meydan ve kahvehane gibi diğer toplanma yerleriyle birlikte, erkeklerin boş vakitlerini değerlendirdikleri ve çeşitli konuları tartıştıkları bir mekân işlevi görmektedir (Özgüner, 1970: 20).

1970'ler ve 1980'ler boyunca, ahşap camilerin mimari özellikleri, çatı sistemleri ve tarihsel bağlamları üzerine yapılan çalışmalar, dönemin önde gelen araştırmacıları tarafından

derinlemesine incelenmiştir. Bu bağlamda, Aptullah Kuran (1969), Gönül Öney (1971), Yılmaz Önge (1979) ve Orhan Cezmi Tuncer (1979) gibi uzmanlar, Anadolu'daki ahşap camilerin mimari yapısını, yapım tekniklerini ve bölgesel farklılıklarını incelemişlerdir. Söz konusu araştırmalar, ahşap camilerin yalnızca dini mekânlar olarak değil, aynı zamanda bölgenin mimari ve kültürel gelişimine katkıda bulunan yapılar olarak değerlendirilmesine önemli katkılar sağlamıştır.

Erdemir (1987), Tokat yöresindeki ahşap camilerin ahşap tavan ve çatıyı destekleyen dikmelerle karakterize olduğunu belirlemiştir.

Tanışık'ın (2003) 1931-1966 yılları arasında gerçekleştirdiği kapsamlı çalışmalar sonucu hazırlanan "İstanbul Camileri" adlı eserde, 778 camiden 14 tanesinin minaresinin ahşap olduğunu belgelenmektedir. Onur'un 1974 tarihli araştırmasında, Edirne minarelerinin incelemiş ve bu minarelerin büyük bir kısmının taş veya taş ile tuğlanın birlikte kullanıldığını ortaya koymuştur. Çalışma, ayrıca tuğla ve ahşap malzeme kullanılarak inşa edilen az sayıda minareye de işaret etmektedir (Onur, 1974).

Gündoğdu ve diğerleri (2006) tarafından Tokat il merkezi ve çevresindeki kültür varlıklarını inceleyen araştırmanın "Camiler" başlığı altında, incelenen 33 camiden Seyid Necmettin Camii (1786), Akdeğirmen Camii (1791), Yolbaşı Camii (1920-1923), Acepşir Camii (19. yüzyıl), Hoca Ahmet Camii (19. yüzyıl) ve Ahi Paşa Mescidi (M.1364) ahşap minareye sahip olduğu belirtilmektedir.

Aydın'ın (2017a) *Tarihi Ahşap Camiler* başlıklı çalışması, Türkiye'nin farklı bölgelerinde yer alan ve 13. ile 20. yüzyıllar arasında inşa edilmiş toplam 24 ahşap taşıyıcılı camiyi kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Araştırma, Bursa, Sivrihisar, Afyon, Konya, Kastamonu, Samsun, Ordu, Rize ve Artvin gibi şehirlerde bulunan bu camilerin mimari özelliklerini detaylandırırken, yalnızca üçünde ahşap minare bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Atak (2014), çalışmasında Ankara Ağaç Ayak Camii (M. 1706), Ankara Hacı İlyas Camii (M. 1704), Merzifon Hacı Hasan Camii (M. 1861), Merzifon Çay (Aşçı Hüseyin Ağa) Camii (18. yüzyıl) ve Ankara Leblebicioğlu Camii'nin (M. 1714) minarelerinin ahşap malzemeyle inşa edildiğini belirtmiştir.

Şahin Çelik ve Dişli'nin (2017) yaptıkları çalışmada, Eskişehir'in Günyüzü ilçesine bağlı Kuzören Köyü'nde bulunan ve 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarına tarihlenen bir kırsal dini yapı olan Kuzören Köyü Camii ele alınmıştır. Cami, yerel malzemelerin kullanımı, geleneksel yapım elemanları ve teknikleri, süsleme programları ile değerlendirilmiştir ve 2016 yılındaki restorasyon çalışmaları incelenmiştir.

Tunçay (2018), çalışmasında 31 ilde 240 ahşap camiyi inceleyerek, minarelerin birçok ahşap camide orijinal yapıda olmayıp, çoğunlukla daha sonra yapıya eklenmiş olduğu belirtilmektedir. Ahşap camilerin genellikle, birden fazla köyün ortak olarak kullanabileceği, yerleşim alanlarının dışında ve genellikle mezarlık içerisinde yer alan cuma camileri olarak tasarlandığını belirtmiştir (Tunçay, 2018).

Karamağaralı'nın (1982) Sahip Ata Cami üzerine yaptığı çalışma, bu alandaki somut araştırma çabalarını temsil ederken, bu tür yapıların daha sistemli bir şekilde belgelenmesi ve incelenmesi gerektiğine dair genel bir ihtiyacı da vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Anadolu'daki ahşap mescit ve camiler üzerine yapılan akademik çalışmalar, mimari tarihin bu özgün alanında bilgi birikimini artırmaya devam etmektedir.

Karakuş'un (2020) Ankara Altındağ ilçesindeki 12-16. yüzyıllara ait camiler üzerine yaptığı tipoloji çalışmasında da benzer bulgular öne çıkmaktadır. Çalışmada, toplamda 44 cami incelenmiş olup, bu camilerden 8'inde minare bulunmamakta, geriye kalan 36 camiden 11'inde ahşap minare bulunduğu belirtilmektedir.

Çeşnial (2022) tarafından yürütülen bir tez çalışmasında, Sivas bölgesinde yer alan ve 18. ile 19. yüzyıla tarihli olduğu belirlenen on beş adet ahşap minareli caminin detaylı bir şekilde incelenmesi gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada, özellikle ahşap minarelerin sayıca yoğun olduğu Divriği İlçesi gibi bölgelerde, yerleşim birimlerindeki konut yapılarının da büyük ölçüde ahşap malzemeden inşa edildiğine özel olarak vurgu yapılmaktadır (Çeşnial, 2022: 62). Bu gözlem, bölgesel mimari pratiğin ve malzeme kullanımının sadece dini yapılarla sınırlı kalmayıp genel yerleşim mimarisine de yansıdığını göstermektedir.

Tunçay ve Yavuz (2023), "Gelenekten Geleceğe Ahşap Camiler" adlı çalışmalarında, Türkiye'nin 40 ilinde bulunan ve mimari özellikleriyle dikkat çeken ahşap camileri incelemişlerdir. Bu kapsamlı araştırmada, Amasya, Ankara, Artvin, Bolu, Burdur, Çorum,

Erzurum ve Konya gibi çeşitli illerde toplam 16 adet ahşap minareye sahip cami detaylı olarak ele alınmıştır.

4. ALAN ÇALIŞMASI

Alan çalışması bölümünde öncelikle araştırma yapılan bölgenin coğrafi ve kültürel özelliklerine odaklanılmakta ve bölgenin mimari miras açısından önemi ele alınmaktadır. Daha sonra, arazi çalışmalarında kullanılan yöntemler, teknik araçlar ve sözlü tarih yaklaşımları üzerinde durularak, araştırmanın yöntemsel çerçevesi açıklanmaktadır. Son olarak, belgelenen yapılar ve bu yapıların mimari özellikleri, ayrıntılı bir envanter çalışması çerçevesinde detaylandırılmaktadır.

4.1. Alan Çalışması Yapılan Bölgenin Özellikleri

Bu bölümde çalışma kapsamında araştırılan ahşap minareli camilerin yer aldığı Orta Karadeniz içerisinde bulunan Tokat, Amasya ve Çorum illeri hakkında bilgiler yer almaktadır.

4.1.1. Çevresel ve fiziksel özellikleri

Karadeniz Bölgesi, Türkiye'nin kuzeyinde, Karadeniz kıyısı boyunca uzanan yedi coğrafi bölgeden biridir ve adını kıyısında bulunduğu denizden almaktadır. Coğrafi konumu itibarıyla, Anadolu'nun kuzeybatısında Sakarya Nehri'nin denize döküldüğü noktadan başlayarak, Karadeniz'in güney sahil hattı boyunca doğuya doğru uzanır (Harita 4.1). Bu bölge, Türkiye'nin diğer coğrafi bölgelerinden hem fiziki hem de sosyo-ekonomik coğrafi özellikleriyle önemli ölçüde farklılık gösterir. Dağlık alanların bölge topraklarında geniş bir yer kaplaması, Karadeniz Bölgesi'nin en belirgin fiziki özelliklerinden biridir.

Harita 4.1. Karadeniz Bölgesi Bölümleri haritası

Karadeniz Bölgesi'nin iklimi, Türkiye'nin diğer bölümlerinden farklı olarak, yıl boyunca yüksek oranda yağış almasıyla karakterizedir. Bu, bölgenin bitki örtüsü üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Yoğun ve sürekli yağışlar, bölgede yemyeşil ormanların ve zengin biyoçeşitliliğin gelişimini destekler. Bölgenin dağlık yapısı, yağışların dağılımında önemli bir rol oynar ve kıyı ile iç kesimler arasında mikro iklimlerin oluşmasına neden olur.

Sosyo-ekonomik açıdan Karadeniz Bölgesi, zengin doğal kaynakları ve özgün kültürel mirasıyla dikkat çeker. Tarım, bölge ekonomisinin önemli bir parçasıdır. Özellikle çay, fındık ve tütün gibi ürünlerin yetiştirilmesi, bölge için ekonomik açıdan hayati öneme sahiptir. Ayrıca, orman varlığı, balıkçılık ve son yıllarda artan turizm aktiviteleri, bölgenin sosyo-ekonomik yapısını çeşitlendirir.

Karadeniz Bölgesi'nin kültürel yapısı, zengin folklorik gelenekler, dil, müzik, dans ve mutfak kültürü gibi unsurlarla zenginleşir. Bu kültürel özellikler, bölgenin sosyal dokusunu şekillendirir ve Karadeniz'i Türkiye'nin diğer bölgelerinden farklı kılan önemli faktörler arasında yer alır.

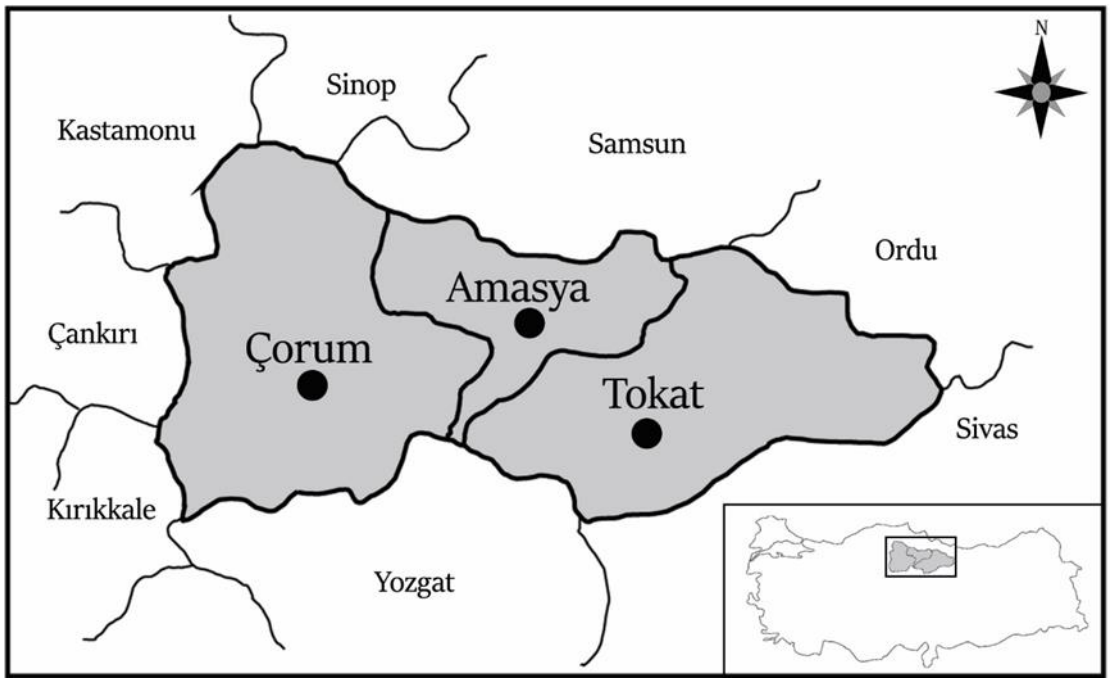
Karadeniz Bölgesi, kendi içinde çeşitli mikroklimatik özellikler gösteren geniş bir coğrafi alandır. Bölgenin bünyesinde görülen çeşitlilik ve iklimsel değişiklikler, bu bölgeyi üç ana alt bölgeye ayırmakta; Batı Karadeniz, Orta Karadeniz ve Doğu Karadeniz olarak sınıflandırmaktadır. Bu sınıflandırma, coğrafi konumun yanı sıra, iklim, topoğrafı ve bitki örtüsü gibi çeşitli doğal özelliklerin dikkate alınmasıyla yapılmaktadır.

Türkiye'nin kuzey kesiminde, Karadeniz'in kıyı şeridi boyunca yer alan Orta Karadeniz Bölgesi, Kızılırmak Nehri ile Yeşilırmak Nehri arasında uzanmaktadır. Orta Karadeniz Bölgesi, Türkiye'nin kuzeyinde yer alan ve zengin tarihî geçmişi, çeşitli fiziksel coğrafi özellikleri ve kendine has sosyal yapısı ile dikkat çeken bir bölgedir. Orta Karadeniz Bölgesi'nin iklimi, ılıman özellikler göstermekte ve bölgenin geniş kıyı şeridi, tarımsal faaliyetler için elverişli alanlar sunmaktadır. Özellikle çay ve fındık üretimi bölgenin ekonomik faaliyetleri arasında önemli bir yer tutmaktadır. Orta Karadeniz, bu tarımsal ürünlerin yanı sıra yemyeşil ormanları, bereketli ovaları ve çeşitli akarsuları ile bilinmekte; tarihi ve kültürel zenginliği ile de dikkat çekmektedir.

Fiziksel olarak, engebeli dağlık alanlar ve yoğun ormanlık bölgeler bölgenin karakteristik özelliklerindendir. Tarihsel olarak, farklı uygarlıkların etkileşimi bölgenin zengin kültürel dokusunu oluşturmuştur. Batı Karadeniz ve Doğu Karadeniz bölgeleri arasındaki geçiş alanı olarak öne çıkan bu bölge, bölgesel çeşitlilik ve ekolojik zenginlik açısından Türkiye'nin öne çıkan coğrafi alanlarından biri olarak kabul edilmektedir (Atalay ve Mortan, 2017: 108).

İ.Ö. 3. binyılın son çeyreğinde, Anadolu'nun bu bölgesi en güçlü prensliklerden biri tarafından yönetilmekteydi. Bu dönemde, tarım, hayvancılık ve ormancılığın yanı sıra maden ocaklarının ve atölyelerin işletilmesi de büyük bir önem taşımaktaydı. Özellikle Çorum, Amasya ve Tokat çevresi, Anadolu'daki ilk metalürji faaliyetlerinin merkezi konumunda olup, bu bölgede atölyeler yoğunlaşmıştır. Ayrıca, bakır ve gümüş maden yatakları açısından zengin olan bu bölge, maden işletmeciliğiyle de öne çıkmıştır (Özgüç, 1978: 35-36).

Tokat, Amasya ve Çorum illeri İpek Yolu gibi kritik ticaret güzergâhlarında yer alan ve birbirleriyle ortak tarih ve kültürel mirasa sahip, tarih boyunca Anadolu'nun ticaret, kültür ve siyasetinde merkezi roller üstlenmiş önemli noktalarından olmuşlardır (Şahin, 2020: 93) (Harita 4.2).

Harita 4.2. Çalışma Alanı Olan Amasya-Çorum-Tokat illeri

4.1.2. Sosyal özellikleri ve tarihi

Tokat, Amasya ve Çorum illeri, Orta Karadeniz Bölgesi'nin tarihi ve kültürel zenginliklerini yansıtan önemli merkezlerdendir (Atalay ve Mortan, 2017: 110-113).

1455 yılında hazırlanan Tahrir Defteri'ne göre Tokat, 'vilayet' olarak kaydedilmiştir. Bu terim, o dönem için 'sancak' anlamına gelmekteydi. Bu bağlamda, Tokat vilayeti, Tokat başta olmak üzere Sivas ve Çorum bölgelerini kapsayan geniş bir alanı ifade ediyordu. Bu sancak, coğrafi açıdan daha geniş bir alana yayılan ve bugünkü Amasya, Tokat, Sivas, Çorum, Yozgat illerini içeren Rum Eyâleti'ne bağlıydı. Tokat, Amasya ve Çorum'un ortak noktası, tarih boyunca bu geniş ve stratejik öneme sahip coğrafi yapı içerisinde yer almaları ve bölgesel ticaret, kültür ve idari yapılanmada merkezi roller üstlenmeleridir (Gökbilgin, 1965: 51-52).

Bu üç şehir, tarih sahnesinde önemli bir kesişme noktası olarak Türkiye'nin kültürel çeşitliliğini ve tarihî derinliğini gösteren örnekler olarak kabul edilebilir. Her biri, kendi alanında önemli tarihi ve kültürel mirasa sahip olup, bu mirası günümüze taşıyan canlı tarih sayfaları olarak nitelendirilebilmektedir.

Akın'ın (2022) belirttiği üzere, Türkiye genelinde 1950 sonrası yaşanan kentleşme sürecinde, Tokat, Amasya ve Çorum illerinde de kalkınma ve modernleşme hareketlerinin bir parçası olarak sanayileşme ve kentsel büyüme önemli ölçüde artmıştır. 1950'ler, Türkiye'nin çok partili siyasi hayata geçtiği ve ekonomik yapıda köklü değişimlerin yaşandığı bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Bu dönüşümler, Tokat, Amasya ve Çorum gibi Anadolu şehirlerini de derinden etkilemiş ve bu bölgelerdeki kentsel yapı ve ekonomik dinamikleri şekillendirmiştir (Akın, 2022). 1950'lerden itibaren, bu illerde nüfus artışı ve kırsal göç gözlemlenmiştir. Kırsal alanlardan şehirlere doğru gerçekleşen göç, ekonomik fırsatların arayışı ve daha iyi yaşam standartlarına ulaşma isteğiyle tetiklenmiştir. Bu göç dalgası, şehirlerdeki altyapı ve konut talebinde önemli bir artışa neden olmuştur.

Tokat, Amasya ve Çorum'ta kentleşme süreci, özellikle tarım ve ticaretle bağlantılı olarak gelişmiştir. Bu dönemde tarımsal üretimdeki mekanizasyon, kırsal alanlardaki iş gücü ihtiyacını azaltmış ve kırsal nüfusu şehirlere çekmiştir (Keyder, 1987). Şehirlerde ise yeni sanayi tesisleri ve ticari faaliyetlerin artması, ekonomik büyümeyi desteklemiş ve şehirlerin

sosyal yapısını dönüştürmüştür (Pamuk, 2007). Bu süreç, şehirlerin fiziksel ve sosyal dokusunda önemli değişikliklere yol açmış; geleneksel şehir dokusunda modernleşme ve genişleme gözlenmiş, yeni konut alanları, ticaret merkezleri ve kamu hizmetleri inşa edilmiştir (Tekeli, 1998). Ancak bu hızlı kentleşme, planlama eksiklikleri ve altyapı yetersizlikleri gibi sorunları da beraberinde getirmiştir (Tekeli, 1998).

1950 sonrası dönemde Tokat, Amasya ve Çorum gibi Anadolu şehirlerinde kentleşme, Türkiye'nin genel ekonomik ve sosyal dönüşüm sürecinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir (Urak, 1994). Bu süreç, hem bölgesel kalkınmayı hem de şehirlerin sosyo-ekonomik yapısını önemli ölçüde etkilemiştir (Erder, 1976).

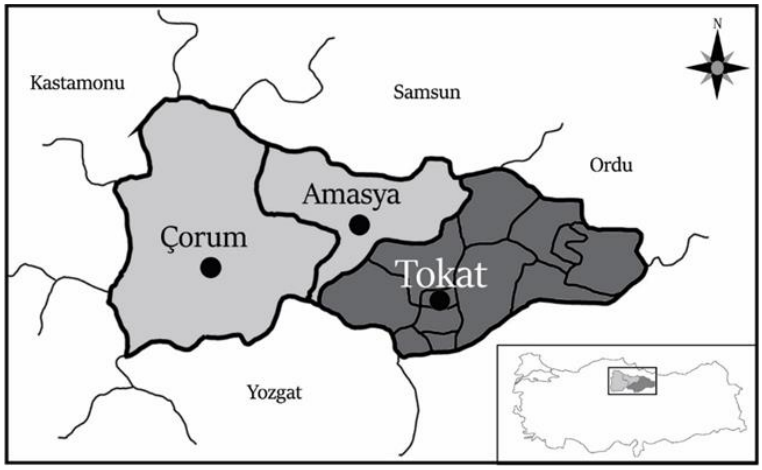
Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) 2023 sonuçlarına göre, Amasya'nın nüfusu 337.508, Tokat'ın nüfusu 606.934, ve Çorum'un nüfusu 528.351 olarak belirlenmiştir. Bu nüfus verileri, ilgili illerin hem kırsal hem de şehir merkezleri için toplam nüfusu içermektedir. Tokat, Amasya ve Çorum illeri, Türkiye'nin genel nüfus artış eğilimlerine paralel olarak küçük fakat istikrarlı artışlar sergilemiştir. Nüfus artış hızı, her ilde çeşitli ekonomik ve sosyal faktörlere bağlı olarak farklılık gösterebilmekte ve bu durum şehirlerdeki demografik yapıyı doğrudan etkilemektedir (TUİK, 2023).

Bölümün devamında, Tokat, Amasya ve Çorum illerinin coğrafi konumu, bağlı ilçeleri ve tarihsel gelişimi hakkında detaylı bilgi verilmektedir.

Tokat

Tokat, 39° 52' - 40° 55' kuzey enlemleri ile 35° 27' - 37° 39' doğu boylamları arasında, kuzeyinde Samsun, kuzeydoğusunda Ordu, güney- güneydoğusunda Sivas, güneybatısında Yozgat ve batısında Amasya'nın yer aldığı bir ildir (Harita 4.3). Yüzölçümü 998.242 km2 olup Karadeniz Bölgesindeki toplam 18 il içerisinde, yüzölçümü bakımından en büyük 4'üncü ildir. Yüzölçümü 9.982 km² olup, Türkiye topraklarının % 1,3'ünü kaplayan il merkezinin rakımı 608 m'dir (Tokat Valiliği Çevre Ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2011: 5).

Tokat, Merkez İlçe dâhil Almus, Artova, Başçiftlik, Erbaa, Niksar, Pazar, Reşadiye, Sulusaray, Turhal, Yeşilyurt ve Zile olmak üzere toplam 12 (on iki) ilçeye sahiptir.

Harita 4.3. Tokat'ın İli Sınırlarını ve Komşularını Gösteren Harita

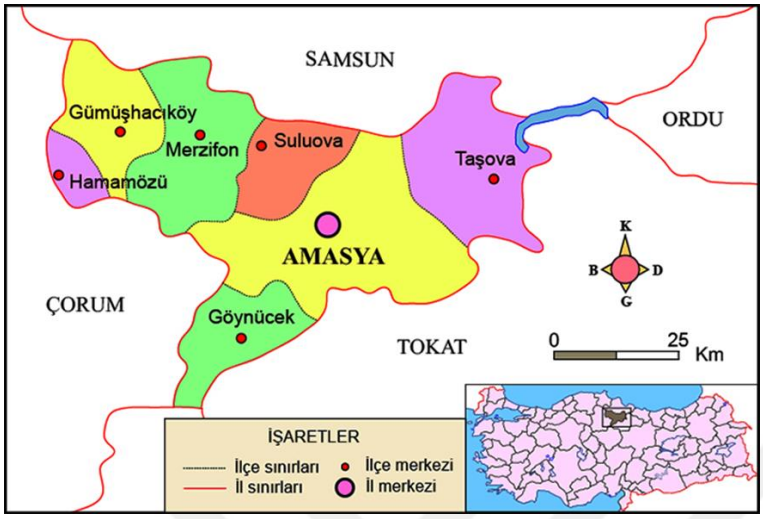
Tokat, Anadolu'da Türk kültür ve tarihinin izlerini sürülebileceğimiz önemli bir kent olarak öne çıkmaktadır.

Tokat, zengin bir tarihe sahip olup, yapılan arkeolojik çalışmalar bölgede insan yerleşiminin Kalkolitik Çağ'a kadar uzandığını göstermektedir (Yavi, 1986; Açıkel, 2012: 219-223). Hititlerin hâkimiyetinin ardından, bölge Hurri, Kimmer ve İskitlerin istilalarına tanık olmuş, M.Ö. 4. yüzyılda Büyük İskender'in egemenliğine girmiştir. İskender'in ölümü sonrası, Kapadokya ve Pontus krallıkları arasında bir mücadele alanı haline gelen Tokat, M.Ö. 1. yüzyılda Roma İmparatorluğu tarafından yönetilmiştir. Roma İmparatorluğu'nun MS. 395'te ise ikiye bölünmesiyle Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun bir parçası olan Tokat ve civarı, 1073 yılında Sultan Melikşah'ın Sivas zaferinin ardından Türk egemenliğinin etki alanına girmiştir (Gökbilgin, 1974: 402). Tokat, Danişmend Gazi ve onun varislerinin hükümdarlığında beylik döneminin etkisi altında kalmıştır (Aktüre, 1981: 402). İlerleyen yıllarda Anadolu Selçukluları, İlhanlılar ve Eretna Beyliği gibi çeşitli hanedanlar ve yerel emirler tarafından yönetilen Tokat, 1399 yılında Yıldırım Bayezid'in Sivas ile birlikte gerçekleştirdiği fetihlerle Osmanlı topraklarının bir parçası haline gelmiştir (Uzunçarşılı, 1988: 299). Bu geçmiş, Tokat'ın tarihi kimliğini ve kültürel dokusunu şekillendiren faktörler arasında önemli bir yer tutmaktadır.

Amasya

Amasya, Orta Karadeniz Bölgesi'nin iç kesimlerinde, doğuda Tokat, güneyde Tokat ve Yozgat, batıda Çorum, kuzeyde ise Samsun ile çevrili bir konumda bulunur (Harita 4.4).

Coğrafi koordinatları 40°38'12"-40°40'30" kuzey enlemleri ve 35°47'3"-35°51'15" doğu boylamları arasındadır (Amasya Valiliği İl Yıllığı Hazırlama Komitesi, 1973).

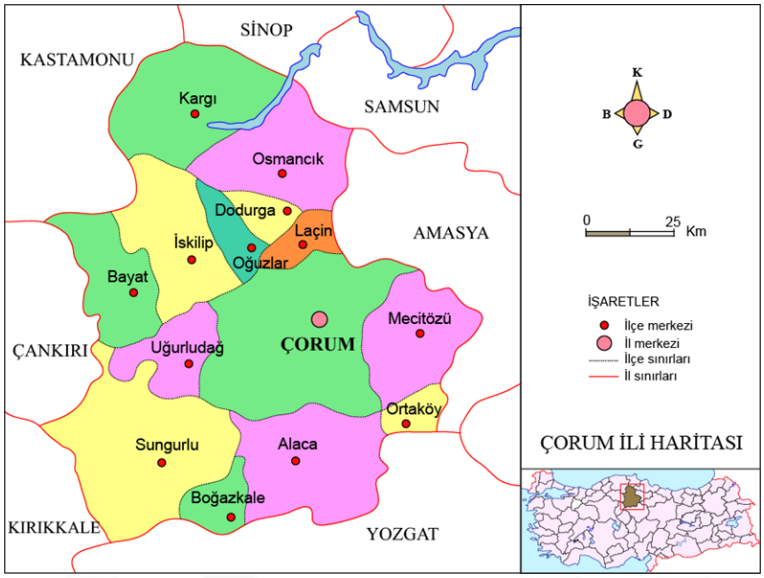

Harita 4.4. Amasya İli Sınırlarını ve Komşularını Gösteren Harita

Amasya, Merkez İlçe dâhil, Göynücek, Gümüşhacıköy, Hamamözü, Merzifon, Suluova, Taşova olmak üzere toplam 7 (yedi) ilçeye sahiptir.. Amasya, M.Ö. 13. binyıla kadar uzanan bir yerleşim geçmişine sahip olup, tarih boyunca çeşitli devletlerin egemenliği altında önemli bir merkez olarak kalmıştır (Amasya Valiliği İl Yıllığı Hazırlama Komitesi, 1973: 40). Hititlerden başlayarak, Pontus Krallığı döneminde başkentlik yapmasıyla gelişim göstermiş, Roma ve Bizans dönemlerinde de önemini korumuştur. 1075 yılında Danişmendli egemenliğinin başlamasıyla yeni bir dönem açılan Amasya, sonrasında Selçuklular, İlhanlılar, Ertana-Amasya Beyliği ve Osmanlı İmparatorluğu gibi güçlerin hâkimiyeti altında olmuştur. Türk döneminde, Çelebi Mehmet'in Anadolu birliğini yeniden kurma çabaları ve Millî Mücadele yıllarında vatanın kurtuluşundaki etkin rolleriyle önemli görevler üstlenmiştir (Amasya Valiliği İl Yıllığı Hazırlama Komitesi, 1973: 40).

Çorum

Anadolu topraklarının kuzeyinde 39° 54' - 41° 20' kuzey enlemleri ve 34° 04' - 35° 28' doğu boylamları arasında olan Çorum, kuzeyinde Sinop, kuzeydoğusunda Samsun, doğusunda Amasya, güneyinde Yozgat, güneybatısında Kırıkkale, batısında Çankırı, kuzeybatısında Kastamonu illeri ile çevrilidir (ÇŞİB, 2018) (Harita 4.5).

Harita 4.5. Çorum İli Sınırlarını ve Komşularını Gösteren Harita

Çorum, Merkez İlçe dâhil Alaca, Bayat, Boğazkale, Dodurga, İskilip, Kargı, Laçin, Mecitözü, Oğuzlar, Ortaköy, Osmancık, Sungurlu, Uğurludağ olmak üzere toplam 14 (on dört) ilçeye sahiptir.

Çorum şehrinin tarihi, M.Ö. 5000'li yıllara kadar uzanmaktadır ve bu zengin geçmiş boyunca birçok farklı medeniyet ve devlete ev sahipliği yapmıştır (Uluç, 1985: 28). Ayrıca, Çorum bölgesindeki insan yerleşimlerinin Kalkolitik çağda başladığı, yapılan arkeolojik kazılar sayesinde ortaya konmaktadır (Uluç, 1985). Tarih öncesi dönemlerde, Çorum'un insanlar tarafından yerleşim alanı olarak tercih edilmesinin arkasındaki temel nedenlerden biri, şehrin su kaynaklarının yanı sıra topraklarında bulunan değerli maden yataklarının varlığıdır. Özellikle Tunç Çağı ile birlikte, insanların yaşam şekilleri önemli bir dönüşüm geçirmiş, taş aletlerin kullanımının yanı sıra bakır gibi metallerin işlenmeye başlanmasıyla madencilik faaliyetleri de önem kazanmıştır (Uluç, 1985: 28).

4.1.3. Orta Karadeniz Bölgesi'nin geçirdiği afetler (deprem-yangın-sel)

İnsanoğlunun doğal çevresiyle olan etkileşimi, varoluşunun başlangıcından bu yana süregelen bir süreçtir. İlk çağlardan itibaren, insanlar çevrelerindeki ilginç arazi yapılarını, depremleri, volkanik faaliyetleri ve su baskınları gibi doğal olayları gözlemlemiş ve bunların nedenlerini ve etkilerini anlamaya çalışmışlardır. Bu olaylar, eski zamanlarda genellikle mitolojik açıklamalarla yorumlanmıştır. İnsanlar, doğal dünyadaki bu tür olayları tanrıların

iradesi veya mitolojik varlıkların eylemleri olarak görmüşler ve bunları dini ritüeller, efsaneler ve mitler aracılığıyla açıklamaya çalışmışlardır. Bu tür açıklamalar, toplulukların doğal dünya ile olan ilişkilerini anlamalarına ve çevrelerindeki olaylara anlam yüklemelerine yardımcı olmuştur (Vitaliano, 2007: 1-7).

Ancak, 17. ve 18. yüzyıllarda bilimsel devrimle birlikte, doğal olaylara yönelik anlayışımız temelden değişmeye başlamıştır. Modern jeolojinin doğuşu, yer yuvarı üzerindeki jeolojik olayların anlaşılması ve açıklanması için yeni bir çerçeve sunmuştur. Bu dönemde, bilim insanları doğal olayları deneysel ve gözlemsel yöntemlerle incelemeye başlamışlar ve bu olayları doğal yasalar çerçevesinde açıklamaya yönelik bir yaklaşım geliştirmişlerdir.

Modern jeoloji, yer kabuğunun yapısını, Dünya'nın nasıl şekillendiğini ve jeolojik zaman içinde nasıl değiştiğini anlamamıza olanak tanır. Bu bilimsel disiplin, depremler, volkanik faaliyetler, erozyon, sedimentasyon ve levha tektoniği gibi jeolojik süreçlerin nasıl işlediğini açıklamaktadır. Ayrıca, jeoloji, fosiller ve stratigrafi yoluyla Dünya'nın geçmişini ve yaşamın tarihini de inceleyerek, gezegenimizin milyonlarca yıl boyunca nasıl evrimleştiğini göstermektedir.

Afet toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olay olarak adlandırılmaktadır (AFAD, 2023).

Doğal afet, toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel dokusuna zarar veren, can ve mal kaybına neden olan, doğanın kuvvetleri sonucu gerçekleşen ve insan iradesinin ötesinde gelişen deprem, sel, heyelan, çığ, kuraklık, fırtına, dolu, hortum, kuraklık, göktaşı düşmesi vb. gibi oluşumu engellenemeyen jeolojik, meteorolojik, hidrolojik, klimatolojik, biyolojik ve kaynağı dünya dışında olan tehlikelerden kaynaklanan doğa olaylarının sonuçlarına verilen genel olaylar olarak nitelendirilmektedir (Şahin ve Şipahioğlu, 2002: 6).

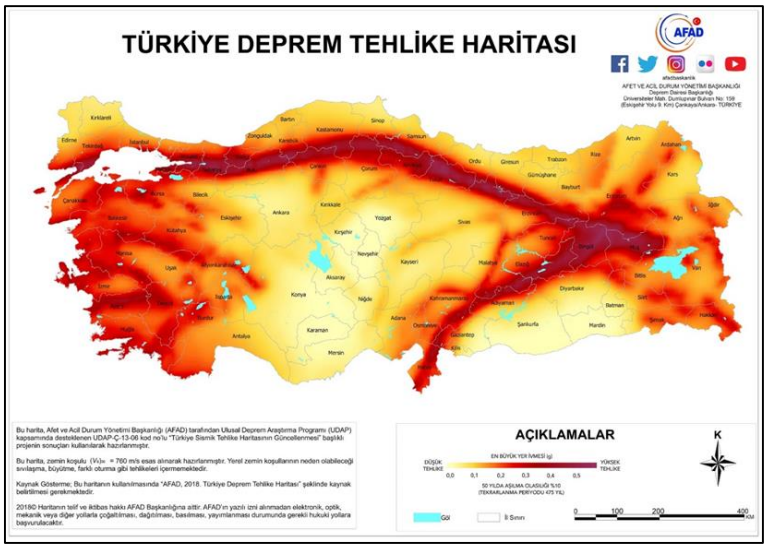
Günümüzde, jeoloji bilimi, doğal kaynakların araştırılması, doğal afetlerin önlenmesi ve çevresel sorunların çözümünde kritik bir role sahiptir. Bilim insanları, jeolojik verileri kullanarak sismik aktiviteleri izleyebilir, volkanik patlamaları önceden tahmin edebilir ve su kaynaklarının yönetiminde önemli bilgiler sağlayabilir. Böylece, modern jeoloji, insanlığın

doğal çevresini daha iyi anlamasına ve sürdürülebilir bir şekilde yönetmesine olanak tanımaktadır.

Orta Karadeniz Bölgesi, tarih boyunca çeşitli doğal afetler yaşamıştır. Bu afetler arasında depremler, yangınlar ve özellikle sel, taşkın ve heyelanlar bulunmaktadır. Ülkemizin sahip olduğu jeolojik ve coğrafi yapı nedeniyle sel, çığ ve toprak kayması ve yıkıcı depremler sık yaşanmaktadır (Çakmak, 2001: 21-23).

Depremler, afet türleri arasında %55'lik oran ile en sık karşılaşılan doğal afettir ve ilk sırada yer alır. İkinci sırada %21 ile heyelanlar gelirken, su baskınları %8, kaya düşmeleri %7 ve çığlar %2'lik bir orana sahiptir. Ayrıca, birden fazla afet türünden etkilenen durumlar %4'lük bir paya sahipken, deprem, heyelan, su baskını, kaya düşmesi ve çığ haricinde kalan diğer afet türleri (yangın, mağara çökmesi, yer altı suyu yükselmesi, şiddetli yağış, hortum vb.) %3'ü oluşturmaktadır (Gökçe 2008).

Türkiye, aktif fay hatlarının bulunduğu bir deprem bölgesidir ve ülkemizde her yıl ortalama olarak bir yıkıcı deprem meydana gelmektedir (Demirkır ve diğerleri, 2010). Türkiye'nin farklı bölgelerinde tarihte birçok yıkıcı deprem yaşanmıştır. Harita 4.6'da, AFAD tarafından hazırlanan Türkiye Deprem Risk Haritası'nda ülkemizin farklı bölgelerindeki deprem riski açık bir şekilde gösterilmektedir (AFAD, 2023).

Harita 4.6. AFAD-Türkiye deprem risk haritası

Acar (2009) "Anıtsal Kule Türü Yapıların Deprem Davranışlarının İncelenmesi ve Alternatif Sistemlerin Geliştirilmesi" başlıklı tez çalışmasında, minareler gibi kule tipi anıtsal yapıların, dinamik yüklere karşı duyarlılıkları nedeniyle deprem yüklemeleri altında ciddi hasarlar alabildiği ortaya konmuştur. Deprem bölgesinde incelenen minarelerin büyük bir kısmının hasar gördüğü, hasarların özellikle minare gövdesinin alt kısımlarında ve şerefe bölgesinde yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Tezde, minareler için deprem yüklerinin hesabında kullanılan yöntemler ve hasar tespitleri değerlendirilmiş, mevcut ve yeni geliştirilebilecek taşıyıcı sistemler üzerinde durulmuş ve minarelerin deprem güvenliğini artıracak yöntemler önerilmiştir (Acar, 2009). Bu çalışmanın bulguları, geleneksel minare yapılarının deprem karşısında kapasitelerinin yetersiz olduğunu ve belirli bölgelerde hasar oluşum eğilimlerinin olduğunu göstermektedir, dolayısıyla minarelerin kapasitelerini artırarak deprem güvenliğini iyileştirmek için alternatif taşıyıcı sistemlerin araştırılması gerekmektedir (Acar, 2009).

1509'da, merkezi İstanbul olan depremin etkileri Memalik-i Rum denilen Tokat, Amasya ve Çorum çevresinde de etkili olmuş, ölü ve yaralıların yanı sıra çok sayıda cami ve mescit yıkılmıştır. Hatta Çorum kasabasının iki mahallesi ve mescitleri ile minareleri yerle bir olmuştur (Çabuk, 1989: 435; Boşdurmaz, 2021: 61).

Amasya ve çevresi, tarihi dönemlerde birçok deprem yaşamıştır ve bunlar bölge yapıları üzerinde belirgin etkiler bırakmıştır. Yeşilırmak Nehri'nin alüvyonları üzerine kurulu yapılar, depremlerden ciddi zarar görmüştür. Bölgedeki tarihi yapıların yarısının depremler nedeniyle günümüze ulaşamadığı bilgisi literatürdeki kaynaklarda mevcuttur (Erturaç ve Tüysüz, 2010: 124). Yapıların büyük çoğunluğunun 2-3 kez büyük onarımlar geçirdiği, bunların tekniklerinin 18. yüzyıl Osmanlı mimarisine uygun olduğu, 1668 depreminden sonra şehrin büyük kısmının yenilenmiş görülmektedir (Erturaç ve Tüysüz, 2010).

Cinlioğlu (1950: 9), Şevval 1095/1684 yılında Amasya ve Tokat'ta meydana gelen şiddetli bir depremin bölgedeki taş yapılarda büyük zararlar oluşturduğunu ve birçok evin yıkıldığını belirtmektedir. Yine, 20 Ocak 1777'de Tokat'ta hissedilen bir diğer büyük deprem, şehirde ve çevresinde ciddi hasarlara yol açmıştır (Cinlioğlu, 1950). Bu tarihi depremler, bölgenin sık sık sismik aktivitelerle karşı karşıya kaldığını ve yapısal hasarların, özellikle taş yapılar üzerinde kalıcı etkiler bıraktığını göstermektedir.

Çorum ilinde de 16. yüzyıl boyunca yaşanan depremler, sel ve taşkınlar, kentsel nüfusun azalmasına neden olmuş, 1589 yılında meydana gelen depremde kentte birçok yapı yıkılmıştır. Ayrıca 1692, 1729, 1733, 1734 ve 1758 yıllarında kentte meydana gelen depremlerin kente büyük zararlar verdiği bilinmektedir (Sabuncuoğlu, 1973: 93-35).

Tokat'ta yaşanan depremler hakkında şu bilgilere ulaşılmaktadır: En eski yıkıcı depremler 1045, 1268, 1458, 1482, 1498, 1826, 1916, 1939 ve 1943 yıllarında meydana gelmiştir. Son 2000 yıl içerisinde Tokat ve ilçeleri en az 30 deprem yaşamıştır. En büyük yıkımlara yol açan depremler 1939, 1942 ve 1943 yıllarında gerçekleşmiş; bu depremler sırasında cami ve kamu yapıları büyük hasar görmüş ve kullanılamaz hale gelmiştir (Ambraseys ve Finkel, 2006: 167).

Kaynaklara göre, özellikle 1939 depreminden sonra ciddi hasar gören cami ve kamu binalarının restorasyon çalışmaları yapılmış ve bu yapılar yeniden kullanıma kazandırılmıştır (Şekil 4.1). Ancak bu dönemde zarar gören yapılardan bazıları, restorasyon süreçleriyle günümüze ulaşmış olmasına rağmen, büyük kısmı özgün hallerini kaybetmiştir (Aksulu, 1999: 345).

Şekil 4.1. 1939 Erzincan Depreminden etkilenen Tokat Köylerinde hasar tespit çalışması (Hasan Erdem Arşivi)

Orta Karadeniz Bölgesi'nde yangınlar, özellikle yaz aylarında sıkça görülen bir doğal afet türüdür. Bölgenin ormanlık yapısı ve yaz aylarında artan sıcaklık ve kuraklık, yangın riskini artırmakta ve bu durum hem doğal çevreye hem de yerleşim alanlarına zarar verebilmektedir. Tokat, Amasya ve Çorum illerinde de geçmişte önemli yangınlar meydana gelmiştir. Tokat'ta 2015 yılında Almus ilçesi yakınlarında meydana gelen orman yangını, rüzgarın etkisiyle geniş alanlara yayılmış ve binlerce hektarlık ormanlık alan zarar

görmüştür (Orman Genel Müdürlüğü, 2015). Benzer şekilde, Amasya'da 2020 yılında Taşova ilçesi civarında çıkan yangın, yüksek sıcaklık ve kuraklık nedeniyle geniş bir bölgeyi etkileyerek ormanlık alanların tahrip olmasına neden olmuştur (Orman Genel Müdürlüğü, 2020). Çorum'da 2006 yılında çıkan büyük bir yangın ise Oğuzlar ilçesi yakınlarındaki ormanlık alanı etkileyerek geniş çaplı tahribata yol açmıştır (Çorum Valiliği, 2006).

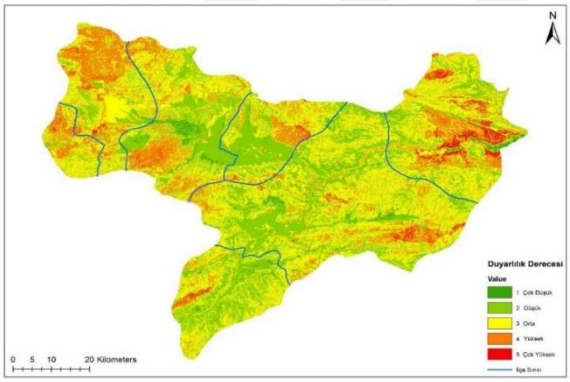
Türkiye'nin genel jeolojik yapısı ve depremselliği, heyelan oluşumunda önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Depremler, özellikle eğimli ve zayıf zeminlerde heyelanı tetikleyen başlıca unsurlar arasındadır. Deprem sonrasında meydana gelen heyelanlar, yapılaşma ve arazi kullanımının bu risklere karşı ne kadar dikkatle ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Depremlerle tetiklenen heyelanlar, hem can hem de mal kayıplarına yol açabilen büyük bir tehlike oluşturur. Dolayısıyla, depremselliğin yoğun olduğu bölgelerde heyelan riskinin de göz ardı edilmemesi gerektiği açıktır (AFAD, 2023).

Karadeniz bölgesi, Türkiye'de heyelanların en yoğun şekilde meydana geldiği ve bu nedenle sosyal ve ekonomik açıdan büyük kayıpların yaşandığı bir alan olarak öne çıkar. Bölgenin uzun süreli ve yoğun yağışlarla karakterize nemli iklimi, heyelan riskini artırırken, bu heyelanlar da sel felaketlerinin yıkıcı etkilerini daha da şiddetlendirerek can ve mal kaybı riskini büyütmektedir. Türkiye genelinde yaşanan doğal afetler arasında, %76 oranında depremlerden sonra heyelan kaynaklı zararlar %27 oranında ikinciliği almakta, bu zararların artışında nüfusun heyelan riski yüksek alanlara yönelmesi, iklim değişiklikleri, bilinçsiz yapılaşma ve arazi kullanım hataları gibi faktörler etkili olmaktadır. Özellikle Doğu Karadeniz bölgesinde, heyelanların sıkça yaşanması, sel felaketlerinin etkilerini katlayarak daha fazla can ve mal kaybına yol açmaktadır. Heyelanlar, sadece sel felaketlerinin gücünü artırmakla kalmaz, aynı zamanda taşkınların boyutlarının genişlemesine ve dolayısıyla zararın büyümesine neden olur. Bu durum, Türkiye'deki doğal afet kaynaklı hasarlarda heyelanların önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

Karadeniz Bölgesi'nin kıyı bölgeleri, özellikle yamaç kaymaları, kar ve taş çığları gibi çeşitli kütle hareketlerinin yaşandığı alanlar olarak dikkat çeker. Bu tür heyelanlar, genellikle yağış miktarının arttığı dönemlerde, toprağın ve yer altındaki malzemenin suyla aşırı doygunluğa ulaşması ve yamaçların dengesinin bozulmasıyla tetiklenmektedir (Şahin, 1991). Bu durum, yerleşim alanları için ciddi tehditler oluşturarak, büyük can ve mal kayıplarına yol açabilir. Karadeniz'in kıyı kesimlerindeki heyelanların temel nedeni ise bölgenin jeolojik

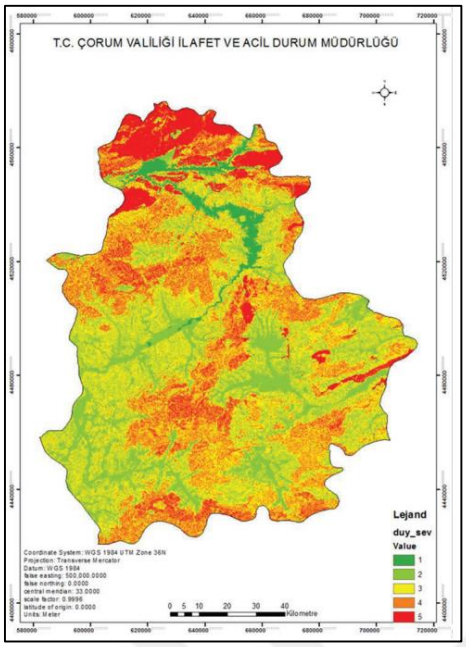
yapısındadır. Killi, milli ve kumlu katmanların birbirinin üstüne yerleşimi, yağışlarla birlikte bu katmanların suyu emmesi ve ardından killi katmanlarda meydana gelen kaymalar, toprak kütlesinin hareket etmesine sebep olmaktadır. Açılan yollar gibi insan müdahaleleri de yağışlar sonucunda suyla doygun hale gelen toprakların kaymasını kolaylaştırarak, heyelan riskini artırmaktadır (Atalay ve Mortan, 2017: 35).

Amasya ili heyelan duyarlılık haritasına göre, bazı ilçeler çok yüksek heyelan riski altında bulunmaktadır (Harita 4.7). Özellikle doğuda yer alan Taşova ilçesi, geniş kırmızı ve turuncu alanlarla "çok yüksek" ve "yüksek" heyelan tehlikesi taşıyan bölgeler arasında öne çıkmaktadır. Benzer şekilde, Amasya Merkez ilçesinin doğu ve kuzey kısımlarında da ciddi riskler mevcuttur. Güneydoğuda bulunan Göynücek ve batıda yer alan Merzifon ilçelerinde de bazı bölgeler yüksek heyelan tehlikesi altındadır. Gümüşhacıköy ilçesinin kuzey kesimlerinde de yüksek risk alanları dikkat çekmektedir. Orta düzeyde heyelan riski bulunan Suluova ilçesi ise nispeten daha güvenli kabul edilebilir. Ancak genel olarak Amasya ilinin birçok bölgesi heyelan tehlikesi altındadır (AFAD, 2021a).

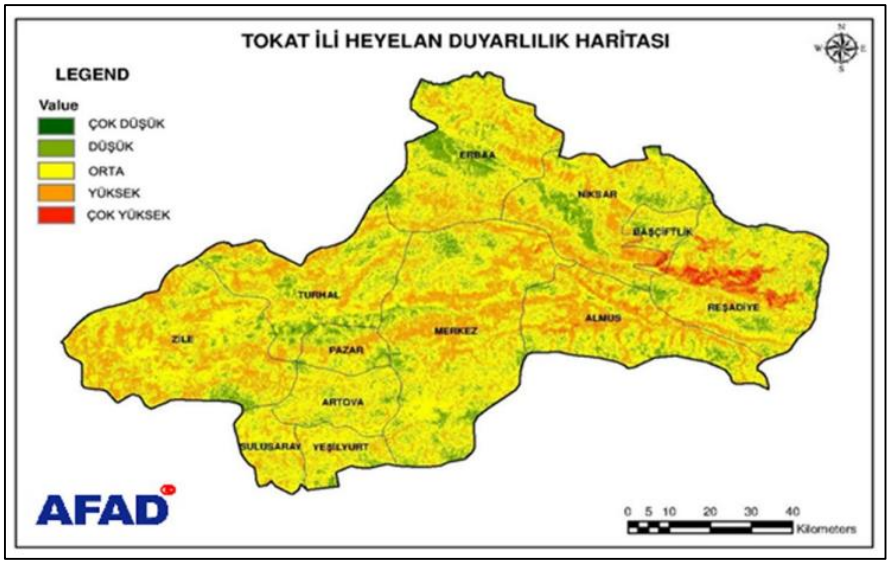
Harita 4.7. Amasya İli heyelan duyarlılık haritasının ilçe sınırlarıyla birlikte görünümü (AFAD, 2021a).

Çorum ili heyelan duyarlılık haritasına göre, bazı ilçeler çok yüksek heyelan riski taşımaktadır (Harita 4.8). Özellikle Kuzeydeki Kargı ve Osmancık ilçeleri, kırmızı ve turuncu bölgelerle "çok yüksek" ve "yüksek" heyelan riskine sahip yerler olarak öne çıkmaktadır. Haritada bu ilçelerin geniş alanlarında ciddi heyelan tehlikesi olduğu görülmektedir. Ayrıca, Dodurga ilçesi de kuzeydeki yüksek riskli alanlara yakındır ve heyelan duyarlılığı bakımından dikkat çekicidir. Haritanın doğu kısmında ise, Laçin ve Mecitözü ilçelerinde de bazı bölgeler turuncu ile işaretlenmiş, bu da bu ilçelerin yüksek heyelan riski altında olduğunu göstermektedir (AFAD, 2021b).

Harita 4.8. Çorum İli heyelan duyarlılık haritasının ilçe sınırlarıyla birlikte görünümü (AFAD, 2021b).

Tokat ilinde heyelan riski açısından en tehlikeli ilçeler, geçmişte yaşanan olayların sayısına ve duyarlılık haritasına göre değerlendirilmiştir (Harita 4.9). Reşadiye ilçesi, 16 heyelan olayı ile en yüksek riskli ilçelerden biri olarak öne çıkmaktadır. Onu takip eden Niksar ilçesi ise 10 heyelan olayı ile önemli bir heyelan tehlikesi altında bulunmaktadır. Ayrıca Almus ilçesinde de 9 heyelan olayı kaydedilmiş olup bu ilçede de ciddi riskler mevcuttur (AFAD, 2022).

Harita 4.9. Tokat İli heyelan duyarlılık haritasının ilçe sınırlarıyla birlikte görünümü (AFAD, 2022).

Harita 4.9’da "çok yüksek" ve "yüksek" heyelan duyarlılığı ile işaretlenmiş bölgeler dikkate alındığında, bu ilçelerde topografik yapı, zemin özellikleri ve yağışlar, heyelan oluşumunu tetikleyen başlıca etkenlerdir. Pazar, Sulusaray ve Erbaa ilçeleri de hem mevcut heyelan sayıları hem de duyarlılık açısından dikkat çekmektedir. Heyelan riski altında bulunan bu ilçelerde gerekli yapılaşma önlemlerinin alınmadığı ve depremin tetikleyebileceği heyelanlar açısından büyük bir tehlikenin bulunduğu görülmektedir (AFAD, 2022).

Türkiye’de sıklıkla meydana gelen afetlerden biri de sel/su baskını olaylarıdır. Sel, suların bulunduğu yerde yükselerek veya başka bir yerden gelerek, genellikle kuru olan yüzeyleri kaplaması olayıdır. Seller, oluşum hızlarına göre yavaş gelişen, hızlı gelişen ve ani seller olarak sınıflandırılır. Genellikle bir hafta veya daha uzun bir süre içinde gelişen sellere yavaş sel, bir-iki gün içinde oluşan sellere hızlı sel, saatlik süre içinde oluşan sellere ani sel denir. Oluşum yeri bakımından da seller, kıyı seli, şehir seli, kuru dere seli, baraj/gölet seli ve akarsu (dere ve nehir) seli olarak adlandırılır. Harita genel olarak değerlendirildiğinde batıdan doğuya ve güneyden kuzeye gidildikçe sel/su baskını olaylarının artış gösterdiği söylenebilmektedir.

Ormansızlaşmanın, sel oluşumuna önemli ölçüde katkıda bulunduğu bilinmektedir. Ormanların yok edilmesi ve ormanlık alanların, orman niteliğini kaybettiği gerekçesiyle yaşam alanlarına dönüştürülmesi, sel felaketlerinin meydana gelmesini ve bu felaketlerin şiddetini artırmaktadır (Yılmaz, 2015).

Tokat, Amasya ve Çorum illeri, tarihin farklı dönemlerinde sel baskınlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Amasya'da, Yeşilırmak'ın kenarında yer alan ve şehrin tarihini yansıtan yapılar, zaman içinde bir dizi sel vakası nedeniyle zarar görmüştür (Amasya Valiliği İl Yıllığı Hazırlama Komitesi, 1973: 54). Çorum'da ise, yaşanan su baskınları afetleri sonucunda 12 farklı bölge, Afete Maruz Bölge olarak ilan edilmiş ve bu bölgelerde yapılaşma ve ikamet etme yasaklanmıştır. Son yıllarda şiddetli yağışlar sonucu 2002 yılından sonra 8 önemli sel baskını daha yaşanmış, Merkez, Osmancık, Sungurlu ve Kargı ilçeleri bu afetlerden etkilenmiştir (Çorum Valiliği İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü, 2021). Tokat ise, coğrafi konumu itibariyle sel ve taşkın gibi doğal afetlere oldukça açık bir yerleşim yeridir. Tarih boyunca çeşitli dönemlerde, özellikle Rumi takvime göre 1255, 1277, 1304, 1318 yıllarında meydana gelen sel felaketleri (Cinlioğlu, 1973: 7-47). bölgenin doğal afetler karşısındaki hassasiyetini ortaya koymaktadır. Bu olaylar, bölge halkının yaşamını doğrudan etkileyen

ve tarihi mirasa zarar veren önemli doğal afetler olarak kayıtlara geçmiştir (Cinlioğlu, 1973: 7-47).

4.1.4. Ormancılık, bölge orman varlığı, Bölge ekosistemi hakkında bilgiler

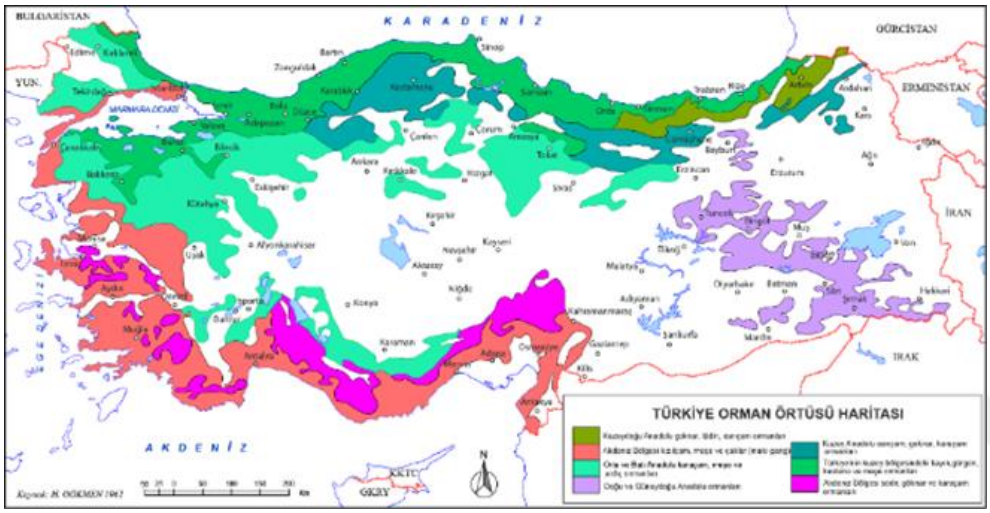
Orta Karadeniz Bölgesi, Sakarya Nehri'nden Ordu Melet Irmağı'na kadar uzanan bir alanı kapsamaktadır. Nemli ve ılıman iklim kuşağının hüküm sürdüğü Kuzey Anadolu Dağları'nın denize bakan yamaçları, çeşitli orman ekosistemlerine ev sahipliği yapmaktadır. Alçak rakımlarda Doğu kayınından oluşan saf ormanların yanı sıra, adi gürgen ile karışık ormanlar da bulunmaktadır. Yükselti arttıkça Doğu kayını, Uludağ göknarı ve sarıçamın yer aldığı karışık orman ekosistemleri görülmektedir. Bölgede iklimsel ve topografik yapıya bağlı olarak kızılağaç, çeşitli akçaağaç türleri, saplı ve sapsız meşe türleri eşlik etmekte ve eşsiz güzellikte karışık ormanlar oluşturmaktadır. Bu ekosistemler, çalı ve otsu bitkilerden oluşan zengin bir alt bitki örtüsüne sahiptir. İklim ve topografi ile uyum içinde olan bu ekosistemler, bölgenin bitkisel tür çeşitliliğine önemli bir katkıda bulunmaktadır (Terzioğlu ve diğerleri,, 2012: 10-14).

Orta Karadeniz Bölgesi, Türkiye'nin orman varlığı açısından en zengin bölgelerinden biridir. Bu bölge, ülkenin toplam orman varlığının önemli bir kısmını barındırmaktadır. Bölge genelinde yapılan arkeolojik çalışmalardan çıkarılan sonuç neticesinde ahşabın Kalkolitik çağdan itibaren kullanılarak yapıların belirli bir teknik, düzen ve anlayış içerisinde oluşturulduğu anlaşılmaktadır (Tuna, 2008: 44).

Osmanlı İmparatorluğu'nun 13. yüzyıldan itibaren dış dünyadaki orman koruma bilincinden etkilenerek 1840 yılında bir orman teşkilatı kurması, Türkiye'de orman korunmasının öneminin erken fark edildiğini göstermektedir. İstanbul'da 1857 yılında Fransız ormancı Tassy'nin öncülüğünde açılan orman okulu ile başlayan ormancılık eğitimi, Türkiye ormanlarının korunması ve yönetilmesi için gerekli bilgi ve beceriye sahip elemanların yetiştirilmesinde önemli bir adım olmuştur. Zamanla gelişen ve dönüşen bu eğitim sistemi, orman koruma bilincinin ve tekniklerinin yaygınlaştırılmasında kritik bir rol oynamıştır. 1916-17 ders yıllarında orman koruması dersinin müfredata eklenmesi ve sonrasında Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Orman Fakültesi'nin kurulması, Türkiye'de ormanların korunması ve sürdürülebilir yönetimi konusunda atılan somut adımların başlangıcını temsil eder. Bu süreç, orman entomolojisi ve koruma pratiklerinin modern esaslara göre şekillendirilmesiyle

devam etmiş, Türkiye'nin orman varlığının korunmasına yönelik bilimsel ve uygulamalı çalışmaların temeli atılmıştır (Acatay, 1957: 1-3).

Türkiye, sahip olduğu geniş orman alanlarıyla önemli bir ekosistem zenginliğine sahiptir. Orman örtüsü, ülkenin çeşitli coğrafi bölgelerinde farklılık göstermekte olup, Karadeniz, Akdeniz ve Ege bölgeleri gibi yerlerde yoğunlaşmıştır. Türkiye'nin orman örtüsünün genel dağılımını gösteren Harita 4.10'da, bu orman varlığının ülke genelinde nasıl yayıldığı açıkça görülmektedir (Gökmen, 1962).

Harita 4.10. Türkiye Orman Örtüsü Haritası (Gökmen, 1962)

Orta Karadeniz Bölgesi'nde yer alan ormanlar, coğrafi konumları itibarıyla hem Karadeniz ikliminin hem de İç Anadolu'ya geçiş bölgesinde bulundukları için kısmen İç Anadolu ikliminin özelliklerini barındırmaktadır. Tokat, Amasya ve Çorum illerinin Karadeniz'in ardı kesiminde yer almaları, bu ormanların hem Karadeniz'in nemli iklimi hem de İç Anadolu'nun karasal iklimi ile şekillenmesine yol açmaktadır. Bölgedeki ormanları oluşturan başlıca ağaç türleri Karaçam, Sarıçam, Kızılçam, Göknar, Kayın, Dişbudak, Meşe, Ihlamur, Ardıç, Gürgen ve Sedir'dir. Ayrıca, yer yer üvez, Akçaağaç, Karaağaç, Titrek kavak, dere içlerinde ise Söğüt ve Kızılağaç türleri de bu ormanlarda bulunmaktadır (Orman Genel Müdürlüğü, 2015).

Ayrıca Samsun Bölgesi rutubetli olup bölgede çay, tütün, fındık ve mısır tarlaları bittikten sonra ormanlar başlar. Başlıcaları çam, ladin, pelit, kestane ve cevizdir. Ahşap çeşitleri arasında kestane ilk sırada gelmektedir. Bu ağaç türü, yağmura, rutubete karşı dayanıklı,

kolay kolay alev almaz ve kurt işlemeyecek kadar serttir. Dolayısıyla kestane ağacıyla inşa edilen yapılar uzun ömürlü olmaktadır (Özgüner, 1970).

4.2. Arazi Çalışmaları: Yöntemler, Kullanılan Araçlar ve Sözlü Tarih Yaklaşımları

Bu çalışma kapsamında gerçekleştirilen arazi çalışmaları, literatür taraması, çeşitli belgeler, mimari araştırmalar ve sözlü tarih bilgileri için yapıln röportajlar gibi çeşitli veri toplama yöntemleri kullanılarak yürütülmüştür. Tüm Anadolu'yu kapsayan geniş bir literatür araştırması gerçekleştirilerek, mevcut yayınlar ve belgeler detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu doğrultuda, çeşitli kurum ve kütüphanelerden elde edilen bilgi ve belgeler analiz edilmiştir.

Araştırma sürecinde, literatürde yer almasına rağmen fiziksel olarak günümüze ulaşmamış ahşap minareli camiler tespit edilmiş, bu yapıların eski fotoğrafları ve mevcutsa restitüsyon projeleri incelenerek bilgi sahibi olunmaya çalışılmıştır. Ayrıca, restorasyon sırasında yıkılarak betonarme olarak yeniden inşa edilen minareler de kayıt altına alınmıştır. Farklı dönemlerde ve bölgelerde inşa edilen ahşap minareli camilerin yapım teknikleri ve malzeme kullanımları karşılaştırmalı olarak analiz edilmiş, benzerlikleri ve farklılıkları belirlenmiştir. Elde edilen bu bulgular ışığında, kırsal ve kentsel bölgelerde yapılaşmayı etkileyen faktörler tespit edilmiştir.

Alan çalışmasında, Tescilli cami ve minareler için Vakıflar Bölge Müdürlüğü ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlükleri ile iş birliği yapılmış; bu yapıların projeleri yerinde incelenerek eksik detay çizimleri tamamlanmış, fotoğraflama çalışmaları ile yapıların mevcut durumları belgelenmiştir.

Tescilli olmayan ahşap minareli camilerin tespiti için saha çalışmaları kapsamında muhtarlar ve yerel halkla sözlü görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler sayesinde, vakıf sistemine kayıtlı olmayan, ancak kültürel ve mimari değer taşıyan yapıların belirlenmesi sağlanmıştır. Saha çalışmaları ayrıca, atıl durumda olan ve bu nedenle yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya bulunan yapıların tespiti açısından da önemli bir veri kaynağı olmuştur.

Bu çalışmaların yürütüldüğü Tokat, Amasya ve Çorum illeri, TR83 Düzey-2 Bölgesi kapsamında yer almakta ve T.C. Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (OKA) ile Yeşilırmak

Havzası Kalkınma Birliği (YHKB) iş birliği alanı içerisinde bulunmaktadır. TR83 Bölgesi, bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliği sağlamak ve bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla çeşitli projelerle desteklenmektedir. Bu kapsamda, OKA ve YHKB ile iş birliği yapılarak bölgeye dair veri temininde önemli destek sağlanmıştır.

Elde edilen verilerle çalışmanın bilimsel altyapısı; kapsamlı literatür taraması, mimari analizler, çeşitli belgeler ve sözlü tarih bilgilerinin katkılarıyla oluşturulmuştur. Arazi çalışmaları sonucunda elde edilen veriler, tescilli ve tescilsiz cami ve minarelerin belgelenmesi açısından bir araya getirilmiştir.

4.2.1. Fotogrametrik teknikler

Kültürel mirasın dökümantasyonu ve belgelenmesi çalışmalarında fotogrametrik tekniklerden sıklıkla yararlanılmaktadır (Hanke ve Grussenmeyer, 2002). Uzaktan ölçme tekniği olan fotogrametri en basit ifadesi ile 2B fotoğrafların çakıştırılmasıyla 2B/3B cisim koordinatlarının elde edilmesi sürecini kapsamaktadır. Cisim koordinatları yapının gerçek metrik bilgisine karşılık gelmektedir. Fotogrametri fotoğrafın çekildiği konuma bağlı olarak yersel fotogrametri ve hava fotogrametrisi olarak sınıflandırılmaktadır. Yersel fotogrametrinin en sık kullanıldığı alan mimari çalışmalar olmuştur. Yersel fotogrametrinin mimari çalışmalarda en yoğun olarak kullanıldığı alan ise tarihi yapılara ait cephelerin restorasyon ve kayıt altına alınması amaçlı planlarının çıkarılmasıdır (Yılmaz ve diğerleri, 2000). Hava fotogrametrisi ise çok uzun yıllardır genellikle haritalama amacıyla tercih edilirken teknolojinin ilerleyişine paralel olarak günümüzde kullanılan donanım ve yazılımlar hava fotogrametrisinin de mimari çalışmalarda kullanılmasına olanak tanımıştır. İnsansız Hava Araçlarının (İHA) minare ve benzeri silindirik yapıların modellemelerinde kullanımına ait çalışmalar da son yıllarda artmaktadır (Hanke ve Grussenmeyer, 2002).

Tez çalışması kapsamında fotogrametrik belgeleme yöntemi ile birlikte geleneksel ölçüm tekniklerinden faydalanılmıştır. Fotogrametrik teknik kapsamında İHA kullanımı, minarelerin fotoğraflarının düzgün bir açı ile çekilebilmesi için tercih edilmiştir. Bu amaçla DJI Mavic Mini adından bir İnsansız hava aracı kullanılmış, hem düşey hem de eğik fotoğraflar çekilebilmiştir. Cihaz üzerine entegre olan 24 mm odak uzaklığına sahip 12 megapiksellik kamera ile yüksek çözünürlükte fotoğraflar elde edilebilmektedir. İHA'lar

için en önemli kısıtlardan biri yapılacak uçuşlar öncesi alınması gereken yasal izinlerdir. Ancak Mavic Mini 249 gram ağırlığı sayesinde bu kısıtlamadan muaf tutulmaktadır.

Çalışma kapsamında incelenen tüm ahşap minareler için aynı süreç tekrarlanmıştır. İnsansız Hava Aracı (İHA) kullanılarak elde edilen veriler, fotogrametrik tekniklerle işlenmiş ve detaylı çizim işlemleri için altlık niteliğinde olan sonuç ürünler üretilmiştir. Bu yöntem sayesinde her bir yapının mevcut durumu titizlikle belgelenmiş ve yapıların geometrik özellikleri hassas bir şekilde modellenmiştir. Videoların fotoğraflara ayrılması için Daum Pot Player yazılımı kullanılmıştır. Görüntülerden 3B model üretimi için ise Agisoft yazılımı kullanılmıştır.

Bununla birlikte fotogrametrik yöntem fotoğrafların düzgün çekilemediği bölümler ve minare içlerinde kullanılamadığından, geleneksel yöntemle rölöve alımı tamamlanmıştır. Bu kapsamda lazer ve şerit metre ile alınan ölçüler fotogrametrik verilerle birleştirilerek rölöve tamamlanmıştır.

Rölöve alım süreci, her yapı için tekrarlanmış olup, Zile Behramağa Camii (T-ZİL-BEH-50) ve Turhal Necip Köyü Camii (T-TUR-NEC-49) çalışmalarında özetlenmiştir.

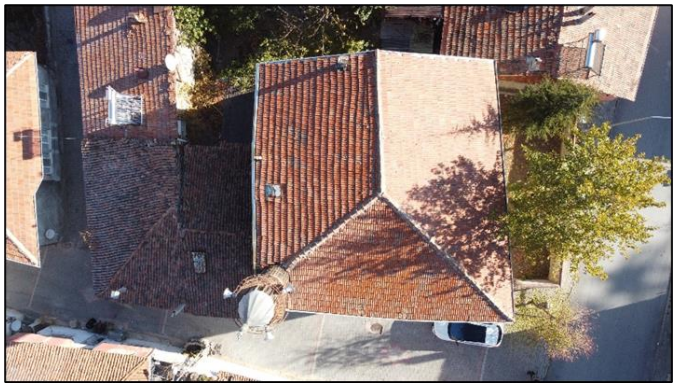
Zile Behramağa Camii (T-ZİL-BEH-50) özelinde belgeleme süreci

Zile Behramağa Camii'nde yapı özgün olmadığından sadece minare için veri toplanmıştır. Minarenin tepeden düşey fotoğrafı ve minarenin dış yüzeyine ait yatay fotoğrafları İHA tarafından minare etrafındaki 360°'lik uçuş ile çekilen videodan elde edilmiştir (Şekil 4.2).

Şekil 4.2. Zile Behramağa Camii (T-ZİL-BEH-50) ve fotoğraf çekimi için İHA'nın kaldırılması

Minarenin tepeden fotoğrafının elde edilmesi için cihaz minareden daha yüksek bir noktada konumlandırılmıştır. Detayların ayırt edilebilirliğinin yüksek olması için cihaz kubbeye mümkün olduğunca yaklaştırılmış, Kamera kumanda üzerinden tam aşağıya bakacak şekilde ayarlanmış ve kılavuz çizgileri yardımıyla fotoğraf çekilmiştir. Minarenin tepeden çekilen fotoğrafları için perspektife giren ve girmeyen iki fotoğraf Şekil 4.3 ve Şekil 4.4'te yer almaktadır.

Şekil 4.3. Minareye ait perspektife giren fotoğraf

Şekil 4.4. Minareye ait perspektife girmeyen fotoğraf

Minarenin dış cephesine ait fotoğrafların çekiminde ise cihaz dış cephenin karşısında konumlandırılmıştır. Yine detay seviyesinin ayırt edilebilirliğini yükseltmek amacıyla minarenin tamamını alacak şekilde maksimum yakınlıkta fotoğraflar çekilmiştir. Minare dairesel bir yapı olduğundan dolayı her fotoğraf çekiminden sonra cihaz minare etrafında dairesel olarak hareket ettirilerek fotoğraflar çekilmiştir. Minarenin dış yüzeyine ait perspektife girmeyen fotoğraflara ait örnekler Şekil 4.5'te yer almaktadır.

Şekil 4.5. Zile Behramağa Camii (T-ZİL-BEH-50) minaresine ait fotoğraflar

Bu fotoğrafların haricinde kameranın farklı açıları ve cihazın farklı yüksekliklerinde minare etrafında otomatik olarak dairesel uçuşlar yapılmıştır. Bu uçuşlar video kaydı şeklinde yapılmış olup herhangi bir detayın tekrar incelenmesi gerektiği takdirde tekrar araziye gitme durumunu ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca videolarda her bir çerçeve fotoğraf şeklinde ayıklanıp minareye ait 3B modelin üretiminde kullanılabilmektedir (Şekil 4.6). Videoların fotoğraflara ayrılması için Daum Pot Player yazılımı kullanılmıştır. Görüntülerden 3B model üretimi için ise Agisoft yazılımı kullanılmıştır.

Şekil 4.6. Behramağa Camii çatı yüzeyi ve minare modeli

Necip Köyü Camii özelinde belgeleme süreci

Necip Köyü Camii'nde fotoğraf çekimi için hem İHA hem de yersel kamera kullanılmıştır. İHA iç mekânda perspektife girmeyen fotoğrafların çekimi ve dış mekânda ise 3B modelleme amacıyla elde edilecek fotoğraflar için kullanılmıştır. Yersel kamera ise yıkılmış olan minareye ait kalıntıların yakın çekimi ve iç mekânda tavan kısmına ait detayların fotoğraflanmasında (Şekil 4.7 ve Şekil 4.8) kullanılmıştır.

Şekil 4.7. Yersel kamera ile iç mekân çekimine ait fotoğraflar

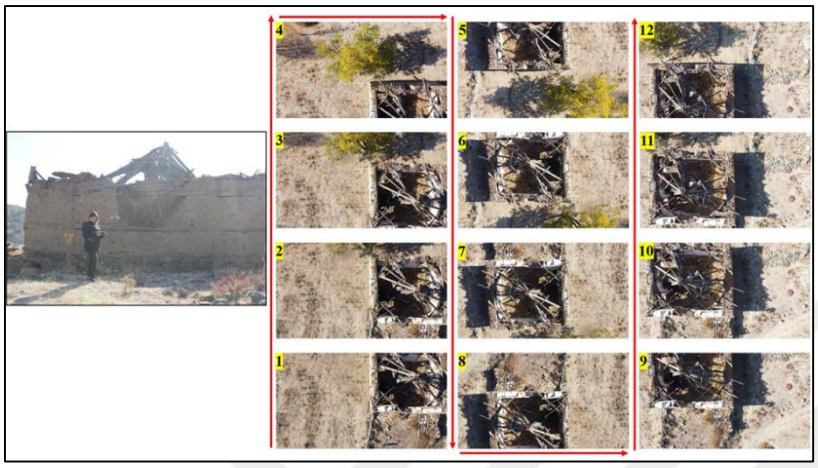
Şekil 4.8. Yersel kamera ile yıkılmış olan minareye ait fotoğraflar

Her bir cephenin İHA ile fotoğrafının elde edilmesinde cihaz cephenin ortalama yüksekliğinde ve tam karşısında olacak şekilde konumlandırılmıştır. Kamera açısının ayarlanması ve kılavuz çizgileri yardımıyla perspektife girmeyen ve herhangi bir düzenleme işlemine ihtiyaç duymayan fotoğraflar elde edilmiştir (Şekil 4.9).

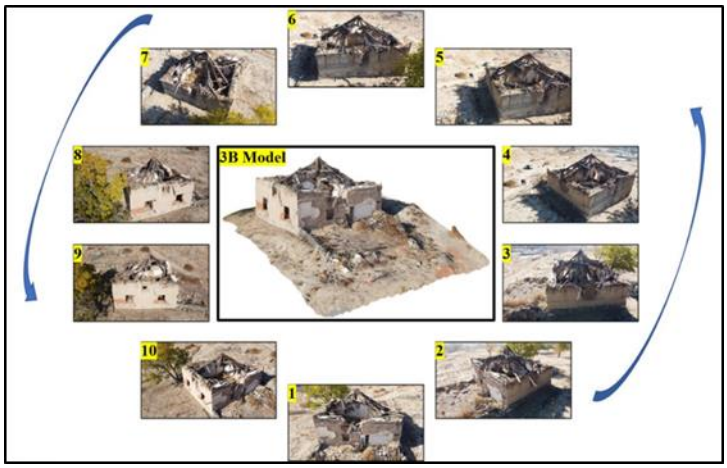
Şekil 4.9. İHA ile iç mekâna ait çekilen fotoğraflar

İHA ile dış mekânda ise fotogrametrik fotoğraf çekimi gerçekleştirilmiştir. Yapının çevresinin boş olması fotogrametrik fotoğraf çekimi ve modelleme açısından yapıyı elverişli kılmıştır. Fotogrametrik fotoğraf çekimi kapsamında yapının üzerinden birbirleri arasında belli örtüşme içeren düşey olmak üzere sıralı fotoğraflar çekilmiştir (Şekil 4.10).

Şekil 4.10. İHA ile düşey fotoğraf çekimi

Yapıdan yine birbirleri arasında belli örtüşme içeren eğik fotoğraflar çekilmiştir. Hem düşey hem de eğik fotoğrafların çekimiyle birlikte yapıda yer alan detayların olabildiğince yansıtılması amaçlanmıştır. Yapı etrafında İHA ile dairesel fotoğraf çekimi Şekil 4.11'deki gibidir. Her bir fotoğrafta cihaz belli bir miktar kaydırılarak yapının etrafı 360° dönülmüştür. Dairesel fotoğraflar ile Şekil 4.10'da gösterilen düşey fotoğrafların Agisoft yazılımında birlikte değerlendirilmesi sonucu elde edilen 3B model de yine Şekil 4.11'deki görselin orta kısmında gösterilmektedir.

Şekil 4.11. İHA ile yapı etrafında dairesel fotoğraf çekimi

Tarihi eserlerin ve kültürel mirasın korunması, günümüzde fotogrametrik yöntemlerin kullanımıyla yeni bir boyut kazanmaktadır. Bu yöntemler, klasik yöntemlere kıyasla belirgin avantajlar sunmaktadır, bunlar arasında hız, maliyet etkinliği, hassasiyet ve teknolojik üstünlük yer almaktadır.

Fotogrametrik yöntemler, tarihi yapıların ve objelerin belgelenmesi sürecini hızlandırmakta ve maliyetleri önemli ölçüde azaltmaktadır. Klasik yöntemlerle karşılaştırıldığında, bu modern teknikler, ölçümlerin ve görüntülemenin otomatik olarak gerçekleştirilmesine olanak tanıyarak, projelerin zaman çerçevesini kısaltmaktadır.

Yüksek çözünürlüklü kameralar ve ileri düzey yazılımların kullanımı sayesinde, fotogrametrik yöntemler, tarihi eserlerin ve yapıların milimetrik hassasiyetle 3D modellemelerini gerçekleştirmektedir. Bu hassasiyet, restorasyon, koruma ve analiz çalışmalarında büyük bir fayda sağlamaktadır.

Teknik çizimler ve klasik belgeleme yöntemlerine kıyasla, tarihi eserlerin ve yapıların 3D modellemeleri, disiplin dışındaki kişiler ve genel halk tarafından daha kolay anlaşılmaktadır. Bu modellemeler, eserlerin dijital olarak tanıtılmasına ve global erişime olanak tanıyarak, kültürel mirasın geniş kitleler tarafından keşfedilmesini ve takdir edilmesini sağlamaktadır.

Fotogrametrik yöntemlerle elde edilen dijital arşivler, tarihi eserlerin ve kültürel mirasın gelecek nesillere aktarımında hayati bir rol oynamaktadır. Fiziksel olarak zarar görebilecek veya zamanla yok olabilecek eserlerin dijital kopyaları, bu değerli mirasın korunmasını ve sürekliliğini sağlamaktadır.

Sonuç olarak, fotogrametrik yöntemlerin tarihi eserlerin ve kültürel mirasın belgelenmesi, korunması ve tanıtılmasında kullanılması, modern teknolojinin sağladığı imkânlardan en üst düzeyde yararlanılmasını temsil etmektedir. Bu yöntemler, geleneksel yöntemlere göre sunduğu avantajlarla, kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasında kritik bir öneme sahiptir.

4.2.2. Sözlü tarih yaklaşımları

Sözlü tarih, insanların kişisel anılarına odaklanarak hafızadan tarihi malzeme toplama işlemidir. Bu yöntem, geçmişi anlamlandırma sürecinde önemli bir rol oynar ve geleneksel olarak tarihçiler tarafından kullanılan temel malzemelerden biridir. Ritchie (2015), sözlü tarihin kişisel deneyimlerin ve anlatıların toplanmasını içerdiğini ve bu anlatıların, tarih alanında olduğu kadar mimarlık gibi disiplinlerde de değerli bilgiler sunduğunu belirtmektedir. Şifahî kültürün nesilden nesile aktarılması, binlerce yıl süren bir iletim gücüne tanık olmamızı sağlar. Böylece, insanların yaşadıkları deneyimler yalnızca kendi dönemleriyle sınırlı kalmaz, nesiller boyunca erişilebilir hale gelir. Bu, sözlü tarihin sadece geçmişi kaydetmekle kalmayıp, aynı zamanda kültürel mirası koruyarak gelecek nesillere aktarmada kritik bir rol oynadığını göstermektedir.

İbrahimgil ve Kudumović (2023) çalışmasında, ahşap minarelerin yalnızca mimari unsurlar olarak değil, aynı zamanda geleneksel yapı tekniklerini ve yerel ustaların bilgi birikimini yansıtan önemli bir kültürel miras öğesi olduğu vurgulanmaktadır. Bu bağlamda gerçekleştirilen sözlü tarih çalışmasının temel amacı, literatürdeki eksiklikleri gidermek adına, özellikle ahşap restorasyonu üzerine çalışmış deneyimli ustalarla yapılan görüşmeler aracılığıyla, geçmişteki malzeme kullanımı, ağaç çeşitleri, bu malzemelerin elde edilme yöntemleri, yapım teknikleri, detaylar ve kullanılan el aletlerine ilişkin bilgileri derinlemesine incelemektir.

Bu çalışma kapsamında, Tokat, Amasya ve Çorum illerinde faaliyet gösteren ahşap ustalarıyla görüşmeler gerçekleştirilmiştir (Şekil 4.12). Görüşmelerin içeriği, ustaların deneyimlerini sistematik bir şekilde kayıt altına almak amacıyla, ahşap işçiliği üzerine genel sorular ve ahşap minareler üzerine özel sorular olarak iki ana başlık altında yapılandırılmıştır. (Röportajda sorulan sorular için bakınız: Ek.1) Ahşap işçiliğine dair genel sorular, ustaların mesleki deneyimlerini, kullanılan teknikleri ve malzeme temininindeki süreçleri anlamaya yönelik olarak sorulmuş; Ahşap minareler üzerine olanlar ise minare yapımında karşılaşılan teknik zorluklar, taşıyıcı sistemler, restorasyon süreçleri ve geleneksel detayların korunması gibi konulara özelleşmiştir.

Bu görüşmeler sonucunda elde edilen veriler analiz edilmiş; ahşap minarelere özel olan bilgiler, tez kapsamında kullanılmıştır. Ustaların deneyimleri, malzeme seçimi, taşıyıcı

sistem teknikleri, birleşim detayları gibi konularda önemli bir başvuru kaynağı oluşturmuştur. Ayrıca, ahşap yapıların restorasyonunda uygulanan geleneksel yöntemler ile günümüz tekniklerinin karşılaştırılması yapılmış ve değişim ve süreklilik açısından değerlendirmeler yapılmış olup bu yöntem sayesinde, ahşap yapıların tarihsel ve teknik perspektifine dair eksik kalan detaylar doldurulmuş, ustaların bilgi birikimi aracılığıyla ahşap minarelerin kültürel miras açısından taşıdığı önem vurgulanmıştır.

Selim Küycü, 1945	Mustafa Pelit, 1974	Ali Ilıkçay, 1969
İsmail Mutluşahin, 1932	Mahmut Sinekçi, 1978	Servet Dülger, 1937

Şekil 4.12. Çalışma kapsamında görüşülen ahşap ustaları

Ustalarla görüşmeler 2022-2024 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Ustalara sorulan soruların tamamı EK-1 ’de yer almaktadır. Ustaların genel olarak röportaj içinde verdikleri bilgiler aşağıdaki gibidir:

Selim Küycü (1945), 30 yıl boyunca geleneksel ahşap işçiliği alanında faaliyet göstermiştir. Günümüzde ise bu mesleği bırakmış, fabrikasyon yöntemlerle hazır mutfak ve banyo dolabı üretimi yapan oğlunun işletmesinde vakit geçirmektedir. 2022 yılında gerçekleştirilen bir görüşmede, geleneksel yapı teknikleri ve yerel malzeme kullanımı üzerine önemli bilgiler paylaşmıştır. Küycü, Tokat bölgesinde traverten taşının düzgün kenar yüzeyleri nedeniyle

özellikle kaide köşe kısımlarında kullanıldığını ve minare kaidelerinde devşirme taşların yaygın olduğunu belirtmiştir.

Tokat bölgesinde ahşap işçiliği ve tarihi yapı restorasyonları üzerine yapılan görüşmelerde, Ali Ilıkçay (1969) ve Mustafa Pelit'in (1974) ahşap minare restorasyonu konusunda uzmanlaşmış oldukları ve hâlen kendi dükkânlarında aktif olarak çalıştıkları belirlenmiştir. Her iki usta da Endüstri Meslek Lisesi Mobilya ve Dekorasyon Bölümü mezunudur ve İstanbul'da Türk İslam Birliği Vakıf Eserleri Restorasyon Eğitim Merkezi'nde bir yıl yatılı eğitim almışlardır. Minare temelleri üzerine tez kapsamında kullanılan sistem detayları Ali Ilıkçay'dan alınan bilgiler doğrultusunda hazırlanmıştır. Ayrıca, Mustafa Pelit'ten eski dönemlerde ağaç kesme zamanlamaları ve teknikleri hakkında bilgiler edinilmiştir. Ancak, Ilıkçay ve Pelit her ikisi de mesleklerini devredecek yeni ustalar yetiştiremediklerini, bunun geleneksel ahşap işçiliğinin geleceği açısından ciddi bir tehdit oluşturduğunu ifade etmişlerdir.

Babası ahşap minare ustası olan Mahmut Sinekçi (1978) ise bir restorasyon firmasında ahşap ustası olarak çalışmaktadır. Sinekçi, ahşap yapı ve malzeme kullanımı konularında bilgi aktarırken, bölgedeki yapı kültürünün korunmasında yerel ustalık bilgisinin önemine dikkat çekmiştir.

Diğer görüşmelerde, Servet Dülger (1937), 25 yıl boyunca az sayıda minare restorasyonunda görev aldığını, daha çok ahşap konut yapımıyla ilgilendiğini belirtmiştir. Tez kapsamında, taş malzeme ve mimari uygulamalar üzerine kendisinden bilgi alınmıştır. Ayrıca, çıraklıktan yetişen ve 55 yıl boyunca ahşap ustası olarak çalışan, şu anda hayatta olmayan İsmail Mutluşahin'den alınan bilgilere göre, eski uygulamalarda seren direği ile kesme taş birleşiminde kurşun yerine bezir yağı ve keçe kullanıldığı öğrenilmiştir.

Bu görüşmeler, Tokat bölgesine özgü geleneksel yapı teknikleri ve malzeme kullanımı hakkında değerli bir bilgi kaynağı oluşturmaktadır.

4.3. Ahşap minareli camilerin envanterlerinin oluşturulması

Ahşap minareli cami envanteri oluşturma sürecinde sistematik ve çok yönlü bir araştırma yöntemi izlenmiştir (Çizelge 4.1). İlk aşamada arşiv belgeleri üzerinde detaylı bir tarama

gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM), Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü (VBM), Sivas Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, İl Müftülükleri ve Koruma Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB) gibi ilgili kurumlardan yapıların tarihçesi, tescil durumu ve mevcut belgeleri temin edilmiştir. Arşiv taramaları, yapıların kayıt altına alınması ve tarihsel sürekliliğin sağlanması açısından önemli bir veri seti oluşturmuştur. Yapılarla ilgili literatür taraması gerçekleştirilerek daha önce yapılan akademik çalışmalar, raporlar, kitaplar ve diğer bilimsel kaynaklar detaylı bir şekilde incelenmiştir. Literatür araştırması, yapıların mimari özellikleri, yapım teknikleri ve bölgesel farklılıklarını değerlendirme noktasında önemli bir katkı sunmuştur.

İkinci aşamada sözlü kaynaklar aracılığıyla veri toplama süreci desteklenmiştir. Özellikle yapıların inşa edildiği bölgelerde muhtarlar, bölge halkı ve ahşap ustaları ile yapılan sözlü tarih görüşmeleri, literatürde yer almayan ancak yerel hafızada mevcut olan bilgilerin tespit edilmesini sağlamıştır. Ahşap ustalarının bilgi birikimi, yapım teknikleri, malzeme seçimi ve özgün uygulamalara ilişkin detayların derlenmesinde büyük önem taşımaktadır. Böylelikle, ahşap minareli camilerin inşa ve restorasyon süreçlerine dair geleneksel yöntemlerin günümüze aktarılması sağlanmıştır.

Örneklerin seçiminde minarelerin özgün ve ahşap malzeme ile yapılmış olmaları kriteri oluşturmaktadır. Yapılan alan çalışmasının temel amacı, yapıların mevcut durumunun tespiti, detaylı analizlerinin yapılması ve gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayacak bilimsel bir veri tabanı oluşturulmasıdır. Bu kapsamda ilk olarak rölöve alımı gerçekleştirilmiş; yapıların plan, cephe ve kesit ölçüleri alınarak mevcut durumu detaylı bir şekilde kayıt altına alınmıştır. Yapısal unsurların tespiti ve taşıyıcı sistemlerin analiz edilmesi amacıyla yapılan bu çalışma, mimari detayların belgelenmesine önemli katkılar sağlamıştır.

Bunun yanı sıra minare detay çizimleri hazırlanarak, ahşap minarelerin taşıyıcı sistemleri, yapısal elemanları, birleşim detayları ve süslemeleri çizim yoluyla belgelenmiştir. Bu adım, minarelerin özgün yapım tekniklerinin ve malzeme kullanımının incelenmesini ve bilimsel verilerle desteklenmesini amaçlamıştır. Fotoğraflama çalışmaları ise yapıların farklı açılardan çekilen detaylı görüntülerini içermekte olup, yapısal özelliklerin yanı sıra zamanla meydana gelen bozulmaların tespit edilmesi için önemli bir veri kaynağı oluşturmuştur.

Çalışmanın bir diğer aşamasında, yapı tescil fişleri kontrolü gerçekleştirilmiş ve yapıların tescil durumları ilgili kurumlardan sağlanan veriler doğrultusunda incelenmiştir. Bu incelemeler kapsamında, yapıların koruma statüleri gözden geçirilmiş ve tescil sürecindeki eksiklikler analiz edilmiştir.

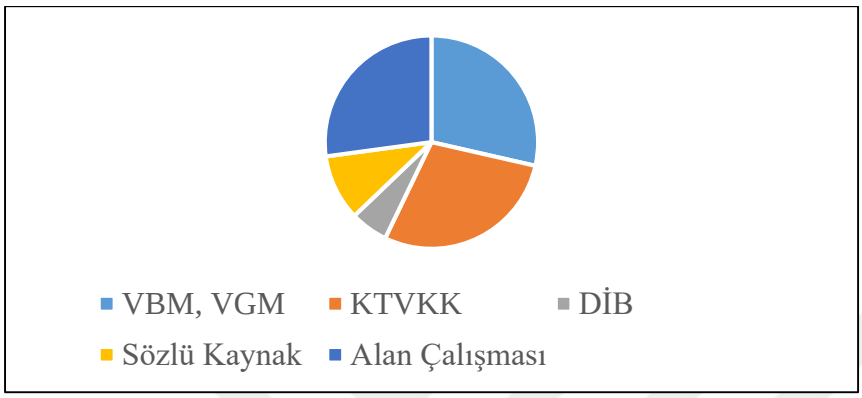
Elde edilen veriler Yapı Kimlik Kartları oluşturulmasında (envanterler) kullanılmış ve sunulmuştur.

Çizelge 4.1. Ahşap minareli cami envanteri oluşturulurken takip edilen adımlar

Yapı tespitlerinin yapılması	1. Arşiv belgeleri • Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM) • Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü (VBM) • Sivas Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü • İl Müftülüğü • Koruma Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB) 2. Sözlü kaynaklar • Muhtarlar • Bölge Halkı • Ustalar 3. Literatür
Yapı seçimini belirleyen kriterler	1. Ahşap yapım sistemi olan minareler 2. Özgün değerini koruyan yapılar
Alan çalışması sınırları	1. Tokat- Amasya- Çorum İlleri 2. 2000 öncesi yapılar 3. Geleneksel yapım sistemi ile inşa edilmiş olanlar
Alan çalışmasında yapılacaklar	1. Rölöve Alımı 2. Minare detay çizimleri 3. Fotoğraflama 4. Yapı tescil fişleri kontrolü ve 5. Yapının güncel halinin belgelenmesi (Yapı Kimlik Kartları)

4.3.1. Yapı hakkında edinilen bilgilerin kaynakları

Yapı hakkında elde edilen bilgilerin kaynakları, vakıflar genel müdürlüğü ve bölge müdürlüğü, Koruma kurulları, Diyanet işleri Başkanlığı, sözlü kaynak ve alan çalışması olmak kaydı ile değişmektedir (Şekil 4.13 ve Çizelge 4.2).

Şekil 4.13. Yapı hakkında edinilen bilgilerin kaynakları

Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM): Türkiye'nin vakıf eserleri üzerinde kapsamlı yetkilere sahip olan bu kurum, vakıf mülkiyetindeki yapılar ve tarihi eserler üzerine detaylı kayıtlar tutmaktadır. VGM, bu yapıların tescil, koruma ve restorasyon süreçlerini yönetmekte, ayrıca korunması gereken eserlerle ilgili stratejik planlamalar yapmaktadır.

Vakıflar Bölge Müdürlüğü (VBM): Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak faaliyet gösteren bu birim, belirli bir coğrafi bölgeye özgü vakıf varlıklarının idaresini üstlenmektedir. Bölgesel özellikler göz önünde bulundurularak, vakıf eserlerinin korunması, onarımı ve etkin kullanımıyla ilgili görevler yerine getirilmektedir.

Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu (KTVKK): Türkiye'de kültürel ve doğal varlıkların korunması amacıyla kurulmuş resmi bir kuruluş olan KTVKK, kültürel mirasın korunmasına yönelik kararlar almaktadır, restorasyon ve rölöve projelerini denetlemekte ve tescil süreçlerini yürütmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB): Dini yapıların yönetimi, bakımı ve onarımı konularında koordinasyon sağlamaktadır. Bu kurum, cami, mescit ve diğer dini binaların korunması için

çalışmalar yapmakta, ayrıca dini yapıların tarihi ve mimari özelliklerinin korunması konusunda bilgi ve destek sağlamaktadır.

Sözlü Kaynaklar: Yapıyla ilgili kişisel deneyimlere dayanan, yerel halk, eski görevliler veya alan uzmanlarından alınan bilgiler, yazılı belgelerde yer almayan detayları sağlamaktadır. Bu bilgiler, yapıların tarihi ve kullanımı üzerine daha fazla veri toplanmasına yardımcı olmaktadır.

Alan Çalışmaları: Yapısal analizler, doğrudan gözlemler ve teknik incelemeler, yapıların mevcut durumunu ve restorasyon ihtiyaçlarını doğrudan belirlemek için gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmalar, yapısal sorunların ve hasarların tespiti için öneme sahiptir.

Bu kaynaklar, yapıların korunması, restorasyonu ve yönetimi için gereken çok yönlü ve kapsamlı bilgi tabanını oluşturmakta ve projelerin bilimsel temellere dayalı olarak yürütülmesine olanak tanımaktadır.

Çizelge 4.2. Yapı hakkında edinilen bilgilerin kaynakları

Yapı Adı	VGM VBM	KT VK K	Dİ B	Sözlü K.	Alan Ç.
1. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Bozacı Cami	●	●			●
2. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Buğdaylı Cami	●	●			●
3. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çay(Aşçı Hüseyin Ağa) Cami	●	●			●
4. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çelebi Sultan Mehmet Cami	●	●			●
5. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çorbacıoğlu Mescidi	●	●	●		●
6. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Dobak Cami(Kesik Minare)	●	●			●
7. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Eyüp Çelebi Cami	●	●			●
8. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Fenerli Cami	●	●			●
9. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Hacı Hasan Cami	●	●			●
10. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Piri Baba Cami	●	●			●
11. Amasya İli, Gümüşhacıköy İlçesi, Darphane Cami	●	●			●
12. Amasya İli, Taşova İlçesi, Baraklı Cami	●	●	●	●	●
13. Amasya İli, Merkez İlçesi, Yörgüç Paşa Cami	●	●		●	●
14. Çorum İli, İskilip İlçesi, Aşağı Taşlı (Hacı Mürsel) Cami	●	●			●

Çizelge 4.2. (devam) Yapı hakkında edinilen bilgilerin kaynakları

15. Çorum İli, İskilip İlçesi, Çuval (Şadi Bey) Cami	●	●		●	●
16. Çorum İli, İskilip İlçesi, Fazlıoğlu (Yukarı Taşlı) Cami	●			●	●
17. Çorum İli, İskilip İlçesi, Kayakoparan Cami	●	●		●	
18. Çorum İli, İskilip İlçesi, Meydan (Hacı Mahmut) Cami	●	●		●	
19. Çorum İli, İskilip İlçesi, Müftü (Hacı Feyzullah Efendi) Cami	●	●		●	
20. Çorum İli, Merkez İlçesi, Abdalata(Tekke) Cami ve Türbe	●	●			●
21. Çorum İli, Merkez İlçesi, İnayetullah Cami	●	●		●	
22. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kale Cami	●	●			
23. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kellegöz Cami	●	●			●
24. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kunduzhan(Tabak) Cami	●	●		●	
25. Çorum İli, Merkez İlçesi, Veli Paşa(Abdulbaki) Cami	●	●			
26. Çorum İli, Osmancık İlçesi, Ağızsuyu (Gecek) Köyü Cami	●	●			●
27. Tokat İli, Merkez İlçesi, Acepşir Cami	●	●			●
28. Tokat İli, Merkez İlçesi, Ahi Paşa Mescidi	●	●			●
29. Tokat İli, Merkez İlçesi, Akdeğirmen Cami	●	●			●
30. Tokat İli, Merkez İlçesi, Bozatalan Köyü Cami	●	●			●
31. Tokat İli, Merkez İlçesi, Gözova Köyü Cami	●	●	●		●
32. Tokat İli, Merkez İlçesi, Hoca Ahmet Cami	●	●	●		●
33. Tokat İli, Merkez İlçesi, Seyid Necmettin Cami	●	●		●	●
34. Tokat İli, Merkez İlçesi, Yolbaşı Cami	●	●		●	●
35. Tokat İli, Almus İlçesi, Gümeleönü Cami	●	●	●	●	●
36. Tokat İli, Artova İlçesi, Yukarı Güçlü Cami	●		●	●	●
37. Tokat İli, Niksar İlçesi, Akıncı Köyü Cami		●		●	●
38. Tokat İli, Niksar İlçesi, Alçakbel Cami		●	●	●	●
39. Tokat İli, Niksar İlçesi, Çilhane Cami	●	●			●
40. Tokat İli, Niksar İlçesi, Derebağ Cami	●	●	●		●
41. Tokat İli, Niksar İlçesi, Gazi Ahmet Cami	●	●			●
42. Tokat İli, Niksar İlçesi, Halil Efendi Cami	●	●			●
43. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hanegah Cami	●	●			●
44. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hüsam Cami	●	●			●
45. Tokat İli, Niksar İlçesi, Nalbantlar Cami	●		●		●
46. Tokat İli, Niksar İlçesi, Sıragöz Cami	●	●	●		●
47. Tokat İli, Reşadiye İlçesi, Kızılcaören Cami	●	●			●
48. Tokat İli, Sulusaray İlçesi, Malum Seyid Cami	●	●			●
49. Tokat İli, Turhal İlçesi, Necip Köyü Cami			●	●	●
50. Tokat İli, Zile İlçesi, Behramağa Cami	●	●		●	●
51. Tokat İli, Zile İlçesi, Beyazıt Cami ve Şeyh Ethem Türbesi	●	●			●
52. Tokat İli, Zile İlçesi, Cedid Cami	●	●		●	●
53. Tokat İli, Zile İlçesi, Molla Yahya Cami	●	●		●	

4.3.2. Yapı tescil durumu

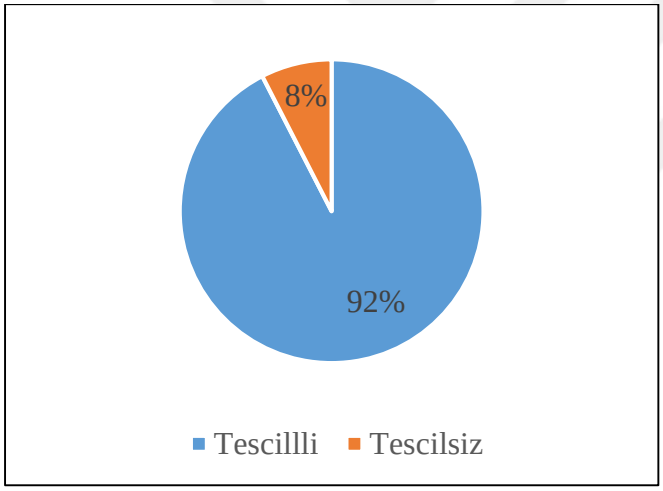
Yapılardan 4 tanesinin (Ç-OSM-AGZ-26, T-NİK-DER-40, T-NİK-SIR-46, T-ZİL-BEH-50) tescilsiz olduğu tespit edilmiştir. (Çizelge 4.3 ve Şekil 4.14).

Çizelge 4.3. Yapı tescil durumu

Yapı Tescil Durumu		
Yapı Adı	Tescilli	Tescilsiz
1. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Bozacı Cami	●	
2. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Buğdaylı Cami	●	
3. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çay(Aşçı Hüseyin Ağa) Cami	●	
4. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çelebi Sultan Mehmet Cami	●	
5. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çorbacıoğlu Mescidi	●	
6. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Dobak Cami(Kesik Minare)	●	
7. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Eyüp Çelebi Cami	●	
8. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Fenerli Cami	●	
9. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Hacı Hasan Cami	●	
10. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Piri Baba Cami	●	
11. Amasya İli, Gümüşhacıköy İlçesi, Darphane Cami	●	
12. Amasya İli, Taşova İlçesi, Baraklı Cami	●	
13. Amasya İli, Merkez İlçesi, Yörgüç Paşa Cami	●	
14. Çorum İli, İskilip İlçesi, Aşağı Taşlı (Hacı Mürsel) Cami	●	
15. Çorum İli, İskilip İlçesi, Çuval (Şadi Bey) Cami	●	
16. Çorum İli, İskilip İlçesi, Fazlıoğlu (Yukarı Taşlı) Cami	●	
17. Çorum İli, İskilip İlçesi, Kayakoparan Cami	●	
18. Çorum İli, İskilip İlçesi, Meydan (Hacı Mahmut) Cami	●	
19. Çorum İli, İskilip İlçesi, Müftü (Hacı Feyzullah Efendi) Cami	●	
20. Çorum İli, Merkez İlçesi, Abdalata (Tekke) Cami ve Türbe	●	
21. Çorum İli, Merkez İlçesi, İnayetullah Cami	●	
22. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kale Cami	●	
23. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kellegöz Cami	●	
24. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kunduzhan (Tabak) Cami	●	
25. Çorum İli, Merkez İlçesi, Veli Paşa (Abdulbaki) Cami	●	
26. Çorum İli, Osmancık İlçesi, Ağızsuyu (Gecek) Köyü Cami		●
27. Tokat İli, Merkez İlçesi, Acepşir Cami	●	
28. Tokat İli, Merkez İlçesi, Ahi Paşa Mescidi	●	
29. Tokat İli, Merkez İlçesi, Akdeğirmen Cami	●	
30. Tokat İli, Merkez İlçesi, Bozatalan Köyü Cami	●	
31. Tokat İli, Merkez İlçesi, Gözova Köyü Cami	●	
32. Tokat İli, Merkez İlçesi, Hoca Ahmet Cami	●	
33. Tokat İli, Merkez İlçesi, Seyid Necmettin Cami	●	
34. Tokat İli, Merkez İlçesi, Yolbaşı Cami	●	
35. Tokat İli, Almus İlçesi, Gümeleönü Cami	●	
36. Tokat İli, Artova İlçesi, Yukarı Güçlü Cami	●	
37. Tokat İli, Niksar İlçesi, Akıncı Köyü Cami	●	
38. Tokat İli, Niksar İlçesi, Alçakbel Cami	●	

Çizelge 4.3. (devam) Yapı tescil durumu

39. Tokat İli, Niksar İlçesi, Çilhane Cami	●	
40. Tokat İli, Niksar İlçesi, Derebağ Cami		●
41. Tokat İli, Niksar İlçesi, Gazi Ahmet Cami	●	
42. Tokat İli, Niksar İlçesi, Halil Efendi Cami	●	
43. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hanegah Cami	●	
44. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hüsam Cami	●	
45. Tokat İli, Niksar İlçesi, Nalbantlar Cami	●	
46. Tokat İli, Niksar İlçesi, Sıragöz Cami		●
47. Tokat İli, Reşadiye İlçesi, Kızılcaören Cami	●	
48. Tokat İli, Sulusaray İlçesi, Malum Seyid Cami	●	
49. Tokat İli, Turhal İlçesi, Necip Köyü Cami	●	
50. Tokat İli, Zile İlçesi, Behramağa Cami		●
51. Tokat İli, Zile İlçesi, Beyazıt Cami ve Şeyh Ethem Türbesi	●	
52. Tokat İli, Zile İlçesi, Cedid Cami	●	
53. Tokat İli, Zile İlçesi, Molla Yahya Cami	●	

Şekil 4.14. Yapı Tescil Durumu

4.3.3. Yapısal durum

İncelenen yapılarda strüktürel olarak bir problem olmaması durumunda ‘iyi’ , strüktürel olmayan basit bozulmalar olması durumunda ‘orta’ strüktürel olarak problem olması durumunda ‘kötü’ ve kullanılamayacak durumda olanlarda ise ‘harap’ seçenekleri işaretlenerek bir değerlendirme yapılmıştır. Genel olarak basit onarım veya restorasyonu yapılmış ve hâlihazırda kullanımda olan yapılar için "iyi" veya "orta" sonucu elde edilmiştir.

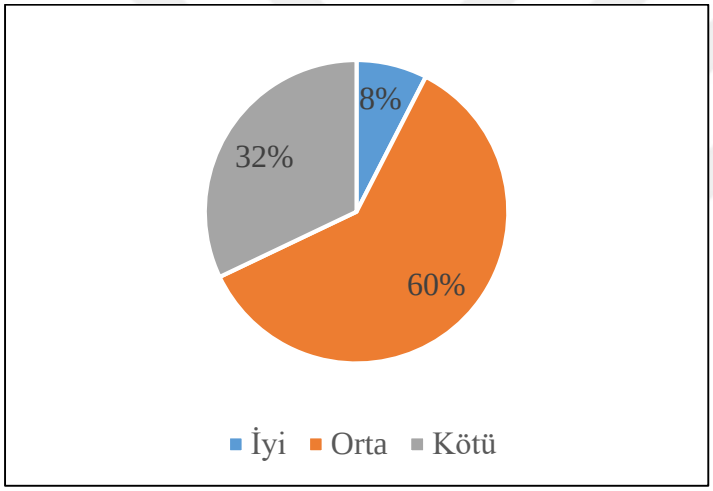
Elde edilen verilere göre 4 yapı "iyi", 32 yapı "orta" ve 17 yapı "kötü" durumdadır (Çizelge 4.4) (Şekil 5.15).

Çizelge 4.4. Yapısal durum

Yapı Sağlamlık Durumu			
Yapı Adı	İyi	Orta	Kötü
1. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Bozacı Cami		●	
2. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Buğdaylı Cami		●	
3. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çay(Aşçı Hüseyin Ağa) Cami		●	
4. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çelebi Sultan Mehmet Cami		●	
5. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çorbacıoğlu Mescidi			●
6. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Dobak Cami(Kesik Minare)			●
7. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Eyüp Çelebi Cami		●	
8. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Fenerli Cami		●	
9. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Hacı Hasan Cami		●	
10. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Piri Baba Cami		●	
11. Amasya İli, Gümüşhacıköy İlçesi, Darphane Cami		●	
12. Amasya İli, Taşova İlçesi, Baraklı Cami		●	
13. Amasya İli, Merkez İlçesi, Yörgüç Paşa Cami		●	
14. Çorum İli, İskilip İlçesi, Aşağı Taşlı (Hacı Mürsel) Cami		●	
15. Çorum İli, İskilip İlçesi, Çuval (Şadi Bey) Cami		●	
16. Çorum İli, İskilip İlçesi, Fazlıoğlu (Yukarı Taşlı) Cami			●
17. Çorum İli, İskilip İlçesi, Kayakoparan Cami			●
18. Çorum İli, İskilip İlçesi, Meydan (Hacı Mahmut) Cami			●
19. Çorum İli, İskilip İlçesi, Müftü (Hacı Feyzullah Efendi) Cami			●
20. Çorum İli, Merkez İlçesi, Abdalata(Tekke) Cami ve Türbe		●	
21. Çorum İli, Merkez İlçesi, İnayetullah Cami		●	
22. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kale Cami		●	
23. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kellegöz Cami		●	
24. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kunduzhan(Tabak) Cami		●	
25. Çorum İli, Merkez İlçesi, Veli Paşa(Abdulbaki) Cami		●	
26. Çorum İli, Osmancık İlçesi, Ağızsuyu (Gecek) Köyü Cami			●
27. Tokat İli, Merkez İlçesi, Acepşir Cami	●		
28. Tokat İli, Merkez İlçesi, Ahi Paşa Mescidi	●		
29. Tokat İli, Merkez İlçesi, Akdeğirmen Cami	●		
30. Tokat İli, Merkez İlçesi, Bozatalan Köyü Cami			●
31. Tokat İli, Merkez İlçesi, Gözova Köyü Cami			●
32. Tokat İli, Merkez İlçesi, Hoca Ahmet Cami			●
33. Tokat İli, Merkez İlçesi, Seyid Necmettin Cami		●	
34. Tokat İli, Merkez İlçesi, Yolbaşı Cami		●	
35. Tokat İli, Almus İlçesi, Gümeleönü Cami			●
36. Tokat İli, Artova İlçesi, Yukarı Güçlü Cami			●
37. Tokat İli, Niksar İlçesi, Akıncı Köyü Cami		●	
38. Tokat İli, Niksar İlçesi, Alçakbel Cami			●
39. Tokat İli, Niksar İlçesi, Çilhane Cami		●	
40. Tokat İli, Niksar İlçesi, Derebağ Cami			●

Çizelge 4.4. (devam) Yapısal durum

41. Tokat İli, Niksar İlçesi, Gazi Ahmet Cami		●	
42. Tokat İli, Niksar İlçesi, Halil Efendi Cami		●	
43. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hanegah Cami	●		
44. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hüsam Cami		●	
45. Tokat İli, Niksar İlçesi, Nalbantlar Cami		●	
46. Tokat İli, Niksar İlçesi, Sıragöz Cami		●	
47. Tokat İli, Reşadiye İlçesi, Kızılcaören Cami		●	
48. Tokat İli, Sulusaray İlçesi, Malum Seyid Cami		●	
49. Tokat İli, Turhal İlçesi, Necip Köyü Cami			●
50. Tokat İli, Zile İlçesi, Behramağa Cami		●	
51. Tokat İli, Zile İlçesi, Beyazıt Cami ve Şeyh Ethem Türbesi		●	
52. Tokat İli, Zile İlçesi, Cedid Cami			●
53. Tokat İli, Zile İlçesi, Molla Yahya Cami			●

Şekil 4.15. Yapısal durum

Yapısal durumu "iyi" olarak değerlendirilen 4 ahşap minareli cami (T-MRK-ACP-27, T-MRK-AHİ-28, T-MRK-AKD-29, T-NİK-HAN-43) düzenli bakım ve onarımdan geçmekte olup, herhangi bir yapısal problem taşımamaktadır.

Yapısal durumu “orta” olan 32 cami ise, genel yapısal bütünlük açısından kabul edilebilir bir durumda olup, bazı bölümlerinde strüktürel problemler olmamakla birlikte onarım gerektiren unsurlar mevcuttur. Bu kategorideki yapılar, ince çatlaklar veya malzeme yıpranmaları gibi kullanım güvenliğini doğrudan tehdit etmeyen, ancak zaman içinde iyileştirilmesi gereken sorunlar barındırmaktadır. Özellikle taşıyıcı sistemde ciddi bir bozulma olmamakla birlikte, estetik ve fonksiyonel bütünlüğün korunması için periyodik bakım ve güçlendirme çalışmaları gerekmektedir.

Yapısal durumu "kötü" olarak nitelendirilen 17 cami ise, ciddi yapısal problemler barındırmakta ve hem kullanıcılar hem de çevre açısından büyük risk teşkil etmektedir. Bu yapılarda özellikle taşıyıcı sistemde meydana gelen çürüme, deformasyon ve ciddi çatlaklar, yapıların güvenli kullanımını imkânsız hale getirmekte, acil müdahale gerektirmektedir.

4.3.4. Cami için müdahale görme durumu

İncelenen 53 adet ahşap minareli caminin büyük bölümünün farklı onarım ve restorasyon süreçlerinden geçmiş oldukları tespit edilmiştir. Yapıların onarım durumları, onarım yok, basit onarım ve restorasyon şeklinde kategorize edilmiş ve Çizelge 4.5'te gösterilmiştir (Şekil 4.16).

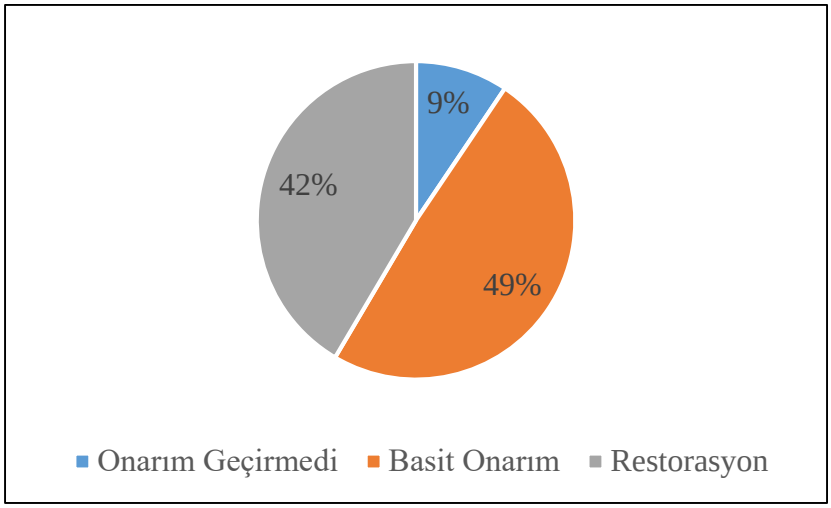
Çizelge 4.5. Müdahale görme durumu

Yapı Adı	Yok	Basit Onarım	Rest.
1. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Bozacı Cami			●
2. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Buğdaylı Cami			●
3. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çay(Aşçı Hüseyin Ağa) Cami			●
4. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çelebi Sultan Mehmet Cami			●
5. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çorbacıoğlu Mescidi		●	
6. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Dobak Cami(Kesik Minare)		●	
7. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Eyüp Çelebi Cami			●
8. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Fenerli Cami		●	
9. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Hacı Hasan Cami		●	
10. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Piri Baba Cami		●	
11. Amasya İli, Gümüşhacıköy İlçesi, Darphane Cami			●
12. Amasya İli, Taşova İlçesi, Baraklı Cami			●
13. Amasya İli, Merkez İlçesi, Yörgüç Paşa Cami			●
14. Çorum İli, İskilip İlçesi, Aşağı Taşlı (Hacı Mürsel) Cami			●
15. Çorum İli, İskilip İlçesi, Çuval (Şadi Bey) Cami		●	
16. Çorum İli, İskilip İlçesi, Fazlıoğlu (Yukarı Taşlı) Cami		●	
17. Çorum İli, İskilip İlçesi, Kayakoparan Cami		●	
18. Çorum İli, İskilip İlçesi, Meydan (Hacı Mahmut) Cami		●	
19. Çorum İli, İskilip İlçesi, Müftü (Hacı Feyzullah Efendi) Cami		●	
20. Çorum İli, Merkez İlçesi, Abdalata(Tekke) Cami ve Türbe			●
21. Çorum İli, Merkez İlçesi, İnayetullah Cami		●	
22. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kale Cami		●	
23. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kellegöz Cami			●
24. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kunduzhan(Tabak) Cami		●	
25. Çorum İli, Merkez İlçesi, Veli Paşa(Abdulbaki) Cami		●	

Çizelge 4.5. (devam) Müdahale görme durumu

26. Çorum İli, Osmancık İlçesi, Ağızsuyu (Gecek) Köyü Cami	●		
27. Tokat İli, Merkez İlçesi, Acepşir Cami			●
28. Tokat İli, Merkez İlçesi, Ahi Paşa Mescidi			●
29. Tokat İli, Merkez İlçesi, Akdeğirmen Cami			●
30. Tokat İli, Merkez İlçesi, Bozatalan Köyü Cami		●	
31. Tokat İli, Merkez İlçesi, Gözova Köyü Cami		●	
32. Tokat İli, Merkez İlçesi, Hoca Ahmet Cami		●	
33. Tokat İli, Merkez İlçesi, Seyid Necmettin Cami		●	
34. Tokat İli, Merkez İlçesi, Yolbaşı Cami		●	
35. Tokat İli, Almus İlçesi, Gümeleönü Cami		●	
36. Tokat İli, Artova İlçesi, Yukarı Güçlü Cami	●		
37. Tokat İli, Niksar İlçesi, Akıncı Köyü Cami		●	
38. Tokat İli, Niksar İlçesi, Alçakbel Cami		●	
39. Tokat İli, Niksar İlçesi, Çilhane Cami		●	
40. Tokat İli, Niksar İlçesi, Derebağ Cami	●		
41. Tokat İli, Niksar İlçesi, Gazi Ahmet Cami		●	
42. Tokat İli, Niksar İlçesi, Halil Efendi Cami		●	
43. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hanegah Cami			●
44. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hüsam Cami		●	
45. Tokat İli, Niksar İlçesi, Nalbantlar Cami			●
46. Tokat İli, Niksar İlçesi, Sıragöz Cami			●
47. Tokat İli, Reşadiye İlçesi, Kızılcaören Cami			●
48. Tokat İli, Sulusaray İlçesi, Malum Seyid Cami			●
49. Tokat İli, Turhal İlçesi, Necip Köyü Cami	●		
50. Tokat İli, Zile İlçesi, Behramağa Cami			●
51. Tokat İli, Zile İlçesi, Beyazıt Cami ve Şeyh Ethem Türbesi			●
52. Tokat İli, Zile İlçesi, Cedid Cami	●		
53. Tokat İli, Zile İlçesi, Molla Yahya Cami			●

Yapılardan 5 tanesi, herhangi bir onarım veya restorasyon işlemine tabi tutulmamış olup (Ç-OSM-AGZ-26, T-ART-YUK-36, T-NİK-DER-40, T-TUR-NEC-49, T-ZİL-CED-52) ilk inşa edildikleri haliyle günümüze ulaşmıştır. 26 cami ise basit onarım işlemleri görmüştür. Basit onarımlar genellikle yöre halkı tarafından gerçekleştirilen, izne tabi olmayan veya kapsamlı bir onarım gerektirmeyen çatı tamiri, boya badana, küçük çatlak ve deformasyonların giderilmesi, kapı ve pencerelerin onarımı, ayrıca drenaj ve su yalıtımı şeklinde sayılabilmektedir. Diğer yandan, 22 cami kapsamlı restorasyon işlemlerine tabi tutulmuştur. Restorasyon çalışmaları izne tabi olup, koruma kurullarından alınan karar doğrultusunda Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından kontrol edilmekte ve denetlenmektedir. Bu işlemler yapısal güçlendirme, detaylı temizlik ve restorasyon, malzeme yenileme ve onarım ile çevre düzenlemesi gibi kapsamlı müdahaleleri içermektedir.

Şekil 4.16. Yapı onarım geçirme durumu

4.3.5. Minare müdahale durumu

Çalışma kapsamında, minarelerin onarım durumları "onarım yok," "basit onarım," "restorasyon" ve "rekonstrüksiyon" olarak sınıflandırılmıştır (Çizelge 4.6) (Şekil 4.17).

Çizelge 4.6. Minare müdahale durumu

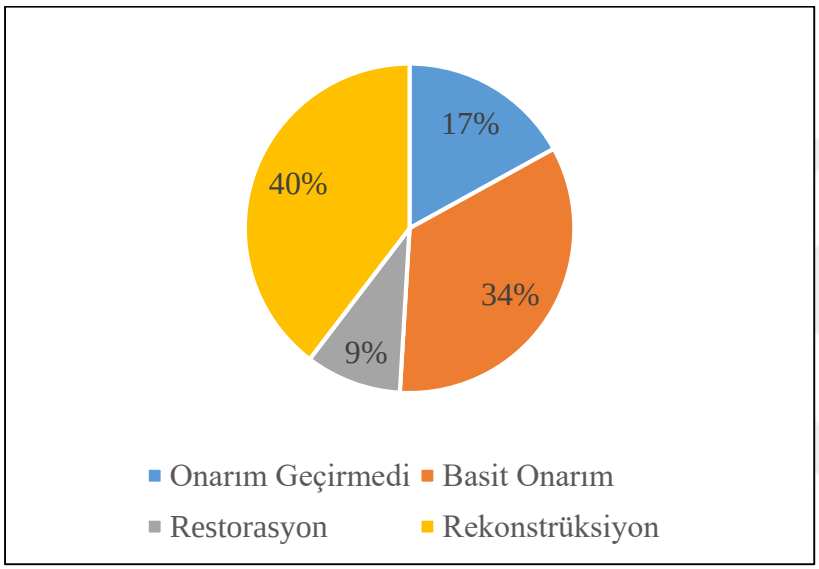
Yapı Adı	Yok	B. Onarım	Rest.	Rekonstr.
1. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Bozacı Cami				●
2. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Buğdaylı Cami				●
3. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çay(Aşçı Hüseyin Ağa) Cami				●
4. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çelebi Sultan Mehmet Cami			●	
5. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çorbacıoğlu Mescidi	●			
6. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Dobak Cami(Kesik Minare)				●
7. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Eyüp Çelebi Cami				●
8. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Fenerli Cami		●		
9. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Hacı Hasan Cami		●		
10. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Piri Baba Cami		●		
11. Amasya İli, Gümüşhacıköy İlçesi, Darphane Cami				●
12. Amasya İli, Taşova İlçesi, Baraklı Cami				●
13. Amasya İli, Merkez İlçesi, Yörgüç Paşa Cami				●
14. Çorum İli, İskilip İlçesi, Aşağı Taşlı (Hacı Mürsel) Cami			●	
15. Çorum İli, İskilip İlçesi, Çuval (Şadi Bey) Cami				●
16. Çorum İli, İskilip İlçesi, Fazlıoğlu (Yukarı Taşlı) Cami		●		

Çizelge 4.6. (devam) Minare müdahale durumu

17. Çorum İli, İskilip İlçesi, Kayakoparan Cami		●		
18. Çorum İli, İskilip İlçesi, Meydan (Hacı Mahmut) Cami		●		
19. Çorum İli, İskilip İlçesi, Müftü (Hacı Feyzullah Efendi) Cami		●		
20. Çorum İli, Merkez İlçesi, Abdalata(Tekke) Cami ve Türbe			●	
21. Çorum İli, Merkez İlçesi, İnayetullah Cami		●		
22. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kale Cami		●		
23. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kellegöz Cami				●
24. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kunduzhan(Tabak) Cami				●
25. Çorum İli, Merkez İlçesi, Veli Paşa(Abdulbaki) Cami				●
26. Çorum İli, Osmancık İlçesi, Ağızsuyu (Gecek) Köyü Cami	●			
27. Tokat İli, Merkez İlçesi, Acepşir Cami				●
28. Tokat İli, Merkez İlçesi, Ahi Paşa Mescidi				●
29. Tokat İli, Merkez İlçesi, Akdeğirmen Cami				●
30. Tokat İli, Merkez İlçesi, Bozatalan Köyü Cami	●			
31. Tokat İli, Merkez İlçesi, Gözova Köyü Cami		●		
32. Tokat İli, Merkez İlçesi, Hoca Ahmet Cami		●		
33. Tokat İli, Merkez İlçesi, Seyid Necmettin Cami		●		
34. Tokat İli, Merkez İlçesi, Yolbaşı Cami		●		
35. Tokat İli, Almus İlçesi, Gümeleönü Cami	●			
36. Tokat İli, Artova İlçesi, Yukarı Güçlü Cami	●			
37. Tokat İli, Niksar İlçesi, Akıncı Köyü Cami		●		
38. Tokat İli, Niksar İlçesi, Alçakbel Cami	●			
39. Tokat İli, Niksar İlçesi, Çilhane Cami		●		
40. Tokat İli, Niksar İlçesi, Derebağ Cami	●			
41. Tokat İli, Niksar İlçesi, Gazi Ahmet Cami		●		
42. Tokat İli, Niksar İlçesi, Halil Efendi Cami		●		
43. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hanegah Cami			●	
44. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hüsam Cami			●	
45. Tokat İli, Niksar İlçesi, Nalbantlar Cami				●
46. Tokat İli, Niksar İlçesi, Sıragöz Cami				●
47. Tokat İli, Reşadiye İlçesi, Kızılcaören Cami				●
48. Tokat İli, Sulusaray İlçesi, Malum Seyid Cami				●
49. Tokat İli, Turhal İlçesi, Necip Köyü Cami	●			
50. Tokat İli, Zile İlçesi, Behramağa Cami		●		
51. Tokat İli, Zile İlçesi, Beyazıt Cami ve Şeyh Ethem Türbesi				●
52. Tokat İli, Zile İlçesi, Cedid Cami	●			
53. Tokat İli, Zile İlçesi, Molla Yahya Cami				●

Yapılan incelemelere göre, 9 minare herhangi bir onarım geçirmemiştir. 18 minare ise basit onarımlar görmüş olup, genellikle küçük çaplı bakım ve onarım çalışmaları sonucunda kullanılabilir hale getirilmiştir. Ayrıca, 5 minare kapsamlı restorasyon süreçlerinden

geçirilmiş ve yapısal olarak yenilenmiştir (A-MZF-ÇLB-4, Ç-İSK-AŞT-14, Ç-MRK-ABD-20, T-NİK-HAN-43, T-NİK-HÜS-44). Son olarak, 21 minare ciddi yapısal sorunlar nedeniyle tamamen yeniden inşa edilmiştir. Bu rekonstrüksiyon çalışmaları, minarelerin mevcut durumlarının kullanılamayacak kadar kötü olması veya yapısal bütünlüğünü kaybetmesi nedeniyle yapılmış olup, süreçte minarelerin özgün tasarımlarına sadık kalınarak yeniden inşa edildiği projeler ve denetim kapsamında belirlenmiştir. Rekonstrüksiyon süreci, Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından denetlenmiştir.

Şekil 4.17. Minare onarım geçirme durumu

4.3.6. Cami yapım malzemesi

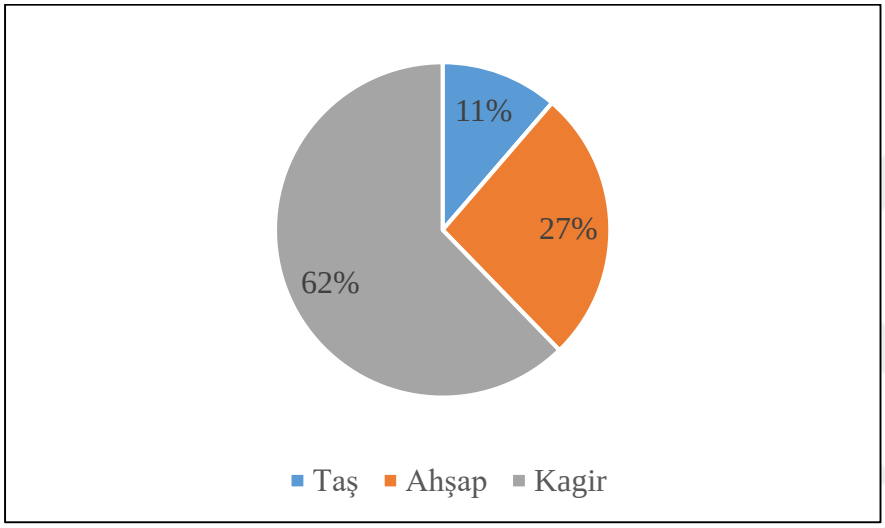
Tokat, Amasya ve Çorum illerinde incelenen 53 adet caminin ana kütle yapım malzemeleri analiz edilmiştir. Bu camilerin yapımında kullanılan malzemeler şu şekilde dağılım göstermektedir: 6 cami taş (A-MZF-BZC-1, A-MZF-ÇAY-3, A-MZF-ÇLB-4, A-MZF-EYÇ-7, A-MZF-FEN-8, A-MRK-YÖP-13), 14 cami ahşap ve 33 cami kâgir (tuğla veya taş karışımı) malzeme ile inşa edilmiştir (Çizelge 4.7). Cami yapım malzemesine ilişkin yüzdeler Şekil 4.18'de gösterilmiştir.

Çizelge 4.7. Cami yapım malzemesi

Yapı Adı	Taş	Ahşap	Kâgir
1. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Bozacı Cami	.		
2. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Buğdaylı Cami			●
3. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çay(Aşçı Hüseyin Ağa) Cami	●		
4. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çelebi Sultan Mehmet Cami	●		
5. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çorbacıoğlu Mescidi			●
6. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Dobak Cami(Kesik Minare)			●
7. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Eyüp Çelebi Cami	●		
8. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Fenerli Cami	●		
9. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Hacı Hasan Cami			●
10. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Piri Baba Cami			●
11. Amasya İli, Gümüşhacıköy İlçesi, Darphane Cami			●
12. Amasya İli, Taşova İlçesi, Baraklı Cami			●
13. Amasya İli, Merkez İlçesi, Yörgüç Paşa Cami	●		
14. Çorum İli, İskilip İlçesi, Aşağı Taşlı (Hacı Mürsel) Cami			●
15. Çorum İli, İskilip İlçesi, Çuval (Şadi Bey) Cami			●
16. Çorum İli, İskilip İlçesi, Fazlıoğlu (Yukarı Taşlı) Cami			●
17. Çorum İli, İskilip İlçesi, Kayakoparan Cami			●
18. Çorum İli, İskilip İlçesi, Meydan (Hacı Mahmut) Cami			●
19. Çorum İli, İskilip İlçesi, Müftü (Hacı Feyzullah Efendi) Cami			●
20. Çorum İli, Merkez İlçesi, Abdalata(Tekke) Cami ve Türbe			●
21. Çorum İli, Merkez İlçesi, İnayetullah Cami			●
22. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kale Cami			●
23. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kellegöz Cami		●	
24. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kunduzhan(Tabak) Cami		●	
25. Çorum İli, Merkez İlçesi, Veli Paşa(Abdulbaki) Cami		●	
26. Çorum İli, Osmancık İlçesi, Ağızsuyu (Gecek) Köyü Cami			●
27. Tokat İli, Merkez İlçesi, Acepşir Cami			●
28. Tokat İli, Merkez İlçesi, Ahi Paşa Mescidi			●
29. Tokat İli, Merkez İlçesi, Akdeğirmen Cami			●
30. Tokat İli, Merkez İlçesi, Bozatalan Köyü Cami			●
31. Tokat İli, Merkez İlçesi, Gözova Köyü Cami		●	
32. Tokat İli, Merkez İlçesi, Hoca Ahmet Cami		●	
33. Tokat İli, Merkez İlçesi, Seyid Necmettin Cami			●
34. Tokat İli, Merkez İlçesi, Yolbaşı Cami			●
35. Tokat İli, Almus İlçesi, Gümeleönü Cami			●
36. Tokat İli, Artova İlçesi, Yukarı Güçlü Cami			●
37. Tokat İli, Niksar İlçesi, Akıncı Köyü Cami			●
38. Tokat İli, Niksar İlçesi, Alçakbel Cami		●	
39. Tokat İli, Niksar İlçesi, Çilhane Cami		●	
40. Tokat İli, Niksar İlçesi, Derebağ Cami		●	
41. Tokat İli, Niksar İlçesi, Gazi Ahmet Cami		●	
42. Tokat İli, Niksar İlçesi, Halil Efendi Cami		●	
43. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hanegah Cami		●	
44. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hüsam Cami		●	
45. Tokat İli, Niksar İlçesi, Nalbantlar Cami		●	

Çizelge 4.7. (devam) Cami yapım malzemesi

46. Tokat İli, Niksar İlçesi, Sıragöz Cami			●
47. Tokat İli, Reşadiye İlçesi, Kızılcaören Cami			●
48. Tokat İli, Sulusaray İlçesi, Malum Seyid Cami			●
49. Tokat İli, Turhal İlçesi, Necip Köyü Cami			●
50. Tokat İli, Zile İlçesi, Behramağa Cami		●	
51. Tokat İli, Zile İlçesi, Beyazıt Cami ve Şeyh Ethem Türbesi			●
52. Tokat İli, Zile İlçesi, Cedid Cami			●
53. Tokat İli, Zile İlçesi, Molla Yahya Cami			●

Şekil 4.18. Cami yapım malzemesi

4.3.7. Yapı kimlik belgeleri

Çalışma kapsamında tespit ve belgelenen yapıların tüm verilerinin tablolaştırıldığı yapı kimlik belgeleri oluşturulmuştur. Bu kapsamda her yapı için bir kod oluşturularak kimlik belgeleri kapsamında kullanılmıştır. Bu kapsamda her ahşap minare, belirli kısaltmalarla ifade edilmiştir (Çizelge 4.8). Örneğin, Amasya İli, Merzifon İlçesi'ndeki Bozacı Camii'nin ahşap minaresi, çalışmada A-MZF-BZC-1 kısaltmasıyla gösterilmektedir. Aynı şekilde, Çorum İli, İskilip İlçesi'ndeki Aşağı Taşlı (Hacı Mürsel) Camii'nin ahşap minaresi Ç-İSK-AŞT-14 koduyla, Tokat İli, Merkez İlçesi'ndeki Acepşir Camii'nin ahşap minaresi ise T-MRK-ACP-27 koduyla ifade edilmiştir.

Çizelge 4.8. İllerdeki ahşap minareli camilerin kısaltmaları

Yapı Adı	Kısaltma
1. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Bozacı Cami	A-MZF-BZC-1
2. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Buğdaylı Cami	A-MZF-BGD-2
3. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çay(Aşçı Hüseyin Ağa) Cami	A-MZF-ÇAY-3
4. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çelebi Sultan Mehmet Cami	A-MZF-ÇLB-4
5. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çorbacıoğlu Mescidi	A-MZF-ÇOR-5
6. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Dobak Cami(Kesik Minare)	A-MZF-DBK-6
7. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Eyüp Çelebi Cami	A-MZF-EYÇ-7
8. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Fenerli Cami	A-MZF-FEN-8
9. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Hacı Hasan Cami	A-MZF-HH-9
10. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Piri Baba Cami	A-MZF-PRB-10
11. Amasya İli, Gümüşhacıköy İlçesi, Darphane Cami	A-GÜM-DRP-11
12. Amasya İli, Taşova İlçesi, Baraklı Cami	A-TAŞ-BAR-12
13. Amasya İli, Merkez İlçesi, Yörgüç Paşa Cami	A-MRK-YÖP-13
14. Çorum İli, İskilip İlçesi, Aşağı Taşlı (Hacı Mürsel) Cami	Ç-İSK-AŞT-14
15. Çorum İli, İskilip İlçesi, Çuval (Şadi Bey) Cami	Ç-İSK-ÇUV-15
16. Çorum İli, İskilip İlçesi, Fazlıoğlu (Yukarı Taşlı) Cami	Ç-İSK-FAZ-16
17. Çorum İli, İskilip İlçesi, Kayakoparan Cami	Ç-İSK-KAY-17
18. Çorum İli, İskilip İlçesi, Meydan (Hacı Mahmut) Cami	Ç-İSK-MYD-18
19. Çorum İli, İskilip İlçesi, Müftü (Hacı Feyzullah Efendi) Cami	Ç-İSK-MÜF-19
20. Çorum İli, Merkez İlçesi, Abdalata(Tekke) Cami ve Türbe	Ç-MRK-ABD-20
21. Çorum İli, Merkez İlçesi, İnayetullah Cami	Ç-MRK-İNA-21
22. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kale Cami	Ç-MRK-KAL-22
23. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kellegöz Cami	Ç-MRK-KEL-23
24. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kunduzhan(Tabak) Cami	Ç-MRK-KUN-24
25. Çorum İli, Merkez İlçesi, Veli Paşa(Abdulbaki) Cami	Ç-MRK-VEP-25
26. Çorum İli, Osmancık İlçesi, Ağızsuyu (Gecek) Köyü Cami	Ç-OSM-AGZ-26
27. Tokat İli, Merkez İlçesi, Acepşir Cami	T-MRK-ACP-27
28. Tokat İli, Merkez İlçesi, Ahi Paşa Mescidi	T-MRK-AHİ-28
29. Tokat İli, Merkez İlçesi, Akdeğirmen Cami	T-MRK-AKD-29
30. Tokat İli, Merkez İlçesi, Bozatalan Köyü Cami	T-MRK-BZT-30
31. Tokat İli, Merkez İlçesi, Gözova Köyü Cami	T-MRK-GÖZ-31
32. Tokat İli, Merkez İlçesi, Hoca Ahmet Cami	T-MRK-HOA-32
33. Tokat İli, Merkez İlçesi, Seyid Necmettin Cami	T-MRK-SEY-33
34. Tokat İli, Merkez İlçesi, Yolbaşı Cami	T-MRK-YOL-34
35. Tokat İli, Almus İlçesi, Gümeleönü Cami	T-ALM-GÜM-35
36. Tokat İli, Artova İlçesi, Yukarı Güçlü Cami	T-ART-YUK-36
37. Tokat İli, Niksar İlçesi, Akıncı Köyü Cami	T-NİK-AKN-37
38. Tokat İli, Niksar İlçesi, Alçakbel Cami	T-NİK-ALÇ-38
39. Tokat İli, Niksar İlçesi, Çilhane Cami	T-NİK-ÇİL-39
40. Tokat İli, Niksar İlçesi, Derebağ Cami	T-NİK-DER-40
41. Tokat İli, Niksar İlçesi, Gazi Ahmet Cami	T-NİK-GAZ-41
42. Tokat İli, Niksar İlçesi, Halil Efendi Cami	T-NİK-HAL-42
43. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hanegah Cami	T-NİK-HAN-43
44. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hüsam Cami	T-NİK-HÜS-44
45. Tokat İli, Niksar İlçesi, Nalbantlar Cami	T-NİK-NAL-45
46. Tokat İli, Niksar İlçesi, Sıragöz Cami	T-NİK-SIR-46
47. Tokat İli, Reşadiye İlçesi, Kızılcaören Cami	T-RES-KIZ-47
48. Tokat İli, Sulusaray İlçesi, Malum Seyid Cami	T-SUL-MAS-48
49. Tokat İli, Turhal İlçesi, Necip Köyü Cami	T-TUR-NEC-49

Çizelge 4.8. (devam) İllerdeki ahşap minareli camilerin kısaltmaları

50. Tokat İli, Zile İlçesi, Behramağa Cami	T-ZİL-BEH-50
51. Tokat İli, Zile İlçesi, Beyazıt Cami ve Şeyh Ethem Türbesi	T-ZİL-BEY-51
52. Tokat İli, Zile İlçesi, Cedid Cami	T-ZİL-CED-52
53. Tokat İli, Zile İlçesi, Molla Yahya Cami	T-ZİL-MOL-53

Amasya ili sınırları içinde incelenen ahşap minareli camiler, özellikle Merzifon ilçesinde yoğunlaşmıştır. Merzifon'da 10 adet, Gümüşhacıköy, Taşova ve Merkez ilçelerde ise birer adet ahşap minareli cami bulunmaktadır. Çorum'da İskilip ve Merkez ilçeleri, ahşap minareli camiler açısından zengin bir mirasa sahiptir. İskilip'te 6, Merkez ilçede ise 6 cami bulunmaktadır. Osmancık ilçesinde ise yalnızca 1 adet ahşap minareli cami tespit edilmiştir. Tokat ili, Niksar ve Merkez ilçeleri ahşap minareli cami bakımından öne çıkmaktadır. Niksar'da 10, Merkez ilçede 8 cami bulunurken, Zile'de 4 cami tespit edilmiştir Ayrıca, Almus, Artova, Reşadiye, Sulusaray, Turhal gibi ilçelerde de birer adet ahşap minareli cami bulunmaktadır.

Tez kapsamında incelenen 53 ahşap minareli cami için detaylı Yapı Kimlik Belgeleri hazırlanmıştır (Çizelge 4.9 - Çizelge arası). Bu belgeler, her camiye ait kapsamlı yapısal özelliklerin sistematik bir şekilde kayıt altına alınmasını ve bu yapıların tarihi, mimari ve kültürel değerlerini koruma sürecine bilimsel bir temel oluşturmayı amaçlamaktadır. Her bir belge, öncelikle caminin adı, adresi, mülkiyet durumu ve yerleşim alanı içindeki veya dışındaki konum gibi temel bilgileri içermektedir. Buna ek olarak, cami ve minarelerin tescil durumu, sağlamlık kategorileri (iyi, orta, kötü) ve onarım geçmişi gibi ayrıntılı veriler de belgelerde yer almaktadır. Onarım durumları, onarım görmemiş, basit onarım, restorasyon ve rekonstrüksiyon gibi kategorilere ayrılmıştır. Minarelerin yapım malzemesi ahşap, taş veya kâgir olarak belirtilmiş; ahşap yapı teknikleri ise ahşap iskelet ve ahşap yığma olarak sınıflandırılmıştır. Ayrıca, minarelerin camiye bitişik olup olmadığı ve giriş konumları gibi mimari özellikler de detaylı bir şekilde belgelenmiştir. Minareyi oluşturan tüm yapısal elemanlar—kaide, pabuç, gövde, şerefe, petek, külah, alem ve merdiven gibi—ayrı ayrı değerlendirilmiş ve spesifik özellikleri saha çalışmaları, resmi kurum kayıtları ve sözlü kaynaklar aracılığıyla kayıt altına alınmıştır. Yapı kimlik belgelerinde, cami-minare ilişkisini görsel ve bilimsel olarak daha belirgin hale getirmek amacıyla vaziyet planı, kesit ve görünüş çizimlerine yer verilmiştir. Minareler, yapının genel tasarımında öne çıkarılacak şekilde farklı renklerle vurgulanmıştır. Belgeler, caminin mümkün olan en eski tarihli

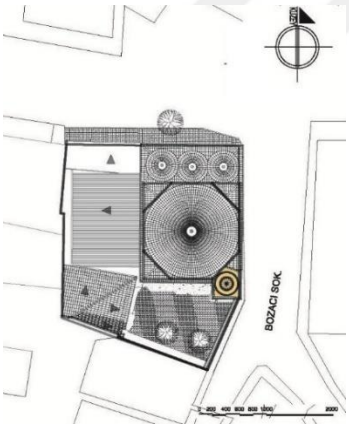
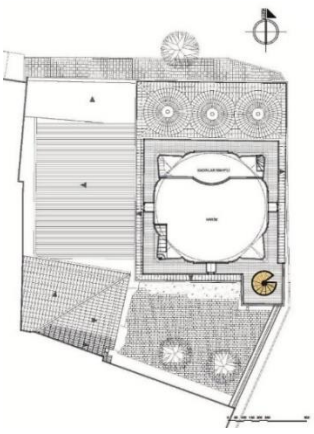
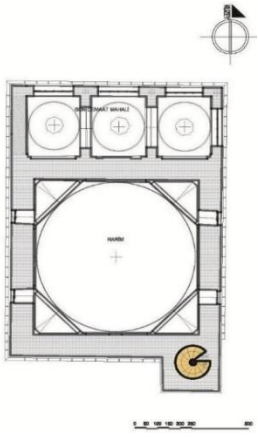
fotoğrafları ve güncel görselleriyle tamamlanmış; bu sayede yapıların zaman içerisindeki değişimi görsel bir temelde ortaya konulmuştur.

Bu belgeler, hem yapıların mimari ve tarihi değerlerini derinlemesine analiz etmek hem de kültürel mirasın korunmasına yönelik stratejik çalışmalara rehberlik etmek için önemli bir kaynak sunmaktadır. Aynı zamanda, akademik araştırmalar ve uygulamalı restorasyon projeleri için kapsamlı bir referans oluşturarak, ahşap minareli camilerin kültürel sürdürülebilirlik hedefleri doğrultusunda geleceğe taşınmasına katkı sağlamaktadır.

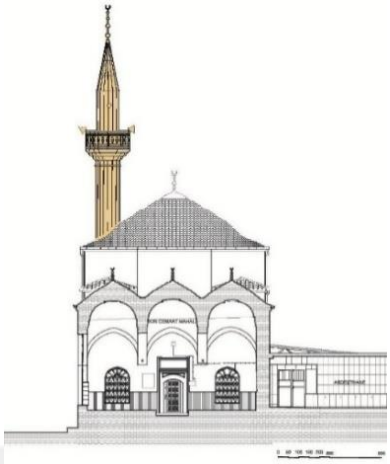
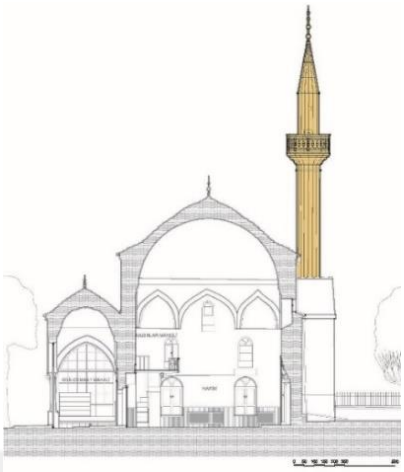
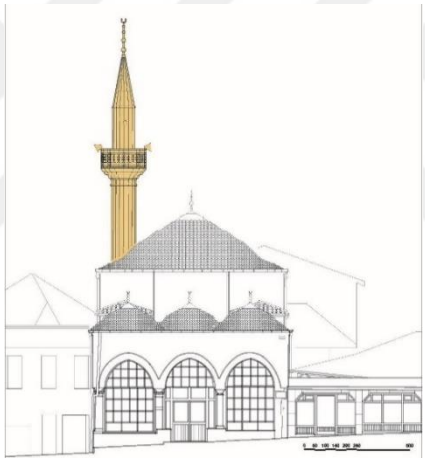
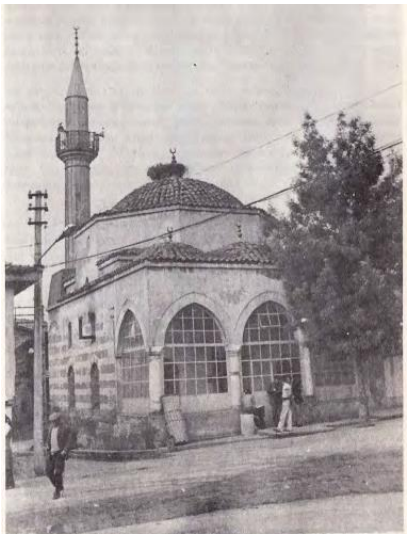
Çizelge 4.9. A-MZF-BZC-1 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ				
Yapı Adı	Amasya- Merzifon İlçesi Bozacı Cami			
Yapı Adresi	Gazimahbup Mah. Arabacılar Sok.			
Pafta / Ada / Parsel	30-27A-d Pafta, 230 ada, 3 parsel			
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi		Yerleşim alanı dışı	
	●			
Mülkiyeti	Vakıflar		Köy tüzel kişiliği	
	●			
Caminin Genel Durum Özellikleri				
Yapı tescil durumu	Tescilli	●	Tescilsiz	
Yapı sağlamlık durumu	İyi	Orta	Kötü	
		●		
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi	Basit onarım	Restorasyon	
			●	
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi	Basit onarım	Restorasyon	Rekonstrüksiyon
				●
Caminin Yapı Malzemesi				
Caminin yapım malzemesi	Taş	Ahşap	Kâgir	
	●			
Ahşap Minare Özellikleri				
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●	Ahşap yığma	
Minarenin konumu	Camiden ayrı		Camiye bitişik	
	Avlu içinde	Son cemaat	Beden duvarında	Çatı üstünde
			●	
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı		Cami içi	
	Yapı Avlusu	Son Cemaat	Harim Mahali	Kadınlar Mahfili
			●	
Minareyi Oluşturan Elemanlar				
Kaide-Kürsü	Kaideli	●	Kaidesiz	
Pabuç	Var	●	Yok	

Çizelge 4.9. (devam) A-MZF-BZC-1 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

<table>
<tr><td colspan="2">Gövde</td><td>Çokgen</td><td></td><td colspan="2">Silindir</td><td>●</td></tr>
<tr><td colspan="7">Şerefeli</td><td>Şerefesiz</td></tr>
<tr><td colspan="2">Şerefe üstü</td><td colspan="2">Şerefe altı</td><td colspan="2">Şerefe korkuluğu</td><td rowspan="3"></td></tr>
<tr><td>Açık</td><td>Kapalı</td><td>Çıkmalı</td><td>Çıkmasız</td><td>Ahşap</td><td>Metal</td></tr>
<tr><td>●</td><td></td><td>●</td><td></td><td></td><td>●</td></tr>
<tr><td colspan="2">Petek</td><td>Var</td><td>●</td><td colspan="2">Yok</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="2">Külah</td><td>Düz konik</td><td>●</td><td colspan="2">Boğumlu konik</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="2">Merdiven</td><td>Taşıyıcıya bağlanan</td><td>●</td><td colspan="2">Basamak taşıyıcılı</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="2">Alem</td><td>Metal</td><td>●</td><td colspan="2">Taş</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="7">Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları</td></tr>
<tr><td colspan="2">VGM/VBM</td><td>KTTVKK</td><td>DİB</td><td>Sözlü kaynak</td><td colspan="2">Alan çalışması</td></tr>
<tr><td colspan="2">●</td><td>●</td><td></td><td></td><td colspan="2">●</td></tr>
<tr><td colspan="7">Cami Hakkında Genel Tanımlama</td></tr>
<tr><td colspan="7">Gazimahbup Mahallesinde yer alan yapının, XVI. ile XVII. yy arasında yapıldığı düşünülmektedir. Tek kubbeli kübik mescit plana sahiptir. Kesme taştan yapılmış beden duvarları sekizgen kasnaklı ve kiremitle örtülü kubbesi bulunmaktadır. Beş kenarlı küçük bir niş halinde olan mihrabının üzeri mukarnaslarla süslüdür. Son cemaat yerine açılan giriş kapısı basık yay kemerli yapılmıştır. Caminin karşısında bir de küçük bir çeşme bulunmaktadır. Minaresinin yıkıldığı ve 2017 yılında tekrar yapıldığı belirtilmektedir. Yapı 1998 yılında tescillenmiştir.</td></tr>
<tr><td colspan="7">Vaziyet Planı</td></tr>
<tr><td colspan="7">
</td></tr>
<tr><td colspan="7">Plan</td></tr>
<tr><td colspan="4"> </td><td colspan="3"> </td></tr>
</table>

Çizelge 4.9. (devam) A-MZF-BZC-1 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Kesit	
	
Görünüş	
	
Fotoğraflar	
	

Çizelge 4.9. (devam) A-MZF-BZC-1 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Çizelge 4.10. A-MZF-BGD-2 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ				
Yapı Adı	Amasya- Merzifon İlçesi Buğdaylı Cami			
Yapı Adresi	Buğdaylı Mah.			
Pafta / Ada / Parsel	674 ada, 1 parsel			
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi		Yerleşim alanı dışı	
	●			
Mülkiyeti	Vakıflar		Köy tüzel kişiliği	
	●			
Caminin Genel Durum Özellikleri				
Yapı tescil durumu	Tescilli	●	Tescilsiz	
Yapı sağlamlık durumu	İyi	Orta	Kötü	
		●		
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi	Basit onarım	Restorasyon	
			●	
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi	Basit onarım	Restorasyon	Rekonstrüksiyon
				●
Caminin Yapı Malzemesi				
Caminin yapım malzemesi	Taş	Ahşap	Kâgir	
			●	
Ahşap Minare Özellikleri				
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●	Ahşap yığma	
Minarenin konumu	Camiden ayrı		Camiye bitişik	
	Avlu içinde	Son cemaat	Beden duvarında	Çatı üstünde
				●

Çizelge 4.10. (devam) A-MZF-BGD-2 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

<table>
<tr><td rowspan="2">Minare girişinin bulunduğu konum</td><td colspan="2">Cami dışı</td><td colspan="2">Cami içi</td></tr>
<tr><td>Yapı Avlusu</td><td>Son Cemaat</td><td>Harim Mahali</td><td>Kadınlar Mahfili</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td>●</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="5">Minareyi Oluşturan Elemanlar</td></tr>
<tr><td colspan="2">Kaide-Kürsü</td><td>Kaideli</td><td></td><td>Kaidesiz</td><td>●</td></tr>
<tr><td colspan="2">Pabuç</td><td>Var</td><td></td><td>Yok</td><td>●</td></tr>
<tr><td colspan="2">Gövde</td><td>Çokgen</td><td></td><td>Silindir</td><td>●</td></tr>
<tr><td colspan="5">Şerefeli</td><td>Şerefesiz</td></tr>
<tr><td colspan="2">Şerefe üstü</td><td colspan="2">Şerefe altı</td><td colspan="2">Şerefe korkuluğu</td></tr>
<tr><td>Açık</td><td>Kapalı</td><td>Çıkmalı</td><td>Çıkmasız</td><td>Ahşap</td><td>Metal</td></tr>
<tr><td></td><td>●</td><td>●</td><td></td><td>●</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="2">Petek</td><td>Var</td><td></td><td>Yok</td><td>●</td></tr>
<tr><td colspan="2">Külah</td><td>Düz konik</td><td>●</td><td>Boğumlu konik</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="2">Merdiven</td><td>Taşıyıcıya bağlanan</td><td>●</td><td>Basamak taşıyıcılı</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="2">Alem</td><td>Metal</td><td>●</td><td>Taş</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="5">Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları</td></tr>
<tr><td>VGM/VBM</td><td>KTTVKK</td><td>DİB</td><td>Sözlü kaynak</td><td>Alan çalışması</td></tr>
<tr><td>●</td><td>●</td><td></td><td></td><td>●</td></tr>
<tr><td colspan="5">Cami Hakkında Genel Tanımlama</td></tr>
<tr><td colspan="5">Cami kapısında H.1196 M.1781 yılında yenilendiğine ait bir yazı mevcuttur. Kuzey cephedeki girişin bulunduğu bölüm yan duvarlardan daha geriye çekilerek son cemaat şeklinde bölüm oluşturulmuştur. Kısa tutulmuş ahşap minare kuzey batı köşede olup silindirik gövdeli balkon şerefelidir. 1994 yılında yazılan raporda ahşap minarenin yıkılmak üzere olduğu belirtilmiş olup 1996 yılında meydana gelen depremde minare yıkılmıştır. Yapı 2000 yılında tescillenerek restorasyonu yapılmıştır.</td></tr>
<tr><td colspan="5">Fotoğraflar</td></tr>
<tr><td colspan="3"> </td><td colspan="2"> </td></tr>
</table>

Çizelge 4.10. (devam) A-MZF-BGD-2 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

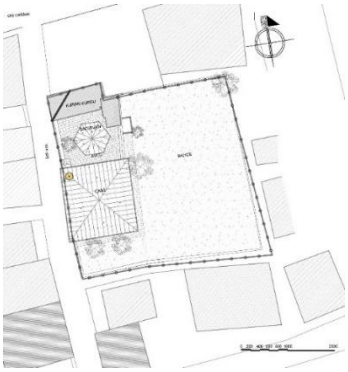

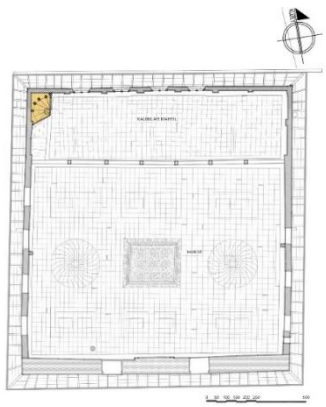
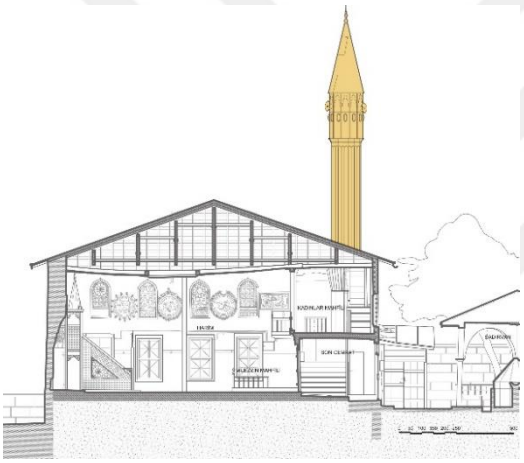
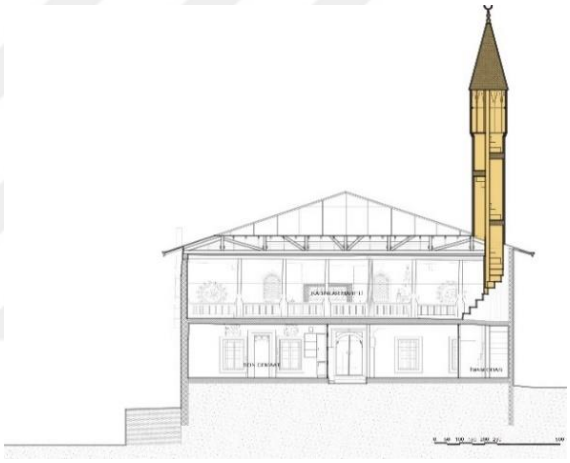
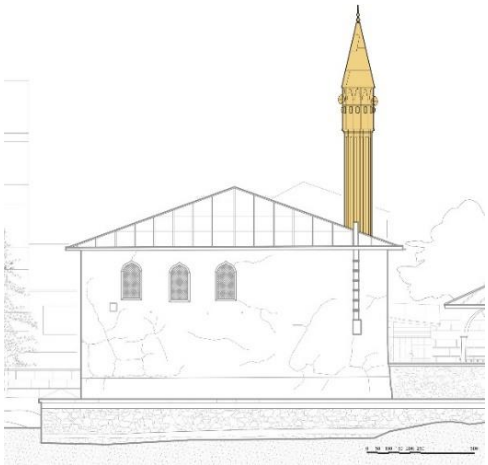
Çizelge 4.11. A-MZF-ÇAY-3 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ				
Yapı Adı	Amasya- Merzifon İlçesi Çay(Aşçı Hüseyin Ağa) Cami			
Yapı Adresi	Hacı Bal Mahallesi			
Pafta / Ada / Parsel				
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi		Yerleşim alanı dışı	
	●			
Mülkiyeti	Vakıflar		Köy tüzel kişiliği	
	●			
Caminin Genel Durum Özellikleri				
Yapı tescil durumu	Tescilli	●	Tescilsiz	
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta	Kötü
			●	
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım	Restorasyon
				●
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi	Basit onarım	Restorasyon	Rekonstrüksiyon
				●
Caminin Yapı Malzemesi				
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap	Kâgir
	●			

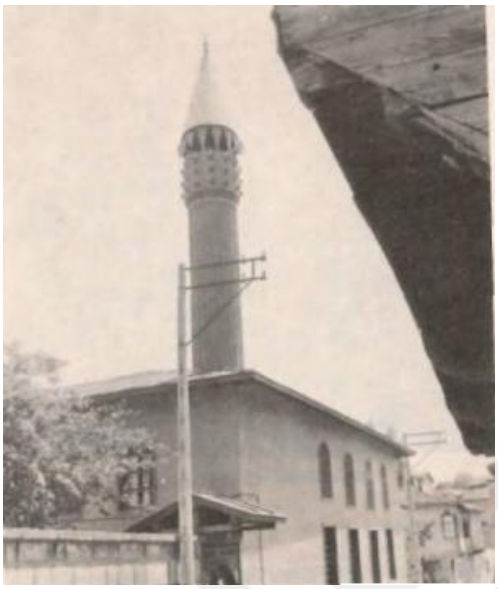
Çizelge 4.11. (devam) A-MZF-ÇAY-3 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

<table>
<tr><td colspan="10">Ahşap Minare Özellikleri</td></tr>
<tr><td colspan="2">Ahşap Minare Yapım Tekniği</td><td colspan="2">Ahşap iskelet</td><td>●</td><td colspan="2">Ahşap yığma</td><td colspan="2"></td></tr>
<tr><td colspan="2" rowspan="3">Minarenin konumu</td><td colspan="3">Camiden ayrı</td><td colspan="4">Camiye bitişik</td></tr>
<tr><td colspan="2">Avlu içinde</td><td>Son cemaat</td><td colspan="2">Beden duvarında</td><td colspan="2">Çatı üstünde</td></tr>
<tr><td colspan="2"></td><td></td><td colspan="2">●</td><td colspan="2"></td></tr>
<tr><td colspan="2" rowspan="3">Minare girişinin bulunduğu konum</td><td colspan="3">Cami dışı</td><td colspan="4">Cami içi</td></tr>
<tr><td colspan="2">Yapı Avlusu</td><td>Son Cemaat</td><td colspan="2">Harim Mahali</td><td colspan="2">Kadınlar Mahfili</td></tr>
<tr><td colspan="2"></td><td></td><td colspan="2">●</td><td colspan="2"></td></tr>
<tr><td colspan="10">Minareyi Oluşturan Elemanlar</td></tr>
<tr><td colspan="2">Kaide-Kürsü</td><td colspan="2">Kaideli</td><td></td><td colspan="2">Kaidesiz</td><td colspan="2">●</td></tr>
<tr><td colspan="2">Pabuç</td><td colspan="2">Var</td><td></td><td colspan="2">Yok</td><td colspan="2">●</td></tr>
<tr><td colspan="2">Gövde</td><td colspan="2">Çokgen</td><td></td><td colspan="2">Silindir</td><td colspan="2">●</td></tr>
<tr><td colspan="8">Şerefeli</td><td colspan="2">Şerefesiz</td></tr>
<tr><td colspan="2">Şerefe üstü</td><td colspan="2">Şerefe altı</td><td colspan="2">Şerefe korkuluğu</td><td colspan="4" rowspan="2"></td></tr>
<tr><td>Açık</td><td>Kapalı</td><td>Çıkmalı</td><td>Çıkmasız</td><td>Ahşap</td><td>Metal</td></tr>
<tr><td></td><td>●</td><td>●</td><td></td><td></td><td>●</td><td colspan="4"></td></tr>
<tr><td colspan="2">Petek</td><td colspan="2">Var</td><td></td><td colspan="2">Yok</td><td colspan="2">●</td></tr>
<tr><td colspan="2">Külah</td><td colspan="2">Düz konik</td><td>●</td><td colspan="2">Boğumlu konik</td><td colspan="2"></td></tr>
<tr><td colspan="2">Merdiven</td><td colspan="2">Taşıyıcıya bağlanan</td><td>●</td><td colspan="2">Basamak taşıyıcılı</td><td colspan="2"></td></tr>
<tr><td colspan="2">Alem</td><td colspan="2">Metal</td><td>●</td><td colspan="2">Taş</td><td colspan="2"></td></tr>
<tr><td colspan="10">Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları</td></tr>
<tr><td colspan="2">VGM/VBM</td><td colspan="2">KTTVKK</td><td>DİB</td><td colspan="2">Sözlü kaynak</td><td colspan="2">Alan çalışması</td></tr>
<tr><td colspan="2">●</td><td colspan="2">●</td><td></td><td colspan="2"></td><td colspan="2">●</td></tr>
<tr><td colspan="10">Cami Hakkında Genel Tanımlama</td></tr>
<tr><td colspan="10">Merzifon'da Hacı Bal Mahallesi'ndedir. XVIII. yüzyılda Aşçı Hüseyin Ağa tarafından yaptırılmıştır. Hüseyin Ağanın adı ile de anılmaktadır. Avlu kapısı üzerindeki yazıtından 1772 yılında onarım gördüğü anlaşılmaktadır. Son onarımı ise 1947 yılında yapılmıştır. Minaresi son cemaat yeri mekânının kuzeybatı köşesine bitişik bir kaide üzerinde yükselir. Cami, düz ahşap tavan üzerine kırma çatı ile örtülüdür. Son cemaat yeri, harime paralel dikdörtgen plânla uzanarak düz ahşap tavanla örtülmüştür. Harim kapısı, son cemaat yeri güney duvarına aksı ile ortalanarak yerleştirilmiştir. Avlu kapısı, güney yanı ile son cemaat yeri kuzeybatı köşesine bitişik ahşap iskeletli, bakır levha kaplı bir beşik çatı ile örtülüdür.</td></tr>
<tr><td colspan="10">Vaziyet Planı</td></tr>
<tr><td colspan="10"> </td></tr>
</table>

Çizelge 4.11. (devam) A-MZF-ÇAY-3 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Plan	
	
Kesit	
	
Görünüş	
	

Çizelge 4.11. (devam) A-MZF-ÇAY-3 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Fotoğraflar	
	
	

Çizelge 4.12. A-MZF-ÇLB-4 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ									
Yapı Adı	Amasya- Merzifon Çelebi Sultan Mehmet Cami								
Yapı Adresi	Cumhuriyet Caddesi, Camiicedit Mah.								
Pafta / Ada / Parsel	30-27A-A Pafta, 381 ada, 4 parsel								
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi				Yerleşim alanı dışı				
	●								
Mülkiyeti	Vakıflar				Köy tüzel kişiliği				
	●								
Caminin Genel Durum Özellikleri									
Yapı tescil durumu	Tescilli	●			Tescilsiz				
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta		Kötü				
			●						
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon				
					●				
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon		
					●				
Caminin Yapı Malzemesi									
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap		Kâgir				
	●								
Ahşap Minare Özellikleri									
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●			Ahşap yığma				
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik				
	Avlu içinde		Son cemaat		Beden duvarında		Çatı üstünde		
							●		
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi				
	Yapı Avlusu		Son Cemaat		Harim Mahali		Kadınlar Mahfili		
							●		
Minareyi Oluşturan Elemanlar									
Kaide-Kürsü	Kaideli	●			Kaidesiz				
Pabuç	Var	●			Yok				
Gövde	Çokgen				Silindir		●		
Şerefeli							Şerefesiz		
Şerefe üstü		Şerefe altı			Şerefe korkuluğu				
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız		Ahşap	Metal			
●		●				●			
Petek	Var	●			Yok				
Külah	Düz konik	●			Boğumlu konik				
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan	●			Basamak taşıyıcılı				
Alem	Metal	●			Taş				
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları									
VGM/VBM	KTTVKK	DİB			Sözlü kaynak		Alan çalışması		
●	●						●		

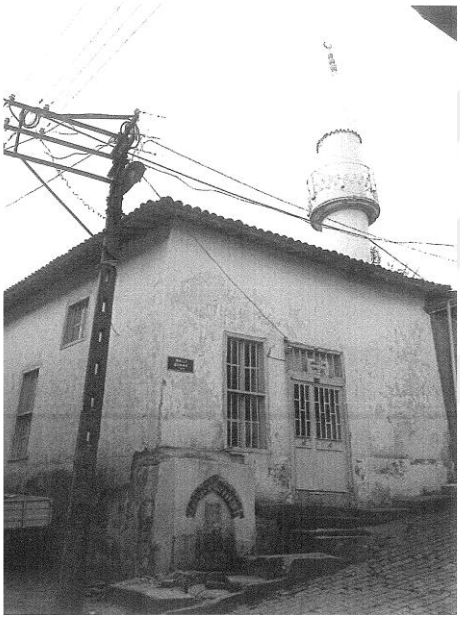
Çizelge 4.12. (devam) A-MZF-ÇLB-4 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama
H.830/M.1426 olan yapı Cumhuriyet Caddesinde, Çelebi Mehmet Medresesinin güneyinde kentsel sit alanı dışında yer alan camii, uzunlamasına dikdörtgen planlı, ahşap tavanlıdır. Caminin üst örtüsünü iç mekânda iki sıra halinde konulmuş ahşap direkler taşımaktadır. Direklerin üzerindeki kalın ağaç kirişler bütün tavanı mihraba dikey olarak üç sahına ayırmaktadır. Caminin biri kuzeyde diğeri doğu ve batıda olmak üzere üç kapısı bulunmaktadır. Ana kapı kuzeydeki olup doğu ve batıdaki kapılar sonradan açılmıştır. Caminin bütün tavanı kalem işi süsleme ile süslüyken yapılan onarımlarda tavan değiştirildiğinden yalnızca eski kirişler üzerinde pek az süsleme kalmıştır. Cami 1998 yılında tescil edilerek 2007 yılında restorasyon geçirmiştir. Son cemaat yeri sonradan eklenmiştir.
Fotoğraflar

Çizelge 4.13. A-MZF-ÇOR-5 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ									
Yapı Adı	Amasya- Merzifon Çorbacıoğlu Mescidi								
Yapı Adresi	Naccar Mah.								
Pafta / Ada / Parsel	177 ada, 6 parsel								
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi				Yerleşim alanı dışı				
	●								
Mülkiyeti	Vakıflar				Köy tüzel kişiliği				
					●				
Caminin Genel Durum Özellikleri									
Yapı tescil durumu	Tescilli		●		Tescilsiz				
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta		Kötü				
					●				
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon				
			●						
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon		
	●								
Caminin Yapı Malzemesi									
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap		Kâgir				
					●				
Ahşap Minare Özellikleri									
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet		●		Ahşap yığma				
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik				
	Avlu içinde		Son cemaat		Beden duvarında		Çatı üstünde		
							●		
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi				
	Yapı Avlusu		Son Cemaat		Harim Mahali		Kadınlar Mahfili		
					●				
Minareyi Oluşturan Elemanlar									
Kaide-Kürsü	Kaideli				Kaidesiz		●		
Pabuç	Var				Yok		●		
Gövde	Çokgen				Silindir		●		
Şerefeli							Şerefesiz		
Şerefe üstü		Şerefe altı			Şerefe korkuluğu				
Açık	Kapalı	Çıkmalı		Çıkmasız	Ahşap		Metal		
●		●					●		
Petek	Var		●		Yok				
Külah	Düz konik		●		Boğumlu konik				
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan		●		Basamak taşıyıcılı				
Alem	Metal		●		Taş				
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları									
VGM/VBM	KTTVKK		DİB		Sözlü kaynak		Alan çalışması		
●	●		●				●		

Çizelge 4.13. (devam) A-MZF-ÇOR-5 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama
Kapı üzerine yerleştirilmiş levha üzerinde yazıyla H.1320/M.1902 yılında inşa edildiği belirtilmektedir. Cami, kuzey-güney yönünde dikdörtgen plânlı, prizmal bir gövdeye sahiptir ve kuzey yanında doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen plânlı son cemaat yeri mevcuttur. Sac Minaresi kuzeybatı köşede beden duvarlarının üzerinde ve çatı seviyesinden itibaren yükselir. Bozu Yapı, düz ahşap tavan ve kırma çatı ile örtülüdür. Kapısı, kuzey cepheye aksı ile ortalanarak yerleştirilmiştir. Cephe yüzeyleri çimento harcı ile tamamen sıvanıp boyandığı için duvar örgüsü görülememekle birlikte, kâgir malzemeden inşa edildiği anlaşılmaktadır. Mülkiyeti tüzel kişilikte olan Mescid 2005 yılında basit onarım geçirmiştir.
Fotoğraflar

Çizelge 4.14. A-MZF-DBK-6 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ									
Yapı Adı	Amasya- Merzifon Dobak Cami(Kesik Minare)								
Yapı Adresi	Harmanlar Mah.								
Pafta / Ada / Parsel	26-27D-C Pafta, 250 ada, 1 parsel								
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi				Yerleşim alanı dışı				
	●								
Mülkiyeti	Vakıflar				Köy tüzel kişiliği				
	●								
Caminin Genel Durum Özellikleri									
Yapı tescil durumu	Tescilli	●			Tescilsiz				
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta			Kötü			
						●			
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım			Restorasyon			
			●						
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon		
							●		
Caminin Yapı Malzemesi									
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap			Kâgir			
						●			
Ahşap Minare Özellikleri									
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●			Ahşap yığma				
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik				
	Avlu içinde		Son cemaat		Beden duvarında		Çatı üstünde		
							●		
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi				
	Yapı Avlusu		Son Cemaat		Harim Mahali		Kadınlar Mahfili		
					●				
Minareyi Oluşturan Elemanlar									
Kaide-Kürsü	Kaideli	●			Kaidesiz				
Pabuç	Var	●			Yok				
Gövde	Çokgen				Silindir		●		
Şerefeli							Şerefesiz		
Şerefe üstü		Şerefe altı			Şerefe korkuluğu				
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız		Ahşap	Metal			
●		●			●				
Petek	Var	●			Yok				
Külah	Düz konik	●			Boğumlu konik				
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan	●			Basamak taşıyıcılı				
Alem	Metal	●			Taş				
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları									
VGM/VBM	KTTVKK	DİB			Sözlü kaynak		Alan çalışması		
●	●						●		

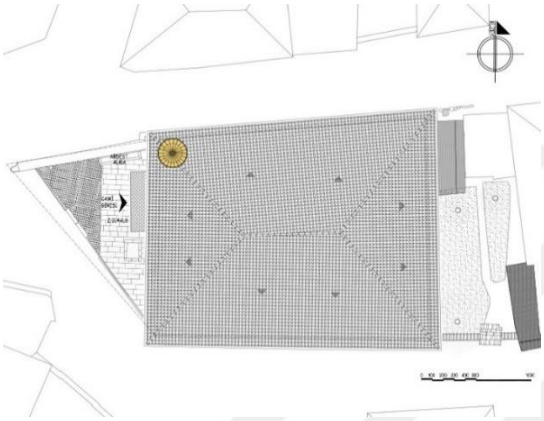
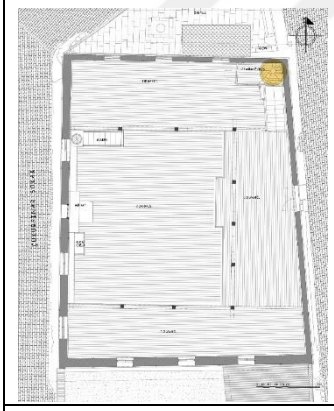
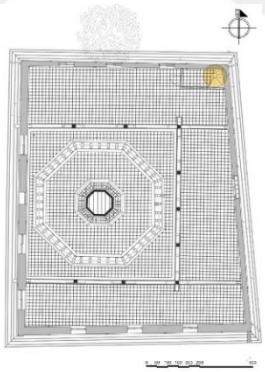
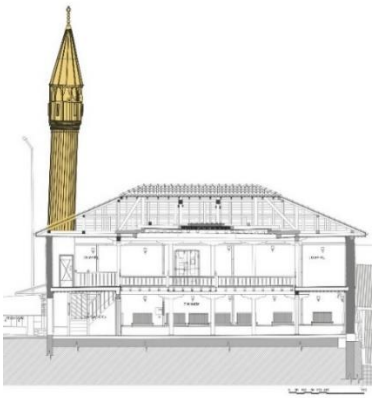
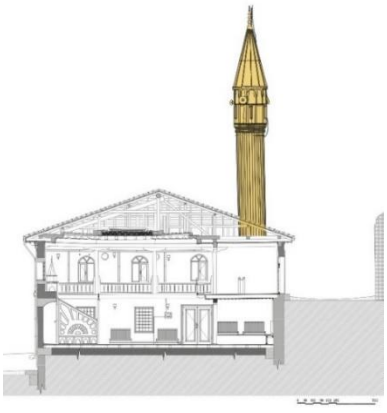
Çizelge 4.14. (devm) A-MZF-DBK-6 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama
Kare planlı kübik bir mescit olan yapı, son cemaat yeriyle birlikte dikdörtgen plan şeması göstermektedir. XV. ile XVI. yy arasında tarihlenen caminin, ana duvarlar bir sıra taş bir sıra tuğla olarak almaşık sistemle yapılmıştır. Araları derzlidir. Kare plandan kubbeye geçiş tromplarla sağlanmıştır. Son cemaat yeri dört sütunla üç bölüme ayrılmış ve her bölüm üç sivri kemerle belirlenmiştir. Bölümler küçük kubbelerle örtülmüştür. İçeride sade bir mihrap ve yeni yapılmış güzel bir ahşap işçiliği gösteren minber bulunmaktadır. Kuzeyde ahşap mahfil bulunmaktadır. Minaresi yenidir. 1978-1979 yılında restore edilen yapı, 1998 yılında tescillenerek 2004 yılında basit onarım geçirmiştir.
Fotoğraflar

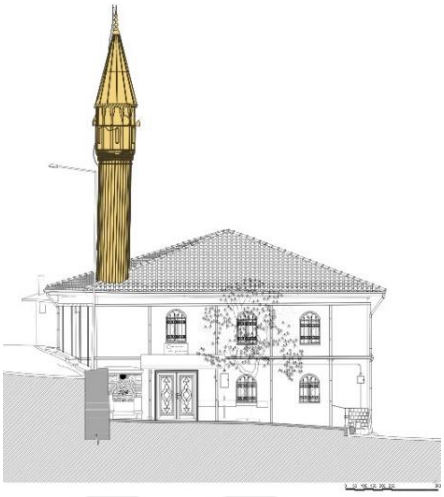
Çizelge 4.15. A-MZF-EYÇ-7 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ									
Yapı Adı	Amasya- Merzifon Eyüp Çelebi Cami								
Yapı Adresi	Eski Cami Mahallesi								
Pafta / Ada / Parsel	546 ada, 1 parsel								
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi		Yerleşim alanı dışı						
	●								
Mülkiyeti	Vakıflar		Köy tüzel kişiliği						
	●								
Caminin Genel Durum Özellikleri									
Yapı tescil durumu	Tescilli	●	Tescilsiz						
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta		Kötü				
			●						
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon				
					●				
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon		
							●		
Caminin Yapı Malzemesi									
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap		Kâgir				
	●								
Ahşap Minare Özellikleri									
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●	Ahşap yığma						
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik				
	Avlu içinde	Son cemaat			Beden duvarında		Çatı üstünde		
					●				
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi				
	Yapı Avlusu	Son Cemaat			Harim Mahali		Kadınlar Mahfili		
					●				
Minareyi Oluşturan Elemanlar									
Kaide-Kürsü	Kaideli		Kaidesiz		●				
Pabuç	Var		Yok		●				
Gövde	Çokgen		Silindir		●				
Şerefeli									Şerefesiz
Şerefe üstü			Şerefe altı				Şerefe korkuluğu		
Açık	Kapalı		Çıkmalı	Çıkmasız			Ahşap	Metal	
	●		●					●	
Petek	Var				Yok				●
Külah	Düz konik		●		Boğumlu konik				
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan		●		Basamak taşıyıcılı				
Alem	Metal		●		Taş				
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları									
VGM/VBM	KTTVKK		DİB		Sözlü kaynak		Alan çalışması		
●	●						●		

Çizelge 4.15. (devam) A-MZF-EYÇ-7 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama
Uzunlamasına dikdörtgen planlı olarak inşa edilen ve XVII. yy'a tarihlenen yapının girişi batıdaki basit kapıdan sağlanmış olup, buradan taş döşeli bir giriş holüne, oradan da çift kanatlı ahşap bir kapıyla ana mekâna girilir. Doğu, batı ve kuzeyde ahşap korkuluk ve ahşap direklerle biçimlenen kadınlar mahfili yer alır. Mahfilin alt kısmında son cemaat yeri geliştirilmiştir. Mihrap ve minber sadedir. Tavan ve taban döşemeleri ahşaptır. İç tavan göbeği sekiz kenarlı ve iç içe üç kademeli olarak düzenlenmiştir. En iç göbekte ise kalem işi süsleme dikkati çekmektedir. Caminin tüm kemerleri basit kemerlidir. Üst örtü kırma çatılı olup, kiremitle kaplıdır.1998 yılında tescillenen yapı restorasyon geçirmiştir.
Vaziyet Planı

Plan

Kesit

Görünüş

Çizelge 4.15. (devam) A-MZF-EYÇ-7 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

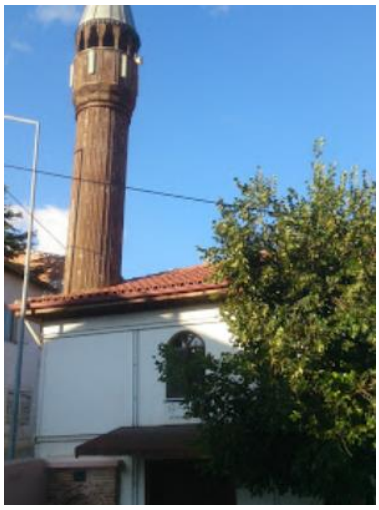

Fotoğraflar

Çizelge 4.16. A-MZF-FEN-8 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ									
Yapı Adı	Amasya- Merzifon Fenerli Cami								
Yapı Adresi	Tavşanlı Mahallesi								
Pafta / Ada / Parsel	26.27D.C pafta, 447 ada, 1 parsel								
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi		Yerleşim alanı dışı						
	●								
Mülkiyeti	Vakıflar		Köy tüzel kişiliği						
	●								
Caminin Genel Durum Özellikleri									
Yapı tescil durumu	Tescilli	●	Tescilsiz						
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta		Kötü				
			●						
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon				
			●						
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi	Basit onarım	Restorasyon	Rekonstrüksiyon					
		●							
Caminin Yapı Malzemesi									
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap		Kâgir				
	●								
Ahşap Minare Özellikleri									
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●	Ahşap yığma						
Minarenin konumu	Camiden ayrı		Camiye bitişik						
	Avlu içinde	Son cemaat	Beden duvarında	Çatı üstünde					
				●					
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı		Cami içi						
	Yapı Avlusu	Son Cemaat	Harim Mahali	Kadınlar Mahfili					
			●						
Minareyi Oluşturan Elemanlar									
Kaide-Kürsü	Kaideli		Kaidesiz	●					
Pabuç	Var		Yok	●					
Gövde	Çokgen		Silindir	●					
Şerefeli				Şerefesiz					
Şerefe üstü		Şerefe altı		Şerefe korkuluğu					
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız	Ahşap	Metal				
	●	●		●					
Petek	Var		Yok	●					
Külah	Düz konik	●	Boğumlu konik						
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan	●	Basamak taşıyıcılı						
Alem	Metal	●	Taş						
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları									
VGM/VBM	KTTVKK	DİB	Sözlü kaynak	Alan çalışması					
●	●			●					

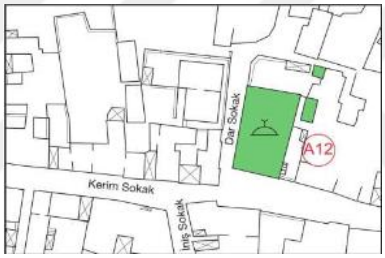
Çizelge 4.16. (devam) A-MZF-FEN-8 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama
Amasya İli Merzifon İlçesi'nde bulunan cami 19.yy da yapılmış olup beden duvarları moloz taşla inşa edilen kare planlı bir yapıdır. 2007 yılında tescillenen cami Kentsel sit alanı dışında kalmıştır. Tamamı ahşap olan minareye giriş kadınlar mahfilinden sağlanmaktadır. Mülkiyeti Vakıflarda olan yapı 2007 yılında basit onarım görmüştür.
Fotoğraflar

Çizelge 4.17. A-MZF-HH-9 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ									
Yapı Adı	Amasya- Merzifon Hacı Hasan Cami								
Yapı Adresi	Hacı Hasan Mahallesi, Dar Sokak								
Pafta / Ada / Parsel	30-27A-B pafta, 225 ada, 14 parsel								
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi				Yerleşim alanı dışı				
	●								
Mülkiyeti	Vakıflar				Köy tüzel kişiliği				
	●								
Caminin Genel Durum Özellikleri									
Yapı tescil durumu	Tescilli		●		Tescilsiz				
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta		Kötü				
			●						
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon				
			●						
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon		
			●						
Caminin Yapı Malzemesi									
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap		Kâgir				
					●				
Ahşap Minare Özellikleri									
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet		●		Ahşap yığma				
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik				
	Avlu içinde		Son cemaat		Beden duvarında		Çatı üstünde		
					●				
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi				
	Yapı Avlusu		Son Cemaat		Harim Mahali		Kadınlar Mahfili		
			●						
Minareyi Oluşturan Elemanlar									
Kaide-Kürsü	Kaideli		●		Kaidesiz				
Pabuç	Var		●		Yok				
Gövde	Çokgen				Silindir		●		
Şerefeli							Şerefesiz		
Şerefe üstü			Şerefe altı				Şerefe korkuluğu		
Açık	Kapalı		Çıkmalı		Çıkmasız		Ahşap		Metal
●			●						●
Petek	Çokgen				Silindir		●		
Külah	Düz konik		●		Boğumlu konik				
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan		●		Basamak taşıyıcılı				
Alem	Metal		●		Taş				
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları									
VGM/VBM	KTTVKK		DİB		Sözlü kaynak		Alan çalışması		
●	●						●		

Çizelge4.17. (devam) A-MZF-HH-9 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama
H.1126/M.1714 yılında Hacı Ali tarafından inşa edilen yapı, H.1278/M.1861 yılında Hafız İmam Veli tarafından genişletilerek yenilenmiştir. 1998 yılında tescillenen yapı, dikdörtgen planlı olup kuzeyde yer alan son cemaat yeri, asıl ibadet mekânından ahşap bir bölme ile ayrılmıştır. Mekân, dörtkenarda yer alan sivri kemerli pencerelerle aydınlatılmaktadır. Tavan, ince çıtalarla baklavalara bölünmüş, önceleri kalem işi süslemelerle bezenmiş ancak sonradan boyanmıştır. Ahşap direklerle desteklenen tavan, merkezde sekiz kenarlı bir boşluk oluşturularak kubbe biçiminde düzenlenmiş ve bu alan ahşap nakışçılığının 19. yüzyıldaki önemli örneklerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Tavanın ortasında, iç içe geçmiş iki sekizgenin oluşturduğu büyük bir göbek yer almakta, merkez ise sekiz dilimli kubbe formunda yükselmektedir. Geometrik motiflerle süslenmiş altıgenler, baklavalar ve natüralist çiçek motifleri, ahşap işçiliğinin estetik detaylarını yansıtmaktadır. Yapının dikkat çeken unsurlarından biri de ahşap kanatlı kapısıdır. Tüm bu mimari elemanlar, dönemin estetik anlayışını ve ahşap işçiliğinin ustalık seviyesini göstermektedir. Özellikle süslemeli tavan, ahşap işçiliğinin nadide örnekleri arasında yer almaktadır.
Vaziyet Planı

Fotoğraflar

Çizelge 4.18. A-MZF-PRB-10 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ									
Yapı Adı	Amasya- Merzifon Piri Baba Cami								
Yapı Adresi	Nusratiye Mahallesi, Tekke Sokak								
Pafta / Ada / Parsel	30-30-TB pafta, 136 ada, 20 parsel								
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi				Yerleşim alanı dışı				
	●								
Mülkiyeti	Vakıflar				Köy tüzel kişiliği				
	●								
Caminin Genel Durum Özellikleri									
Yapı tescil durumu	Tescilli	●			Tescilsiz				
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta			Kötü			
			●						
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım			Restorasyon			
			●						
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon		
			●						
Caminin Yapı Malzemesi									
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap			Kâgir			
						●			
Ahşap Minare Özellikleri									
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●			Ahşap yığma				
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik				
	Avlu içinde		Son cemaat		Beden duvarında		Çatı üstünde		
	●								
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi				
	Yapı Avlusu		Son Cemaat		Harim Mahali		Kadınlar Mahfili		
					●				
Minareyi Oluşturan Elemanlar									
Kaide-Kürsü	Kaideli	●			Kaidesiz				
Pabuç	Var	●			Yok				
Gövde	Çokgen				Silindir		●		
Şerefeli							Şerefesiz		
Şerefe üstü		Şerefe altı			Şerefe korkuluğu				
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız		Ahşap	Metal			
●		●			●				
Petek	Var				Yok		●		
Külah	Düz konik	●			Boğumlu konik				
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan	●			Basamak taşıyıcılı				
Alem	Metal	●			Taş				
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları									
VGM/VBM	KTTVKK	DİB			Sözlü kaynak		Alan çalışması		
●	●						●		

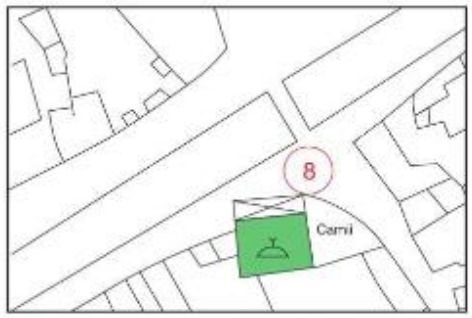
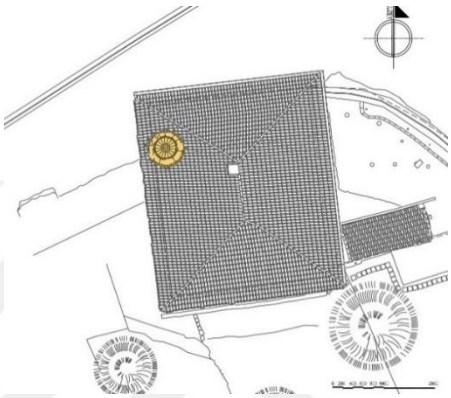
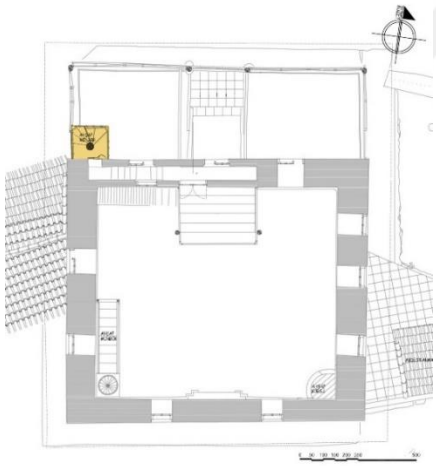
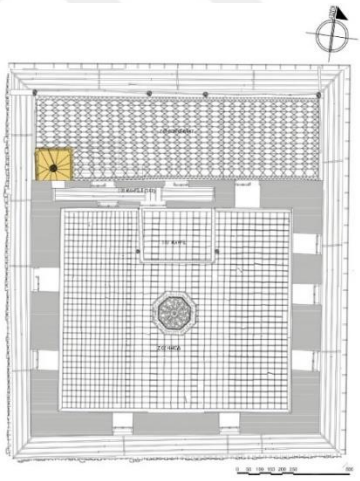
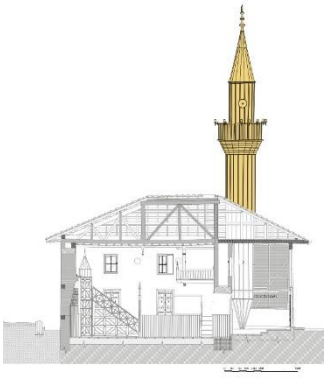
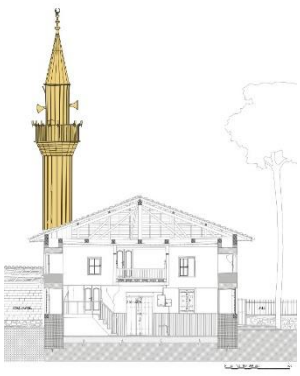
Çizelge 4.18. (devam) A-MZF-PRB-10 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama	
Amasya İli Merzifon İlçesinde Bulunan 1958 yılında yapıldığı belirtilen kentsel sit alanı dışında yapı 1992 yılında tescil edilmiştir. Ahşap karkas duvarlı yapının içi kerpiçle doldurulmuş olup Cami üst örtüsü ahşap oturtma çatı ile örtülüdür. Cami minaresi kaide üzerinde yükselen silindirik ahşap malzemeden yapılmıştır.	
Fotoğraflar	
	
	
	

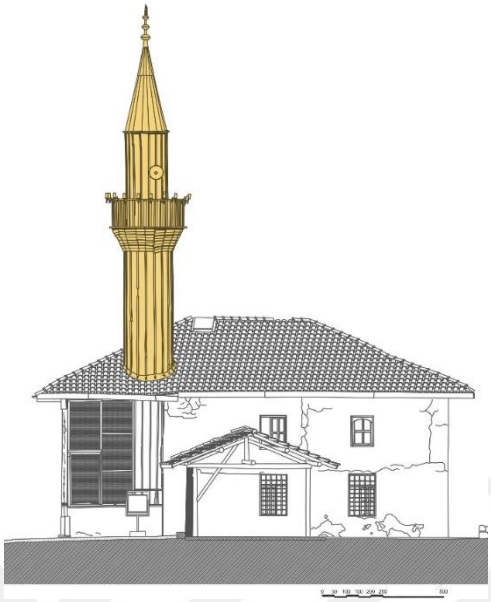
Çizelge 4.19. A-GÜM-DRP-11 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ										
Yapı Adı	Amasya- Gümüşhacıköy İlçesi Darphane Cami									
Yapı Adresi	Camiikebir Mah. Çay Sok., Gümüş Beldesi									
Pafta / Ada / Parsel	16 pafta, 3197 parsel									
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi				Yerleşim alanı dışı					
	●									
Mülkiyeti	Vakıflar				Köy tüzel kişiliği					
	●									
Caminin Genel Durum Özellikleri										
Yapı tescil durumu	Tescilli	●			Tescilsiz					
Yapı sağlamlık durumu	İyi				Orta				Kötü	
					●					
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi				Basit onarım				Restorasyon	
									●	
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon			Rekonstrüksiyon		
								●		
Caminin Yapı Malzemesi										
Caminin yapım malzemesi	Taş				Ahşap				Kâgir	
									●	
Ahşap Minare Özellikleri										
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●			Ahşap yığma					
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik					
	Avlu içinde	Son cemaat			Beden duvarında				Çatı üstünde	
					●					
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi					
	Yapı Avlusu	Son Cemaat			Harim Mahali				Kadınlar Mahfili	
					●					
Minareyi Oluşturan Elemanlar										
Kaide-Kürsü	Kaideli				Kaidesiz				●	
Pabuç	Var				Yok				●	
Gövde	Çokgen				Silindir				●	
Şerefeli									Şerefesiz	
Şerefe üstü		Şerefe altı			Şerefe korkuluğu					
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız		Ahşap	Metal				
●		●			●					
Petek	Var	●			Yok					
Külah	Düz konik	●			Boğumlu konik					
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan	●			Basamak taşıyıcılı					
Alem	Metal	●			Taş					
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları										
VGM/VBM	KTTVKK	DİB			Sözlü kaynak				Alan çalışması	
●	●								●	

Çizelge 4.19. (devam) A-GÜM-DRP-11 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

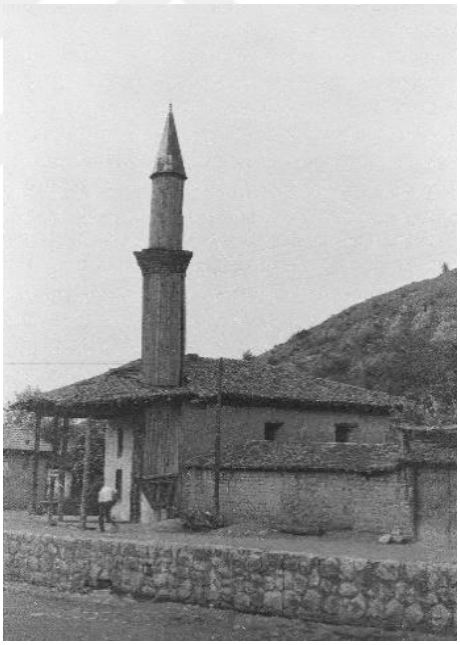
Cami Hakkında Genel Tanımlama
13. Yüzyılın sonları ile 14. yüzyıl başlarında Gümüş Nahiyesinde Gümüş Madenlerinin işletildiği zamanlarda darphane binası olarak inşa edildiği bilinmektedir. 1993 yılında tescillenen dikdörtgen planlı yapının inşaatında temelde blok taşlar kullanılmıştır. Beden duvarları ahşap çatkılar arası kerpiç dolgu, hımış tekniğinde inşa edilmiştir. Tavan ve taban döşemeleri ahşapla kaplıdır. Üst örtü kırma çatılı, alaturka kiremitle örtülüdür. Binanın kuzey-batı köşesine sonradan ahşap bir minare ilavesi ve iç mekânda güney duvarına kerpiç örgülü bir mihrap ilavesi ile camiye çevrilmiştir. Son cemaat yeri dört adet ahşap direk üzerine oturtulmuştur.
Vaziyet Planı

Plan

Kesit

Görünüş

Çizelge 4.19. (devam) A-GÜM-DRP-11 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Fotoğraflar

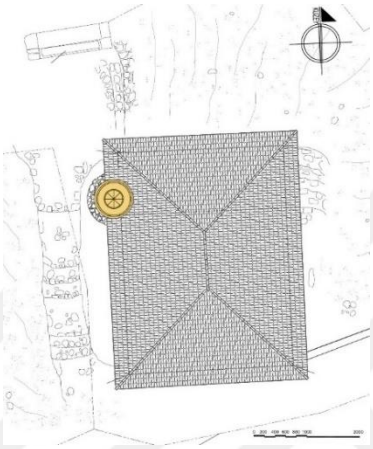
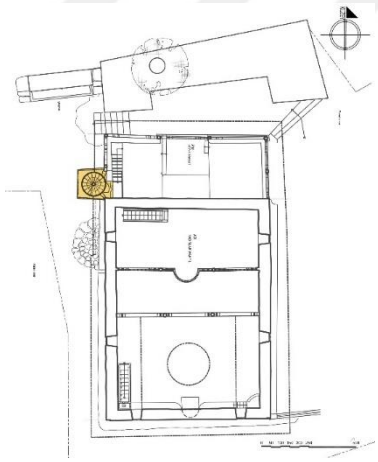
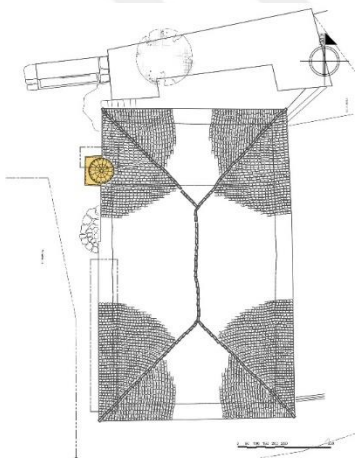
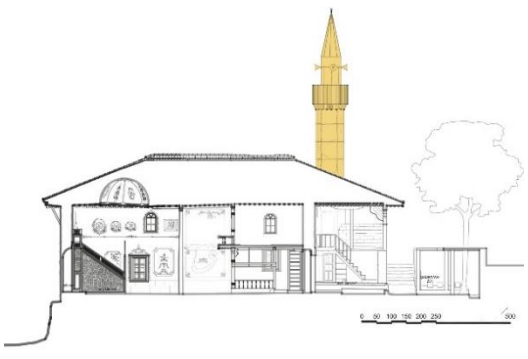
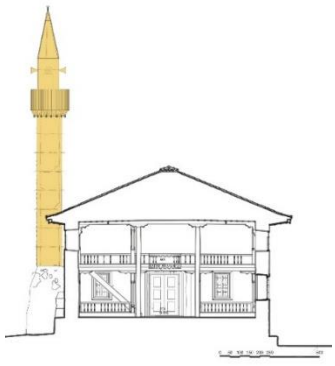

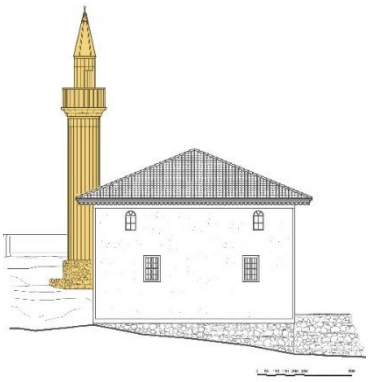
Çizelge 4.20. A-TAŞ-BAR-12 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ								
Yapı Adı	Amasya- Taşova İlçesi Baraklı Cami							
Yapı Adresi	Baraklı Mahallesi							
Pafta / Ada / Parsel	16 pafta, 3197 parsel							
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi		Yerleşim alanı dışı					
	●							
Mülkiyeti	Vakıflar		Köy tüzel kişiliği					
	●							
Caminin Genel Durum Özellikleri								
Yapı tescil durumu	Tescilli	●	Tescilsiz					
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta		Kötü			
			●					
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon			
					●			
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon	
							●	
Caminin Yapı Malzemesi								
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap		Kâgir			
					●			
Ahşap Minare Özellikleri								
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●	Ahşap yığma					
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik			
	Avlu içinde	Son cemaat			Beden duvarında		Çatı üstünde	
	●							
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi			
	Yapı Avlusu	Son Cemaat			Harim Mahali		Kadınlar Mahfili	
	●							
Minareyi Oluşturan Elemanlar								
Kaide-Kürsü	Kaideli	●	Kaidesiz					
Pabuç	Var	●	Yok					
Gövde	Çokgen		Silindir				●	
Şerefeli							Şerefesiz	
Şerefe üstü		Şerefe altı			Şerefe korkuluğu			
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız		Ahşap	Metal		
●		●			●			
Petek	Var	●	Yok					
Külah	Düz konik	●	Boğumlu konik					
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan	●	Basamak taşıyıcılı					
Alem	Metal	●	Taş					
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları								
VGM/VBM	KTTVKK	DİB	Sözlü kaynak	Alan çalışması				
●	●		●	●				

Çizelge 4.20. (devam) A-TAŞ-BAR-12 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama
İlçenin tek ahşap minaresine sahip olan Aşağı Baraklı Cami; Hicri: 1302, Miladi: 1886 yılında yapılmıştır. 1992 yılında tescillenen yapı için muhtelif zamanlarda kurula yıkılması için talep gönderilmiş ancak olumlu bir cevap alınamamıştır. Dikdörtgen planlı, ahşap çatkı arası kerpiç dolgulu olarak hımış tekniğinde inşa edilmiş olup duvarlar balçık sıvalıdır. Üst örtü ahşap kırma çatılı, alaturka kiremitle kaplıdır. Tek minareli, tek şerefeli yapı ahşap direkli son cemaat mahallinden oluşmaktadır. İçerisinde bitkisel motiflerden oluşan duvar resimleri yer almaktadır.
Vaziyet Planı

Plan

Kesit

Görünüş

Çizelge 4.20. (devam) A-TAŞ-BAR-12 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Fotoğraflar

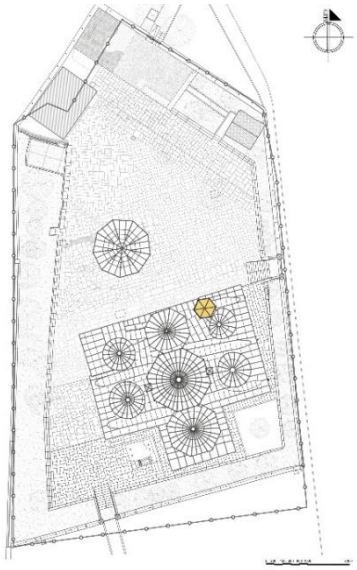
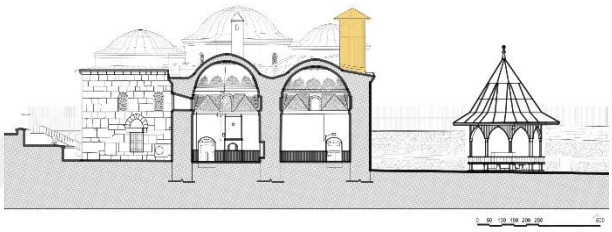
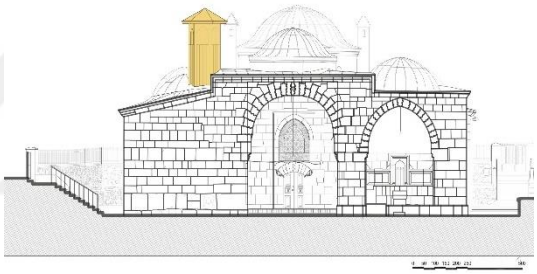

Çizelge 4.21. A-MRK-YÖP-13 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ									
Yapı Adı	Amasya- Merkez İlçesi Yörgüç Paşa Cami								
Yapı Adresi	Gökmedrese Mahallesi								
Pafta / Ada / Parsel	16 pafta, 3197 parsel								
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi		Yerleşim alanı dışı						
	●								
Mülkiyeti	Vakıflar		Köy tüzel kişiliği						
	●								
Caminin Genel Durum Özellikleri									
Yapı tescil durumu	Tescilli	●	Tescilsiz						
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta		Kötü				
			●						
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon				
					●				
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon		
							●		
Caminin Yapı Malzemesi									
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap		Kâgir				
	●								
Ahşap Minare Özellikleri									
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●	Ahşap yığma						
Minarenin konumu	Camiden ayrı		Camiye bitişik						
	Avlu içinde	Son cemaat	Beden duvarında		Çatı üstünde				
					●				
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı		Cami içi						
	Yapı Avlusu	Son Cemaat	Harim Mahali		Kadınlar Mahfili				
	●								
Minareyi Oluşturan Elemanlar									
Kaide-Kürsü	Kaideli		Kaidesiz		●				
Pabuç	Var		Yok		●				
Gövde	Çokgen	●	Silindir						
Şerefeli					Şerefesiz				
Şerefe üstü		Şerefe altı		Şerefe korkuluğu					
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız	Ahşap	Metal				
	●		●	●					
Petek	Var		Yok		●				
Külah	Düz konik	●	Boğumlu konik						
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan	●	Basamak taşıyıcılı						
Alem	Metal		Taş						
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları									
VGM/VBM	KTTVKK	DİB	Sözlü kaynak	Alan çalışması					
●	●		●	●					

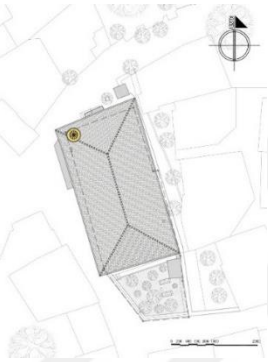
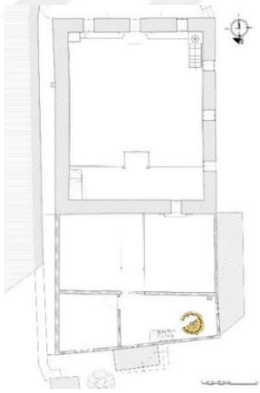
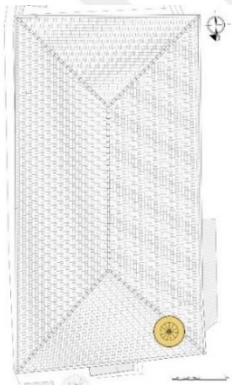
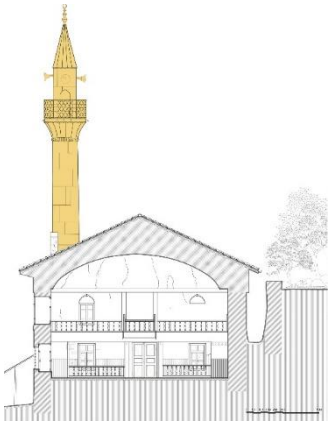
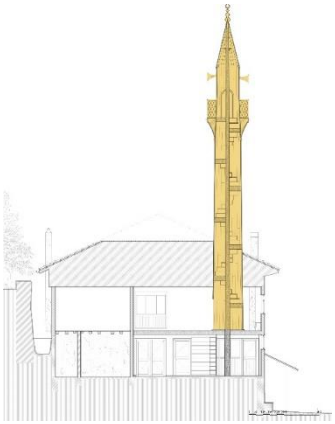
Çizelge 4.21. (devam) A-MRK-YÖP-13 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama	
Cami kapısı üzerinde yer alan kitabeye göre Atabeg Yörgüç Paşa tarafından 834 (1430) yılında yaptırılmıştır. Plan şeması bakımından tabhâneli/zâviyeli yapılar grubuna giren camide son cemaat yeri bulunmamaktadır. Cami ve camiye bağımlı türbe önce ahşap, sonra kâgir olarak inşa edilmiştir. 1939 Erzincan depreminin etkisi ile hasar gören Yörgüç Paşa Cami 1946 yılında onarılmıştır. Caminin özgün minaresi günümüze ulaşamamıştır. Cami giriş kapısının doğu yönündeki küçük bir kapıdan, taş bir merdiven ile sonradan yapılan, kuzey yönünde tonozlar üzerinden yükselen, ahşap köşk minaresine ulaşılmaktadır. Yapı 1992 yılında tescillenmiştir.	
Plan	Kesit
	
	Görünüş
	
Fotoğraflar	
	
	

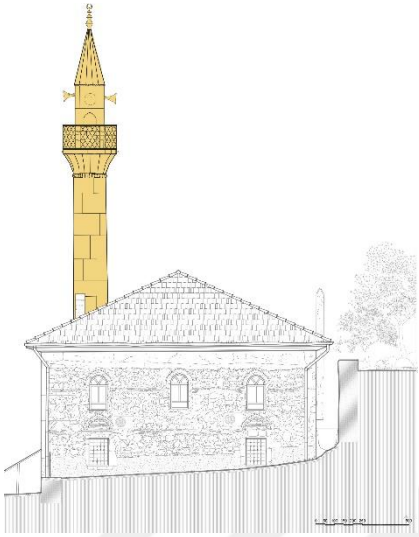
Çizelge 4.22. Ç-İSK-AŞT-14 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ										
Yapı Adı	Çorum- İskilip İlçesi, Aşağı Taşlı (Hacı Mürsel) Cami									
Yapı Adresi	Ulaştepe Mahallesi									
Pafta / Ada / Parsel	34pafta, 75 ada, 1 parsel									
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi				Yerleşim alanı dışı					
	●									
Mülkiyeti	Vakıflar				Köy tüzel kişiliği					
	●									
Caminin Genel Durum Özellikleri										
Yapı tescil durumu	Tescilli	●			Tescilsiz					
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta		Kötü					
			●							
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon					
					●					
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon			
					●					
Caminin Yapı Malzemesi										
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap		Kâgir					
					●					
Ahşap Minare Özellikleri										
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●			Ahşap yığma					
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik					
	Avlu içinde		Son cemaat		Beden duvarında		Çatı üstünde			
							●			
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi					
	Yapı Avlusu		Son Cemaat		Harim Mahali		Kadınlar Mahfili			
					●					
Minareyi Oluşturan Elemanlar										
Kaide-Kürsü	Kaideli				Kaidesiz		●			
Pabuç	Var				Yok		●			
Gövde	Çokgen				Silindir		●			
Şerefeli							Şerefesiz			
Şerefe üstü		Şerefe altı			Şerefe korkuluğu					
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız		Ahşap	Metal				
●		●			●					
Petek	Var	●			Yok					
Külah	Düz konik	●			Boğumlu konik					
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan	●			Basamak taşıyıcılı					
Alem	Metal	●			Taş					
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları										
VGM/VBM	KTVKK	DİB			Sözlü kaynak		Alan çalışması			
●	●						●			

Çizelge 4.22. (devam) Ç-İSK-AŞT-14 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama
Cami, moloz taş, kesme taş, tuğla, kireç ve ahşap malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Dikdörtgen planlı yapı, kuzey-güney doğrultusunda düzenlenmiş olup, güney cephesi ilk yapıdan kalmış, kuzey kısmı ise ahşap kubbeli olarak tasarlanmıştır. Çatı içinden yükselen saç kaplı ahşap minaresi güneybatı köşede konumlanmaktadır. Harimin kuzey duvarı yağlı boya ile kaplanmış, güneydeki alçı mihrap yuvarlak nişli ve basık kemerlidir. Kuzeyde ahşap karkas eklemeli bir son cemaat yeri bulunmakta, iki katlı pencere sistemi ise alt katta kemerli, üst katta dikdörtgen formludur. XV.-XVI. yüzyıl mimari özelliklerini yansıtan caminin Hacı Müslim tarafından yaptırıldığı bilinmektedir. Yapı, 2006 yılında tescillenmiştir.
Vaziyet Planı

Plan

Kesit

Görünüş

Çizelge 4.22. (devam) Ç-İSK-AŞT-14 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Fotoğraflar

Çizelge 4.23. Ç-İSK-ÇUV-15 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ								
Yapı Adı	Çorum- İskilip İlçesi, Çuval (Şadi Bey) Cami							
Yapı Adresi	Ulaştepe Mahallesi, Bulgurlu Sokak							
Pafta / Ada / Parsel	21 Pafta, 26 Ada, 27 Parsel							
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi				Yerleşim alanı dışı			
	●							
Mülkiyeti	Vakıflar				Köy tüzel kişiliği			
	●							
Caminin Genel Durum Özellikleri								
Yapı tescil durumu	Tescilli	●			Tescilsiz			
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta		Kötü			
			●					
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon			
			●					
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi	Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon		
						●		
Caminin Yapı Malzemesi								
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap		Kâgir			
					●			
Ahşap Minare Özellikleri								
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●			Ahşap yığma			
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik			
	Avlu içinde	Son cemaat			Beden duvarında		Çatı üstünde	
					●			
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi			
	Yapı Avlusu	Son Cemaat			Harim Mahali		Kadınlar Mahfili	
					●			
Minareyi Oluşturan Elemanlar								
Kaide-Kürsü	Kaideli	●			Kaidesiz			
Pabuç	Var	●			Yok			
Gövde	Çokgen				Silindir			●
Şerefeli								Şerefesiz
Şerefe üstü		Şerefe altı			Şerefe korkuluğu			
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız		Ahşap	Metal		
●		●				●		
Petek	Var	●			Yok			
Külah	Düz konik	●			Boğumlu konik			
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan	●			Basamak taşıyıcılı			
Alem	Metal	●			Taş			
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları								
VGM/VBM	KTVKK	DİB			Sözlü kaynak		Alan çalışması	
●	●				●			

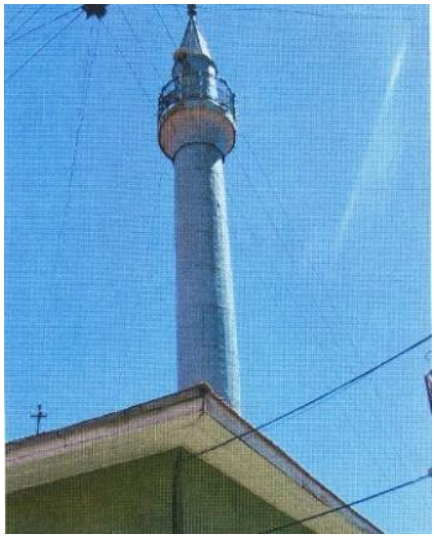
Çizelge 4.23. (devam) Ç-İSK-ÇUV-15 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama
XV.-XVI. yüzyıllarda inşa edildiği düşünülen ve Şadi Bey tarafından yaptırılan cami, dikdörtgen planlı olup doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır. Ulaştepe Mahallesi'nde yer alan yapı, moloz taş, kesme taş, tuğla, kireç ve ahşap malzemeden yapılmıştır. Doğuda son cemaat yeri, batıda ana hacim olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Eğime uyumlu tasarımıyla güney-batı köşesi yüksek bir seviyede, kuzey-doğu köşesi ise yol seviyesindedir. Saçaklı çatısı Marsilya kiremitiyle kaplı, ahşap minaresi sacla kaplanmıştır. Son cemaat yerine kuzey-doğu köşesindeki batı kapısından girilmektedir. Ana hacmin sade ahşap tavanında kare bir göbek, çıtalarla oluşturulmuş baklava desenleriyle dikkat çekmektedir. Kadınlar mahfili kuzeyde yer almakta olup, üst kat kuzeye doğru genişletilmiştir. Ahşap minber ve mihrap nişi, sade geometrik düzenlemeler ve Bursa kemeri biçimli açıklıklarla süslenmiştir. Cami, hem ahşap işçiliği hem de yapısal özellikleriyle dönemin mimari anlayışını yansıtmaktadır.
Fotoğraflar

Çizelge 4.24. Ç-İSK-FAZ-16 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ									
Yapı Adı	Çorum- İskilip İlçesi, Fazlıoğlu (Yukarı Taşlı) Cami								
Yapı Adresi	Ulaştepe Mahallesi, Fazlılar Sokak								
Pafta / Ada / Parsel	34 Pafta, 80 Ada, 10 Parsel								
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi		Yerleşim alanı dışı						
	●								
Mülkiyeti	Vakıflar		Köy tüzel kişiliği						
	●								
Caminin Genel Durum Özellikleri									
Yapı tescil durumu	Tescilli	●	Tescilsiz						
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta		Kötü				
					●				
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon				
			●						
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon		
			●						
Caminin Yapı Malzemesi									
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap		Kâgir				
					●				
Ahşap Minare Özellikleri									
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●	Ahşap yığma						
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik				
	Avlu içinde	Son cemaat			Beden duvarında		Çatı üstünde		
					●				
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi				
	Yapı Avlusu	Son Cemaat			Harim Mahali		Kadınlar Mahfili		
					●				
Minareyi Oluşturan Elemanlar									
Kaide-Kürsü	Kaideli				Kaidesiz		●		
Pabuç	Var				Yok		●		
Gövde	Çokgen				Silindir		●		
Şerefeli							Şerefesiz		
Şerefe üstü		Şerefe altı			Şerefe korkuluğu				
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız		Ahşap	Metal			
●		●				●			
Petek	Var	●			Yok				
Külah	Düz konik	●			Boğumlu konik				
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan	●			Basamak taşıyıcılı				
Alem	Metal	●			Taş				
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları									
VGM/VBM	KTVKK	DİB			Sözlü kaynak		Alan çalışması		
●	●				●				

Çizelge 4.24. (devam) Ç-İSK-FAZ-16 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama
Fazlıoğlu (Yukarı Taşlı) Camii, dikdörtgen planlı, ahşap karkas duvarlı ve sade çatılı bir yapı olup Ulaştepe Mahallesi Yukarı Taşlı Mevkii'nde, eğimli bir tepe üzerinde yer almaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda uzanan cami, kuzeyinde kapalı bir son cemaat yeri ve kuzeybatı köşede tek şerefeli bir minareye sahiptir. Dıştan sade bir görünüm sergileyen yapı, geniş saçaklı kiremit çatısıyla dikkat çekmektedir. Cephelerde pencereler iki sıra halinde düzenlenmiş olup, üst pencereler kemerli ve iç mekânın aydınlatılmasında etkilidir. Ahşap düz tavanın ortasında yer alan onikigen göbek, rumi ve palmet motifleriyle süslenmiştir. Güney duvarındaki dikdörtgen planlı mihrap nişi sivri kemerlidir. Mahfile kuzeydoğu köşedeki merdivenle çıkılmakta, son cemaat yeri ise sonradan iki kata bölünmüştür. 1785 yılında Fazıloğlu tarafından yaptırıldığı belirtilen caminin kitabesi ve vakfiyesi bulunmamaktadır. Ancak, tescil kayıtları korunması gerekli kültür varlığı olarak devam etmektedir. Yapı, bilinçsiz onarımlar sonucu özgün niteliklerini büyük ölçüde kaybetmiş olmasına rağmen, ahşap mimari ve yerel kültürel miras açısından önem taşımaktadır.
Fotoğraflar

Çizelge 4.25. Ç-İSK-KAY-17 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ									
Yapı Adı	Çorum- İskilip İlçesi, Kayakoparan Cami								
Yapı Adresi	Büyük Taş Mahallesi, Tosya Caddesi								
Pafta / Ada / Parsel	82 Pafta, 313 Ada, 12 Parsel								
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi		Yerleşim alanı dışı						
	●								
Mülkiyeti	Vakıflar		Köy tüzel kişiliği						
	●								
Caminin Genel Durum Özellikleri									
Yapı tescil durumu	Tescilli	●	Tescilsiz						
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta		Kötü				
					●				
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon				
			●						
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon		
			●						
Caminin Yapı Malzemesi									
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap		Kâgir				
					●				
Ahşap Minare Özellikleri									
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●	Ahşap yığma						
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik				
	Avlu içinde	Son cemaat			Beden duvarında		Çatı üstünde		
					●				
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi				
	Yapı Avlusu	Son Cemaat			Harim Mahali		Kadınlar Mahfili		
							●		
Minareyi Oluşturan Elemanlar									
Kaide-Kürsü	Kaideli		Kaidesiz	●					
Pabuç	Var		Yok	●					
Gövde	Çokgen		Silindir	●					
Şerefeli									Şerefesiz
Şerefe üstü		Şerefe altı			Şerefe korkuluğu				
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız		Ahşap	Metal			
●		●				●			
Petek	Var	●	Yok						
Külah	Düz konik	●	Boğumlu konik						
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan	●	Basamak taşıyıcılı						
Alem	Metal	●	Taş						
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları									
VGM/VBM	KTVKK	DİB	Sözlü kaynak		Alan çalışması				
●	●		●						

Çizelge 4.25.(devam) Ç-İSK-KAY-17 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama
Düz bir alanda yer alan caminin doğusu ve güneyinden yol geçmektedir. Kuzeyinde bulunan avlusu önceleri açık bir alan iken, yakın zamanlarda batısındaki çeşmeden bölünerek ayrı bir abdest alma yeri ve tuvalet yapılmıştır. Ahşap hatıllı, yığma kerpiç duvarlı cami boyuna dikdörtgen planlıdır. XIX. da Gökçen Mustafa Efendi tarafından yaptırıldığı düşünülen cami 1991 yılında tescil edilmiştir. Ahşap minare doğu duvarı üzerinde, son cemaat mahali ile harim kısmının birleştiği köşede çatıdan yükselir. Son cemaat muhalinin sağ tarafından ahşap merdivenle kadınlar mahfiline oradan da minareye geçilmektedir. Üstü kiremitle kaplı bir çatı ile örtülüdür. Caminin kuzeyindeki dışa kapalı son cemaat yerinin ortasında sade ahşap kanatlı bir kapı yer almaktadır. Kuzey cephesinin sağ tarafı odunluk, çeşme gibi müştemilatlar için kullanılmaktadır. Doğu cephenin kuzey tarafında iki küçük pencere, harim kısmına gelen bölümde iki sıra halinde altı pencere vardır. Güneyde iki alt, üç üst pencere bulunmaktadır. Batı cephenin güney tarafındaki bir alt, üstte üç pencere vardır. Harimi aydınlatan bütün pencereler dikdörtgen biçimli olup üsttekiler biraz küçüktür. Son cemaat yerinin sağ tarafının kenarından ahşap bir merdivenle kadınlar mahfiline, oradan da minareye geçilmektedir. Son cemaat yerinin düz çatılı, sade ahşap tavanında, dış kapının hemen önünde sekizgen bir ahşap göbek bulunmaktadır. Caminin içinde kuzey taraftaki kadınlar mahfili ahşap direklerle taşınmaktadır.
Fotoğraflar

Çizelge 4.26. Ç-İSK-MYD-18 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

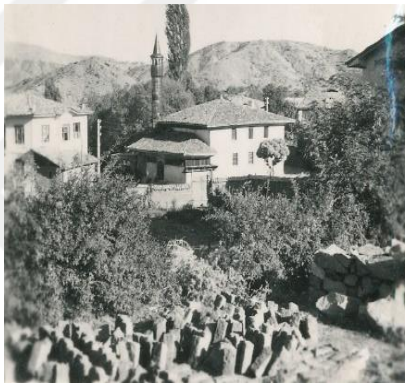
YAPI KİMLİK BELGELERİ									
Yapı Adı	Çorum- İskilip İlçesi, Meydan (Hacı Mahmut) Cami								
Yapı Adresi	Meydan Mahallesi								
Pafta / Ada / Parsel	57 Pafta, 390 Ada, 1 Parsel								
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi				Yerleşim alanı dışı				
	●								
Mülkiyeti	Vakıflar				Köy tüzel kişiliği				
	●								
Caminin Genel Durum Özellikleri									
Yapı tescil durumu	Tescilli	●			Tescilsiz				
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta		Kötü				
					●				
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon				
			●						
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon		
			●						
Caminin Yapı Malzemesi									
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap		Kâgir				
					●				
Ahşap Minare Özellikleri									
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●			Ahşap yığma				
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik				
	Avlu içinde		Son cemaat		Beden duvarında		Çatı üstünde		
					●				
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi				
	Yapı Avlusu		Son Cemaat		Harim Mahali		Kadınlar Mahfili		
							●		
Minareyi Oluşturan Elemanlar									
Kaide-Kürsü	Kaideli				Kaidesiz		●		
Pabuç	Var				Yok		●		
Gövde	Çokgen				Silindir		●		
Şerefeli							Şerefesiz		
Şerefe üstü		Şerefe altı			Şerefe korkuluğu				
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız		Ahşap	Metal			
●		●				●			
Petek	Var	●			Yok				
Külah	Düz konik	●			Boğumlu konik				
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan	●			Basamak taşıyıcılı				
Alem	Metal	●			Taş				
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları									
VGM/VBM	KTVKK	DİB			Sözlü kaynak		Alan çalışması		
●	●				●				

Çizelge 4.26. (devam) Ç-İSK-MYD-18 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama
H.1244/M.1828 yılında Hacı Mahmut tarafından yaptırılan cami, dikdörtgen planlı, kerpiç duvarlı ve çatılı bir yapıdır. 1983 yılında tescillenen yapının tek şerefeli ahşap minaresi sac ile kaplanmıştır. Duvarları iç ve dış kısımdan kireç sıva ile sıvanmış, iç mekân ters ahşap tavan ile örtülmüştür. Tavan ortasında yer alan ongen ahşap göbek, ahşap çıtalarla bölünerek yıldız motifleri oluşturulmuştur. Caminin kuzey cephesinde dikdörtgen giriş kapısı, sağında dar bir mahfel kapısı ve iki üst pencere, solunda ise büyük bir pencere bulunmaktadır. Tavanın merkezi, iç içe onikigen biçimlerden oluşmuş bir göbekle vurgulanmış, kenarlar ise yelpaze şekilli çıta dolgulu üçgen alanlarla detaylandırılmıştır. Ahşap pervazlar, duvarlarla arasında bir kuşak bırakarak mekânda hareketlilik sağlamaktadır. Pencereler dikdörtgen formlu olup, doğu ve batı duvarlarında altı, güney duvarında üstte üç pencere yer almaktadır. Ahşap minber sade bir tasarıma sahiptir. Kuzeydeki kadınlar mahfeli, doğudan batıya alt hacimlerin üstünde uzanmaktadır. XVIII. yüzyıl sonlarına tarihlenen yapı, ahşap işçiliği ve mekânsal düzenlemeleriyle dikkat çekmektedir.
Vaziyet Planı / Fotoğraflar

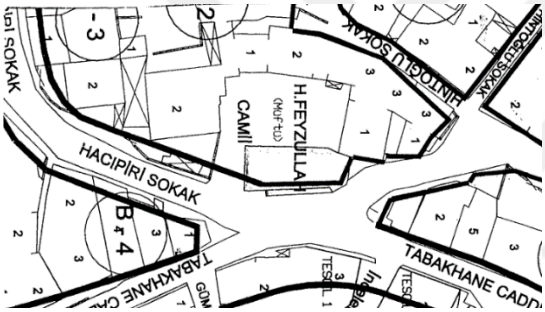
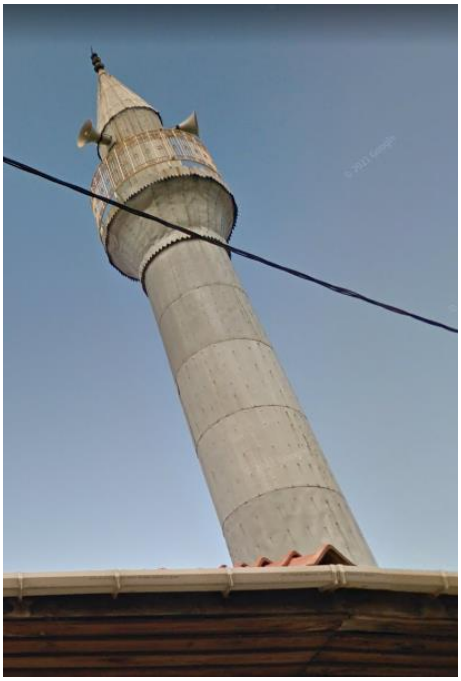
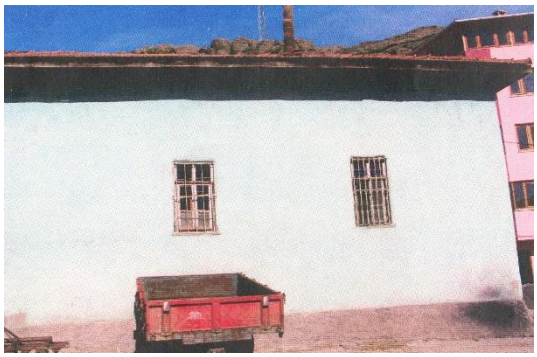

Çizelge 4.27. Ç-İSK-MÜF-19 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ									
Yapı Adı	Çorum- İskilip İlçesi, Müftü (Hacı Feyzullah Efendi) Cami								
Yapı Adresi	Hacı Piri Mahallesi								
Pafta / Ada / Parsel	15 Pafta, 168 Ada, 4 Parsel								
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi				Yerleşim alanı dışı				
	●								
Mülkiyeti	Vakıflar				Köy tüzel kişiliği				
	●								
Caminin Genel Durum Özellikleri									
Yapı tescil durumu	Tescilli	●			Tescilsiz				
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta		Kötü				
					●				
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon				
			●						
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon		
			●						
Caminin Yapı Malzemesi									
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap		Kâgir				
					●				
Ahşap Minare Özellikleri									
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●			Ahşap yığma				
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik				
	Avlu içinde		Son cemaat		Beden duvarında		Çatı üstünde		
							●		
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi				
	Yapı Avlusu		Son Cemaat		Harim Mahali		Kadınlar Mahfili		
							●		
Minareyi Oluşturan Elemanlar									
Kaide-Kürsü	Kaideli				Kaidesiz		●		
Pabuç	Var				Yok		●		
Gövde	Çokgen				Silindir		●		
Şerefeli							Şerefesiz		
Şerefe üstü		Şerefe altı			Şerefe korkuluğu				
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız		Ahşap	Metal			
●		●				●			
Petek	Var	●			Yok				
Külah	Düz konik	●			Boğumlu konik				
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan	●			Basamak taşıyıcılı				
Alem	Metal	●			Taş				
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları									
VGM/VBM	KTVKK	DİB			Sözlü kaynak		Alan çalışması		
●	●				●				

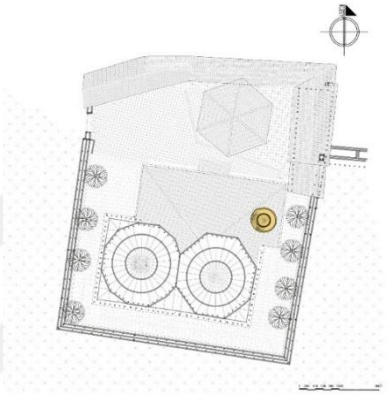
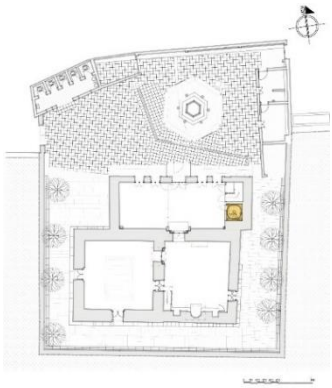
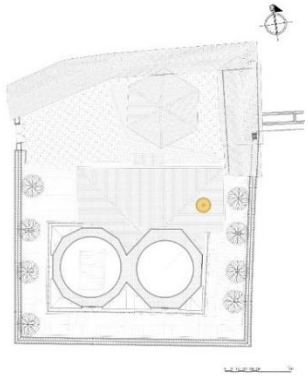
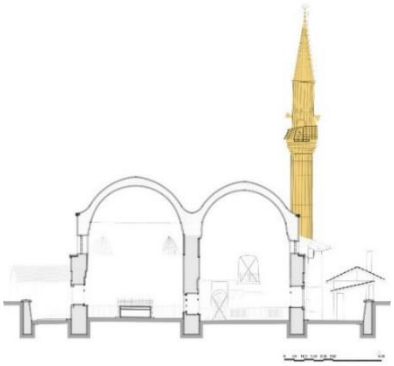
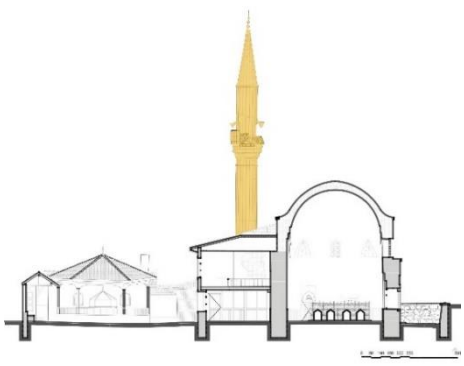
Çizelge 4.27. (devam) Ç-İSK-MÜF-19 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama	
Müftü Hacı Feyzullah tarafından XVIII. yüzyılda yaptırılan Müftü Camii, dikdörtgen planlı, taş temeller üzerine oturan, ahşap hatıllı kerpiç duvarlı ve kırma çatılı sade bir yapıdır. Son cemaat yeri bulunmayan caminin kuzeyinde eklenti bir bölüm ve ahşap minaresi yer almaktadır. Güney yönünde hafifçe genişleyen yapı, doğu ve kuzey cephelerinde pencere barındırmazken, batı ve güney cephelerinde üçer adet dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Kireç sıvalı duvarlar yeşile boyanmış, geniş saçaklı çatısı Marsilya kiremidiyle kaplanmıştır. Ahşap minaresi, kuzeydoğu köşede çatıdan yükselmekte ve teneke ile kaplanmıştır. Kuzeyde, yamuk planlı iki katlı ek yapı yer almakta olup, alt kat depo, üst kat ise imam odası veya kadınlar mahfili olarak kullanılmaktadır. Caminin doğu cephesindeki sade ahşap kapısı, geniş tutulan saçakla koruma altına alınmıştır. Harim, kuzey-güney doğrultusunda uzanan bir mekândır ve düz ahşap tavanı, kuzey-güney ekseninde yerleştirilmiş uzun bir ahşap kiriş ile taşınmaktadır. Bu kiriş, iki ahşap direkle desteklenmiştir. Mihrabın sağında yer alan sade ahşap minberin yanı sıra, mihrabın yuvarlak nişli, yeşil boyalı ve kaş kemerli olduğu görülmektedir. Dikdörtgen pencereler içten dışa daralan formda tasarlanmış ve çevresi beyaz badana ile vurgulanmıştır. Cami, 2006 yılında tescillenmiş olup, basit mimari detayları ve ahşap malzeme kullanımıyla dikkat çekmektedir.	
Vaziyet Planı	Fotoğraflar
	
	

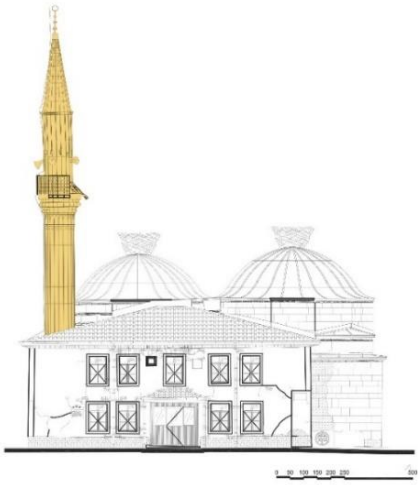
Çizelge 4.28. Ç-MRK-ABD-20 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ									
Yapı Adı	Çorum- Merkez İlçesi, Abdalata(Tekke) Cami ve Türbe								
Yapı Adresi	Ulaştepe Mahallesi								
Pafta / Ada / Parsel	3pafta, 3058 parsel								
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi				Yerleşim alanı dışı				
	●								
Mülkiyeti	Vakıflar				Köy tüzel kişiliği				
	●								
Caminin Genel Durum Özellikleri									
Yapı tescil durumu	Tescilli	●			Tescilsiz				
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta		Kötü				
			●						
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon				
					●				
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon		
					●				
Caminin Yapı Malzemesi									
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap		Kâgir				
					●				
Ahşap Minare Özellikleri									
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●			Ahşap yığma				
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik				
	Avlu içinde		Son cemaat		Beden duvarında		Çatı üstünde		
							●		
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi				
	Yapı Avlusu		Son Cemaat		Harim Mahali		Kadınlar Mahfili		
			●						
Minareyi Oluşturan Elemanlar									
Kaide-Kürsü	Kaideli				Kaidesiz		●		
Pabuç	Var				Yok		●		
Gövde	Çokgen				Silindir		●		
Şerefeli							Şerefesiz		
Şerefe üstü		Şerefe altı			Şerefe korkuluğu				
Açık	Kapalı	Çıkmalı		Çıkmasız	Ahşap		Metal		
●		●			●				
Petek	Var		●		Yok				
Külah	Düz konik		●		Boğumlu konik				
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan		●		Basamak taşıyıcılı				
Alem	Metal		●		Taş				
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları									
VGM/VBM	KTVKK		DİB		Sözlü kaynak		Alan çalışması		
●	●						●		

Çizelge 4.28. (devam) Ç-MRK-ABD-20 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama
Çorum ili, Merkez Abdalata Köyü'nde bulunan ve XVI. yüzyıla tarihlenen bu yapı, kare planlı ve kubbe ile örtülü cami ve türbeden oluşan kâgir bir komplekstir. Kuzeyde, dikdörtgen planlı ve geniş saçaklı çatı ile örtülü sonradan eklenmiş bir son cemaat yeri ve kuzeydoğu köşesinde ahşap bir minare bulunmaktadır. Yapıda devşirme malzeme, kesme taş, moloz taş ve tuğla kullanılmıştır. Cami ve türbenin kubbeleri kurşun kaplama ile korunmaktadır. Son cemaat yeri, ahşap taşıyıcılarla iki kata bölünmüş olup, üst katında cami içine açılan geniş bir pencere yer almaktadır. Harim ve türbeye geçişte, mermer bir taç kapı ve tromplar kullanılmıştır. Cami trompları kare plandan kubbeye geçişi sağlarken, türbede dilimli istiridye tromplar tercih edilmiştir. Ahşap minare, silindirik gövdesi ve şerefe altındaki silmeleriyle dikkat çekmektedir. Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 2011 tarihinde tescillenmiştir.
Vaziyet Planı

Plan

Kesit

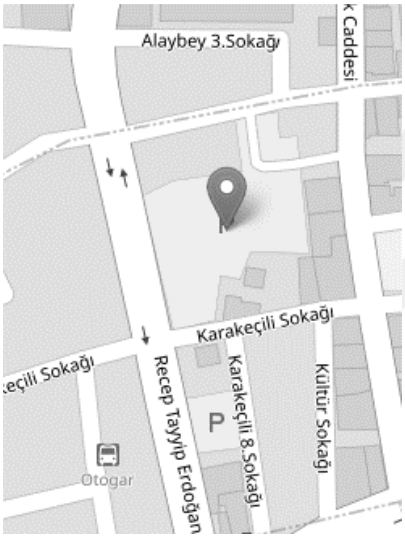
Çizelge 4.28. (devam) Ç-MRK-ABD-20 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Görünüş

Fotoğraflar

Çizelge 4.29. Ç-MRK-İNA-21 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ								
Yapı Adı	Çorum- Merkez İlçesi, İnayetullah Cami							
Yapı Adresi	Karakeçili Mahallesi, Karakeçili Sokak No:14							
Pafta / Ada / Parsel	523 Ada, 1 Parsel							
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi		Yerleşim alanı dışı					
	●							
Mülkiyeti	Vakıflar		Köy tüzel kişiliği					
	●							
Caminin Genel Durum Özellikleri								
Yapı tescil durumu	Tescilli	●	Tescilsiz					
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta		Kötü			
			●					
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon			
			●					
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon	
			●					
Caminin Yapı Malzemesi								
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap		Kâgir			
					●			
Ahşap Minare Özellikleri								
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●	Ahşap yığma					
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik			
	Avlu içinde	Son cemaat			Beden duvarında		Çatı üstünde	
							●	
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi			
	Yapı Avlusu	Son Cemaat			Harim Mahali		Kadınlar Mahfili	
		●					●	
Minareyi Oluşturan Elemanlar								
Kaide-Kürsü	Kaideli				Kaidesiz		●	
Pabuç	Var				Yok		●	
Gövde	Çokgen				Silindir		●	
Şerefeli							Şerefesiz	
Şerefe üstü		Şerefe altı			Şerefe korkuluğu			
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız		Ahşap	Metal		
●		●			●			
Petek	Var		●		Yok			
Külah	Düz konik		●		Boğumlu konik			
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan		●		Basamak taşıyıcılı			
Alem	Metal		●		Taş			
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları								
VGM/VBM	KTVKK		DİB		Sözlü kaynak		Alan çalışması	
●	●				●			

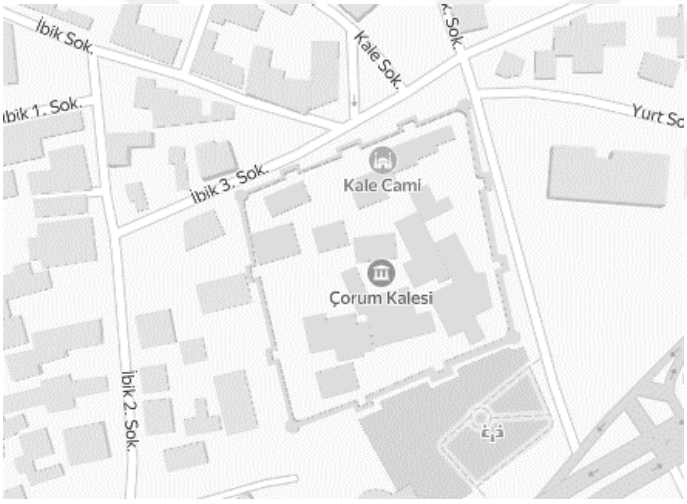
Çizelge 4.29. (devam) Ç-MRK-İNA-21 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

<table>
<tr><td colspan="2">Cami Hakkında Genel Tanımlama</td></tr>
<tr><td colspan="2">Çorum ili, Merkez ilçesi, Karakeçili Mahallesi'nde yer alan cami, kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlı olup, taş temel üzerine ahşap çatkı arası kerpiç dolgu ile inşa edilmiş ve alaturka kiremit kaplı kırma çatı ile örtülmüştür. Mihrabın üzerindeki pencerenin üst kısmında M.1900 tarihi bulunmaktadır. Caminin güneybatısında yer alan ahşap minberi, ajur tekniğiyle işlenmiş bitkisel ve geometrik motiflerle bezenmiş, çift kanatlı giriş kapısı ve alemle sonlanan kubbeli köşk kısmı dikkat çekmektedir. Harimin kuzeyindeki mahfile, son cemaat yerinin batısındaki merdivenlerle ulaşılmaktadır. Ahşap direklerle desteklenen mahfilin tavanı dikdörtgen çıta bezemelidir. Kuzeydoğusunda yer alan, ahşaptan yapılmış yeşil renkteki çokgen gövdeli minaresi tek şerefeli olup, şerefe korkulukları ajur tekniğinde yapılmıştır. Minare, son cemaat yerinden ve mahfil katından erişilebilir şekilde tasarlanmıştır. VGM tarafından 2020 yılında tescillenmiştir.</td></tr>
<tr><td>Vaziyet Planı</td><td>Fotoğraflar</td></tr>
<tr><td>
</td><td> </td></tr>
<tr><td> </td><td> </td></tr>
</table>

Çizelge 4.30. Ç-MRK-KAL-22 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ									
Yapı Adı	Çorum- Merkez İlçesi, Kale Cami								
Yapı Adresi	Tepecik Mahallesi, Kale içi Sokak								
Pafta / Ada / Parsel	63 Pafta, 256 Ada, 8 Parsel								
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi				Yerleşim alanı dışı				
	●								
Mülkiyeti	Vakıflar				Köy tüzel kişiliği				
	●								
Caminin Genel Durum Özellikleri									
Yapı tescil durumu	Tescilli	●			Tescilsiz				
Yapı sağlamlık durumu	İyi				Orta			Kötü	
					●				
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi				Basit onarım			Restorasyon	
					●				
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım			Restorasyon			Rekonstrüksiyon
			●						
Caminin Yapı Malzemesi									
Caminin yapım malzemesi	Taş				Ahşap			Kâgir	
								●	
Ahşap Minare Özellikleri									
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●			Ahşap yığma				
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik				
	Avlu içinde		Son cemaat		Beden duvarında			Çatı üstünde	
					●				
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi				
	Yapı Avlusu		Son Cemaat		Harim Mahali			Kadınlar Mahfili	
								●	
Minareyi Oluşturan Elemanlar									
Kaide-Kürsü	Kaideli				Kaidesiz			●	
Pabuç	Var				Yok			●	
Gövde	Çokgen	●			Silindir				
Şerefeli									Şerefesiz
Şerefe üstü		Şerefe altı			Şerefe korkuluğu				
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız		Ahşap	Metal			
●		●			●				
Petek	Var			Yok				●	
Külah	Düz konik			Boğumlu konik					
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan			Basamak taşıyıcılı					
Alem	Metal			Taş					
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları									
VGM/VBM	KTVKK	DİB		Sözlü kaynak			Alan çalışması		
●	●								

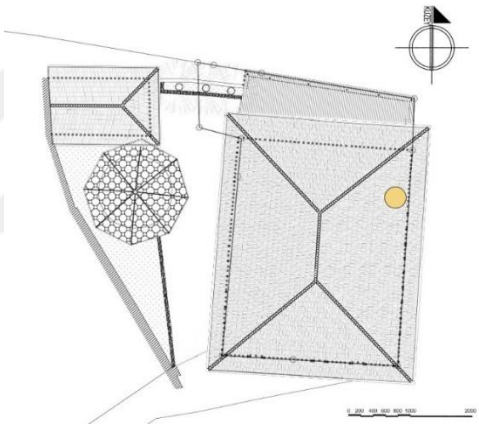
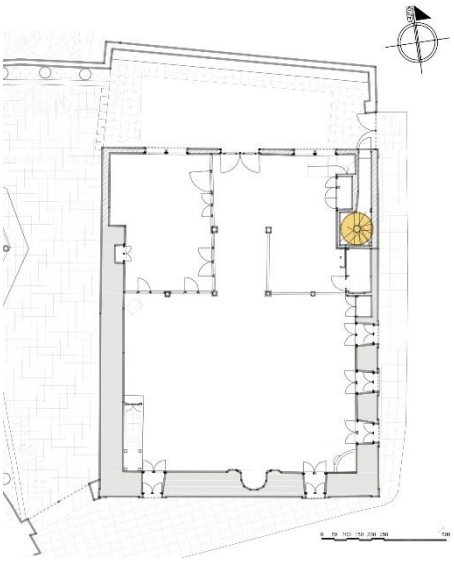
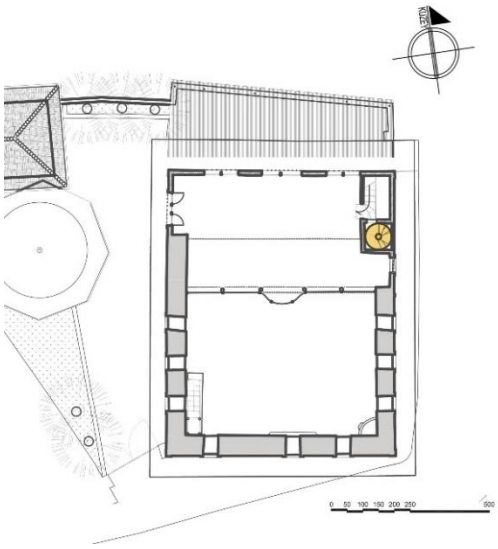
Çizelge 4.30. (devam) Ç-MRK-KAL-22 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama
Yapı, Kale Mahallesi, Kaleiçi mevkiinde bulunan Osmanlı Dönemi'ne ait bir camidir. Cami, kareye yakın bir geometriyle planlanmış ve kıble yönüne paralel tek sahınlı bir mimariye sahiptir. Yapının harim kısmı, kuzeyde eklenmiş bir son cemaat yeri ve bir balkon minare içerir. Caminin batı duvarında, üst pencerelerden birinde H. 1217 (Miladi 1802) tarihli bir onarım kitabesi bulunur. Cami, 1991 yılında resmi olarak tescillenmiştir. İç mekânda, doğu, batı ve kuzey yönlerden üç mahfil ile çevrili harim bulunur. Giriş, yuvarlak kemerli bir ahşap kapıdan sağlanır. Üst kat pencereleri sivri kemerli ve içeriden vitray, dışarıdan alçı şebeke ile süslüdür. Alt kat pencereleri ise dikdörtgen şekilli ve düz ahşap şebeke ile tasarlanmıştır. Caminin tavanı düz ahşaptan yapılmış olup, dış kısmı oluklu tuğla ile kaplı kırma çatıyla örtülüdür. Yapının malzeme kullanımı alt kısımlarda taş, üst kısımlarda ise kerpiç ve ahşap şeklinde farklılık gösterir.
Vaziyet Planı

Fotoğraflar

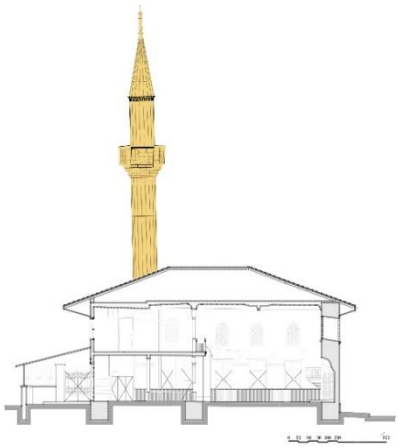
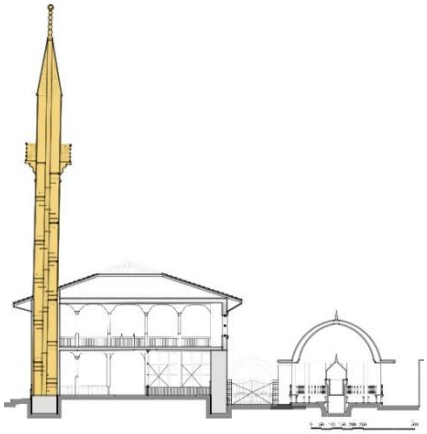
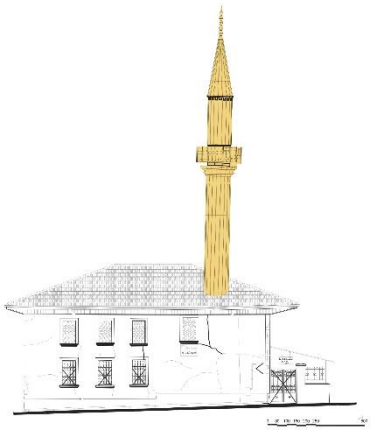
Çizelge 4.31. Ç-MRK-KEL-23 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ									
Yapı Adı	Çorum- Merkez İlçesi, Kellegöz Cami								
Yapı Adresi	Tepecik Mahallesi								
Pafta / Ada / Parsel	245 Ada, 25 Parsel								
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi				Yerleşim alanı dışı				
	●								
Mülkiyeti	Vakıflar				Köy tüzel kişiliği				
	●								
Caminin Genel Durum Özellikleri									
Yapı tescil durumu	Tescilli		●		Tescilsiz				
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta		Kötü				
			●						
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon				
					●				
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon		
							●		
Caminin Yapı Malzemesi									
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap		Kâgir				
			●						
Ahşap Minare Özellikleri									
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet		●		Ahşap yığma				
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik				
	Avlu içinde		Son cemaat		Beden duvarında		Çatı üstünde		
							●		
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi				
	Yapı Avlusu		Son Cemaat		Harim Mahali		Kadınlar Mahfili		
							●		
Minareyi Oluşturan Elemanlar									
Kaide-Kürsü	Kaideli				Kaidesiz		●		
Pabuç	Var				Yok		●		
Gövde	Çokgen				Silindir		●		
Şerefeli									Şerefesiz
Şerefe üstü		Şerefe altı			Şerefe korkuluğu				
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız		Ahşap	Metal			
●		●			●				
Petek	Var		●		Yok				
Külah	Düz konik		●		Boğumlu konik				
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan		●		Basamak taşıyıcılı				
Alem	Metal		●		Taş				
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları									
VGM/VBM	KTVKK	DİB		Sözlü kaynak		Alan çalışması			
●	●					●			

Çizelge 4.31. (devam) Ç-MRK-KEL-23 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama
Caminin inşa kitabesi ve vakfiyesi yoktur, ancak 1660" şeklinde bir levha bulunmaktadır.1983 yılında tescillenen cami, güney-kuzey yönünde, dikdörtgen planlı, düz ahşap tavanlı, kırma çatılı bir harimden ibarettir. Harime kuzeydeki düz atkılı, çift kanatlı ahşap bir kapı ile girilmektedir. Düz ahşap tavan doğu batı yönünde belirli aralıklarla oluşturulan çıtakari uzun dikdörtgenler süslenmiş olup, ortasında onikigen çerçeveli oniki kollu yıldızı olan bir göbek bulunmaktadır. Yapının alt pencereleri dışardan düz atkılı, dikdörtgen biçimli, demir şebekeli, üst pencereler içerden sivri kemerli ve vitraylı, dışardan alçı şebekelidir. Yapı, taş temel üzerine ahşap karkas tekniğinde inşa edilmiştir. Yapının zemin katında, Mahfil mekânından başlan "L" şeklindeki 13 basamaklı ahşap merdivenin, Fevkani katına açıldığı kapının güneyinde yer alan bir kapı ile minare kısmına geçilmektedir. Yapının minaresi tamamen ahşaptır. Minare kürsüsü kare planlıdır. Zemin katta ve fevkani katta kare planlı olarak caminin iç kısmında kalmıştır. Ahşap çatının üzerinde yükselen gövde kısmı, daire planlıdır. Minare basamakları ve gövde kaplamaları da ahşaptır. Gövdeden şerefeye geçiş "S" kıvrımlı profil kuşağının üst üste 2 tekrarı şeklindedir. Şerefenin korkulukları, ahşap geçmeli kafes şeklinde yapılmıştır. Minare çinko külah üzerinde beş boğumlu alem ile sonlandırılmıştır. Minaresi harimin kuzeydoğu tarafında ahşaptan yapılmış olup, çokgen gövdelidir.
Vaziyet Planı

Plan

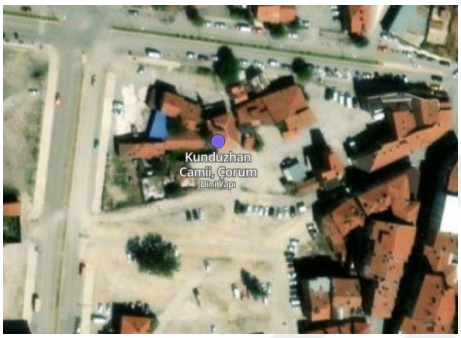
Çizelge 4.31. (devam) Ç-MRK-KEL-23 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Kesit	
	
Görünüş	Fotoğraflar
	
	
	

Çizelge 4.32. Ç-MRK-KUN-24 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ									
Yapı Adı	Çorum- Merkez İlçesi, Kunduzhan(Tabak) Cami								
Yapı Adresi	Kunduzhan Mahallesi, Tabak 2. Sokak No:15								
Pafta / Ada / Parsel	16 Pafta, 396 Ada, 14 Parsel								
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi		Yerleşim alanı dışı						
	●								
Mülkiyeti	Vakıflar		Köy tüzel kişiliği						
	●								
Caminin Genel Durum Özellikleri									
Yapı tescil durumu	Tescilli	●	Tescilsiz						
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta		Kötü				
			●						
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon				
			●						
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon		
							●		
Caminin Yapı Malzemesi									
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap		Kâgir				
			●						
Ahşap Minare Özellikleri									
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●	Ahşap yığma						
Minarenin konumu	Camiden ayrı		Camiye bitişik						
	Avlu içinde	Son cemaat	Beden duvarında		Çatı üstünde				
					●				
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı		Cami içi						
	Yapı Avlusu	Son Cemaat	Harim Mahali		Kadınlar Mahfili				
					●				
Minareyi Oluşturan Elemanlar									
Kaide-Kürsü	Kaideli		Kaidesiz	●					
Pabuç	Var		Yok	●					
Gövde	Çokgen		Silindir	●					
Şerefeli					Şerefesiz				
Şerefe üstü		Şerefe altı		Şerefe korkuluğu					
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız	Ahşap	Metal				
●		●		●					
Petek	Var	●	Yok						
Külah	Düz konik	●	Boğumlu konik						
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan	●	Basamak taşıyıcılı						
Alem	Metal	●	Taş						
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları									
VGM/VBM	KTVKK	DİB	Sözlü kaynak	Alan çalışması					
●	●		●						

Çizelge 4.32. (devam) Ç-MRK-KUN-24 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

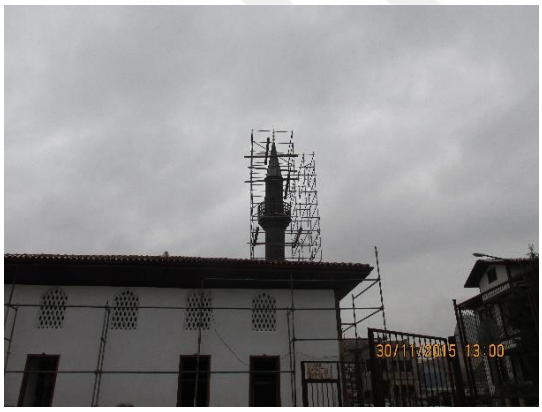
Cami Hakkında Genel Tanımlama	
Osmanlı Dönemine tarihlenen caminin inşa kitabesi olmayıp, kuzey cephedeki giriş kapısının üzerinde H.1284 tarihli onarım kitabesi mevcuttur. 1983 yılında tescillenen cami, tek sahınlı, mihraba dikey uzanan dikdörtgen planlı harim ve harimin kuzeyindeki son cemaat yerinden oluşmaktadır. Harimin kuzeyi ile son cemaat yerinin üst bölümü mahfil olarak düzenlenmiştir. Cami kırma çatılı olup, çatı dört cephede de pahlı geniş saçaklıdır. Yapı, taş temel üzerine ahşap karkas tekniğinde inşa edilmiştir. Son cemaat yerinin batı bitişinde yer alan minare ahşaptan yapılmıştır. Çıtalarla çokgen şekil verilmiş, gövdenin şerefeye yakın bölümünde bir bilezik bulunmaktadır. Minare konik külahla örtülüdür.	
Vaziyet Planı	Fotoğraflar
  	

Çizelge 4.33. Ç-MRK-VEP-25 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ									
Yapı Adı	Çorum- Merkez İlçesi, Veli Paşa(Abdulbaki) Cami								
Yapı Adresi	Veli Paşa Caddesi								
Pafta / Ada / Parsel	34 Pafta, 1034 Ada, 29 Parsel								
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi				Yerleşim alanı dışı				
	●								
Mülkiyeti	Vakıflar				Köy tüzel kişiliği				
	●								
Caminin Genel Durum Özellikleri									
Yapı tescil durumu	Tescilli	●			Tescilsiz				
Yapı sağlamlık durumu	İyi				Orta			Kötü	
					●				
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi				Basit onarım			Restorasyon	
					●				
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon		
							●		
Caminin Yapı Malzemesi									
Caminin yapım malzemesi	Taş				Ahşap			Kâgir	
					●				
Ahşap Minare Özellikleri									
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●			Ahşap yığma				
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik				
	Avlu içinde		Son cemaat		Beden duvarında			Çatı üstünde	
								●	
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi				
	Yapı Avlusu		Son Cemaat		Harim Mahali			Kadınlar Mahfili	
								●	
Minareyi Oluşturan Elemanlar									
Kaide-Kürsü	Kaideli				Kaidesiz			●	
Pabuç	Var				Yok			●	
Gövde	Çokgen				Silindir			●	
Şerefeli									Şerefesiz
Şerefe üstü		Şerefe altı			Şerefe korkuluğu				
Açık	Kapalı	Çıkmalı		Çıkmasız	Ahşap		Metal		
●		●			●				
Petek	Var		●		Yok				
Külah	Düz konik		●		Boğumlu konik				
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan		●		Basamak taşıyıcılı				
Alem	Metal		●		Taş				
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları									
VGM/VBM	KTVKK		DİB		Sözlü kaynak		Alan çalışması		
●	●								

Çizelge 4.33. (devam) Ç-MRK-VEP-25 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama
İnşa kitabesi olmayan caminin kuzey cephesindeki son cemaat yerine açılan kapının üzerinde "Abdülbaki Paşa Camii 1060/1650" yazılı bir levha bulunmakta olup, caminin 17.yy'ın ilk çeyreğinde yapıldığı düşünülmektedir. 1983 yılında tescillenen yapı, mihraba tek sahın halinde yatay olarak uzanan dikdörtgen planlı harim ve harimin kuzeybatısındaki bir oda ve kuzeydoğusundaki son cemaat yeri ile kareye yakın bir plan göstermektedir. Yapı, taş temel üzerine ahşap karkas tekniğinde inşa edilmiştir. Caminin minaresi ahşap olup, çokgen gövdeli, tek şerefelidir.
Vaziyet Planı

Fotoğraflar

Çizelge 4.34. Ç-OSM-AGZ-26 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ									
Yapı Adı	Çorum- Osmancık İlçesi, Ağızsuyu (Gecek) Köyü Cami								
Yapı Adresi	Ağızsuyu Köyü								
Pafta / Ada / Parsel									
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi				Yerleşim alanı dışı				
					●				
Mülkiyeti	Vakıflar				Köy tüzel kişiliği				
					●				
Caminin Genel Durum Özellikleri									
Yapı tescil durumu	Tescilli				Tescilsiz		●		
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta		Kötü				
					●				
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon				
	●								
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon		
	●								
Caminin Yapı Malzemesi									
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap		Kâgir				
					●				
Ahşap Minare Özellikleri									
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●			Ahşap yığma				
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik				
	Avlu içinde	Son cemaat			Beden duvarında		Çatı üstünde		
							●		
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi				
	Yapı Avlusu	Son Cemaat			Harim Mahali		Kadınlar Mahfili		
		●							
Minareyi Oluşturan Elemanlar									
Kaide-Kürsü	Kaideli				Kaidesiz		●		
Pabuç	Var				Yok		●		
Gövde	Çokgen				Silindir		●		
Şerefeli							Şerefesiz		
Şerefe üstü		Şerefe altı			Şerefe korkuluğu				
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız		Ahşap	Metal			
	●	●			●				
Petek	Var				Yok		●		
Külah	Düz konik	●			Boğumlu konik				
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan	●			Basamak taşıyıcılı				
Alem	Metal	●			Taş				
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları									
VGM/VBM	KTVKK	DİB			Sözlü kaynak		Alan çalışması		
●		●			●		●		

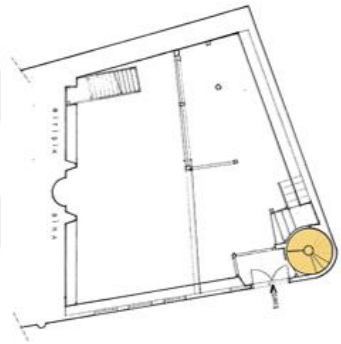
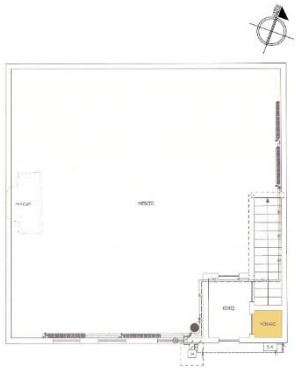
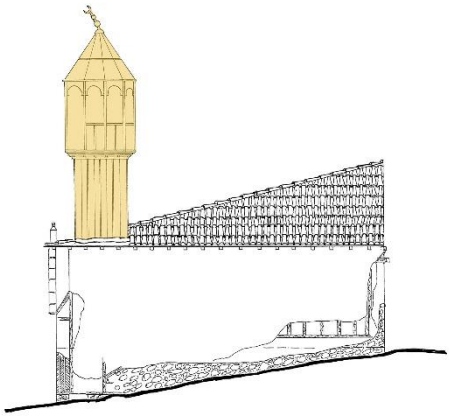
Çizelge 4.34. (devam) Ç-OSM-AGZ-26 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama	
Çorum İli, Osmancık İlçesi'ne bağlı Ağızsuyu Köyü'nde yer alan Ağızsuyu Köyü Camii, köy tüzel kişiliğine ait olup, şu ana kadar korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmemiştir. Ancak, yerinde yapılan incelemeler sonrası yapısal detaylar hakkında ulaşılan bilgiler şunlardır: Cami, resmi kayıtlara göre 1960 yılında inşa edilmiş olsa da, köy sakinlerinin ifadelerine göre daha eski bir tarihte yapıldığı belirtilmiştir. Yapının dış duvarları delikli tuğla kullanılarak örülmüş, dikdörtgen bir plan üzerine kurulmuştur. Caminin iç ve dış duvarları, çimento ve kireç karışımı sıva ile kaplanmıştır. Pencereler, ahşap malzemeden yapılmış olup, kare ve dikdörtgen kemerli iki farklı formda tasarlanmıştır. Tavan ve duvarların yaklaşık bir metre yüksekliğe kadar olan kısımları, niteliksiz ahşap lambri ile kaplanmış, vaaz kürsüsü, mihrap ve minber de benzer malzemelerle donatılmıştır. Caminin kırma çatısı, Marsilya tipi kiremit ile kaplıdır. Ancak yapısal analizler, çatıda kırılma ve deformasyonlar, ahşap saçak altı kaplamalarında lokal deformasyonlar ve dış duvarlarda lokal sıva çatlakları olduğunu ortaya koymuştur. Caminin kuzeyinde yer alan ve sonradan eklenmiş son cemaat mahalindeki ahşap minare, seren direğinin kuzeye doğru eğilmiş olması ve kaplamalarının su, nem ve diğer çevresel faktörlerden ötürü deforme olmuş olması gibi sorunlar gözlemlenmiştir. Bu deformasyonlar, minarenin şerefesi ve külah kısmında da çeşitli eksilmeler olarak kendini göstermektedir.Bu bulgular, Ağızsuyu Köyü Camii'nin yapısal bütünlüğü ve uzun vadeli korunması açısından önemli müdahale ve restorasyon çalışmalarının gerekliliğini işaret etmektedir.	
Vaziyet Planı	Fotoğraflar
	
	

Çizelge 4.35. T-MRK-ACP-27 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ								
Yapı Adı	Tokat- Merkez İlçesi, Acepşir Cami							
Yapı Adresi	Ankara Mahallesi, Ayvazpaşa Sokak, No:22							
Pafta / Ada / Parsel	27pafta, 187 ada, 1 parsel							
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi				Yerleşim alanı dışı			
	●							
Mülkiyeti	Vakıflar				Köy tüzel kişiliği			
	●							
Caminin Genel Durum Özellikleri								
Yapı tescil durumu	Tescilli	●			Tescilsiz			
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta		Kötü			
	●							
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon			
					●			
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi	Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon		
						●		
Caminin Yapı Malzemesi								
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap		Kâgir			
					●			
Ahşap Minare Özellikleri								
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●			Ahşap yığma			
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik			
	Avlu içinde	Son cemaat			Beden duvarında		Çatı üstünde	
							●	
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi			
	Yapı Avlusu	Son Cemaat			Harim Mahali		Kadınlar Mahfili	
					●			
Minareyi Oluşturan Elemanlar								
Kaide-Kürsü	Kaideli				Kaidesiz		●	
Pabuç	Var				Yok		●	
Gövde	Çokgen				Silindir		●	
Şerefeli							Şerefesiz	
Şerefe üstü		Şerefe altı			Şerefe korkuluğu			
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız		Ahşap	Metal		
	●	●			●			
Petek	Var				Yok		●	
Külah	Düz konik	●			Boğumlu konik			
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan	●			Basamak taşıyıcılı			
Alem	Metal	●			Taş			
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları								
VGM/VBM	KTVKK	DİB		Sözlü kaynak		Alan çalışması		
●	●					●		

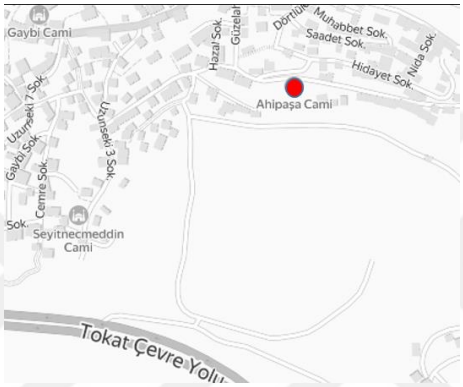
Çizelge 4.35. (devam) T-MRK-ACP-27 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

<table>
<tr><td colspan="2">Cami Hakkında Genel Tanımlama</td></tr>
<tr><td colspan="2">Yapı, Tokat merkez İvaz Paşa Mahallesi, Acepşir Sokak üzerinde yer almaktadır. Cami giriş kapısı üzerinde günümüz harfleriyle İlhanlı hükümdarı Ebu Said Bahadır Han zamanında M.1318 yılında inşa edildiği yazmaktadır. Ancak günümüzde caminin orijinal mimari özelliklerinden uzaklaşıldığı görülmektedir. Eğilimli bir arazi üzerine inşa edilen cami kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Camide inşa malzemesi olarak moloz taş ve kerpiç kullanılmıştır. Caminin minaresi kuzeydoğu köşede çatı üzerinden yükselmektedir. Minareye giriş cami içerisinde, harime girişi sağlayan kapının hemen yanına yerleştirilmiş olan bir açıklıkla sağlanmaktadır. Minarenin silindirik gövdesi dış taraftan atılan dikmelerle poligonal hale getirilmiştir. Kısa gövdeli olan minarenin dış duvarları düşey kaplamalarla oluşturulmuştur. Gövdeden hafif dışarıya çıkıntı yapan şerefe poligonal planlıdır. Dışarıya altı sivri kemerli açıklıkla yönelen şerefenin üzerinde kurşun kaplı sivri külah yer almaktadır. En üstte bir alemle sonlandırılan minarenin üzerinde herhangi bir süsleme öğesi yer almamaktadır. Cami 1984 yılında tescillenmiştir.</td></tr>
<tr><td>Vaziyet Planı</td><td>Plan</td></tr>
<tr><td>
</td><td rowspan="2">
 </td></tr>
<tr><td>Görünüş</td></tr>
<tr><td> </td></tr>
<tr><td colspan="2">Fotoğraflar</td></tr>
<tr><td> </td><td> </td></tr>
</table>

Çizelge 4.36. T-MRK-AHİ-28 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ									
Yapı Adı	Tokat- Merkez İlçesi, Ahi Paşa Mescidi								
Yapı Adresi	Cemalettin Mahallesi, Hacı İbrahim Sokak								
Pafta / Ada / Parsel	26 pafta, 140 ada, 8 parsel								
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi		Yerleşim alanı dışı						
	●								
Mülkiyeti	Vakıflar		Köy tüzel kişiliği						
	●								
Caminin Genel Durum Özellikleri									
Yapı tescil durumu	Tescilli	●	Tescilsiz						
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta		Kötü				
	●								
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon				
					●				
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon		
							●		
Caminin Yapı Malzemesi									
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap		Kâgir				
					●				
Ahşap Minare Özellikleri									
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●	Ahşap yığma						
Minarenin konumu	Camiden ayrı		Camiye bitişik						
	Avlu içinde	Son cemaat	Beden duvarında		Çatı üstünde				
					●				
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı		Cami içi						
	Yapı Avlusu	Son Cemaat	Harim Mahali		Kadınlar Mahfili				
		●							
Minareyi Oluşturan Elemanlar									
Kaide-Kürsü	Kaideli		Kaidesiz		●				
Pabuç	Var		Yok		●				
Gövde	Çokgen		Silindir		●				
Şerefeli									Şerefesiz
Şerefe üstü		Şerefe altı		Şerefe korkuluğu					
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız	Ahşap	Metal				
	●	●		●					
Petek	Var		Yok		●				
Külah	Düz konik	●	Boğumlu konik						
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan	●	Basamak taşıyıcılı						
Alem	Metal	●	Taş						
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları									
VGM/VBM	KTVKK	DİB	Sözlü kaynak	Alan çalışması					
●	●			●					

Çizelge 4.36. (devam) T-MRK-AHİ-28 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama
Yapı, Tokat merkez Cemalettin Mahallesi, Hacı İbrahim Sokak üzerinde yer almaktadır. İnşa kitabesi mevcut olmayan cami yöredeki benzer örneklerden hareketle XVIII. yüzyılın sonlarına tarihlendirilmektedir. Cami, kareye yakın ölçülerde bir plana sahiptir. Camide inşa malzemesi olarak moloz taş ve kerpiç kullanılmıştır. Yapıdaki ahşap minare sonradan eklenen son cemaat yerinin batısında yer alır. Dışarıdan çatı üzerinden yükselen minareye giriş son cemaat yerinde yer alan bir kapıyla sağlanır. Minarenin silindirik gövdesi dış tarafta atılan dikmelerle poligonal hale getirilmiştir. Tek şerefeli minarenin şerefe altlığı yatay profillerle hareketlendirilmiştir. Minarenin dış duvarlarında düşey ahşap kaplamalar kullanılmıştır. Kısa gövdeli minare en üstte kurşun kaplı bir külahla örtülmüştür. Külahın üstünde bir âlem bulunur. Cami 1984 yılında tescillenmiştir.
Vaziyet Planı

Fotoğraflar

Çizelge 4.37. T-MRK-AKD-29 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ									
Yapı Adı	Tokat- Merkez İlçesi, Akdeğirmen Cami								
Yapı Adresi	Aksu Mahallesi								
Pafta / Ada / Parsel	14 pafta, 102 ada, 17 parsel								
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi		Yerleşim alanı dışı						
	●								
Mülkiyeti	Vakıflar		Köy tüzel kişiliği						
	●								
Caminin Genel Durum Özellikleri									
Yapı tescil durumu	Tescilli	●	Tescilsiz						
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta		Kötü				
	●								
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon				
					●				
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon		
							●		
Caminin Yapı Malzemesi									
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap		Kâgir				
					●				
Ahşap Minare Özellikleri									
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet		Ahşap yığma	●					
Minarenin konumu	Camiden ayrı			Camiye bitişik					
	Avlu içinde	Son cemaat		Beden duvarında		Çatı üstünde			
						●			
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı			Cami içi					
	Yapı Avlusu	Son Cemaat		Harim Mahali		Kadınlar Mahfili			
				●					
Minareyi Oluşturan Elemanlar									
Kaide-Kürsü	Kaideli		Kaidesiz	●					
Pabuç	Var		Yok	●					
Gövde	Çokgen		Silindir	●					
Şerefeli									Şerefesiz
Şerefe üstü		Şerefe altı		Şerefe korkuluğu					
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız	Ahşap	Metal				
	●	●		●					
Petek	Var		Yok	●					
Külah	Düz konik	●	Boğumlu konik						
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan	●	Basamak taşıyıcılı						
Alem	Metal	●	Taş						
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları									
VGM/VBM	KTVKK	DİB	Sözlü kaynak	Alan çalışması					
●	●			●					

Çizelge 4.37. (devam) T-MRK-AKD-29 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama
Yapı, Tokat merkez Akdeğirmen Mahallesi'nde Hoca Ahmed Caddesi ile Akdeğirmen Caddesi'nin kesiştiği noktada yer almaktadır. Cami giriş kapısı üzerinde günümüz harfleriyle H.1205/M.1791 yılında Müftü Katipzâde Mahmut Efendi tarafından yaptırıldığı yazılıdır. Cami kuzey-güney doğrultulu dikdörtgen bir plana sahiptir. Bu kısmın üzeri yarım beşik tonozla örtülüdür. Camide inşa malzemesi olarak ahşap, moloz taş ve kerpiç kullanılmıştır. Caminin minaresi kuzeydoğu köşede çatı üzerinden yükselmektedir. Minareye giriş harimin kuzeydoğu köşesine yakın bir konuma yerleştirilen kapıyla sağlanır. Minarenin gövdesi poligonaldir. Dış duvarın kaplamalarında yatay dikdörtgen ahşap bloklar kullanılmıştır. Kısa tutulan gövdenin üzerinde hafif çıkıntı yapan şerefe kısmı yer alır. Gövdeden şerefeye geçişte yatay profiller kullanılmıştır. Şerefede gövdenin poligonal formu devam ettirilmiştir. Dışarıya sivri kemerlerle açılan şerefenin üzerinde kurşun kaplı sivri külah yer almaktadır. En üstte bir alemle sonlandırılan minarenin üzerinde herhangi bir süsleme öğesi yer almamaktadır. Cami 1984 yılında tescillenmiştir.
Vaziyet Planı

Fotoğraflar

Çizelge 4.38. T-MRK-BZT-30 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ									
Yapı Adı	Tokat- Merkez İlçesi, Bozatalan Köyü Cami								
Yapı Adresi	Bozatalan Köyü								
Pafta / Ada / Parsel	H-36-B-14-B-4 pafta, 158 ada, 1 parsel								
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi				Yerleşim alanı dışı				
					●				
Mülkiyeti	Vakıflar				Köy tüzel kişiliği				
					●				
Caminin Genel Durum Özellikleri									
Yapı tescil durumu	Tescilli	●			Tescilsiz				
Yapı sağlamlık durumu	İyi				Orta			Kötü	
								●	
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi				Basit onarım			Restorasyon	
					●				
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon			Rekonstrüksiyon	
	●								
Caminin Yapı Malzemesi									
Caminin yapım malzemesi	Taş				Ahşap			Kâgir	
								●	
Ahşap Minare Özellikleri									
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet				Ahşap yığma			●	
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik				
	Avlu içinde		Son cemaat		Beden duvarında			Çatı üstünde	
	●								
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi				
	Yapı Avlusu		Son Cemaat		Harim Mahali			Kadınlar Mahfili	
	●								
Minareyi Oluşturan Elemanlar									
Kaide-Kürsü	Kaideli	●			Kaidesiz				
Pabuç	Var	●			Yok				
Gövde	Çokgen	●			Silindir				
Şerefeli									Şerefesiz
Şerefe üstü			Şerefe altı			Şerefe korkuluğu			
Açık	Kapalı		Çıkmalı	Çıkmasız		Ahşap	Metal		
	●		●			●			
Petek	Var				Yok			●	
Külah	Düz konik	●			Boğumlu konik				
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan	●			Basamak taşıyıcılı				
Alem	Metal	●			Taş				
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları									
VGM/VBM	KTVKK		DİB		Sözlü kaynak			Alan çalışması	
●	●							●	

Çizelge4.38. (devam) T-MRK-BZT-30 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama
Tokat ili Merkez ilçe Bozatalan köyünde sit alanı dışında yer alır. Yapının plan tipi olarak 16 veya 17.yy da yapıldığı tahmin edilmekte olup 2009 yıkılması talebiyle kurula başvurulmuş olup kurul tarafından tescilinin olması sebebiyle uygun bulunmamıştır. Cami, ahşap ve kerpiç yapı teknikleri kullanılarak inşa edilmiştir ve sekizgen plana sahiptir. Ana ibadet alanı ve imamın kullanımı için ayrılmış ikinci bir bölüm bulunmaktadır. Kubbe ve çevresi bitkisel motifler ve kalem işi süslemelerle bezelidir. Yapılan incelemede, caminin bazı pencerelerinin PVC malzemeden yapılmış yeni pencerelerle değiştirildiği tespit edilmiştir. Kubbenin kiremit çatı örtüsünün bakımsız olması nedeniyle çökme tehlikesi bulunmakta ve bu sebeple cemaat bölümü sonradan eklenmiştir. Camiye ait ahşap şadırvan oldukça eskimiş ve yıpranmış durumdadır. Caminin iki minaresinden biri betonarme, diğeri ise basit bir kaide üzerine inşa edilmiş tescili olan ahşap minaredir ve bu minare oldukça harap durumdadır. Minare yapım tekniği olarak Eski Necip Köyü cami minaresine benzer şekilde ahşap bloklarla birbirine kenetlenmesi ile oluşturulmuştur. Minare günümüzde kullanılmamaktadır. Cami 1990 yılında tescillenmiştir.

Vaziyet Planı	Fotoğraflar
	
	

Çizelge 4.39. T-MRK-GÖZ-31 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ									
Yapı Adı	Tokat- Merkez Gözova Köyü Cami								
Yapı Adresi	Gözova Köyü No:141								
Pafta / Ada / Parsel	7 Pafta, 1344 Parsel								
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi		Yerleşim alanı dışı						
	●								
Mülkiyeti	Vakıflar		Köy tüzel kişiliği						
			●						
Caminin Genel Durum Özellikleri									
Yapı tescil durumu	Tescilli	●	Tescilsiz						
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta		Kötü				
					●				
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon				
			●						
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon		
			●				●		
Caminin Yapı Malzemesi									
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap		Kâgir				
			●						
Ahşap Minare Özellikleri									
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●	Ahşap yığma						
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik				
	Avlu içinde	Son cemaat			Beden duvarında		Çatı üstünde		
							●		
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi				
	Yapı Avlusu	Son Cemaat			Harim Mahali		Kadınlar Mahfili		
							●		
Minareyi Oluşturan Elemanlar									
Kaide-Kürsü	Kaideli				Kaidesiz		●		
Pabuç	Var				Yok		●		
Gövde	Çokgen				Silindir		●		
Şerefeli									Şerefesiz
Şerefe üstü		Şerefe altı			Şerefe korkuluğu				
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız		Ahşap	Metal			
	●	●			●				
Petek	Var				Yok		●		
Külah	Düz konik	●			Boğumlu konik				
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan	●			Basamak taşıyıcılı				
Alem	Metal	●			Taş				
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları									
VGM/VBM	KTVKK	DİB			Sözlü kaynak		Alan çalışması		
●	●	●					●		

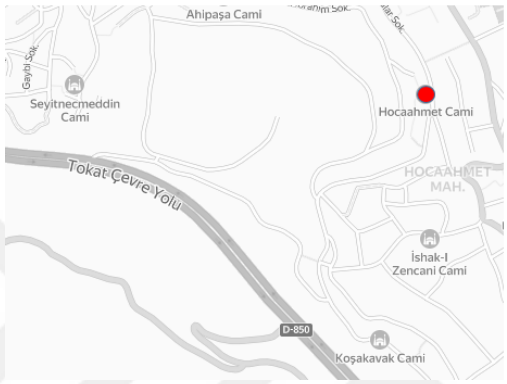
Çizelge 4.39. (devam) T-MRK-GÖZ-31 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama
Tokat İl Merkezine bağlı Gözova Köyü'nde bulunan cami, 19. yy.a tarihlenmektedir. Kare planlı cami, Marsilya kiremit kaplı kırma çatıyla örtülmüştür. Doğu cephedeki giriş önüne sonradan bir sundurma yapılmıştır. Güney cephede üç, batı cephede dört adet pencere üst seviyede yer almaktadır. Harimi örten tavana, ahşapların altıgen yerleştirilmesiyle tek merkezli görünüm kazandırılmıştır. Harimin güney duvarında basit işçilikli mihrap ve minber, kuzey duvarında ise ahşap kadınlar mahfili yer almaktadır. Caminin orijinal minaresi kuzeydoğu köşede, cami çatısı üzerinde yükselmektedir. Ahşap minare kısa gövdeye, balkon biçimli şerefeye sahiptir. Doğu cepheye sonradan yapılan sundurmanın önüne kare kaideli, çokgen gövdeli, tek şerefeli bir minare daha yapılmıştır. Gözova Köyü Cami, ahşap ve kerpiç malzemeyle inşa edilmiştir.
Vaziyet Planı

Fotoğraflar

Çizelge 4.40. T-MRK-HOA-32 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ								
Yapı Adı	Tokat- Merkez Hoca Ahmet Cami							
Yapı Adresi	Hoca Ahmet Mahallesi, Miraç Sokak No:1							
Pafta / Ada / Parsel	8 Pafta, 113Ada, 35 Parsel							
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi				Yerleşim alanı dışı			
	●							
Mülkiyeti	Vakıflar				Köy tüzel kişiliği			
	●							
Caminin Genel Durum Özellikleri								
Yapı tescil durumu	Tescilli	●			Tescilsiz			
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta		Kötü			
					●			
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon			
			●					
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon	
			●				●	
Caminin Yapı Malzemesi								
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap		Kâgir			
			●					
Ahşap Minare Özellikleri								
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●			Ahşap yığma			
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik			
	Avlu içinde		Son cemaat		Beden duvarında		Çatı üstünde	
							●	
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi			
	Yapı Avlusu		Son Cemaat		Harim Mahali		Kadınlar Mahfili	
							●	
Minareyi Oluşturan Elemanlar								
Kaide-Kürsü	Kaideli				Kaidesiz		●	
Pabuç	Var				Yok		●	
Gövde	Çokgen				Silindir		●	
Şerefeli							Şerefesiz	
Şerefe üstü		Şerefe altı			Şerefe korkuluğu			
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız		Ahşap	Metal		
	●	●			●			
Petek	Var				Yok		●	
Külah	Düz konik	●			Boğumlu konik			
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan	●			Basamak taşıyıcılı			
Alem	Metal	●			Taş			
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları								
VGM/VBM	KTVKK	DİB			Sözlü kaynak		Alan çalışması	
●	●	●					●	

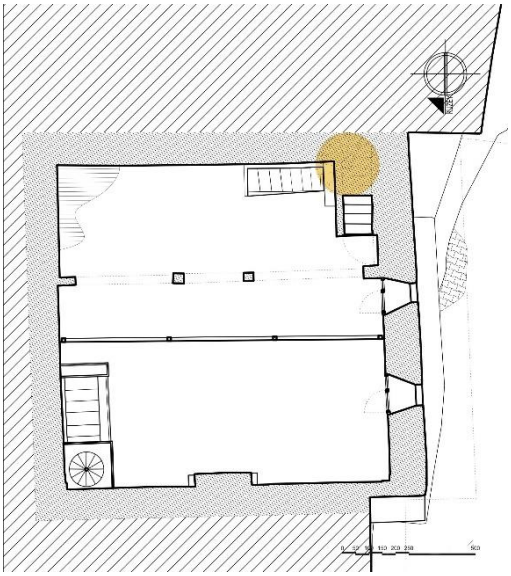
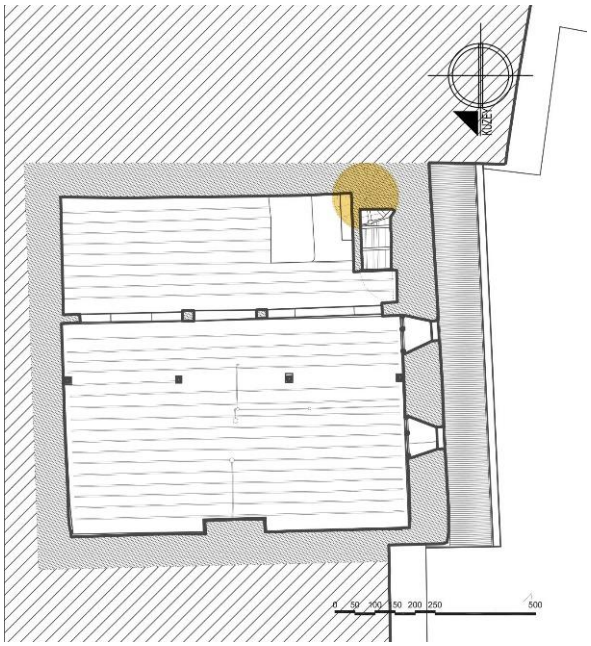
Çizelge 4.40. (devam) T-MRK-HOA-32 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama
Yapı, Tokat Merkez Hoca Ahmet Mahallesi, Miraç Sokak üzerinde yer almaktadır. Eğilimli bir arazi üzerine inşa edilen cami kareye yakın dikdörtgen planlıdır. İçten ve dıştan sıvalı vaziyetteki cami orijinalliğini büyük ölçüde yitirmiştir. İnşa kitabesi mevcut olmayan cami yöredeki benzer örneklerden hareketle XIX. yüzyıl sonlarına tarihlendirilmektedir. Caminin minaresi kuzeybatı köşede, çatı üzerinden yükselmektedir. Minare gövdesi caminin beden duvarlarının içerisinde kalmış olup çatı üstünde şerefe ve yukarısı bulunmaktadır. Balkon tarzındaki çokgen şerefenin üzerinde kurşun kaplı sivri külah yer almaktadır. Minarenin girişi caminin içerisinden verilmiştir. Minarede herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır. Cami 1984 yılında tescillenmiştir.
Vaziyet Planı

Fotoğraflar

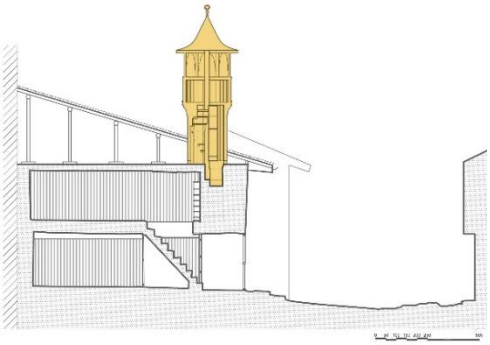
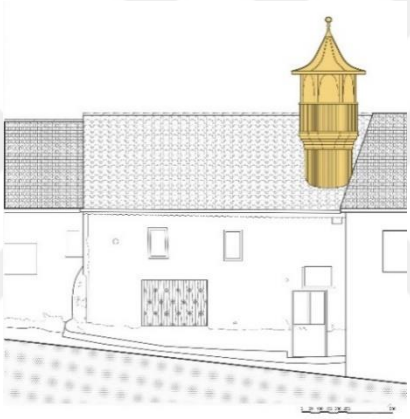

Çizelge 4.41. T-MRK-SEY-33 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ									
Yapı Adı	Tokat- Merkez Seyid Necmettin Cami								
Yapı Adresi	Tatar Hacı Mahallesi, Hınıslı Sokak								
Pafta / Ada / Parsel	27 Pafta, 173Ada, 23 Parsel								
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi				Yerleşim alanı dışı				
	●								
Mülkiyeti	Vakıflar				Köy tüzel kişiliği				
	●								
Caminin Genel Durum Özellikleri									
Yapı tescil durumu	Tescilli	●			Tescilsiz				
Yapı sağlamlık durumu	İyi				Orta			Kötü	
					●				
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi				Basit onarım			Restorasyon	
					●				
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon		
			●				●		
Caminin Yapı Malzemesi									
Caminin yapım malzemesi	Taş				Ahşap			Kâgir	
								●	
Ahşap Minare Özellikleri									
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet		●		Ahşap yığma				
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik				
	Avlu içinde		Son cemaat		Beden duvarında			Çatı üstünde	
								●	
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi				
	Yapı Avlusu		Son Cemaat		Harim Mahali			Kadınlar Mahfili	
								●	
Minareyi Oluşturan Elemanlar									
Kaide-Kürsü	Kaideli				Kaidesiz			●	
Pabuç	Var				Yok			●	
Gövde	Çokgen				Silindir			●	
Şerefeli									Şerefesiz
Şerefe üstü			Şerefe altı			Şerefe korkuluğu			
Açık	Kapalı		Çıkmalı	Çıkmasız		Ahşap	Metal		
	●		●			●			
Petek	Var				Yok			●	
Külah	Düz konik				Boğumlu konik			●	
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan		●		Basamak taşıyıcılı				
Alem	Metal		●		Taş				
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları									
VGM/VBM	KTVKK		DİB		Sözlü kaynak			Alan çalışması	
●	●				●			●	

Çizelge 4.41. (devam) T-MRK-SEY-33 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama
Yapı, Tokat merkez Tatar Hacı Mahallesi, Hınıslı Sokak üzerinde yer almaktadır. Caminin giriş kapısının yanında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yerleştirilen levhada XVIII. yüzyılda inşa edildiği yazılıdır. Cami iç taraftan düz ahşap bir tavanla, dış taraftan kiremit kaplı kırma çatıyla örtülmüştür. Camide inşa malzemesi olarak moloz taş ve kerpiç kullanılmıştır. Caminin minaresi kuzeydoğu köşede, çatı üzerinden yükselmektedir. Minarenin girişi caminin içerisinden kadınlar mahfilinden verilmiştir. Minarenin poligonal gövdesi kısa tutulmuştur. Gövdeden şerefeye geçiş kademeli profillerle sağlanmıştır. Şerefede gövdedeki poligonal düzen devam ettirilmiştir. Minarenin duvarlarında düşey ahşap kaplamalar kullanılmıştır. Minare en üstte pramidal bir külahla örtülüdür. Kurşun kaplı külahın üstünde bir alem yer almaktadır. Minarede herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır. Cami 1984 yılında tescillenmiştir.
Vaziyet Planı

Plan

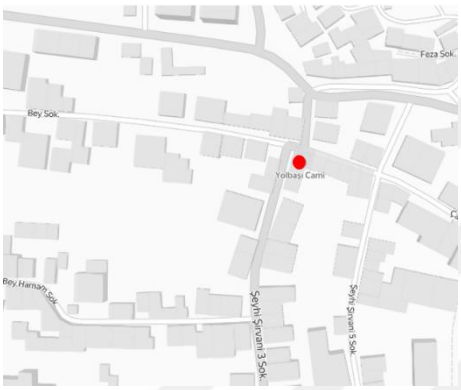
Çizelge 4.41. (devam) T-MRK-SEY-33 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Kesit

Görünüş

Fotoğraflar

Çizelge 4.42. T-MRK-YOL-34 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ									
Yapı Adı	Tokat- Merkez İlçesi, Yolbaşı Cami								
Yapı Adresi	Soğukpınar Mahallesi, Bey Sokağı								
Pafta / Ada / Parsel	9 pafta, 72 ada, 15 parsel								
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi				Yerleşim alanı dışı				
	●								
Mülkiyeti	Vakıflar				Köy tüzel kişiliği				
	●								
Caminin Genel Durum Özellikleri									
Yapı tescil durumu	Tescilli	●			Tescilsiz				
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta			Kötü			
			●						
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım			Restorasyon			
			●						
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon		
			●						
Caminin Yapı Malzemesi									
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap			Kâgir			
						●			
Ahşap Minare Özellikleri									
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●			Ahşap yığma				
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik				
	Avlu içinde	Son cemaat			Beden duvarında			Çatı üstünde	
								●	
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi				
	Yapı Avlusu	Son Cemaat			Harim Mahali			Kadınlar Mahfili	
								●	
Minareyi Oluşturan Elemanlar									
Kaide-Kürsü	Kaideli				Kaidesiz			●	
Pabuç	Var				Yok			●	
Gövde	Çokgen				Silindir			●	
Şerefeli									Şerefesiz
Şerefe üstü		Şerefe altı			Şerefe korkuluğu				
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız		Ahşap	Metal			
	●	●			●				
Petek	Var				Yok			●	
Külah	Düz konik	●			Boğumlu konik				
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan	●			Basamak taşıyıcılı				
Alem	Metal	●			Taş				
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları									
VGM/VBM	KTVKK	DİB			Sözlü kaynak			Alan çalışması	
●	●				●			●	

Çizelge 4.42. (devam) T-MRK-YOL-34 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama	
Tokat Merkez Soğukpınar Mahallesi'nde bulunan cami, giriş kapısındaki kitabe doğrultusunda H.1339-1342/M.1920-1923 yıllarında Katipzade Tahir Efendi tarafından esaslı bir tamir görmüş ve yeniden inşa edilmiştir. Önceden daha erken tarihe ait bir caminin yerine yenilenerek kare planlı bugünkü halini almıştır. Cami, moloz taş ve kerpiç malzeme kullanılarak inşa edilmiş olup, mihrap, minber ve mahfili orijinalliğini kaybetmiştir. 2004 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmıştır. Minare, güneybatıda çatıdan yükselmekte ve caminin içinden, mahfil katından erişilmektedir. Silindirik gövde, dışta dikmelerle poligonal bir forma dönüştürülmüş, dış yüzeyinde düşey ahşap kaplamalar kullanılmıştır. Gövde, ince ve uzun bir oranla tasarlanmış olup, şerefeye kademeli bir altlıkla geçiş sağlanmıştır. Minarenin üst kısmı, kurşun kaplı sivri bir külah ve alemle tamamlanmıştır. Herhangi bir süsleme unsuru bulunmayan minare, caminin sade mimarisine uyum sağlamaktadır. Cami, 1984 yılında tescillenmiştir.	
Vaziyet Planı	Fotoğraflar
	
	

Çizelge 4.43. T-ALM-GÜM-35 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ								
Yapı Adı	Tokat- Almus İlçesi, Gümeleönü Cami							
Yapı Adresi	Gümeleönü Köyü							
Pafta / Ada / Parsel	H38.A.18.D.3.B Pafta, 143 Ada, 1 Parsel							
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi		Yerleşim alanı dışı					
	●							
Mülkiyeti	Vakıflar		Köy tüzel kişiliği					
			●					
Caminin Genel Durum Özellikleri								
Yapı tescil durumu	Tescilli	●	Tescilsiz					
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta		Kötü			
					●			
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon			
			●					
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon	
	●							
Caminin Yapı Malzemesi								
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap		Kâgir			
					●			
Ahşap Minare Özellikleri								
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●	Ahşap yığma					
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik			
	Avlu içinde	Son cemaat			Beden duvarında		Çatı üstünde	
							●	
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi			
	Yapı Avlusu	Son Cemaat			Harim Mahali		Kadınlar Mahfili	
							●	
Minareyi Oluşturan Elemanlar								
Kaide-Kürsü	Kaideli				Kaidesiz		●	
Pabuç	Var				Yok		●	
Gövde	Çokgen				Silindir		●	
Şerefeli							Şerefesiz	
Şerefe üstü		Şerefe altı			Şerefe korkuluğu			
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız		Ahşap	Metal		
	●	●			●			
Petek	Var				Yok		●	
Külah	Düz konik				Boğumlu konik		●	
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan	●			Basamak taşıyıcılı			
Alem	Metal	●			Taş			
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları								
VGM/VBM	KTVKK	DİB			Sözlü kaynak		Alan çalışması	
●	●	●			●		●	

Çizelge 4.43. (devam) T-ALM-GÜM-35 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama
Gümelenöü Köyü, Tokat iline bağlı Almus ilçesinde yer almaktadır. Yeşilırmak (Iris) nehrinin güney kıyısında konumlanan köy, 143 ada 1 parselinde kayıtlı, köy tüzel kişiliğine ait yapı, özellikle 18. yüzyılın son çeyreğinde inşa edilen ve bölgesel mimari özellikler taşıyan ahşap camiler grubuna dâhildir. Kapı nişinin üzerinde bulunan kitabenin üzerinde yer alan tarih Hicri 1210, Miladi olarak ise 1795 yılını işaret etmektedir. Caminin temel yapı malzemeleri arasında moloz taş ve kesme taş bulunurken, yapısal bütünlüğü artırmak için duvar yükünü dengelemek amacıyla yer yer ahşap hatıllar kullanılmıştır. Caminin duvarları, çimento harcı ile birleştirilmiş ve üzerine kireç ile badana yapılarak sıvanmıştır. Caminin çatı yapısı piramidal formdadır ve alaturka kiremitlerle kaplanmıştır. Geniş saçakları ve merkezi uzun aşıkları, çatı sistemine yapısal destek sağlamaktadır. Son cemaat yeri ise tamamen ahşap malzemeden inşa edilmiştir; son cemaat yerinin çatısını destekleyen beş adet bağdadi kemer, bulunmaktadır. Yapının iç aydınlatması, mihrap duvarında yer alan üç ahşap pencere ve doğu ile batı duvarlarında yer alan birer ahşap pencere ile sağlanmıştır. Caminin kuzeybatısında yer alan silindirik ahşap minareye giriş son cemaat mahalinden sağlanmaktadır. Minarenin üst kısmı ve şerefenin üzeri sac ile kaplanmıştır. Günümüzde kullanılmayan cami ve minaresi 2017 yılında tescillenmiştir.
Vaziyet Planı

Fotoğraflar

Çizelge 4.44. T-ART-YUK-36 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ										
Yapı Adı	Tokat- Artova İlçesi, Yukarı Güçlü Cami									
Yapı Adresi	Yukarı Güçlü Köyü									
Pafta / Ada / Parsel	1513 Parsel									
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi				Yerleşim alanı dışı					
	●									
Mülkiyeti	Vakıflar				Köy tüzel kişiliği					
					●					
Caminin Genel Durum Özellikleri										
Yapı tescil durumu	Tescilli		●		Tescilsiz					
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta				Kötü			
							●			
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım				Restorasyon			
	●									
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon			
	●									
Caminin Yapı Malzemesi										
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap				Kâgir			
							●			
Ahşap Minare Özellikleri										
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet				Ahşap yığma			●		
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik					
	Avlu içinde		Son cemaat		Beden duvarında			Çatı üstünde		
	●									
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi					
	Yapı Avlusu		Son Cemaat		Harim Mahali			Kadınlar Mahfili		
	●									
Minareyi Oluşturan Elemanlar										
Kaide-Kürsü	Kaideli		●		Kaidesiz					
Pabuç	Var		●		Yok					
Gövde	Çokgen		●		Silindir					
Şerefeli								Şerefesiz		
Şerefe üstü			Şerefe altı				Şerefe korkuluğu			
Açık	Kapalı		Çıkmalı	Çıkmasız			Ahşap	Metal		
	●			●			●			
Petek	Var			Yok				●		
Külah	Düz konik			Boğumlu konik				●		
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan		●	Basamak taşıyıcılı						
Alem	Metal		●	Taş						
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları										
VGM/VBM	KTVKK		DİB		Sözlü kaynak		Alan çalışması			
●			●		●		●			

Çizelge 4.44. (devam) T-ART-YUK-36 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

<table>
<tr><td colspan="3">Cami Hakkında Genel Tanımlama</td></tr>
<tr><td colspan="3">Yukarı Güçlü Camii, dikdörtgen planlı ve kerpiç dolgu tekniğiyle inşa edilmiş bir ahşap camidir. Son cemaat yeri bulunmayan caminin girişi sundurmalı olup, arka cephesi zamanla küçültülerek Kuran kursuna dönüştürülmüştür. Çatısı Marsilya kiremitleriyle kaplanmış, güney cephede üç dikdörtgen pencere ile aydınlatılmıştır. Doğu ve kuzey cephelerde benzer pencere düzenleri görülmekte; doğu cephede çift kanatlı bir kapı ve iki pencere yer almaktadır.
Mihrabı alçıdan, minberi ise eğri kesim ve ajur tekniğiyle yapılmış bitkisel motiflerle süslenmiş ahşaptandır. İç mekânda, tavanın merkezinde dairesel bir bordür ve ahşap sarkıt yer alır. Harim, yedi ahşap sütun üzerine oturtulmuş bir mahfil ile çevrilidir. Mahfilde Hicri 1218 (Miladi 1803) tarihi görülmektedir. Kuzeydoğusunda taş kaide üzerine inşa edilmiş, ahşap gövdeli bir minare bulunmaktadır. Ahşap yığma minarenin kitabesinde Hicri 1249 (Miladi 1833) tarihi yer almaktadır. Yapı henüz onarım görmemiştir. Tokat'ta 2024'te meydana gelen deprem sonrası kullanıma kapatılmış, 2017 yılında tescillenmiştir.</td></tr>
<tr><td>Vaziyet Planı</td><td colspan="2">Fotoğraflar</td></tr>
<tr><td>
</td><td colspan="2"> </td></tr>
<tr><td> </td><td> </td><td> </td></tr>
</table>

Çizelge 4.45. T-NİK-AKN-37 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ								
Yapı Adı	Tokat- Niksar İlçesi, Akıncı Köyü Cami							
Yapı Adresi	Akıncı Köyü							
Pafta / Ada / Parsel	125 Ada, 3 Parsel							
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi		Yerleşim alanı dışı					
	●							
Mülkiyeti	Vakıflar		Köy tüzel kişiliği					
			●					
Caminin Genel Durum Özellikleri								
Yapı tescil durumu	Tescilli	●	Tescilsiz					
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta		Kötü			
			●					
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon			
			●					
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon	
			●					
Caminin Yapı Malzemesi								
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap		Kâgir			
					●			
Ahşap Minare Özellikleri								
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●	Ahşap yığma					
Minarenin konumu	Camiden ayrı		Camiye bitişik					
	Avlu içinde	Son cemaat	Beden duvarında		Çatı üstünde			
					●			
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı		Cami içi					
	Yapı Avlusu	Son Cemaat	Harim Mahali		Kadınlar Mahfili			
					●			
Minareyi Oluşturan Elemanlar								
Kaide-Kürsü	Kaideli		Kaidesiz		●			
Pabuç	Var		Yok		●			
Gövde	Çokgen		Silindir		●			
Şerefeli					Şerefesiz			
Şerefe üstü		Şerefe altı		Şerefe korkuluğu				
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız	Ahşap	Metal			
	●		●	●				
Petek	Var		Yok		●			
Külah	Düz konik	●	Boğumlu konik					
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan	●	Basamak taşıyıcılı					
Alem	Metal	●	Taş					
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları								
VGM/VBM	KTVKK	DİB	Sözlü kaynak	Alan çalışması				
	●		●	●				

Çizelge 4.45. (devam) T-NİK-AKN-37 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

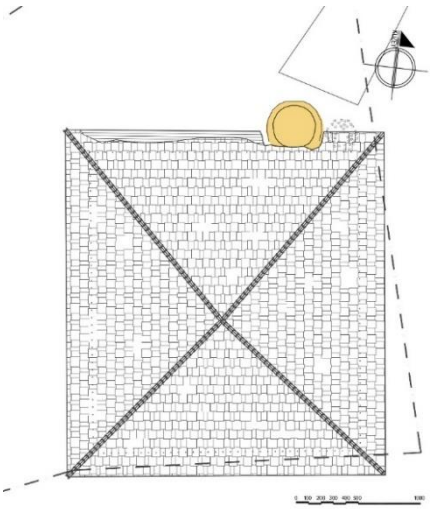
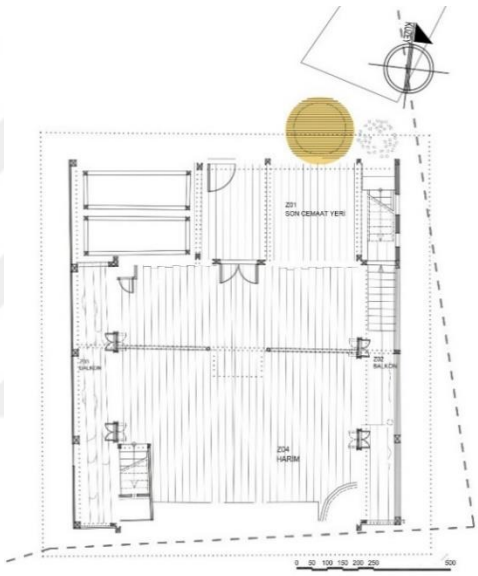
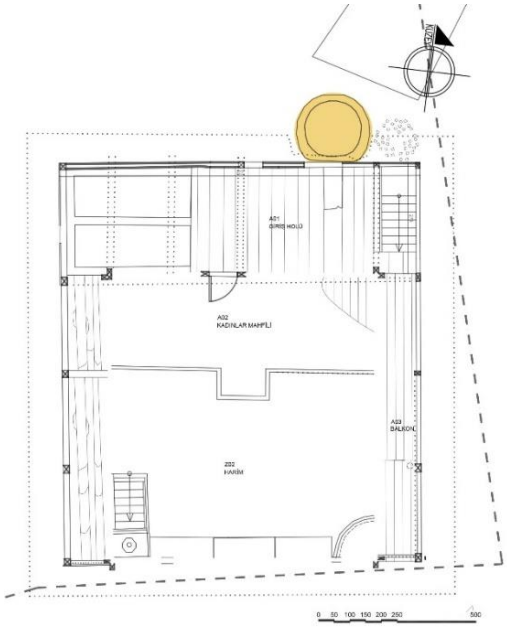
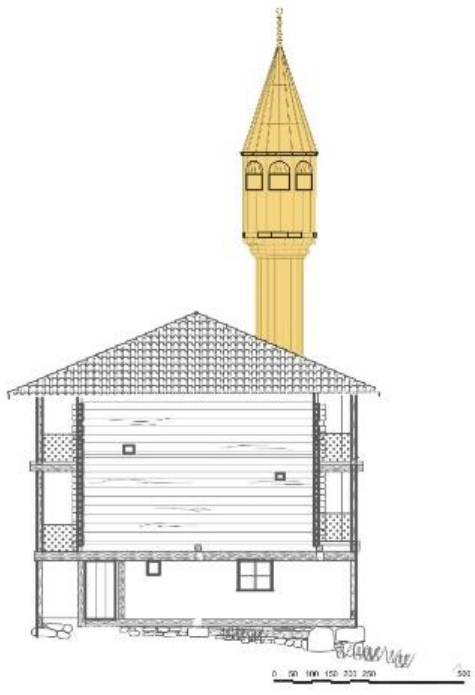
Cami Hakkında Genel Tanımlama
Tokat ili, Niksar ilçesi, Akıncı Köyü, Köyiçi Mevkii'nde konumlanan bu yapı 1939 yılında inşa edilmiş olup sit alanı dışında bulunan bir ahşap camidir. Yapı eğimli bir arazi üzerine dikdörtgen planla inşa edilmiş olup, kırma çatısı kiremitlerle kaplanmıştır. Kuzeyde yer alan ana girişe beş basamaklı beton merdivenlerle ulaşılmakta ve bu girişin yanında harap durumda olan ve ahşap merdivenli bir ikinci giriş daha bulunmaktadır. Harim kısmının önünde dikdörtgen formda bir ön mekân yer alır; bu mekânın sağında kadınlar mahfiline geçişi sağlayan ahşap merdivenler konumlandırılmıştır. Ön mekândan yeşil boyalı çift kanatlı bir ahşap kapı harim kısmına açılmaktadır. Minber ve vaaz kürsüsü ahşaptan yapılmış olup, beton sıvalı mihrap yeşil renkli yağlı boya ile boyanmıştır. Harim kısmında kare formlu pencereler yer almakta ve zemin ahşaptır. Tavan, sonradan eklendiği anlaşılan ahşap çıtalarla desteklenmiştir. Kadınlar mahfili, ahşap malzemeden inşa edilmiş ve korkuluklarında S profiller kullanılmıştır. Tavan sehimlerle süslenmiştir ve iç mekân, simetrik olmayan kare ve dikdörtgen formlu pencerelerle aydınlatılmaktadır. Ahşap minare, yapı kuzeydoğu köşesinden yükselerek sadece şerefe ve külâh kısmından oluşmaktadır ve kadınlar mahfilinden erişim sağlanmaktadır. Caminin su basman seviyesine kadar olan kısmı moloz taş, üst kısımları ise ahşap malzeme ile inşa edilmiştir. Dış cephe saman katkılı çamur sıvalı olup üzeri kireçle boyanmıştır, ancak çamur sıvalar yer yer dökülmekte olduğu gözlemlenmektedir. 2012 yılında tescillenen yapının tescilinin reddi sebebiyle, Akıncı Köyü Muhtarlığı ve Cami Yaptırma Kurul Başkanlığı tarafından T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'na başvuruda bulunulmuş, ancak bu talep reddedilmiştir.
Vaziyet Planı

Fotoğraflar

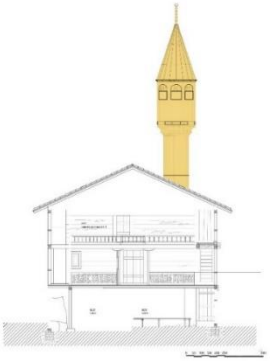
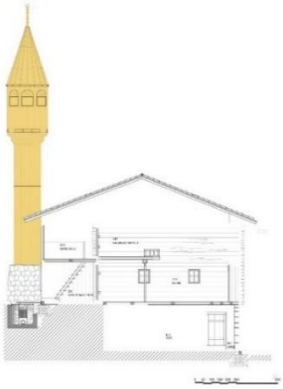
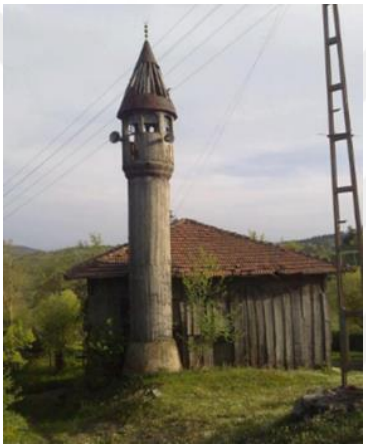
Çizelge 4.46. T-NİK-ALÇ-38 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ									
Yapı Adı	Tokat- Niksar İlçesi, Alçakbel Cami								
Yapı Adresi	Gültepe Köyü								
Pafta / Ada / Parsel	G37C.09.A.3B Pafta, 135 Ada, 1 Parsel								
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi				Yerleşim alanı dışı				
	●								
Mülkiyeti	Vakıflar				Köy tüzel kişiliği				
					●				
Caminin Genel Durum Özellikleri									
Yapı tescil durumu	Tescilli	●			Tescilsiz				
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta		Kötü				
					●				
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon				
			●						
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon		
	●								
Caminin Yapı Malzemesi									
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap		Kâgir				
			●						
Ahşap Minare Özellikleri									
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●			Ahşap yığma				
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik				
	Avlu içinde	Son cemaat			Beden duvarında		Çatı üstünde		
		●							
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi				
	Yapı Avlusu	Son Cemaat			Harim Mahali		Kadınlar Mahfili		
		●							
Minareyi Oluşturan Elemanlar									
Kaide-Kürsü	Kaideli	●			Kaidesiz				
Pabuç	Var	●			Yok				
Gövde	Çokgen				Silindir		●		
Şerefeli							Şerefesiz		
Şerefe üstü		Şerefe altı			Şerefe korkuluğu				
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız		Ahşap	Metal			
	●	●			●				
Petek	Var				Yok		●		
Külah	Düz konik	●			Boğumlu konik				
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan	●			Basamak taşıyıcılı				
Alem	Metal	●			Taş				
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları									
VGM/VBM	KTVKK	DİB			Sözlü kaynak		Alan çalışması		
	●	●			●		●		

Çizelge 4.46. (devam) T-NİK-ALÇ-38 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

<table>
<tr><td colspan="2">Cami Hakkında Genel Tanımlama</td></tr>
<tr><td colspan="2">Alçakbel Camii, M.1895 yılında Tokat Niksar Gültepe Köyü'nde inşa edilmiş olup, 1980 yılında tescillenmiştir. Kare planlı ve çantı tekniğiyle tamamen ahşap malzeme kullanılarak inşa edilen yapı, üç katlıdır. Temeli, 40-45 cm yüksekliğinde moloz taş ile yapılmıştır. Çatı, Marsilya tipi kiremitlerle kırma olarak tasarlanmış; güney cephede sonradan kapatılan ahşap son cemaat yeri bulunmaktadır. Bodrum katında depo ve iki oda bulunurken, bu kat aynı zamanda kadınlar mahfili olarak kullanılmaktadır. Üst katlara ahşap merdivenlerle ulaşılmakta, ana ibadet alanı burada yer almaktadır. Güneydeki girişin yanında taş kaideye oturtulmuş, silindirik gövdeli ahşap bir minare bulunmaktaydı; ancak bu minare 2016 yılında yıkılmıştır. Caminin minaresi, taş kaideli ve düşey ahşap kaplamalı poligonal formuyla, Niksar Hanegah ve Kızılcaören Köyü camilerindeki minarelerle benzer özellikler taşımaktadır. Şerefe bölümü sade olup, minare sivri kurşun kaplı külah ile tamamlanmıştır. Günümüzde cami kullanılmamaktadır.</td></tr>
<tr><td>Vaziyet Planı</td><td>Plan</td></tr>
<tr><td> </td><td> </td></tr>
<tr><td>Görünüş</td><td rowspan="2"> </td></tr>
<tr><td> </td></tr>
</table>

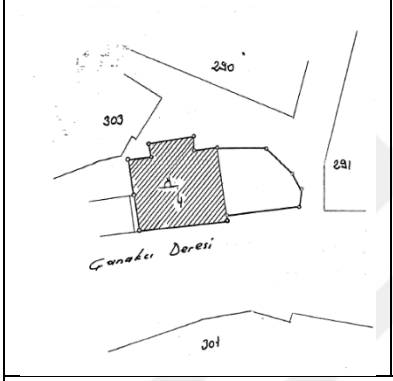
Çizelge 4.46. (devam) T-NİK-ALÇ-38 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

<table>
<tr><td colspan="2">Kesit</td></tr>
<tr><td> </td><td> </td></tr>
<tr><td colspan="2">Fotoğraflar</td></tr>
<tr><td>
Emrullah Şahin Arşivi</td><td> </td></tr>
<tr><td> </td><td> </td></tr>
<tr><td> </td><td> </td></tr>
</table>

Çizelge 4.47. T-NİK-ÇİL-39 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ							
Yapı Adı	Tokat- Niksar İlçesi, Çilhane Cami						
Yapı Adresi	Çepnibey Mahallesi						
Pafta / Ada / Parsel	30,30-Y-A Pafta, 305 Ada, 4 Parsel						
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi		Yerleşim alanı dışı				
	●						
Mülkiyeti	Vakıflar		Köy tüzel kişiliği				
	●						
Caminin Genel Durum Özellikleri							
Yapı tescil durumu	Tescilli	●	Tescilsiz				
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta		Kötü		
			●				
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		
			●				
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi	Basit onarım	Restorasyon	Rekonstrüksiyon			
		●					
Caminin Yapı Malzemesi							
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap		Kâgir		
			●				
Ahşap Minare Özellikleri							
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●	Ahşap yığma				
Minarenin konumu	Camiden ayrı		Camiye bitişik				
	Avlu içinde	Son cemaat	Beden duvarında	Çatı üstünde			
				●			
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı		Cami içi				
	Yapı Avlusu	Son Cemaat	Harim Mahali	Kadınlar Mahfili			
				●			
Minareyi Oluşturan Elemanlar							
Kaide-Kürsü	Kaideli		Kaidesiz	●			
Pabuç	Var		Yok	●			
Gövde	Çokgen		Silindir	●			
Şerefeli				Şerefesiz			
Şerefe üstü		Şerefe altı		Şerefe korkuluğu			
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız	Ahşap	Metal		
	●	●		●			
Petek	Var		Yok	●			
Külah	Düz konik	●	Boğumlu konik				
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan	●	Basamak taşıyıcılı				
Alem	Metal	●	Taş				
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları							
VGM/VBM	KTVKK	DİB	Sözlü kaynak	Alan çalışması			
●	●			●			

Çizelge 4.47. (devam) T-NİK-ÇİL-39 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama	
Yapı, Niksar ilçe merkezinde, Çanakçı Deresi'nin kenarında yer almaktadır. H.1102/M.1690 yılına tarihlenen yapı kare planlı caminin üzeri içten düz ahşap tavanla, dıştan kiremit kaplı kırma çatıyla örtülüdür. Caminin kuzeyine son dönemlerde bir sundurma eklenmiştir. Harime bu sundurmadan geçilerek ulaşılan kapıdan geçilir. Caminin mihrabı ve minberi orijinal değildir. Mahfil ise doğu ve batı yönlerden güney cepheye doğru uzatılmış ve "U" formunu almıştır. Camide inşa malzemesi olarak moloz taş ve kerpiç kullanılmıştır. Cami 2005 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından basit onarım kapsamında onarılmıştır. Caminin minaresi, kuzeydoğu köşede çatı üzerinden yükselmektedir. Minareye giriş yapının iç kısmından, mahfil katından sağlanmaktadır. Diğer ahşap minarelere göre uzun tutulan minare gövdesi poligonaldir. Gövdeden şerefeye profilli bir altlıkla geçilmiştir. Dışarıya dilimli kemerlerle açılan balkon tarzı şerefenin üzerinde kurşun kaplı sivri külah yer almaktadır. Minare üzerinde süs unsuru bulunmamaktadır. Cami 1995 yılında tescillenmiştir.	
Vaziyet Planı	Fotoğraflar
	
	
	

Çizelge 4.48. T-NİK-DER-40 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ									
Yapı Adı	Tokat- Niksar İlçesi, Derebağ Cami								
Yapı Adresi	Kayapaşa Mahallesi, Derebağ Mevkii								
Pafta / Ada / Parsel	30.30.2.C Pafta, 354 Ada, 17 Parsel								
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi				Yerleşim alanı dışı				
	●								
Mülkiyeti	Vakıflar				Köy tüzel kişiliği				
					●				
Caminin Genel Durum Özellikleri									
Yapı tescil durumu	Tescilli				Tescilsiz			●	
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta		Kötü				
					●				
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon				
	●								
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon		
	●								
Caminin Yapı Malzemesi									
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap		Kâgir				
			●						
Ahşap Minare Özellikleri									
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●	Ahşap yığma						
Minarenin konumu	Camiden ayrı		Camiye bitişik						
	Avlu içinde	Son cemaat	Beden duvarında		Çatı üstünde				
					●				
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı		Cami içi						
	Yapı Avlusu	Son Cemaat	Harim Mahali		Kadınlar Mahfili				
					●				
Minareyi Oluşturan Elemanlar									
Kaide-Kürsü	Kaideli		Kaidesiz		●				
Pabuç	Var		Yok		●				
Gövde	Çokgen		Silindir		●				
Şerefeli									Şerefesiz
Şerefe üstü		Şerefe altı			Şerefe korkuluğu				
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız		Ahşap	Metal			
	●	●			●				
Petek	Var		Yok		●				
Külah	Düz konik	●	Boğumlu konik						
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan	●	Basamak taşıyıcılı						
Alem	Metal	●	Taş						
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları									
VGM/VBM	KTVKK	DİB	Sözlü kaynak	Alan çalışması					
●	●	●		●					

Çizelge 4.48. (devam) T-NİK-DER-40 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama
Tokat'ın Niksar İlçesi, Kayapaşa Mahallesi'nde konumlanan 1900'lü yıllarda yapıldığı düşünülen Derebağ Cami, mimari ve kültürel önemi dolayısıyla 1999 yılında tescil edilmiştir. Ancak, 2002 yılında yapılan bir değerlendirme sonucunda, Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından tescil listesinden çıkarılmıştır. Bu kararın ardından, cami alanında betonarme bir yapı ve yeni bir minare inşa edilmiştir. Yeniden yapılanma sürecinin bir parçası olarak, 2015 yılında Sivas Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu, caminin çeşmesini tescilleyerek, 2. Derece yapı grubuna dâhil etmiştir.
Vaziyet Planı

Fotoğraflar

Çizelge 4.49. T-NİK-GAZ-41 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ								
Yapı Adı	Tokat- Niksar İlçesi, Gazi Ahmet Cami							
Yapı Adresi	Gazi Ahmet Mahallesi, Ortayol Mevkii							
Pafta / Ada / Parsel	30.30.Y.B Pafta, 255 Ada, 4 Parsel							
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi		Yerleşim alanı dışı					
	●							
Mülkiyeti	Vakıflar		Köy tüzel kişiliği					
	●							
Caminin Genel Durum Özellikleri								
Yapı tescil durumu	Tescilli	●	Tescilsiz					
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta		Kötü			
			●					
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon			
			●					
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi	Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon		
		●						
Caminin Yapı Malzemesi								
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap		Kâgir			
			●					
Ahşap Minare Özellikleri								
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●	Ahşap yığma					
Minarenin konumu	Camiden ayrı		Camiye bitişik					
	Avlu içinde	Son cemaat	Beden duvarında		Çatı üstünde			
	●							
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı		Cami içi					
	Yapı Avlusu	Son Cemaat	Harim Mahali		Kadınlar Mahfili			
			●					
Minareyi Oluşturan Elemanlar								
Kaide-Kürsü	Kaideli	●	Kaidesiz					
Pabuç	Var	●	Yok					
Gövde	Çokgen		Silindir		●			
Şerefeli					Şerefesiz			
Şerefe üstü		Şerefe altı		Şerefe korkuluğu				
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız	Ahşap	Metal			
	●	●		●				
Petek	Var		Yok		●			
Külah	Düz konik	●	Boğumlu konik					
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan	●	Basamak taşıyıcılı					
Alem	Metal	●	Taş					
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları								
VGM/VBM	KTVKK	DİB	Sözlü kaynak	Alan çalışması				
●	●			●				

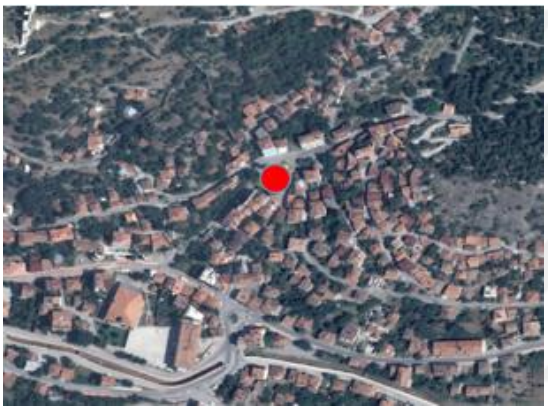
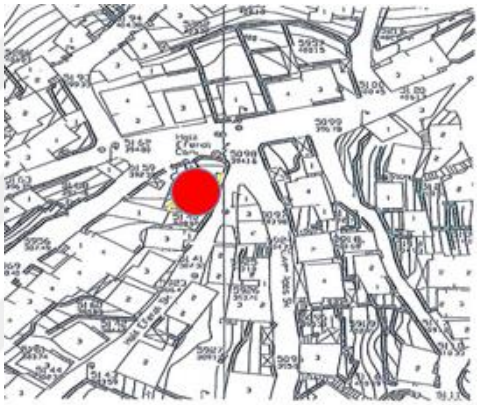
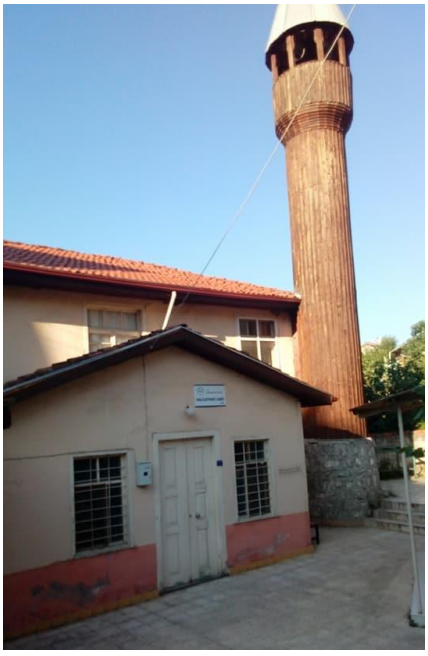
Çizelge 4.49. (devam) T-NİK-GAZ-41 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama
Tokat'ın Niksar İlçesi, Gazi Ahmet Mahallesinde yer alan 1950'li yıllara ait olan ahşap cami kare planlı olup sundurma çatılıdır. Ahşap minare caminin giriş kapısının batı cephesinde dışarda kaide üzerinde yükselmektedir. Cami 2014 tarihinde tescillenmiştir.
Vaziyet Planı

Fotoğraflar

Çizelge 4.50. T-NİK-HAL-42 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ								
Yapı Adı	Tokat- Niksar İlçesi, Halil Efendi Cami							
Yapı Adresi	Çepnibey Mahallesi, Halil Efendi Sokak							
Pafta / Ada / Parsel	30.30-V.B Pafta, 459 Ada, 1 Parsel							
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi				Yerleşim alanı dışı			
	●							
Mülkiyeti	Vakıflar				Köy tüzel kişiliği			
	●							
Caminin Genel Durum Özellikleri								
Yapı tescil durumu	Tescilli	●			Tescilsiz			
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta		Kötü			
			●					
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon			
			●					
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon	
			●					
Caminin Yapı Malzemesi								
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap		Kâgir			
			●					
Ahşap Minare Özellikleri								
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●			Ahşap yığma			
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik			
	Avlu içinde	Son cemaat			Beden duvarında		Çatı üstünde	
	●							
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi			
	Yapı Avlusu	Son Cemaat			Harim Mahali		Kadınlar Mahfili	
					●			
Minareyi Oluşturan Elemanlar								
Kaide-Kürsü	Kaideli	●			Kaidesiz			
Pabuç	Var	●			Yok			
Gövde	Çokgen				Silindir		●	
Şerefeli							Şerefesiz	
Şerefe üstü		Şerefe altı			Şerefe korkuluğu			
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız		Ahşap	Metal		
	●	●			●			
Petek	Var				Yok		●	
Külah	Düz konik	●			Boğumlu konik			
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan	●			Basamak taşıyıcılı			
Alem	Metal	●			Taş			
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları								
VGM/VBM	KTVKK	DİB			Sözlü kaynak		Alan çalışması	
●	●						●	

Çizelge 4.50. (devam) T-NİK-HAL-42 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

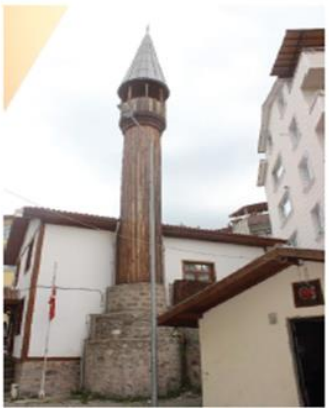
Cami Hakkında Genel Tanımlama
Tokat ilinin Niksar ilçesi, Çepnibey Mahallesi'nde, sit alanı dışında bulunan tapunun 459 ada, 1 nolu parselinde kayıtlı, Vakıflar Genel Müdürlüğü mülkiyetinde olan, 1950'li yıllara ait halk mimarisi örneği olan Halil Efendi Cami 1947 yılında yapılmış olup caminin bahçesinde ve wc ve şadırvanı yer almaktadır. Minare ahşaptan yapılmış olup cami dikdörtgen plana sahip olup, ahşap karkas arası kerpiç dolgulu sistemde inşa edilmiştir ve duvarlarının üzeri çamur sıva ile sıvanmıştır. Bahçe duvarında Hicri 1121 tarihli bir çeşme yer almaktadır. Son cemaat yeri giriş kuzey cephesinden olup, sol tarafında imam evi, sağ tarafında ise dışarı ile bağlantılı kadınlar mahfiline çıkmaktadır. Kadınlar mahfilini ahşap direkleri birbirine bağlayan kemerler ile taşınmaktadır. Mihrap yağlı boya ile boyanmıştır. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşap ve sade tasarımlıdır. Caminin tavanı ahşap ters tavandır. Caminin kuzeybatı köşesinde yer alan minare silindirik kaideli beton sıvalı olup, diğer kısımlar ahşaptan yapılmıştır. Minarenin gövdesine dikey çıtalarla çokgen bir görünüm kazandırılan cami 2014 tarihinde tescillenmiştir.
Vaziyet Planı

Fotoğraflar

Çizelge 4.51. T-NİK-HAN-43 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ									
Yapı Adı	Tokat- Niksar İlçesi, Hanegah Cami								
Yapı Adresi	Kültür Mahallesi, Ayvaz Sokak, No:39								
Pafta / Ada / Parsel	3-27-C.a Pafta, 487 Ada, 30 Parsel								
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi				Yerleşim alanı dışı				
	●								
Mülkiyeti	Vakıflar				Köy tüzel kişiliği				
	●								
Caminin Genel Durum Özellikleri									
Yapı tescil durumu	Tescilli	●			Tescilsiz				
Yapı sağlamlık durumu	İyi				Orta			Kötü	
	●								
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi				Basit onarım			Restorasyon	
								●	
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon		
					●				
Caminin Yapı Malzemesi									
Caminin yapım malzemesi	Taş				Ahşap			Kâgir	
					●				
Ahşap Minare Özellikleri									
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●			Ahşap yığma				
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik				
	Avlu içinde	Son cemaat			Beden duvarında			Çatı üstünde	
					●				
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi				
	Yapı Avlusu	Son Cemaat			Harim Mahali			Kadınlar Mahfili	
								●	
Minareyi Oluşturan Elemanlar									
Kaide-Kürsü	Kaideli	●			Kaidesiz				
Pabuç	Var	●			Yok				
Gövde	Çokgen				Silindir			●	
Şerefeli								Şerefesiz	
Şerefe üstü		Şerefe altı			Şerefe korkuluğu				
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız		Ahşap	Metal			
	●	●			●				
Petek	Var				Yok			●	
Külah	Düz konik	●			Boğumlu konik				
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan	●			Basamak taşıyıcılı				
Alem	Metal	●			Taş				
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları									
VGM/VBM	KTVKK	DİB		Sözlü kaynak		Alan çalışması			
●	●					●			

Çizelge 4.51. (devam) T-NİK-HAN-43 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

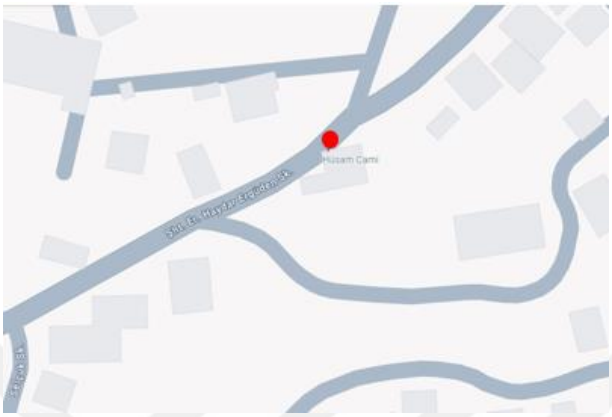
Cami Hakkında Genel Tanımlama
Bu yapı, Tokat'ın Niksar ilçesinin merkezinde, Hanegah Sokak üzerinde yer almaktadır. 1870 (H.1287) yılında inşa edilen yapı, 1999 yılında yerel muhtarlık tarafından Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne gönderilen bir dilekçeyle caminin yıkımı talep edilmiştir. Vakıflar, minarenin yıkılmasını ve tescilin kaldırılmasını önermiş; ancak, bu öneri Kayseri Koruma Kurulu tarafından reddedilmiştir. Kurul, yapının bakım ve onarımının Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğine karar vermiştir. Sonrasında, 2005 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılan cami, günümüzde tamamen yenilenmiş durumdadır. Kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen bir plana sahip olan cami, eğimli bir arazi üzerine kurulmuştur ve ana giriş kapısı kuzey cephesinin merkezinde konumlanmıştır. Cami, 1994 yılında resmi olarak tescillenmiştir.
Vaziyet Planı

Fotoğraflar

Çizelge 4.52. T-NİK-HÜS-44 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ										
Yapı Adı	Tokat- Niksar İlçesi, Hüsam Cami									
Yapı Adresi	Şair Emrah Mahallesi, Karşıbağ Mevki									
Pafta / Ada / Parsel	372 Ada, 1 Parsel									
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi				Yerleşim alanı dışı					
	●									
Mülkiyeti	Vakıflar				Köy tüzel kişiliği					
	●									
Caminin Genel Durum Özellikleri										
Yapı tescil durumu	Tescilli	●			Tescilsiz					
Yapı sağlamlık durumu	İyi				Orta				Kötü	
					●					
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi				Basit onarım				Restorasyon	
					●					
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon			
					●					
Caminin Yapı Malzemesi										
Caminin yapım malzemesi	Taş				Ahşap				Kâgir	
					●					
Ahşap Minare Özellikleri										
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●			Ahşap yığma					
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik					
	Avlu içinde	Son cemaat			Beden duvarında				Çatı üstünde	
					●					
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi					
	Yapı Avlusu	Son Cemaat			Harim Mahali				Kadınlar Mahfili	
									●	
Minareyi Oluşturan Elemanlar										
Kaide-Kürsü	Kaideli	●			Kaidesiz					
Pabuç	Var	●			Yok					
Gövde	Çokgen				Silindir				●	
Şerefeli									Şerefesiz	
Şerefe üstü		Şerefe altı			Şerefe korkuluğu					
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız		Ahşap	Metal				
	●	●			●					
Petek	Var				Yok				●	
Külah	Düz konik	●			Boğumlu konik					
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan	●			Basamak taşıyıcılı					
Alem	Metal	●			Taş					
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları										
VGM/VBM	KTVKK	DİB			Sözlü kaynak				Alan çalışması	
●	●								●	

Çizelge 4.52. (devam) T-NİK-HÜS-44 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama
Tokat İli Niksar İlçesi Şair Emrah Mahallesi'nde sit alanı dışında bulunan 1950'li yıllarda yapıldığı düşünülen Hüsam Cami 2014 yılında tescillenmiştir.
Vaziyet Planı

Fotoğraflar

Çizelge 4.53. T-NİK-NAL-45 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ										
Yapı Adı	Tokat- Niksar İlçesi, Nalbantlar Cami									
Yapı Adresi	Cepnibey Mahallesi Fatih Sultan Mehmet Caddesi									
Pafta / Ada / Parsel	171 Ada, 57 Parsel									
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi				Yerleşim alanı dışı					
	●									
Mülkiyeti	Vakıflar				Köy tüzel kişiliği					
	●									
Caminin Genel Durum Özellikleri										
Yapı tescil durumu	Tescilli		●		Tescilsiz					
Yapı sağlamlık durumu	İyi			Orta			Kötü			
				●						
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi			Basit onarım			Restorasyon			
							●			
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon			
							●			
Caminin Yapı Malzemesi										
Caminin yapım malzemesi	Taş			Ahşap			Kâgir			
				●						
Ahşap Minare Özellikleri										
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet		●		Ahşap yığma					
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik					
	Avlu içinde		Son cemaat		Beden duvarında		Çatı üstünde			
							●			
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi					
	Yapı Avlusu		Son Cemaat		Harim Mahali		Kadınlar Mahfili			
							●			
Minareyi Oluşturan Elemanlar										
Kaide-Kürsü	Kaideli				Kaidesiz		●			
Pabuç	Var				Yok		●			
Gövde	Çokgen				Silindir		●			
Şerefeli							Şerefesiz			
Şerefe üstü			Şerefe altı				Şerefe korkuluğu			
Açık	Kapalı		Çıkmalı	Çıkmasız			Ahşap	Metal		
●			●				●			
Petek	Var			●	Yok					
Külah	Düz konik			●	Boğumlu konik					
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan			●	Basamak taşıyıcılı					
Alem	Metal			●	Taş					
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları										
VGM/VBM		KTVKK		DİB		Sözlü kaynak		Alan çalışması		
●				●				●		

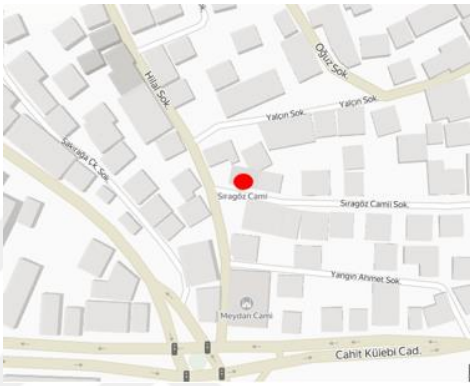
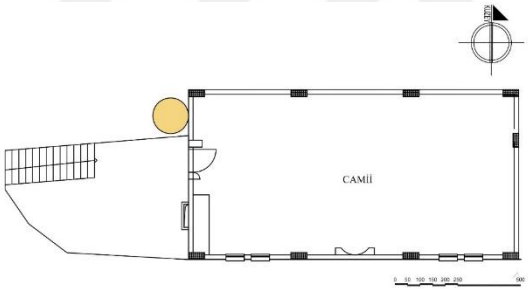
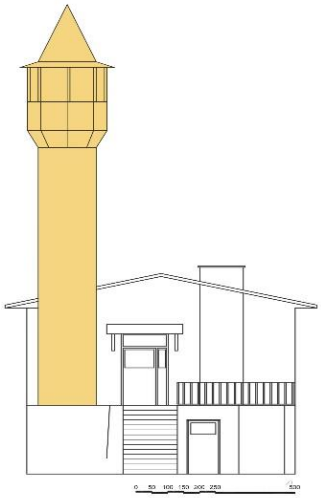
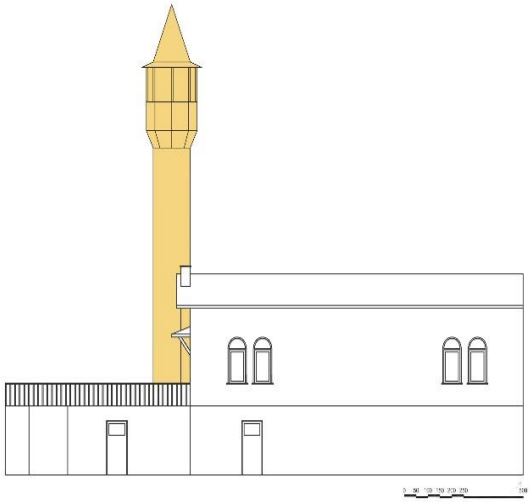
Çizelge 4.53. (devam) T-NİK-NAL-45 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

<table>
<tr><td colspan="2">Cami Hakkında Genel Tanımlama</td></tr>
<tr><td colspan="2">Tokat'ın Niksar ilçesine bağlı Cepnibey Mahallesi'nde, Fatih Sultan Mehmet Caddesi üzerinde yer alan 1950’li yıllarda yapıldığı düşünülen Nalbantlar Camii, 2008 yılında kapsamlı bir onarım sürecinden geçmiştir.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Vaziyet Planı</td></tr>
<tr><td colspan="2">
</td></tr>
<tr><td colspan="2">Fotoğraflar</td></tr>
<tr><td>
</td><td> </td></tr>
</table>

Çizelge 4.54. T-NİK-SIR-46 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ								
Yapı Adı	Tokat- Niksar İlçesi, Sıragöz Cami							
Yapı Adresi	İsmetpaşa Mahallesi Fatih Sultan Mehmet Caddesi							
Pafta / Ada / Parsel	30-30-S.C Pafta, 23 Ada, 22 Parsel							
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi				Yerleşim alanı dışı			
	●							
Mülkiyeti	Vakıflar				Köy tüzel kişiliği			
	●							
Caminin Genel Durum Özellikleri								
Yapı tescil durumu	Tescilli				Tescilsiz		●	
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta		Kötü			
			●					
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon			
					●			
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon	
							●	
Caminin Yapı Malzemesi								
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap		Kâgir			
					●			
Ahşap Minare Özellikleri								
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●			Ahşap yığma			
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik			
	Avlu içinde	Son cemaat			Beden duvarında		Çatı üstünde	
	●							
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi			
	Yapı Avlusu	Son Cemaat			Harim Mahali		Kadınlar Mahfili	
	●							
Minareyi Oluşturan Elemanlar								
Kaide-Kürsü	Kaideli	●			Kaidesiz			
Pabuç	Var	●			Yok			
Gövde	Çokgen				Silindir		●	
Şerefeli							Şerefesiz	
Şerefe üstü		Şerefe altı			Şerefe korkuluğu			
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız		Ahşap	Metal		
	●	●			●			
Petek	Var				Yok		●	
Külah	Düz konik	●			Boğumlu konik			
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan	●			Basamak taşıyıcılı			
Alem	Metal	●			Taş			
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları								
VGM/VBM	KTVKK	DİB			Sözlü kaynak		Alan çalışması	
●	●	●					●	

Çizelge 4.54. (devam) T-NİK-SIR-46 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama
Tokat ili Niksar İlçesi'nde yer alan Sıragöz Camii, Danişmentliler döneminde kurulmuş ve zamanla bölgenin önemli manevi merkezlerinden biri haline gelmiştir. Yapı, mahalle halkı tarafından finanse edilerek 1952 yılında yaptırılmıştır. Yapı 2014 yılında tescilden çıkarılıp öncesinde ahşap ve kerpiç kâgir olarak yapılmış olan cami yıkılarak betonarme olarak yeniden inşa edilmiştir. Önceleri ahşap ve kerpiç kâgir yapıda olan cami, onarım sırasında tamamen yıkılarak yenilenmiştir. Yaptıran Mahalle Halkıdır.
Vaziyet Planı

Plan

Görünüş

Çizelge 4.54. (devam) T-NİK-SIR-46 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Fotoğraflar	
	
	
	
	

Çizelge 4.55. T-RES-KIZ-47 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ								
Yapı Adı	Tokat- Reşadiye İlçesi, Kızılcaören Cami							
Yapı Adresi	Kızılcaören Kasabası							
Pafta / Ada / Parsel	5 Pafta, 1009 Parsel							
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi		Yerleşim alanı dışı	
	●			
Mülkiyeti	Vakıflar		Köy tüzel kişiliği	
			●	
Caminin Genel Durum Özellikleri								
Yapı tescil durumu	Tescilli	●	Tescilsiz	
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta		Kötü	
			●			
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon	
					●	
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon	
							●	
Caminin Yapı Malzemesi								
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap		Kâgir	
					●	
Ahşap Minare Özellikleri								
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●	Ahşap yığma	
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik			
	Avlu içinde		Son cemaat		Beden duvarında		Çatı üstünde	
	●							
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi			
	Yapı Avlusu		Son Cemaat		Harim Mahali		Kadınlar Mahfili	
	●							
Minareyi Oluşturan Elemanlar								
Kaide-Kürsü	Kaideli	●	Kaidesiz	
Pabuç	Var	●	Yok	
Gövde	Çokgen		Silindir	●
Şerefeli								Şerefesiz
Şerefe üstü		Şerefe altı			Şerefe korkuluğu			
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız		Ahşap	Metal		
	●	●			●			
Petek	Var		Yok	●
Külah	Düz konik	●	Boğumlu konik	
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan	●	Basamak taşıyıcılı	
Alem	Metal	●	Taş	
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları					
VGM/VBM	KTVKK	DİB	Sözlü kaynak	Alan çalışması
●	●			●

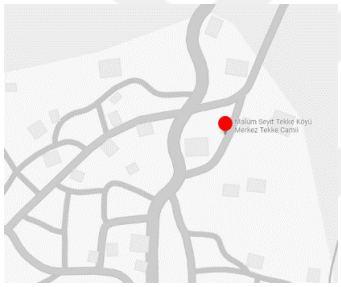
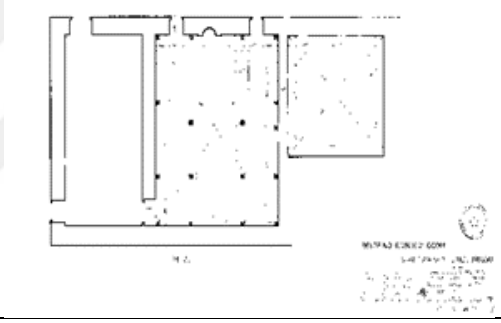
Çizelge 4.55. (devam) T-RES-KIZ-47 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama
Kızılcaören Camii, Tokat'ın Reşadiye İlçesi'ne bağlı Kızılcaören Köyü'nde yer alan, moloz taş ve ahşap malzeme kullanılarak inşa edilmiş, dikdörtgen planlı bir yapıdır. Duvarların kalınlığı ve farklı boyutlardaki pencereler cephelere dinamik bir görünüm kazandırırken, piramidal çatısı dikkat çekmektedir. İç mekân, kare formuna dönüştürülmüş harim ve kadınlara ayrılan mahfil bölümü ile ikiye ayrılmıştır. Ahşap minber ve vaaz kürsüsü sade bir tasarıma sahiptir. Harimin tavanı, köşe birleşimlerinden başlayarak iç içe yerleştirilen ahşap kalaslarla oluşturulmuş kareler ve merkezi bir göbek ile dikkat çekmektedir. Minare, kuzeydoğu köşede, kare planlı kesme taş ve beton kaide üzerine oturtulmuş olup, ahşap gövdesi saçla kaplanmıştır. Şerefe ile külah arasındaki balkon benzeri tasarım, Osmanlı mimarisinin 18. yüzyıl başlarından itibaren görülen özellikleriyle uyumludur. Mihrabın tasarımı ise 19. yüzyıl Anadolu stiliyle benzerlik göstermektedir. Bu mimari detaylar, yapının 18. veya 19. yüzyıla tarihlenebileceğini düşündürmektedir. 1994 yılında tescillenen cami, 1997 ve 2003 yıllarındaki yıkım başvurularının reddedilmesiyle korunmuş, bugüne kadar ayakta kalmayı başarmıştır.
Vaziyet Planı / Fotoğraflar

Çizelge 4.56. T-SUL-MAS-48 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ								
Yapı Adı	Tokat- Sulusaray İlçesi, Malum Seyid Cami							
Yapı Adresi	Dutluca Kasabası							
Pafta / Ada / Parsel	5 Pafta, 3077 Parsel							
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi				Yerleşim alanı dışı			
	●							
Mülkiyeti	Vakıflar				Köy tüzel kişiliği			
					●			
Caminin Genel Durum Özellikleri								
Yapı tescil durumu	Tescilli	●			Tescilsiz			
Yapı sağlamlık durumu	İyi			Orta			Kötü	
				●				
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi			Basit onarım			Restorasyon	
							●	
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon	
							●	
Caminin Yapı Malzemesi								
Caminin yapım malzemesi	Taş			Ahşap			Kâgir	
							●	
Ahşap Minare Özellikleri								
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●			Ahşap yığma			
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik			
	Avlu içinde	Son cemaat			Beden duvarında		Çatı üstünde	
	●							
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi			
	Yapı Avlusu	Son Cemaat			Harim Mahali		Kadınlar Mahfili	
	●							
Minareyi Oluşturan Elemanlar								
Kaide-Kürsü	Kaideli	●			Kaidesiz			
Pabuç	Var	●			Yok			
Gövde	Çokgen				Silindir		●	
Şerefeli							Şerefesiz	
Şerefe üstü		Şerefe altı			Şerefe korkuluğu			
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız		Ahşap	Metal		
	●	●			●			
Petek	Var				Yok		●	
Külah	Düz konik	●			Boğumlu konik			
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan	●			Basamak taşıyıcılı			
Alem	Metal	●			Taş			
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları								
VGM/VBM	KTVKK	DİB			Sözlü kaynak		Alan çalışması	
●	●						●	

Çizelge 4.56. (devam) T-SUL-MAS-48 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama	
Malum Seyit Camii ve Türbesi, Tokat ili, Sulusaray ilçesi, Dutluca Kasabası'nda bulunan tarihi bir yapıdır. Bu yapı, 15. yüzyılda ahşap ve kerpiç malzemeler kullanılarak inşa edilmiş 1995 tarihinde Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir. Cami ve türbe kompleksi, kuzeyden güneye doğrultuda dikdörtgen bir plan üzerinde kurulmuş olup, camiye güney ve doğu cepheden olmak üzere iki ayrı kapıdan girilmektedir. Son cemaat yerinin batı cephesinin kuzey duvara yakın kısmında yapının asıl giriş kapısı yer almaktadır. Caminin çatısı ortada iki dairesel ahşap sütun ve kenarlarda duvarlara bitişik dikdörtgen kesitli ahşap sütunlarla desteklenmiştir. Çatının kuzey-güney doğrultusunda üç nef olarak düzenlendiği, orta nefin yanlara göre daha yüksek yapıldığı görülmektedir. Bu neflerde yuvarlak ve dikdörtgen kesitli ahşap kirişler kullanılmış, üst örtüdeki sütun başlıkları ile ahşap kirişlerin birleşimleri orijinal halini korumaktadır. Caminin batı tarafına sonradan bir eklenti yapılmış; bu bölüm alt katta harim mahali olarak, üst katta ise kadınlar mahfili olarak tasarlanmıştır. Cami içerisinde, batı cephesinde yüksek bir kot üzerinde yer alan bir pencere aracılığıyla türbe kısmına geçiş sağlanmakta, burada üç ahşap sanduka bulunmaktadır. Türbe mekânının üzeri kubbe ile örtülmüştür. Caminin dış kısmında, camii ve türbe mekânlarının üzeri ahşap çatı ve kiremit ile kaplanmıştır. Caminin orijinal ahşap minaresi yıkılarak yerine betonarme minare eklenmiştir.	
Vaziyet Planı	Plan
	
Fotoğraflar	
	
	

Çizelge 4.57. T-TUR-NEC-49 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ							
Yapı Adı	Tokat- Turhal İlçesi, Necip Köyü Cami						
Yapı Adresi	Necip Köyü						
Pafta / Ada / Parsel	6 Pafta, 2345 Parsel						
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi		Yerleşim alanı dışı				
			●				
Mülkiyeti	Vakıflar		Köy tüzel kişiliği				
			●				
Caminin Genel Durum Özellikleri							
Yapı tescil durumu	Tescilli	●	Tescilsiz				
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta		Kötü		
					●		
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		
	●						
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon
	●						
Caminin Yapı Malzemesi							
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap		Kâgir		
					●		
Ahşap Minare Özellikleri							
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet		Ahşap yığma	●			
Minarenin konumu	Camiden ayrı		Camiye bitişik				
	Avlu içinde	Son cemaat	Beden duvarında	Çatı üstünde			
	●						
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı		Cami içi				
	Yapı Avlusu	Son Cemaat	Harim Mahali	Kadınlar Mahfili			
	●						
Minareyi Oluşturan Elemanlar							
Kaide-Kürsü	Kaideli	●	Kaidesiz				
Pabuç	Var	●	Yok				
Gövde	Çokgen	●	Silindir				
Şerefeli							Şerefesiz
Şerefe üstü		Şerefe altı		Şerefe korkuluğu			
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız	Ahşap	Metal		
	●	●			●		
Petek	Var		Yok	●			
Külah	Düz konik		Boğumlu konik	●			
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan	●	Basamak taşıyıcılı				
Alem	Metal	●	Taş				
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları							
VGM/VBM	KTVKK	DİB	Sözlü kaynak	Alan çalışması			
		●	●	●			

Çizelge 4.57. (devam) T-TUR-NEC-49 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

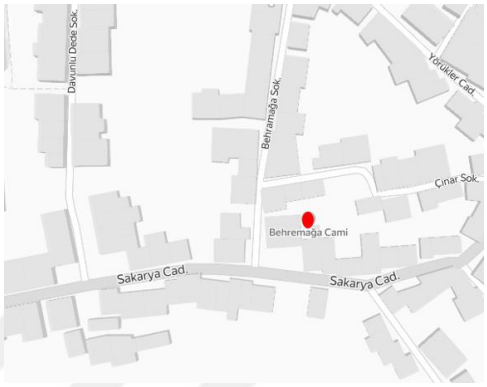
Cami Hakkında Genel Tanımlama
Necip Köyü Camii, Tokat ili Turhal ilçesinde kare planlı, tek kubbeli bir yapıdır. Kerpiç ve ahşap malzeme ile inşa edilen caminin duvarlarında hımış, kubbesinde bağdadî uygulanmıştır. Dilimli ahşap kubbe, bitkisel bezemeli 12 ahşap sütunun taşıdığı 8 kemer üzerine oturmaktadır. Köşelerdeki sütunlar, kubbe geçişindeki pandantifleri desteklemektedir. Cami iç duvarları ve kubbesi kireç sıva ile kaplı olup, sıva üzerinde kalem işi bezemeler bulunmaktadır. Harim kısmına, doğu cephesindeki çift kanatlı ahşap kapıdan girilmektedir. Yapının aydınlatılması, güney cephede üç, doğu ve batı cephelerde birer pencere ile sağlanmıştır. Ayrıca doğu ve batı cephelerde birer gül pencere bulunmaktadır. Zemin ahşap kalıntılar göstermektedir. Kubbe yüksekliği yaklaşık 6,5 m olup, kemer kuşağında ve kubbe merkezinde kalem işi süslemeler dikkat çekmektedir. Kuzeydoğu köşede, taş kaide üzerine inşa edilen ahşap yığma minare, yangın nedeniyle büyük ölçüde zarar görmüştür. Yangın sonucu caminin çatısı da hasar almış olup, yapı 2009 yılında tescillenmiştir.

Vaziyet Planı	Fotoğraflar
	
	
	

Çizelge 4.58. T-ZİL-BEH-50 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ									
Yapı Adı	Tokat- Zile İlçesi, Behramağa Cami								
Yapı Adresi	Zincirli Ülya Mahallesi, Sakarya Caddesi								
Pafta / Ada / Parsel	26.30.T.d Pafta, 49 Ada, 38 Parsel								
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi				Yerleşim alanı dışı				
	●								
Mülkiyeti	Vakıflar				Köy tüzel kişiliği				
	●								
Caminin Genel Durum Özellikleri									
Yapı tescil durumu	Tescilli				Tescilsiz			●	
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta		Kötü				
			●						
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon				
					●				
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi	Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon			
		●							
Caminin Yapı Malzemesi									
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap		Kâgir				
			●						
Ahşap Minare Özellikleri									
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●		Ahşap yığma					
Minarenin konumu	Camiden ayrı			Camiye bitişik					
	Avlu içinde	Son cemaat		Beden duvarında		Çatı üstünde			
						●			
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı			Cami içi					
	Yapı Avlusu	Son Cemaat		Harim Mahali		Kadınlar Mahfili			
				●					
Minareyi Oluşturan Elemanlar									
Kaide-Kürsü	Kaideli			Kaidesiz		●			
Pabuç	Var			Yok		●			
Gövde	Çokgen			Silindir		●			
Şerefeli									Şerefesiz
Şerefe üstü		Şerefe altı			Şerefe korkuluğu				
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız		Ahşap	Metal			
●		●				●			
Petek	Var	●		Yok					
Külah	Düz konik	●		Boğumlu konik					
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan	●		Basamak taşıyıcılı					
Alem	Metal	●		Taş					
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları									
VGM/VBM	KTVKK	DİB		Sözlü kaynak		Alan çalışması			
●	●			●		●			

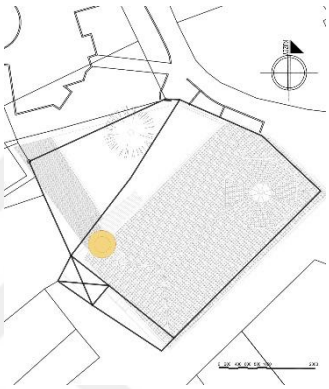
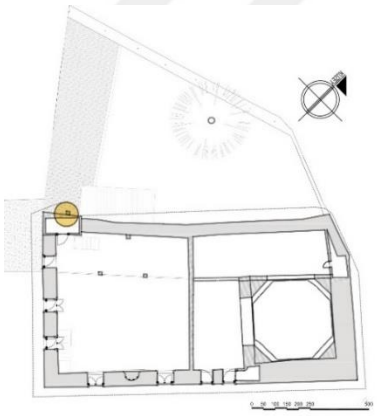
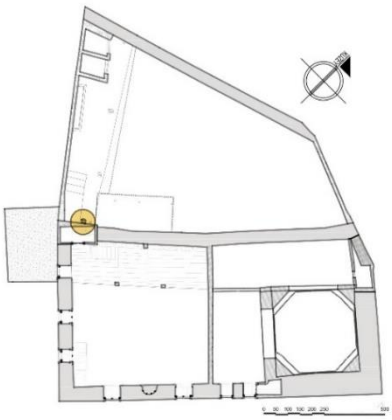
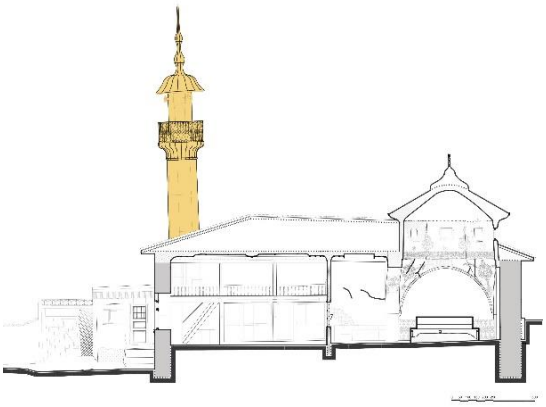
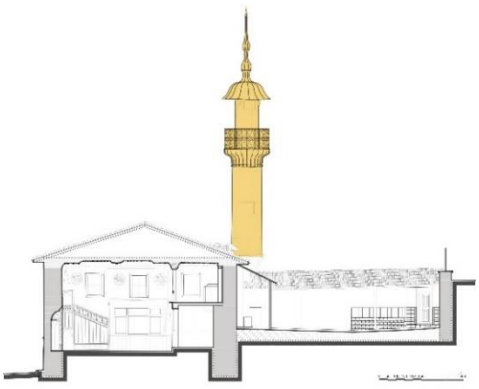
Çizelge 4.58. (devam) T-ZİL-BEH-50 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama
Halk arasında Tahta Minareli Câmi, Garipler Camii olarak da bilinmektedir. Sakarya Caddesi'nin Behramağa Sokağı köşesinde yer almaktadır. Ahşap bir cami olup, 1938 yılında yapılmıştır. Minaresi ahşap olup, tek şerefelidir. Cami 2002 yılında tescilden çıkarılarak betonarme olarak cami ana kütlesi yeniden yapılmıştır.
Vaziyet Planı

Fotoğraflar

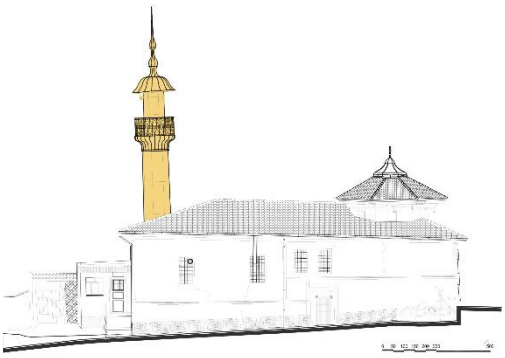
Çizelge 4.59. T-ZİL-BEY-51 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ								
Yapı Adı	Tokat- Zile İlçesi, Beyazıt Cami ve Şeyh Ethem Türbesi							
Yapı Adresi	Alikadı, Beyazıtlı Sokak, No:1							
Pafta / Ada / Parsel	26.27 Db. Pafta, 177 Ada, 2 Parsel							
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi		Yerleşim alanı dışı					
	●							
Mülkiyeti	Vakıflar		Köy tüzel kişiliği					
	●							
Caminin Genel Durum Özellikleri								
Yapı tescil durumu	Tescilli	●	Tescilsiz					
Yapı sağlamlık durumu	İyi		Orta		Kötü			
			●					
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon			
					●			
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon	
							●	
Caminin Yapı Malzemesi								
Caminin yapım malzemesi	Taş		Ahşap		Kâgir			
					●			
Ahşap Minare Özellikleri								
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●	Ahşap yığma					
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik			
	Avlu içinde	Son cemaat			Beden duvarında		Çatı üstünde	
							●	
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi			
	Yapı Avlusu	Son Cemaat			Harim Mahali		Kadınlar Mahfili	
							●	
Minareyi Oluşturan Elemanlar								
Kaide-Kürsü	Kaideli				Kaidesiz		●	
Pabuç	Var				Yok		●	
Gövde	Çokgen				Silindir		●	
Şerefeli								Şerefesiz
Şerefe üstü		Şerefe altı			Şerefe korkuluğu			
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız		Ahşap	Metal		
●		●				●		
Petek	Var		●		Yok			
Külah	Düz konik				Boğumlu konik		●	
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan		●		Basamak taşıyıcılı			
Alem	Metal		●		Taş			
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları								
VGM/VBM	KTVKK	DİB	Sözlü kaynak	Alan çalışması				
●	●			●				

Çizelge 4.59. (devam) T-ZİL-BEY-51 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama
Ali Kadı Mahallesi'nde bulunan Beyazıt Bestami Camii'nin 1206 ve 1305 tarihli iki ayrı yazıtı bulunmaktadır. Cami dikdörtgen planlıdır. İbadet mekânı oldukça yüksek bir tavanla örtülmüştür. Yanındaki minare taş kaide üzerine tek şerefeli, kısa boylu ve yuvarlak gövdelidir. XIX. yüzyılda yapılmış ahşap minarelerin özelliklerini taşımaktadır. Kuzeybatı köşede ise silindirik gövdeli, tek şerefeli minare bulunmaktadır. Caminin kuzeydoğusunda Şeyh Ethem Türbesi yer alır. Kare planlı, pandantif geçişli kubbeyle örtülü türbe, batı ve kuzey yönlerden ahşap örtülü bir revakla çevrilmiştir. İçinde altı adet sanduka bulunan türbede kubbe içi, pandantifler ve duvar yüzeyleri kalemişiyle bezenmiştir.
Vaziyet Planı

Plan

Kesit

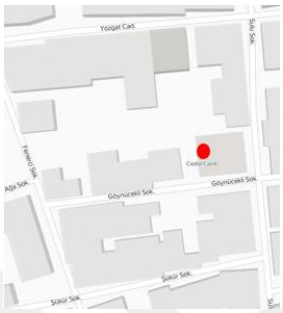
Çizelge 4.59. (devam) T-ZİL-BEY-51 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Görünüş

Fotoğraflar

Çizelge 4.60. T-ZİL-CED-52 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ									
Yapı Adı	Tokat- Zile İlçesi, Cedid Cami								
Yapı Adresi	Cedid Mahallesi, Sulu Sokak, No:18								
Pafta / Ada / Parsel	26.27. D.b. Pafta, 254 Ada, 13 Parsel								
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi				Yerleşim alanı dışı				
	●								
Mülkiyeti	Vakıflar				Köy tüzel kişiliği				
	●								
Caminin Genel Durum Özellikleri									
Yapı tescil durumu	Tescilli	●			Tescilsiz				
Yapı sağlamlık durumu	İyi				Orta			Kötü	
								●	
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi				Basit onarım			Restorasyon	
	●								
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım			Restorasyon			Rekonstrüksiyon
	●								
Caminin Yapı Malzemesi									
Caminin yapım malzemesi	Taş				Ahşap			Kâgir	
								●	
Ahşap Minare Özellikleri									
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet	●			Ahşap yığma				
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik				
	Avlu içinde	Son cemaat			Beden duvarında			Çatı üstünde	
								●	
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi				
	Yapı Avlusu	Son Cemaat			Harim Mahali			Kadınlar Mahfili	
								●	
Minareyi Oluşturan Elemanlar									
Kaide-Kürsü	Kaideli				Kaidesiz			●	
Pabuç	Var				Yok			●	
Gövde	Çokgen				Silindir			●	
Şerefeli									Şerefesiz
Şerefe üstü		Şerefe altı			Şerefe korkuluğu				
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız		Ahşap	Metal			
●		●			●				
Petek	Var	●			Yok				
Külah	Düz konik				Boğumlu konik			●	
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan	●			Basamak taşıyıcılı				
Alem	Metal	●			Taş				
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları									
VGM/VBM	KTVKK	DİB			Sözlü kaynak			Alan çalışması	
●	●				●			●	

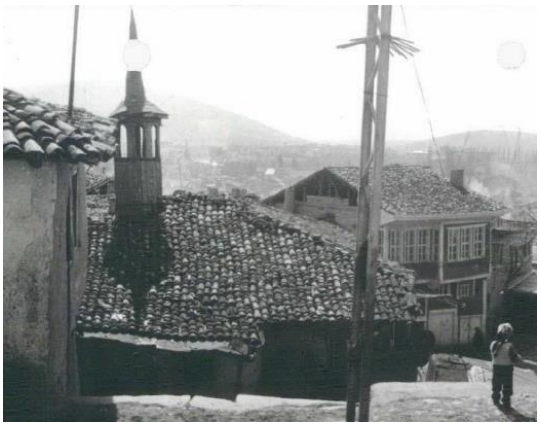
Çizelge 4.60. (devam) T-ZİL-CED-52 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

<table>
<tr><td colspan="2">Cami Hakkında Genel Tanımlama</td></tr>
<tr><td colspan="2">1922 yılında inşa edilen cami, yerel halkla yapılan görüşmeler sonucunda 1920 yılında bir yangın geçirdiği ve minaresinin 1940 yılında yeniden yapıldığı bilgilerine ulaşılmıştır. Tescili olan bu cami ile ilgili olarak, 2004 yılında yapılan bir başvuruda, mevcut caminin yıkılarak yerine yeni bir cami inşa edilmesi talep edilmiştir. Ancak bu talep ilgili kurul tarafından kabul edilmemiştir, böylece cami koruma altına alınmış ve mevcut haliyle muhafaza edilmesine karar verilmiştir.</td></tr>
<tr><td>Vaziyet Planı</td><td>Fotoğraflar</td></tr>
<tr><td> </td><td> </td></tr>
<tr><td> </td><td> </td></tr>
<tr><td colspan="2"> </td></tr>
</table>

Çizelge 4.61. T-ZİL-MOL-53 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

YAPI KİMLİK BELGELERİ									
Yapı Adı	Tokat- Zile İlçesi, Molla Yahya Cami								
Yapı Adresi	Alikadı Mahallesi, Kayacıklı Sk. No:2								
Pafta / Ada / Parsel	26.27 D.B. Pafta, 173 Ada, 1 Parsel								
Caminin Bulunduğu Yer	Yerleşim alanı içi				Yerleşim alanı dışı				
	●								
Mülkiyeti	Vakıflar				Köy tüzel kişiliği				
	●								
Caminin Genel Durum Özellikleri									
Yapı tescil durumu	Tescilli		●		Tescilsiz				
Yapı sağlamlık durumu	İyi			Orta			Kötü		
							●		
Yapının onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi			Basit onarım			Restorasyon		
							●		
Minare onarım geçirme durumu	Onarım geçirmedi		Basit onarım		Restorasyon		Rekonstrüksiyon		
							●		
Caminin Yapı Malzemesi									
Caminin yapım malzemesi	Taş			Ahşap			Kâgir		
							●		
Ahşap Minare Özellikleri									
Ahşap Minare Yapım Tekniği	Ahşap iskelet		●		Ahşap yığma				
Minarenin konumu	Camiden ayrı				Camiye bitişik				
	Avlu içinde		Son cemaat		Beden duvarında		Çatı üstünde		
							●		
Minare girişinin bulunduğu konum	Cami dışı				Cami içi				
	Yapı Avlusu		Son Cemaat		Harim Mahali		Kadınlar Mahfili		
							●		
Minareyi Oluşturan Elemanlar									
Kaide-Kürsü	Kaideli				Kaidesiz		●		
Pabuç	Var				Yok		●		
Gövde	Çokgen		●		Silindir				
Şerefeli							Şerefesiz		
Şerefe üstü		Şerefe altı			Şerefe korkuluğu				
Açık	Kapalı	Çıkmalı		Çıkmasız	Ahşap		Metal		
	●			●	●				
Petek	Var				Yok		●		
Külah	Düz konik				Boğumlu konik		●		
Merdiven	Taşıyıcıya bağlanan		●		Basamak taşıyıcılı				
Alem	Metal		●		Taş				
Yapı Hakkında Edinilen Bilgilerin Kaynakları									
VGM/VBM	KTVKK		DİB		Sözlü kaynak		Alan çalışması		
●	●				●				

Çizelge 4.61. (devam) T-ZİL-MOL-53 kodlu ahşap minareli caminin yapı kimlik belgesi

Cami Hakkında Genel Tanımlama
Tokat'ın Zile ilçesinde, 173 ada, 1 parselde yer alan ve halk arasında Çukur Cami olarak da bilinen bu yapı, 1795 yılında inşa edilmiştir. 1977 yılında tescil edilen cami, 1980 yılında rölöve çalışmaları yapılarak belgelenmiştir. Yapı, geçmişte bir deprem yaşamış ve günümüzde betonarme malzeme kullanılarak yeniden inşa edilmiştir.
Vaziyet Planı

Fotoğraflar

5. BULGULAR

Bu bölümde, minarelerin yapım tekniği, kullanılan malzemeler, minarenin bulunduğu coğrafi konum ve giriş bölümünün yerleşimi detaylı bir şekilde incelenmiştir. Elde edilen veriler, minarelerin mevcut yapısal durumu hakkında kapsamlı bir değerlendirme sunmakta olup, aynı zamanda koruma ve restorasyon çalışmalarına temel oluşturacak niteliktedir. Yapıların güncel koşullarının analiz edilmesi, restorasyon süreçlerinde daha bilinçli ve etkin müdahalelerin yapılabilmesi için önemli bir yer tutmaktadır.

5.1. Minare Yapım Tarihleri

Yapım tarihleri

Camilerin yapım tarihleri Çizelge 5.1'te verilmiştir.

Çizelge 5.1. Camilerin yapım tarihleri

Yapı Adı	Yapım Tarihi
1. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Bozacı Cami	XVI. ile XVII. yy arasında
2. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Buğdaylı Cami	XVIII. yy yenileme
3. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çay(Aşçı Hüseyin Ağa) Cami	XVIII. yy
4. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çelebi Sultan Mehmet Cami	XV. yy
5. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çorbacıoğlu Mescidi	XX. yy
6. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Dobak Cami(Kesik Minare)	XV. ile XVI. yy arasında
7. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Eyüp Çelebi Cami	XVII. yy
8. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Fenerli Cami	XX. yy
9. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Hacı Hasan Cami	XVIII. yy
10. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Piri Baba Cami	XX. yy
11. Amasya İli, Gümüşhacıköy İlçesi, Darphane Cami	XIII. ile XIV. yy arasında
12. Amasya İli, Taşova İlçesi, Baraklı Cami	XIX. yy
13. Amasya İli, Merkez İlçesi, Yörgüç Paşa Cami	XV. yy
14. Çorum İli, İskilip İlçesi, Aşağı Taşlı (Hacı Mürsel) Cami	XV.-XVI. yy
15. Çorum İli, İskilip İlçesi, Çuval (Şadi Bey) Cami	XV.-XVI. yy
16. Çorum İli, İskilip İlçesi, Fazlıoğlu (Yukarı Taşlı) Cami	XVIII. yy
17. Çorum İli, İskilip İlçesi, Kayakoparan Cami	XIX. yy
18. Çorum İli, İskilip İlçesi, Meydan (Hacı Mahmut) Cami	XIX. yy
19. Çorum İli, İskilip İlçesi, Müftü (Hacı Feyzullah Efendi) Cami	XVIII. yy

Çizelge 5.1. (devam) Camilerin yapım tarihleri

20. Çorum İli, Merkez İlçesi, Abdalata(Tekke) Cami ve Türbe	XVI. yy
21. Çorum İli, Merkez İlçesi, İnayetullah Cami	XX. yy
22. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kale Cami	XIX. yy
23. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kellegöz Cami	XVII. yy
24. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kunduzhan(Tabak) Cami	XIX. yy
25. Çorum İli, Merkez İlçesi, Veli Paşa(Abdulbaki) Cami	XVII. yy
26. Çorum İli, Osmancık İlçesi, Ağızsuyu (Gecek) Köyü Cami	XX. yy
27. Tokat İli, Merkez İlçesi, Acepşir Cami	XIVI. yy
28. Tokat İli, Merkez İlçesi, Ahi Paşa Mescidi	XVIII. yy
29. Tokat İli, Merkez İlçesi, Akdeğirmen Cami	XVIII. yy
30. Tokat İli, Merkez İlçesi, Bozatalan Köyü Cami	XVI. ile XVII. yy arasında
31. Tokat İli, Merkez İlçesi, Gözova Köyü Cami	XIX. yy
32. Tokat İli, Merkez İlçesi, Hoca Ahmet Cami	XIX. yy
33. Tokat İli, Merkez İlçesi, Seyid Necmettin Cami	XVIII. yy
34. Tokat İli, Merkez İlçesi, Yolbaşı Cami	XIX. yy
35. Tokat İli, Almus İlçesi, Gümeleönü Cami	XVIII. yy
36. Tokat İli, Artova İlçesi, Yukarı Güçlü Cami	XIX. yy
37. Tokat İli, Niksar İlçesi, Akıncı Köyü Cami	XX. yy
38. Tokat İli, Niksar İlçesi, Alçakbel Cami	XIX. yy
39. Tokat İli, Niksar İlçesi, Çilhane Cami	XVII. yy
40. Tokat İli, Niksar İlçesi, Derebağ Cami	XX. yy
41. Tokat İli, Niksar İlçesi, Gazi Ahmet Cami	XX. yy
42. Tokat İli, Niksar İlçesi, Halil Efendi Cami	XX. yy
43. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hanegah Cami	XIX. yy
44. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hüsam Cami	XX. yy
45. Tokat İli, Niksar İlçesi, Nalbantlar Cami	XX. yy
46. Tokat İli, Niksar İlçesi, Sıragöz Cami	XX. yy
47. Tokat İli, Reşadiye İlçesi, Kızılcaören Cami	XIX. yy
48. Tokat İli, Sulusaray İlçesi, Malum Seyid Cami	XV. yy
49. Tokat İli, Turhal İlçesi, Necip Köyü Cami	Bilinmiyor
50. Tokat İli, Zile İlçesi, Behramağa Cami	XX. yy
51. Tokat İli, Zile İlçesi, Beyazıt Cami ve Şeyh Ethem Türbesi	XIX. yy
52. Tokat İli, Zile İlçesi, Cedid Cami	XX. yy
53. Tokat İli, Zile İlçesi, Molla Yahya Cami	XVIII. yy

Ahşap minareli camilerin yapım tarihleri incelendiğinde, Amasya, Çorum ve Tokat illerinde farklı dönemlere yayıldığı görülmektedir. Amasya ilinde ahşap minareli camiler arasında en erken yapım tarihine sahip olan Darphane Camii (Gümüşhacıköy) (A-GÜM-DRP-11), XIII. ile XIV. yüzyıllar arasında inşa edilmiştir. En geç yapım tarihine sahip olanlar ise XX. yüzyılda inşa edilen Çorbacıoğlu Mescidi (A-MZF-ÇOR-5), Fenerli Camii (A-MZF-FEN-8) ve Piri Baba Camii (A-MZF-PRB-10)'dir. Amasya'da XVIII. yüzyıl, özellikle Buğdaylı

Camii (A-MZF-BGD-2), Çay Camii (A-MZF-ÇAY-3) ve Hacı Hasan Camii (A-MZF-HH-9) gibi camilerin inşa edildiği yoğun bir dönem olmuştur.

Çorum ilindeki ahşap minareli camilerde ise en erken yapım tarihleri XV. ile XVI. yüzyıllar arasında inşa edilen Aşağı Taşlı Camii (Ç-İSK-AŞT-14) ve Çuval Camii (Ç-İSK-ÇUV-15) olarak kaydedilmiştir. En geç yapım tarihine sahip olan camiler arasında XX. yüzyılda inşa edilen İnayetullah Camii (Ç-MRK-İNA-21) ve Ağızsuyu Köyü Camii (Ç-OSM-AGZ-26) yer almaktadır. Çorum'da ahşap minareli camiler için yoğunlukla XIX. yüzyıl, Kayakoparan Camii (Ç-İSK-KAY-17), Meydan Camii (Ç-İSK-MYD-18), Kale Camii (Ç-MRK-KAL-22) ve Kunduzhan Camii (Ç-MRK-KUN-24) gibi yapılarla dikkat çekmektedir.

Tokat ilinde ise en erken yapım tarihine sahip olan Malum Seyid Camii (T-SUL-MAS-48), XV. yüzyılda inşa edilmiştir. En geç yapım tarihleri ise XX. yüzyılda inşa edilen Akıncı Köyü Camii (T-NİK-AKN-37), Derebağ Camii (T-NİK-DER-40), Behramağa Camii (T-ZİL-BEH-50) ve Cedid Camii (T-ZİL-CED-52) gibi yapılarda görülmektedir. Tokat'ta XVIII. yüzyıl, Ahi Paşa Mescidi (T-MRK-AHİ-28), Akdeğirmen Camii (T-MRK-AKD-29), Seyid Necmettin Camii (T-MRK-SEY-33) ve Molla Yahya Camii (T-ZİL-MOL-53) gibi yapıların inşasıyla önemli bir dönem olmuştur.

Bu değerlendirme, Amasya'da ahşap minareli camiler için en erken yapım tarihini XIII.-XIV. yüzyıllar arasında, Çorum ve Tokat'ta ise XV.-XVI. yüzyıllar arasında başlatırken, her üç ilde de XX. yüzyıl en geç yapım dönemini temsil etmektedir. Ayrıca, Amasya'da XVIII. yüzyıl, Çorum ve Tokat'ta ise XIX. yüzyıl inşaat yoğunluğu açısından öne çıkmaktadır. Bu durum, ahşap minareli camilerin tarihsel gelişim sürecinde bölgesel farklılıkları ve yapılaşma dinamiklerini yansıtmaktadır.

Çizelge 5.16'te, çalışma kapsamında incelenen 53 adet ahşap minarenin tipolojilerini bir arada değerlendirmek amacıyla, yapım tekniği, minarenin konumu, girişinin yer aldığı bölüm ve minareyi oluşturan ana mimari elemanlar (kaide, pabuç, gövde, şerefe, petek, külah, merdiven ve alem) gibi unsurlar detaylı bir şekilde sunulmuştur.

5.2. Minare Yapım Tekniği

Tokat, Amasya ve Çorum illerinde incelenen 53 adet ahşap minareli caminin yapım teknikleri detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Bu minarelerden 49 tanesi ahşap iskelet yapım tekniği ile 4 tanesi (T-MRK-AKD-29, T-MRK-BZT-30, T-ART-YUK-36 ve T-TUR-NEC-49) ahşap yığma tekniği ile inşa edilmiştir (Çizelge 5.2 ve Çizelge 5.3). Buna göre ahşap iskelet yapım tekniğiyle inşa edilen minarelerin oranı %92, ahşap yığma tekniğiyle inşa edilenlerin oranı ise %8'dir (Şekil 5.1).

Çizelge 5.2. Minare yapım tekniği ile ilgili sayısal veriler

Ahşap iskelet	Ahşap yığma	Toplam Ahşap Minare Sayısı
49	4	53

Çizelge 5.3. Minare yapım tekniği

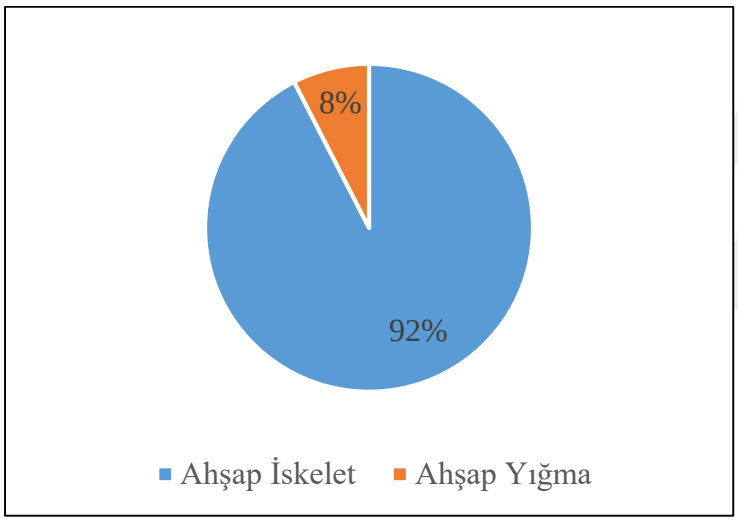
Yapı Adı	Ahşap İskelet	Ahşap Yığma
1. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Bozacı Cami	.	
2. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Buğdaylı Cami	.	
3. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çay(Aşçı Hüseyin Ağa) Cami	.	
4. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çelebi Sultan Mehmet Cami	.	
5. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çorbacıoğlu Mescidi	.	
6. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Dobak Cami(Kesik Minare)	.	
7. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Eyüp Çelebi Cami	.	
8. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Fenerli Cami	.	
9. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Hacı Hasan Cami	.	
10. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Piri Baba Cami	.	
11. Amasya İli, Gümüşhacıköy İlçesi, Darphane Cami	.	
12. Amasya İli, Taşova İlçesi, Baraklı Cami	.	
13. Amasya İli, Merkez İlçesi, Yörgüç Paşa Cami	.	
14. Çorum İli, İskilip İlçesi, Aşağı Taşlı (Hacı Mürsel) Cami	.	
15. Çorum İli, İskilip İlçesi, Çuval (Şadi Bey) Cami	.	

Çizelge 5.3. (devam) Minare yapım tekniği

16. Çorum İli, İskilip İlçesi, Fazlıoğlu (Yukarı Taşlı) Cami	.	
17. Çorum İli, İskilip İlçesi, Kayakoparan Cami	.	
18. Çorum İli, İskilip İlçesi, Meydan (Hacı Mahmut) Cami	.	
19. Çorum İli, İskilip İlçesi, Müftü (Hacı Feyzullah Efendi) Cami	.	
20. Çorum İli, Merkez İlçesi, Abdalata(Tekke) Cami ve Türbe	.	
21. Çorum İli, Merkez İlçesi, İnayetullah Cami	.	
22. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kale Cami	.	
23. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kellegöz Cami	●	
24. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kunduzhan(Tabak) Cami	.	
25. Çorum İli, Merkez İlçesi, Veli Paşa(Abdulbaki) Cami	.	
26. Çorum İli, Osmancık İlçesi, Ağızsuyu (Gecek) Köyü Cami	.	
27. Tokat İli, Merkez İlçesi, Acepşir Cami	.	
28. Tokat İli, Merkez İlçesi, Ahi Paşa Mescidi	.	
29. Tokat İli, Merkez İlçesi, Akdeğirmen Cami		.
30. Tokat İli, Merkez İlçesi, Bozatalan Köyü Cami		.
31. Tokat İli, Merkez İlçesi, Gözova Köyü Cami	.	
32. Tokat İli, Merkez İlçesi, Hoca Ahmet Cami	.	
33. Tokat İli, Merkez İlçesi, Seyid Necmettin Cami	.	
34. Tokat İli, Merkez İlçesi, Yolbaşı Cami	.	
35. Tokat İli, Almus İlçesi, Gümeleönü Cami	.	
36. Tokat İli, Artova İlçesi, Yukarı Güçlü Cami		.
37. Tokat İli, Niksar İlçesi, Akıncı Köyü Cami	.	
38. Tokat İli, Niksar İlçesi, Alçakbel Cami	.	
39. Tokat İli, Niksar İlçesi, Çilhane Cami	.	
40. Tokat İli, Niksar İlçesi, Derebağ Cami	.	
41. Tokat İli, Niksar İlçesi, Gazi Ahmet Cami	.	
42. Tokat İli, Niksar İlçesi, Halil Efendi Cami	.	
43. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hanegah Cami	.	
44. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hüsam Cami	.	
45. Tokat İli, Niksar İlçesi, Nalbantlar Cami	.	
46. Tokat İli, Niksar İlçesi, Sıragöz Cami	.	

Çizelge 5.3. (devam) Minare yapım tekniği

47. Tokat İli, Reşadiye İlçesi, Kızılcaören Cami	.	
48. Tokat İli, Sulusaray İlçesi, Malum Seyid Cami	.	
49. Tokat İli, Turhal İlçesi, Necip Köyü Cami		.
50. Tokat İli, Zile İlçesi, Behramağa Cami	.	
51. Tokat İli, Zile İlçesi, Beyazıt Cami ve Şeyh Ethem Türbesi	.	
52. Tokat İli, Zile İlçesi, Cedid Cami	.	
53. Tokat İli, Zile İlçesi, Molla Yahya Cami	.	

Şekil 5.1. Minare yapım tekniği

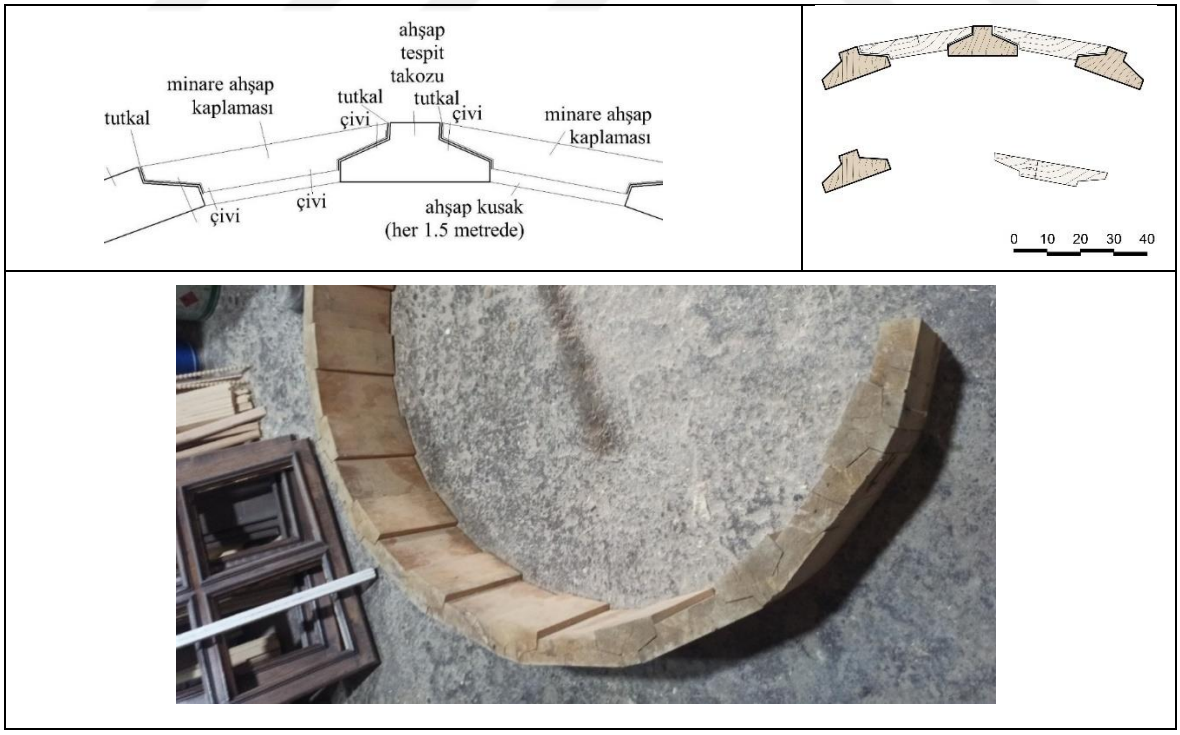
Ahşap iskelet yapım tekniği

Ahşap iskelet yapım tekniği, yapının ana taşıyıcı elemanlarını oluşturmak için ahşap kiriş ve direklerin kullanıldığı bir yöntemdir. Bu teknikte, ahşap elemanlar bir iskelet oluşturarak minarenin yük taşıma kapasitesini sağlar. İskelet sistemi, hem yatay hem de dikey kuvvetlere karşı direnç gösterir ve yapı stabilitesini artırır. Ahşap iskelet yapım tekniği, esnekliği ve hafifliği sayesinde depreme karşı dayanıklılık sağlar. Ahşap iskelet yapılarında, bağlantı noktaları genellikle geleneksel ahşap bağlantı yöntemleri ile yapılmaktadır.

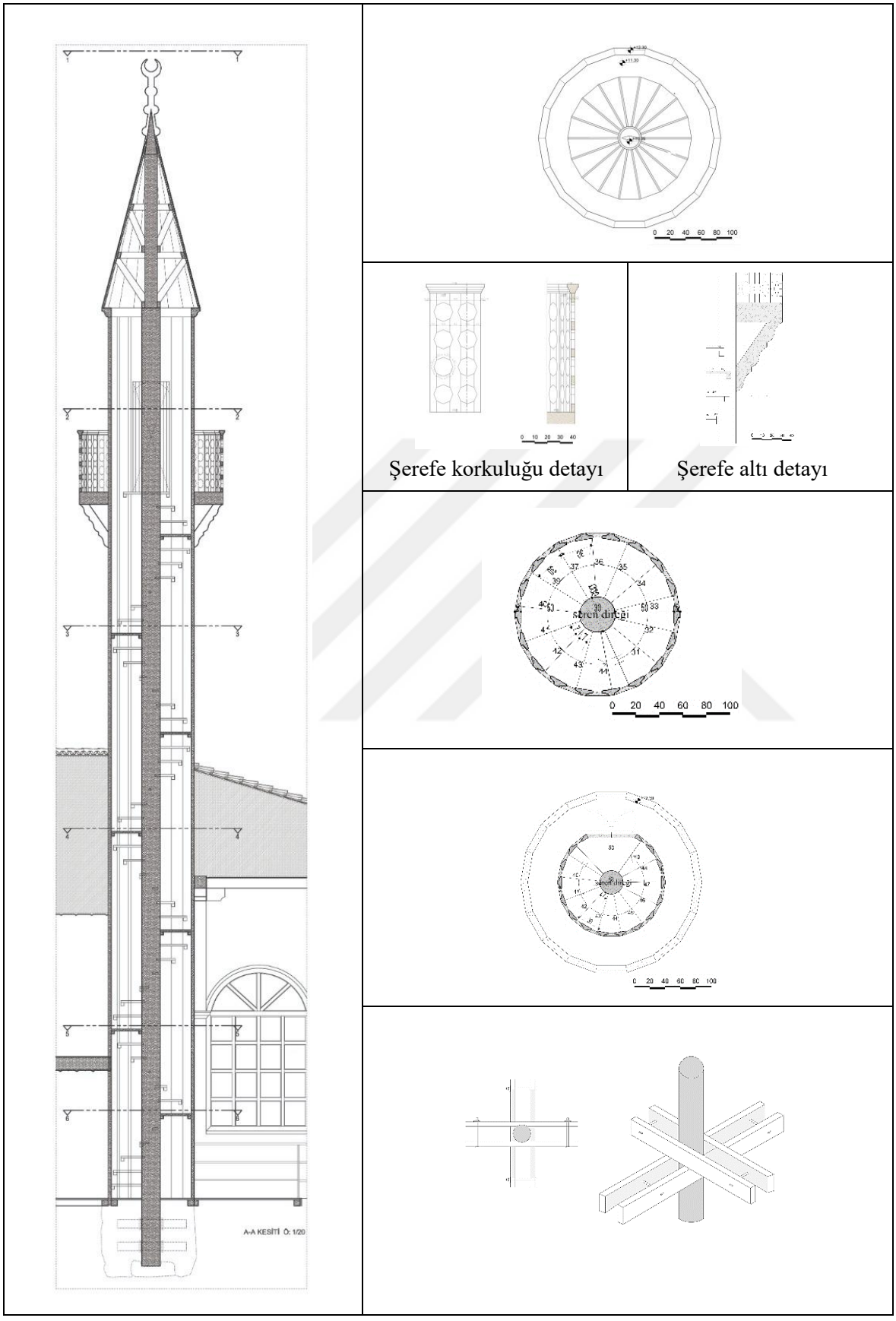
Ahşap minare gövdelerinde uygulanan iskelet yapım tekniği, 5 cm kalınlığında, 15 cm genişliğinde ve yaklaşık 3 metre uzunluğundaki ahşap kalasların bir araya getirilmesiyle hayata geçirilmektedir. Kalasların birleştirilmesinde kullanılan erkek ve dişi zıvanalı geçme yöntemi, elemanların birbirine sıkıca oturmasını sağlayarak yapısal bütünlüğü destekler. Bu

teknik sayesinde, ahşap elemanlar hem yatay hem de dikey doğrultuda açılı kesilerek şaşırtmalı bir düzenle monte edilir. Böylelikle, gövde genişliği, geçme tekniğiyle birleştirilen elemanların tam kaplama sağlamasıyla tamamlanır. 3 metre uzunluğundaki her bir elemanın 1,5 metrelik kısmı yukarıda, diğer 1,5 metrelik kısmı ise aşağıda yer alacak şekilde konumlandırılır. Vidalar ve tutkal, bağlantı noktalarının dayanıklılığını artırmak için kullanılır. Ayrıca, merdiven basamaklarının oturacağı ahşap takozların dış gövdeye bağlanması, yapının genel stabilitesini ve dayanıklılığını güçlendiren önemli bir unsurdur (Şekil 5.2 ve Şekil 5.3).

Minarelerin dış gövdesi genellikle çam ağacı ile kaplanmaktadır. Ancak yerel ahşap ustaları, dayanıklılığı artırmak ve uzun ömürlü bir yapı sağlamak adına meşe veya kestane gibi sert ağaç türlerinin kullanılmasını önermektedir. Kestane ve meşe, sıcakta reçine sızdırmaması ve dış etkenlere karşı yüksek direnç göstermesi nedeniyle özellikle tercih edilmektedir (A. Ilıkçay, sözlü görüşme, 2024; M. Pelit, sözlü görüşme, 2024). Bu bilgiler, geleneksel ahşap minare yapımında malzeme seçiminin ve yapı tekniklerinin, işlevselliği ve dayanıklılığı maksimize edecek şekilde bilinçli olarak tasarlandığını ortaya koymaktadır.

Şekil 5.2. Ahşap iskelet yapım tekniğ

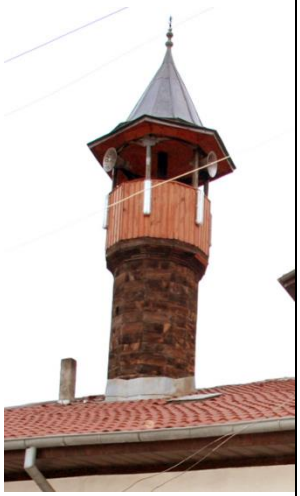

Şekil 5.3. Ahşap iskelet yapım sistemli minare detayı (Ç-İSK-AŞT-14)

Ahşap yığma yapım tekniği

Tokat, Amasya ve Çorum illerinde incelenen ahşap minareli camilerin analizleri sonucunda, ahşap yığma yapım tekniği ile inşa edilen minarelerin sadece Tokat ilinde bulunduğu tespit edilmiştir. Ahşap yığma yapım tekniği, ahşap blokların üst üste yığılmasıyla oluşturulan bir inşaat yöntemidir (Şekil 5.5) ve bu yöntemle inşa edilen minareler, bölgenin mimari zenginliğini ve yerel inşaat tekniklerinin çeşitliliğini yansıtmaktadır. Bu teknikte, ahşap bloklar veya kütükler yatay sıralar halinde dizilmekte ve her sıra, altındaki sıranın üzerine oturtulmaktadır. Burada dikkat edilecek nokta üst üste konan blokların derzlerin şaşırtmalı olarak yapılmasıdır. Yığma yapım tekniği, duvarların kalın ve sağlam olmasını sağlar ve yapı, kendi ağırlığı ile stabilite kazanır. Ahşap yapı elemanlarının birleştirilmesi, farklı yöntemler kullanılarak gerçekleştirilebilmektedir. Bu birleşimler, incelenen örneklerde; metal elemanlar, çivi ve tutkal yardımıyla sağlanmaktadır.

Şekil 5.4'te görüldüğü üzere Tokat ilinde ahşap yığma yapım tekniği ile inşa edilen minareler şu camilerde bulunmaktadır: T-MRK-AKD-29, T-MRK-BZT-30, T-ART-YUK-36 ve T-TUR-NEC-49.

T-MRK-AKD-29

T-MRK-BZT-30

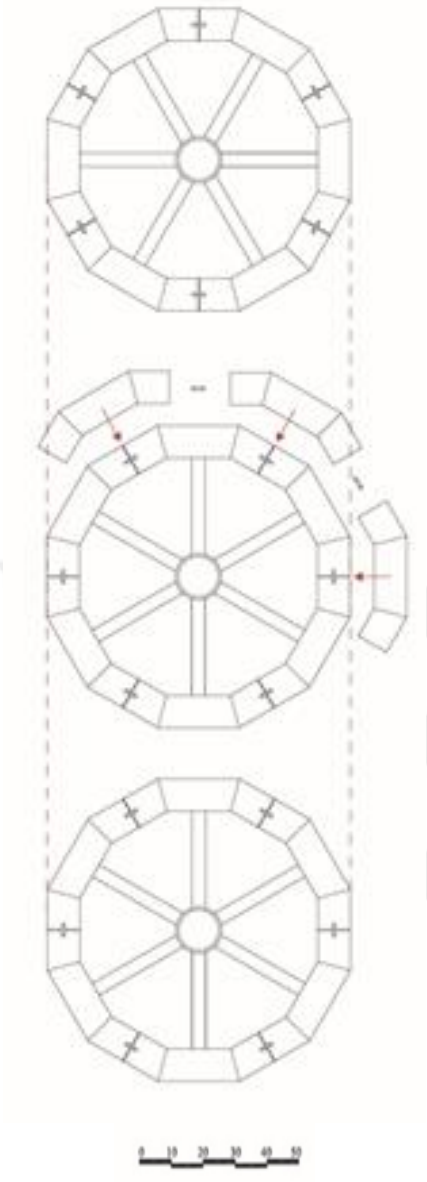

T-ART-YUK-36

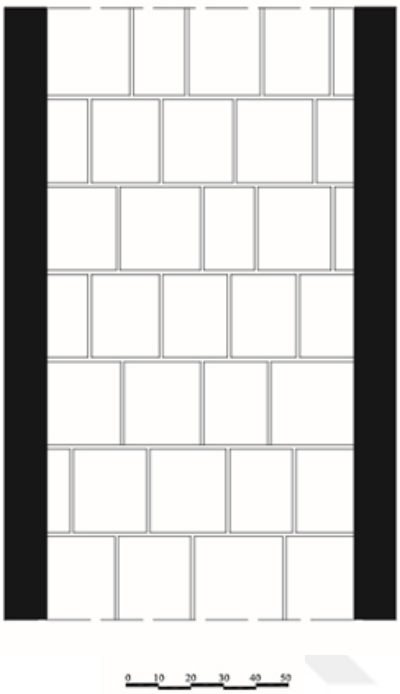

T-TUR-NEC-49

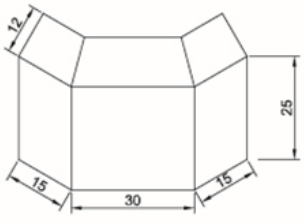
Şekil 5.4. Ahşap yığma yapım tekniği ile inşa edilen minareler

Plan

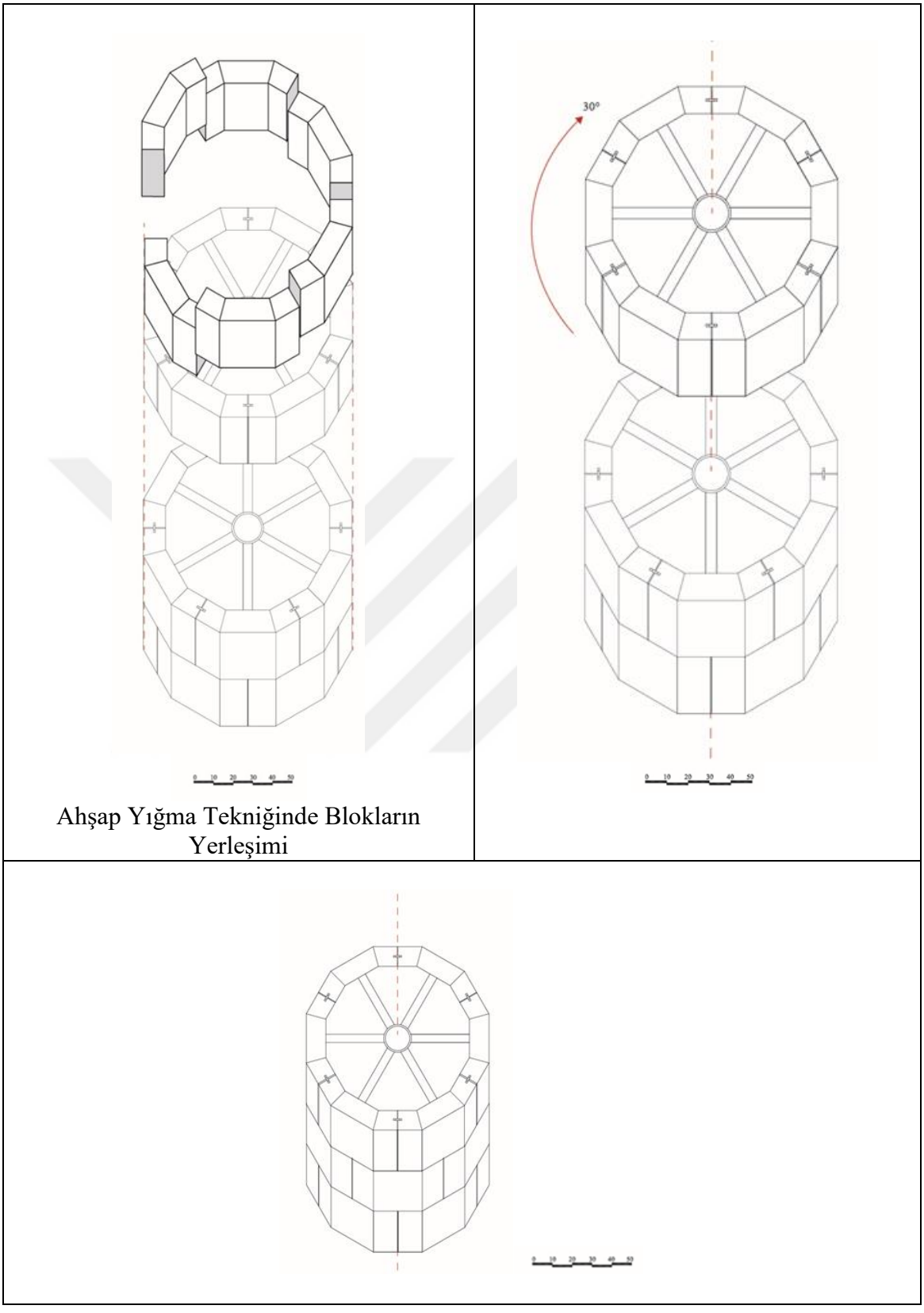

Kesit

Ahşap Yığma Tekniğinde Kullanılan Bir Blok Ölçüsü

Şekil 5.4. (devam) Ahşap yığma yapım tekniği ile inşa edilen minareler

Şekil 5.5. Ahşap yığma yapım tekniği

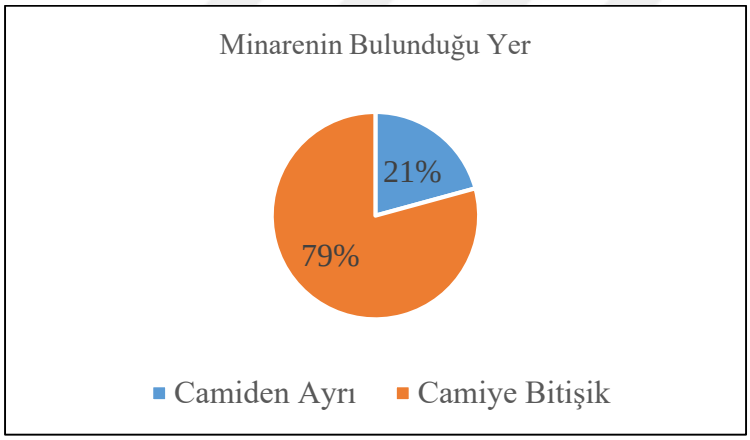
5.3. Minarenin Bulunduğu Yer

Tokat, Amasya ve Çorum illerinde incelenen 53 adet ahşap minareli caminin, minarelerinin bulunduğu yerler detaylı olarak analiz edilmiştir. Bu analiz, minarelerin mimari bütünlük ve yapısal entegrasyon açısından nasıl konumlandırıldığını ve bu konumlandırmanın yapının genel tasarımına olan etkisini ortaya koymaktadır. İncelenen 53 minareden 11 tanesi cami yapısından ayrı, 42 tanesi ise cami yapısına bitişik inşa edilmiştir (Çizelge 5.4).

Çizelge 5.4. Minarenin bulunduğu yer

Camiden Ayrı İnşa Edilen Minareler		Camiye Bitişik İnşa Edilen Minareler	
Avlu	Son Cemaat Mahali	Beden Duvarı	Çatı Üstü
10	1	12	30
11		42	

Cami yapısından ayrı inşa edilen minarelerin oranı %21, yapıya bitişik olanların oranı ise %79'dur (Şekil 5.6).

Şekil 5.6. Minarenin bulunduğu yer

Cami yapısından ayrı inşa edilen 11 minareden 10 tanesi caminin avlusunda yer almakta olup, cami ile fiziksel bir bağlantısı bulunmamaktadır. Avluda yer alan bu minareler, genellikle caminin ana yapısının dışında, bağımsız yapılar olarak yükselmektedir. Avluda bağımsız olarak inşa edilen minareler, cami kompleksine hem işlevsel bir katkı sağlamakta hem de estetik açıdan önemli bir unsur oluşturmaktadır.

Ayrı olarak inşa edilen minarelerden Tokat İli Niksar İlçesinde bulunan T-NİK-ALÇ-38 numaralı minare ise son cemaat mahallinde yer almaktadır. Son cemaat mahallinde bulunan bu minare, ibadet edenlerin toplandığı alanın hemen yanında yükselerek, cemaatin bir araya geldiği noktada hem işlevsel hem de sembolik bir rol üstlenmektedir.

İncelenen diğer 42 minare ise cami yapısına bitişik olarak inşa edilmiştir. Bu minarelerden 12 tanesi, caminin beden duvarı üzerinde konumlanmıştır. Beden duvarı üzerinde yer alan minareler, caminin ana yapı elemanları ile doğrudan bağlantılı olup, yapısal bütünlüğün bir parçası olarak işlev görmektedir.

Camiye bitişik olan diğer 30 minare ise çatı üzerinden yükselmektedir. Çatı üzerinden yükselen minareler, caminin çatısının devamı olarak inşa edilmekte ve yapı ile bütünleşik bir tasarım sergilemektedir (Çizelge 5.5).

Çizelge 5.5. Minarenin bulunduğu yer

Yapı Adı	Camiden ayrı		Camiye bitişik	
	Avlu	Son cemaat	Beden duvarı	Çatı üstü
1. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Bozacı Cami			.	
2. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Buğdaylı Cami				.
3. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çay(Aşçı Hüseyin Ağa) Cami			.	
4. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çelebi Sultan Mehmet Cami				.
5. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çorbacıoğlu Mescidi				.
6. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Dobak Cami(Kesik Minare)				.
7. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Eyüp Çelebi Cami			.	
8. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Fenerli Cami				.
9. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Hacı Hasan Cami			.	
10. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Piri Baba Cami	.			
11. Amasya İli, Gümüşhacıköy İlçesi, Darphane Cami			.	
12. Amasya İli, Taşova İlçesi, Baraklı Cami	.			
13. Amasya İli, Merkez İlçesi, Yörgüç Paşa Cami				.
14. Çorum İli, İskilip İlçesi, Aşağı Taşlı (Hacı Mürsel) Cami				.
15. Çorum İli, İskilip İlçesi, Çuval (Şadi Bey) Cami			.	
16. Çorum İli, İskilip İlçesi, Fazlıoğlu (Yukarı Taşlı) Cami			.	
17. Çorum İli, İskilip İlçesi, Kayakoparan Cami			.	

Çizelge 5.5. (devam) Minarenin bulunduğu yer

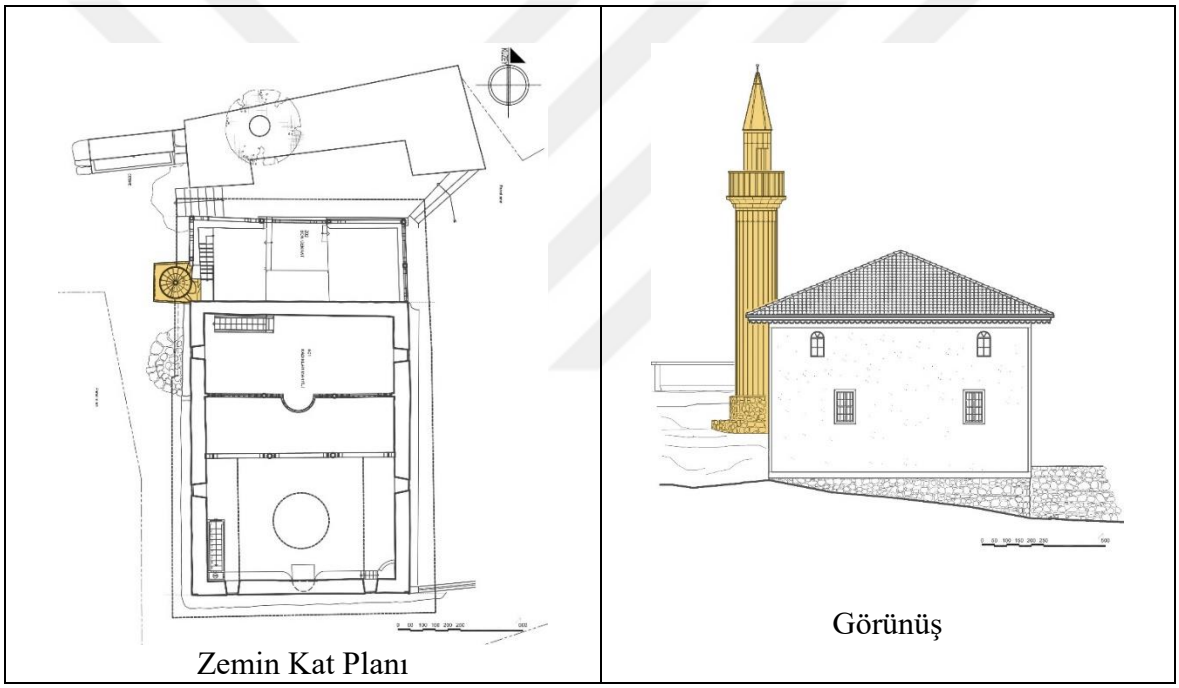
18. Çorum İli, İskilip İlçesi, Meydan (Hacı Mahmut) Cami			.	
19. Çorum İli, İskilip İlçesi, Müftü (Hacı Feyzullah Efendi) Cami				.
20. Çorum İli, Merkez İlçesi, Abdalata(Tekke) Cami ve Türbe				.
21. Çorum İli, Merkez İlçesi, İnayetullah Cami				.
22. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kale Cami			.	
23. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kellegöz Cami				.
24. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kunduzhan(Tabak) Cami				.
25. Çorum İli, Merkez İlçesi, Veli Paşa(Abdulbaki) Cami				.
26. Çorum İli, Osmancık İlçesi, Ağızsuyu (Gecek) Köyü Cami				.
27. Tokat İli, Merkez İlçesi, Acepşir Cami				.
28. Tokat İli, Merkez İlçesi, Ahi Paşa Mescidi				.
29. Tokat İli, Merkez İlçesi, Akdeğirmen Cami				.
30. Tokat İli, Merkez İlçesi, Bozatalan Köyü Cami	.			
31. Tokat İli, Merkez İlçesi, Gözova Köyü Cami				.
32. Tokat İli, Merkez İlçesi, Hoca Ahmet Cami				.
33. Tokat İli, Merkez İlçesi, Seyid Necmettin Cami				.
34. Tokat İli, Merkez İlçesi, Yolbaşı Cami				.
35. Tokat İli, Almus İlçesi, Gümeleönü Cami				.
36. Tokat İli, Artova İlçesi, Yukarı Güçlü Cami	.			
37. Tokat İli, Niksar İlçesi, Akıncı Köyü Cami				.
38. Tokat İli, Niksar İlçesi, Alçakbel Cami		.		
39. Tokat İli, Niksar İlçesi, Çilhane Cami				.
40. Tokat İli, Niksar İlçesi, Derebağ Cami				.
41. Tokat İli, Niksar İlçesi, Gazi Ahmet Cami	.			
42. Tokat İli, Niksar İlçesi, Halil Efendi Cami	.			
43. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hanegah Cami			.	
44. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hüsam Cami			.	
45. Tokat İli, Niksar İlçesi, Nalbantlar Cami				.
46. Tokat İli, Niksar İlçesi, Sıragöz Cami	.			
47. Tokat İli, Reşadiye İlçesi, Kızılcaören Cami	.			
48. Tokat İli, Sulusaray İlçesi, Malum Seyid Cami	.			
49. Tokat İli, Turhal İlçesi, Necip Köyü Cami	.			
50. Tokat İli, Zile İlçesi, Behramağa Cami				.

Çizelge 5.5. (devam) Minarenin bulunduğu yer

51. Tokat İli, Zile İlçesi, Beyazıt Cami ve Şeyh Ethem Türbesi				.
52. Tokat İli, Zile İlçesi, Cedid Cami				.
53. Tokat İli, Zile İlçesi, Molla Yahya Cami				.

Minarenin cami yapısından ayrı olarak inşa edildiği örnekler

Avluda bulunan minarelere ait bir örnek olarak A-TAŞ-BAR-12kdlu minare verilebilmektedir (Şekil 5.7).

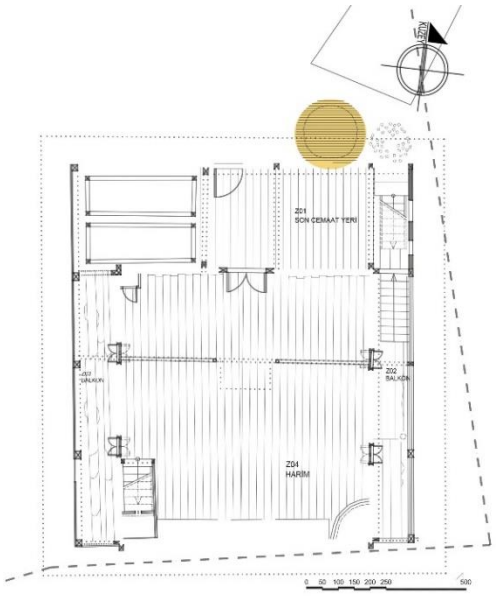

Zemin Kat Planı

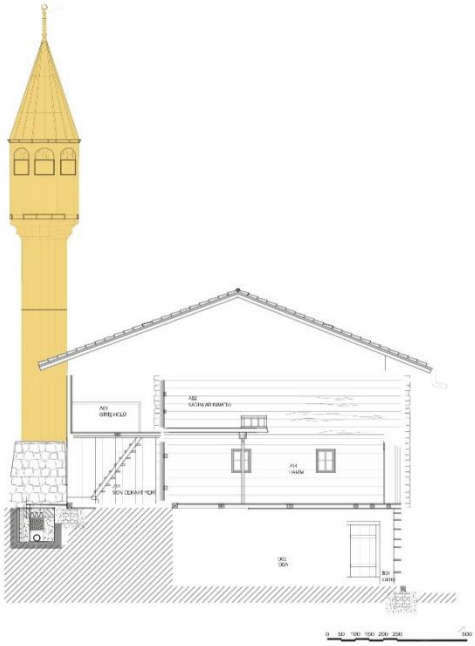
Görünüş

Şekil 5.7. A-TAŞ-BAR-12 numaralı ahşap minare yerleşimi

Son cemaat mahalinde bulunan minarelere T-NİK-ALÇ-38 kodlu minareörnek verilebilmektedir (Şekil 5.8).

Zemin Kat Planı

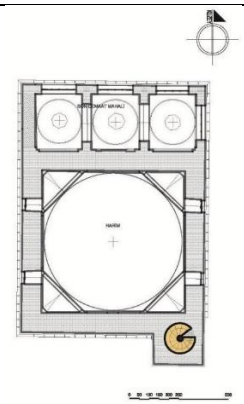

Görünüş

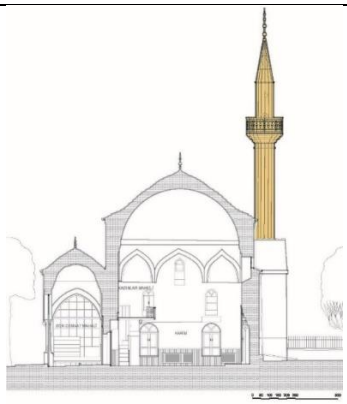
Şekil 5.8. T-NİK-ALÇ-38 numaralı ahşap minare yerleşimi

Minarenin cami yapısına bitişik inşa edildiği örnekler

Beden duvarı üzerinde bulunan minarelere ait bir örnek Şekil 5.9'da sunulmuştur.

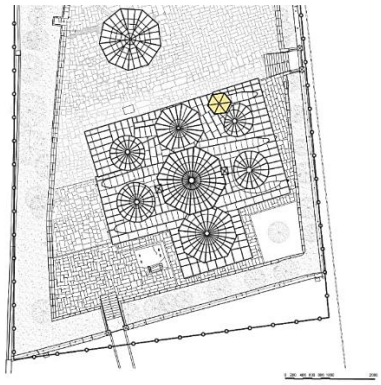
Zemin Kat Planı

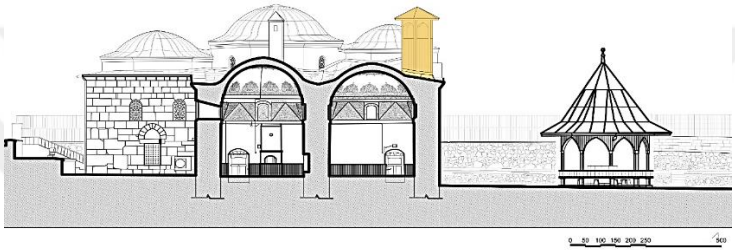
Kesit

Şekil 5.9. A-MZF-BZC-1 numaralı ahşap minare yerleşimi

Çatı üzerinde bulunan minarelere ait bir örnek Şekil 5.10'da sunulmuştur.

Vaziyet Planı

Kesit

Şekil 5.10. A-MRK-YÖP-13 numaralı ahşap minare yerleşimi

5.4. Minare Girişinin Bulunduğu Yer

Tokat, Amasya ve Çorum illerinde incelenen 53 adet ahşap minareli caminin minare girişlerinin bulunduğu yerler, minarelerin kullanıcı erişimi ve yapısal entegrasyon açısından nasıl konumlandırıldığını ve cami yapısının mimari tasarımıyla işlevselliğini nasıl etkilediğini ortaya koymaktadır. Minare girişlerinin konumlarına göre dağılımı, her yapının tarihi ve mimari özelliklerine bağlı olarak farklılık göstermektedir.

Çizelge 5.6'da minare girişlerinin cami dışı veya cami içi alanlarda yer alıp almadığı değerlendirilmektedir. Tabloda, cami dışı alanlar "avlu" ve "son cemaat mahalli" olarak ayrılırken, cami içi alanlar "harim" ve "kadınlar mahfili" olarak gruplandırılmaktadır.

Her yapı için minare girişinin hangi bölümde yer aldığı, ilgili sütunda işaretlenmektedir. Bu sayede, minare girişlerinin farklı camilerde hangi bölümlerde konumlandırıldığına dair genel bir dağılım elde edilmektedir. Örneğin, bazı yapılar için minare girişleri cami içindeki

"harim" veya "kadınlar mahfili" bölümlerinde yer alırken, diğerlerinde cami dışındaki "avlu" veya "son cemaat mahalli" bölümlerine yerleştirilmektedir.

Çizelge 5.6. Minare girişinin bulunduğu yer

Yapı Adı	Cami dışı		Cami içi	
	Avlu	Son cemaat	Harim	Kadınlar Mahfili
1. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Bozacı Cami			.	
2. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Buğdaylı Cami			.	
3. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çay(Aşçı Hüseyin Ağa) Cami			.	
4. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çelebi Sultan Mehmet Cami				.
5. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çorbacıoğlu Mescidi			.	
6. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Dobak Cami(Kesik Minare)			.	
7. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Eyüp Çelebi Cami			.	
8. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Fenerli Cami			.	
9. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Hacı Hasan Cami		.		
10. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Piri Baba Cami			.	
11. Amasya İli, Gümüşhacıköy İlçesi, Darphane Cami			.	
12. Amasya İli, Taşova İlçesi, Baraklı Cami	.			
13. Amasya İli, Merkez İlçesi, Yörgüç Paşa Cami	.			
14. Çorum İli, İskilip İlçesi, Aşağı Taşlı (Hacı Mürsel) Cami			.	
15. Çorum İli, İskilip İlçesi, Çuval (Şadi Bey) Cami			.	
16. Çorum İli, İskilip İlçesi, Fazlıoğlu (Yukarı Taşlı) Cami			.	
17. Çorum İli, İskilip İlçesi, Kayakoparan Cami				.
18. Çorum İli, İskilip İlçesi, Meydan (Hacı Mahmut) Cami				.
19. Çorum İli, İskilip İlçesi, Müftü (Hacı Feyzullah Efendi) Cami				.
20. Çorum İli, Merkez İlçesi, Abdalata(Tekke) Cami ve Türbe		.		
21. Çorum İli, Merkez İlçesi, İnayetullah Cami		.		.
22. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kale Cami				.
23. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kellegöz Cami				.
24. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kunduzhan(Tabak) Cami				.
25. Çorum İli, Merkez İlçesi, Veli Paşa(Abdulbaki) Cami				.
26. Çorum İli, Osmancık İlçesi, Ağızsuyu (Gecek) Köyü Cami		.		

Çizelge 5.6. (devam) Minare girişinin bulunduğu yer

27. Tokat İli, Merkez İlçesi, Acepşir Cami			.	
28. Tokat İli, Merkez İlçesi, Ahi Paşa Mescidi		.		
29. Tokat İli, Merkez İlçesi, Akdeğirmen Cami			.	
30. Tokat İli, Merkez İlçesi, Bozatalan Köyü Cami	.			
31. Tokat İli, Merkez İlçesi, Gözova Köyü Cami				.
32. Tokat İli, Merkez İlçesi, Hoca Ahmet Cami				.
33. Tokat İli, Merkez İlçesi, Seyid Necmettin Cami				.
34. Tokat İli, Merkez İlçesi, Yolbaşı Cami				.
35. Tokat İli, Almus İlçesi, Gümeleönü Cami				.
36. Tokat İli, Artova İlçesi, Yukarı Güçlü Cami	.			
37. Tokat İli, Niksar İlçesi, Akıncı Köyü Cami				.
38. Tokat İli, Niksar İlçesi, Alçakbel Cami		.		
39. Tokat İli, Niksar İlçesi, Çilhane Cami				.
40. Tokat İli, Niksar İlçesi, Derebağ Cami				.
41. Tokat İli, Niksar İlçesi, Gazi Ahmet Cami			.	
42. Tokat İli, Niksar İlçesi, Halil Efendi Cami			.	
43. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hanegah Cami				.
44. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hüsam Cami				.
45. Tokat İli, Niksar İlçesi, Nalbantlar Cami				.
46. Tokat İli, Niksar İlçesi, Sıragöz Cami	.			
47. Tokat İli, Reşadiye İlçesi, Kızılcaören Cami	.			
48. Tokat İli, Sulusaray İlçesi, Malum Seyid Cami	.			
49. Tokat İli, Turhal İlçesi, Necip Köyü Cami	.			
50. Tokat İli, Zile İlçesi, Behramağa Cami			.	
51. Tokat İli, Zile İlçesi, Beyazıt Cami ve Şeyh Ethem Türbesi				.
52. Tokat İli, Zile İlçesi, Cedid Cami				.
53. Tokat İli, Zile İlçesi, Molla Yahya Cami				.

Cami dışından erişim sağlanan minareler

Cami dışından girilen toplam 14 minarenin girişleri, avlu ve son cemaat mahalline göre değişiklik göstermektedir (Çizelge 5.6):

Avludan giriş: 8 minare cami avlusunda yer almakta ve bağımsız bir yapı olarak, caminin ana yapısından ayrı bir şekilde tasarlanmıştır. Bu minareler cami kompleksi ile hem estetik hem de fonksiyonel açıdan bütünleşik olup, genellikle cami yapısına doğrudan bağlı olmadan avludan erişime imkân tanımaktadır. Avludan girilen minareler şu kodlu camilerde bulunmaktadır: A-TAŞ-BAR-12, A-MRK-YÖP-13, T-MRK-BZT-30, T-ART-YUK-36, T-NİK-SIR-46, T-RES-KIZ-47, T-SUL-MAS-48, T-TUR-NEC-49.

Son cemaat mahallinden giriş: Toplamda 6 minareye son cemaat mahallinden erişim sağlanmakta olup, bu minareler cemaatin toplandığı açık alanın hemen yanında yer almakta ve kullanıcıların ibadet alanından rahatça erişim sağlamasına olanak tanımaktadır. Bu minareler şu kodlu camilerde bulunmaktadır: A-MZF-HH-9, Ç-MRK-ABD-20, Ç-MRK-İNA-21, Ç-OSM-AGZ-26, T-MRK-AHİ-28, T-NİK-ALÇ-38.

Cami içinden erişim sağlanan minareler

Camiye bitişik olan minarelerin bir kısmı, cami yapısının içinden erişim sağlanacak şekilde tasarlanmıştır. Bu tip girişler, caminin iç mekânsal düzeni ile doğrudan bütünleşik bir mimari yapı sergilemektedir. Harimden ve kadınlar mahfilinden olmak üzere iki tip giriş tespit edilmiştir (Çizelge 5.6):

Harimden giriş: Toplamda 17 minarenin girişi caminin ana ibadet alanı olan harimden sağlanmaktadır. Harimden girilen minareler, cami içinden doğrudan erişime imkân tanıyarak ibadet edenlerin kolayca ulaşımını sağlamaktadır. Bu minareler şu kodlu camilerde bulunmaktadır: A-MZF-BZC-1, A-MZF-BGD-2, A-MZF-ÇAY-3, A-MZF-ÇOR-5, A-MZF-DBK-6, A-MZF-EYÇ-7, A-MZF-FEN-8, A-MZF-PRB-10, A-GÜM-DRP-11, Ç-İSK-AŞT-14, Ç-İSK-ÇUV-15, Ç-İSK-FAZ-16, T-MRK-ACP-27, T-MRK-AKD-29, T-NİK-GAZ-41, T-NİK-HAL-42, T-ZİL-BEH-50.

Kadınlar mahfilinden giriş: Toplamda 23 minareye caminin üst katında yer alan kadınlar mahfilinden giriş sağlanmaktadır. Bu tür minare girişleri, caminin daha üst seviyelerinde konumlanan bir yapı sunarak, özellikle kadınlar bölümünden erişim imkânı vermektedir. Bu minareler şu kodlu camilerde bulunmaktadır: A-MZF-ÇLB-4, Ç-İSK-KAY-17, Ç-İSK-MYD-18, Ç-İSK-MÜF-19, Ç-MRK-KAL-22, Ç-MRK-KEL-23, Ç-MRK-KUN-24, Ç-MRK-VEP-25, T-MRK-GÖZ-31, T-MRK-HOA-32, T-MRK-SEY-33, T-MRK-YOL-34,

T-ALM-GÜM-35, T-NİK-AKN-37, T-NİK-ÇİL-39, T-NİK-DER-40, T-NİK-HAN-43, T-NİK-HÜS-44, T-NİK-NAL-45, T-ZİL-BEY-51, T-ZİL-CED-52, T-ZİL-MOL-53.

Özel Durumlar: Çorum ili Merkez ilçesinde yer alan Ç-MRK-İNA-21 (İnayetullah Camii)'nin minaresine hem son cemaat mahallinden hem de kadınlar mahfilinden giriş imkânı bulunmaktadır. Bu durum, yapının kullanıcı erişim seçenekleri açısından zengin olduğunu ve farklı mimari çözümler sunabildiğini göstermektedir.

Minare girişlerinin konumlandırılması, sadece mimari bir çözüm değil, aynı zamanda cami kompleksinin genel kullanım dinamikleri ve ibadet alanının düzeni üzerinde de önemli bir rol oynamakta olup, ihtiyaca binaen düzenlenmiştir.

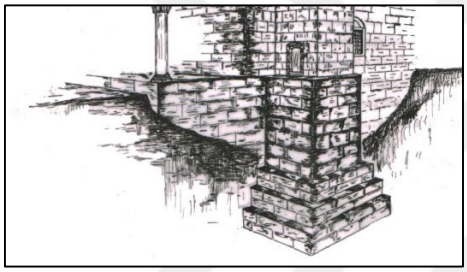
5.5. Minare Bölümleri

Ahşap bir minare, çeşitli bileşenlerden oluşan bir yapıdır ve bu bileşenler aşağıdan yukarıya doğru sırasıyla; kaide (kürsü), pabuç, gövde, şerefe, petek, külah ve alem olarak adlandırılmaktadır (Uluengin ve diğerleri, 2016, 128).

5.5.1. Temel

Yapıların üzerine etki eden ölü yükler ile deprem ve rüzgâr gibi hareketli yükler, yapının taşıyıcı sistemleri aracılığıyla temele, temelden zemine aktarılmaktadır. Bu temel sistemleri, genel olarak yüzeysel ve derin temeller olmak üzere iki ana kategoriye ayrılmaktadır. Yüzeysel temeller, genellikle zeminin sağlam olduğu durumlarda tercih edilmekte, derin temeller ise zeminin daha yumuşak olduğu koşullarda, yapının ana kaya üzerine oturmasını sağlamak amacıyla kullanılmaktadır. Yüzeysel temeller, sütun ve ayakların altında tekil olarak ya da taşıyıcı duvarların altında sürekli olarak uygulanmaktadır. Derin temeller ise, özellikle zeminin gevşek ve zayıf olduğu durumlarda zemini sağlamlaştırmak üzere ahşap gibi malzemelerle çakılan kazıklar şeklinde inşa edilmektedir. Bu kazıkların üzerine ahşap ızgaralar yerleştirilerek yapı bu ızgaraların üzerine oturtulmakta ve bu yöntem genellikle su içindeki yapılar için tercih edilmektedir. Ayrıca, düz ve geniş yüzeylere ihtiyaç duyulan durumlarda veya yapının kademeli olarak inşa edilmesi gerektiğinde tonoz temeller de kullanılmaktadır (Erköseoğlu, 2012).

Minare temelleri ise, genellikle toprak altında kaldığından bu yapıların temel şekli, derinliği ve yapısı hakkında sınırlı bilgiye sahip olunmaktadır (Şekil 5.11). Minarelerin temelleri, kaidenin plan ve boyutlarına ve zemin yapısına bağlı olarak şekillenmekte ve çoğunlukla 2 veya 3 ampatmanlı yapıdadır. Minare temelinde görsel olarak düzgün bir yüzeye ihtiyaç duyulmadığı için, toprak altında kalan alanlarda genellikle kesme taş kullanılmamaktadır. Suya ve neme karşı taşa göre daha az dayanıklı olan tuğla, bu nedenle minare temellerinde kullanılmamakta; bunun yerine genellikle büyük moloz taşlar tercih edilmektedir. Minare yapıları, zarar görmelerine rağmen, temel ve kaideleri genellikle sağlam kalmaktadır. Restorasyon sırasında, zemin kaynaklı sorunlar olmadığı takdirde mevcut temel ve kaide kullanılmakta, bu da minarenin bu bölümlerinin genellikle en az bilinen kısımları olmasına sebep olmaktadır(Yazıcıoğlu, 1974).

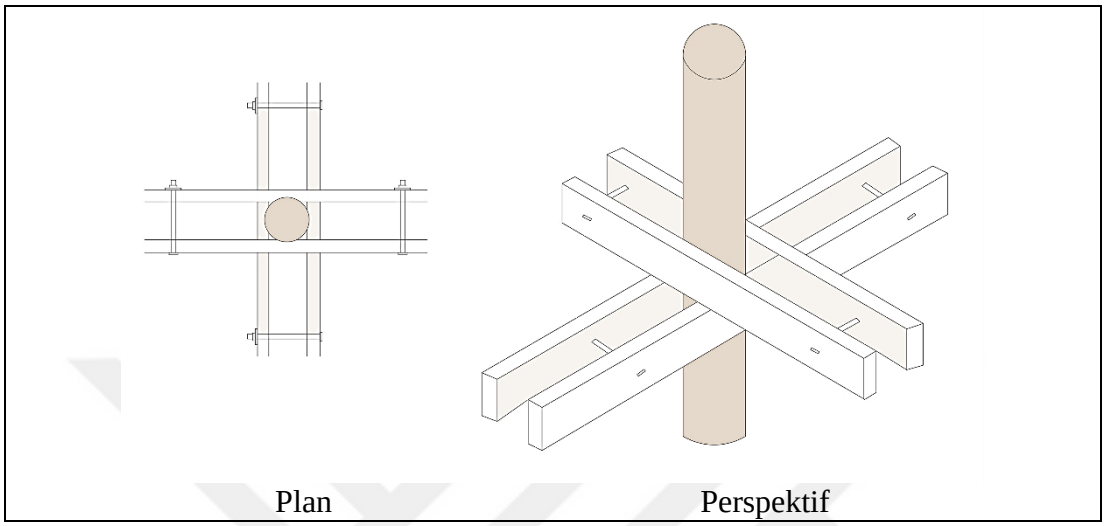

Şekil 5.11. Minarede temel durumu (Yazıcıoğlu, 1974)

Yapılan alan çalışması kapsamında, minare temelleri genellikle toprak altında kaldığından ve herhangi bir kazı veya sondaj çalışması gerçekleştirilemediğinden, bu yapıların temel şekli, derinliği ve yapısal özellikleri hakkında bilgi edinilememiştir. Bu durum, minarelerin yapısal bütünlüğü ve uzun vadeli dayanıklılığı hakkında tam bir değerlendirme yapılmasını engellemektedir. Ancak, ahşap ustalarından alınan bilgiler ve sözlü kaynaklar aracılığıyla ulaşılan veriler, minarelerin ve seren direği temel birleşimleri hakkında değerli bilgiler sağlamaktadır. Bu sözlü ve deneyime dayalı bilgiler, yapıların tarihsel ve yapısal özelliklerini anlamamıza katkıda bulunmakta ve akademik çalışmalar için önemli bir referans noktası oluşturmaktadır.

Şekil 5.12'de gösterilen seren direğine uygulanan kaz ayağı sistemi detayı, yerel ahşap ustası Ali Ilıkçay'ın aktardığı bilgiler doğrultusunda çizilmiştir. Minare inşaatına ilişkin tecrübesi bulunan usta Ali Ilıkçay ile yapılan görüşmede, gerekli veriler sözlü bilgi yoluyla edinilmiştir. Ilıkçay'ın verdiği bilgilere göre, bir minarenin bağımsız olarak inşa edilmesi

durumunda seren direği ve temel bağlantısının, minarenin sabit ve güvenli bir şekilde ayakta kalabilmesi açısından kritik öneme sahip olduğu ifade edilmiştir (A. Ilıkçay, sözlü görüşme, 2024).

Şekil 5.12. Seren direğine uygulanan kaz ayağı sistemi

Ilıkçay'ın ifadesine göre, Minareler camiden bağımsız olarak inşa ediliyorsa, seren direği temel kotundan daha aşağı bir seviyeye yaklaşık 2-2.5 metre derinliğe kadar gömülmektedir. Bu derinlik, yapının sağlamlığını artırmak ve uzun vadeli dayanıklılığını sağlamak amacıyla tercih edilmektedir. Seren direğinin çapı 1 metre olarak tasarlandığında, genellikle 2 metreye 2 metre boyutlarında bir temel zemin oluşturulmaktadır. Bu temel zemin, seren direğinin stabilitesini garanti ederek yapının yatay yükler altında güvenli bir şekilde ayakta kalmasına yardımcı olmaktadır (A. Ilıkçay, sözlü görüşme, 2024).

Kaz Ayağı (ıskaça) sistemi, seren direğinin daha fazla stabilitesini sağlamak için toprak altında iki noktada uygulanmaktadır. Bu sistem, ahşap seren direğinin dikey doğrultuda sabit kalmasını temin etmekte ve potansiyel kayma risklerini ortadan kaldırmaktadır.

Ahşap seren direkleri, minareyi ve merdiven basamaklarını taşıyan, minarenin en önemli yapı unsurlarından biridir. Yerel ahşap minare ustalarıyla yapılan sözlü görüşmelere dayanan bilgilere göre, seren direklerinin genellikle karaağaç ve meşe gibi sert ağaçlardan yapıldığı öğrenilmiştir (A. Ilıkçay, sözlü görüşme, 2024; M. Pelit, sözlü görüşme, 2024). Ahşap seren direkleri genellikle zeminle doğrudan temas etmektedir. Bu sebeple bozulma ve çürüme riski oluştuğundan seren direklerinin zeminle ilişkisi taşlarla kesilmeye

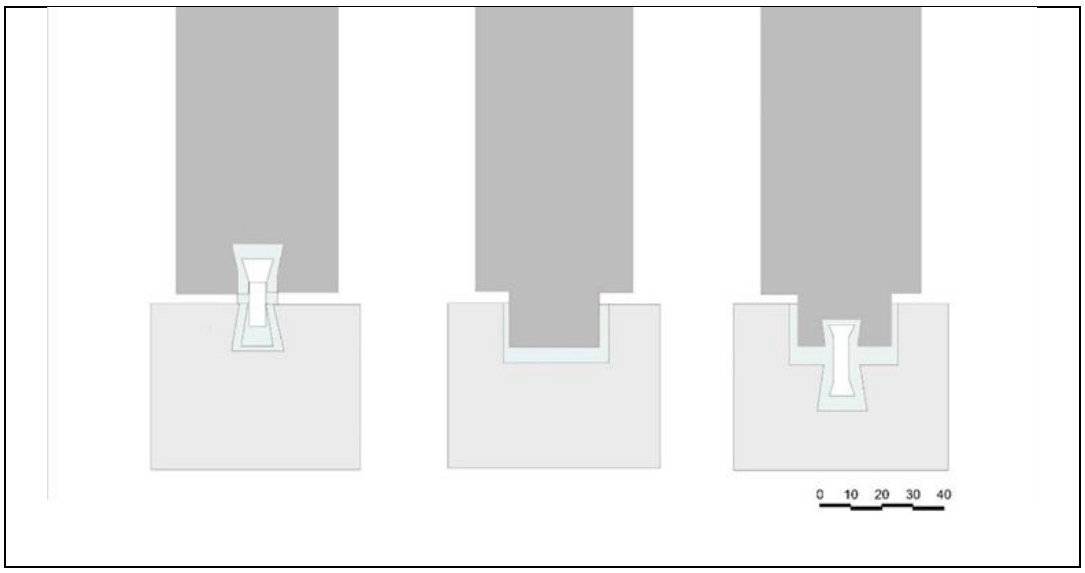
çalışılmaktadır. Taş, seren direğinin zemin suyuyla temasını keserek uzun ömürlü olmasını sağlamaktadır.

Taş, seren direği için uygun boyutta dışarıda hazırlanarak yerleştirilebileceği gibi, temel altında kalan sağlam bir taş bloğunun içine seren direğinin ölçülerine uygun bir oyuk açılarak içten de yerleştirilebilmektedir. Bu aynı zamanda Seren direğinin bu oyuk içinde sabit kalarak zemin altında kaymasını da engelleyici bir unsurdır (Şekil 5.13).

Şekil 5.13. Ç-MRK-ABD-20 numaralı ahşap minareli camide seren direği zemin birleşimi

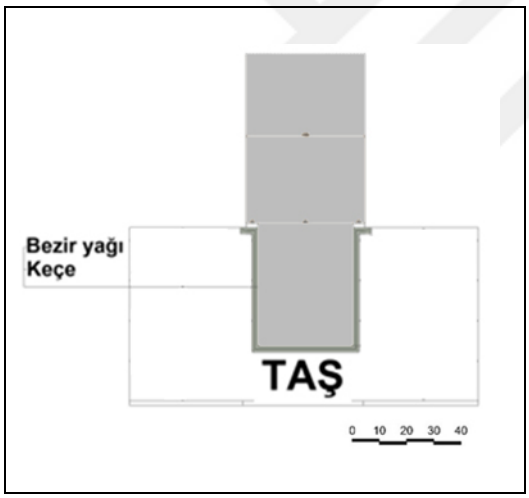
Ahşap seren direği ve taş birleşimi farklı şekillerde yapılabilmektedir. Bu yöntem, daha fazla stabilite ve sağlamlık sağlayabilmektedir (Şekil 5.14) .

Şekil 5.14. Temel altı kotunda ahşap seren direği ve taş birleşim detayı

Birleşim noktalarında seren direği, taşın içine girecek kadar kertilebilir veya dişi ve erkek zıvana tekniği kullanılabilmektedir. Bu teknik, seren direği ve kesme taş arasında güçlü bir fiziksel bağlantı oluşturmaktadır. Kertilerek taşa oturtma yöntemi, seren direğinin alt kısmının belirli şekillerde kesilerek kesme taşın üstüne yerleştirilmesiyle gerçekleştirilmektedir. Bu yöntem, yapısal yüklerin kesme taş üzerine eşit dağıtılmasına yardımcı olmakta ve mekanik dayanıklılık sağlamaktadır. Kertilerek oturtulan direkler, yatay ve dikey hareketlere karşı daha dirençli hale gelmektedir. Bu yöntemde, taşın seren direği ile tam uyum sağlaması için dikkatli bir ölçüm ve yerleştirme süreci gerekmektedir.

Ahşap ustası İsmail Mutluşahin'den alınan bilgiler doğrultusunda, eskiden yapılan uygulamalarda seren direği ile kesme taş birleşiminde kurşun yerine bezir yağı ve keçe doldurulduğu bilgisi alınmıştır (İ. Mutluşahin, sözlü görüşme, 2004). Şekil 5.15'te temel altı kotunda ahşap seren direği ve taş birleşim detayı gösterilmektedir.

Şekil 5.15. Temel altı kotunda ahşap seren direği ve taş birleşim detayı

5.5.2. Kaide (Kürsü)

Minare kaideleri, minarenin temel ile pabuç arasında konumlanmakta ve genellikle dışarıdan gözlemlenebilen en alt bölüm olarak bilinmektedir. Bu yapısal eleman, çoğunlukla kare veya çokgen formda olmakla birlikte, nadir durumlarda silindirik veya çeşitli diğer şekillerde de tasarlanabilmektedir. Özellikle geniş açıklıklı camilerde yan açılmaları desteklemek amacıyla kullanılabilmektedir. Kaideler, cami yapısına dıştan bitişik, tamamen bağımsız veya yapı duvarı içerisinden yükselme şeklinde üç farklı tip olarak inşa edilebilmektedir. Bu

bağlamda kaideler, yük amacıyla ek yapısal destek sağlayarak payanda işlevi de görebilmektedir (Şekil 5.16).

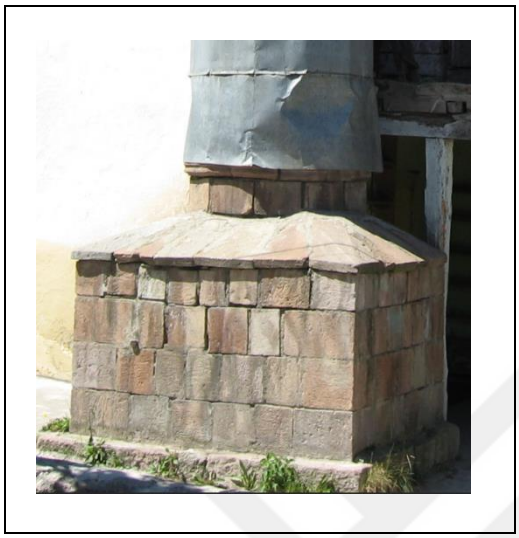

Şekil 5.16. Ayasofya Cami Minare Kaidesi

Minare kaideleri, İslam mimarisinin önemli bir unsuru olarak tarih boyunca çeşitli teknik ve estetik yaklaşımlarla inşa edilmiştir. İnşa teknikleri açısından kaideler, yapıların temel unsurları olarak önemli bir rol oynamakta ve çeşitli yöntemlerle inşa edilmektedir (Uysal, 2020). Bu teknikler arasında yığma duvar tekniği, kurşunlu kenetli ve zıvanalı taş işçiliği, sıralı moloz, taş ve tuğla almaşık örgü veya cidar sistemi bulunmaktadır. Yığma sistemde taş veya tuğla gibi yapı malzemelerinin üst üste dizilmesiyle kaideler oluşturulmaktadır. Yığma sistem hem üst kısımdan gelen yüklerin temele iletilmesinde hem de zemin üzerinde genişleyen yapıalrı ile bütünleştirici ve çeşitli etmenlere karşı stabiliteyi koruyucu özelliktedirler. Kurşunlu kenetli ve zıvanalı taş işçiliği yöntemi, taş bloklarının bir arada tutulmasını sağlayan metal kenetler ve zıvanaların kullanılması ile karakterize edilmektedir. Kurşun, kenetlerin korozyona uğramasını engelleyerek taşların uzun süre dayanıklı kalmasını sağlamaktadır. Zıvanalar, taş bloklarının birbirine kenetlenmesini sağlayarak yapı stabilitesini artırmaktadır. Sıralı moloz örgü, düzgün olmayan taş parçalarının düzenli bir şekilde yerleştirilmesiyle oluşmakta ve genellikle harç ile bağlanarak yapının dayanıklılığı artırılmaktadır. Taş ve tuğla almaşık örgü yöntemi, taş ve tuğla malzemelerinin dönüşümlü olarak kullanılması ile yapılmaktadır. Cidar sistemi, duvarların iç ve dış yüzeylerinin farklı malzemelerle örülmesi ile oluşturulmaktadır. Genellikle iç kısımda minare merdiveni olmasından dolayı dairesel, dış kısım ise amorf olabilmektedir.

Alanda yapılan incelemede ahşap minarelerin kaidesinde taş kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunlardan 18 tanesinde moloz taş kullanılmışken (A-MZF-BZC-1, A-MZF-ÇLB-4, A-MZF-DBK-6, A-MZF-HH-9, A-MZF-PRB-10, A-TAŞ-BAR-12, Ç-İSK-ÇUV-15, T-MRK-

BZT-30, T-ART-YUK-36, T-NİK-ALÇ-38, T-NİK-GAZ-41, T-NİK-HAL-42, T-NİK-HAN-43, T-NİK-HÜS-44, T-NİK-SIR-46, T-SUL-MAS-48, T-TUR-NEC-49), sadece tek bir örnekte (T-RES-KIZ-47) kesme taş kullanıldığı tespit edilmiştir (Şekil 5.17).

Şekil 5.17. T-RES-KIZ-47 numaralı ahşap minare kaidesi

Toplamda 53 adet ahşap minarenin incelendiği çalışmada, bu minarelerden 18 tanesinin kaidesi bulunduğu tespit edilmiştir (Çizelge 5.7). Kaidesi bulunan bu minarelerin büyük çoğunluğu, cami yapısının bitişiğinde inşa edilmiştir. Bu nedenle ayrı bir temele ve kaideye sahip olmaktadırlar. Çatı üzerinden yükselen minarelerin genellikle kaidesi bulunmamaktadır. Ancak, bazı istisnalar mevcuttur: A-MZF-BZC-1, A-MZF-ÇLB-4 ve A-MZF-DBK-6 nolu minareler, çatı üzerinden yükselmelerine rağmen kaideye sahiptirler. Diğer kaidesi olan minareler ise cami yapısının bitişiğinde inşa edilmiştir. Bu nedenle ayrı bir temele ve kaideye sahip olacak şekilde tasarlanmışlardır.

Çizelge 5.7. Kaide bulunma durumu

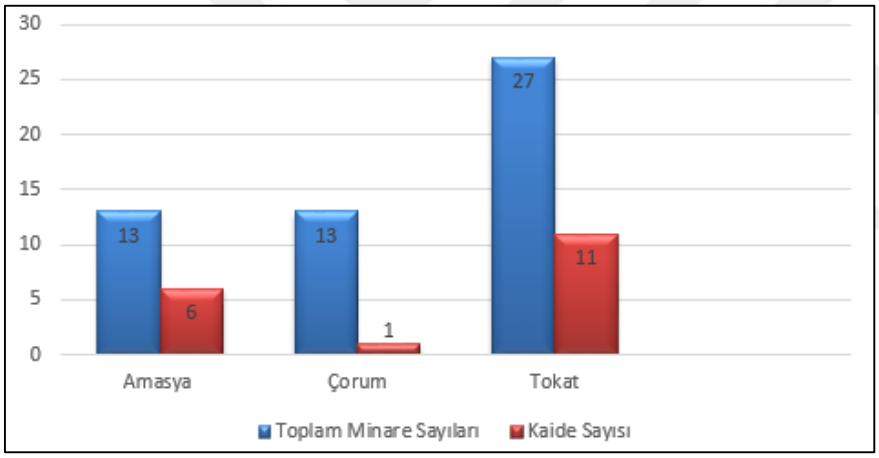
Minare Bölümleri (Kaide-Kürsü)		
Yapı Adı	Kaideli	Kaidesiz
1. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Bozacı Cami	●	
2. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Buğdaylı Cami		●
3. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çay(Aşçı Hüseyin Ağa) Cami		●
4. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çelebi Sultan Mehmet Cami	●	
5. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çorbacıoğlu Mescidi		●
6. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Dobak Cami(Kesik Minare)	●	
7. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Eyüp Çelebi Cami		●
8. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Fenerli Cami		●

Çizelge 5.7. (devam) Kaide bulunma durumu

9. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Hacı Hasan Cami	●	
10. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Piri Baba Cami	●	
11. Amasya İli, Gümüşhacıköy İlçesi, Darphane Cami		●
12. Amasya İli, Taşova İlçesi, Baraklı Cami	●	
13. Amasya İli, Merkez İlçesi, Yörgüç Paşa Cami		●
14. Çorum İli, İskilip İlçesi, Aşağı Taşlı (Hacı Mürsel) Cami		●
15. Çorum İli, İskilip İlçesi, Çuval (Şadi Bey) Cami	●	
16. Çorum İli, İskilip İlçesi, Fazlıoğlu (Yukarı Taşlı) Cami		●
17. Çorum İli, İskilip İlçesi, Kayakoparan Cami		●
18. Çorum İli, İskilip İlçesi, Meydan (Hacı Mahmut) Cami		●
19. Çorum İli, İskilip İlçesi, Müftü (Hacı Feyzullah Efendi) Cami		●
20. Çorum İli, Merkez İlçesi, Abdalata(Tekke) Cami ve Türbe		●
21. Çorum İli, Merkez İlçesi, İnayetullah Cami		●
22. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kale Cami		●
23. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kellegöz Cami		●
24. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kunduzhan(Tabak) Cami		●
25. Çorum İli, Merkez İlçesi, Veli Paşa(Abdulbaki) Cami		●
26. Çorum İli, Osmancık İlçesi, Ağızsuyu (Gecek) Köyü Cami		●
27. Tokat İli, Merkez İlçesi, Acepşir Cami		●
28. Tokat İli, Merkez İlçesi, Ahi Paşa Mescidi		●
29. Tokat İli, Merkez İlçesi, Akdeğirmen Cami		●
30. Tokat İli, Merkez İlçesi, Bozatalan Köyü Cami	●	
31. Tokat İli, Merkez İlçesi, Gözova Köyü Cami		●
32. Tokat İli, Merkez İlçesi, Hoca Ahmet Cami		●
33. Tokat İli, Merkez İlçesi, Seyid Necmettin Cami		●
34. Tokat İli, Merkez İlçesi, Yolbaşı Cami		●
35. Tokat İli, Almus İlçesi, Gümeleönü Cami		●
36. Tokat İli, Artova İlçesi, Yukarı Güçlü Cami	●	
37. Tokat İli, Niksar İlçesi, Akıncı Köyü Cami		●
38. Tokat İli, Niksar İlçesi, Alçakbel Cami	●	
39. Tokat İli, Niksar İlçesi, Çilhane Cami		●
40. Tokat İli, Niksar İlçesi, Derebağ Cami		●
41. Tokat İli, Niksar İlçesi, Gazi Ahmet Cami	●	
42. Tokat İli, Niksar İlçesi, Halil Efendi Cami	●	
43. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hanegah Cami	●	
44. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hüsam Cami	●	
45. Tokat İli, Niksar İlçesi, Nalbantlar Cami		●
46. Tokat İli, Niksar İlçesi, Sıragöz Cami	●	
47. Tokat İli, Reşadiye İlçesi, Kızılcaören Cami	●	
48. Tokat İli, Sulusaray İlçesi, Malum Seyid Cami	●	
49. Tokat İli, Turhal İlçesi, Necip Köyü Cami	●	
50. Tokat İli, Zile İlçesi, Behramağa Cami		●
51. Tokat İli, Zile İlçesi, Beyazıt Cami ve Şeyh Ethem Türbesi		●
52. Tokat İli, Zile İlçesi, Cedid Cami		●
53. Tokat İli, Zile İlçesi, Molla Yahya Cami		●

Tokat, Amasya ve Çorum illerinde yapılan incelemeler sonucunda ahşap minarelerin kaide durumlarına ilişkin veriler şu şekildedir:

Amasya'da incelenen 13 adet ahşap minareden 6 tanesi kaideye sahiptir; bu camiler şunlardır: A-MZF-BZC-1, A-MZF-ÇLB-4, A-MZF-DBK-6, A-MZF-HH-9, A-MZF-PRB-10 ve A-TAŞ-BAR-12. Çorum'da incelenen 13 adet ahşap minareden sadece 1 tanesi kaideye sahiptir; bu cami Ç-İSK-ÇUV-15'tir. Tokat'ta incelenen 27 adet ahşap minareden 11 tanesi kaideye sahiptir; bu camiler şunlardır: T-MRK-BZT-30, T-ART-YUK-36, T-NİK-ALÇ-38, T-NİK-GAZ-41, T-NİK-HAL-42, T-NİK-HAN-43, T-NİK-HÜS-44, T-NİK-SIR-46, T-RES-KIZ-47, T-SUL-MAS-48 ve T-TUR-NEC-49. Bu veriler, incelenen illerdeki ahşap minarelerin kaideye sahip olma oranlarını ortaya koymaktadır ve Şekil 5.18'deki grafik, bu oranları görselleştirmektedir.

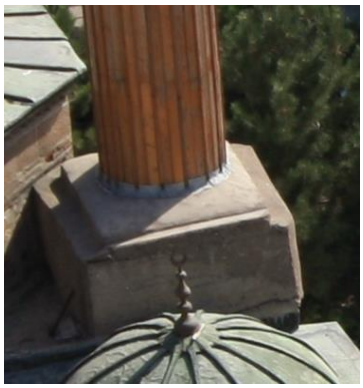

Şekil 5.18. Kaide bulunma durumu

Çalışma kapsamında incelenen 18 adet kaidenin görselleri Şekil 5.19'da sunulmuştur.

A-MZF-BZC-1

A-MZF-ÇLB-4

A-MZF-DBK-6

A-MZF-HH-9

A-MZF-PRB-10

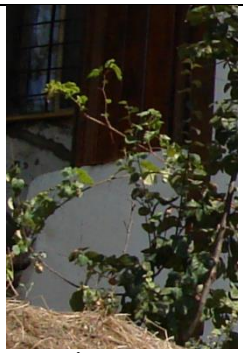

A-TAŞ-BAR-12

Ç-İSK-ÇUV-15

T-MRK-BZT-30

T-ART-YUK-36

T-NİK-ALÇ-38

T-NİK-GAZ-41

T-NİK-HAL-42

Şekil 5.19. Kaidesi bulunan ahşap minareler

T-NİK-HAN-43

T-NİK-HÜS-44

T-NİK-SIR-46

T-RES-KIZ-47

T-SUL-MAS-48

T-TUR-NEC-49

Şekil 5.19. (devam) Kaidesi bulunan ahşap minareler

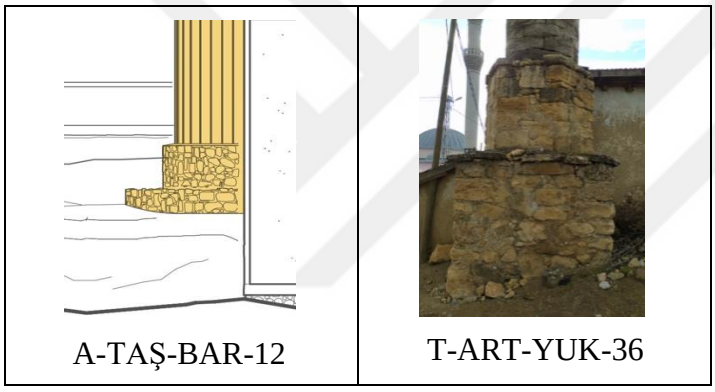
Tokat, Amasya ve Çorum illerinde incelenen 18 adet kaideli minareden, Şekil ’da gösterilen, Tokat ili Reşadiye ilçesinde bulunan T-RES-KIZ-47 numaralı minarenin kaidesi kesme taşla inşa edilmiştir. Bunun dışında kalan tüm minarelerin kaidesi moloz taşla inşa edilmiştir.

Dışarıdan yapılan fiziksel gözlemler sonucunda, kaidesi silindirik ve kaidesi kare ve çokgen olan minareler tespit edilmiştir. Kaidesi silindirik olan minareler şu kodlu camilere aittir: A-TAŞ-BAR-12, T-MRK-BZT-30, T-NİK-ALÇ-38, T-NİK-GAZ-41, T-NİK-HAL-42, T-NİK-HAN-43, T-NİK-HÜS-44, T-NİK-SIR-46. Özellikle Tokat ilinin Niksar ilçesinde bulunan kaideli minarelerin tamamında kaide formu silindirik olarak inşa edilmiştir.

Kaidesi kare olan minareler şu kodlu camilere aittir: A-MZF-BZC-1, A-MZF-ÇLB-4, A-MZF-DBK-6, A-MZF-HH-9, A-MZF-PRB-10, Ç-İSK-ÇUV-15, T-RES-KIZ-47, T-SUL-MAS-48, T-TUR-NEC-49.

Tokat ilinin Artova ilçesinde bulunan T-ART-YUK-36 numaralı minare, çokgen formlu kaideye sahiptir.

Tokat, Amasya ve Çorum illerindeki ahşap minareli camilerin kaide formları, tek kademeli ve çok kademeli olarak iki ana kategoriye ayrılmaktadır. Yukarı doğru daralan çok kademeli kaideler, yapının tabanında geniş başlayarak üst katmanlara doğru daralan birkaç seviyeden oluşmaktadır. Bu tür kaideler, genellikle iki veya üç kademeden oluşmaktadır. Amasya İli Taşova İlçesinde bulunan A-TAŞ-BAR-12 kodlu caminin minaresi ve Tokat ilinin Artova ilçesinde bulunan T-ART-YUK-36 kodlu caminin minaresi, iki kademeli kaideye sahiptir (Şekil 5.20). İki minarede de kaidede kullanılan taşların aynı olduğu ve yapının restorasyon uygulaması görmediği belirlenmiştir.

A-TAŞ-BAR-12 T-ART-YUK-36

Şekil 5.20. İki kademeli kaideye sahip ahşap minareler

Tokat ilinin Niksar ilçesinde bulunan T-NİK-HAN-43 numaralı minare, üç kademeli kaideye sahiptir (Şekil 5.21). İlk iki kademede kullanılan moloz taşların arasında devşirme taşların bulunduğu tespit edilmiştir (Şekil 5.22).

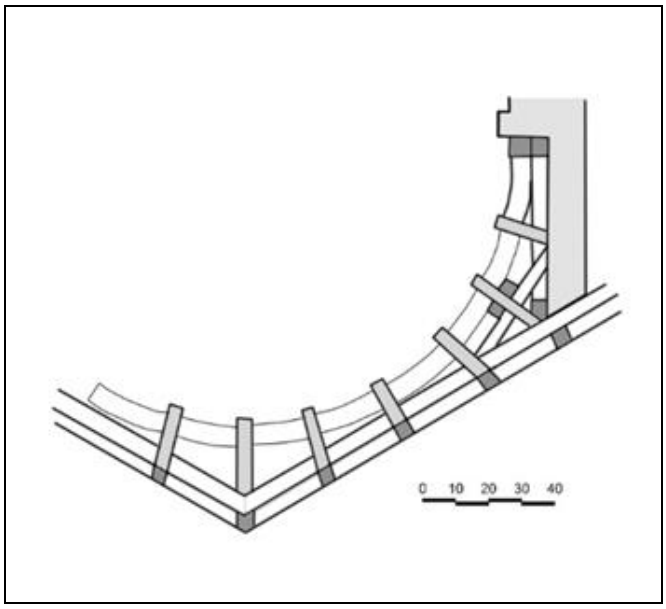

Şekil 5.21. T-NİK-HAN-43 numaralı ahşap minareli camide bulunan üç kademeli kaide

Şekil 5.22. T-NİK-HAN-43 numaralı ahşap minareli kaidesinin ilk kademesinde bulunan devşirme taşlar

Ahşap minarelerde prizma formlu kaideden silindir şeklindeki ahşap gövdeye geçiş, belirli ahşap yapı elemanları kullanılarak sağlanmaktadır. Bu geçişte kullanılan temel elemanlardan biri geçiş halkalarıdır (tamburlar). Geçiş halkaları, kaideden silindirik gövdeye geçişi kolaylaştırmak amacıyla yerleştirilen ahşap elemanlardır. Şekil 5.23'te prizma kaide formundan silindir şeklindeki ahşap gövdeye geçişte kullanılan tamburlar ve bağlantı noktaları ayrıntılı bir şekilde gösterilmektedir.

Şekil 5.23. Silindirik gövdeye geçiş detayı

Tamburlar, kaidenin üst kısmına monte edilerek silindirik formun başlangıcını oluşturur. Bu yapı elemanları, prizmatik formdan silindirik yapıya yumuşak ve uyumlu bir geçiş

sağlayarak geometrik uyumu temin eder. Ayrıca, tamburların kullanımı, geçiş bölgesinde estetik bir görünüm kazandırmakta ve yapı bütünlüğünü korumaktadır. Şekil 5.24'te Çorum İli Merkez İlçesi Ç-MRK-ABD-20 kodlu Abdalata Cami ahşap minaresinde kaidenin üst kısmında tambur elemanı gösterilmektedir.

Şekil 5.24. Ç-MRK-ABD-20 numaralı ahşap minarede tambur detayı

Beden duvarından veya çatıdan yükselen ahşap minarelerde, gövdenin alt kısmında zemine bağlantısını sağlayan kaide bölümü bulunmamaktadır. Bu minareler, caminin ana yapısına entegre edilerek beden duvarı veya çatıdan yükselmekte olup, bağımsız bir kaideye ihtiyaç duyulmamaktadır. Bu tür yapılar, minarenin doğrudan camiyle bütünleşik bir biçimde inşa edilmesine olanak tanımaktadır. Şekil 5.25'te, kaide kısmı bulunmayan 35 adet camiinin ahşap minaresinin görsellerine yer verilmiştir.

A-MZF-BGD-2

A-MZF-ÇAY-3

A-MZF-ÇOR-5

A-MZF-EYÇ-7

A-MZF-FEN-8

A-GÜM-DRP-11

A-MRK-YÖP-13

Ç-İSK-AŞT-14

Ç-İSK-FAZ-16

Ç-İSK-KAY-17

Ç-İSK-MYD-18

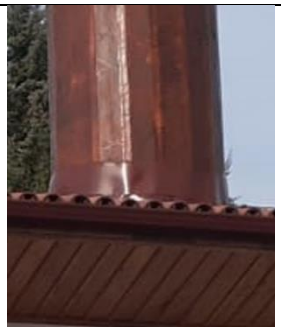

Ç-İSK-MÜF-19

Ç-MRK-ABD-20

Ç-MRK-İNA-21

Ç-MRK-KAL-22

Şekil 5.25. Kaidesi Bulunmayan Ahşap Minareler

Ç-MRK-KEL-23

Ç-MRK-KUN-24

Ç-MRK-VEP-25

Ç-OSM-AGZ-26

T-MRK-ACP-27

T-MRK-AHİ-28

T-MRK-AKD-29

T-MRK-GÖZ-31

T-MRK-HOA-32

T-MRK-SEY-33

T-MRK-YOL-34

T-ALM-GÜM-35

T-NİK-AKN-37

T-NİK-ÇİL-39

T-NİK-DER-40

Şekil 5.25. (devam) Kaidesi Bulunmayan Ahşap Minareler

T-NİK-NAL-45

T-ZİL-BEH-50

T-ZİL-BEY-51

T-ZİL-CED-52

T-ZİL-MOL-53

Şekil 5.25. (devam) Kaidesi Bulunmayan Ahşap Minareler

5.5.3. Pabuç

Kaidenin kare, çokgen veya silindirik formlu planından minarenin daha dar çaplı yuvarlak planına geçişi, pabuç adı verilen yapı elemanı ile gerçekleştirilmektedir. Pabuç kısmında genellikle başlangıç ve bitiş noktalarında korniş detayları yer almakta ve bu detaylar sade, piramidal üçgen, Türk üçgeni, armudi ve silmeli gibi çeşitli formlarda olabilmektedir. Bu korniş detayları, minarenin görsel zenginliğini artırarak yapıya estetik bir değer katmaktadır. Her ne kadar kırsal minareler bazında tespit edilememiş olsa da Eyice (1962), 19. yüzyıl minarelerinde pabuç kısmının bulunmamasının, bu döneme ait minarelerin diğerlerinden ayrılmasını sağlayan belirgin bir özellik olduğunu ifade etmektedir (Eyice, 1962-63).

Mimari yapılarda su yalıtımı ve tahliye sistemleri, yapının uzun ömürlü olması ve zarar görmemesi açısından büyük önem taşımaktadır. Özellikle minarelerde, kaide ve gövde birleşim noktalarında suyun etkili bir şekilde tahliye edilmesi ve yalıtımın sağlanması, yapının dayanıklılığını artırmaktadır. Minarelerin kaide kısmının gövdeden daha kalın olması nedeniyle yağmur suyu birikintileri için potansiyel bir alan oluşturmaktadır. Bu

nedenle, kaidenin dışa doğru eğimli olarak inşa edilmesi, suyun etkin bir şekilde tahliye edilmesine olanak tanımaktadır. Verilen eğim sayesinde su, yapıdan uzaklaştırılmakta ve yapının suyun olumsuz etkilerinden korunması sağlanmaktadır. Ayrıca, pabuç ve gövde birleşiminde su yalıtımı sağlamak amacıyla pabuçta kullanılan malzeme gövde kısmında yükseltilmektedir (M. Pelit, sözlü görüşme, 2024). Örneğin, Tokat ili Reşadiye ilçesindeki T-RES-KIZ-47 numaralı minarenin pabuç kısmında kesme taş malzeme gövdeye bir kaç sıra devam etmektedir. İncelenen örneklerde, kaide kısmında eğim olmayan A-MZF-BZC-1 minaresi saptanmıştır. A-MZF-BZC-1 örneğinde eğim olmaması, suyun tahliyesi açısından yanlış bir uygulama olarak belirlenmektedir.

İnşa sürecinde pabuç kısmının işçilik açısından büyük bir titizlik gerektirdiği saptanmıştır.Bu bölümde kullanılacak taşlar için kalıplar çıkarılmakta ve uygun açılarla kesilerek gerekli formlar oluşturulmaktadır. Taşların doğru açı ve şekilde yerleştirilmesi, minarenin genel yapısal bütünlüğünü ve estetik görünümünü doğrudan etkilemektedir. Tokat ili Reşadiye ilçesindeki T-RES-KIZ-47 numaralı minarenin pabucunda bu uygulama yapılmakta olup, Şekil 5.26'da gösterilmektedir.

Şekil 5.26. T-RES-KIZ-47 numaralı ahşap minareli camide pabuç uygulaması

Şekil 5.27'de görüldüğü üzere, Amasya ili Merzifon ilçesindeki A-MZF-PRB-10 numaralı minarede pabuç kısmı, suyun tahliyesi amacıyla dört yöne eğimli ve üzeri alaturka kiremitle kaplanmış olarak inşa edilmiştir.

A-MZF-PRB-10
Restorasyon öncesi

A-MZF-PRB-10
Restorasyon sonrası

Şekil 5.27. A-MZF-PRB-10 numaralı ahşap minareli camide pabuç uygulaması

Toplamda 53 adet ahşap minarenin incelendiği çalışmada, bu minarelerden 18 tanesinin pabucu bulunduğu tespit edilmiştir (Çizelge 5.8) (Şekil 5.28). Kaidesi bulunan minarelerin tamamının gövde ile birleşiminin sağlandığı pabuç kısmı bulunmaktadır.

Çizelge 5.8. Pabuç bulunma durumu

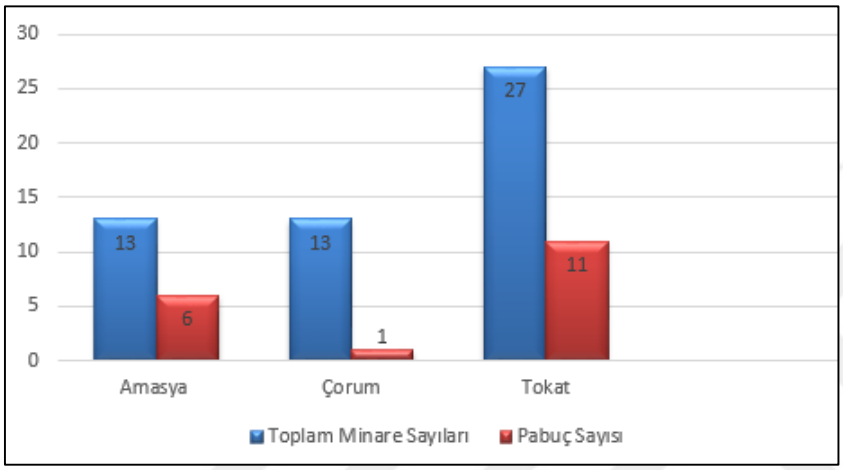
Minare Bölümleri (Pabuç)		
Yapı Adı	Var	Yok
1. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Bozacı Cami	.	
2. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Buğdaylı Cami		.
3. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çay(Aşçı Hüseyin Ağa) Cami		.
4. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çelebi Sultan Mehmet Cami	.	
5. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çorbacıoğlu Mescidi		.
6. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Dobak Cami(Kesik Minare)	.	
7. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Eyüp Çelebi Cami		.
8. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Fenerli Cami		.
9. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Hacı Hasan Cami	.	
10. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Piri Baba Cami	.	
11. Amasya İli, Gümüşhacıköy İlçesi, Darphane Cami		.
12. Amasya İli, Taşova İlçesi, Baraklı Cami	.	
13. Amasya İli, Merkez İlçesi, Yörgüç Paşa Cami		.
14. Çorum İli, İskilip İlçesi, Aşağı Taşlı (Hacı Mürsel) Cami		.
15. Çorum İli, İskilip İlçesi, Çuval (Şadi Bey) Cami	.	
16. Çorum İli, İskilip İlçesi, Fazlıoğlu (Yukarı Taşlı) Cami		.
17. Çorum İli, İskilip İlçesi, Kayakoparan Cami		.

Çizelge 5.8. (devam) Pabuç bulunma durumu

18. Çorum İli, İskilip İlçesi, Meydan (Hacı Mahmut) Cami		.
19. Çorum İli, İskilip İlçesi, Müftü (Hacı Feyzullah Efendi) Cami		.
20. Çorum İli, Merkez İlçesi, Abdalata(Tekke) Cami ve Türbe		.
21. Çorum İli, Merkez İlçesi, İnayetullah Cami		.
22. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kale Cami		.
23. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kellegöz Cami		.
24. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kunduzhan(Tabak) Cami		.
25. Çorum İli, Merkez İlçesi, Veli Paşa(Abdulbaki) Cami		.
26. Çorum İli, Osmancık İlçesi, Ağızsuyu (Gecek) Köyü Cami		.
27. Tokat İli, Merkez İlçesi, Acepşir Cami		●
28. Tokat İli, Merkez İlçesi, Ahi Paşa Mescidi		.
29. Tokat İli, Merkez İlçesi, Akdeğirmen Cami		.
30. Tokat İli, Merkez İlçesi, Bozatalan Köyü Cami	.	
31. Tokat İli, Merkez İlçesi, Gözova Köyü Cami		.
32. Tokat İli, Merkez İlçesi, Hoca Ahmet Cami		.
33. Tokat İli, Merkez İlçesi, Seyid Necmettin Cami		.
34. Tokat İli, Merkez İlçesi, Yolbaşı Cami		.
35. Tokat İli, Almus İlçesi, Gümeleönü Cami		.
36. Tokat İli, Artova İlçesi, Yukarı Güçlü Cami	.	
37. Tokat İli, Niksar İlçesi, Akıncı Köyü Cami		.
38. Tokat İli, Niksar İlçesi, Alçakbel Cami	.	
39. Tokat İli, Niksar İlçesi, Çilhane Cami		.
40. Tokat İli, Niksar İlçesi, Derebağ Cami		.
41. Tokat İli, Niksar İlçesi, Gazi Ahmet Cami	.	
42. Tokat İli, Niksar İlçesi, Halil Efendi Cami	.	
43. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hanegah Cami	.	
44. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hüsam Cami	.	
45. Tokat İli, Niksar İlçesi, Nalbantlar Cami		.
46. Tokat İli, Niksar İlçesi, Sıragöz Cami	.	
47. Tokat İli, Reşadiye İlçesi, Kızılcaören Cami	.	
48. Tokat İli, Sulusaray İlçesi, Malum Seyid Cami	.	

Çizelge 5.8. (devam) Pabuç bulunma durumu

49. Tokat İli, Turhal İlçesi, Necip Köyü Cami	.	
50. Tokat İli, Zile İlçesi, Behramağa Cami		.
51. Tokat İli, Zile İlçesi, Beyazıt Cami ve Şeyh Ethem Türbesi		.
52. Tokat İli, Zile İlçesi, Cedid Cami		.
53. Tokat İli, Zile İlçesi, Molla Yahya Cami		.

Şekil 5.28. Pabuç bulunma durumu

Tokat, Amasya ve Çorum illerinde yapılan incelemeler sonucunda ahşap minarelerin pabuç durumlarına ilişkin veriler şu şekildedir (Çizelge 5.8):

Amasya'da incelenen 13 adet ahşap minareden 6 tanesi pabuca sahiptir. Bu minarelerin bulunduğu camiler şunlardır: A-MZF-BZC-1, A-MZF-ÇLB-4, A-MZF-DBK-6, A-MZF-HH-9, A-MZF-PRB-10 ve A-TAŞ-BAR-12'dir. Çorum'da incelenen 13 adet ahşap minareden sadece 1 tanesi pabuca sahiptir. Bu minarenin bulunduğu cami Ç-İSK-ÇUV-15'tir. Tokat'ta incelenen 27 adet ahşap minareden 11 tanesi pabuca sahiptir. Bu minarelerin bulunduğu camiler şunlardır: T-MRK-BZT-30, T-ART-YUK-36, T-NİK-ALÇ-38, T-NİK-GAZ-41, T-NİK-HAL-42, T-NİK-HAN-43, T-NİK-HÜS-44, T-NİK-SIR-46, T-RES-KIZ-47, T-SUL-MAS-48 ve T-TUR-NEC-49. Şekil 5.29. Pabuç kısmı bulunan ahşap minareli camiler'da pabucu bulunan ahşap minareli camiler gösterilmektedir.

A-MZF-BZC-1

A-MZF-ÇLB-4

A-MZF-DBK-6

A-MZF-HH-9

A-MZF-PRB-10

A-TAŞ-BAR-12

Ç-İSK-ÇUV-15

T-MRK-BZT-30

T-ART-YUK-36

T-NİK-ALÇ-38

T-NİK-GAZ-41

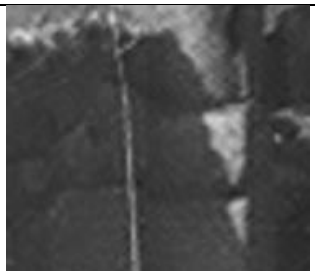

T-NİK-HAL-42

T-NİK-HAN-43

T-NİK-HÜS-44

T-NİK-SIR-46

T-RES-KIZ-47

T-SUL-MAS-48

T-TUR-NEC-49

Şekil 5.29. Pabuç kısmı bulunan ahşap minareli camiler

5.5.4. Gövde

Minare gövdesi, yapısal olarak minarenin en uzun kısmını oluşturarak çeşitli kültürel ve tarihsel dönemler boyunca farklı geometrik formlar almıştır. İslam mimarisinin erken dönemlerinde, çan kuleleri ve deniz fenerleri gibi yapıların etkisiyle kare formunda gövdeler yaygın olarak kullanılmıştır. Bu tarz gövdeler, özellikle Suriye ve Magrip bölgelerinde sıkça rastlanan bir özelliktir. Örneğin, Şam'daki Emevi Camii'nin minaresi, kare planlı gövdesi ile bu etkilerin bir yansımasıdır (Allen, 2008) (Şekil 5.30).

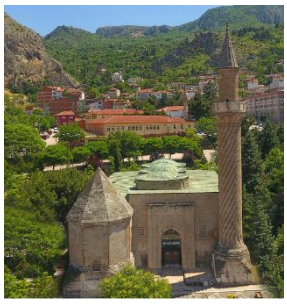
Şekil 5.30. Şam Emevi Cami

Anadolu'da ise Artuklu eserleri gibi 16. yüzyıla kadar uzanan yapılar içinde kare gövdeli minareler görülmektedir. Diyarbakır'daki Ulu Cami minaresi, kare gövdesi ile Artuklu mimarisinin karakteristik özelliklerini taşır (Kuran, 1969) (Şekil 5.31)

Şekil 5.31. Diyarbakır'daki Ulu Cami minaresi (Prof. Dr. Yusuf Kenan Haspolat Arşivi)

Silindirik gövdeler ise yivli veya burmalı yapıları ile Amasya Burmalı Minare Camii örneğinde görüldüğü üzere (Şekil 5.32), özellikle Anadolu Selçuklu mimarisinde önemli bir yer tutmaktadır.

Şekil 5.32. Amasya Burmalı Minare Cami (Amasya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivi)

Osmanlı mimarisinin klasik ve Batılılaşma dönemlerinde, silindirik gövdelerin pahlanarak çokgen bir forma dönüştürüldüğü görülmektedir. Bu dönemlerde gövde başlangıç ve bitişlerinde düzenlenmiş silme bilezikler ve mazgal pencereler de mimari elemanlar olarak sıklıkla kullanılmıştır (Eyice, 1962-63; Ayvansarayî Hâfız Hüseyin, 1987).

Çokgen gövde formlarına sahip olduğu tespit edilen 7 ahşap minarenin 4'ünün yığma yapım tekniği ile inşa edildiği belirlenmiştir. Ancak yapılan incelemelerde, bu minarelerin yapım tarihleri, bulundukları alanlar veya diğer özellikleri arasında herhangi bir ortaklık ya da örtüşme bulunmamaktadır.

İncelenen 53 adet ahşap minarenin, A-MRK-YÖP-13, Ç-MRK-KAL-22, T-MRK-AKD-29, T-MRK-BZT-30, T-ART-YUK-36, T-TUR-NEC-49, T-ZİL-MOL-53 kodlu olan 7 adet ahşap minarenin gövde çokgen olup, 46 tanesinde silindirik olarak inşa edilmiştir (Çizelge 5.9) (Şekil 5.33).

Çizelge 5.9. Gövde formuna göre ahşap minareler

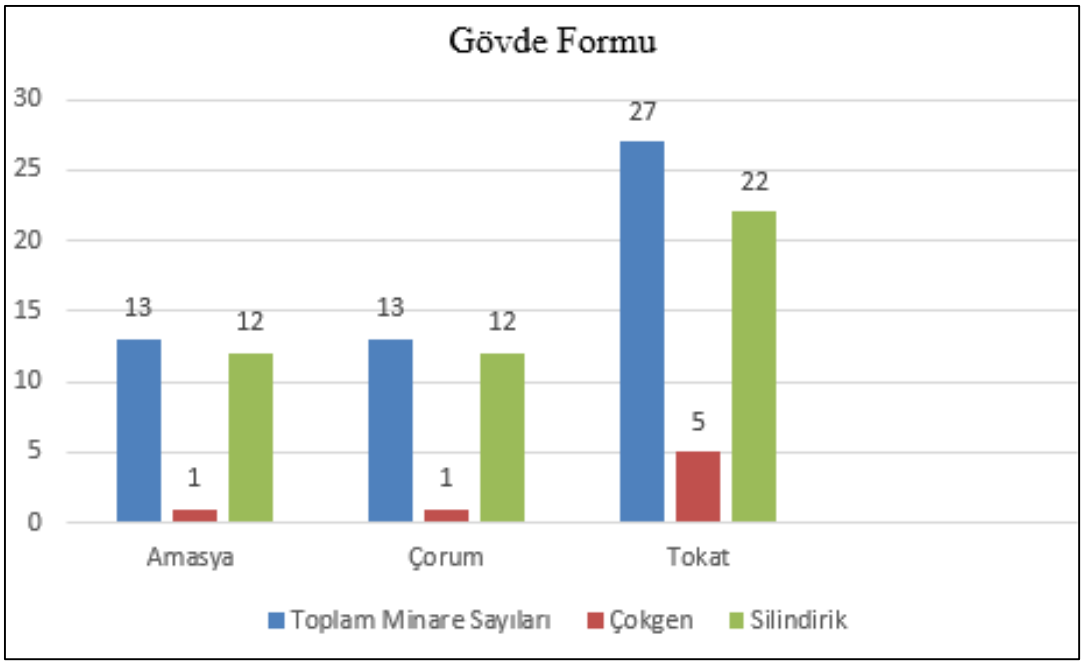
Minare Bölümleri (Gövde)		
Yapı Adı	Çokgen	Silindir
1. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Bozacı Cami		.
2. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Buğdaylı Cami		.
3. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çay(Aşçı Hüseyin Ağa) Cami		.
4. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çelebi Sultan Mehmet Cami		.

Çizelge 5.9. (devam) Gövde formuna göre ahşap minareler

5. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çorbacıoğlu Mescidi		.
6. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Dobak Cami(Kesik Minare)		.
7. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Eyüp Çelebi Cami		.
8. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Fenerli Cami		.
9. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Hacı Hasan Cami		.
10. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Piri Baba Cami		.
11. Amasya İli, Gümüşhacıköy İlçesi, Darphane Cami		.
12. Amasya İli, Taşova İlçesi, Baraklı Cami		.
13. Amasya İli, Merkez İlçesi, Yörgüç Paşa Cami	.	
14. Çorum İli, İskilip İlçesi, Aşağı Taşlı (Hacı Mürsel) Cami		.
15. Çorum İli, İskilip İlçesi, Çuval (Şadi Bey) Cami		.
16. Çorum İli, İskilip İlçesi, Fazlıoğlu (Yukarı Taşlı) Cami		.
17. Çorum İli, İskilip İlçesi, Kayakoparan Cami		.
18. Çorum İli, İskilip İlçesi, Meydan (Hacı Mahmut) Cami		.
19. Çorum İli, İskilip İlçesi, Müftü (Hacı Feyzullah Efendi) Cami		.
20. Çorum İli, Merkez İlçesi, Abdalata(Tekke) Cami ve Türbe		.
21. Çorum İli, Merkez İlçesi, İnayetullah Cami		.
22. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kale Cami	.	
23. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kellegöz Cami		.
24. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kunduzhan(Tabak) Cami		.
25. Çorum İli, Merkez İlçesi, Veli Paşa(Abdulbaki) Cami		.
26. Çorum İli, Osmancık İlçesi, Ağızsuyu (Gecek) Köyü Cami		.
27. Tokat İli, Merkez İlçesi, Acepşir Cami		.
28. Tokat İli, Merkez İlçesi, Ahi Paşa Mescidi		.
29. Tokat İli, Merkez İlçesi, Akdeğirmen Cami	.	
30. Tokat İli, Merkez İlçesi, Bozatalan Köyü Cami	.	
31. Tokat İli, Merkez İlçesi, Gözova Köyü Cami		.
32. Tokat İli, Merkez İlçesi, Hoca Ahmet Cami		.
33. Tokat İli, Merkez İlçesi, Seyid Necmettin Cami		.
34. Tokat İli, Merkez İlçesi, Yolbaşı Cami		.
35. Tokat İli, Almus İlçesi, Gümeleönü Cami		.

Çizelge 5.9. (devam) Gövde formuna göre ahşap minareler

36. Tokat İli, Artova İlçesi, Yukarı Güçlü Cami	.	
37. Tokat İli, Niksar İlçesi, Akıncı Köyü Cami		.
38. Tokat İli, Niksar İlçesi, Alçakbel Cami		●
39. Tokat İli, Niksar İlçesi, Çilhane Cami		.
40. Tokat İli, Niksar İlçesi, Derebağ Cami		.
41. Tokat İli, Niksar İlçesi, Gazi Ahmet Cami		.
42. Tokat İli, Niksar İlçesi, Halil Efendi Cami		.
43. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hanegah Cami		.
44. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hüsam Cami		.
45. Tokat İli, Niksar İlçesi, Nalbantlar Cami		.
46. Tokat İli, Niksar İlçesi, Sıragöz Cami		.
47. Tokat İli, Reşadiye İlçesi, Kızılcaören Cami		.
48. Tokat İli, Sulusaray İlçesi, Malum Seyid Cami		.
49. Tokat İli, Turhal İlçesi, Necip Köyü Cami	.	
50. Tokat İli, Zile İlçesi, Behramağa Cami		.
51. Tokat İli, Zile İlçesi, Beyazıt Cami ve Şeyh Ethem Türbesi		.
52. Tokat İli, Zile İlçesi, Cedid Cami		.
53. Tokat İli, Zile İlçesi, Molla Yahya Cami	.	

Şekil 5.33. Gövde Formu

Çokgen gövdeli minarelerin görselleri Şekil 5.34'te verilmiştir.

A-MRK-YÖP-13

Ç-MRK-KAL-22

T-MRK-AKD-29

T-MRK-BZT-30

T-ART-YUK-36

T-TUR-NEC-49

T-ZİL-MOL-53

Şekil 5.34. Gövdesi çokgen formunda olan ahşap minareler

5.5.5. Şerefe

Şerefe, Arapça "Şurfa" ve "Şarafa" kelimelerinden türemiştir ve minarelerde müezzinin ezan okumak için kullanıldığı, gövde etrafında yüksek bir noktada konumlanan çıkıntılı bölümdür.

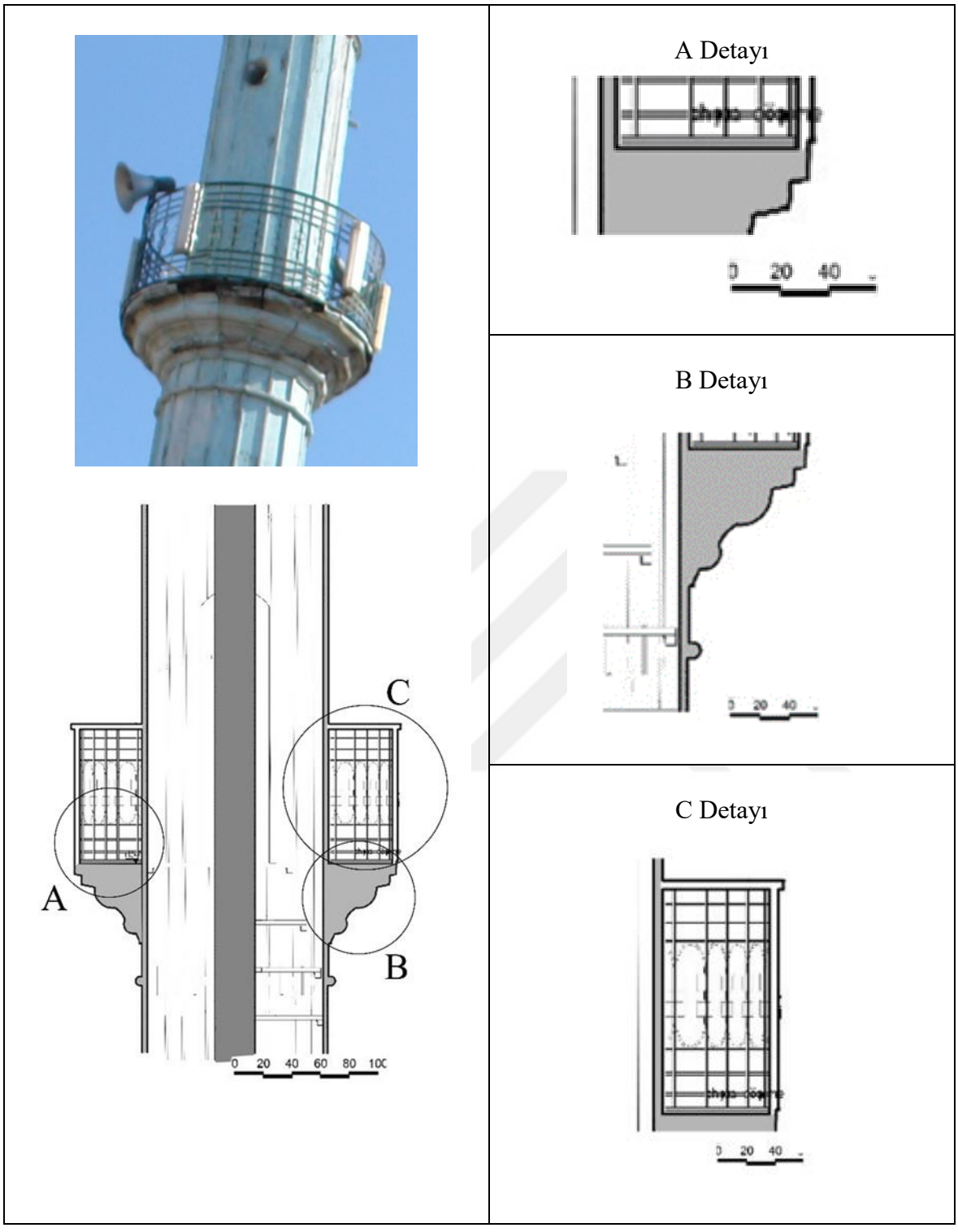
Şerefenin 360 derece dönebilmesi, müezzinin tüm yönlere seslenebilmesine olanak tanır ve genellikle kapıları kıble yönünde açılır. Şerefenin yapısı üç ana bölümden oluşur:

A. Taban: Bu kısım, genellikle ahşaptan, çekirdekten dışarı doğru genişleyen dilimli bir döşeme olup müezzinin yürüdüğü alanı oluşturur.

B. Şerefe Altlığı: Tabanı destekleyen, gövdeye bağlı ve kademeli olarak dışa doğru genişleyen konsolların oluşturduğu yapıdır. Bu kısım, minarenin dekoratif olarak en zengin bölümünü teşkil etmektedir. Şerefe altlığı çıkmalı veya çıkmasız yapılabilmektedir.

C. Korkuluk: Şerefenin etrafını saran güvenlik elemanıdır. Taş, metal veya ahşap malzemeler kullanılarak, düz levhalı veya şebekeli şekillerde inşa edilir. Modern aydınlatma elemanları ve kandillikler bu bölüme eklenebilir.

Şerefenin bölümleri A-MZF-BZC-1 kodlu caminin ahşap minaredinde gösterilmiş ve detaylandırılmıştır (Şekil 5.35).

Şekil 5.35. A-MZF-BZC-1 kodlu caminin ahşap minare şerefe detayı

İncelenen 53 adet ahşap minarenin tamamı şerefeli inşa edilmiştir (Çizelge 5.10 ve Çizelge 5.11). Şerefelernin üst, alt ve korkuluk özellikleri açısından çeşitlilik görülmüştür. Ayrıca şerefeler üstü açık ve kapalı; şerefe altı çıkmalı ve çıkmasız; şerefe korkuluğu ise ahşap ve metal olarak farklılaşmıştır.

Çizelge 5.10. Şerefe Tipolojisi

Yapı Adı	Şerefe üstü		Şerefe altı		Şerefe korkuluğu	
	Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız	Ahşap	Metal
1. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Bozacı Cami	●		●			•
2. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Buğdaylı Cami		●	●		•	
3. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çay(Aşçı Hüseyin Ağa) Cami		●	●			•
4. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çelebi Sultan Mehmet Cami	●		●			•
5. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çorbacıoğlu Mescidi	●		●			•
6. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Dobak Cami(Kesik Minare)	●		●		•	
7. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Eyüp Çelebi Cami		●	●			•
8. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Fenerli Cami		●	●		●	
9. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Hacı Hasan Cami	●		●			•
10. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Piri Baba Cami	●		●		●	
11. Amasya İli, Gümüşhacıköy İlçesi, Darphane Cami	●		●		•	
12. Amasya İli, Taşova İlçesi, Baraklı Cami	●		●		●	
13. Amasya İli, Merkez İlçesi, Yörgüç Paşa Cami		●		●	•	
14. Çorum İli, İskilip İlçesi, Aşağı Taşlı (Hacı Mürsel) Cami	●		●		•	
15. Çorum İli, İskilip İlçesi, Çuval (Şadi Bey) Cami	●		●			•
16. Çorum İli, İskilip İlçesi, Fazlıoğlu (Yukarı Taşlı) Cami	●		●			•
17. Çorum İli, İskilip İlçesi, Kayakoparan Cami	●		●			•
18. Çorum İli, İskilip İlçesi, Meydan (Hacı Mahmut) Cami	●		●			•
19. Çorum İli, İskilip İlçesi, Müftü (Hacı Feyzullah Efendi) Cami	●		●			•
20. Çorum İli, Merkez İlçesi, Abdalata(Tekke) Cami ve Türbe	●		●		•	
21. Çorum İli, Merkez İlçesi, İnayetullah Cami	●		●		•	
22. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kale Cami	●		●		•	

Çizelge 5.10. (devam) Şerefe Tipolojisi

23. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kellegöz Cami	●		●		•	
24. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kunduzhan(Tabak) Cami	●		●		•	
25. Çorum İli, Merkez İlçesi, Veli Paşa(Abdulbaki) Cami	●		●		•	
26. Çorum İli, Osmancık İlçesi, Ağızsuyu (Gecek) Köyü Cami		●	●		•	
27. Tokat İli, Merkez İlçesi, Acepşir Cami		●	●		•	
28. Tokat İli, Merkez İlçesi, Ahi Paşa Mescidi		●	●		•	
29. Tokat İli, Merkez İlçesi, Akdeğirmen Cami		●	●		•	
30. Tokat İli, Merkez İlçesi, Bozatalan Köyü Cami		●	●		•	
31. Tokat İli, Merkez İlçesi, Gözova Köyü Cami		●	●		•	
32. Tokat İli, Merkez İlçesi, Hoca Ahmet Cami		●	●		•	
33. Tokat İli, Merkez İlçesi, Seyid Necmettin Cami		●	●		•	
34. Tokat İli, Merkez İlçesi, Yolbaşı Cami		●	●		•	
35. Tokat İli, Almus İlçesi, Gümeleönü Cami		●	●		•	
36. Tokat İli, Artova İlçesi, Yukarı Güçlü Cami		●		●	•	
37. Tokat İli, Niksar İlçesi, Akıncı Köyü Cami		●		●	•	
38. Tokat İli, Niksar İlçesi, Alçakbel Cami		●	●		•	
39. Tokat İli, Niksar İlçesi, Çilhane Cami		●	●		•	
40. Tokat İli, Niksar İlçesi, Derebağ Cami		●	●		•	
41. Tokat İli, Niksar İlçesi, Gazi Ahmet Cami		●	●		•	
42. Tokat İli, Niksar İlçesi, Halil Efendi Cami		●	●		•	
43. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hanegah Cami		●	●		•	
44. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hüsam Cami		●	●		•	
45. Tokat İli, Niksar İlçesi, Nalbantlar Cami	●		•		•	

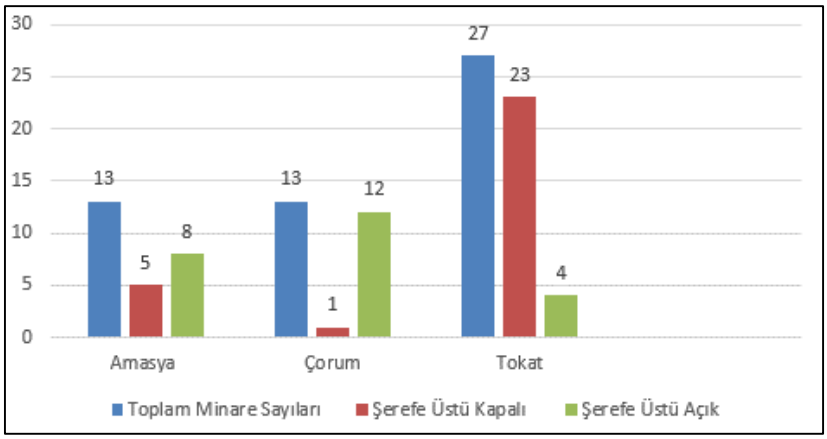
Çizelge 5.10. (devam) Şerefe Tipolojisi

46. Tokat İli, Niksar İlçesi, Sıragöz Cami		●	●		•	
47. Tokat İli, Reşadiye İlçesi, Kızılcaören Cami		●	●		•	
48. Tokat İli, Sulusaray İlçesi, Malum Seyid Cami		●	●		•	
49. Tokat İli, Turhal İlçesi, Necip Köyü Cami		●	●			•
50. Tokat İli, Zile İlçesi, Behramağa Cami	●		●			•
51. Tokat İli, Zile İlçesi, Beyazıt Cami ve Şeyh Ethem Türbesi	●		●			•
52. Tokat İli, Zile İlçesi, Cedid Cami	●		●		•	
53. Tokat İli, Zile İlçesi, Molla Yahya Cami		●		•	•	

Çizelge 5.11. Şerefe tipolojisine ait sayısal veriler

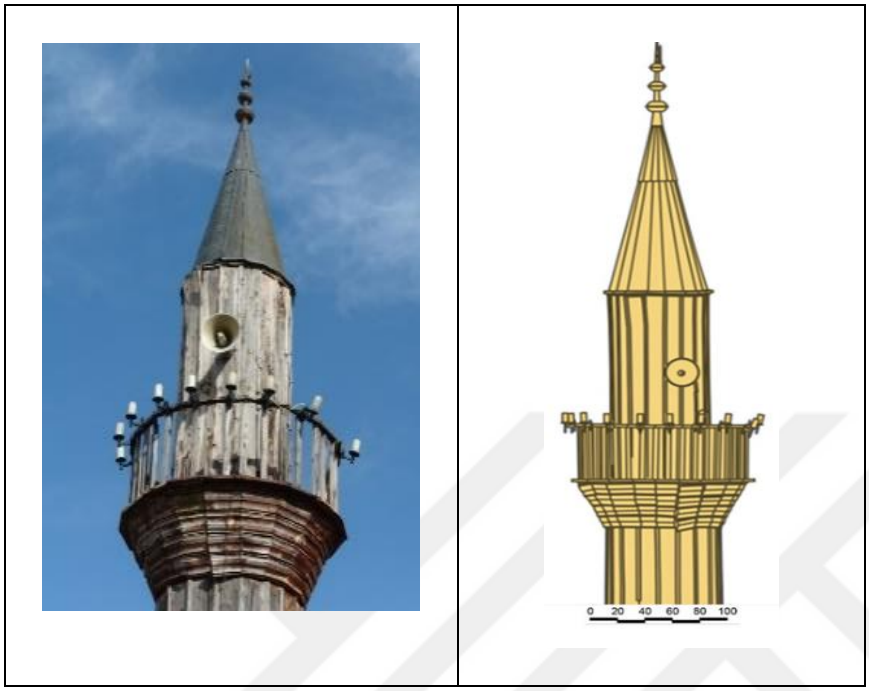
Şerefe üstü		Şerefe altı		Şerefe korkuluğu	
Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız	Ahşap	Metal
24	29	49	4	39	14

Şerefeli ahşap minarelerin 24 tanesinin şerefe üstü açık, 29 tanesinin şerefe üstü kapalıdır (Şekil 5.36).

Şekil 5.36. Şerefe üstü durumu

Şekil 5.37’de verilen A-GÜM-DRP-11 numaralı ahşap minare şerefe üstü açık minarelere örnek olarak verilebilir.

Şekil 5.37. A-GÜM-DRP-11 numaralı ahşap minare şerefe detayı

Şekil 5.38’de A-MZF-ÇAY-3 numaralı ahşap minare şerefe üstü kapalı minarelere örnek olarak verilebilir.

Şekil 5.38. A-MZF-ÇAY-3 numaralı ahşap minare şerefe detayı

Şekil 5.39'da görüldüğü üzere şerefe altı çıkmalı olan 49 adet, şerefe altı çıkmasız olan A-MRK-YÖP-13, T-ART-YUK-36, T-NİK-AKN-37, T-ZİL-MOL-53 numaralı 4 adet ahşap minare bulunmaktadır.

A-MRK-YÖP-13

T-ART-YUK-36

T-NİK-AKN-37

T-ZİL-MOL-53

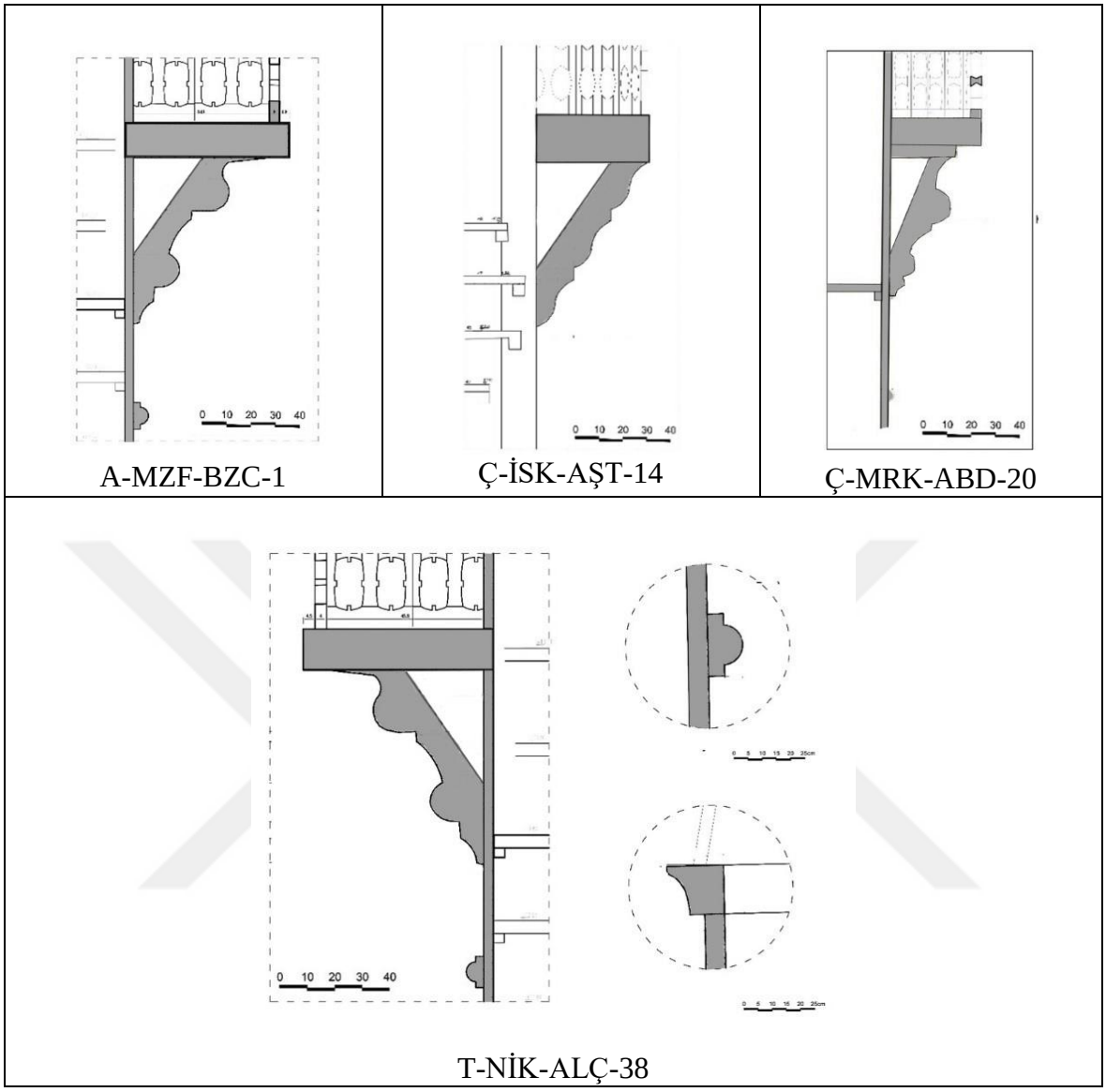
Şekil 5.39. Şerefe altı çıkmasız ahşap minareler

Şekil 5.40'da verilen Çorum Merkez de yer alan Ç-MRK-KAL-22 numaralı Kale Cami'nin ise minaresi köşk şeklinde beden duvarındadır.

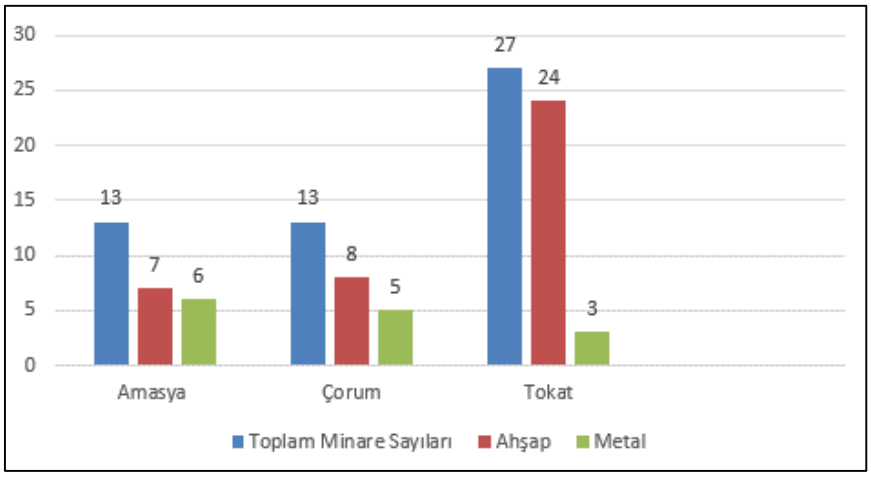
Şekil 5.40. Ç-MRK-KAL-22 numaralı köşk minare

Minare mimarisinde, gövde ile daha geniş olan şerefe tabanının bağlantısında estetik ve işlevselliği artırmak amacıyla "şerefe altı çıkma detayı" kullanılmaktadır. Bu detay, payanda benzeri bir yapı oluşturarak hem görsel olarak geçiş sağlamakta hem de yapısal destek sunmaktadır. Şerefe altı çıkma, minarenin ana gövdesinden şerefeye doğru açılan ve genişleyen bir tasarım sunarak, şerefeye stabilite kazandırmakta ve rüzgâr gibi dış etkenlere karşı direnci artırmaktadır (M. Pelit, sözlü görüşme, 2024). Şekil 5.41'de A-MZF-BZC-1, Ç-İSK-AŞT-14, Ç-MRK-ABD-20, T-NİK-ALÇ-38 kodlu camilerin ahşap minarelerde şerefe altı çıkma detayı örnekleri olarak verilmektedir.

Şekil 5.41. Şerefe altı çıkma detayı

İncelenen ahşap minarelerde şerefe korkuluğu ise 39 tanesinde ahşap, 14 tanesinde metal olarak uygulanmıştır (Şekil 5.42).

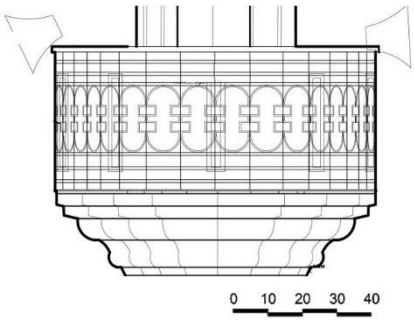
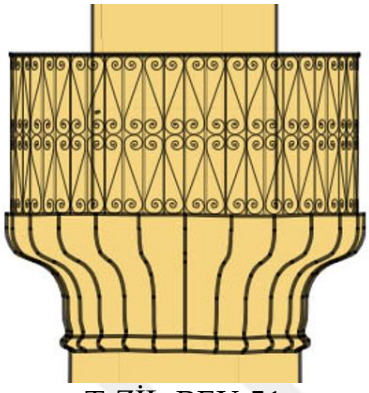
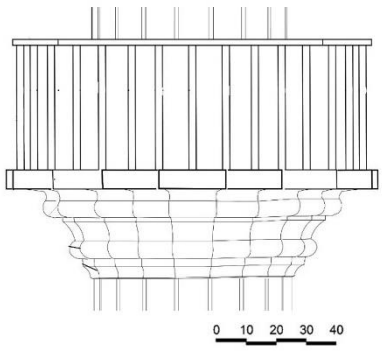

Şekil 5.42. Şerefe Korkuluğu yapım malzemesi

Şerefe korkuluğu ahşap olan örneklerin görselleri Şekil 5.43'te, metal olan örneklerin görselleri ise Şekil 5.44'te sunulmuştur.

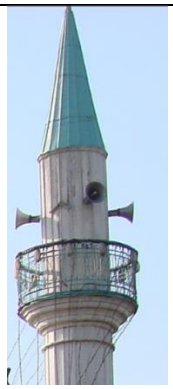
Şekil 5.43. Şerefe korkuluğu ahşap olan örnekler

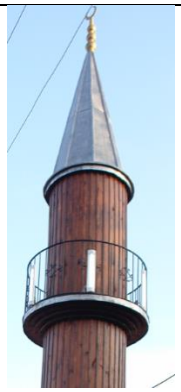
 A-MZF-BZC-1	 A-MZF-BZC-1
 T-ZİL-BEY-51	 T-ZİL-BEY-51
 Ç-MRK-KUN-24	 Ç-MRK-KUN-24

Şekil 5.44. Şerefe korkuluğu metal olan örnekler

Çalışma kapsamında incelenen minarelerin şerefelerinin 24'ünün üstü açık (Şekil 5.45). 29'unun ise üstü kapalıdır (Şekil 5.46). Tokat ilinde 23 adet kapalı şerefeli ahşap minare varken Çorum'da yalnızca 1 minarede kapalı şerefe üstüne sahip ahşap minare bulunmaktadır.

A-MZF-BZC-1

A-MZF-ÇLB-4

A-MZF-ÇOR-5

A-MZF-DBK-6

A-MZF-HH-9

A-MZF-PRB-10

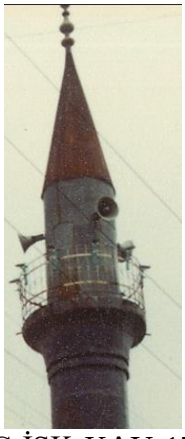

A-GÜM-DRP-11

A-TAŞ-BAR-12

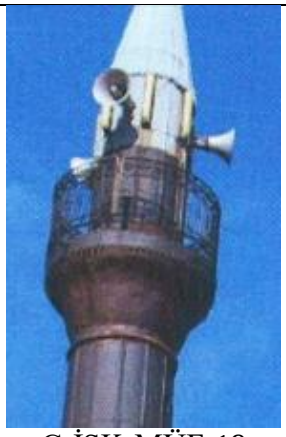
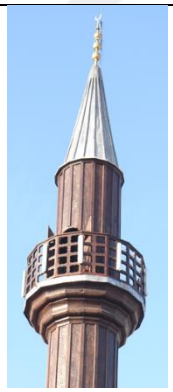
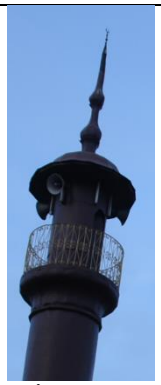
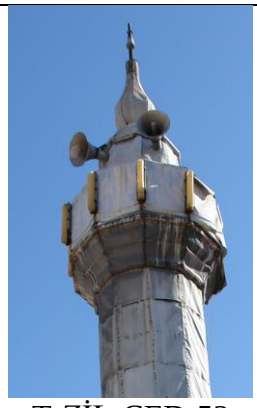

Ç-İSK-AŞT-14

Ç-İSK-ÇUV-15

Ç-İSK-FAZ-16

Ç-İSK-KAY-17

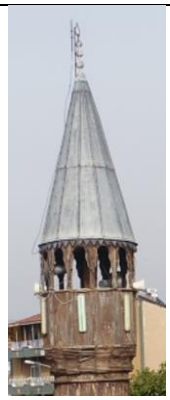
Şekil 5.45. Şerefe Üstü Açık Olan Ahşap Minareler

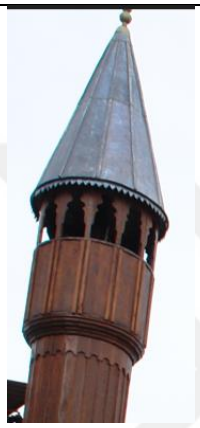
 Ç-İSK-MYD-18	 Ç-İSK-MÜF-19	 Ç-MRK-ABD-20
 Ç-MRK-İNA-21	 Ç-MRK-KAL-22	 Ç-MRK-KEL-23
 Ç-MRK-KUN-24	 Ç-MRK-VEP-25	 T-NİK-NAL-45
 T-ZİL-BEH-50	 T-ZİL-BEY-51	 T-ZİL-CED-52

Şekil 5.45. (devam) Şerefe Üstü Açık Olan Ahşap Minareler

A-MZF-BGD-2

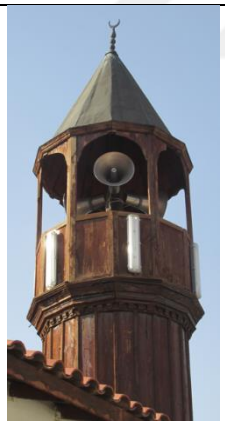

A-MZF-ÇAY-3

A-MZF-EYÇ-7

A-MZF-FEN-8

A-MRK-YÖP-13

Ç-OSM-AGZ-26

T-MRK-ACP-27

T-MRK-AHİ-28

T-MRK-AKD-29

T-MRK-BZT-30

T-MRK-GÖZ-31

T-MRK-HOA-32

Şekil 5.46. Şerefe Üstü Kapalı Olan Ahşap Minareler

T-MRK-SEY-33

T-MRK-YOL-34

T-ALM-GÜM-35

T-ART-YUK-36

T-NİK-AKN-37

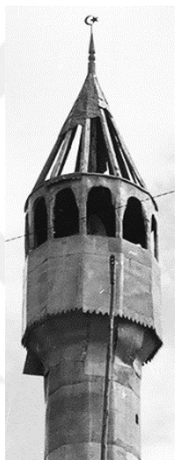

T-NİK-ALÇ-38

T-NİK-ÇİL-39

T-NİK-DER-40

T-NİK-GAZ-41

Şekil 5.46. (devam) Şerefe Üstü Kapalı Olan Ahşap Minareler

 T-NİK-HAL-42	 T-NİK-HAN-43	 T-NİK-HÜS-44
 T-NİK-SIR-46	 T-RES-KIZ-47	 T-SUL-MAS-48
 T-TUR-NEC-49	 T-ZİL-MOL-53	

Şekil 5.46. (devam) Şerefe Üstü Kapalı Olan Ahşap Minareler

5.5.6. Petek

Minare yapısında, şerefe tabanından külaha kadar uzanan ve şerefe üstü açık olan minarelerde petek bölümü bulunmaktadır. Bu bölüm, genellikle minare gövdesinin estetik ve yapısal özelliklerini devam ettirir ancak bazı örneklerde çap itibarıyla gövdeden daha dar yapıda olanlar da bulunmaktadır. Petek kısmı, özellikle deprem ve rüzgar gibi dış etkenler nedeniyle sıklıkla hasar gördüğünden dolayı bu yüzden birçok minare bu bölümde orijinal yapısını koruyamamıştır. Petek bölgesinin sağlamlığını artırmak amacıyla, bazı yapı örneklerinde minare merdivenlerinin 7-8 basamak kadar devam ettiği görülmektedir (A. Ilıkçay, sözlü görüşme, 2024). Peteğin kıble yönüne bakan cephesinde, şerefe alanına erişimi sağlayan bir kapı bulunmaktadır. İncelenen 53 adet ahşap minarenin 23 tanesinde petek kısmı olup 30 tanesinde petek kısmı bulunmamaktadır (Çizelge 5.12) (Şekil 5.47).

Çizelge 5.12. Minarelerde petek bulunma durumu

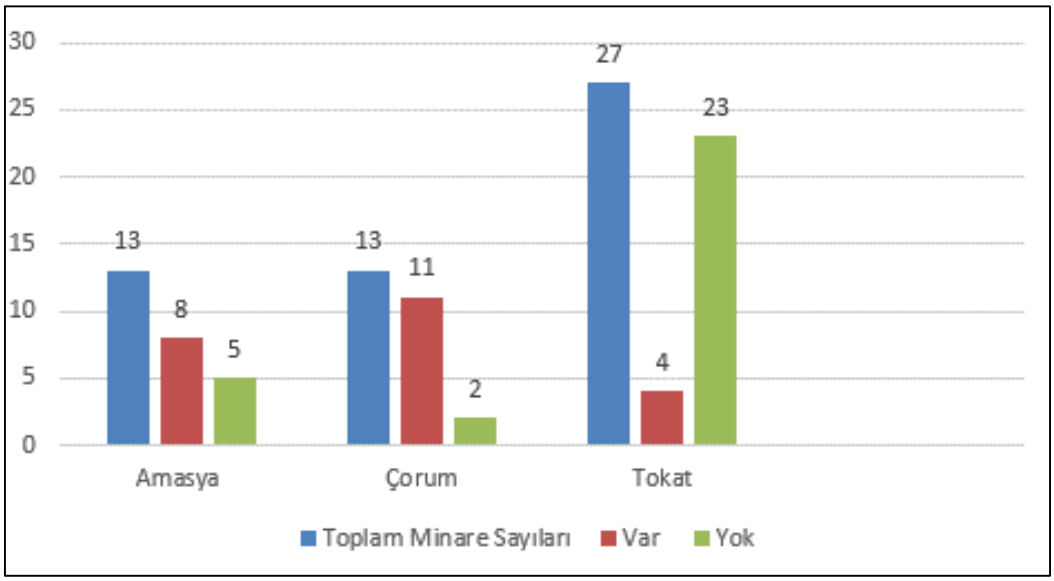
Minare Bölümleri (Petek)		
Yapı Adı	Var	Yok
1. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Bozacı Cami	.	
2. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Buğdaylı Cami		.
3. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çay(Aşçı Hüseyin Ağa) Cami		.
4. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çelebi Sultan Mehmet Cami	.	
5. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çorbacıoğlu Mescidi	.	
6. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Dobak Cami(Kesik Minare)	.	
7. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Eyüp Çelebi Cami		.
8. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Fenerli Cami		.
9. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Hacı Hasan Cami	.	
10. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Piri Baba Cami	.	
11. Amasya İli, Gümüşhacıköy İlçesi, Darphane Cami	.	
12. Amasya İli, Taşova İlçesi, Baraklı Cami	.	
13. Amasya İli, Merkez İlçesi, Yörgüç Paşa Cami		.
14. Çorum İli, İskilip İlçesi, Aşağı Taşlı (Hacı Mürsel) Cami	.	
15. Çorum İli, İskilip İlçesi, Çuval (Şadi Bey) Cami	.	
16. Çorum İli, İskilip İlçesi, Fazlıoğlu (Yukarı Taşlı) Cami	.	
17. Çorum İli, İskilip İlçesi, Kayakoparan Cami	.	

Çizelge 5.12. (devam) Minarelerde petek bulunma durumu

18. Çorum İli, İskilip İlçesi, Meydan (Hacı Mahmut) Cami	.	
19. Çorum İli, İskilip İlçesi, Müftü (Hacı Feyzullah Efendi) Cami	.	
20. Çorum İli, Merkez İlçesi, Abdalata(Tekke) Cami ve Türbe	.	
21. Çorum İli, Merkez İlçesi, İnayetullah Cami	.	
22. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kale Cami		.
23. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kellegöz Cami	.	
24. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kunduzhan(Tabak) Cami	.	
25. Çorum İli, Merkez İlçesi, Veli Paşa(Abdulbaki) Cami	.	
26. Çorum İli, Osmancık İlçesi, Ağızsuyu (Gecek) Köyü Cami		.
27. Tokat İli, Merkez İlçesi, Acepşir Cami		●
28. Tokat İli, Merkez İlçesi, Ahi Paşa Mescidi		.
29. Tokat İli, Merkez İlçesi, Akdeğirmen Cami		.
30. Tokat İli, Merkez İlçesi, Bozatalan Köyü Cami		.
31. Tokat İli, Merkez İlçesi, Gözova Köyü Cami		.
32. Tokat İli, Merkez İlçesi, Hoca Ahmet Cami		.
33. Tokat İli, Merkez İlçesi, Seyid Necmettin Cami		.
34. Tokat İli, Merkez İlçesi, Yolbaşı Cami		.
35. Tokat İli, Almus İlçesi, Gümeleönü Cami		.
36. Tokat İli, Artova İlçesi, Yukarı Güçlü Cami		.
37. Tokat İli, Niksar İlçesi, Akıncı Köyü Cami		.
38. Tokat İli, Niksar İlçesi, Alçakbel Cami		.
39. Tokat İli, Niksar İlçesi, Çilhane Cami		.
40. Tokat İli, Niksar İlçesi, Derebağ Cami		.
41. Tokat İli, Niksar İlçesi, Gazi Ahmet Cami		.
42. Tokat İli, Niksar İlçesi, Halil Efendi Cami		.
43. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hanegah Cami		.
44. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hüsam Cami		.
45. Tokat İli, Niksar İlçesi, Nalbantlar Cami	.	
46. Tokat İli, Niksar İlçesi, Sıragöz Cami		.
47. Tokat İli, Reşadiye İlçesi, Kızılcaören Cami		.
48. Tokat İli, Sulusaray İlçesi, Malum Seyid Cami		.

Çizelge 5.12. (devam) Minarelerde petek bulunma durumu

49. Tokat İli, Turhal İlçesi, Necip Köyü Cami		.
50. Tokat İli, Zile İlçesi, Behramağa Cami	.	
51. Tokat İli, Zile İlçesi, Beyazıt Cami ve Şeyh Ethem Türbesi	.	
52. Tokat İli, Zile İlçesi, Cedid Cami	.	
53. Tokat İli, Zile İlçesi, Molla Yahya Cami		.

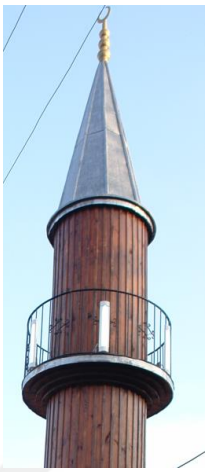
Şekil 5.47. İllere göre minarelerde petek bulunma durumu

Petek bölümü bulunan ahşap minareli camilerin görselleri Şekil 5.48. (devam) Petek bölümü bulunan ahşap minarelerŞekil 5.48. (devam) Petek bölümü bulunan ahşap minareler

’de verilmiştir.

A-MZF-BZC-1

A-MZF-ÇLB-4

A-MZF-ÇOR-5

A-MZF-DBK-6

A-MZF-HH-9

A-MZF-PRB-10

A-GÜM-DRP-11

A-TAŞ-BAR-12

Ç-İSK-AŞT-14

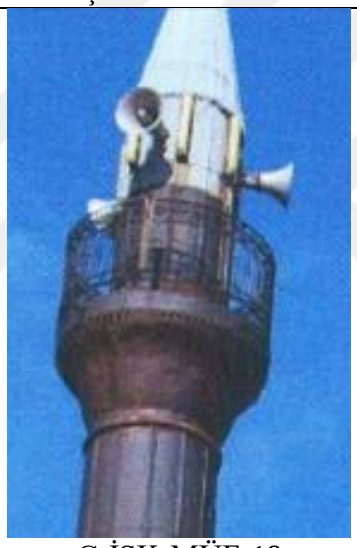
Şekil 5.48. Petek bölümü bulunan ahşap minareler

Ç-İSK-ÇUV-15

Ç-İSK-FAZ-16

Ç-İSK-KAY-17

Ç-İSK-MYD-18

Ç-İSK-MÜF-19

Ç-MRK-ABD-20

Ç-MRK-İNA-21

Ç-MRK-KEL-23

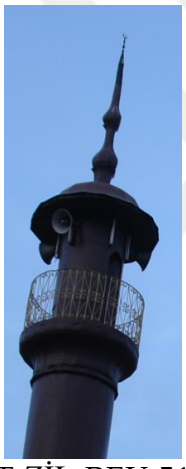

Ç-MRK-KUN-24

Şekil 5.48. (devam) Petek bölümü bulunan ahşap minareler

Ç-MRK-VEP-25

T-NİK-NAL-45

T-ZİL-BEH-50

T-ZİL-BEY-51

T-ZİL-CED-52

Şekil 5.48. (devam) Petek bölümü bulunan ahşap minareler

5.5.7. Külah

Minarelerin en üst kısmında yer alan külah, alem ile birlikte minarenin çatısını meydana getirir. Külah, petek bölümünün üst kısmından yükselen seren direğine bağlı olarak farklı malzemelerle ve çeşitli şekillerde inşa edilir. Yapısal olarak, külahlar genellikle ahşap bir iskelet üzerine kurşun kaplama ile oluşturulur. Çalışma alanının bulunduğu bölgede, eğimli yapısı nedeniyle, altta genellikle keçe serilerek yalıtım sağlanırken, diğer cami bölümlerinde çamur sıva tercih edilmektedir (Ayvansarayî Hâfız Hüseyin, 1987).

Selçuklu döneminden 15. yüzyıla kadar minare külahları, genellikle petek kısmını örten küçük kubbeler şeklinde inşa edilmekteydi. Ancak, bu döneme ait külahlar zamanla doğal afetler sonucunda zarar gördüğünden, orijinal şekilleri hakkında kesin bilgilere ulaşmak mümkün olamamaktadır. Osmanlı döneminde ise minare külahları, genellikle konik ya da piramidal formda ahşap yapılar olarak tasarlanmakta ve bu yapılar kurşun ile kaplanmaktaydı. Bu, Osmanlı mimarisinin karakteristik özelliklerinden biri olarak öne çıkmaktadır (Kuban, 2007: 250).

Batılılaşma döneminde ise ahşap külahlar daha ince ve uzun bir formda tasarlanmaya devam etmiş olup taş malzemeden yapılmış farklı formlardaki külahlar da bu dönemin minarelerinin ayırt edici özellikleri arasında yer almaktadır. İncelenen külahlar, bu dönem içinde düz konik veya boğumlu konik şekilde inşa edilmekte ve ahşap iskelet üzeri kurşun kaplama ile tamamlanmaktadır (Goodwin, 1971: 314). Soğan biçimli veya boğumlu külahlar da bu süreçte mimari çeşitliliğe katkıda bulunan önemli unsurlardan biri haline gelmiştir. Özellikle Osmanlı Barok döneminde soğan formlu külahlar daha yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır.

Tez kapsamında incelenen külahlar; düz konik veya boğumlu şekilde, ahşap iskelet üzeri kurşun kaplama olarak inşa edilmiştir (Çizelge 5.13). Çorum Merkez'de yer alan Ç-MRK-KAL-22 kodlu Kale Cami'nin minaresinde külah kısmı bulunmamaktadır.

Çizelge 5.13. Külah tipolojisi

Yapı Adı	Düz konik	Boğumlu konik
1. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Bozacı Cami	.	
2. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Buğdaylı Cami	.	
3. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çay(Aşçı Hüseyin Ağa) Cami	.	
4. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çelebi Sultan Mehmet Cami	.	
5. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çorbacıoğlu Mescidi	.	
6. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Dobak Cami(Kesik Minare)	.	
7. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Eyüp Çelebi Cami	.	
8. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Fenerli Cami	.	
9. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Hacı Hasan Cami	.	

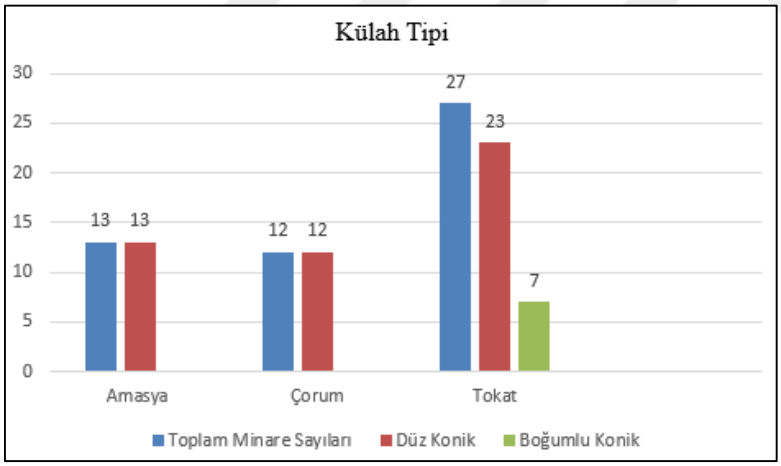
Çizelge 5.13. (devam) Külah tipolojisi

10. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Piri Baba Cami	.	
11. Amasya İli, Gümüşhacıköy İlçesi, Darphane Cami	.	
12. Amasya İli, Taşova İlçesi, Baraklı Cami	.	
13. Amasya İli, Merkez İlçesi, Yörgüç Paşa Cami	.	
14. Çorum İli, İskilip İlçesi, Aşağı Taşlı (Hacı Mürsel) Cami	.	
15. Çorum İli, İskilip İlçesi, Çuval (Şadi Bey) Cami	●	
16. Çorum İli, İskilip İlçesi, Fazlıoğlu (Yukarı Taşlı) Cami	.	
17. Çorum İli, İskilip İlçesi, Kayakoparan Cami	.	
18. Çorum İli, İskilip İlçesi, Meydan (Hacı Mahmut) Cami	.	
19. Çorum İli, İskilip İlçesi, Müftü (Hacı Feyzullah Efendi) Cami	.	
20. Çorum İli, Merkez İlçesi, Abdalata(Tekke) Cami ve Türbe	.	
21. Çorum İli, Merkez İlçesi, İnayetullah Cami	.	
22. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kale Cami	Yok	
23. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kellegöz Cami	.	
24. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kunduzhan(Tabak) Cami	.	
25. Çorum İli, Merkez İlçesi, Veli Paşa(Abdulbaki) Cami	.	
26. Çorum İli, Osmancık İlçesi, Ağızsuyu (Gecek) Köyü Cami	.	
27. Tokat İli, Merkez İlçesi, Acepşir Cami	.	
28. Tokat İli, Merkez İlçesi, Ahi Paşa Mescidi	.	
29. Tokat İli, Merkez İlçesi, Akdeğirmen Cami	.	
30. Tokat İli, Merkez İlçesi, Bozatalan Köyü Cami	.	
31. Tokat İli, Merkez İlçesi, Gözova Köyü Cami	.	
32. Tokat İli, Merkez İlçesi, Hoca Ahmet Cami	.	
33. Tokat İli, Merkez İlçesi, Seyid Necmettin Cami		.
34. Tokat İli, Merkez İlçesi, Yolbaşı Cami	.	
35. Tokat İli, Almus İlçesi, Gümeleönü Cami		.
36. Tokat İli, Artova İlçesi, Yukarı Güçlü Cami		.
37. Tokat İli, Niksar İlçesi, Akıncı Köyü Cami	.	
38. Tokat İli, Niksar İlçesi, Alçakbel Cami	.	
39. Tokat İli, Niksar İlçesi, Çilhane Cami	.	
40. Tokat İli, Niksar İlçesi, Derebağ Cami	.	
41. Tokat İli, Niksar İlçesi, Gazi Ahmet Cami	.	

Çizelge 5.13. (devam) Külah tipolojisi

42. Tokat İli, Niksar İlçesi, Halil Efendi Cami	.	
43. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hanegah Cami	.	
44. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hüsam Cami	.	
45. Tokat İli, Niksar İlçesi, Nalbantlar Cami	.	
46. Tokat İli, Niksar İlçesi, Sıragöz Cami	.	
47. Tokat İli, Reşadiye İlçesi, Kızılcaören Cami	.	
48. Tokat İli, Sulusaray İlçesi, Malum Seyid Cami	.	
49. Tokat İli, Turhal İlçesi, Necip Köyü Cami		.
50. Tokat İli, Zile İlçesi, Behramağa Cami	.	
51. Tokat İli, Zile İlçesi, Beyazıt Cami ve Şeyh Ethem Türbesi		.
52. Tokat İli, Zile İlçesi, Cedid Cami		.
53. Tokat İli, Zile İlçesi, Molla Yahya Cami		.

İllere göre külah tipolojisi dağılımı Şekil 5.49'da verilmiştir.

Şekil 5.49. İllere göre külah tipolojisi dağılımı

İncelenen 53 adet ahşap minare arasında, 45 tanesi düz konik külah şeklindeyken, 7 adet minarede boğumlu konik külah tasarımı görülmektedir. Boğumlu konik külahların tespit edildiği minareler Tokat ilinde olup, bu minareler: T-MRK-SEY-33, T-ALM-GÜM-35, T-ART-YUK-36, T-TUR-NEC-49, T-ZİL-BEY-51, T-ZİL-CED-52 ve T-ZİL-MOL-53 kodlu camilere aittir. Boğumlu konik külah tasarımlarının yalnızca Tokat ilinde tespit edilmesiyle ilgili anlamlı bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bu durum, farklı açılardan değerlendirilmiştir. İncelenen 18., 19. ve 20. yüzyıllarda inşa edilmiş bu minarelerin, bölgedeki yerel ustalık

gelenekleriyle bağlantılı olabileceği, Tokat'ın farklı ilçelerinde gözlemlenmesine rağmen bölge genelinde yaygın bir estetik anlayışı yansıtabileceği veya iklimsel ve çevresel faktörlere uyum sağlamak amacıyla geliştirilmiş bir çözüm olabileceği gibi olasılıklar araştırılmıştır. Ancak, yapılan incelemeler bu tasarımın neden yalnızca Tokat bölgesiyle sınırlı kaldığına dair kesin bir açıklama sağlayamamış, daha kapsamlı ve detaylı çalışmalara ihtiyaç olduğu sonucuna varılmıştır.

Şekil 5.50'de görüldüğü üzere, Tokat ili Zile ilçesinde bulunan T-ZİL-BEY-51 kodlu Beyazıt Camii ve Şeyh Ethem Türbesi'ne ait ahşap minarenin restorasyon çalışmaları sırasında, boğumlu konik külahın sökümü esnasında kubbe örtüsü ve altındaki ahşap kaburgalar tespit edilmiştir. İncelemeler sonucunda, seren direğinin alemin oturacağı noktaya kadar devam ettiği, külah kısmını oluşturan ahşap elemanların (kaburgaların) üst kotundan doğrudan seren direğine monte edildiği görülmektedir. Ayrıca, külahın alt kotunun peteğin üst kotuna oturduğu birleşim noktasında ahşap elemanın bulunduğu ve külah kaburgalarının alt uçlarının bu ahşap eleman üzerine monte edildiği görülmektedir.

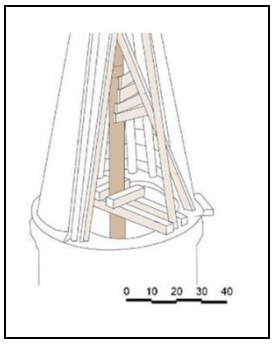

Şekil 5.50. T-ZİL-BEY-51 numaralı ahşap minare külah detayı

Şekil 5.51’de, Çorum ili Merkez ilçede bulunan Ç-MRK-ABD-20 numaralı Abdalata Camii minaresinde seren direğinin külah kısmında stabiliteyi sağlamak amacıyla Kaz Ayağı (Iskaça) Sistemi kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu örnekte Seren direği yalnızca temelde değil, üst kotlarda da kaz ayağı sistemiyle sabitlenmiş, külah kısmının ahşap seren direğine dikey doğrultuda sabit kalmasını temin ederek potansiyel kayma risklerini ortadan kaldırmıştır (A. Ilıkçay, sözlü görüşme, 2024). Seren direğinin sabitlenmesini sağlayan kaz ayağı, külah ve petek birleşiminde yer alan tablaya oturmaktadır. Ayrıca, seren direğinin üst kotundan külah ve petek birleşiminde yer alan tablaya payandalar yapılmaktadır. Şekil 5.52’de görüldüğü üzere külahın oturduğu tablaya belirli açılarla külahın üst noktasından dikeyde ahşap dikmeler çakılmaktadır. Bu ahşap dikmeler arası, yatayda ahşap çıtalarla kaplanarak güçlendirilir. Bu yapı, seren direğinin ve külahın stabilitesini artırırken, yalıtım malzemesinin ve külahın kaplama malzemesinin güvenli bir şekilde monte edilmesini sağlamaktadır.

Şekil 5.51. Ç-MRK-ABD-20 numaralı ahşap minare seren direği kaz ayağı sistemi

Şekil 5.52. Örnek külah detayı

Seren direği, temelden başlayarak külahın içinde alemin oturacağı noktaya kadar kesintisiz bir şekilde devam etmektedir. Külahın alt kotundaki tavan döşemesi kapatılırken, seren direğinin geçişine olanak sağlamak amacıyla boşluk bırakılmaktadır (A. Ilıkçay, sözlü görüşme, 2024).Şekil 5.53'te görüldüğü üzere, bu mimari çözüm, yapı elemanlarının hem işlevselliğini hem de estetik bütünlüğünü koruyarak yapı tasarımının önemli bir parçası olarak işlev görmektedir.

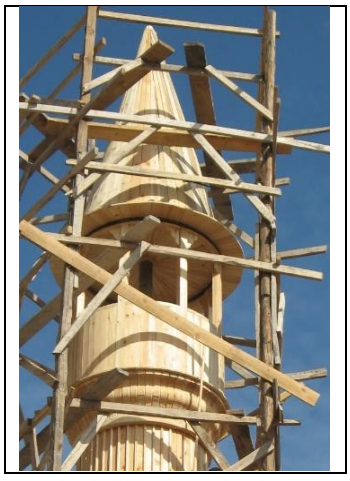
T-ALM-GÜM-35

T-NİK-ÇİL-39

Şekil 5.53. Seren direği külah alt kot birleşim detayı

Şekil 5.54'te, Tokat ili Niksar ilçesinde bulunan T-NİK-ÇİL-39 numaralı Çilhane Camii'nin ahşap minaresinin restorasyon uygulaması sırasında külah kısmında ahşap kaplama uygulamasının tamamlanmış olduğu gösterilmektedir.

Şekil 5.54. T-NİK-ÇİL-39 numaralı ahşap minare külah uygulaması

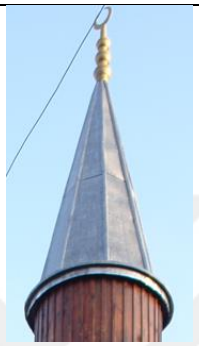
Düz konik külahlı ve boğumlu konik külahı minare görselleri sırasıyla Şekil 5.54'de ve Şekil 5.56'da verilmiştir.

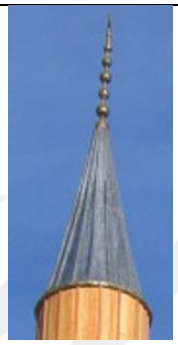

A-MZF-BZC-1

A-MZF-BGD-2

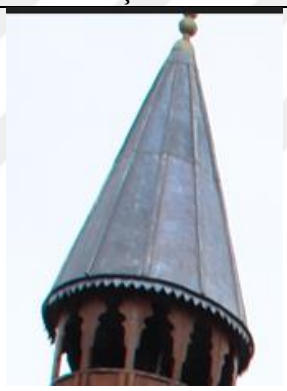

A-MZF-ÇAY-3

A-MZF-ÇLB-4

A-MZF-ÇOR-5

A-MZF-DBK-6

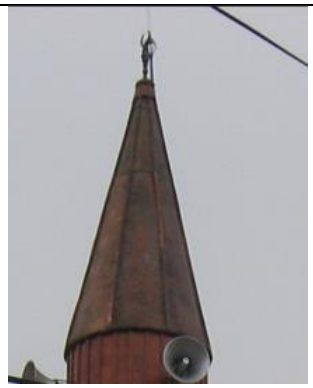

A-MZF-EYÇ-7

A-MZF-FEN-8

A-MZF-HH-9

A-MZF-PRB-10

A-GÜM-DRP-11

A-TAŞ-BAR-12

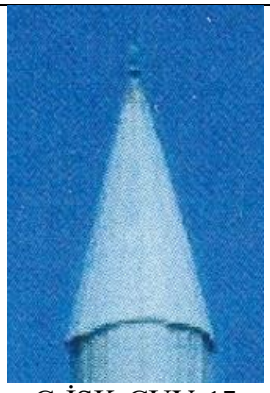
Şekil 5.55. Düz konik külahlı minareler

A-MRK-YÖP-13

Ç-İSK-AŞT-14

Ç-İSK-ÇUV-15

Ç-İSK-FAZ-16

Ç-İSK-KAY-17

Ç-İSK-MYD-18

Ç-İSK-MÜF-19

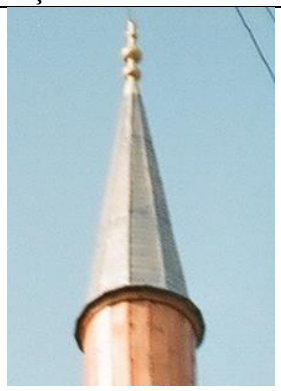
Ç-MRK-ABD-20

Ç-MRK-İNA-21

Ç-MRK-KEL-23

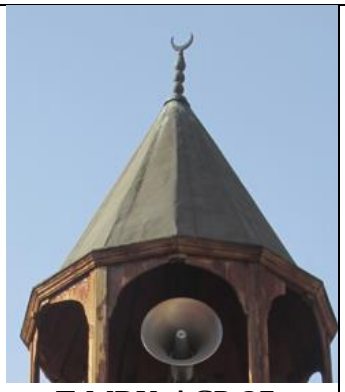
Ç-MRK-KUN-24

Ç-MRK-VEP-25

Şekil 5.55. (devam) Düz konik külahlı minareler

Ç-OSM-AGZ-26

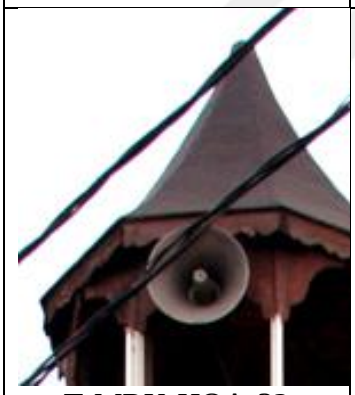

T-MRK-ACP-27

T-MRK-AHİ-28

T-MRK-AKD-29

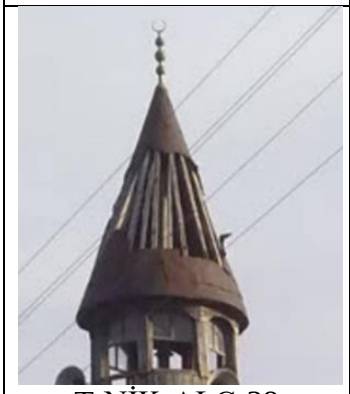

T-MRK-BZT-30

T-MRK-GÖZ-31

T-MRK-HOA-32

T-MRK-YOL-34

T-NİK-AKN-37

T-NİK-ALÇ-38

T-NİK-ÇİL-39

T-NİK-DER-40

Şekil 5.55. (devam) Düz konik külahlı minareler

T-NİK-GAZ-41

T-NİK-HAL-42

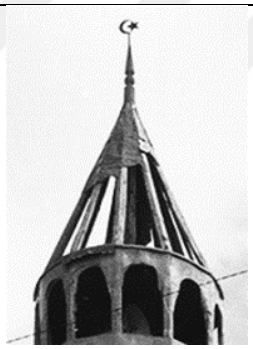

T-NİK-HAN-43

T-NİK-HÜS-44

T-NİK-NAL-45

T-NİK-SIR-46

T-RES-KIZ-47

T-SUL-MAS-48

T-ZİL-BEH-50

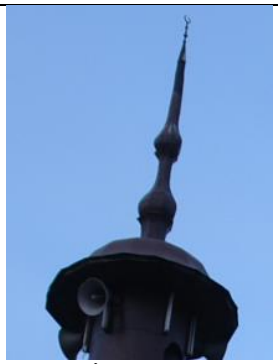

T-MRK-SEY-33

T-ALM-GÜM-35

T-ART-YUK-36

Şekil 5.55. (devam) Düz konik külahlı minareler

T-TUR-NEC-49

T-ZİL-BEY-51

T-ZİL-CED-52

T-ZİL-MOL-53

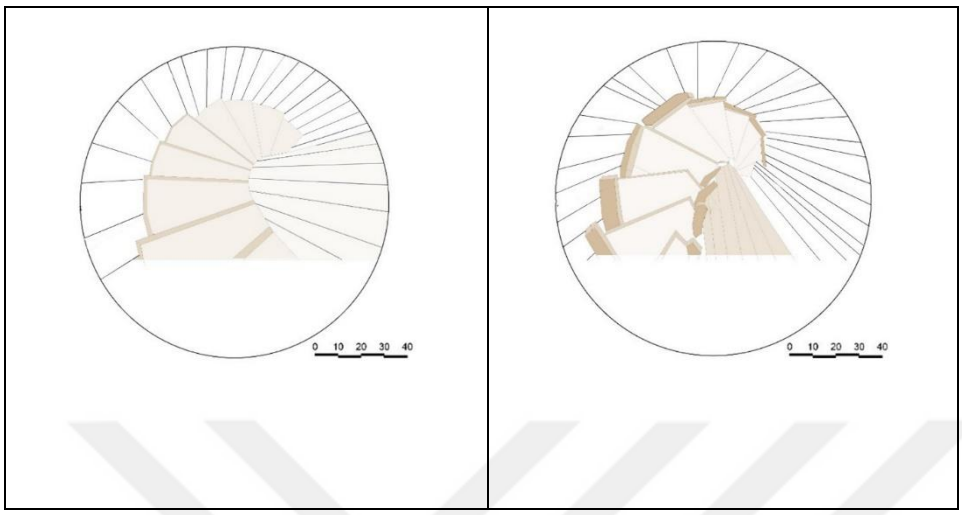
Şekil 5.56. Boğumlu konik külahlı minareler

5.5.8. Merdiven

Minare yapılarında dış gövde, perde duvar olarak işlev görür ve bu duvarlar arasında yer alan merdivenler, yapısal bütünlüğü sağlayan yatay kirişler gibi önemli bir role sahiptir. Kaide bölgesinde başlayıp, kıble yönünde sonlanması gereken merdivenlerin ilk basamağının yerleşimi, minarenin istenen yüksekliğe ve doğru yönlenmeye ulaşması açısından öneme sahiptir. Minare kapısı ise, genellikle petek bölümünde ve kıble yönünde konumlandırılmaktadır.

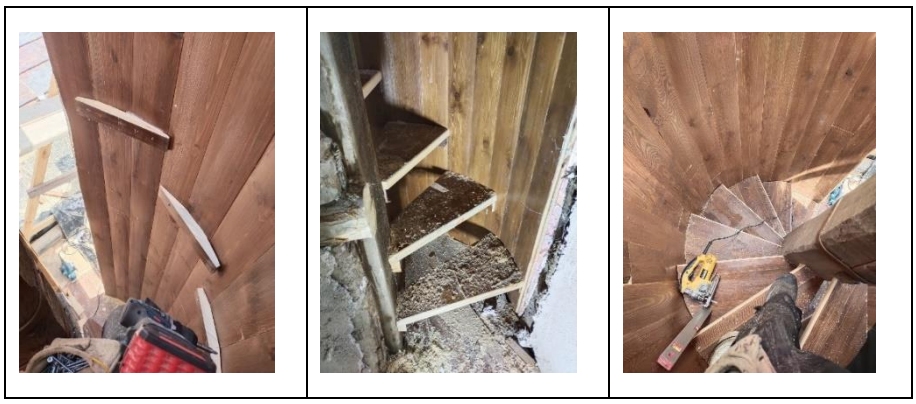
Seren direğinin çapı 1 metreden fazla olduğunda, merdiven basamaklarının seren direği üzerinde açılan kertiklere yerleştirilmesi mümkündür; bu bilgi, sözlü kaynaklardan Ali Ilıkçay'dan alınan bilgilere dayanmaktadır (Sözlü görüşme, 2024). Ancak, incelenen ahşap minarelerde seren direğinin kalınlığı yaklaşık 60 cm olarak ölçülmüştür. Bu nedenle, söz konusu minarelerde seren direğine ve beden duvarındaki ahşap elemanlara ek olarak, ahşap veya metal malzeme kullanılarak ek takozlar yerleştirilmiştir. Basamaklar, bu ek takozlar üzerine oturtulmuş olup, bu uygulama stabiliteyi sağlamak ve yapının bütünlüğünü korumak

amacıyla gerçekleştirilmiştir. Şekil 5.57’de, seren direği ile basamakların üç boyutlu modeli gösterilmektedir.

Şekil 5.57. Merdiven detayı

T-ZİL-BEY-51 numaralı ahşap minare merdiveninde ahşap takozlar Şekil 5.58’de gösterilmektedir.

Şekil 5.58. T-ZİL-BEY-51 numaralı ahşap minare merdivenindede takoz elemanı kullanımı

Amasya İli Merzifon İlçesi A-MZF-BGD-2 numaralı Buğdaylı Cami ve Çorum İli Merkez İlçesi Ç-MRK-ABD-20 numaralı Abdalata Cami ve Ç-MRK-KUN-24 numaralı Kunduzhan (Tabak) Cami ahşap minaresindeki merdiven basamaklarının birleşiminde kullanılan ahşap yardımcı elemanlar (takoz) Şekil 5.59’da gösterilmektedir.

A-MZF-BGD-2

Ç-MRK-ABD-20

Ç-MRK-KUN-24

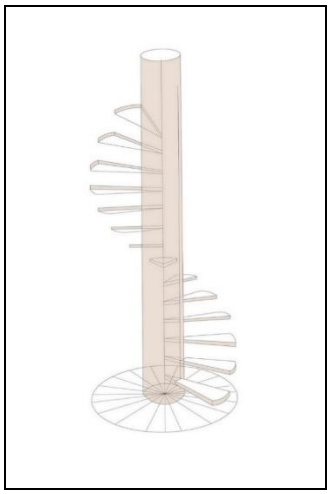
Şekil 5.59. Ahşap minare merdivenindede kullanılan ahşap yardımcı eleman kullanımı

İncelenen 53 ahşap minareden, Çorum Merkez de yer alan Ç-MRK-KAL-22 kodlu Kale Cami'nin ise minaresi köşk şeklinde beden duvarında asılı olduğu için merdiven bulunmamaktadır.

Sözlü görüşme kapsamında edinilen bilgilere göre, minarenin ve merdivenin merkezinde yer alan seren direği, yapısal bir çekirdek işlevi görmekte, merdiven yüklerini seren direği aracılığı ile aktarmaktadır. Seren direği, bölgede bulunan karaağaç ve meşe gibi yüksek mukavemetli sert ağaç türlerinden üretildiği ifade edilmiştir. Karaağaç, dayanıklılığı ve esnekliğiyle öne çıkmakta, çürümeye karşı doğal direncinin dış mekân koşullarında uzun süre dayanıklılık sağladığı belirtilmektedir. Meşenin ise sertliği ve sağlam yapısıyla uzun ömürlü yapısal destek sağlama kapasitesine sahip olduğu aktarılmıştır (A. Ilıkçay, sözlü görüşme, 2024).

Merdiven basamakları, seren direğine radyal olarak monte edilmiş olup, her bir basamak bir öncekine göre belirli bir açıyla yerleştirilmektedir. Basamakların bu şekilde konumlanması, yapısal dengeyi koruyarak, kullanıcılara geçiş olanağı sağlamaktadır. Şekil 5.60'da seren direği ile basamakların üç boyutlu modeli gösterilmektedir.

Merdiven basamakları ve basamakların altında kullanılan elemanlar, dayanıklılığı, hafifliği ve işlenebilirliği ile bilinen çam ağacından yapılmaktadır (A. Ilıkçay, sözlü görüşme, 2024).

Şekil 5.60. Seren direğine basamakların yerleşimi

İncelenen camilerin minarelerinde bulunan merdivenlerin tümünün taşıyıcıya bağlandığı tespit edilmiştir (Çizelge 5.14).

Çizelge 5.14. Merdiven tipolojisi

Yapı Adı	Taşıyıcıya bağlanan	Basamak taşıyıcılı
1. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Bozacı Cami	.	
2. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Buğdaylı Cami	.	
3. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çay(Aşçı Hüseyin Ağa) Cami	.	
4. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çelebi Sultan Mehmet Cami	.	
5. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çorbacıoğlu Mescidi	.	
6. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Dobak Cami(Kesik Minare)	.	
7. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Eyüp Çelebi Cami	●	
8. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Fenerli Cami	.	
9. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Hacı Hasan Cami	.	
10. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Piri Baba Cami	.	
11. Amasya İli, Gümüşhacıköy İlçesi, Darphane Cami	.	
12. Amasya İli, Taşova İlçesi, Baraklı Cami	.	
13. Amasya İli, Merkez İlçesi, Yörgüç Paşa Cami	.	
14. Çorum İli, İskilip İlçesi, Aşağı Taşlı (Hacı Mürsel) Cami	.	
15. Çorum İli, İskilip İlçesi, Çuval (Şadi Bey) Cami	.	
16. Çorum İli, İskilip İlçesi, Fazlıoğlu (Yukarı Taşlı) Cami	.	

Çizelge 5.14. (devam) Merdiven tipolojisi

17. Çorum İli, İskilip İlçesi, Kayakoparan Cami	.	
18. Çorum İli, İskilip İlçesi, Meydan (Hacı Mahmut) Cami	.	
19. Çorum İli, İskilip İlçesi, Müftü (Hacı Feyzullah Efendi) Cami	●	
20. Çorum İli, Merkez İlçesi, Abdalata(Tekke) Cami ve Türbe	●	
21. Çorum İli, Merkez İlçesi, İnayetullah Cami	.	
22. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kale Cami	Yok	
23. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kellegöz Cami	.	
24. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kunduzhan(Tabak) Cami	.	
25. Çorum İli, Merkez İlçesi, Veli Paşa(Abdulbaki) Cami	.	
26. Çorum İli, Osmancık İlçesi, Ağızsuyu (Gecek) Köyü Cami	.	
27. Tokat İli, Merkez İlçesi, Acepşir Cami	.	
28. Tokat İli, Merkez İlçesi, Ahi Paşa Mescidi	.	
29. Tokat İli, Merkez İlçesi, Akdeğirmen Cami	.	
30. Tokat İli, Merkez İlçesi, Bozatalan Köyü Cami	.	
31. Tokat İli, Merkez İlçesi, Gözova Köyü Cami	.	
32. Tokat İli, Merkez İlçesi, Hoca Ahmet Cami	.	
33. Tokat İli, Merkez İlçesi, Seyid Necmettin Cami	.	
34. Tokat İli, Merkez İlçesi, Yolbaşı Cami	.	
35. Tokat İli, Almus İlçesi, Gümeleönü Cami	.	
36. Tokat İli, Artova İlçesi, Yukarı Güçlü Cami	.	
37. Tokat İli, Niksar İlçesi, Akıncı Köyü Cami	.	
38. Tokat İli, Niksar İlçesi, Alçakbel Cami	.	
39. Tokat İli, Niksar İlçesi, Çilhane Cami	.	
40. Tokat İli, Niksar İlçesi, Derebağ Cami	.	
41. Tokat İli, Niksar İlçesi, Gazi Ahmet Cami	.	
42. Tokat İli, Niksar İlçesi, Halil Efendi Cami	.	
43. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hanegah Cami	.	
44. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hüsam Cami	.	
45. Tokat İli, Niksar İlçesi, Nalbantlar Cami	.	
46. Tokat İli, Niksar İlçesi, Sıragöz Cami	.	
47. Tokat İli, Reşadiye İlçesi, Kızılcaören Cami	.	
48. Tokat İli, Sulusaray İlçesi, Malum Seyid Cami	.	

Çizelge 5.14. (devam) Merdiven tipolojisi

49. Tokat İli, Turhal İlçesi, Necip Köyü Cami	.	
50. Tokat İli, Zile İlçesi, Behramağa Cami	.	
51. Tokat İli, Zile İlçesi, Beyazıt Cami ve Şeyh Ethem Türbesi	.	
52. Tokat İli, Zile İlçesi, Cedid Cami	.	
53. Tokat İli, Zile İlçesi, Molla Yahya Cami	.	

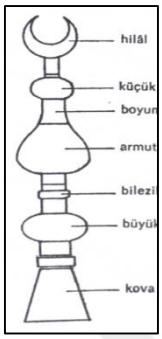
5.5.9. Alem

Türk-İslam mimarisinde alem kullanımı, tarih boyunca çeşitli dönemlerde ve bölgelerde gelişerek kültürel ve sembolik anlamlar kazanmış, yaygınlaşmıştır. İlk alem örneklerine Karahanlılar döneminde rastlanmaktadır (Sarımeşe, 2023). Alem geleneği, Büyük Selçuklular ile birlikte Anadolu'ya taşınmıştır (Cantay, 1989). Alem, minare külahlarının en üst noktasında, kurşun kaplamaların birleşim noktasını örten ve rüzgâr etkisiyle bu kaplamaların kalkmasını engelleyen işlevsel bir kapak görevi görmesinin yanı sıra önemli bir süsleme unsuru olarak da işlev görmektedir (Uluengin ve diğerleri, 2016; Ayvansarayî Hâfız Hüseyin, 1987). Mimarlık tarihi boyunca manevi değeri yüksek yapılar üzerinde yer alan alemler, dini inanç ve felsefi değerleri yüceltip aktaran sembolik unsurlar olarak değerlendirilmiştir (Önge, 1979: 814; Cantay, 1989: 354, Arseven, 1983). Eski dönemlerden bu yana yapının tamamlanması beklenmeden, üst örtüsü bitirilen yapının en yüksek noktasına alem yerleştirilmesi veya bayrak dikilmesi geleneği, yapıyı manevi olarak koruma altına alma isteğiyle bağlantılıdır. Geçmişten günümüze taşınan bu gelenek, alemin mimaride önemli bir unsur olarak kabul edilmesine zemin hazırlamıştır (Erdem, 1989: 353; Önge, 1979: 815; Arseven, 1983: 41).

Türk-İslam mimarisinde hilal ve ay-yıldız motifleri, dini ve kültürel açıdan derin anlamlar taşıyan semboller olarak mimari yapılarda öne çıkmaktadır (Cantay, 1989: 354; Arseven, 1983). Hilal sembolü, zamanla İslam toplumlarında yaygın bir anlam kazanarak Müslüman devletler için ortak bir simge haline gelmiştir (Erdem, 1989).

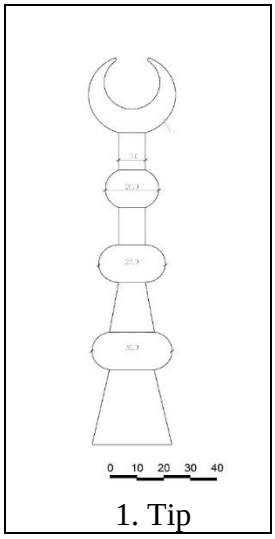
Metal alemler, dövme ve döküm teknikleri kullanılarak parçalardan oluşacak şekilde üretilmiştir (Tezcan ve Tezcan, 1993; Vardar, 1994). Parçalar, ya birbirlerinin içine geçecek ya da perçinlenerek tutturulacak biçimde hazırlanmış olup, genellikle içyapısı boş

bırakılmıştır (Vardar, 2006). Şekil 5.61'de gösterildiği gibi, alemler, genellikle kaide, gövde ve tepelik olmak üzere üç ana bölümden oluşur. Alem formları, Klasik, Barok, Ampir gibi farklı sanat akımlarının etkilerini taşır; ayrıca ay, lale, yaprak, palmet, ay-yıldız, ay-güneş, hokka-kalem gibi çeşitli sembolik tepelik şekillerle zenginleştirilmektedir (Önge, 1979).

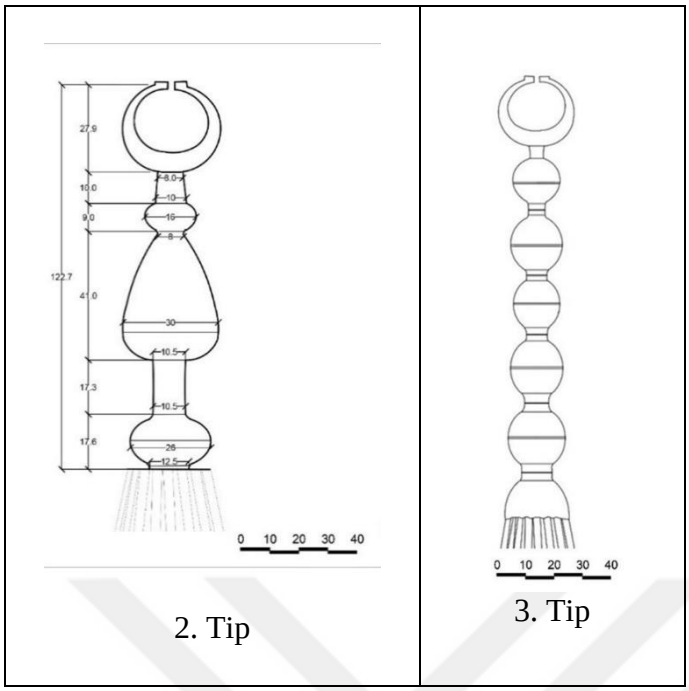
Şekil 5.61. Alem detayı (Hasol, 2020: 30).

Ahşap minarelerde sıklıkla görülen hilal formu, genellikle iki ucu yukarı bakan bir tasarıma sahiptir ve Türk-İslam mimarisinin karakteristik özelliklerinden birini yansıtmaktadır. Bu formun bir örneği, Şekil 5.62'de "birinci tip" olarak adlandırılan tasarımda yer almaktadır.

Şekil 5.62. 1.tip alem

Bazı alem örneklerinde hilalin uçlarının açık bırakıldığı, bazı örneklerde ise uçların birbirine yaklaştırıldığı görülmektedir. Çalışmada "ikinci ve üçüncü tip" olarak adlandırılan dışa doğru kıvrımlı hilal alemler, geleneksel hilal formunun farklı bir yorumu olarak değerlendirilmektedir (Şekil 5.63).

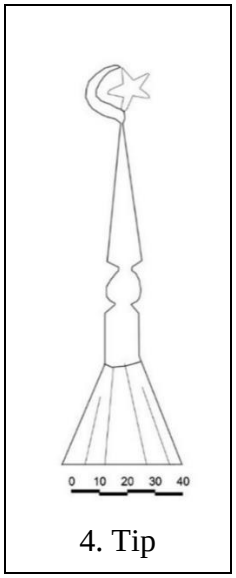

2. Tip

3. Tip

Şekil 5.63. 2.ve 3.tip alem

Dördüncü tip alem tipinde Barok üslubun etkilerini yansıtan yıldız motifi, hilal figürü ile çevrelenmiştir (Şekil 5.64).

4. Tip

Şekil 5.64. 4.tip alem

Beşinci tip aleme ise konik külahın merkezinde yükselmekte ve tepe kısmı üçgen şeklinde sona ermektedir (Şekil 5.65).

5.Tip

Şekil 5.65. 5.tip alem

Çalışma kapsamında incelenen 53 adet ahşap minarenin 51'inde alem metalden yapılmış olup, yalnızca iki minarede (A-MRK-YÖP-13 ve Ç-MRK-KAL-22) alem bulunmamaktadır (Şekil 5.66).

A-MRK-YÖP-13

Ç-MRK-KAL-22

Şekil 5.66. Alem bulunmayan ahşap minareler

Şekil 5.67'de ahşap minarenin külah kısmında, taşıyıcı direk olan seren direği gösterilmektedir. Tek parça olarak inşa edilmese bile, seren direği üzerine yapılan eklemelerle uzatılarak alemin oturtulacağı bir yüksekliğe kadar ulaşmaktadır. Böylece külah ve alem kısmında rüzgar gibi dış etkenlerin yaratabileceği yapısal zayıflıklar engellenmektedir.

Şekil 5.67. T-ZİL-BEY-51 numaralı ahşap minare külah detayı

Çalışma kapsamında incelenen camilerde gözlemlenen alem tipleri Çizelge 5.15'te verilmiştir.

Çizelge 5.15. İncelenen camilerde gözlemlenen alem tipolojisi

Minare Bölümleri (Alem)					
Yapı Adı	1. Tip	2. Tip	3. Tip	4. Tip	5. Tip
1. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Bozacı Cami	.				
2. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Buğdaylı Cami	.				
3. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çay(Aşçı Hüseyin Ağa) Cami	.				
4. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çelebi Sultan Mehmet Cami	.				
5. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çorbacıoğlu Mescidi	.				
6. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Dobak Cami(Kesik Minare)			.		
7. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Eyüp Çelebi Cami	.				
8. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Fenerli Cami	.				
9. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Hacı Hasan Cami			.		
10. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Piri Baba Cami	.				
11. Amasya İli, Gümüşhacıköy İlçesi, Darphane Cami	.				
12. Amasya İli, Taşova İlçesi, Baraklı Cami	.				
13. Amasya İli, Merkez İlçesi, Yörgüç Paşa Cami	YOK				

Çizelge 5.15. (devam) İncelenen camilerde gözlemlenen alem tipolojisi

14. Çorum İli, İskilip İlçesi, Aşağı Taşlı (Hacı Mürsel) Cami	.				
15. Çorum İli, İskilip İlçesi, Çuval (Şadi Bey) Cami	.				
16. Çorum İli, İskilip İlçesi, Fazlıoğlu (Yukarı Taşlı) Cami	.				
17. Çorum İli, İskilip İlçesi, Kayakoparan Cami	.				
18. Çorum İli, İskilip İlçesi, Meydan (Hacı Mahmut) Cami			●		
19. Çorum İli, İskilip İlçesi, Müftü (Hacı Feyzullah Efendi) Cami	.				
20. Çorum İli, Merkez İlçesi, Abdalata(Tekke) Cami ve Türbe	.				
21. Çorum İli, Merkez İlçesi, İnayetullah Cami			.		
22. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kale Cami	YOK				
23. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kellegöz Cami			.		
24. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kunduzhan(Tabak) Cami		.			
25. Çorum İli, Merkez İlçesi, Veli Paşa(Abdulbaki) Cami	.				
26. Çorum İli, Osmancık İlçesi, Ağızsuyu (Gecek) Köyü Cami	.				
27. Tokat İli, Merkez İlçesi, Acepşir Cami	.				
28. Tokat İli, Merkez İlçesi, Ahi Paşa Mescidi	.				
29. Tokat İli, Merkez İlçesi, Akdeğirmen Cami	.				
30. Tokat İli, Merkez İlçesi, Bozatalan Köyü Cami	.				
31. Tokat İli, Merkez İlçesi, Gözova Köyü Cami	.				
32. Tokat İli, Merkez İlçesi, Hoca Ahmet Cami	.				
33. Tokat İli, Merkez İlçesi, Seyid Necmettin Cami	.				
34. Tokat İli, Merkez İlçesi, Yolbaşı Cami	.				
35. Tokat İli, Almus İlçesi, Gümeleönü Cami	.				
36. Tokat İli, Artova İlçesi, Yukarı Güçlü Cami	.				
37. Tokat İli, Niksar İlçesi, Akıncı Köyü Cami			.		
38. Tokat İli, Niksar İlçesi, Alçakbel Cami			.		
39. Tokat İli, Niksar İlçesi, Çilhane Cami			.		
40. Tokat İli, Niksar İlçesi, Derebağ Cami	.				
41. Tokat İli, Niksar İlçesi, Gazi Ahmet Cami	.				
42. Tokat İli, Niksar İlçesi, Halil Efendi Cami	.				
43. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hanegah Cami	.				

Çizelge 5.15. (devam) İncelenen camilerde gözlemlenen alem tipolojisi

44. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hüsam Cami	.				
45. Tokat İli, Niksar İlçesi, Nalbantlar Cami		.			
46. Tokat İli, Niksar İlçesi, Sıragöz Cami	.				
47. Tokat İli, Reşadiye İlçesi, Kızılcaören Cami	.				
48. Tokat İli, Sulusaray İlçesi, Malum Seyid Cami				.	
49. Tokat İli, Turhal İlçesi, Necip Köyü Cami	.				
50. Tokat İli, Zile İlçesi, Behramağa Cami		.			
51. Tokat İli, Zile İlçesi, Beyazıt Cami ve Şeyh Ethem Türbesi					.
52. Tokat İli, Zile İlçesi, Cedid Cami					.
53. Tokat İli, Zile İlçesi, Molla Yahya Cami					.

5.6. Tipolojik Analiz

Araştırma kapsamında Tokat, Amasya ve Çorum illerindeki incelenen tüm ahşap minarelere ait elde edilen veriler, Çizelge 5.16'da bir arada sunulmaktadır. Bu çizelge, minarelerin yapım teknikleri, konumları, girişlerinin bulunduğu yerler ve minareyi oluşturan elemanlar özelinde analiz edilerek bir araya getirilmiştir.

Çizelge 5.16. Çalışma kapsamında incelenen tüm ahşap minarelerin tipolojik analizi

Yapı Adı	Yapım tekniği		Minarenin bulunduğu yer			
			Camiden ayrı		Camiye bitişik	
	Ahşap İskelet	Ahşap Yığma	Avlu	Son cemaat	Beden duvarı	Çatı üstü
1. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Bozacı Cami	●				●	
2. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Buğdaylı Cami	●					●
3. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çay(Aşçı Hüseyin Ağa) Cami	●				●	
4. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çelebi Sultan Mehmet Cami	●					●
5. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çorbacıoğlu Mescidi	●					●
6. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Dobak Cami(Kesik Minare)	●					●
7. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Eyüp Çelebi Cami	●				●	
8. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Fenerli Cami	●					●

Çizelge 5.16. (devam) Çalışma kapsamında incelenen tüm ahşap minarelerin tipolojik analizi

9. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Hacı Hasan Cami	●				●	
10. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Piri Baba Cami	●		●			
11. Amasya İli, Gümüşhacıköy İlçesi, Darphane Cami	●				●	
12. Amasya İli, Taşova İlçesi, Baraklı Cami	●		●			
13. Amasya İli, Merkez İlçesi, Yörgüç Paşa Cami	●					●
14. Çorum İli, İskilip İlçesi, Aşağı Taşlı (Hacı Mürsel) Cami	●					●
15. Çorum İli, İskilip İlçesi, Çuval (Şadi Bey) Cami	●				●	
16. Çorum İli, İskilip İlçesi, Fazlıoğlu (Yukarı Taşlı) Cami	●				●	
17. Çorum İli, İskilip İlçesi, Kayakoparan Cami	●				●	
18. Çorum İli, İskilip İlçesi, Meydan (Hacı Mahmut) Cami	●				●	
19. Çorum İli, İskilip İlçesi, Müftü (Hacı Feyzullah Efendi) Cami	●					●
20. Çorum İli, Merkez İlçesi, Abdalata(Tekke) Cami ve Türbe	●					●
21. Çorum İli, Merkez İlçesi, İnayetullah Cami	●					●
22. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kale Cami	●				●	
23. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kellegöz Cami	●					●
24. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kunduzhan(Tabak) Cami	●					●
25. Çorum İli, Merkez İlçesi, Veli Paşa(Abdulbaki) Cami	●					●
26. Çorum İli, Osmancık İlçesi, Ağızsuyu (Gecek) Köyü Cami	●					●
27. Tokat İli, Merkez İlçesi, Acepşir Cami	●					●
28. Tokat İli, Merkez İlçesi, Ahi Paşa Mescidi	●					●
29. Tokat İli, Merkez İlçesi, Akdeğirmen Cami		●				●
30. Tokat İli, Merkez İlçesi, Bozatalan Köyü Cami		●	●			
31. Tokat İli, Merkez İlçesi, Gözova Köyü Cami	●					●
32. Tokat İli, Merkez İlçesi, Hoca Ahmet Cami	●					●
33. Tokat İli, Merkez İlçesi, Seyid Necmettin Cami	●					●

Çizelge 5.16. (devam) Çalışma kapsamında incelenen tüm ahşap minarelerin tipolojik analizi

34. Tokat İli, Merkez İlçesi, Yolbaşı Cami	●					●
35. Tokat İli, Almus İlçesi, Gümeleönü Cami	●					●
36. Tokat İli, Artova İlçesi, Yukarı Güçlü Cami		●	●			
37. Tokat İli, Niksar İlçesi, Akıncı Köyü Cami	●					●
38. Tokat İli, Niksar İlçesi, Alçakbel Cami	●			●		
39. Tokat İli, Niksar İlçesi, Çilhane Cami	●					●
40. Tokat İli, Niksar İlçesi, Derebağ Cami	●					●
41. Tokat İli, Niksar İlçesi, Gazi Ahmet Cami	●		●			
42. Tokat İli, Niksar İlçesi, Halil Efendi Cami	●		●			
43. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hanegah Cami	●				●	
44. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hüsam Cami	●				●	
45. Tokat İli, Niksar İlçesi, Nalbantlar Cami	●					●
46. Tokat İli, Niksar İlçesi, Sıragöz Cami	●		●			
47. Tokat İli, Reşadiye İlçesi, Kızılcaören Cami	●		●			
48. Tokat İli, Sulusaray İlçesi, Malum Seyid Cami	●		●			
49. Tokat İli, Turhal İlçesi, Necip Köyü Cami		●	●			
50. Tokat İli, Zile İlçesi, Behramağa Cami	●					●
51. Tokat İli, Zile İlçesi, Beyazıt Cami ve Şeyh Ethem Türbesi	●					●
52. Tokat İli, Zile İlçesi, Cedid Cami	●					●
53. Tokat İli, Zile İlçesi, Molla Yahya Cami	●					.

Yapı Adı	Minare girişinin bulunduğu yer				Minarenin bölümleri			
	Cami dışı		Cami içi		Kaide		Pabuç	
	Avlu	Son cemaat	Harim	Kadınlar Mahfili	Var	Yok	Var	Yok
1. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Bozacı Cami			●		●		●	
2. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Buğdaylı Cami			●			●		●

Çizelge 5.16. (devam) Çalışma kapsamında incelenen tüm ahşap minarelerin tipolojik analizi

3. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çay(Aşçı Hüseyin Ağa) Cami			●			●		●
4. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çelebi Sultan Mehmet Cami				●	●		●	
5. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çorbacıoğlu Mescidi			●			●		●
6. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Dobak Cami(Kesik Minare)			●		●		●	
7. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Eyüp Çelebi Cami			●			●		●
8. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Fenerli Cami			●			●		●
9. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Hacı Hasan Cami		●			●		●	
10. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Piri Baba Cami			●		●		●	
11. Amasya İli, Gümüşhacıköy İlçesi, Darphane Cami			●			●		●
12. Amasya İli, Taşova İlçesi, Baraklı Cami	●				●		●	
13. Amasya İli, Merkez İlçesi, Yörgüç Paşa Cami	●					●		●
14. Çorum İli, İskilip İlçesi, Aşağı Taşlı (Hacı Mürsel) Cami			●			●		●
15. Çorum İli, İskilip İlçesi, Çuval (Şadi Bey) Cami			●		●		●	
16. Çorum İli, İskilip İlçesi, Fazlıoğlu (Yukarı Taşlı) Cami			●			●		●
17. Çorum İli, İskilip İlçesi, Kayakoparan Cami				●		●		●
18. Çorum İli, İskilip İlçesi, Meydan (Hacı Mahmut) Cami				●		●		●
19. Çorum İli, İskilip İlçesi, Müftü (Hacı Feyzullah Efendi) Cami				●		●		●
20. Çorum İli, Merkez İlçesi, Abdalata(Tekke) Cami ve Türbe		●				●		●
21. Çorum İli, Merkez İlçesi, İnayetullah Cami		●		●		●		●
22. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kale Cami				●		●		●
23. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kellegöz Cami				●		●		●
24. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kunduzhan(Tabak) Cami				●		●		●
25. Çorum İli, Merkez İlçesi, Veli Paşa(Abdulbaki) Cami				●		●		●
26. Çorum İli, Osmancık İlçesi, Ağızsuyu (Gecek) Köyü Cami		●				●		●
27. Tokat İli, Merkez İlçesi, Acepşir Cami			●			●		●
28. Tokat İli, Merkez İlçesi, Ahi Paşa Mescidi		●				●		●
29. Tokat İli, Merkez İlçesi, Akdeğirmen Cami			●			●		●
30. Tokat İli, Merkez İlçesi, Bozatalan Köyü Cami	●				●		●	
31. Tokat İli, Merkez İlçesi, Gözova Köyü Cami				●		●		●
32. Tokat İli, Merkez İlçesi, Hoca Ahmet Cami				●		●		●

Çizelge 5.16. (devam) Çalışma kapsamında incelenen tüm ahşap minarelerin tipolojik analizi

33. Tokat İli, Merkez İlçesi, Seyid Necmettin Cami				●		●		●
34. Tokat İli, Merkez İlçesi, Yolbaşı Cami				●		●		●
35. Tokat İli, Almus İlçesi, Gümeleönü Cami				●		●		●
36. Tokat İli, Artova İlçesi, Yukarı Güçlü Cami	●				●		●	
37. Tokat İli, Niksar İlçesi, Akıncı Köyü Cami				●		●		●
38. Tokat İli, Niksar İlçesi, Alçakbel Cami		●			●		●	
39. Tokat İli, Niksar İlçesi, Çilhane Cami				●		●		●
40. Tokat İli, Niksar İlçesi, Derebağ Cami				●		●		●
41. Tokat İli, Niksar İlçesi, Gazi Ahmet Cami			●		●		●	
42. Tokat İli, Niksar İlçesi, Halil Efendi Cami			●		●		●	
43. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hanegah Cami				●	●		●	
44. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hüsam Cami				●	●		●	
45. Tokat İli, Niksar İlçesi, Nalbantlar Cami				●		●		●
46. Tokat İli, Niksar İlçesi, Sıragöz Cami	●				●		●	
47. Tokat İli, Reşadiye İlçesi, Kızılcaören Cami	●				●		●	
48. Tokat İli, Sulusaray İlçesi, Malum Seyid Cami	●				●		●	
49. Tokat İli, Turhal İlçesi, Necip Köyü Cami	●				●		●	
50. Tokat İli, Zile İlçesi, Behramağa Cami			●			●		●
51. Tokat İli, Zile İlçesi, Beyazıt Cami ve Şeyh Ethem Türbesi				●		●		●
52. Tokat İli, Zile İlçesi, Cedid Cami				●		●		●
53. Tokat İli, Zile İlçesi, Molla Yahya Cami				●		●		●

Yapı Adı	Minarenin Bölümleri							
	Gövde		Şerefe					
			Şerefe üstü		Şerefe altı		Şerefe korkuluğu	
	Çokgen	Silindirik	Açık	Kapalı	Çıkmalı	Çıkmasız	Ahşap	Metal
1. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Bozacı Cami		●	●		●			●
2. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Buğdaylı Cami		●		●	●		●	
3. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çay(Aşçı Hüseyin Ağa) Cami		●		●	●			●
4. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çelebi Sultan Mehmet Cami		●	●		●			●
5. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çorbacıoğlu Mescidi		●	●		●			●
6. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Dobak Cami(Kesik Minare)		●	●		●		●	
7. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Eyüp Çelebi Cami		●		●	●			●
8. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Fenerli Cami		●		●	●		●	
9. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Hacı Hasan Cami		●	●		●			●
10. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Piri Baba Cami		●	●		●		●	
11. Amasya İli, Gümüşhacıköy İlçesi, Darphane Cami		●	●		●		●	
12. Amasya İli, Taşova İlçesi, Baraklı Cami		●	●		●		●	
13. Amasya İli, Merkez İlçesi, Yörgüç Paşa Cami	●			●		●	●	

Çizelge 5.16. (devam) Çalışma kapsamında incelenen tüm ahşap minarelerin tipolojik analizi

14. Çorum İli, İskilip İlçesi, Aşağı Taşlı (Hacı Mürsel) Cami		●	●		●		●	
15. Çorum İli, İskilip İlçesi, Çuval (Şadi Bey) Cami		●	●		●			●
16. Çorum İli, İskilip İlçesi, Fazlıoğlu (Yukarı Taşlı) Cami		●	●		●			●
17. Çorum İli, İskilip İlçesi, Kayakoparan Cami		●	●		●			●
18. Çorum İli, İskilip İlçesi, Meydan (Hacı Mahmut) Cami		●	●		●			●
19. Çorum İli, İskilip İlçesi, Müftü (Hacı Feyzullah Efendi) Cami		●	●		●			●
20. Çorum İli, Merkez İlçesi, Abdalata(Tekke) Cami ve Türbe		●	●		●		●	
21. Çorum İli, Merkez İlçesi, İnayetullah Cami		●	●		●		●	
22. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kale Cami	●		●		●		●	
23. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kellegöz Cami		●	●		●		●	
24. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kunduzhan(Tabak) Cami		●	●		●		●	
25. Çorum İli, Merkez İlçesi, Veli Paşa(Abdulbaki) Cami		●	●		●		●	
26. Çorum İli, Osmancık İlçesi, Ağızsuyu (Gecek) Köyü Cami		●		●	●		●	
27. Tokat İli, Merkez İlçesi, Acepşir Cami		●		●	●		●	
28. Tokat İli, Merkez İlçesi, Ahi Paşa Mescidi		●		●	●		●	
29. Tokat İli, Merkez İlçesi, Akdeğirmen Cami	●			●	●		●	
30. Tokat İli, Merkez İlçesi, Bozatalan Köyü Cami	●			●	●		●	
31. Tokat İli, Merkez İlçesi, Gözova Köyü Cami		●		●	●		●	
32. Tokat İli, Merkez İlçesi, Hoca Ahmet Cami		●		●	●		●	
33. Tokat İli, Merkez İlçesi, Seyid Necmettin Cami		●		●	●		●	
34. Tokat İli, Merkez İlçesi, Yolbaşı Cami		●		●	●		●	
35. Tokat İli, Almus İlçesi, Gümeleönü Cami		●		●	●		●	
36. Tokat İli, Artova İlçesi, Yukarı Güçlü Cami	●			●		●	●	
37. Tokat İli, Niksar İlçesi, Akıncı Köyü Cami		●		●		●	●	
38. Tokat İli, Niksar İlçesi, Alçakbel Cami		●		●	●		●	
39. Tokat İli, Niksar İlçesi, Çilhane Cami		●		●	●		●	
40. Tokat İli, Niksar İlçesi, Derebağ Cami		●		●	●		●	
41. Tokat İli, Niksar İlçesi, Gazi Ahmet Cami		●		●	●		●	
42. Tokat İli, Niksar İlçesi, Halil Efendi Cami		●		●	●		●	
43. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hanegah Cami		●		●	●		●	
44. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hüsam Cami		●		●	●		●	
45. Tokat İli, Niksar İlçesi, Nalbantlar Cami		●	●		●		●	
46. Tokat İli, Niksar İlçesi, Sıragöz Cami		●		●	●		●	
47. Tokat İli, Reşadiye İlçesi, Kızılcaören Cami		●		●	●		●	
48. Tokat İli, Sulusaray İlçesi, Malum Seyid Cami		●		●	●		●	
49. Tokat İli, Turhal İlçesi, Necip Köyü Cami	●			●	●			●
50. Tokat İli, Zile İlçesi, Behramağa Cami		●	●		●			●
51. Tokat İli, Zile İlçesi, Beyazıt Cami ve Şeyh Ethem Türbesi		●	●		●			●
52. Tokat İli, Zile İlçesi, Cedid Cami		●	●		●		●	
53. Tokat İli, Zile İlçesi, Molla Yahya Cami	●			●		●	●	

Yapı Adı	Minarenin Bölümleri			
	Petek	Külay	Merdiven	Alem

Çizelge 5.16. (devam) Çalışma kapsamında incelenen tüm ahşap minarelerin tipolojik analizi

	Var	Yok	Düz konik	Boğumlu konik	Taşıyıcaya bağlanan	Basamak taşıyıcılı	1. tip	2. tip	3. tip	4.tip	5.tip
1. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Bozacı Cami	●		●		●		●				
2. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Buğdaylı Cami		●	●		●		●				
3. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çay(Aşçı Hüseyin Ağa) Cami		●	●		●		●				
4. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çelebi Sultan Mehmet Cami	●		●		●		●				
5. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Çorbacıoğlu Mescidi	●		●		●		●				
6. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Dobak Cami(Kesik Minare)	●		●		●				●		
7. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Eyüp Çelebi Cami		●	●		●		●				
8. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Fenerli Cami		●	●		●		●				
9. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Hacı Hasan Cami	●		●		●				●		
10. Amasya İli, Merzifon İlçesi, Piri Baba Cami	●		●		●		●				
11. Amasya İli, Gümüşhacıköy İlçesi, Darphane Cami	●		●		●		●				
12. Amasya İli, Taşova İlçesi, Baraklı Cami	●		●		●		●				
13. Amasya İli, Merkez İlçesi, Yörgüç Paşa Cami		●	●		●		YOK				
14. Çorum İli, İskilip İlçesi, Aşağı Taşlı (Hacı Mürsel) Cami	●		●		●		●				
15. Çorum İli, İskilip İlçesi, Çuval (Şadi Bey) Cami	●		●		●		●				
16. Çorum İli, İskilip İlçesi, Fazlıoğlu (Yukarı Taşlı) Cami	●		●		●		●				
17. Çorum İli, İskilip İlçesi, Kayakoparan Cami	●		●		●		●				
18. Çorum İli, İskilip İlçesi, Meydan (Hacı Mahmut) Cami	●		●		●				●		
19. Çorum İli, İskilip İlçesi, Müftü (Hacı Feyzullah Efendi) Cami	●		●		●		●				
20. Çorum İli, Merkez İlçesi, Abdalata(Tekke) Cami ve Türbe	●		●		●		●				
21. Çorum İli, Merkez İlçesi, İnayetullah Cami	●		●		●				●		

Çizelge 5.16. (devam) Çalışma kapsamında incelenen tüm ahşap minarelerin tipolojik analizi

22. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kale Cami		●	YOK		YOK		YOK				
23. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kellegöz Cami	●		●		●				●		
24. Çorum İli, Merkez İlçesi, Kunduzhan(Tabak) Cami	●		●		●			●			
25. Çorum İli, Merkez İlçesi, Veli Paşa(Abdulbaki) Cami	●		●		●		●				
26. Çorum İli, Osmancık İlçesi, Ağızsuyu (Gecek) Köyü Cami		●	●		●		●				
27. Tokat İli, Merkez İlçesi, Acepşir Cami		●	●		●		●				
28. Tokat İli, Merkez İlçesi, Ahi Paşa Mescidi		●	●		●		●				
29. Tokat İli, Merkez İlçesi, Akdeğirmen Cami		●	●		●		●				
30. Tokat İli, Merkez İlçesi, Bozatalan Köyü Cami		●	●		●		●				
31. Tokat İli, Merkez İlçesi, Gözova Köyü Cami		●	●		●		●				
32. Tokat İli, Merkez İlçesi, Hoca Ahmet Cami		●	●		●		●				
33. Tokat İli, Merkez İlçesi, Seyid Necmettin Cami		●		●	●		●				
34. Tokat İli, Merkez İlçesi, Yolbaşı Cami		●	●		●		●				
35. Tokat İli, Almus İlçesi, Gümeleönü Cami		●		●	●		●				
36. Tokat İli, Artova İlçesi, Yukarı Güçlü Cami		●		●	●		●				
37. Tokat İli, Niksar İlçesi, Akıncı Köyü Cami		●	●		●				●		
38. Tokat İli, Niksar İlçesi, Alçakbel Cami		●	●		●				●		
39. Tokat İli, Niksar İlçesi, Çilhane Cami		●	●		●				●		
40. Tokat İli, Niksar İlçesi, Derebağ Cami		●	●		●		●				
41. Tokat İli, Niksar İlçesi, Gazi Ahmet Cami		●	●		●		●				
42. Tokat İli, Niksar İlçesi, Halil Efendi Cami		●	●		●		●				
43. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hanegah Cami		●	●		●		●				
44. Tokat İli, Niksar İlçesi, Hüsam Cami		●	●		●		●				
45. Tokat İli, Niksar İlçesi, Nalbantlar Cami	●		●		●			●			
46. Tokat İli, Niksar İlçesi, Sıragöz Cami		●	●		●		●				

Çizelge 5.16. (devam) Çalışma kapsamında incelenen tüm ahşap minarelerin tipolojik analizi

47. Tokat İli, Reşadiye İlçesi, Kızılcaören Cami		●	●		●		●				
48. Tokat İli, Sulusaray İlçesi, Malum Seyid Cami		●	●		●					●	
49. Tokat İli, Turhal İlçesi, Necip Köyü Cami		●		●	●		●				
50. Tokat İli, Zile İlçesi, Behramağa Cami	●		●		●			●			
51. Tokat İli, Zile İlçesi, Beyazıt Cami ve Şeyh Ethem Türbesi	●			●	●						●
52. Tokat İli, Zile İlçesi, Cedid Cami	●			●	●						●
53. Tokat İli, Zile İlçesi, Molla Yahya Cami		●		●	●						●

5.7. Ahşap Minarelerde Süsleme

İslam sanatında, özellikle cami gibi ibadet mekânlarında, resim ve tasvirin bulunmamasının temel nedeni, tasvirler aracılığıyla yaratılan figürlerin, ibadet edilen ya da kutsal görülen nesneler haline gelebileceğinin tevhid inancıyla çelişmesidir. Dolayısıyla, İslam sanatı ve mimarisi, bu inanç sisteminden güç alır ve bu yüzden geometrik desenler, kaligrafi ve floral motifler gibi soyut ve sembolik sanat formlarını benimser (Garaudy, 2019: 242-245). Bu, İslam sanatının ve özellikle camilerin estetik anlayışının, yalnızca dini inançlar ve ibadet pratikleriyle değil, aynı zamanda derin bir teolojik ve felsefi temelle de bağlantılı olduğunu göstermektedir.

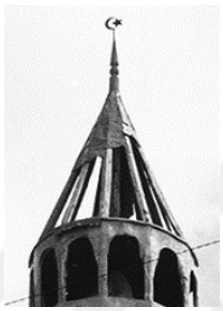
İncelenen ahşap minarelerde kullanılan süsleme elemanları açısından, ahşabın ve metalin farklı form ve çeşitlerde kullanımı dışında dikkat çekici başka bir süsleme örneği sunulmamaktadır. Bu minarelerde ahşabın, özellikle şerefe üstü korkuluklar, saçak altları, payanda detayları ve gövde süslemeleri gibi alanlarda, metalin ise alem ve şerefe korkuluklarında işlevsel olmanın yanı sıra estetik amaçlarla da kullanımları ön plana çıkmaktadır (Şekil 5.68). Ahşap süslemeler, minarenin genel mimari karakterine uygun olarak, detaylı işçilikle şekillendirilmiş ve yapı elemanları arasında görsel bir bütünlük sağlanmaktadır. Bununla birlikte, bu süsleme unsurlarının ötesinde, ahşap minarelerde başka belirgin bir süsleme öğesine rastlanmamaktadır.

A-MZF-BGD-2

A-MZF-ÇAY-3

Ç-MRK-KEL-23

T-MRK-YOL-34

T-SUL-MAS-48

T-ZİL-BEY-51

Şekil 5.68. Ahşap minarelerde süslemede özellikleri

5.8. Tespit Edilen Değişme, Bozulmalar

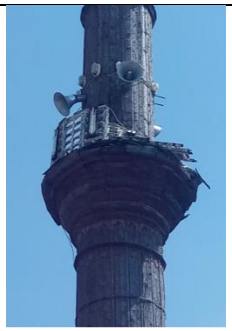
Ahşap minarelerde meydana gelen değişim ve bozulmalar, doğal etkiler ve insan müdahaleleri olmak üzere iki ana başlık altında tespit edilmiştir.

Doğal etmenler, yapı üzerinde zamanla meydana gelen aşınmalar ve malzeme deformasyonlarıyla kendini göstermektedir. İklim koşullarının getirdiği nem değişimleri, sıcaklık farkları ve güneş ışığına sürekli maruz kalma gibi çevresel faktörler, ahşap malzemede deformasyona yol açmakta; şişme, büzülme, çatlama ve çürüme gibi bozulmalara neden olmaktadır. Özellikle aşırı nem, ahşap yapılarda çürüme sürecini hızlandırarak, taşıyıcı elemanların yapısal bütünlüğünü tehlikeye atmaktadır. Malzeme deformasyonu, ahşap elemanlardaki bozulmalarla kendini gösterirken, metal yapı elemanlarında da oksitlenme gibi olumsuzluklar meydana gelmektedir. Ayrıca, bu tür yapılarda zamanla minarenin dikey eksenden sapması gibi yapısal bozukluklar da görülmekte, bu sapmalar yapının stabilitesini zayıflatarak güvenliği tehlikeye atmaktadır. Bununla birlikte, doğal afetler (deprem, fırtına, yangın gibi) ahşap minarelerde ciddi

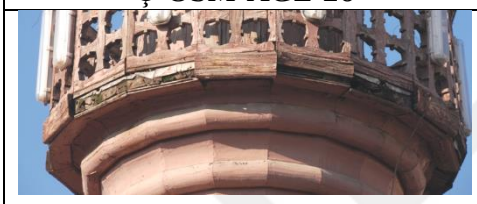
hasarlara yol açabilmektedir. İncelenen camilerde doğa etkisiyle oluşan bozulmalar Şekil 5.69, Şekil 5.70, Şekil 5.71 ve Şekil 5.72 örneklendirilmiştir.

Ç-OSM-AGZ-26

Ç-MRK-ABD-20

Ç-MRK-KEL-23

Ç-MRK-KEL-23

Şekil 5.69. Malzeme deformasyonu (ahşap elemanlardaki deformasyonlar)

Ç-MRK-ABD-20

Ç-MRK-ABD-20

Şekil 5.70. Metal elemanlarda oksitlenme

T-ZİL-BEY-51

Şekil 5.71. Minarenin dikey eksenden sapması

T-ART-YUK-36

T-NİK-ALÇ-38

T-TUR-NEC-49

Şekil 5.72. Doğal afetler (deprem, fırtına, yangın)

İnsan kaynaklı bozulmalar ise genellikle hatalı veya uygunsuz müdahaleler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Restorasyon süreçlerinde kullanılan malzemelerin yapı ile uyumsuzluğu, orijinal mimari dokunun zarar görmesine ve yapının tarihi özelliklerinin kaybolmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda, yapıya yapılan uygun olmayan eklentiler ve aykırı müdahaleler (muhdes), minarenin özgün tasarımını bozmakta ve yapının mimari kimliğini zedelemektedir. Uygunsuz restorasyon uygulamaları, tarihi yapının orijinal estetik ve mimari özelliklerinin geri döndürülemez biçimde kaybolmasına neden olmaktadır. Bu tür tarihi yapılar üzerinde gerçekleştirilen müdahalelerde, özgün malzemelerin korunması ve gerekli onarımların bu malzemelere uygun şekilde yapılması büyük bir önem taşımaktadır. İncelenen minarelerde insan eliyle yapılan bozulmalara Şekil 5.73'de örnek verilmiştir.

Ç-İSK-AŞT-14

Ç-İSK-FAZ-16

Ç-MRK-ABD-20

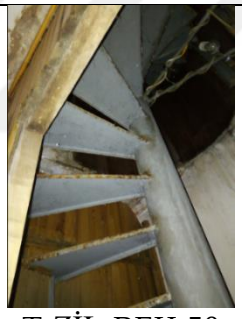

Ç-MRK-ABD-20

Ç-MRK-KAL-22

Ç-MRK-KUN-24

T-RES-KIZ-47

T-RES-KIZ-47

T-ZİL-BEH-50

T-ZİL-CED-52

Şekil 5.73. Uygun olmayan eklenti(uygun olmayan aykırı müdahale-muhdes)

Ahşap minarelerde tespit edilen bozulmalar, hem doğal etkenler hem de insan eliyle yapılan müdahalelerden kaynaklanmaktadır. Doğal koşulların neden olduğu aşınmalar ve hatalı insan müdahaleleri, yapının tarihsel ve mimari bütünlüğünü tehdit etmekte; bu bozulmaların tespiti ve belgelenmesi, doğru müdahale yöntemlerinin geliştirilmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Koruma ve restorasyon çalışmaları sırasında, hem doğal etkilere karşı yapısal önlemler alınmalı hem de insan eliyle yapılacak müdahalelerin bilimsel ve titiz bir yaklaşımla gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

6. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın amacı, kullanım dışı kaldığı için yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan ahşap minarelerin belgelenmesi, yapım teknikleri ve bezeme özelliklerinin detaylı bir şekilde ortaya konmasıdır. Çalışma, bu değerli yapıların gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamak için sürdürülebilir koruma müdahaleleri geliştirilmesine katkı sunmayı ve gelecekte yapılacak araştırmalara öncülük etmeyi hedeflemektedir.

Tez kapsamında Orta Karadeniz Bölgesi'ndeki Tokat, Amasya ve Çorum illerindeki 53 adet ahşap minareli cami detaylı olarak incelenmektedir. Bu bölüm, bahsi geçen illerdeki ahşap minareli camilerin mimari özellikleri, tarihsel gelişimleri ve mevcut durumları hakkında ayrıntılı bir katalog sunmakta ve bu yapıların mimari özelliklerini derinlemesine analiz etmektedir. Yapıların oluşumunda iklim koşulları, arazi yapısı, bölgesel inşa tecrübesi, yerleşim gereklilikleri, gelenekler, sosyo-ekonomik düzey, kültürel ve tarihî bağlam gibi çeşitli faktörlerin etkili olduğu göz önüne alınarak, Anadolu'daki ahşap minareli camilerin anlaşılması ve korunmasına yönelik önemli bir katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Tokat ili başta olmak üzere çalışılan bölgelerdeki kent içinde bulunan ahşap minareli camiler, topografik şartlar nedeniyle birbirine yakın konumlanmıştır (Aksulu ve Kuntay, 2013: 33). Çalışma kapsamında incelenen ahşap minarelerin yer aldığı camilerden kent merkezinde bulunanların, zaman içinde kent merkezinin yer değiştirmesi veya kentin genişlemesi sonucu eski kent merkezlerinde, mahallelerde kaldıkları tespit edilmiştir. Bu camiler, günümüzde mahalle camisi ve mescidi olarak işlevlerini sürdürmektedir.

Başkan (2008), Orta Karadeniz bölgesindeki yapı malzemeleri ve inşa yöntemlerinin özellikleri bakımından benzerlik gösterdiğini belirtmiştir. Tuluk ve Durmuş (2010), ahşap yapıdaki camilerin kullanılan malzemeler, inşa teknikleri ve plan düzenlemeleri açısından benzerlik taşıdığını, işlevsel farklılıklarına rağmen köy evlerinden büyük ölçüde ayrılmadığını ifade etmiştir. Kırsal alanlarda, özellikle son cemaat yerlerinin manzaraya açık bir şekilde tasarlanarak, ibadetin ötesinde sosyal etkileşim ve öğrenim için kullanıldığı gözlemlenmiştir.

Benzer şekilde, Jahić (2019), Bosna-Hersek'teki ahşap camilerin, yerel malzemeler ve inşaat teknikleri kullanılarak konut mimarisiyle büyük benzerlik taşıdığını vurgulamaktadır. Bu camiler, hem dini hem de sosyal işlevler üstlenerek yerel mimari geleneklerin ve kültürel kimliğin somut bir yansıması olarak değerlendirilmiştir. Tokat, Amasya ve Çorum kırsalında bulunan ahşap minarelerde, yerel yapı kültürü ve çevresel bağlamla uyum gözlenmiştir. Kullanılan malzemeler ve yapım teknikleri açısından bakıldığında, yapıların, kırsal yapı geleneğini yansıtarak, benzer bir yerel ve kültürel sürekliliği temsil ettiği söylenebilmektedir. Ancak camilerin plan düzenlemelerinde olduğu gibi sosyal etkileşim veya konut mimarisiyle doğrudan ilişkilendirilebilecek bir tasarım yaklaşımı gözlemlenmemektedir.

Tekneci ve Ersoy (2022), minarelerin taşıyıcı sistem özellikleri açısından diğer yapı türlerinden önemli ölçüde farklı bir performans sergilediğini, yükseklikleri ve ince yapıları nedeniyle deprem ve rüzgâr gibi doğal etkilere karşı atipik tepkiler gösterdiğini belirtmektedir. Bu durumun sebebi olarak minarelerin genellikle deneyime dayalı yöntemlerle inşa edilmesini ve mühendislik hesaplamalarının göz ardı edilmesini göstermektedirler. Çalışma alanında bulunan geleneksel yapım teknikleriyle inşa edilen ahşap minarelerde taşıyıcı sistemde deprem, rüzhgar ve diğer atmosferik koşullardan etkilenme tespit edilmiştir. Yapıların ince ve narin tasarımı, özellikle rüzgâr ve deprem gibi yatay yüklere karşı duyarlı olmalarını getirmektedir. Bu yapıların, sonrasında restorasyon sürecine tabi olanlar hariç olmak kaydı ile tümü yerel ustalık bilgisiyle inşa edilmiş ve mühendislik hesaplamalarından ziyade deneyime dayalı tasarım yöntemlerine uyularak inşa edilmiştir. Bu sebeple ahşap minarelerin zaman içinde taşıyıcı sistemlerinde oluşan deformasyonlar ve bozulmalar, Tekneci ve Ersoy'un bahsetmiş olduğu bu yapısal hassasiyeti doğrulamaktadır.

6.1. Bulgulardan Çıkan Sonuçlar

Bu bölümde, araştırma kapsamında incelenen ahşap minareli yapıların tescil durumu, yapı malzemeleri ve kullanılan teknikler, onarım geçirme durumu, minarelerin konumları ve giriş yerleri gibi bulgular analiz edilerek genel sonuçlara ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular, bu yapıların koruma ihtiyaçlarını ve mimari özelliklerini daha iyi anlamak için değerlendirilmiş olup, her bir bulgu başlığı altında ilgili sonuçlar detaylandırılmaktadır.

Yapı tescil durumu

Bölüm 964.3.2'de sunulan Çizelge 4.3'e göre, Tokat, Amasya ve Çorum illerinde incelenen 53 ahşap minareli camiden 4'ü (Ç-OSM-AGZ-26, T-NİK-DER-40, T-NİK-SIR-46, T-ZİL-BEH-50) henüz tescillenmemiş durumdadır. Bu yapıların tescil edilmesi, kültürel mirasın sürdürülebilirliği ve korunması açısından büyük bir öneme sahiptir. Böylece, kültürel ve tarihi değeri yüksek olan bu ahşap minareli camilerin korunması, onarım ve restorasyon süreçlerinde gerekli özenin gösterilmesi mümkün hale gelecektir. Bu yaklaşım, yapıların orijinal kimliklerinin muhafazası ve kültürel sürekliliğin sağlanması açısından hayati bir rol oynamaktadır.

Yapı sistemleri ve kullanılan teknikler

Ahşap yığma minarelerin inşası, ahşap iskelet minarelere kıyasla daha karmaşık ve deneyim gerektiren bir yapım sürecini zorunlu kılmaktadır (M. Pelit, sözlü görüşme, 2024; A. Ilıkçay, sözlü görüşme, 2024; B. Küycü, sözlü görüşme, 2024). Yığma minarelerde her bir ahşap bloğun dikkatle yerleştirilmesi ve yapının dengede kalmasını sağlamak için gelişmiş bir ustalık gerekmekte olup, bu da yapım sürecini hem işçilik hem de malzeme açısından daha zahmetli hale getirmektedir. Malzeme kullanımında da iki teknik arasında farklılıklar gözlenmektedir; yığma sistemlerde ağır ahşap blokların işlenmesi ve yerleştirilmesi süreci daha detaylı ve zaman alıcıdır. Buna karşın, ahşap iskelet minareler daha hafif ve kolay işlenebilir malzemelerden yapılmakta olup, daha az teknik donanım ve deneyim gerektirmektedir.

Ahşap yığma tekniğiyle inşa edilen bazı minarelerin varlığı, bu tekniğin kullanımında belirli avantajların veya yerel koşullara özgü gereksinimlerin etkili olabileceğini düşündürmektedir. Yığma yapım tekniği, sağlam ve kompakt bir yapı oluşturarak daha kısa ve geniş çaplı yapılarda ek bir dayanıklılık sağlayabileceği; bunun da düşük rüzgar yüküne maruz kalan veya yerel malzemelerin bol bulunduğu kırsal alanlarda tercih edilme olasılığını artırabileceği düşünülmektedir. Literatürde ahşap yığma yapıların, özellikle kısa ve geniş yapılar için dayanıklılık sağladığı, rüzgar yüklerinin düşük olduğu alanlarda tercih edildiği vurgulanmaktadır (Kuniholm, 1992; Can, 2004). Ayrıca, yığma tekniğinin, ahşap malzemenin nispeten kolay sökülüp yeniden kullanılabilmesi sayesinde, yapının taşınabilirliği veya yeniden inşa edilebilirliği açısından da bazı dönemlerde veya bölgelerde

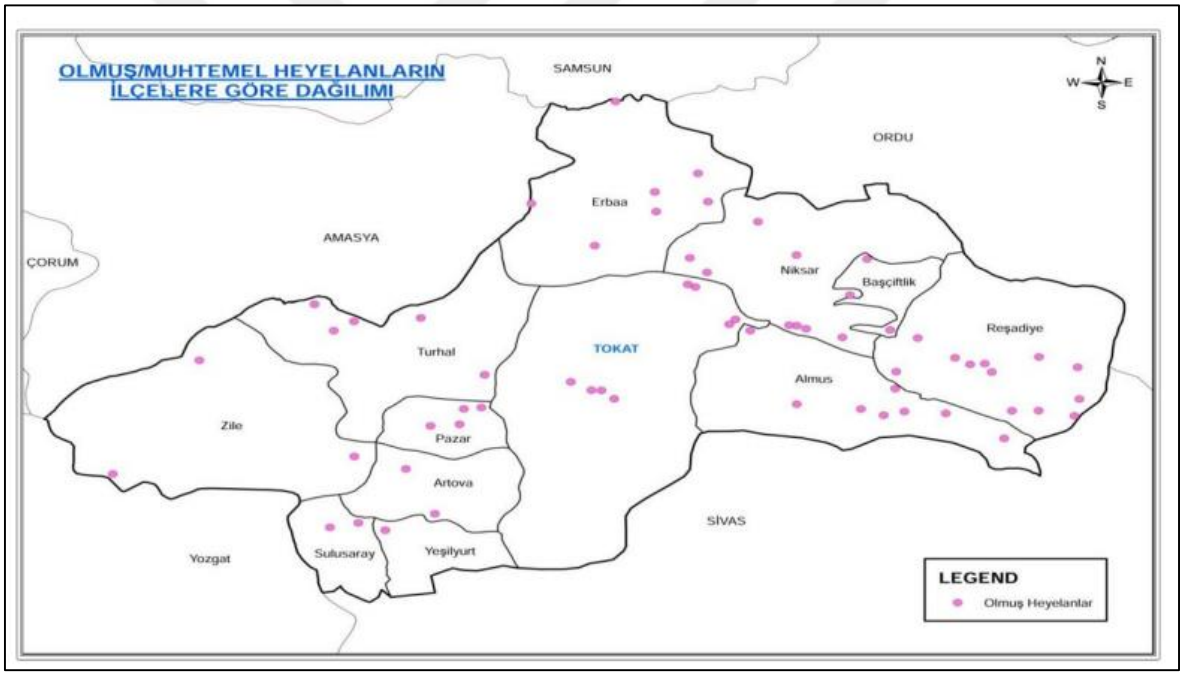
avantaj sağlamış olabileceği düşünülmektedir. Nitekim, Çarşamba Gökçeli Camii örneğinde olduğu gibi, bazı ahşap yığma yapıların sökülüp aynı malzemelerle başka bir yere taşınabilme potansiyeline sahip olduğu ifade edilmiştir (Can, 2004: 73-74). Ayrıca, Samsun'daki ahşap camilerde yaygın olarak gözlemlenen kurt boğazı geçme tekniği gibi yöntemlerin, ahşap elemanların çivi kullanılmadan birleştirilmesini sağladığı ve bu sayede dayanıklılığa katkı sunduğu da literatürde belirtilmektedir (Yılmaz, 1988: 6; Bayraktar, 2005: 24).

Tez kapsamında incelenen ahşap minarelerde, ahşap malzemenin kullanımı, hem geleneksel yapı pratiğini sürdüren hem de fonksiyonel gereksinimlere cevap veren bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Günay'ın (2017) çalışmasında vurguladığı gibi, Türklerin Orta Asya'daki göçebe yaşam tarzında edindikleri ahşap işleme bilgisi, yerleşik düzene geçişle birlikte mimari uygulamalara entegre edilmiştir. Bu süreç, ahşabın hem dini hem de sivil yapılarda önemli bir yapı malzemesi haline gelmesine zemin hazırlamıştır. Tokat, Amasya ve Çorum illerinde yer alan ahşap minareler, bu bilgi birikiminin somut bir yansımasıdır. Türk topluluklarının, göçebe köklerinden gelen ahşap kullanım pratiğini yerleşik hayatta dini yapılarında uygulamaları, bu yapıların hem dayanıklılığını hem de estetik değerini artırmıştır. Ahşap minarelerin inşasında kullanılan teknikler, ahşabın hafifliği ve işlenebilirliğini öne çıkararak, yapıların coğrafi ve çevresel koşullara uyum sağlamasını mümkün kılmıştır. Bu durum, ahşabın işlevsel bir yapı malzemesi olarak benimsenmesinin, mimari açıdan hem tarihsel hem de kültürel bir sürekliliği ifade ettiğini göstermektedir (Bknz. Bölüm 2.2.3).

Çalışma kapsamında incelenen 53 ahşap minareli caminin 49 tanesi ahşap iskelet yapım tekniğiyle inşa edilmiştir. Bu tekniğin minarelerde daha yaygın bir seçenek olarak öne çıkmasının nedeni, literatürde minarelerin yüksek ve ince yapıları nedeniyle yığma tekniğinin stabilite açısından yeterince dayanıklı görülmemesi, rüzgar ve sismik etkilere karşı iskelet tekniğinin daha uygun bir taşıyıcı sistem sunması ve yığma tekniğinin yüksek yapılarda ağırlık ve yük dağılımını olumsuz etkileyebileceği olarak belirtilmektedir (Mehta ve Marshall, 1985). Ancak, bu faktörler göz önüne alındığında bile ahşap yığma minarelerin tercih edilmemesi konusunda kesin bir yargıya varılamamakta; tercihlerin yerel yapı gelenekleri, malzeme özellikleri ve dönemin ustalık bilgisi gibi unsurlardan etkilenmiş olabileceği düşünülmektedir.

Tokat ilinde yer alan 4 adet ahşap minarede yapım tekniği olarak yığma sistemin kullanılmış olması sebebi ile bu yapım tekniğinin afet riskine yönelik bir önlem olarak mı tercih edildiği incelenmiş, bu bağlamda minarelerin bulunduğu bölgelerin heyelan, deprem ve diğer jeolojik riskler açısından değerlendirilmesi yapılmıştır.

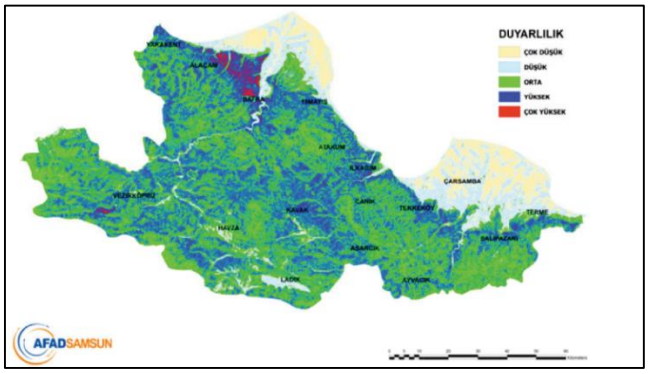
Ahşap yığma yapım tekniği, esneklik ve taşınabilirlik sağlaması nedeniyle coğrafi ve iklimsel koşullara uyumlu, avantajlı bir yapı tekniğidir. Can (2004: 73-74), bu özelliklerin, özellikle heyelan riski taşıyan bölgelerde güvenli bir çözüm sunduğunu belirtmiştir. Ancak çalışma kapsamında incelenen ahşap yığma minarelerin, AFAD (2022) verilerine göre heyelan duyarlılık haritalarında "çok yüksek heyelan riski" taşımayan Tokat Merkez, Artova ve Turhal ilçelerinde bulunduğu görülmektedir (Harita 6.1).

Harita 6.1. Tokat ili heyelan duyarlılık harita (AFAD, 2022)

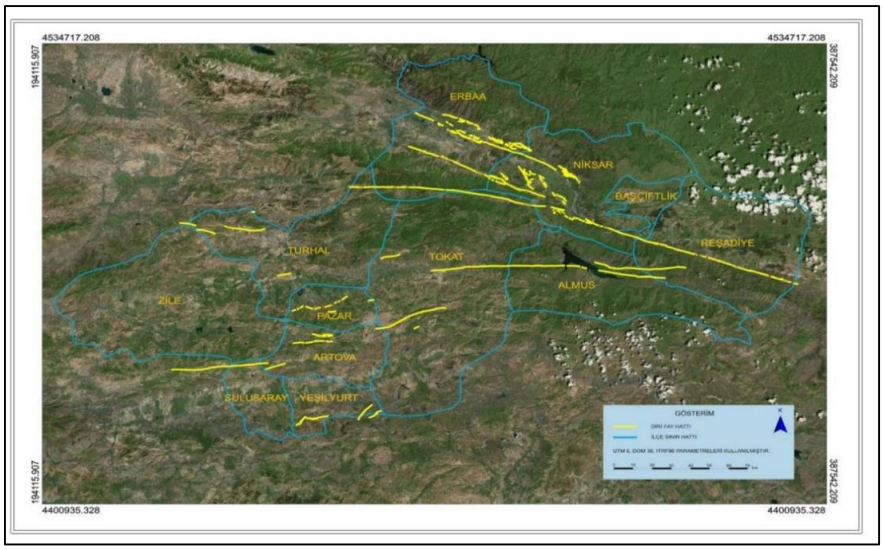
Karpuz (1990) tarafından Trabzon ili Çaykara ilçesi Çambaşı-Düz Mahalle Camii üzerinde yapılan bir diğer çalışmada, bu caminin 100 metre batıya taşındığı, bu süreçte ahşap yığma yapıların esneklik ve taşınabilirlik gibi özelliklerinin heyelan riski yüksek alanlarda avantaj sağladığı vurgulanmıştır. Bu gözlem, Samsun İli Heyelan Duyarlılık Haritası (Harita 6.2) ile de doğrulanmış ve çevresel risklere uyum sağlayabilen yapı tekniklerinin önemini göstermiştir (Karpuz, 1990: 284). Ancak Tokat Merkez, Artova ve Turhal ilçelerindeki ahşap yığma minarelerin aynı çerçevede değerlendirilmesini sağlayacak yeterli veri

bulunmamaktadır; dolayısıyla Karpuz'un Trabzon örneği, Tokat'taki bu yapılar için doğrudan geçerli bir açıklama sağlamamaktadır.

Harita 6.2. Samsun ili Heyelan Duyarlılık Haritası (AFAD, 2020)

Deprem riskinin değerlendirilmesi için incelenen Tokat İli Diri Fay Haritası (Harita 6.3), Tokat ilinin bazı bölgelerinin aktif fay hatları üzerinde bulunduğunu ve özellikle Erbaa, Niksar ve Reşadiye ilçelerinin fay hatlarına yakın konumlandığını göstermektedir. Tokat ilinde yapılan saha araştırmaları, Erbaa ilçesinin 1939, 1942 ve 1943 depremlerinden sonra fay hattına yakın olan konumundan daha sağlam bir zemine taşındığını ortaya koymuştur (Yılmaz ve diğerleri, 2013: 422). Ancak Tokat Merkez, Artova ve Turhal ilçelerindeki ahşap yığma yapılar için böyle bir taşınma veya yeniden inşa kanıtına ulaşılamamıştır. Harita 6.3'te görüldüğü üzere, bu ilçeler fay hatlarından daha uzak bir konumda yer almakta olup, jeolojik riskler nedeniyle yer değiştirme gerektiren bir durum yaşamamışlardır.

Harita 6.3. Tokat ili Diri Fay Haritası (AFAD, AYDES, 2021)

Bu veriler ışığında, Tokat Merkez, Artova ve Turhal ilçelerindeki ahşap yığma minarelerin afet riskine karşı özel bir önlem olarak tasarlandığına dair bir kanıt bulunmamaktadır. Yapıların afet riskinin düşük olduğu bölgelerde yer aldığı, dolayısıyla afet riskine karşı özel bir teknik veya konumlandırma tercihi yapılmadığı anlaşılmaktadır. Bu yapım tercihlerinde coğrafi uyum, çevresel koşullara adaptasyon ve geleneksel yapı pratiklerinin belirleyici olduğu bu kapsamda düşünülmektedir.

Güdü'nün (2021) "Ahşap Minarelerin Taşıyıcı Sistem Özellikleri ve Deprem Davranışlarının İncelenmesi" adlı çalışması, Türkiye'nin yoğun deprem kuşağında yer aldığını ve tarih boyunca yaşanan büyük depremlerde, özellikle ahşap minarelerin bu doğal afetlere karşı dayanıklılıklarını koruduklarını ortaya koymaktadır (Güdü, 2021). 1999 Marmara Depremi sonrasında, ahşap yapıların depreme karşı dayanıklılığı konusundaki farkındalığın Türkiye'de yeniden artış göstermesi, bu yapıların özellikle deprem riski yüksek bölgelerde yeniden tercih edilmesine yol açmıştır (Erkoç, 2004: 9). Bağbancı ve Köprülü Bağbancı (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, deprem ve rüzgâr gibi yanal kuvvetler karşısında yıkılma riski yüksek olan minare yapıları incelenmiş, ahşap minarelerin bu kuvvetlere karşı daha dayanıklı olduğu belirlenmiştir. Tokat, Amasya ve Çorum illerinde yapılan incelemeler, bu bölgelerin deprem riski taşıyan alanlar olması nedeniyle (AFAD, 2021a, 2021b, 2022), yerel ustaların malzeme seçiminde bu durumu da dikkate eldıklarını, yapılarında ahşabı seçmelerinde, medeniyetlerin var olmasından itibaren süregelen afetlere karşı dayanıklılık olmasının da etkisi olduğunu düşündürmektedir. Ahşap yapılar, depremin sismik etkilerine karşı esnek yapıları sayesinde daha az hasar görerek dayanıklılık sergilemekte olduğundan, bu esneklik ve dayanıklılığın, yerel ustaların tercih etmesinde etkili olduğu depreme karşı dayanıklılığı artıran stratejik bir seçim olduğu düşünülebilmektedir.

Günay (2017: 34), ahşap yapılardaki birleşim detaylarının fazla gelişmemiş olmasını, göçebe toplumların hızlı ve pratik çözümler üretme ihtiyacına bağlamaktadır. Bölgedeki yapılarda da benzer bir durum gözlenmekte olup, efektif ve pratik çözümlerle çevresel faktörlere dirençli ve dayanıklı yapılar tasarlamışlardır. Yapı elemanlarının iç içe geçirilerek veya ek bağlantı parçalarıyla birleştirilmesi, yapıların dayanıklılığını artıran bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yaklaşım, ahşap yapıların göçebe geçmişten gelen pratik teknikleri sürdürmekle birlikte, yerleşik toplumun ihtiyaçlarına yanıt veren sağlam ve kalıcı yapılar oluşturduğunu göstermektedir.

Anadolu’daki cami mimarisinin tarihsel gelişimi, dönemsel olarak çeşitli unsurların işlev ve biçim açısından farklılaştığı bir süreçtir. Kuban (2002), 12. ve 13. yüzyıllara ait birçok caminin başlangıçta minaresiz olarak inşa edildiğini ve minarelerin genellikle daha sonra eklendiğini belirtmektedir. Kuban’a (2002) göre bu durum, o dönemde minare inşa edebilecek nitelikte ustaların eksikliğinden kaynaklanmıştır. Benzer bir durum, Atak’ın (2014) çalışmasında da görülmektedir; Aydın Nasuh Paşa Külliyesi'ndeki (M. 1708) mescidin minaresiz olduğu vurgulanmış, Tunçay (2018), 31 ilde 240 ahşap camiyi inceleyerek, minarelerin birçok ahşap camide orijinal yapıda olmayıp, çoğunlukla daha sonra yapıya eklenmiş olduğu belirlemiştir. Ersay’ın (2010) Ankara’daki küçük ölçekli mescitler üzerine yaptığı çalışmada Saraç Sinan Mescidi (M. 1288), Poyracı Mescidi (14. ya da 15. yüzyıl) ve Kul Derviş (Kurtuluş) Mescidi (14. ya da 15. yüzyıl) gibi örneklerde minare bulunmadığı, minarenin işlevini yerine getiren küçük ahşap çıkmaların kullanıldığı belirtilmektedir. Bu yapıların, dönemin yerel mimari pratiklerine uygun olarak, minare gibi yapı unsurlarının zorunlu olmadığı ve daha sade ama işlevsel çözümlerle inşa edildikleri anlaşılmaktadır. Zamanla minarelerin eklenmesi, İslam mimarisinde minarenin giderek daha önemli bir yapı unsuru haline geldiğini ortaya koymaktadır.

Eyice’nin (1953) İstanbul’daki mescitlerde gözlemlenen "cumba tipi minareler" üzerine çalışmasında bu yapıların askeri mimarideki "cumbalı gözetleme kuleciklerini" anımsatan, binaya dıştan asılmış ve küçük şerefesiyle öne çıkan yapılar olarak baca ve kubbe fenerlerine benzerliğini tespit etmektedir (Eyice, 1953). Aynı şekilde, Atak (2014) tarafından incelenen Kayseri'deki Ali Hoca Camii (1708) ve Cürcürük Camii (1711) de köşk minarelere sahiptir.

Ç-MRK-KAL-22 kodlu Kale Camii'nin (13. yüzyıl) minaresinin, köşk şeklinde beden duvarına asılı olarak inşa edildiği, Amasya’da Yörgüç Paşa Camii’nin (A-MRK-YÖP-13) (15.yüzyıl) ahşap iskelet tekniğiyle inşa edilmiş çokgen gövdeli minaresi, cumba tipi minarelerle benzerlik taşıyarak bölgenin kırsal mimarisine uygun bir yapı anlayışını sergilemektedir (Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü, 2017) (Şekil 6.1). Bu örnekler Anadolu cami mimarisinde minarelerin yapıya entegrasyonunun dönemsel ve bölgesel faktörlere göre şekillendiğini göstermektedir. Minarelerin varlığı, konumu ve formu yalnızca mimari ihtiyaçlara ve usta becerilerine değil, aynı zamanda yerel kültürel, sosyal ve ekonomik koşullara da bağlı olarak belirlenmiştir. Kuban (2002), erken dönem camilerde minare eksikliğini usta yetersizliğiyle açıklarken, sonraki dönemlerde minarelerin özellikle yerel koşullar ve ekonomik kısıtlamalara göre farklılaştığını vurgulamaktadır. Zaman içinde

minareler, yerel malzemeler ve ustaların becerilerine göre uyarlanmış; bazı bölgelerde ise bütçe kısıtlamaları nedeniyle daha küçük, sade ve işlevsel yapılar olarak inşa edilmiştir. Minare mimarisinde her dönemde sosyo-ekonomik etkenlerin belirleyici olduğu bu çeşitlilik, Anadolu'da minarelerin dinamik ve çok yönlü bir gelişim süreci izlediğini ortaya koymaktadır.

A-MRK-YÖP-13

Ç-MRK-KAL-22

Şekil 6.1. Tokat Niksar Yalıköy Cami (Tokat KUDEB Birimi Arşivi)

Tokat, Amasya ve Çorum illerindeki ahşap minareler ile Nefes'in (2019: 125-128) Sinop bölgesindeki ahşap cami ve minareler üzerine yaptığı çalışma ve Yurttaş ve Gökler'in (2020) Erzurum'daki minarelerle ilgili çalışması arasında önemli benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır. Nefes'in çalışmasında, Sinop ve çevresinde çantı tekniği ile inşa edilmiş 27 ahşap cami incelenmiş olup, bunlardan altısının ahşap minareye, beşinin ise sac malzemeden yapılmış minarelere sahip olduğu tespit edilmiştir (Nefes 2019). Erzurum bölgesinde de benzer şekilde, ahşap iskeletli ve sacla kaplanmış minarelerin var olduğu bilinmektedir. Örneğin, Cedid Camii Minaresi (1670) gibi yapılar, ya başlangıçta minaresiz camilere ek olarak inşa edilmiş ya da yıkılan minarelerin yerine ekonomik ve pratik bir çözüm olarak sac kaplama ile yapılmıştır (Yurttaş ve Gökler, 2020). Sinop ve Erzurum bölgelerinde sac malzemeden yapılan minareler, yapı malzemesi ve teknik tercihler açısından farklı bir eğilimi yansıtmaktadır. Bu eğilim, zamanla yıpranan ahşap minarelerin sac minarelerle değiştirilmesi ya da yıkılmış minarelerin yerine hızlı ve ekonomik bir çözüm olarak sac malzemenin tercih edilmesiyle açıklanabilir. Buna karşılık, Tokat, Amasya ve Çorum illerinde sac malzeme doğrudan inşaat amacıyla kullanılmamış, daha çok ahşap minarelerin korunması için kaplama olarak tercih edilmiştir. Bu durum, Tokat, Amasya ve Çorum'ta özgün ahşap malzemenin korunmasına yönelik bir çaba olarak değerlendirilebilir.

Nefes'in (2019: 125-128) Sinop bölgesindeki ahşap cami ve minareler üzerine yaptığı çalışmaya göre, Sinop'taki ahşap camilerin en eski örneği 17. yüzyıla tarihlendirilmiş olup, çoğunlukla yerleşim alanları içinde konumlanmıştır. Buna karşılık, Tokat, Amasya ve Çorum illerindeki ahşap minarelerin tarihi 12. yüzyıla kadar uzanmakta, bu bölgelerde 14., 16., 18. ve 19. yüzyıllardan kalma çeşitli ahşap minareli camiler de bulunmaktadır. Örneğin, M.1206 yılına tarihlenen T-ZİL-BEY-51 numaralı Zile Beyazıt Camii ve Şeyh Ethem Türbesi, bölgedeki en eski örneklerden biridir. Ancak, Tokat, Amasya ve Çorum illerindeki ahşap mimari geleneğinin diğer bölgelere kıyasla daha eskiye dayandığını ve kesintisiz olarak devam ettiğini söylemek mümkün değildir. Sinop gibi bazı bölgelerdeki ahşap yapıların zamanla yıkılmış veya günümüze ulaşamamış olabileceği, Çalışma alanındaki minarelerin de zaman içinde yenilenmiş olabileceği ihtimalleri mevcuttur.

Tokat, Amasya ve Çorum illerinde yer alan ahşap minareler, yalnızca dini yapı olmanın ötesinde, yüzyıllar içinde gelişen yerel ustalık ve birikimin somut bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Bu minarelerde, çevreyle uyumlu, dayanıklı ve işlevsel yapı tekniklerinin ön planda olduğu, kırsal mimariye özgü zanaatkârlığın belirgin şekilde ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Orhan'ın (2022), Erzincan İli Kemaliye İlçesindeki cami minarelerinin %62'sinin Kemaliye'ye özgü mimari özellikler taşıdığını ifade etmesi, bu yapıların, yerel toplulukların ihtiyaçlarına ve çevresel şartlara göre biçimlenmiş olması, Aran ve Aran'ın (2000) kırsal yapılar üzerine yaptığı analizlerle büyük ölçüde örtüşmektedir. Ahşap minareler, yerel ustaların doğa ve malzeme ile kurdukları ilişkinin, kültürel ve mimari bir yansıması olarak değerlendirilmektedir (Bknz. Bölüm 2.2.2).

Onarım geçirme durumu

Bulgular bölümünde elde edilen veriler doğrultusunda, Tokat, Amasya ve Çorum illerinde incelenen 53 adet ahşap minareli cami ve minarelerin onarım ve restorasyon süreçleri analiz edilmiştir. Bu analizler, camilerin ve minarelerin onarıma tabi tutulma durumları arasında belirgin bir farklılık olduğunu ortaya koymaktadır. İncelenen camilerde 26 tanesi basit onarımlar geçirmişken, 22 cami kapsamlı restorasyon çalışmalarına tabi tutulmuş ve bu süreçler, yapıların aslına uygun bir şekilde korunması amacıyla Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün denetiminde gerçekleştirilmiştir. Buna karşılık, minarelerin büyük bir kısmı ya hiç onarılmamış ya da küçük çaplı bakım işlemleriyle geçici çözümlerle kullanıma açılmıştır.

İncelenen 21 ahşap minare, ciddi yapısal sorunlar nedeniyle rekonstrüksiyon işlemine tabi tutulmuş ve tamamen yeniden inşa edilmiştir. Bu bulgu, minarelerin camilere kıyasla daha az değer gördüğünü, genellikle daha geç fark edilen ya da göz ardı edilen yapılar olduğunu göstermektedir. Minarelerin orijinal yapılarının korunması yerine, yapısal bütünlüğü kaybolan minarelerin yıkılarak yeniden inşa edilmesi tercih edilmektedir.

Bununla birlikte Tokat ilinde bulunan T-TUR-NEC-49 kodlu caminin ahşap yığma tekniği ile inşa edilmiş minaresi, geçmişte yangın nedeniyle hasar görmüş olup, yangın sonrası minarenin orijinal haline uygun şekilde restore edilmesi henüz gerçekleştirilememiştir (EK-2). Minarenin mülkiyetinin köy tüzel kişiliğine, yani Necip Köyü'ne ait olması, restorasyon sürecinde ek zorluklar yaratmıştır. Necip Köyü Muhtarı Yusuf Özer ile yapılan görüşmede, restorasyon için yeterli bütçenin bulunmadığı ifade edilmiştir (Y. Özer, kişisel iletişim, 2024). Köy bütçesinin yetersizliği ve özel mülkiyete sahip bu tür yapılarda finansman sağlama güçlükleri, restorasyon sürecinin önündeki en önemli engeller olarak öne çıkmaktadır.

Şekil 6.2. T-TUR-NEC-49 kodlu caminin minaresinin yangın sonrası görünümü

Elde edilen veriler, camilerin onarım ve restorasyon süreçlerinde yapının orijinal halinin korunmasına daha fazla özen gösterilirken, minarelerin bu süreçte göz ardı edilmesi ya da ciddi yapısal sorunlar ortaya çıktığında yıkılıp yenilenmesi, onarımdan daha kolay bir çözüm olarak görülmektedir. Minarelerin özgünlük ve tarihi kimlik açısından camiler kadar önemli olmasına rağmen, onarımdan ziyade rekonstrüksiyon sürecinin tercih edilmesi, minarelerin kültürel miras değerinin yeterince dikkate alınmadığını ortaya koymaktadır.

Minare konumu

Bulgular bölümünde elde edilen veriler doğrultusunda, minarelerin konumlandırılması açısından cami yapısına bitişik ya da ayrı olarak inşa edilmesinin, hem yapısal hem de işlevsel farklılıklar yarattığı sonucuna varılmaktadır. İncelenen 53 minareden 11 tanesi cami yapısından bağımsız olarak avluda veya son cemaat mahallinde yer alırken, 42 minare cami yapısına bitişik olarak inşa edilmiştir. Bu bulgu, caminin ve minarenin yapısal bütünlüğünün sağlanmasında minarelerin camiye entegre edilmesinin yaygın bir tercih olduğunu göstermektedir. Özellikle cami çatısı üzerinden yükselen minarelerin (30 adet) camiyle bütünleşik bir yapı sergilediği ve hem estetik hem de yapısal açıdan camiyi vurguladığı anlaşılmaktadır.

Avluda bağımsız olarak inşa edilen 10 minare ise, cami ile doğrudan fiziksel bir bağlantı kurmasa da cami kompleksine estetik ve işlevsel katkılar sağlamaktadır. Bu durum, minarenin yalnızca yapısal bir eleman değil, aynı zamanda caminin girişini vurgulayan ve ibadet mekânına girişte odak noktası yaratan bir mimari unsur olarak değerlendirildiğini göstermektedir.

Minare girişinin bulunduğu yer

Bulgular bölümünde elde edilen veriler doğrultusunda, Tokat, Amasya ve Çorum illerinde incelenen 53 adet ahşap minareli caminin minare girişlerinin farklı konumlarda yer almasının, yapının mimari tasarımı ve kullanıcı erişimi açısından önemli bir rol oynadığı sonucuna varılmaktadır. Minarelerin giriş noktalarının caminin iç veya dış mekânlarıyla ilişkisi, minarenin işlevselliğini ve estetik bütünlüğünü doğrudan etkilemektedir.

Cami dışından, özellikle avlu veya son cemaat mahallinden erişimi olan minareler (14 minare), cami yapısından bağımsız, ayrı birer yapı olarak konumlandırılmıştır. Avludan giriş yapılan 8 minare, cami yapısına fiziksel olarak bağlı olmasa da, caminin mimari kimliğine dışarıdan vurgu yapmaktadır. Son cemaat mahallinden giriş sağlanan 6 minare ise cemaatin toplandığı alanın hemen yanında yer almakta, bu da minarelerin cemaatle daha doğrudan bir bağlantı kurduğunu göstermektedir.

Cami içinden giriş yapılan minareler (40 minare) ise camiyle daha bütünleşik bir yapıya sahiptir. Harimden giriş yapılan 17 minare, caminin ana ibadet alanıyla doğrudan bağlantılı olup, yapısal bütünlük açısından minareyi camiyle entegre etmektedir. Kadınlar mahfilinden giriş yapılan 23 minare ise üst kattan erişim sağlanarak, minarenin caminin farklı işlevsel alanlarıyla bağlantılı olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Çorum'da İnayetullah Camii'nde hem son cemaat mahallinden hem de kadınlar mahfilinden giriş imkânı sunan bir örnek olarak, minare girişlerinin çok işlevli kullanımına dair esnek tasarım anlayışını yansıtmaktadır.

6.2. Minarenin Bölümleri

Bu bölümde, araştırma kapsamında incelenen ahşap minarelerin temel, kaide, pabuç, gövde, şerefe, petek, külah, merdiven ve alem gibi yapısal bölümleri analiz edilerek genel sonuçlara ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular, bu yapı elemanlarının minarenin dayanıklılığı, estetik bütünlüğü ve işlevselliği üzerindeki etkilerini daha iyi anlamak amacıyla değerlendirilmiş olup, her bir bölüm başlığı altında ilgili sonuçlar detaylandırılmaktadır.

Temel

Minare temellerinde kullanılan teknik ve malzemeler, minarenin yapısal özellikleri, bulunduğu bölgenin zemin koşulları, yapının tescilli bir eser olup olmaması ve kırsalda yer alması gibi faktörlere bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Tokat, Amasya ve Çorum illerindeki ahşap minarelerin temellerinde genellikle moloz taş ve kesme taş malzemelerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu kullanım, taş malzemenin suya ve neme karşı dayanıklılığı sayesinde uzun ömürlü bir çözüm sunduğunu göstermektedir. Özellikle kırsal bölgelerde bulunan bu tür minarelerde taş malzemenin zemin koşullarına uyum sağladığı ve yapının daha uzun süre sağlam kalmasını desteklediği görülmektedir. Bu bulgu, Gür (2012), İstanbul Büyükşehir Belediyesi KUDEB (2016) tarafından raporlarla ve Özen (2019) tarafından yapılan çalışmalarla da desteklenmektedir.

Kuşüzümü (2010: 104), İstanbul minarelerinde yapmış olduğu çalışma içerisinde yer verdiği ahşap minareler kısmında, seren direğinin ahşap minarelerde ilk basamağa kadar ana çekirdek olarak devam ettiğini belirtmektedir. Ancak, tez çalışmasında ahşap ustaları ile

yapılan görüşmelerde, minarelerin camiden bağımsız olarak inşa edildiği durumlarda seren direğinin temel kotunun daha alt seviyelere kadar uzandığını göstermektedir.

Yerel ustalarla yapılan sözlü görüşmelerden elde edilen bilgiler, saha incelemesi sırasında gözlemlenen bulgularla da uyum göstermektedir. Örneğin, A. Ilıkçay (2024) ile yapılan sözlü görüşmede, seren direğinin temel kotundan 2-2.5 metre daha derin bir seviyeye gömülmesinin, minarenin uzun vadeli dayanıklılığı ve stabilitesini sağlamak amacıyla kullanılan geleneksel bir yöntem olduğu ifade edilmiştir. Sözlü kaynaklardan edinilen bilgilere göre, derinliğe gömülen seren direği genellikle 1 metre çapında ve 2 metreye 2 metre boyutlarında bir temel üzerine yerleştirilmektedir (Bknz. Bölüm 5.4.1). Bu temel yapının, seren direğinin stabilitesini artırarak minarenin yatay yükler karşısında güvenli bir şekilde ayakta kalmasını sağladığı anlaşılmaktadır.

Bu bağlamda, sözlü kaynakların sağladığı bilgiler, minare temel yapısına dair sınırlı saha gözlemleriyle desteklenmiş olup, geleneksel inşa tekniklerinin anlaşılmasına yönelik daha kapsamlı bir değerlendirme yapılmasına olanak tanımıştır.

Kaide (Kürsü)

Alanda yapılan incelemeler sonucunda, toplam 53 ahşap minareden yalnızca 4'ünde kaideye rastlanmış; geri kalan minarelerde kaide kullanımına gerek duyulmadığı tespit edilmiştir. Kaidesiz minarelerin çoğunun cami beden duvarından yükseldiği ve bu durumda ek bir temel ya da kaideye ihtiyaç olmadığı gözlemlenmiştir. Kaidesi bulunan 4 minarenin ise cami yapısından bağımsız olarak inşa edildiği ve yapısal stabiliteyi sağlamak için ayrı bir kaideye sahip olduğu belirlenmiştir. Bu durum, bağımsız minarelerin, destekleyici kaideye ihtiyaç duymasıyla ilişkili bir yapı kurgusuna işaret etmektedir.

Literatürdeki diğer çalışmalar da bu durumu desteklemektedir. Örneğin, Aydın (2017b), İznik Elmalı Camii'ne ait ahşap minarenin kesme taş kaide üzerine oturtulmuş olduğunu ve bindirme tekniğiyle inşa edildiğini belirtmektedir. Bu örnek, kaidenin yapısal destek sağlama ve stabiliteyi artırma amacına yönelik kullanıldığını ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, Hasol (2020), Osmanlı taş mimarisinde, özellikle minare tabanında taş kaidelerin yaygın olarak kullanıldığını ifade etmektedir. Bununla birlikte, bazı minarelerin çatıdan

yükselen kaidesiz tasarımlar olarak inşa edildiği ve cami beden duvarına bağlı olduğu durumlarda, ek bir destek elemanına gerek duyulmadığı da belirtilmiştir.

Bu örnek, kaidenin yapının temel bir bileşeni olarak kullanıldığı bir inşa yöntemi sergilerken, Türkiye'nin farklı bölgelerinde bu tekniklerin çeşitlilik gösterdiği gözlemlenmektedir. Örneğin, A-MZF-BZC-1, A-MZF-ÇLB-4, A-MZF-DBK-6 kodlu camilerde olduğu gibi çatı üzerinde yer alan minarelerin kaideye sahip olması, bu yapılar için kaidenin estetik ve yapısal işlevinin sürdürüldüğünü ortaya koymaktadır. Bu durum, kaide kullanımının çatıdan yükselen minarelerde dahi yapının sağlamlığını ve estetik görünümünü korumak amacıyla tercih edildiğini göstermektedir.

Yerli'nin (2022) Antalya'daki minareler üzerine yaptığı çalışmada, minarelerin konumlandırılması ve kaidelerin yapısal özellikleri, farklı dönemlerdeki mimari tercihler ve tasarım yaklaşımlarını yansıtmaktadır. 20. yüzyılın başında inşa edilen Alanya Gücüoğlu Camisi'nin minaresi caminin kuzeydoğu köşesine yerleştirilmişken, yine aynı dönemden Elmalı Toklular Mescidi'nde minare kaidesinin yapının beden duvarlarından yükseldiği belirtilmiştir (Şekil 6.3)). Ayrıca, 1903 yılında inşa edilen Antalya İskele Camisi'nin minaresinin kürsü şeklinde ve caminin kuzeybatı cephesinde bulunduğu vurgulanmıştır (Yerli, 2022). Bu çeşitlilik, minarelerin yapıya nasıl entegre edildiğinin dönemsel ve bölgesel faktörlerle şekillendiğini, minare konumlandırmalarının mimari uyum ve işlevselliğe göre değişebildiğini göstermektedir.

Alanya Gücüoğlu Camisi Minaresi

Elmalı Toklular Mescidi Minaresi

Antalya İskele Camisi Minaresi

Şekil 6.3. Alanya Gücüoğlu Camisi, Elmalı Toklular Mescidi ve Antalya İskele Camisi minareleri (Yerli, 2022)

Kuşüzümü (2010: 104), İstanbul'da ahşap minarelerin iç sistemine dair yaptığı çalışmada, minareye genellikle caminin üst mahfelindeki kapıdan giriş yapıldığını ve minarelerin camiyle bütünleşik olarak, herhangi bir kaide olmaksızın tasarlandığını ifade etmektedir. Ancak çalışma alanında İstanbul'dan farklı olarak 18 minarenin kaidesi olduğu tespit edilmiştir. Kaidesi bulunan bu minarelerin büyük çoğunluğu, cami yapısının bitişiğinde inşa edilmiş olup, bu nedenle ayrı bir temel ve kaideye sahip olacak şekilde tasarlanmıştır. Çatı üzerinden yükselen minarelerin ise genellikle kaidesi bulunmamaktadır. Ancak, A-MZF-BZC-1, A-MZF-ÇLB-4 ve A-MZF-DBK-6 kodlu camilerin minarelerinin, çatıdan yükselmelerine rağmen kaideye sahip olmalarıyla dikkat çekmektedir. Bu durum, kırsal ve kentsel bağlamda inşa edilen minarelerde farklı yerel gelenek ve anlayışların ekili olabileceğini göstermektedir.

Kaidelerde yerel ocaklardan çıkan taşlar tercih edilmiştir. Tokat, Amasya ve Çorum illerinde yeşilimsi od taşı, sarı kum taşı ve traverten gibi bölgesel taşların kullanımı, mimaride doğal kaynakların değerlendirilmesi açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir (M. Pelit, 2024; sözlü görüşme, A. Ilıkçay, sözlü görüşme, 2024; B. Küycü, sözlü görüşme, 2024). Karahan'ın (2018) çalışması, Türkiye genelinde doğal taşların yapı malzemesi olarak geniş bir kullanım alanı bulduğunu vurgularken, bu durum bölgesel kaynakların sürdürülebilir ve bilinçli bir şekilde değerlendirildiğini de ortaya koymaktadır. Taşlıgil ve Şahin, (2016) yerel taşların yapı malzemesi olarak kullanımının yalnızca belirli bölgelerle sınırlı kalmayıp Türkiye genelinde sürdürülebilir bir mimari çözüm olarak uygulandığını dile getirmiştir.

T-NİK-HAN-43 kodlu caminin ahşap minareli kaidesinin ilk kademesinde devşirme taşlar bulunduğu görülmüştür. Sinekçi'nin (Sözlü görüşme, 2024) belirttiği gibi yapılarda devşirme taşların kullanımı, her zaman kültürel sürekliliği desteklemeyebilir. Bu yaklaşım, önceki medeniyetlerin izlerinin silinmesine neden olabileceği için, kültürel mirasın korunması bağlamında tartışmalı bir uygulama olarak değerlendirilmektedir.

Ahşap minarelerin kaidelerinin kademelendirilmesi, malzeme kullanımı ve ölçüleri açısından özgün uygulamalar ile restorasyon müdahalelerinin belirleyici olduğu sonucuna varılmaktadır. T-ART-YUK-36 kodlu caminin ahşap minaresinde, minare yüksekliğinin 784 cm ölçülmesi, kaidenin iki kademeli olarak inşa edilmesi ve kullanılan taşların aynı özelliklere sahip olması, yapının restorasyon görmemiş olmasıyla birlikte değerlendirildiğinde, bu uygulamanın özgün olduğunu göstermektedir. Diğer yandan, T-

NİK-HAN-43 kodlu caminin ahşap minaresinde üç kademeli bir kaide bulunmaktadır. İlk iki kademedeki taşların özgün olduğu ve devşirme taşların kullanıldığı belirlenmiştir. Üçüncü kademedeki taşların yapısının farklı olması ve minarenin toplam yüksekliğinin yaklaşık 16 metre olması, restorasyon uygulaması sırasında kaideye üçüncü bir kademenin eklenmiş olabileceğini düşündürmektedir. Minarelerin yüksekliği ile kaide kademelerinin sayısı ve yükseklikleri arasında bir ilişki olduğu görülmektedir. Daha yüksek minarelerde, yapısal dengeyi sağlamak amacıyla kaide kademelerinin sayısının ve yüksekliğinin artırıldığı anlaşılmaktadır.

Pabuç

Tokat, Amasya ve Çorum illerinde yapılan incelemeler sonucunda, ahşap minarelerde pabuç elemanının kullanımı belirgin bir şekilde farklılık göstermektedir. Amasya'da incelenen 13 ahşap minareden 6 tanesinde, Çorumda 1 ve Tokat'ta 11 minarede pabuç mevcuttur. İnşa sürecinde, minarelerin pabuç kısmının özellikle titiz bir işçilik gerektirdiği anlaşılmaktadır. Bu bölümde kullanılan taşlar için özel kalıplar çıkarılmakta ve taşlar, uygun açılarla kesilerek gerekli formlar oluşturulmaktadır. Taşların doğru açı ve şekilde yerleştirilmesi, minarenin yapısal bütünlüğü ve estetik görünümü üzerinde doğrudan etkiye sahiptir. Tokat ili Reşadiye ilçesindeki T-RES-KIZ-47 kodlu caminin minaresinin pabuç kısmında, üçgenli geçiş öğesinin kullanıldığı gözlemlenmiştir (Şekil 6.4). Ayrıca, pabuç kısmında kesme taş malzemenin gövdeye bir sıra devam ettirilmesi gibi uygulamalar, yağmur suyunun yapıdan uzaklaştırılması anlamında bilinçli bir tasarım kararı olduğu düşünülmektedir.

Şekil 6.4. T-RES-KIZ-47 kodlu caminin ahşap minare kaidesi

Yapılan çalışma, farklı dönemlerde inşa edilmiş bazı minarelerde pabuç elemanının kullanılmaya devam ettiği, bazılarında ise bu unsurun hiç tercih edilmediğini göstermiştir. Bu farklılıklar, pabuç kullanımının yalnızca iklim veya zemin koşullarına bağlı olarak şekillenmediğini, yerel mimari gelenekler ve ustalık bilgisinin bu konuda belirleyici olduğunu göstermektedir. Örneğin, Amasya ve Tokat illerinde pabuç elemanının daha sık tercih edilmesi, bu bölgelerdeki yerel yapı geleneğinin bir yansıması olarak değerlendirilebilirken, Çorum'da pabucun daha az kullanılması, bölgesel yapı tekniklerinin farklılaştığını ortaya koymaktadır (Bknz. Bölüm 5.5.3). Dolayısıyla, pabuç elemanının kullanımı, minarelerin yapısal stabilitesine katkı sağlamanın yanı sıra, yerel mimari tercihleri ve gelenekleri yansıtan önemli bir unsur olarak değerlendirilebilir.

Gövde

İncelenen 53 adet ahşap minareden 7'sinin (A-MRK-YÖP-13, Ç-MRK-KAL-22, T-MRK-AKD-29, T-MRK-BZT-30, T-ART-YUK-36, T-TUR-NEC-49, T-ZİL-MOL-53 kodlu) gövdesi çokgen formda, geri kalan 46 tanesi ise silindirik formda inşa edilmiştir. Tokat'ta ahşap yığma tekniğiyle yapılan çokgen gövdeli minarelerin yaygın olduğu tespit edilmiştir (Şekil 6.). Ahşap yığma yapım tekniği, yapı elemanlarının köşeli formlar oluşturmasına daha elverişli olup, bu nedenle çokgen gövde yapımında tercih edilmiş olabileceği düşünülmektedir. Ahşap yığma yapım tekniği ile inşa edilen çokgen gövdeli minarelerin büyük kısmının restorasyon görmediği tespit edilmiştir. Bunun, bu yapıların yapısal dayanıklılığı ve stabilitesinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Çokgen formun dengesi ve ahşap yığma tekniğinin sağlamlığı, minarelerin uzun yıllar boyunca korunmasını sağlamış olabileceği düşünülmektedir. Ancak, T-TUR-NEC-49 kodlu caminin minaresinin yangın sonucu hasar gördüğü ve restorasyon yapılmamasının her zaman yapısal dayanıklılıktan kaynaklanmadığı, teknik bilgi eksikliği gibi nedenlerden de etkilenmiş olabileceği düşünülmektedir. Bu durum, ahşap yığma teknikle inşa edilen minarelerin restorasyonu konusunda bilgi ve deneyim eksikliğinin etkili olabileceğini göstermektedir. Sonuç olarak, ahşap yığma ve çokgen gövdeli minarelerin restorasyon eksikliğinin nedenleri arasında yapısal dayanıklılık, teknik bilgi eksikliği ve bölgesel farkındalık gibi unsurlar yer alabileceği düşünülmektedir. Özellikle yangın gibi hasar durumlarında, uygun restorasyon tekniklerine dair bilgi eksikliği süreci olumsuz etkileyebileceği değerlendirilmektedir.

Sözlü görüşme kapsamında ulaşılan ahşap minare ustası Ali Ilıkçay (Sözlü görüşme, 2024), yığma minarelerin sistem detaylarına yönelik bloklar arası tutkal kullanımı ve çivi ile yapılan birleşimlerin daha hızlı inşaaya yönelik bir uygulama olduğunu onun yerine, blokların erkek ve dişi kanallar açılarak birleştirilmesi yöntemiyle stabilize edilmesinin ve dayanımın artırılmasının mümkün olduğunu ifade etmektedir. Bu yöntemin yapısal stabiliteyi ve bütünleşik yapının rijitliğini artıracağı ifade edilmiştir.

T-MRK-AKD-29

T-MRK-BZT-30

T-ART-YUK-36

T-TUR-NEC-49

Şekil 6.5. Ahşap yığma yapım tekniği ile inşa edilen çokgen gövdeli minareler

Ahşap iskelet yapım tekniği ile inşa edilen minarelerde de çokgen gövdeler bulunabilmekle birlikte, bu örneklerin daha az sayıda olduğu dikkat çekmektedir. Örneğin, A-MRK-YÖP-13 kodlu caminin minaresinin çatı üzerinde yükseldiği ve ahşap iskelet sisteminin kullanıldığı, Ç-MRK-KAL-22 kodlu Kale Camii minaresinin ise köşk şeklinde beden duvarına asılı olduğu tespit edilmiştir. Atak (2014) tarafından incelenen Kayseri'deki Ali Hoca Camii (1708) ve Cürcürük Camii'nde (1711) de köşk minareler görülmektedir. Bu minareler, Lale Devri mimarisinin İstanbul dışındaki örneklerinden olup, dönemin estetik ve mimari anlayışını yansıtan unsurlardır. Her iki dönem yapısında da köşk minarelerin

kullanılması, mimaride işlevsel ve estetik çözüm arayışlarının zamanla nasıl evrildiğini göstermektedir. Kale Camii'ndeki erken dönem uygulama, daha sonraki dönemlerde, özellikle Lale Devri'nde, köşk minarelerin tekrar popüler hale geldiği bu camilerde gözlemlenmektedir.

Arslan ve Yerli (2011), Antalya'daki klasik tarzdaki minarelerde Alanya Gücüoğlu Camisi örneğinde altıgen gövdenin 20. yüzyıl başında tercih edilen bir form olduğunu belirtmektedir (Şekil 6.). Buna karşın, Antalya'daki Elmalı Toklular Mescidi (20. yy başı) ve 1903 tarihli Antalya İskele Camisi'nde silindirik gövdeli minarelerin tercih edilmesi, bu dönemde farklı mimari tercihler ve yapısal çeşitlilik bulunduğuna işaret etmektedir.

Şekil 6.6. Alanya Gücüoğlu Camisi Minaresi (Yerli, 2022).

Tokat ve Antalya'daki minarelerin bu gövde formları arasındaki farklılıklar, bölgesel yapı geleneklerinin yapısal çeşitliliğini gözler önüne sermektedir. Ahşap yığma teknikleriyle Tokat'ta inşa edilen çokgen gövdeler, yapısal dayanıklılık ve estetik uyumu sağlarken; Arslan ve Yerli (2011) silindirik gövdelerin daha hafif yapılarıyla estetik bir görünüm sunduğunu vurgulamaktadır. Osmanlı mimarisi ve Batılılaşma döneminde, silindirik gövdelerin zamanla çokgen forma dönüştüğü ve bu geçişin, gövde başlangıç ve bitişlerinde kullanılan silme bileziklerle zenginleştirildiği görülmektedir (Eyice, 1962-63; Ayvansarayî Hâfız Hüseyin, 1987).

Tokat, Amasya ve Çorum'taki silindirik gövdeli ahşap minarelerde, "silme bilezik" olarak adlandırılan ve kalınlıkları 5 ila 7 cm arasında değişen ahşap çıtalar, estetik uyum

sağlamanın yanı sıra yapısal ve işlevsel anlamda da önemli katkılar sunmaktadır. Bu bilezikler, minare gövdesini gövdenin yatayda açılmasını önlemektedir (Şekil 6.).

Şekil 6.7. A-MZF-BGD-2 cami minaresi ahşap silmeler

Arslan ve Yerli (2011), minarelerde açılan boşlukların yalnızca aydınlatma işlevi görmediğini, aynı zamanda yapının rüzgâra karşı iç basıncını dengeleyerek şiddetli rüzgârlara karşı dayanıklılığı artırmak amacıyla açıldığını belirtmektedir(Arslan ve Yerli, 2011). Bu yaklaşım, Tokat ili Turhal ilçesi Necip Köyü Camii'ndeki ahşap minarede de benzer bir işlevin amaçlandığını düşündürmektedir (Şekil 6.).

Şekil 6.8. A-MZF-BGD-2 cami minaresi ahşap silmeler

Şerefe

Çorum’daki 13. yüzyıla tarihlenen Kale Camii’nin beden duvarına asılı köşk biçimindeki minaresi, erken dönem cami mimarisinde özgün bir tasarım yaklaşımı sunmaktadır. Bu minare, cami bedenine entegre edilen köşk formuyla, tipik minare tasarımlarından farklılaşmaktadır. Benzer bir şekilde, Atak (2014) tarafından incelenen Kayseri'deki Ali Hoca Camii (1708) ve Cürcürük Camii (1711) de köşk minarelerle dikkat çekmektedir. Her iki camide de köşk biçimli minarelerin tercih edilmesi, 18. yüzyıl Kayseri cami mimarisinde bu tür yapıların yaygın bir unsur olduğunu düşündürmektedir.

Çeşnial'ın (2022) çalışmasında incelediği Sivas İl Merkezi'ndeki Örtmeli Camii'nin ahşap köşk minaresi ise farklı bir form ile, ters huni biçiminde düzenlenmiştir. Bu durum, köşk minarelerin yalnızca cami bedenine asılı yapılar olarak değil, aynı zamanda belirgin geometrik şekillerle çeşitlenebildiğini ortaya koymaktadır. Bu karşılaştırma, köşk minare tasarımının farklı dönemlerde ve bölgelerde çeşitli biçimlerde uygulandığını göstermektedir. Çorum'daki Kale Camii'nin erken dönemde beden duvarına entegre edilmiş köşk minaresi, Anadolu'daki köşk minare geleneğinin başlangıcına işaret ederken, Kayseri ve Sivas'taki 18. yüzyıl örnekleri, bu formun çeşitli yapısal ve geometrik düzenlemelerle sürdürüldüğünü ortaya koymaktadır.

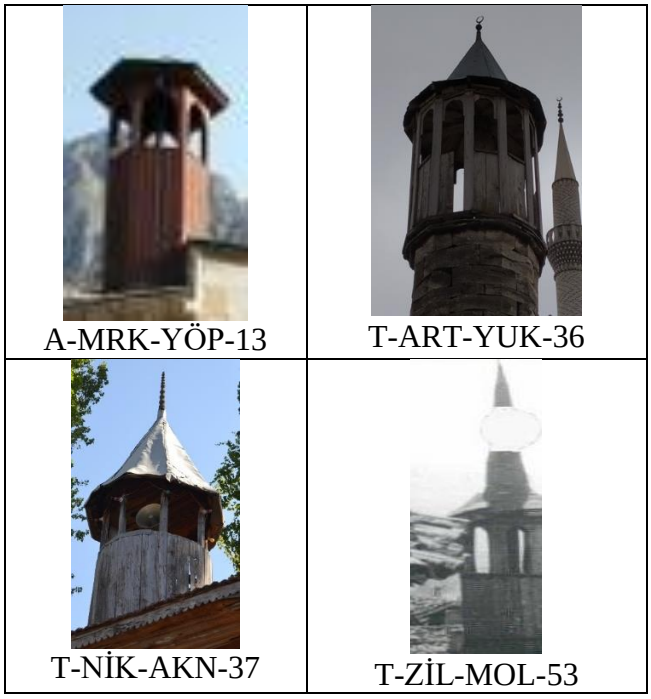
Tokat, Amasya ve Çorum illerindeki ahşap minarelerde şerefelerin yapısal özellikleri belirgin farklılıklar göstermektedir. Bu bölgelerde incelenen 53 ahşap minareden 24 tanesinin şerefe üstünün açık, 29 tanesinin ise kapalı olduğu saptanmıştır. Sündüs'ün (2019) Konya kent merkezinde gerçekleştirdiği çalışmada, tek bir örnek hariç olmak kaydı ile minarelerin kapalı şerefeli olduğu tespit edilmiştir. Bölge iklim özellikleri benzer olmasına rağmen çalışma alanında hem açık hem kapalı şerefeli minarelerin dengeli bir dağılım gösterdiği gözlemlenmiştir.

Tokat, Amasya ve Çorum illerinde incelenen toplam 53 ahşap minareye ait şerefe altı özellikleri değerlendirildiğinde, çıkmalı tasarımın daha yaygın olduğu görülmektedir. Çalışmada, 53 minareden 49'unun şerefe altı kısmının çıkmalı olarak yapıldığı, yalnızca 4 minarenin ise çıkmasız özellikte olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, bölgede yapılan ahşap minarelerde çıkmalı şerefe altı tasarımının tercih olarak öne çıktığını göstermektedir (Bknz. Bölüm 5.5.5).

Öncelikle, şerefe altı çıkma detaylarının daha sık kullanıldığı minarelerin, özellikle rüzgâr ve deprem gibi dış etkenlere karşı dayanıklılık sağlamak amacıyla tasarlandığı ifade edilmiştir (A. Ilıkçay, sözlü görüşme, 2024; M. Pelit, sözlü görüşme, 2024). Bu yapısal tercihlerin, yatay kuvvetlerin dengeli bir şekilde dağıtılmasına olanak tanıdığı varsayılmaktadır (A. Ilıkçay, sözlü görüşme, 2024; M. Pelit, sözlü görüşme, 2024). Ancak, bu çıkarımların doğruluğunu pekiştirebilmek için söz konusu bölgelerdeki rüzgâr ve sismik hareketlerin yapı üzerindeki etkilerine dair daha somut verilerin sunulması gerekmektedir. Saha çalışmasında, bölge halkı ya da yapı ustalarıyla yapılan görüşmelerin bu değerlendirmeyi ne ölçüde doğruladığı belirsiz kalmaktadır. Bu bağlamda, rüzgâr ve deprem

yüklerine dayanıklılık açısından yapıların nasıl tasarlandığını ortaya koyan daha kapsamlı bir teknik analiz yapılması gereklidir.

Aynı şekilde, çıkmasız şerefe altına sahip minarelerin daha sade bir yapısal düzen sunduğu ve genellikle daha az rüzgâr ve yağış alan bölgelerde inşa edildiği belirtilmektedir (A. Ilıkçay, sözlü görüşme, 2024; M. Pelit, sözlü görüşme, 2024). Şekil 6.'de görüldüğü üzere şerefe altı çıkmasız olan A-MRK-YÖP-13, T-ART-YUK-36, T-NİK-AKN-37, T-ZİL-MOL-53 kodlu 4 adet caminin ahşap minaresi bulunmaktadır. Çıkmasız şerefe altına sahip minarelerin, daha sade bir yapısal düzen sunduğu ve genellikle daha az rüzgâr ve yağış alan bölgelerde inşa edildiği ahşap minare ustaları tarafından belirtilse dahi, Amasya Merkez ilçe, Tokat'ın Artova, Niksar ve Zile ilçelerinde yalnızca birer örnek olarak tespit edilmesi nedeniyle geçerliliğini yitirmiştir. Bu spesifik örneklerde çıkmasız şerefe altı detayının kullanılması, bu yapısal tercihin iklimsel faktörlere bağlı olduğu hipotezini desteklememektedir. Aksine, çıkmasız şerefe altına sahip minarelerin sadece belirli örneklerde rastlanması, bu tasarımın dayanıklılık veya iklimsel koşullarla doğrudan bir ilişkisi olmadığına işaret etmektedir. Bu durum, çıkma detayının rüzgâr ve deprem gibi yatay kuvvetlere karşı dayanıklılığı artırdığı yönündeki varsayımların doğruluğuna yönelik şüphe uyandırmakta, daha fazla örneğe dayalı kapsamlı bir teknik analizin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Şekil 6.9. Şerefe altı çıkmasız ahşap minareler

Tokay ve Kuşüzümü (2011: 58), İstanbul özelinde gerçekleştirdikleri çalışmalarında, şerefe korkuluklarında taş ve metal malzemenin tercih edildiğini; 19. yüzyılın sonlarında demir korkulukların küçük mescit minarelerinde şerefedeki yükü azaltmak amacıyla kullanıldığını tespit etmiştir. Ancak, bu taş ve metal korkuluk ayrımı, Tokat, Amasya ve Çorum illerinde çalışma kapsamında incelenen ahşap minareler için geçerli değildir. Bu illerde incelenen minarelerde yapılan detaylı analizlerde, 39 minarede ahşap korkuluk, 14 minarede ise metal korkuluk kullanıldığı tespit edilmiştir.

Kırsal yapıların genellikle sade ve işlenmemiş malzeme kullanımına yöneldiği bilinse de Eriç (1972: 22), bu bölgelerdeki minarelerde ince işçilikle işlenen ahşap detaylar ve süslemelerin, estetik kaygının ön planda tutulduğunu gösterdiğini belirtmektedir. Ahşap malzeme, sadece yapısal bir unsur olarak değil, aynı zamanda sanatsal bir ifade aracı olarak değerlendirilmiş; şerefe korkuluklarından gövde süslemelerine kadar her bölümde ayrıntılı işçilikle zenginleştirilmiştir.

Bu minarelerde gözlemlenen oyma detaylar, saçak altları, mahfil korkulukları ve minber gibi ahşap unsurlar, yapıların sadece işlevsellik gözetilerek değil, aynı zamanda görsel bir güzellik ve estetik bütünlük sağlama amacıyla inşa edildiğine işaret etmektedir.

Petek

Osmanlı İmparatorluğu'nun merkez bölgelerinde, özellikle İstanbul ve Edirne gibi büyük şehirlerde, petek kısımları daha detaylı ve estetik açıdan zengin tasarımlarla karşımıza çıkmaktadır (Goodwin, 1971). Buna karşılık, Anadolu'nun kırsal kesimlerinde, petek kısımlarının daha sade tercih edildiği görülmektedir. Farklı olarak Arap Coğrafyası ve Magrip bölgelerinde, özellikle Suriye ve Kuzey Afrika'daki kare planlı minarelerde petek kısmına rastlanmamaktadır (Allen, 2008).Kuşüzümü'nün (2010) petek kısımlarına ilişkin analizinde, bu yapı elemanlarının genel olarak minarelerin gövde duvarlarına kıyasla daha ince yapıldığı, bu nedenle statik olarak daha zayıf kaldıkları ve çevresel etkilere karşı daha savunmasız oldukları belirtilmiştir. Bu değerlendirme, ahşap minareler için de geçerli olup, özellikle rüzgâr ve deprem gibi dış etkenlere karşı duyarlılığı artırmaktadır.

Çalışma alanında petek kısmı bulunan minarelerde, yapısal dayanıklılığı artırmak amacıyla merdivenlerin 7-8 basamak kadar devam ettirildiği gözlemlenmiştir. Bu uygulama,

minarelerin rüzgâr ve deprem gibi çevresel faktörler karşısında yapısal bütünlüğünü korumasına yönelik bir çözüm olarak değerlendirilmektedir (Kuban, 2007). Bu bulgu, Tokat bölgesindeki ahşap minare ustalarından alınan sözlü bilgilerle de desteklenmektedir (Şekil 6.10).

Şekil 6.10. Çorum ili Merkez ilçede bulunan Ç-MRK-ABD-20 numaralı Abdalata Camii minaresinde basamakların şerefe üstü devamı

Külah

Kuşüzümü (2010: 73), ahşap karkas üstü kurşun kaplı külahlar başlığı altında, düz konik ve boğumlu konik olmak üzere iki temel tasarımın görüldüğünü, düz konik külahları, özellikle İstanbul minarelerinde Lale Devri'ne kadar yaygın olarak kullanılan bir örtü şekli olarak tanımlamaktai boğumlu konik külahın ise Lale Devri ve sonrası görüldüğünü belirtmektedir. Çalışma alanında ise incelenen 53 adet ahşap minare arasında, 45 tanesinin düz konik külah tasarımına sahip olduğu, yalnızca 7 minarenin boğumlu külah tasarımına sahip olduğu tespit edilmiştir (Bknz. Bölüm 5.5.7).

Boğumlu külahların yalnızca Tokat ilinde görülmesi, Amasya ve Çorum illerinde boğumlu külahlara rastlanmaması, Tokat'taki yerel ustaların bölgeye özgü bir mimari dil geliştirdiğini düşündürmekle birlikte, bu gözlem kesin bir yargıdan çok, ileri araştırmalara ihtiyaç duyan bir hipotez olarak ele alınmalıdır. Tokat'ın coğrafi konumu ve tarihsel arka planı da göz önünde bulundurulduğunda, şehrin Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde önemli bir kültür ve ticaret merkezi olması, burada çeşitli mimari etkilerin birleşmesine olanak tanımıştır. Bu durum, boğumlu külah tasarımının Tokat'ta yaygınlaşmasının ardında yatan bir etken olarak değerlendirilebilir. Ancak, Amasya ve Çorum gibi illerin de benzer tarihsel süreçlerden geçtiği düşünüldüğünde, bu farklılığın sadece coğrafi ya da kültürel etkenlerle açıklanması

yeterli olmayacaktır. Bölgesel yapı dili ve mimari eğilimler daha geniş kapsamlı bir analiz gerektirmektedir. Benzer şekilde çalışma alanının tümünde benzer iklim koşulları geçerli olduğundan, bu tasarımın iklimle ilişkilendirilmesi de doğru değildir. Yapım tarihlerine bakıldığında XV. yy ile XX. yy a kadar geniş bir aralıkta olması aynı dönem yapılarında boğumlu konik külah kullanımı olduğu bilgisini de vermemektedir. Bu nedenle, Tokat'ta boğumlu külah tasarımının tercih edilmesine dair yorum yapılabilmesi için detaylı araştırma yapılması gerekmektedir.

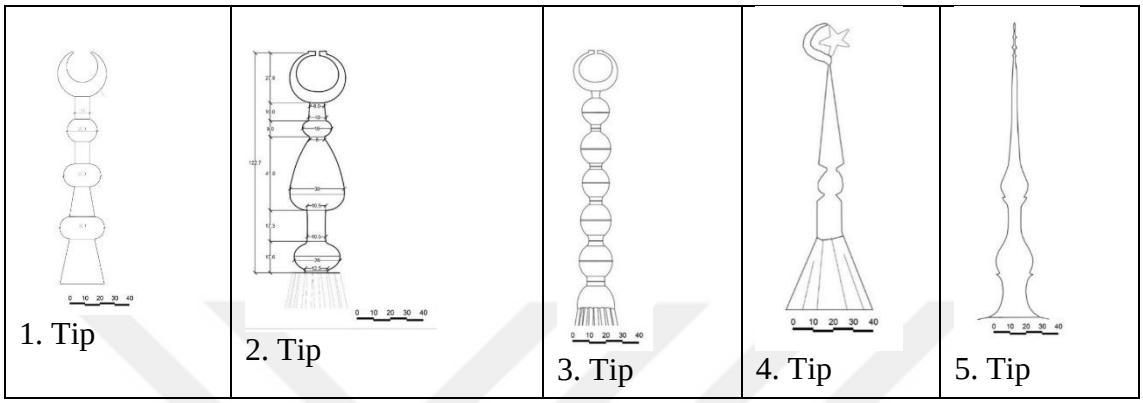
Merdiven

Tokat, Amasya ve Çorum illerinde yapılan incelemelerde, seren direklerinin kalınlığı yaklaşık 60 cm olarak ölçülmüştür. Bu kalınlık, merdiven basamaklarının doğrudan seren direğine açılan kertiklere yerleştirilmesini zorlaştırabilecek bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Seren direğine kertik açmanın, teorik olarak, direğin taşıyıcı kapasitesini azaltarak yapının stabilitesini olumsuz etkileyebileceği düşünülmektedir. Sözlü görüşmelerde Ali Ilıkçay'ın verdiği bilgilere göre, seren direğinin çapı 1 metreden fazla olduğunda, basamakların direk üzerine açılan kertiklere yerleştirilmesi mümkün hale gelmektedir. Bu uygulama, seren direğinin yeterince kalın olduğu yapılarda (örneğin İç Anadolu'daki bazı minarelerde) kullanılabilmektedir (B. Küycü, sözlü görüşme, 2024). Ancak Memiş'in (2016) Sinop, Çeşnial'ın (2022) Sivas, Sündüs'ün (2019) Konya ve Sağıroğlu'nun (2016) Akseki, İbradı ve Manavgat bölgelerinde gerçekleştirdiği çalışmalar incelendiğinde, basamakların doğrudan seren direğine açılan kertiklere yerleştirildiği örneklere rastlanmamıştır.

Sağıroğlu'nun (2016) Akseki, İbradı ve Manavgat bölgelerindeki ahşap minarelere ilişkin çalışmasında seren direği, merdivenin temel yük taşıyıcı elemanı olarak işlev görmemekte, şerefeye ulaşan merdiven, direkle temas etmeden yatay bir şekilde yerden doğrudan şerefeye ulaşmaktadır. Buna karşın, Tokat, Amasya ve Çorum illerindeki ahşap minarelerde seren direği, hem merdivenin hem de minarenin ana yapısal çekirdeği olarak işlev görmektedir. Merdiven basamakları, seren direğine takozlar aracılığıyla monte edilmiş olup, her bir basamak bir önceki basamağa belirli bir açı ile yerleştirilmiş durumdadır.

Alem

Tokat, Amasya ve Çorum illerinde incelenen 53 ahşap minarede 5 farklı alem tipi tespit edilmiştir (Şekil 6.11)

Şekil 6.11. Alem tipolojisi

Bu dağılıma göre, 1. tip alem en yaygın tür olarak 37 minarede görülmektedir. 2. tip alem ise Ç-MRK-KUN-24, T-NİK-NAL-45 ve T-ZİL-BEH-50 kodlu minarelerde olmak üzere 3 minarede bulunmaktadır. 3. tip alem, A-MZF-DBK-6, A-MZF-HH-9, Ç-İSK-MYD-18, Ç-MRK-İNA-21, Ç-MRK-KEL-23, T-NİK-AKN-37, T-NİK-ALÇ-38 ve T-NİK-ÇİL-39 kodlu 9 minarede tespit edilmiştir. Daha nadir bulunan 4. tip alem ise yalnızca Tokat İli Sulusaray İlçesi'nde yer alan Malum Seyid Camii'nde bulunmaktadır. 5. tip alem, T-ZİL-BEY-51, T-ZİL-CED-52 ve T-ZİL-MOL-53 kodlu 3 minarede yer almaktadır. Ayrıca, Çorum Merkez Kale Camii minaresinde (Ç-MRK-KAL-22) herhangi bir alem bulunmamaktadır.

Tokat, Amasya ve Çorum illerinde incelenen ahşap minarelerde metal alem kullanımı görülmektedir (Bknz. Bölüm 5.5.9). Söz konusu metal alemlerde kullanılan metal türü genellikle bakır olup, bakır levha ahşap formun üzerine kaplanarak aleme biçim kazandırılmaktadır (A. Ilıkçay, sözlü görüşme, 2024).

Alem yüksekliklerinin 0.80 m, 1.38 m, 1.6 m ve 1.78 m arasında değişiklik göstermesi, minare yüksekliği ile orantılı olarak belirlendiğini göstermektedir. Rüzgar yüklerinin yapıların stabilitesi üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar, uzun ve ince yapılarda ek elemanların boyutlarının bu yükleri artırabileceğini ortaya koymaktadır (Cook, 1985).

Mehta ve Marshall (1985), yapı yüksekliğine göre ek unsurların rüzgar yükünü artırabileceğini belirtirken, Isyumov ve Davenport (1975) daha küçük ek unsurların rüzgar direncini azaltarak stabiliteye katkı sağladığını ifade etmektedir. Bu çerçevede, minarelerde alem boyutlarının minare yüksekliği ile orantılı olarak daha küçük tutulması, rüzgar yüklerinin yapı üzerindeki etkisini minimize ederek stabiliteyi artırmakta ve estetik oranların korunmasını sağlamaktadır.

Tokat, Amasya ve Çorum illerindeki ahşap minarelerin yüksekliklerinin zemin kotundan 15.50m ila 17 metre aralığında tespit edilmesi, bu minarelerin genel olarak kısa tutulduğunu göstermektedir. Minarelerin düşük yükseklikte inşa edilmesi, malzeme ve işlevsel yeterliliğin öncelikli olduğunu göstermektedir.

Tekneci ve Ersoy'un (2022) çalışmalarında belirttiği üzere, kırsal bölgelerde geleneksel yöntemlerle inşa edilen minarelerin düşük yükseklikleri, sismik dayanıklılığı artıran belirleyici bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, kırsal alanlardaki ahşap minarelerin sade ve kısa yapıda tasarlanması, hem dayanıklılık hem de topluluk gereksinimlerine uygunluk açısından önem kazanmaktadır.

Özyazıcı (1994) İznik Elmalı Camii minaresi üzerinde yaptığı çalışmada, minarenin ana taşıyıcısı olan seren direğinin meşe ağacından yapıldığını, dışındaki ahşap elemanların ise ardıç ağacından yapıldığını belirtmiştir. Özyazıcı (1994), ardıç ağacının biyolojik etkilere karşı dayanıklılığı ve meşe ağacının mekanik özelliklerinin, yapının günümüze kadar korunarak ulaşmasında önemli rol oynadığını ifade etmiştir (Özyazıcı, 1994). Özen'in (2019) Rize halk mimarisi üzerine yaptığı çalışmasında ve Özgüner'in (1970) Karadeniz Bölgesi'ndeki ahşap yapılarla ilgili bulgularında, kullanılan ahşap türlerinin yerel ekosistem ve iklim koşullarına bağlı olarak şekillendiği sonucuna ulaşılmıştır. Özen'in çalışmasında, Rize'deki zengin orman kaynaklarının, yapıların temel malzemesi olarak kestane, çam, ladin, pelit ve ceviz gibi sert dokulu ağaçların kullanımına olanak sağladığı belirtilmektedir. Özellikle kestane ağacı, yağmura ve rutubete dayanıklı olması, kolay yanmaması ve sertliği nedeniyle yapıların inşasında tercih edilen bir malzemedir (Özen, 2019). Benzer şekilde, Özgüner'in Karadeniz Bölgesi üzerine yaptığı araştırmada da, kestane ağacının yağmura ve rutubete karşı dayanıklılığı ile öne çıktığı ve bu ağaçtan yapılan yapıların uzun ömürlü olduğu vurgulanmaktadır (Özgüner, 1970). Orta Karadeniz Bölgesi'ni kapsayan Tokat, Amasya ve Çorum illerinde ise ahşap minarelerde yaygın olarak Doğu kayını, Uludağ

göknarı, sarıçam ve meşe gibi ağaç türleri kullanılmaktadır. Bölgenin iklimi ve topografyası, daha alçak rakımlarda kayın ve gürgen ormanlarının, yüksek rakımlarda ise sarıçam ve göknarın yaygın olmasına yol açmakta, bu da yapıların inşasında kullanılan ahşap türlerini belirlemektedir (Terzioğlu ve diğerleri, 2012). Çalışma kapsamında Yerel ahşap minare ustalarıyla yapılan sözlü görüşmelerden elde edilen bilgilere göre, seren direklerinin genellikle karaağaç ve meşe gibi sert ağaçlardan, merdiven basamaklarının çam veya meşeden, dış gövde kaplamalarının ise çoğunlukla çamdan yapıldığı, ancak dayanıklılığı artırmak amacıyla meşe ya da kestane kullanımının daha iyi olacağı ifade edilmiştir. Özellikle kestane ve meşe ağaçlarının, sıcakta reçine sızdırmaması ve dış etkilere karşı dayanıklılığı nedeniyle tercih edildiği belirtilmektedir (A. Ilıkçay, sözlü görüşme, 2024; M. Pelit, sözlü görüşme, 2024).Bu bulgular, ahşap tercihlerinin, bölgesel iklim koşulları ve doğal kaynakların ulaşılabilirliğiyle doğrudan ilgili olduğunu göstermektedir (Bknz. Bölüm 4.1.4).

Sağıroğlu'nun (2017) çalışmasında geleneksel inşaat tekniklerini bilen ustaların sayısının hızla azaldığı belirtilmektedir benzer şekilde Tokat, Amasya ve Çorum'taki ahşap minareler, geleneksel ahşap işçiliği konusunda uzmanlaşmış usta sayısının azalması nedeniyle benzer bir tehlike altındadır. Araştırma bölgesi olan Tokat, Amasya ve Çorum illerinde ulaşılabilir durumda olan ahşap minare ustasının yalnızca 6 kişi olması, bu sorunun boyutunu açıkça göstermektedir (Bkz. Bölüm 4.2.2).

Türkiye'de 1970'lerde kentsel koruma üzerine yasal düzenlemeler getirilmesine rağmen, yeterli kaynak ayrılmaması ve teknik yardım sağlanmaması, koruma çalışmalarının yeterince etkili olamamasına neden olmuştur (Yaprak Başaran ve Sağıroğlu Demirci 2023: 546-547). Tokat, Amasya ve Çorum illerindeki ahşap minareli camiler de bu sürecin olumsuz etkilerini yaşamıştır. Bu illerdeki birçok ahşap minare, korunma ve restorasyon süreçlerinde benzer sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Ahşap malzemenin zaman içinde doğal koşullara karşı hassasiyeti ve yıpranabilirliği nedeniyle bu minarelerin korunması için özel bir bakım ve teknik bilgi gerekmektedir. Ancak, bölgede bu tür koruma çalışmaları sıklıkla yeterli uzmanlık ve kaynak olmadan yürütülmüş, yerel halk ya da koruma eğitimi almamış kişiler tarafından yapılan müdahaleler minarelerin özgünlüğünü bozmaktadır.

Özellikle teknik yardım eksikliği, bu bölgelerde yapılan restorasyonların uzun vadede sürdürülebilir olmasını engellemiş ve birçok yapının yanlış müdahaleler sonucu zarar

görmesine yol açmıştır. Ayrıca denetim eksikliği, minarelerin aslına uygun bir şekilde restore edilip edilmediğini takip etme imkânını da ortadan kaldırmıştır. Bu durum, ahşap minarelerin özgünlüğünü koruma açısından büyük bir engel teşkil etmiş ve zaman içinde birçok yapının korunması yerine tahrip olmasına neden olmuştur.

Tokat, Amasya ve Çorum illerindeki ahşap minarelerin korunmasında teknik yardıma duyulan ihtiyaç ve doğru restorasyon yöntemlerinin kullanılmaması, Türkiye genelinde kentsel koruma sorunlarının yerel düzeyde de yaşandığını göstermektedir.

6.3. Minarelerin Yapısal ve Koruma Unsurları

Bu bölümde, araştırma kapsamında incelenen ahşap minarelerin strüktürel form, afet davranışı, standardizasyon, yönetmelikler, geleneksel yöntemler ve farkındalık gibi unsurları analiz edilerek genel sonuçlara ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular, bu unsurların minarelerin dayanıklılığı, güvenliği ve sürdürülebilirliği üzerindeki etkilerini daha iyi anlamak amacıyla değerlendirilmiştir.

Strüktürel form

Tokat, Amasya ve Çorum illerindeki ahşap minarelerin yüksekliklerinin incelenmesi sonucunda elde edilen bulgular, bu yapıların sadece estetik bir unsur olarak değil, aynı zamanda işlevsel ve teknik gereksinimlere uygun olarak şekillendiğini göstermektedir. Özellikle kırsal camilerde görülen daha düşük yüksekliklerin, ahşap yapıların sismik dayanıklılık ve statik dengeleri açısından önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir. Ahşap malzemenin hafifliği ve esnek yapısı, bu minarelerin yüksekliği ile dinamik performansı arasında denge sağlamakta olup, sismik risklere karşı dayanıklılığın artırılması amacıyla daha kısa minarelerin tercih edildiği gözlemlenmektedir. Ayrıca, kırsal alanlardaki sosyo-ekonomik yapıların, yerel cemaatlerin büyüklüğüne göre minarelerin boyutunu etkilediği düşünülmektedir. Daha küçük topluluklara hizmet eden kırsal camilerde, sade ve işlevsel yapılar tercih edilmekte ve bu durum, minarelerin mütevazı boyutlarda inşa edilmesine yol açmaktadır.

Afet davranışı

Tokat, Amasya ve Çorum illerinin deprem bölgesi olması göz önünde bulundurulduğunda, bu bölgelerde ahşap minarelerin kullanımı, yapıların yalnızca kültürel ve estetik nedenlerle değil, depreme karşı dirençli ve güvenli bir çözüm sundukları için seçildiğini göstermektedir. Bu durum, geleneksel mimari bilginin risklere karşı nasıl etkili bir çözüm sunduğunu ortaya koymaktadır. Gelecekteki minareler için de, özellikle kırsal bölgelerde ahşap yapıların tercih edilmesi oldukça uygundur. Ahşap, depreme karşı esnek ve dayanıklı bir malzeme olmasının yanı sıra, kırsal bölgelerde kolay erişilebilir, sürdürülebilir ve çevre dostu bir seçenek olarak öne çıkmaktadır. Kırsal yerleşimlerde ahşap minareler, hem yerel mimari geleneklerin sürdürülmesine hem de yapısal güvenliğin sağlanmasına katkıda bulunacaktır.

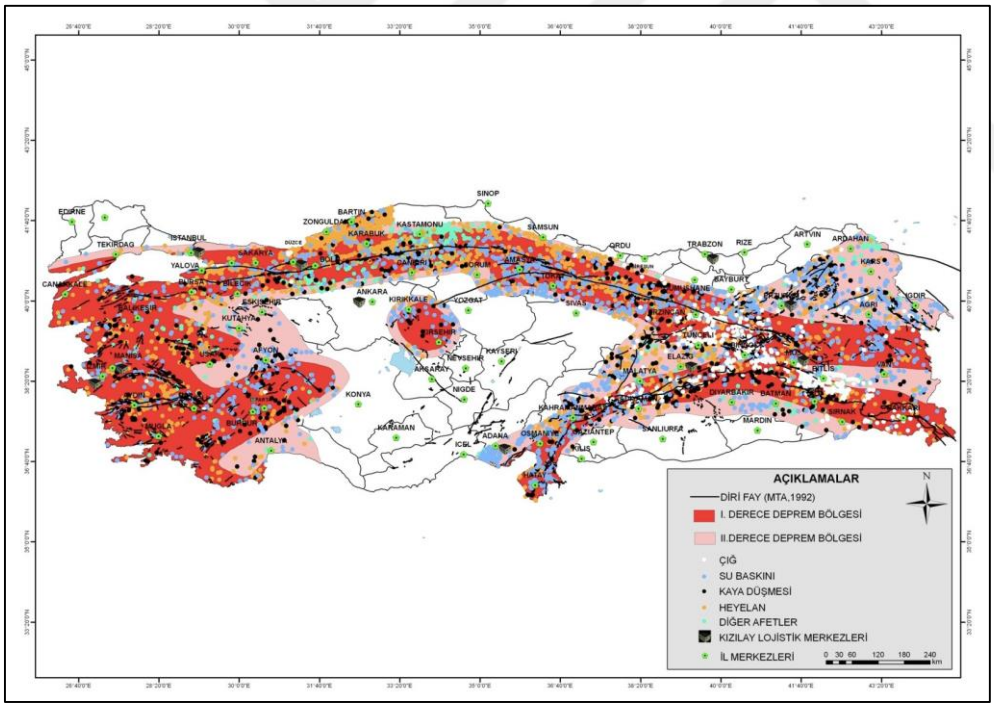
18 Nisan 2024'te Tokat Sulusaray merkezli meydana gelen 5.6 büyüklüğündeki depremde, betonarme inşa edilmiş minarelerin yıkıldığı, ancak T-ART-YUK-36 kodlu ahşap yığma tekniği ile inşa edilmiş minarenin zarar görmediği gözlemlenmiştir (Şekil 6.). Bu durum, ahşap yapıların esnekliği ve dayanıklılığı açısından bir ipucu sunmaktadır. Betonarme yapıların yıkılmasının nedenleri net bir şekilde analiz edilmemiş olsa da, bu yapıların birbirine yakın konumda olmaları, ahşap yapıların deprem gibi doğa olaylarına karşı daha dirençli olabileceği yönünde bir çıkarıma zemin hazırlamaktadır.

Şekil 6.12. Sulusaray Malum Seyid Tekke Köyü Camii minaresi (sol) ve T-ART-YUK-36 kodlu cami minaresi

Türkiye'deki ahşap yapı üretiminde, geleneksel bilgi birikiminin modern mühendislik ve teknolojik gelişmelerle birleştirilmesi, ülkenin deprem riski göz önüne alındığında kritik bir öneme sahiptir. Togay'ın (2002) belirttiği gibi, geleneksel yöntemler mühendislik hesaplarından yoksunken, modern endüstriyel üretim süreçleri statik projeler ve mühendislik hesaplarını içermektedir. Bu durum, estetik ve kültürel değerlerin korunarak daha güvenli ve sürdürülebilir ahşap yapıların üretimini mümkün kılmaktadır. Ahşap yapı elemanlarının birleşim yönlerinin doğru tasarımı, yapıların dayanıklılığını artırmakta ve kaynakların verimli kullanımını desteklemektedir. Disiplinler arası bir yaklaşım gerektiren bu süreç, sürdürülebilir yapısal tasarım ve inşaat uygulamalarının vazgeçilmez bir parçasıdır.

Harita 6.4'ya göre, Türkiye'nin deprem bölgeleri ve fay hatları göz önüne alındığında, özellikle ahşap yapı sektöründe standartların ve yönetmeliklerin yerel koşullara uygun hale getirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Harita 6.4. Türkiye'nin deprem bölgeleri ve fay hatları

Ayrıca, yönetmeliklerde yapılacak güncellemelerin, hem ahşap yapı teknolojilerinin gelişimine katkı sağlayacağı hem de sektörde yenilikçi uygulamaları teşvik ederek yapıların sürdürülebilirliğini artıracağı düşünülmektedir. Özellikle çığ, heyelan ve su baskını gibi

diğer doğal afetlere de direnç gösterecek yapılar için lokal risk faktörlerini dikkate alan daha kapsamlı düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir.

6.4. Geleneksel Yöntemler

Türkiye'deki ahşap yapıların restorasyon sürecinde kullanılan yöntemlerin gözden geçirilmesi, modern teknolojilerin entegrasyonu açısından önemli bir potansiyel taşımaktadır. İlkel yapım teknikleri, yapı malzemesinin doğrudan çevreden toplanarak doğal haliyle veya minimal işlemden geçirilerek kullanılmasına dayanır. Bu yöntemler, malzemenin en saf formunu kullanma eğilimindedir ve çoğunlukla ekolojik dengeyi koruma amacı güder. Geleneksel yapım teknikleri ise, uzun yıllar boyunca denenmiş, yöreye özgü malzemelerle ve alışılagelmiş yöntemlerle üretimi içerir. Bu teknikler, yerel koşullara ve kullanılan malzemelerin özelliklerine göre optimize edilmiş, zaman içinde mükemmelleştirilmiş yöntemlerdir.

Bu bağlamda, Tokat, Amasya ve Çorum illerinde ahşap cami ve minare restorasyonu gerçekleştirmiş deneyimli ahşap ustaları ile yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bilgiler çalışmanın kapsamına önemli katkılar sağlamaktadır. Ancak, bu konu mevcut çalışmanın odak noktasını dağıtmamak adına kısaca ele alınmış olup, daha geniş kapsamlı bir araştırma konusu olarak önerilmektedir.

Eskiden ağaç kesme zamanlarının “Yılın eskisi” ve “Ayın eskisi” denilen zamanda yapılması gerekliliği, “Yılın eskisi" olarak adlandırılan zaman dilimleri, ağaç kesiminin özellikle ağacın öz suyu en az seviyede olduğu sonbahar ve kış aylarında gerçekleştirilmesi gerektiği belirtilmektedir (A. Ilıkçay, sözlü görüşme, 2024; M. Pelit, sözlü görüşme, 2024). Bu dönemlerde kesilen kerestenin, kuruma sırasında ve sonrasında oluşabilecek çatlak ve yarılmalara karşı daha fazla direnç gösterdiği bilinmektedir. "Ay'ın eskisi" ifadesi, Kameri (Hicri) takvimi baz alınarak ayın on dördünden sonraki günlerin ağaç kesimi için uygun olduğunu belirtilmektedir (A. Ilıkçay, sözlü görüşme, 2024; M. Pelit, sözlü görüşme, 2024). Genellikle dolunayın yaklaştığı veya geçtiği dönemleri kapsamakta, bu zamanlarda gerçekleştirilen kesimlerin, ağacın daha az su içermesi ve böylece ahşabın kuruma sürecinin daha verimli olması, çürüme ve böcek zararına karşı daha dirençli bir yapı sunması beklenmektedir. Bu pratik, Ay'ın yer çekimi etkisinin, Dünya üzerindeki su kütleleri

üzerindeki etkileri ile ilişkilendirilmektedir (A. Ilıkçay, sözlü görüşme, 2024; M. Pelit, sözlü görüşme, 2024).

Çam ağacının kesildikten sonra her bir santimetre kalınlık için bir yıl kuruma süresi gerektiği inancına göre, 10 cm çapındaki bir ağaç kesiti, yarıçapı 5 cm olarak düşünüldüğünde, ahşabın tamamen kuruması için yaklaşık 5 yıl beklenmelidir (A. Ilıkçay, sözlü görüşme, 2024; M. Pelit, sözlü görüşme, 2024). Bu uygulama, kalın kesitli ve taşıyıcı olarak kullanılacak ağaçlarda babanın kestiği ve istiflediği ağaçların oğul tarafından işlenmesi gerekliliği düşüncesiyle bu geleneksel bilgi ve uygulamaların, doğal kaynakların yönetiminde derin bir bilgelik ve gelecek nesillere aktarılacak değerli bir mirasın varlığını göstermektedir (A. Ilıkçay, sözlü görüşme, 2024; M. Pelit, sözlü görüşme, 2024).

Ağaçların kesimden sonra tatlı su kaynaklarına, örneğin nehir, dere ya da ırmağa bırakılması ve bu yolla taşınmalarının sağlanması (Şekil 6.), içlerinde bulunan "acı su" olarak adlandırılan öz suyun akıtılmasını sağlamakta, bu süreç ahşabın böceklenme ve kurtlanma gibi zararlılara karşı direncini artırmaktadır. Bu yöntem, ahşabın daha uzun ömürlü ve dayanıklı hale gelmesine katkıda bulunurken, geleneksel bilgilerin ve uygulamaların doğayla uyum içinde bir yaşamı nasıl desteklediğinin ve geçmişten günümüze değerli bilgilerin nasıl aktarıldığının bir göstergesidir. Bu tür pratikler, doğadan öğrenmenin ve onunla uyum içinde yaşamanın önemini vurgulayan, köklü bir geçmişe sahip değerli kültürel miraslar olarak kabul edilmektedir.

Şekil 6.13. Ormandan kesilen ağaçların dere yoluyla taşınması

Ancak, eski geleneksel yöntemlerle çağdaş yöntemlerin akılcı bir şekilde entegre edilmesi, Geçmiş, bugün ve gelecek arasında bir köprü kuran kültürel mirasımızın korunması ve sürdürülebilir bir şekilde gelecek nesillere aktarılmasına olanak sağlayabilir (Tunçer, 2017: 3). Bu entegrasyon hem geleneksel zanaatların unutulmasını önleyerek hem de modern tekniklerin getirdiği yeniliklerden faydalanarak, ahşap yapıların dayanıklılığını ve işlevselliğini artırabilmektedir.

Özellikle ahşabı kurt ve mantardan koruyan toprak kökenli aşı boyası gibi geleneksel koruma yöntemleri, uygulaması kolay ve maliyeti düşük olmasına rağmen günümüzde unutulmaya yüz tutmuştur. Aynı şekilde, malzeme temini ve uygulayacak usta bulmakta yaşanan zorluklar sebebiyle tatlı kireç sıva işlemi de nadiren tercih edilmektedir. Oysaki bu yöntem, ahşabın ve dolgu malzemesinin nefes almasını sağlayarak nem oranını dengeleyerek yapıyı uzun vadede korumaktadır.

Konvansiyonel yapım teknikleri, geleneksel ve ilkel yapım tekniklerinin modern inşaat teknikleriyle birleştirilmesini temel alır. Bu yaklaşım, malzemelerin ve inşaat metodolojilerinin tarihi ve kültürel değerlerini korurken, yapıların dayanıklılığını ve işlevselliğini artırmayı amaçlar. Halıcıoğlu (1999) ve Togay (2002) tarafından yapılan çalışmalar, Türkiye'de ahşap yapıların restorasyonunda kullanılan yöntemlerde bu entegrasyonun önemini vurgulamaktadırlar. Bu çalışmalar, konvansiyonel tekniklerin, tarihi yapıların korunması ve modern kullanım gereksinimlerine uyum sağlaması açısından kritik bir rol oynadığını göstermektedir.

Farkındalık

Doğanay (2017: 229) tarafından yapılan araştırmada, Türkiye'deki yaklaşık 85.000 cami içinde 12.000 kadarının Selçuklu, Beylikler dönemi ve Osmanlı mimarisine ait olduğu belirtilmektedir. Bu bilgi, Türkiye'nin zengin tarihi ve kültürel mirasını yansıtan, dönemlerin estetik ve mimari özelliklerini taşıyan camilerin varlığına işaret etmektedir. Yeni inşa edilen camilerde farklı mimari anlayışların denenmekte olduğu gözlemlenmektedir. Bu yapılar, teknik anlamda ilerlemeler kaydetseler de estetik olarak geleneksel camilerin sahip olduğu olgunluk ve derinliğe tam anlamıyla ulaşamamış görünmektedir. Bu durum, tarihi dokunun içinde yer alan yeni yapıların, kültürel ve estetik bağları sürdürebilme noktasında bazı zorluklarla karşılaştığına işaret edebilir.

Anadolu'da 13. yüzyılın sonlarından 14. yüzyılın ortalarına kadar inşa edilen ve Türkiye'nin farklı bölgelerinde yer alan beş caminin (Afyonkarahisar Ulu Camii, Eskişehir Sivrihisar Ulu Camii, Ankara'daki Ahi Şerefeddin (Arslanhane) Camii, Konya Beyşehir Eşrefoğlu Camii ve Kastamonu Kasaba Köyü Mahmut Bey Camii) 2023 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne Anadolu'nun Orta Çağ Dönemi Ahşap Hipostil Camiileri grubunda dâhil edilmesi İslam mimarisinin bu nadir ve önemli türünün uluslararası tanınırlığı ve korunması için önemli bir adım atılmasına neden olmuştur. Yapılan çalışmalarda incelenen tescil fişlerinde ahşap minareli camilerin minare kısımlarının dikkate alınmadığı ancak Mahmut Bey camiinin ahşap minareye sahip olması ve bu camilerin UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne alınması, bu yapıların fiziksel bütünlüğünün korunmasına katkı sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda İslam mimarisinin ve Anadolu'nun zengin kültürel mirasının küresel anlamda tanınması ve değerinin artırılması açısından da büyük önem taşımaktadır.

6.5. Ahşap Minareli Cami Restorasyonu: Koruma Yöntemleri ve Disiplinler Arası Yaklaşımlar

Ahşap minarelerin restorasyonu sırasında gerçekleştirilecek mimari müdahaleler, genellikle yapıya sonradan eklenmiş niteliksiz unsurların temizlenmesi, mevcut yapı elemanlarının güçlendirilmesi, eksik parçaların aslına uygun olarak tamamlanması, özgün malzemelerin korunarak yenilenmesi ve kaybolan unsurların yeniden inşası gibi aşamaları içermektedir. Bu süreçlerde, ahşap yapıların doğal yapısına uygun tekniklerin kullanılması, hem yapısal dayanıklılığın artırılması hem de estetik bütünlüğün korunması açısından büyük önem taşımaktadır (Mimari mirasın analizi, korunması ve strüktürel restorasyonu için ilkeler, 2013 EK-11).

Restorasyon sürecinin ilk aşaması, niteliksiz eklerin kaldırılmasıdır. Bu aşamada, yapıya sonradan eklenmiş olan beton, ahşap ya da PVC gibi unsurlar titizlikle yapıdan uzaklaştırılmaktadır. Ardından, yapı elemanlarının biyolojik hasarlarının giderilmesi amacıyla temizleme işlemleri yapılmaktadır. Bitkisel unsurların temizlenmesi, yüzeylerdeki kir ve yosunların arındırılması, moloz taş ve tuğla arası derzlerin temizlenmesi ve toprak dolgunun boşaltılması gibi işlemler bu aşamayı kapsamaktadır.

Onarım ve sağlamlaştırma aşamasında, yapısal bozulmalar giderilerek korunacak yapı elemanlarının onarımı gerçekleştirilmekte, yeniden kullanılmayacak durumdaki elemanlar

ise uygun olanlarla değiştirilmektedir. Çatlakların onarımı ve yıpranmış elemanların sağlamlaştırılması bu aşamada gerçekleştirilen temel işlemlerdendir. Eksik yapı elemanlarının tamamlanması ise bütünleme aşamasında yapılmaktadır. Bu süreçte, taş, tuğla ve ahşap gibi özgün malzemelerle eksik elemanlar aslına uygun olarak yeniden üretilmektedir.

Yenileme aşaması, yerinde bırakılması mümkün olmayan, ciddi şekilde bozulmuş yapı elemanlarının aslına uygun şekilde yeniden yapılmasını kapsamaktadır. Yeniden yapım süreci ise tamamen yok olmuş yapı elemanlarının önerilen malzeme ve detaylarla yeniden inşasını içermektedir. Bu kapsamda, ahşap doğrama, taş döşeme ve ferforje korkuluk gibi yapı elemanları, orijinal detaylara sadık kalınarak yeniden üretilmektedir. Ayrıca, su tahliyesi için drenaj yapılması, alaturka kiremit veya kurşun çatı örtüleri gibi işlemler de bu aşamada yer almaktadır.

Koruma faaliyetlerinin başarısı, yasal düzenlemeler, kurumsal yapılanma ve eğitim olmak üzere üç temel unsura dayanmaktadır. Yasal düzenlemeler, koruma çalışmalarının hukuki çerçevesini oluştururken, kurumsal yapılanma bu çalışmaların koordinasyon ve uygulanabilirliğini sağlamaktadır. Eğitim ise, toplumu kültürel mirasın önemi konusunda bilinçlendirerek bu sürece aktif katılımı teşvik etmektedir. Bu üç temel unsur, kültürel mirasın etkin bir şekilde korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında kritik bir rol oynamaktadır (EK-10).

Evrensel koruma yöntemleri çerçevesinde, bir yapıya müdahale edilmeden önce detaylı bir inceleme ve belgeleme yapılması zorunludur (Feilden, 2003: 6). Belgeleme süreci, yapının tarihsel durumunun kayıt altına alınmasını sağlayarak, restorasyon sırasında kullanılabilecek önemli bir bilgi kaynağı oluşturmaktadır. Bu süreç, hem bilimsel çalışmaların hem de uygulama süreçlerinin temelini teşkil etmektedir.

Ahşap minareli camilerin restorasyonu, tarihi ve kültürel mirasın korunması ve yapısal güvenliğin sağlanması açısından büyük bir önem taşımaktadır. Bu süreçte, camilerin yapılış tarihleri, mimari özellikleri, geçirdiği değişiklikler ve onarımlar detaylı bir şekilde incelenmektedir. Dokümantasyon aşamasında, modern teknikler kullanılarak yapıların mevcut durumuna ilişkin yüksek çözünürlüklü görsel ve boyutsal bilgiler elde edilmektedir.

Ahşap minarelerin ve diğer yapısal elemanların teknik durumu, hasarın türü ve kapsamı dikkatlice değerlendirilmekte, gerekli müdahaleler planlanmaktadır.

Disiplinler arası iş birliği, restorasyon süreçlerinde bütüncül bir yaklaşımı mümkün kılmaktadır.

Tasarım

Ahşap yapıların dayanıklılığı, özellikle birleşim teknikleri ve uygun malzeme seçimi ile doğrudan ilişkilidir. Ahşap parçaların birbirine farklı açılardan ve uygun birleştirme malzemeleri ile entegre edilmesi, çeşitli yapısal birleşim şekillerini ortaya çıkarmaktadır ve bu yöntemler yaygın olarak taşıyıcı sistemlerde kullanılmaktadır (Eckelman, 1966:21).

Ahşap yapıların korunması ve uzun ömürlü olmalarının sağlanması, başlangıçta doğru tasarım ve uygulama yöntemlerinin benimsenmesiyle mümkündür. Awaludin ve diğerlerinin (2010) üzerinde durduğu gibi, özellikle bağlantı noktaları, ahşap yapıların yapısal bütünlüğü açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu noktaların zayıflığı, yapısal hasarların en yaygın kaynaklarından birini oluşturur. Bu nedenle, ahşap elemanların birleştirilmesinde liflerin yönlenişine dikkat edilerek, ahşap elemanın basınca mı çekmeye mi, eğilmeye mi çalıştığı belirlenerek ona göre ekleme yöntemi seçilmelidir (Günay, 2002: 226). Rodd ve Leijten (2003) tarafından belirtildiği üzere, bağlantı bölgelerinde oluşabilecek deformasyonlar, yapısal entegrasyonun ciddi şekilde bozulmasına neden olabilir, bu da yapıların erken yıpranmasına yol açabilir.

Mühendislik alanında yapılan akademik çalışmalar, birleşim yönlerinin yapısal davranış üzerindeki etkilerini detaylıca inceleyerek, ahşap minarelerin dayanıklılığı ve uzun ömürlü olmaları için önemli veriler sunmaktadır. Mühendislik analizleriyle elde edilen bilgiler, ahşap minarelerin yapısal zayıf noktalarını belirleme ve bu zayıflıkları güçlendirme açısından yol gösterici olmaktadır. Böylelikle, ahşap minarelerin güvenlik standartlarına uygun şekilde korunması ve gelecek nesillere aktarılması için gerekli yapısal müdahalelerin planlanmasında mühendislik çalışmalarının katkısı vurgulanmaktadır.

Malzeme bilgisi

Malzeme bilimindeki yenilikler ve teknolojik gelişmeler, ahşabın kullanım alanını genişletmek ve daha sürdürülebilir yapı malzemesi olarak değerlendirilmesini sağlamak için yeni çözümler sunmaktadır. Ahşabın çevresel etkilerinin azaltılması ve sürdürülebilir bir kaynak olarak avantajları göz önüne alındığında, gelecekte kullanımının artacağı öngörülmektedir (Smith ve Snow, 2008: 509, 510). Bu artış, hem yapısal hem de estetik açıdan ahşabın tercih edilirliğini pekiştirerek, sürdürülebilir yapı malzemeleri pazarında daha baskın bir konuma ulaşmasını sağlamayı hedeflemektedir.

Ahşabın yapısal ve estetik özelliklerini korumak ve geliştirmek için, yüzyıllardır aktarılan geleneksel bilgi ve deneyimler önemli bir rol oynamaktadır. Ahşap ustaları, malzemenin seçimi, kesim zamanlaması, kurutma yöntemleri, bağlantı detayları ve koruma teknikleri gibi kritik bilgileri nesilden nesile aktararak, bu malzemenin dayanıklılığını ve estetik değerini koruma sürecinde hayati bir görev üstlenmiştir. Geleneksel bilgi birikimi, ahşabın özelliklerinin doğru bir şekilde değerlendirilmesi ve yapım tekniklerinin sürdürülebilir şekilde uygulanması için vazgeçilmezdir.

Ancak, günümüzde ahşap ustalarının sayısının azalması, geleneksel malzeme bilgilerinin korunması ve aktarılmasında bir risk oluşturmaktadır. Bu nedenle, ustalarla yapılan çalışmalar, bilgi birikiminin kayıt altına alınması ve geleceğe taşınması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu süreç, ahşabın modern mühendislik hesapları ve teknolojik yeniliklerle birleştirilmesini mümkün kılmakta, estetik ve yapısal avantajların daha etkili bir şekilde değerlendirilmesini sağlamaktadır. Böylelikle, hem geleneksel bilgi korunmakta hem de ahşap, sürdürülebilir yapı malzemesi olarak daha güçlü bir konuma ulaşmaktadır.

Aktif kullanım

Tokat, Amasya ve Çorum illerindeki ahşap minareler yerel mimarinin karakteristik özelliklerini yansıtmakta, ancak bu yapılarda da korunma ve sürdürülebilirlik açısından sorunlar gözlemlenmektedir. Göç ve genç nüfusun büyük şehirlere yönelmesi, yapıların bakım ve onarımında gerekli iş gücünü azaltmakta; kalan yaşlı nüfus ise bu yapıları koruyacak bilgi veya maddi güce sahip olamamaktadır. Bu durum, kırsal mimari yapıların giderek daha fazla hasar görmesine ve korunma süreçlerinin aksamasına neden olmaktadır.

Tescilli olmaları nedeniyle yıkılamayan ancak restorasyon eksikliği nedeniyle kullanılamayan ahşap minareli yapılar, çoğunlukla yanlarına inşa edilen betonarme minarelerle işlevsel hale getirilmeye çalışılmakta, bu durum ise orijinal estetik ve tarihi değerlerini zedelemektedir. Ahunbay'ın (2019: 145) belirttiği gibi, en etkili koruma yöntemi aktif kullanımdır. Bu bağlamda, yapıların tanıtılması ve toplumun bu değerlere sahip çıkmasının teşvik edilmesi önemlidir.

Ahunbay (2004: 90), koruma stratejilerinde restorasyonun yanı sıra düzenli bakımın önemini vurgulamaktadır. Restorasyon süreci, ahşap elemanların tarihi ve estetik bütünlüğünü koruyarak onarımı ve değiştirilmesini kapsarken, koruma, malzemenin daha fazla zarar görmesini önleyici tedbirleri içermektedir. Restorasyon sonrası düzenli bakım ve izleme planı, yapıların geleceğe aktarılmasında kritik bir rol oynamaktadır.

Türkiye'de ahşap yapılarla ilgili standart ve yönetmeliklerin eksikliği, restorasyon süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Yerel koşullara ve teknolojik gelişmelere uygun standartların geliştirilmesi, sektörün gelişimine katkı sağlayacak ve ahşap yapıların daha güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir hale gelmesini mümkün kılacaktır. Modern yöntemlerin entegrasyonu, yapısal sağlamlığı artırırken, estetik ve tarihi bütünlüğü de koruma amacını taşımaktadır. Teknolojik gelişmelerden yararlanılması, tarihi ahşap yapıların korunması ve işlevselliğinin artırılmasında büyük önem taşımaktadır.

Yenilenebilir kaynaklar arasında yer alan orman ürünleri, sürdürülebilir kullanım açısından metal ve fosil yakıt bazlı ürünlere kıyasla önemli avantajlar sunmaktadır. Ahşap gibi orman kaynaklı malzemelerin sürdürülebilirliğini sağlamak için etkili orman yönetimi ve hasat tekniklerinin uygulanması gerekmektedir (Falk, 2009: 6, 10, 12). Orman yönetimi politikaları, yerel türlerin korunmasını, biyoçeşitliliğin sürdürülmesini ve ekosistemlerin dengesinin sağlanmasını hedeflemektedir. Ayrıca, orman sertifikasyon sistemleri, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını doğrulayan araçlar olarak, masif ahşap endüstrisi gibi sektörlerin ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir rol oynamaktadır. Bu sistemler, ürünlerin çevre dostu olduğunu garanti ederken, ormanların uzun vadeli sağlığını ve verimliliğini desteklemektedir. Bu doğrultuda, yerel türlerin korunması ve sertifikasyon süreçlerinin geliştirilmesi, orman kaynaklarının sürdürülebilirliğinin sağlanmasında öneme sahiptir. Ferguson (1996) tarafından vurgulanan bir başka önemli nokta, orman bilinci gelişmiş ülkelerde, tüketimi teşvik eden politikaların ormanlık alanların genişlemesine katkıda

bulunduğudur. Bu politikalar, orman kaynaklarının sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesini sağlayarak, tüketim miktarının üretim kapasitesini aşmadığı bir denge kurulmasına olanak tanımaktadır.

6.6. Değerlendirme ve Öneriler

Bu çalışma, Tokat, Amasya ve Çorum illerinde yer alan ahşap minareli camilerin mimari, yapısal ve koruma durumlarını detaylı bir şekilde analiz ederek, bu yapıların kültürel miras değerini, korunma gerekliliklerini ve mimari özelliklerini tespit etmektedir.

İncelenen 53 ahşap minareli camiden 4'ünün henüz tescillenmediği tespit edilmiştir. Bu durum, yapıların kültürel miras olarak tanınmasında yetersizlikler olduğunu ve tescil işlemlerinin hızla tamamlanması gerektiğini göstermektedir. Tescilsiz yapıların korunarak gelecek nesillere aktarılabilmesi için KUDEB tarafından başlatılacak süreçlerin desteklenmesi ve bu konuda farkındalık yaratılması önerilmektedir.

Cami ve minarelerde kullanılan malzeme ve yapım teknikleri, yerel koşullar, ekonomik faktörler ve kültürel tercihlerle şekillenmiştir. Camilerde genellikle kâgir malzeme tercih edilirken, minarelerde ahşap iskelet sistemi yaygın bir kullanım alanı bulmuştur. Tokat bölgesinde görülen ahşap yığma minareler, literatürde yeterince ele alınmamış, ancak dikkat çekici örnekler arasında yer almaktadır. Bu yapıların yapım tekniği, yüksek ustalık ve maliyet gereksinimleri nedeniyle sınırlı bir alanda uygulanmış olup, günümüze ulaşabilen örneklerin az sayıda olması, bu kültürel mirasın korunmasını daha da önemli hale getirmektedir. Ahşap yığma minarelerin zamanla yok olmasını engellemek için bu yapıların restorasyon uygulamalarının gecikmeden gerçekleştirilmesi büyük bir öncelik taşımaktadır.

Araştırma, camilerin onarım ve restorasyon süreçlerinin daha özenli yürütüldüğünü; ancak minarelerin genellikle ihmal edildiğini ortaya koymaktadır. Ahşap minarelerde rekonstrüksiyon işlemlerinin sıklıkla uygulanması, minarelerin özgün özelliklerinin kaybolmasına yol açmaktadır.

Ahşap minarelerin temellerinde kullanılan taş ve ahşap birleşim detaylarının, yapının yatay ve dikey yükler karşısındaki dayanıklılığını artırdığı tespit edilmiştir. Taş temellerin ahşap seren direkleri zemin suyundan koruyarak uzun ömürlü bir yapı sağladığı görülmüştür.

Ancak, temel yapıları ile ilgili sınırlı bilgi, restorasyon süreçlerinde bu yapı elemanlarının genellikle ihmal edilmesine yol açmaktadır. Bu durum, minarelerin stabilitesi açısından gelecekte risk oluşturabileceğinden, temellere ilişkin daha kapsamlı araştırmalar yapılması önerilmektedir.

Kaidelerin, minarelerin dayanıklılığını ve estetik bütünlüğünü sağlama açısından öneme sahip olduğu görülmüştür. Yerel taş malzemelerin kullanımı, kaidelerin bölgesel mimari gelenekleri yansıtmasına katkıda bulunurken, devşirme taşların tercih edildiği bazı örneklerde kültürel süreklilik açısından tartışmalı bir durum ortaya çıkmaktadır. Kaide kademelerinin sayısı ve ölçülerinin, minarenin yüksekliği ve yapısal stabilitesiyle orantılı olarak belirlendiği sonucuna varılmıştır.

Pabuç elemanları, gövde ile kaide arasındaki geçişi sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda su yalıtımı ve dayanıklılığı artıran önemli bir yapı unsuru olarak dikkat çekmiştir. Bölgesel farklılıklar ve yerel inşa teknikleri, bu elemanın tasarımında belirleyici olmuştur. Pabuçlarda kullanılan su yalıtım detayları ve işçilik hassasiyeti, yapıların uzun ömürlü olmasına katkı sağlamaktadır.

Ahşap minarelerin tamamında şerefeli bir tasarım benimsenmiş, ancak şerefe üstü ve altı tasarımlarında bölgesel ve yapısal farklılıklar gözlemlenmiştir. Şerefe korkuluklarında ahşap kullanımı özgün tercihlerini yansıtırken, metal korkuluklar özgün olmayan malzeme tercihlerini göstermektedir.

Petek kısmının özellikle estetik kaygılar ve işlevsellik açısından önemli olduğu, ancak dış etkenlere karşı daha savunmasız olduğu için sıklıkla zarar gördüğü tespit edilmiştir. Külah yapısında ahşap iskelet üzerine kurşun kaplama kullanılmasının dış ortam şartlarında dayanıklılığı güçlendirdiği anlaşılmaktadır. Boğumlu külah tasarımlarının Tokat bölgesinde yoğunlaşması, yerel mimari geleneklerin bir yansıması olarak değerlendirilmiştir.

Ahşap minare merdivenlerinin tasarımı, seren direğinin taşıyıcı kapasitesine zarar vermeden çözüm üreten geleneksel tekniklerin başarıyla uygulandığını göstermektedir. Minare alemlerinin ise genellikle metalden yapılması, hafiflik ve dayanıklılık gibi pratik avantajlar sağlamaktadır.

Ahşap minarelerin her bir yapı elemanı, hem teknik hem de estetik açıdan mimari bir bütünlük içinde ele alınmalıdır. Ahşap minarelerin restorasyon ve korunma süreçlerinde, bu elemanların özgünlüklerinin korunmasına yönelik yaklaşımlar benimsenmeli, bölgesel özellikler ve geleneksel yapım teknikleri dikkate alınmalıdır. Bu çalışma, ahşap minarelerin mimari ve kültürel değerlerini daha iyi anlamaya yönelik bir temel oluşturmakta ve bu yapıların korunmasına yönelik bilimsel bir zemin sunmaktadır.

Ayrıca çalışma kapsamında, Tokat, Amasya ve Çorum illerindeki ahşap minarelerin yapısal ve koruma unsurlarını strüktürel form, afet davranışı, standardizasyon, yönetmelikler, geleneksel yöntemler ve farkındalık gibi başlıklar altında analiz ederek, bu yapıların dayanıklılık, güvenlik ve sürdürülebilirlik açısından önemini vurgulamaktadır. Araştırma bulgularına dayalı olarak şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Ahşap minarelerin yükseklikleri ve tasarımları, sismik dayanıklılık, estetik kaygılar ve işlevsel gereklilikler doğrultusunda şekillenmiştir. Kırsal alanlarda daha kısa ve sade minarelerin tercih edilmesi, hem yerel sosyo-ekonomik koşullar hem de sismik dayanıklılık açısından rasyonel bir çözüm olarak değerlendirilmiştir. Ahşap malzemenin hafifliği ve esnekliği, bu yapıların statik ve dinamik performansını artırmakta, bu da minarelerin yüksek deprem riski taşıyan bölgelerde güvenilir bir yapı tipi olarak öne çıkmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda, ahşap minarelerin bölgesel ihtiyaçlara ve geleneksel mimari anlayışa uygun bir şekilde tasarlandığı anlaşılmaktadır. Ahşap minarelerin deprem dayanıklılığı, geleneksel yapı tekniklerinin avantajını göstermektedir. 18 Nisan 2024'te Tokat Sulusaray'daki 5.6 büyüklüğündeki depremde, T-ART-YUK-36 kodlu ahşap yığma minarenin zarar görmemesi, bu yapıların sismik direnci hakkında ipucu sunduğu düşünülmektedir. Ancak betonarme minarelerin yıkılma nedenlerine dair analiz eksikliği, kesin bir değerlendirme yapılmasını engellemektedir. Geleneksel ahşap tekniklerinin modern mühendislikle birleştirilmesinin, bu avantajı artırabileceği düşünülmektedir.

Ahşap yapıların güvenliği, dayanıklılığı ve sürdürülebilirliği için uluslararası standartlara uyumlu, kapsamlı bir düzenleme sistemi gerekmektedir. Ancak, Türkiye'de ahşap yapılar için mevcut standartların ve yönetmeliklerin yeterli olmadığı görülmektedir. TS 344, TS 647 ve TBDY 2018 gibi standartlar bulunmasına rağmen, bu yönergelerin kapsamının genişletilmesi ve güncellenmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Özellikle, deprem bölgelerindeki ahşap yapıların dayanıklılığını artırmak için daha spesifik yönetmeliklerin oluşturulması

büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, modern mühendislik hesaplarının ve geleneksel bilgi birikiminin bir araya getirildiği bir standardizasyon süreci, ahşap yapıların güvenliğini ve kullanım potansiyelini artıracaktır. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından hazırlanan "Ahşap Binaların Tasarım, Hesap ve Yapım Esaslarına Dair Yönetmelik" (2024), bu alandaki eksikliklerin giderilmesi adına önemli bir adım olarak görülmektedir.

Ahşap minarelerin inşasında kullanılan geleneksel yöntemler, modern mühendislik yaklaşımlarıyla birleştirildiğinde yapıların dayanıklılığı artırılırken estetik ve kültürel değerleri de korunmaktadır. Ancak, günümüzde gerçekleştirilen uygulamalarda, geleneksel yöntemlerde kullanılan malzeme bilgisine yeterince önem verilmediği ve süreçlerin daha hızlı tamamlanmasına öncelik tanındığı görülmektedir. Bu yaklaşımın, yapıların uzun vadede dayanıklılığını olumsuz yönde etkileyebileceği düşünülmektedir.

Ahşap minarelerin korunması, yalnızca teknik çalışmalarla sınırlı kalmayıp toplumsal farkındalık ve yerel katılımla desteklenmelidir. Geleneksel bilgi birikiminin kayıt altına alınması, yerel zanaatkârlığın teşvik edilmesi ve bu yapıların çevre dostu, estetik ve sürdürülebilir çözümler sunduğu gerçeğinin vurgulanması bu süreçte kritik öneme sahiptir. Ahşap minareli camilerin korunmasında aktif kullanımın en etkili yöntem olduğu belirlenmiştir; ancak göç ve demografik değişimlerin, bakım ve onarım faaliyetlerini azalttığı ve yapıların bakımsız kalmasına yol açtığı görülmektedir. Betonarme minarelerin inşası gibi geçici çözümler ise bu yapıların estetik ve tarihi değerlerini zedelemektedir. Bu nedenle, bölge halkının bu yapılara sahip çıkmasını teşvik etmek, kültürel miras bilincini artırmak ve yapıların daha geniş bir kitle tarafından tanınmasını sağlamak amacıyla eğitim ve tanıtım faaliyetlerinin artırılması önerilmektedir.

Ahşap yapıların sürdürülebilirliği, yalnızca inşaat ve restorasyon süreçleriyle değil, aynı zamanda doğal kaynakların yönetimiyle de ilişkilidir. Orman yönetim sistemlerinin yerel türleri koruyan politikalarla desteklenmesi, ahşap yapı sektörünün sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Orman sertifikasyon sistemlerinin iyileştirilmesi, hem doğal kaynakların korunmasını hem de endüstrinin ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayacaktır. Ahşap malzemenin, yenilenebilir bir yapı malzemesi olarak çevre dostu özellikleriyle gelecekte daha geniş bir kullanım alanı bulacağı düşünülmektedir.

Ahşap yapıların restorasyonu, tarih, mühendislik, sanat tarihi ve malzeme bilimi gibi farklı disiplinlerin katkısıyla daha etkili ve bütüncül bir şekilde gerçekleştirilebilmektedir. Disiplinler arası iş birliğinin artırılması, ahşap yapıların analizi, güçlendirilmesi ve korunması süreçlerinde restorasyon çalışmalarının kalitesini ve sürdürülebilirliğini önemli ölçüde geliştirecektir. Bu çalışmanın sonuçları, ahşap minarelerin mimari, yapısal ve kültürel özelliklerini koruma ve bu değerleri sürdürülebilir bir şekilde gelecek nesillere aktarma açısından önemli bir referans niteliğindedir. Ahşap minarelerin korunması ve restorasyonu, yalnızca teknik bir süreç değil, aynı zamanda toplumsal bilincin artırılmasını ve kültürel değerlerin desteklenmesini gerektiren kapsamlı bir çabadır. Geleneksel yöntemlerin belgelenmesi ve modern yaklaşımlarla desteklenmesi, ahşap yapıların dayanıklılığı ve işlevselliği için hayati öneme sahiptir. Çalışmanın, kırsal mimari mirasın korunması ve kültürel sürdürülebilirlik hedefleri doğrultusunda diğer bölgesel araştırmalara yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Ahşap minareler, yalnızca dini yapılar değil, aynı zamanda yerel mimarlık kültürünün ve geleneksel bilgi birikiminin birer temsilcisidir. Bu yapıların özgün mimari ve yapısal özelliklerinin korunarak gelecek nesillere aktarılması, kültürel kimliğin sürekliliği açısından öneme sahiptir. Çalışma, ahşap minarelerin dayanıklılık özelliklerini, çevresel koşullara karşı dirençlerini ve restorasyon süreçlerinde dikkate alınması gereken unsurları ortaya koymuştur. Aynı zamanda, bu yapıların korunması için sistematik belgeleme, analiz ve değerlendirme süreçlerinin artırılması gerektiğini vurgulamıştır. Ahşap minarelerin tarihi mirasın bir parçası olarak sürdürülebilir şekilde korunması, kültürel değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasında kilit bir rol oynamaktadır.

Tokat, Amasya ve Çorum illerinde bulunan ahşap minareli camiler üzerinde yapılan bu çalışma, Anadolu'nun kırsal mimarisinde ahşap yapıların estetik, kültürel ve yapısal değerlerini derinlemesine anlamak ve koruma yöntemlerini geliştirmek açısından önemli bir adım teşkil etmektedir. Türkiye’nin farklı bölgelerinde yürütülecek benzer araştırmalara metodolojik ve içerik açısından rehber olabilecek nitelikte olan bu çalışma, ahşap minarelerin korunmasına yönelik bilimsel bir temel oluşturarak kültürel mirasın sürdürülebilirliğine katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Sonuç olarak, ahşap minarelerin korunması ve restorasyonu, kültürel mirasın sürdürülebilirliği açısından büyük bir öneme sahiptir ve bu yapıların gelecek nesillere aktarılması için bilinçli ve disiplinler arası bir yaklaşımla hareket edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Abdulac, S. (1984). Large-scale development in the history of Muslim urbanism. *Continuity and change: design strategies for large-scale urban development*. Cambridge: Aga Khan Program for Islamic Architecture, 2-11.

Acar, E. (1975). *Ankara: Osmanlı Anadolu kentinde mülkiyet/doku ilişkileri*. Ankara: Arp Organizasyon.

Acar, R. (2009). *Anıtsal kule türü yapıların deprem davranışlarının incelenmesi ve alternatif sistemlerin geliştirilmesi.* Yayımlanmamalış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Acatay, A. (1957). Türkiye'de orman entomolojisi ve orman koruması tedrisatının tarihçesi. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi,* 7(2), 1-3.

Açıkel, A. (2012). Tokat. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 41, 219-223.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (2021). Tokat İli Diri Fay Haritası. *Türkiye Cumhuriyeti Tokat Valiliği*. Tokat.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (2023). Afet Nedir? *Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı*. Ankara.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2020). Samsun İl Afet Risk Azaltma Planı (2021-2026). *Samsun Valiliği İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü*. Samsun.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2021a). Amasya İl Afet Risk Azaltma Planı (İRAP). *Amasya Valiliği İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü*. Amasya.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2021b). Çorum İl Afet Risk Azaltma Planı (İRAP). *Çorum Valiliği İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü*. Çorum.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2022). Tokat İl Afet Risk Azaltma Planı (İRAP). *Tokat Valiliği İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü*. Tokat.

Ahunbay, Z. (2004). *Tarihi çevre koruma ve restorasyon*. İstanbul: Yem Yayınları.

Ahunbay, Z. (2019). *Kültür mirasını koruma ilke ve teknikleri*. İstanbul: Yem Yayınları.

Akgündüz, A., Öztürk, S. ve Baş, Y. (2005). *Üç devirde bir mabed Ayasofya*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Akın, A. (2016) Tarihi süreç içinde cami ve fonksiyonları üzerine bir deneme. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 15(29), 179-211.

Akın, M. H. (2022). *Türkiye'de modernleşme: Din, siyaset ve toplumsal değişme*. Ankara: Matbu Kitap.

Aksoy, E. (2022). Kastamonu/İnebolu'da iki ahşap cami. *Premium e-Journal of Social Sciences (PEJOSS)*, 6(20), 148-159.

Aksulu, I. (1999). *Kaybolan bir mirasın ardından Tokat kenti ve koruma sorunları. Osmanlı mimarlığının 7 yüzyılı 'Uluslarüstü Bir Miras'.* İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, 343-348.

Aksulu, I., ve Kuntay, O. (Editörler: Ö. Sağıroğlu, E. Aksoy, Z. Yücel). (2013). *Kimlikli kent Tokat*. Ankara: Hazar Reklam, 33.

Aktüre, S. (1978). *19. yüzyıl sonunda Anadolu kenti mekânsal yapı çözümlemes*i. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi.

Alexander, C. (1979). *The timeless way of building*. Oxford: Oxford University Press.

Allen, T.(2008). *Five Essays on Islamic Art*. Sebastopol: Solipsist Press.

Alzahrani, A. ve Gaber, A. (2024). The integration between urban design and architectural design as a methodology of design in Islamic Architecture. *Journal of Urban Research*, 48(1), 34-56.

Amasya Burmalı Minare Cami. (2024). *Amasya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivi*.

Amasya Valiliği İl Yıllığı Hazırlama Komitesi (1973). 1973 Amasya İl Yıllığı. *Amasya Valiliği*. Amasya.

Ambraseys, N. N. ve Finkel, C. (2006). *Türkiye'de ve komşu bölgelerde sismik etkinlikler: Bir tarihsel inceleme,1500–1800* (Çev. M. U. Koçak). Ankara: Tübitak Yayınları. (Eserin orijinali 1995'te yayımlandı).

Amrane, S., ve Khalfallah, B. (2023). The minaret: between the constancy of the element and the change of use. *International Journal of Architecture, Arts and Applications*, 9(3), 93-104.

Aran, K., ve Aran, A. T. (2000). *Barınaktan öte: Anadolu kır yapıları*. İstanbul: Tepe Mimarlık Kültürü Merkezi.

Arseven, C. E. (1966). Minare. *Sanat Ansiklopedisi* 3, 1409-1412. İstanbul: Milli Eğitim Basım Evi.

Arseven, C.E. (1983). Alem. *Sanat Ansiklopedisi*, 1, 39–44.

Arslan, C., ve Yerli, H. (2011). Antalya minareleri. *Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi*. Kayseri.

Asatekin, N. G. (2004). *Kültür ve doğa varlıklarımız: neyi, niçin, nasıl korumalıyız?* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü.

Aslanapa, O. (1971). Seljuk masjids and wooden mosques in Anatolia. *Turkish Art And Architecture*. Westport: Praeger Publisher, 119–123.

Aslanapa, O. (1984). *Türk Sanatı.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Atak, E. (2014). *Anadolu'da Lale Devri mimarisi: İstanbul dışı örnekler üzerine bir araştırma.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Atak, E. (2019). Tokat'tan ahşap direkli bir yapı: Üzümören Ulu Camii. *Vakıflar Dergisi,* 51, 99-130.

Atalay, İ., ve Mortan, K. (2017). *Türkiye Bölgesel Coğrafyası*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.

Ataman, K. (2005, 20-24 Eylül). *Yapısal adaptasyon ya da caminin asli fonksiyonlarını üstlenme süreci*. III. Din şurası tebliğ ve müzakereleri. Ankara, 31-538.

Ateş, Ş. (2011). *Ahşap yapı uygulamaları ders notları*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları.

Avlar, E. ve Limoncu, S. (2001), Yapı malzemesi olarak ahşap ve ahşap yapı sistemleri. *Yapı Dergisi*, 241, 87-90.

Awaludin, A., Hirai, T., Hayashikawa, T., ve Sasaki, Y. (2010, 11-12 Mart). *Loading resistance of bolted timber joints beyond their yield-load.* Proceedings of the 2nd ASEAN Civil Engineering Conference, Vientiane, La, 148-159.

Aydın, H. (2017b). *Geleneksel Anadolu cami mimarisinde ahşabın yapısal kullanımı* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Aydın, H. U. (2017a). *Tarihi ahşap camiler*. İstanbul: Kutlu Yayınevi.

Ayvansarayî H. H. (Editör: İhsan Erzi). (1987). *Camilerimiz Ansiklopedisi (Hadikatü'l Cevâmi)*, İstanbul: Tercüman Aile ve Kültür Kitaplığı Yayınları.

Ayverdi, E. H. (1972). *Osmanlı mimarisinin ilk devri*. İstanbul: Fetih Cemiyeti Yayını.

Bağbancı, M. B., ve Köprülü Bağbancı, Ö. (2018). The effects of construction techniques and geometrical properties on the dynamic behavior of historic timber minarets in Sakarya, Turkey. *Shock and Vibration,* 1-12.

Barnard, A. (2000). *History and theory in anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Başar, E. (1997). *XII. ve XIII. yüzyıl Anadolu minareleri.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Başkan, S. (2008). Geleneksel Doğu Karadeniz evleri. *Erdem,* 52, 41-90.

Bayhan, A. A. (2009). Ordu'dan bazı tarihi ahşap (çantı) camiler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of International Social Research*), 2(7), 55-84.

Bayhan, İ. (1969). *Şehir planlaması*. İstanbul: İskender Matbaası.

Bayraktar, M. S. (2005). *Samsun ve ilçelerinde Türk mimari eserleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Beineke, L. A. (1974). *Structural analysis of wood plane frames connected with light-gage metal plates.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Purdue University Graduate School, West Lafayette, Indiana, Amerika Birleşik Devletleri.

Bektaş, C. (2001). *Halk yapı sanatı*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Bektaş, C. (2018). *Türk Evi*. İstanbul: Yem Yayınları.

Berge, B. (2009). *Ecology of building materials*. London: Routledge.

Berkel, A., (1970) *Ağaç malzeme teknolojisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları.

Berkin, G. (2021). *Ağacın izinde: Tasarımda orman ürünleri sözlüğü*. İstanbul: Yem Yayınları.

Bianca, S. (2009). Das Minarett in der Religiösen Architektur. *SGMOIK/SSMOCI Bulletin*, 28, 5-9.

Binan, C., (1999). *Mimari koruma alanında Venedik Tüzüğü'nden günümüze düşünsel gelişmenin uluslararası evrim süreci*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları.

Bloom, J. M. (1989). *Minaret: Symbol of Islam*. Oxford: Oxford University Press.

Bloom, J. M. (1991). Creswell and the origins of the minaret. *Muqarnas,* 8, 55-58.

Bostancıoğlu, E. ve Birer, E. D. (2004). Ekoloji ve ahşap. Türkiye'de ahşap malzemenin geleceği. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi,* 9(2), 37-44.

Boşdurmaz, N. (2021). *İpek yolunda bir şehir Tokat*. Tokat: Tokat Belediyesi Kültür Yayınları.

Brandi, C., (2005). *Theory of restoration*. Florence: Nardini Editore.

Can, Y. (1999). *İslâmın kutsal mabetleri.* İstanbul: Sidre Yayınları.

Can, Y. (2004). *Samsun yöresinde bulunan ahşap camiler*. İstanbul: Etüt Yayınları.

Can, Y. (2014). *İslâm şehirlerinin fiziki yapısı*. Ankara: Türk Diyanet Vakfi Yayınları.

Candan, V. (2021). *Köy yapı sanatı sözlüğü*. Konya: Atlas Akademi Yayınları.

Cantay, T. (1989) Alem (Mimari) Maddesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2, 354–356.

Causevic, A., Idrizbegovic-Zgonic, A., Rustempasic, N., Handzic, L. K. (2019). *Restoring minarets as A dominant part of urban landscape restoration of stone and wooden minarets in Bosnia and Herzegovina-Materials, structure and urban form*. In *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, Bristol: 471,(8). 082003.

Cezar, M. (1977). *Anadolu öncesi Türklerde şehir ve mimarlık*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Cinlioğlu, H. (1950). *Osmanlılar zamanında Tokat (2. Kısım)*. Tokat: Tokat Matbaası.

Cinlioğlu, H. (1973). *Osmanlılar zamanında Tokat (4. Kısım)*. Tokat: Barış Matbaası.

Cook, N. J. (1985). *The Designer's Guide to Wind Loading of Building Structures*. Oxford: Butterworths.

Coulson, J. (2011). *Wood in construction: how to avoid costly mistakes*. New York: John Wiley and Sons.

Creswell, K. (1926). The evolution of the minaret, with special reference to Egypt-I. *The Burlington Magazine for Connoisseurs*, 48(276), 134-140.

Çabuk, V. (1989). *Solak-Zade tarihi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Çakmak, N. (2001). Afet yönetimiyle ilgili bilgi notu. *Yerel Yönetim ve Denetim Dergisi,* 6(6), 21-23.

Çal, H. (2000). *Niğde şehrindeki ahşap tavanlı cami ve mescitler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Çalışkan, Ö., Meriç, E., ve Yüncüler, M. (2019). Ahşap ve ahşap yapıların dünü, bugünü ve yarını. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi,* 6(1), 109-118.

Çekül Vakfı. (2012). *Anadolu'da kırsal mimarlık.* Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi.

Çelik, Z. (1993). *The Remaking of Istanbul: Portrait of an Ottoman City in the Nineteenth Century*. Berkeley: University of California Press.

Çeşnial, H. (2022). *Sivas camileri'nde ahşap minareler.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Çorum Valiliği İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü (2021). Acil Durum Müdürlüğü İl Afet Risk Azaltma Planı. *Çorum Valiliği*. Çorum.

Çorum Valiliği. (2006). Çorum Oğuzlar Yangını Afet Raporu. *Çorum Valiliği*. Çorum.

Davulcu, M. (2020). *Halk mimarisi terimleri sözlüğü*. Ankara: Pegem Akademi.

Davulcu, M. (2021). *Türkiye'de halk mimarisi ve geleneksel yapı ustalığı: İnceleme ve araştırmalar*. Ankara: Gece Kitaplığı.

Dedehayır, H. (2010). *Yerelden ulusala ulusaldan evrensele koruma bilincinin gelişim süreci*. İstanbul: Çekül Vakfı Yayını.

Demirkır, C., Çolakoğlu, G., Çolak, S. ve Aydın, İ. (2010, 20-22 Mayıs). *Ahşap iskeletli yapıların deprem performansı*. III. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi, Artvin.

DIN 4074-1. (2003-06). *Sortierung von Holz nach der Tragfähigkeit (Classification of wood based on load-bearing capacity)*. Berlin: Deutsches Institut für Normung.

Diez, E. (1936). Manara. *The Encyclopaedia of Islam*, 3, 227-231.

Dinwoodie, J. M. (2000). *Timber: its nature and behaviour*. Boca Raton: Crc Press.

Diyarbakır'daki Ulu Cami minaresi. (2024). *Prof. Dr. Yusuf Kenan Haspolat Arşivi*

Doğanay, A. (2017). *Mimari ve tezyini unsurlarıyla câmi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Doğu, A. D. (2016). Ahşabı tanımak. *Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi*, (16), 59-71.

Duman, N. ve Ökten, S. (1988). *Ahşap yapı dersleri 1*. İstanbul: Yapı Endüstrisi Merkezi Teknik Yayınlar.

Durukan, I., (2004). *Türkiye'de gayrimenkul eski eserler ve anıtlar yüksek kurulu sonrası kültür mirası korumasının gelisimi ve uygulama sorunları.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Dülger, S. (2024, 12 Eylül). *Taş malzeme kullanımı ve mimari uygulamalar.* Servet Dülger'in Evi, Tokat.

Düzenli, H. İ. (2006). Kestane şehittur çürümez: Bir Doğu Karadeniz köyü, ustalar, malzeme ve yapım geleneği. *Arredamento Mimarlık Tasarım Kültürü Dergisi*, 187, 115-121.

Dyroff, K. (1909). Über Die Entstehung Von Minaret Und Moschee. *Münchener Jahresband Der Bildenden Kunst*. Vortragsbericht, 211.

Eaton, R.A. ve Hale, M. D. C. (1993) *Wood: Decay, pests and protection*. Boca Raton: Chapman and Hall.

Eckelman, C., A. (1966). A look at the strength design of furniture. *Forest Product Journal*, 16(3), 21–24.

Erdem, S. (1989) Alem Maddesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2, 352–354.

Erdemir, Y. (Editörler: H. S. Bolay, M. Yazıcıoğlu, B. Yediyıldız ve M. Özdemir). (1987). *Tokat yöresindeki ahşap camilerin kültürümüzdeki yeri.* Tokat: Tokat Valiliği Şeyhülislâm İbn Kemal Araştırma Merkezi. 295-312

Erder, C. (1975) *Tarihi çevre bilinci.* Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.

Erder, C. (2018). *Tarihi çevre algısı*. İstanbul: Yem Yayın.

Erder, S. (1976). *The Social Impacts of Urbanization in Turkey*. Chicago: University of Chicago Press.

Erdoğan, M. (2009) Türkiye için metropol ve kır-kent tanımı önerisi. *Türkiye İstatistik Kurumu*. Ankara

Eres, Z. (2008). *Türkiye'de planlı kırsal yerleşmelerin tarihsel gelişimi ve erken Cumhuriyet dönemi planlı kırsal mimarisinin korunması sorunu.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Eres, Z. (Editörler: K. K. Eyüpgiller ve Z. Eres). (2013). *Türkiye'de geleneksel kırsal mimarinin korunması: Tarihsel süreç, yasal boyut, Mimari ve kentsel koruma, Prof. Dr. Nur Akın'a Armağan.* İstanbul: Yem Yayınları, 457-469.

Eriç, M. (1972). *Dünün ve bugünün ahşap ve ahşaptan üretilmiş malzemesinin Türkiye çartları içinde yapıda rasyonel kullanılma imkânlarının araştırılması.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Eriç, M. (1994). *Yapı fiziği ve malzemesi*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Erkoç, E. (2004). *Günümüz teknolojisiyle üretilen ahşap konutların tasarım-uygulama-kullanım üçgeninde değerlendirilmesi: İstanbul Örnekleri.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Erköseoğlu, G. (2012). Kültürel mirasın depremden korunması ve turizme kazandırılması amacı ile uygulanabilecek güçlendirme teknikleri. *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü*, Ankara.

Erman, E. (2000). Bir ahşap yapı kültürünün yok oluşu: Gölyaka. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi,* 20(1-2), 57–76.

Ersay, A. (2010). *Ankara'daki dini yapılarda mahalli üslup.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Erşen, N. (2000). *Ahşap yapılar problem ve çözümleri.* İstanbul: Birsen Yayın Evi.

Erturaç, M. K., ve Tüysüz, O. (2010). Amasya ve çevresinin depremselliği ve deterministik deprem tehlike analizi. *İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi,* 9(3), 121-132.

Eruzun, C. (1977). *Doğu Karadeniz'de seranderler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, 125-140.

Erzincan Depreminden etkilenen Tokat Köylerinde hasar tespit çalışması. (2024). *Hasan Erdem Arşivi*.

Esin, E. (1976). *Minare*. İstanbul: Milli Eğitim Basım Evi, 205-215.

Esin, E. (1978). Türk minaresinin Orta Asya'daki öncüleri hakkında. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, Prof. Albert Louis Gabriel Özel Sayısı*, 9, 103-147.

Eyice, S. (1953). İstanbul'da Bazı Cami ve Mescid Minareleri. *Türkiyat Mecmuası*, 10, 247-268.

Eyice, S. (1962-63). İlk Osmanlı devrinin dinî-içtimai bir müessesesi: zaviyeler ve zaviyeli camiler. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası,* 23(1-2), 3-80.

Eyüce, A. (2005). *Geleneksel yapılar ve mekânlar*. İstanbul: Birsen Yayınevi.

Falk, R. H. (2009). Wood as a sustainable building material. *Forest Products Journal*, 59(9), 6-12.

Feilden, B. (2003). *Conservation of historic buildings*. Amsterdam: Elsevier.

Ferguson, I., La Fontaine, B., Vinden, P., Bren, L., Hateley, R. ve Hermesec, B. (1996). *Environmental properties of timber*. Forest, Wood Products Research and Development Corp. Robina: Bond University.

Fersan, N. (1980). *Küçük Anadolu kentlerinde tarihsel dokunun korunması ile ilgili bir yöntem araştırması.* Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Gaffney, P. D. (1994). *The Prophet's pulpit: Islamic preaching in contemporary Egypt*. Berkeley: University of California Press.

Garaudy, R. (2019). *İslam'ın aynası camiler*. (Çev. C. Aydın). İstanbul: Timaş Yayınları. (Eserin orijinali 1985'te yayımlandı).

Glass, S. V., ve Zelinka, S. L. (2010). Moisture relations and physical properties of wood. In Wood handbook: Wood as an engineering material. *Wood handbook—wood as an engineering material. General Technical Report FPL-GTR-282*. Madison: Forest Products Laboratory, United States Department of Agriculture Forest Service.

Glassie, H. (2000). *Vernacular Architecture*. Bloomington: Indiana University Press.

Goodwin, G. (1971). *A history of Ottoman architecture*. London: Thames and Hudson.

Gottheil, R. J. (1910). The origin and history of the minaret. *Journal of the American Oriental Society,* 30(2), 132-154.

Gökbilgin, M. T. (1974). *Tokat.* İslam Ansiklopedisi (12. Cilt). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, 400-412.

Gökbilgin, T. (1965). 15 ve 16. asırlarda Eyâlet-İ Rûm. *Vakıflar Dergisi,* (6), 51-61.

Gökçe, O. (2008). Abep: Afet Bilgi Envanter Projesi. *T.C.. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı. Afet İşleri Genel Müdürlüğü Afet Etüt ve Hasar Tespit Dairesi İmar Planına Esas Jeolojik Jeoteknik Etüt ve Projeler Şubesi*. Ankara.

Gökmen, H. (1962). *Türkiye'de orman ağaç ve ağaççıklarının yayılış haritası (1/2.500. 000)*. Ankara: Orman Genel Müdürlüğü Yayınları, Harita Genel Müdürlüğü

Grabar, O. (1988). *İslam sanatının oluşumu* (Çev. N. Yavuz). İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları. (Eserin orijinali 1973'te yayımlandı).

Güdü, D. (2021). *Ahşap minarelerin taşıyıcı sistem özellikleri ve deprem davranışlarının incelenmesi.* Yayımlamamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludag Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Günay, R. (2002). *Geleneksel ahşap yapılar: sorunları ve çözüm yolları*. İstanbul: Birsen Yayınevi.

Günay, R. (2017). *İstanbul'un kaybolan ahşap konutları*. İstanbul: Yem Yayınları.

Gündoğdu, H., Bayhan, A. A., Aktemur, A. M., Kukaracı, İ. U., Çelik, A., ve Güneş, B. (2006). *Tarihi yaşatan il Tokat*. Ankara: PYS Vakıf Sistem Matbaa Müdürlüğü.

Gündüz, G. (1979). *Geleneksel mimaride strüktür*. İstanbul: Yapı Yayınları.

Güngör, H. İ. (1964). *Ahşap yapı bilgisi*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Teknik Okulu Yayınları.

Gür, Y. (2012). Çorum-İskilip Şeyh Yavsi Camii Malzeme İnceleme Teknik Raporu. Çorum, 3-7.

Halıcıoğlu, F. H. (1999). *Konvansiyonel ve geliştirilmiş konvansiyonel yapım sistemleriyle üretilen yapılarda betonarme elemanların dayanıklılığını olumsuz etkileyen etkenlerin irdelenmesi.* Yayımlamamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Hanke, K., ve Grussenmeyer, P. (2002). *Architectural photogrammetry: basic theory, procedures, tools*. Abingdon: Taylor and Francis, 1-2.

Hartmann, R. (1909). Manāra = Minaret. *Memnon*, (3), 220-223.

Hartmann, R. (1910). Zum Thema: Minaret Und Leuchtturm. *Der Islam*, (1), 388-391.

Hasol, D. (2020). *Ansiklopedik mimarlık sözlüğü*. İstanbul: Yem Yayınları.

Hersek, C. M. (2000). *Safranbolu Yörük Köyü geleneksel yaşam biçimi ve evleri*. Ankara: Kuban Matbaacılık.

Herzog, T., Natterer, J., Schweitzer, R., Volz, M., ve Winter, W. (2012). *Timber construction manual.* Berlin: Walter De Gruyter.

Hillenbrand, R. (1994). *Islamic architecture: form, function, and meaning*. New York: Columbia University Press.

Hosagrahar, J. (2005). *Indigenous modernities: negotiating architecture and urbanism*. London: Routledge.

Ilıkçay, A. (2024, 15 Eylül). *Ahşap minare inşa teknikleri ve yerel malzeme kullanımı.* Ali Ilıkçay'ın Atölyesi, Tokat.

Illston, J.M., Dinwoodie, J.M. ve Smith, A.A. (1979) *Concrete, timber and metals The nature and behaviour of structural materials*. New York: Van Nostrand Reinhold International.

Isyumov, N., Davenport, A. G. (1975). The response of slender, line-like structures to wind loading. *Journal of the Structural Division,* 101(1), 251-269.

İbrahimgil, A., Kudumović, L. (2023). Architectural Peculiarities of the Wooden Minarets in Balkans Region: Examples of Montenegro. *Gazi University Journal of Science Part B: Art Humanities Design and Planning*, 11(2), 283-296.

İnalcık, H. (1973). *The Ottoman Empire and Modern Turkey*. Berkeley: Cambridge University Press.

İnternet: Amasya İl Özel İdaresi. (2018). *2015-2019. Stratejik Planı*. *URL:* http://www.amasyaozelidare.gov.tr/stratejik-planlar/ Son Erişim Tarihi: 01.02.2024.

İnternet: Amsterdam Bildirgesi. (1975). URL: https://www.icomos.org.tr/ Dosyalar/ICOMOSTR_tr0458 320001536681780.pdf/ Son Erişim Tarihi: 08.10.2024.

İnternet: Avrupa Konseyi. (1979). *Recommendation No. 881 on the rural architectural heritage*. URL: https://kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/Recomendation-881-_1979_-on-Rural-Arthitectural-Heritage.pdf/ Son Erişim Tarihi: 02.10.2024.

İnternet: Avrupa Konseyi. (1989). *Recommendation No. R (89) 6 on the protection and enhancement of the rural architectural heritage*. URL: https://kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/K-Kirsal-Mimari-Mirasin-Korunmasi--89-6-COE%2C-1989.pdf/ Son Erişim Tarihi: 01.10.2024.

İnternet: Çevre Şehircilik ve İklim Bakanlığı. (2018). *Çorum ili 2017 yılı çevre durum raporu*. URL: https://Webdosya.Csb.Gov.Tr/Db/Ced/İcerikler/2017_Corum_Cevre_Durum_Raporu_Son20180706105522.Pdf/ Son Erişim Tarihi: 18.03.2024

İnternet: Diyanet İşleri Başkanlığı. (2024). *Kur'an Yolu Meali: Al-i İmran Suresi, 96. ayet*. URL: https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/al-i-imran-suresi-3/ayet-1/kuran-yolu-meali-5/ Son Erişim Tarihi: 14 Ekim 2024.

İnternet: Icomos. (2013). *Türkiye mimari mirası koruma bildirgesi.* URL: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0784192001542192602.pdf/ Son Erişim Tarihi: 11.10.2024.

İnternet: Kültür ve Turizm Bakanlığı. (1983a). *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (Kanun No. 2863, 21 Temmuz 1983)*. URL: https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2863.pdf/ Son Erişim Tarihi: 10.10.2024.

İnternet: Kültür ve Turizm Bakanlığı. (1983b). *Tek yapı ölçeğinde rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri teknik şartnamesi*. URL:https://teftis.ktb.gov.tr/TR-264597/tek-yapi-olceginde-rolove-restitusyon-ve-restorasyon-projeleri-teknik-sartnamesi.html/ Son Erişim Tarihi: 10.10.2024.

İnternet: *Ağacın alt sistemleri*. URL: https://Wallpapercave.Com/W/Wp10004231/ Son Erişim Tarihi: 10.01.2023.

İnternet: *Şam Emevi Cami*. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Minaret_of_the_Bride,_Umayyad_Mosque.jpg Erişim Tarihi: 21.03.2024.

İnternet: *Battalgazi Halfetih Minaresi.* URL: https://www.turkiyenintarihieserleri.com/?oku=1959/ Son Erişim Tarihi: 29.03.2024.

İnternet: *Eurocode 5.* Url: https://Eurocodes.Jrc.Ec.Europa.Eu/En-Eurocodes/Eurocode-5-Design-Timber-Structures/ Son Erişim Tarihi: 21.03.2024.

İnternet: *Ahşap Binaların Tasarım, Hesap ve Yapım Esaslarına Dair Yönetmelik* (2024). URL: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2024/03/20240324-1.htm/ Son Erişim Tarihi: 02.10.2023.

İnternet: *Türkiye'nin deprem bölgeleri ve fay hatları*. URL: https://www.afad.gov.tr/afet-haritalari/ Son Erişim Tarihi: 02.10.2023.

İnternet: *Ormandan kesilen ağaçların su yoluyla taşınması*. URL: https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Tukinuittoa.jpg/ Son Erişim Tarihi: 22.04.2024.

İnternet: *Ahşap hipostil camiler*. URL: https://Kvmgm.Ktb.Gov.Tr/Tr-349961/Anadolunun-Orta-Cag-Donemi-Ahsap-Hipostil-Camiileri.Html/ Son Erişim Tarihi: 03.01.2023.

İnternet: *Resmî Gazete, 17 Ağustos 2011, Sayı: 28028*. URL: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/08/20110817-1-1.htm/ Son Erişim Tarihi: 04.04.2024.

İnternet: Saygılı, R. (2020). *Karadeniz Bölgesinin Bölümleri Haritası*. URL: http://cografyaharita.com/haritalarim/4mkaradeniz-bolgesinin-bolumleri-haritasi.png/ Son Erişim Tarihi: 01.04.2024.

İnternet: Saygılı, R. (2020). *Amasya İli Haritası*. URL: http://cografyaharita.com/haritalarim/4l_amasya_ili_haritasi.png/ Son Erişim Tarihi: 01.04.2024.

İnternet: Saygılı, R. (2020). *Çorum İli Haritası*. URL: http://cografyaharita.com/haritalarim/4l-corum-ili-haritasi.png/ Son Erişim Tarihi: 18.03.2024.

İnternet: *Türkiye Deprem Tehlike Haritaları İnteraktif Web Uygulaması*. URL: https://tdth.afad.gov.tr/tdth/main.xhtml/ Son Erişim Tarihi: 02.04.2024.

İnternet: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2021). *Heyelanlar.* URL: https://Webdosya.Csb.Gov.Tr/Db/Cem/İcerikler/Heyelanlar-20211108102144.Pdf/ Son Erişim Tarihi: 02.04.2024.

İnternet: *Afad Türkiye'de Afet Yönetimi Ve Doğal Kaynaklı Afet İstatistikleri* URL: https://Www.Afad.Gov.Tr/Kurumlar/Afad.Gov.Tr/35429/Xfiles/Turkiye_De_Afetler.Pdf/ Son Erişim Tarihi: 02.04.2024.

İnternet: Ayasofya Cami Minare Kaidesi URL: https://www.ayasofyacamii.gov.tr/tr/galeri/ayasofya-tarihi/ Son Erişim Tarihi: 21.03.2024.

İnternet: Vakıflar Genel Müdürlüğü. (2008, 10 Eylül). *Vakıf Kültür Varlıkları İhale Yönetmeliği (Resmi Gazete No: 26993)*. URL: https://cdn.vgm.gov.tr/mevzuat/vakiflar-genel-mudurlugu-vakif-kultur-varliklari-ihale-yonetmeligimulga.docx/ Son Erişim Tarihi: 10.10.2024.

İnternet: Vakıflar Genel Müdürlüğü. (2023). *Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü*. URL: https://www.vgm.gov.tr/kurumsal/teskilat-yapisi/bolge-mudurlukleri/ Son Erişim Tarihi: 10.10.2024.

İnternet: Venedik Tüzüğü. (1964). ICOMOS. URL: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0243603001536681730.pdf/ Son Erişim Tarihi: 10.10.2024.

İnternet: Zor, M. (2017). *Anizotropik malzemeler ve elastik davranışları* URL: http //Docplayer.Biz.Tr/21000786-Anizotropik-Malzemeler-Ve-Elastik-Davranislari-Anisotropicmaterials-And-Their-Elastical-Behaviours.Html/ Son Erişim Tarihi: 23.09.2020.

İnternet: Zorlu, T. (2017). *Karadeniz Bölgesi'nde ahşap camiler: Trabzon örneği*. URL: http//www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=409&RecID=4183/ Son Erişim Tarihi: 03.10.2024.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (2016). Çorum İli Mecitözü İlçesi 169 Ada 5 Parsel (Elvan Çelebi Camii) Restorasyon Konservasyon Raporu. *Restorasyon - Konservasyon Laboratuvarı.* İstanbul.

Jahić, E. (2019). The Neighbourhood mosque with wooden minaret in Bosnia and Herzegovina from 16th And 17th century: Four examples of restoration in Tuzla region. *METU Journal of Faculty of Architecture*, 36(11), 1-22.

Kalle, S., ve Eyüpgiller, K. K. (2022). İstanbul minarelerinde üçgenli geçişli pabuçlar: Mimari dönemler içinde dağılımı ve özgünlük durumları. *Sanat Tarihi Dergisi*, 31(2), 1487-1515.

Kan, A. (2020) *Ahşap ve çelik yapılar ders notu*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Karabulut, C. (2000). *Ahşap birleşim detayları.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Karahan, D. S. (2018). Dünyada ve Türkiye'de Doğal Taşlar. *Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Fizibilite Etütleri Daire Başkanlığı*. Ankara.

Karakuş, F. (2020). Ankara Altındağ ilçesi 12-16. yy. camileri üzerine tipoloji ve değerlendirme çalışması. *Online Journal of Art and Design*, 8(1), 20-40.

Karamağaralı, H. (1982). Sahipata Camii'nin restitüsyonu hakkında bir deneme. *Rölöve ve Restorasyon Dergisi*, (3), 49-76.

Karpuz, H. (1990). Trabzon'un Çaykara ilçesi köylerinde bulunan bazı camiler. *Vakıflar Dergisi*, (21), 281-298.

Kaya, H. E. (2015). Kebir Musa Camii Sanat Tarihi Raporu. *Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü.* Tokat

Keesing, R. M., ve Strathern, A. J. (1998). *Cultural anthropology: a contemporary perspective*. San Diego: Harcourt Brace.

Keleş, R. (2013). *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Kitapevi.

Keyder, Ç. (1987). *State and Class in Turkey: A Study in Capitalist Development*. New York: Verso.

Kızıltan, A. (1958) *Anadolu Beyliklerinde cami ve mescitler (XIV. yüzyıl sonuna kadar)*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları.

Knox, P. L. ve Mccarthy, L. (2012). *Urbanization: an introduction to urban geography*. London: Pearson.

Kocataşkın, F. (1966). *Yapı malzemesi olarak ahşap*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversite Matbaası.

Koçtaş, M. (1987). *Yapılarda ahşap malzemenin rasyonel kullanılma olanaklarının araştırılması.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kuban, D. (2000). *Tarihi çevre korumanın mimarlık boyutu: kuram ve uygulama*. İstanbul: Yem Yayınları.

Kuban, D. (2001). *Türkiye'de kentsel koruma, kent tarihleri ve koruma yöntemler*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Kuban, D. (2002). *Selçuklu çağında Anadolu sanatı.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kuban, D. (2007). *Osmanlı mimarisi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kuban, D. (2017). *Türk ahşap konut mimarisi: 17.-19. yüzyıllar.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kudumović, L. (2017). Vanishing Heritage: Values of wooden minaret mosque Brezovaca. *Journal of Architecture, Planning and Construction Management*, 7(1), 29-37.

Kuniholm, P. I., (1992). *A 1503 - Year Chronology For The Bronze And Iron Ages: 1990-1991 Progress Report of The Aegean Dendrochronology Project*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 121-130.

Kuran, A. (1969). *The mosque in early Ottoman architecture.* Chicago: University of Chicago Press.

Kuran, A. (1972). *Anadolu'da ahşap sütunlu Selçuklu mimarisi. Malazgirt Armağanı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 179-186.

Kuşüzümü, K. H. (2010). *İstanbul minarelerinin geleneksel yapım teknikleri ve günümüzdeki restorasyonu.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kühnel, E. (1974). *Die Moschee*. Graz: Verlag Für Sammler.

Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu. (1999). 660 nolu İlke Kararı: Taşınmaz kültür varlıklarının gruplandırılması, bakım ve onarımları. *Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı*. Ankara.

Küycü, S. (2024, 22 Eylül). *Tarihi yapılarda yerel malzeme kullanımı.* Selim Küycü'nün İşyeri, Tokat.

Madran, E. (2002). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kültür varlıklarının korunmasına ilişkin tutumlar ve düzenlemeler: 1800-1950*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.

Madran, E. ve Özgönül, N. (1999). *International documents regarding the preservation of cultural and natural heritage*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.

Madran, E. ve Özgönül, N. (2005). *Kültürel ve doğal değerlerin korunması*. Ankara: Mimarlar Odası Yayınları.

Mathwig, F. (2009). Kirchturm und Minarett, eine babylonische Verwirrung. *SGMOIK/SSMOCI Bulletin,* (28), 16-19.

Maziar, H., Begovic, M., Akdas, Y. ve Manea, E. (2009). Was ein Minarett für Muslime bedeutet. *SGMOIK/SSMOCI Bulletin,* (28), 10-11.

Mehta, K. C., Marshall, R. D. (1985). Building configuration and wind loads. *Journal of Wind Engineering and Industrial Aerodynamics,* 21(1), 93-107.

Memiş, E. (2016). *Boyabat Kaya Camii Restorasyon Projesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Morris P. I. (1998). *Understanding biodeterioration of wood in structures*. Vancouver: Forintek Canada Corp.

Mumford, L. (1964). *La Cité à travers l'histoire*. *Mémoires sociales*. Marseille: Agone.

Mutluşahin, İ. (2004, 12 Eylül). *Ahşap yapılar üzerine.* İsmail Mutluşahin'in Evi, Tokat.

Müller-Wiener, W. (2002). *İstanbul'un tarihsel topoğrafyası* (Çev. Ü. Sayın). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. (Eserin orijinali 1977'de yayımlandı).

Necipoğlu, G. (1991). *Architecture, ceremonial, and power: The Topkapi Palace in the fifteenth and sixteenth centuries*. Cambridge: MIT Press.

Nefes, E. (2019). *Sinop'ta geleneksel ahşap köy camileri*. İstanbul: Kriter Yayınları.

Nemlioğlu, C. (2012, 01-03 Kasım). *Tokat'ın ahşap kalem işi bezemeli iki ünlü camii'nin Türk-İslam bezeme sanatındaki yeri ve önemi*. Tokat Sempozyumu, Tokat.

Nilsson, T. ve Rowell, R. (2012). Historical wood - structure and properties. *Journal of Cultural Heritage,* 13(3), 5-9.

Odabaşı, Y. (1997). *Ahşap ve çelik yapı elemanları*. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım.

Ohanesyan, D. S. (2012). *Ahşap platform çerçeve yapıların yatay kuvvetler karşısındaki davranışları ve alınması gereken önlemler.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Oliver, P. (1969). *Shelter and society.* Solihull: The Crescent Press.

Oliver, P. (2003). *Dwellings: the vernacular house world wide*. New York: Phaidon Press

Oliver, P. (Ed.). (1997). *Encyclopedia of vernacular architecture of the world*. Cambridge: Cambridge University Press.

Onur, O. (1974). *Türk mimarî vesikalarından: Edirne minareleri*. İstanbul: Yenilik Basımevi.

Orhan, H. N. (2022). *Kemaliye ilçe merkezindeki ahşap direkli ve ahşap tavanlı camilerin tipolojik analizi: Kurtoğlu (Gümrükçü) Cami örneği.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Orman Genel Müdürlüğü (2015). Tokat Almus Orman Yangını Raporu. *Orman Genel Müdürlüğü*. Ankara.

Orman Genel Müdürlüğü (2020). Amasya Taşova Orman Yangını Raporu. *Orman Genel Müdürlüğü*. Ankara.

Orman, İ., (2012). Tokat Ulucami. *TDV İslâm Ansiklopedisi,* 42, 117-118.

Osmanlıoğlu, M. (2018). *Bir mimarın kaleminden: camiler kitabı*. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.

Otto-Dorn, K. (1957). *Seldchukische Holsaülen Moschen in Kleinasien*. Berlin: Gebr. Mann, 59 - 87.

Ödekan, A. (1997a). Cami. *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi,* 1, 316.

Ödekan, A. (1997b). Minare. *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi,* 1, 1259.

Öney, G. (1971). *Ankara'da Türk devri dini ve sosyal yapıları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Önge, Y. (1979). *Anadolu'nun bazı İslâmî yapılarındaki alemler hakkında*. I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi, İstanbul, 46–56.

Önkal, A., ve Bozkurt, N. (1993). Cami. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 7, 46-56.

Örs, Y. ve Togay, A. (2003). Ahşap yapı endüstrisinin tanımı, sınıflandırılması, Türkiye'de uygulanan üretim teknikleri. *Gazi Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Politeknik Dergisi,* 6(3), 569-577.

Özcan, K. (2006). Anadolu'da Selçuklu kentler sistemi ve mekânsal kademelenme. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi,* 23(2), 21-61.

Özen, H. (2019). Rize halk mimarisi malzeme ve yapım teknikleri. *Geleneksel Rize mimarisi üzerine araştırmalar*, 61, 78.

Özer, Y. (2024, 18 Eylül). *Necip Köyü Camii ahşap minaresi hakkında.* Köy Muhtarlığı, Tokat.

Özgüç, T. (1978). *Maşat Höyük Kazıları ve Çevresindeki Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Özgüner, O. (1970). *Köyde mimari Doğu Karadeniz*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.

Özyazıcı, G. (1994). İznik Elmalı Köyü Camii Raporu. *Bursa: Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu*. Bursa.

Pamuk, Ş. (2007). *Uneven Centuries: Economic Development of Turkey Since 1820*. Princeton: Princeton University Press.

Panshin, A. J., ve De Zeeuw, C. (1980). *Textbook of wood technology: structure, identification, properties, and uses of the commercial woods of the United States and Canada*. New York: McGraw-Hill.

Pelit, M. (2024, 18 Eylül). Sözlü Görüşme: *Ahşap minare inşa teknikleri ve yerel malzeme kullanımı.* Mustafa Pelit'in Atölyesi, Tokat.

Perker, Z. S. (2004). *Geleneksel ahşap yapılarımızda kullanım sürecinde oluşan yapı elemanı bozulmalarının Cumalıkızık örneğinde incelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Perker, Z. S. (2010). *Geleneksel Anadolu konutunun güne uyarlanmasında yapısal bir mode*l Yayımlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Rapoport, A. (1969). *House form and culture.* New Jersey: Prentice Hall.

Ritchie, D. A. (2015). *Doing oral history*. Oxford: Oxford University.

Rodd P. D. ve Leijten, A. J. M. (2003). High-performance dowel-type joints for timber structures. *Progress in Structural Engineering and Materials,* 5(2), 77-89.

Rowel, R.M. L, ve J. Barbour (1989). *Archaeological wood: properties, chemistry, and preservation (Advances in Chemistry Series 225).* Washington: American Chemical Society.

Rowell, R. M. (2005). *Handbook of wood chemistry and wood composites*. Boca Raton: Crc Press.

Rudofsky, B. (1964). *Architecture without architects: a short introduction to non-pedigreed architecture*. New York: The Museum of Modern Art.

Sabuncuoğlu, M. İ. (1973). *Çorum tarihine ait derlemelerim, Kısım II / Çorum Maarif Hayatı Hakkında Bazı Notlar*. Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları.

Sağıroğlu, Ö. (2016). The documentation of rural wooden minarets in Akseki- Manavgat-İbradı regions of Antalya and determination of their construction systems. *Gazi University Journal of Science,* 29(1), 49-58.

Sağıroğlu, Ö. (2017) Characteristics and construction techniques of Akseki Bucakalan village rural dwellings. *International Journal of Architectural Heritage*, 11(3), 433-455.

Sarımeşe, F. (2023). Suriçi'nde bulunan 19. yüzyıl Osmanlı mimarisinden alem örnekleri. *Art-Sanat Dergisi,* (19), 481-516.

Sauvaget, J. (1947). *La Mosquée Omeyyade de Médine: Étude sur les origines architecturales de la mosquée et de la Basilique*. Paris: Vanoest.

Schmidt, O. (2006). *Wood and tree fungi: Biology, damage, protection, and use*. Berlin: Springer-Verlag Berlin Heidelberg.

Siau, J.F. (1984). *Transport processes in wood*. Berlin: Springer.

Sinekçi, M. (2024, 18 Eylül). *Bölgesel taş kaynakları ve kullanımı.* Mahmut Sinekçi'nin çalıştığı yer, Tokat.

Skansen (2002) *Skansen: traditional Swedish style*. London: Scala Books.

Smith, I., ve Snow, M. A. (2008). Timber: an ancient construction material with a bright future. *The Forestry Chronicle,* 84(4), 504-510.

Somayaji, S. (1990) *Structural wood design*. Eagan: West Publishing Company.

Söylemezoğlu, H. H. (1955). *İslam dini ilk camiler ve Osmanlı camileri.* İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi

Sümerkan, M. R. (1990). *Biçimlendiren etkenler açısından Doğu Karadeniz kırsal kesiminde geleneksel evlerin yapı özellikleri.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Sündüs, M. A. (2019). *Konya Mescidlerinde ahşap minareler ve ezanlıklar*. Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Şahin Çelik, E. ve Dişli, G. (2017). Bir kırsal dini mimari örneği olarak Eskişehir, Günyüzü, Kuzören köyü camii ve restorasyon uygulamaları. *The Turkish Online Journal o Design, Art and Communication,* 7(4), 611-625.

Şahin, C. (1991). *Türkiye Afetler Coğrafyası.* Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.

Şahin, C., ve Şipahioğlu, Ş. (2002). *Doğal afetler ve Türkiye*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Şahin, T. (2020). İpek Yolu: tarihsel geçmişi, kültürü ve Türk dünyası için önemi. *Tarih Araştırmaları Dergisi,* 39(67), 71-97.

Şapolyo, E. B. (1969). Minareler. *Önasya Mecmuası,* 4(42), 12-22.

Şimşek, O. (2007). *Yapı Malzemesi II*. Ankara: Seçkin.

Tanışık, İ. H. (2003). *İstanbul camileri I- II*. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Kültür Yayınları.

Tanpınar, A. H. (1961). *Beş Şehir*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Tanyeli, G. (1990). *Osmanlı mimarlığında demirin strüktürel kullanımı (15-18. yüzyıl)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Taş, B. (2016). *Türkiye'nin kırsal yerleşmeleri*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Taşlıgil, N., ve Şahin, G. (2016). Yapı Malzemesi Olarak Kullanılan Türkiye Doğal Taşlarının İktisadi Coğrafya Odağında Analizi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (33), 607-640.

Tekeli, İ. (1998). *Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm Üzerine Yazılar*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tekin, A. (2021). Konya ili Bozkır ilçesi çevresindeki bir grup ahşap direkli cami. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 45(2), 209-234.

Tekneci, Z. Ö., ve Ersoy, B. (2022). 19. yüzyıl İstanbul minarelerinin konum, form, malzeme ve süsleme özellikleri. *Sanat Tarihi Dergisi,* 31(2), 1455-1485.

Terzioğlu, S., Bilgili, E., ve Karaköse, M. (2012). *Türkiye Ormanları*. Ankara: Orman Genel Müdürlüğü Dış İlişkiler, Eğitim ve Araştırma Dairesi Başkanlığı.

Tezcan, H. ve Turgay T. (1993). *Türk Sancak Alemleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

TMMOB Mimarlar Odası. (2011). Taşınmaz kültür varlıklarının rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerine ilişkin teknik şartname (42/31 no.lu MYK toplantısında kabul edilmiştir). *TMMOB Mimarlar Odası*. İstanbul.

Togay, A. (2002). *Ahşap yapılar, Türkiye'de ahşap yapı endüstrisinin durumu, sorunları ve çözüm önerileri.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Tokat Niksar Edilli Köyü Cami fotoğrafı , Tokat Niksar Yalıköy Cami fotoğrafı. (2024). *Tokat KUDEB Birimi Arşivi*.

Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü (2017). Amasya Yörgüç Paşa Sanat Tarihi Raporu. *Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü*. Tokat.

Tokat Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü (2011) Tokat Çevre Durum Raporu. *Tokat Valiliği*. Tokat.

Tokay, H. ve Kuşüzümü, K. H. (2011), Kaide, Pabuç ve Şerefe Özelliklerine Göre İstanbul Minareleri. *Vakıf Restorasyon Yıllığı Dergisi,* (2), 50-61).

TSE (2012). *Kereste - iğne yapraklı ağaç keresteleri - yapılarda kullanım için Türk standardı* TSE 1262 Ankara: Türk Standartları Enstitüsü.

TSE (1982). *Ahşap Koruma Genel* Kuralları TSE 344 Ankara: Türk Standartları Enstitüsü.

TSE (1985). *Ahşap Birleştirmeler-Terimler Tanımlar*. TSE 4499 Ankara: Türk Standartları Enstitüsü.

TSE (1985). *Ahşap birleştirmeler - Kavelalı birleştirme kuralları*. TSE 4539. Ankara: Türk Standartları Enstitüsü.

TSE (1985). *Ahşap birleştirmeler - Kamalı birleştirme kuralları*. TSE 4647. Ankara: Türk Standartları Enstitüsü.

TSE (1986). *Ahşap Birleştirmeler-Boy Birleştirme Kuralları*. TSE 4892. Ankara: Türk Standartları Enstitüsü.

TSE (1986). *Ahşap Birleştirmeler-Zıvanalı Birleştirme Kuralları.* TSE 4905. Ankara: *Türk Standartları Enstitüsü*.

TSE (1962) *Odunun fiziksel özeliklerini tayin için numune alma, muayene ve deney metotları*. TSE 53 Ankara: Türk Standartları Enstitüsü.

TSE (2005). *Yapısal ahşap - Makine ile sınıflandırılan ahşap ve sınıflandırma kriterleri - Bölüm 1: Genel kurallar*. TSE EN 14081-1. Ankara: Türk Standartları Enstitüsü.

TSE (2009). *Doğramalık Kereste - Genel Gerekle*r. TSE EN 942. Ankara: Türk Standartları Enstitüsü.

TSE (1985). Ahşap Birleştirmeler-En Birleştirme Kuralları. TSE 4648. Ankara: Türk Standartları Enstitüsü.

Tuluk, Ö. İ., ve Durmuş, S. (2010). Araklı'nın çok kubbeli camileri üzerine birkaç not. *Arredamento Mimarlık,* (12), 110-116.

Tuna, C. (2008). *Orta Karadeniz sahil kesiminde geleneksel mimari*. İstanbul: Arkeoloji Sanat Yayınları.

Tuncer, O. C. (1979). Selçuklular'da ahşap örtü. *Ulusal Kültür,* (6), 152-162.

Tunçay H. ve Yavuz, E.(2023) *Gelenekten Geleceğe Ahşap Camiler*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü.

Tunçay, H. (2018). *Anadolu'nun ahşap camileri*. Ankara: Türk Telekom.

Tunçer, M. (2017). *Dünden bugüne kültürel miras ve koruma*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Türkçe Sözlük 1 (1998). *Halk*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 932.

Türkiye İstatistik Kurumu (2023). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları. *TÜİK*. Ankara.

Uluç, S. (1985). *Çorum ve çevresi*. Çorum: Çorum Belediyesi. 19-50.

Uluengin, F., Uluengin, B. ve Uluengin, M. B. (2016). *Osmanlı anıt mimarisinde klasik yapı detayları*. İstanbul: Yem Yayın.

Urak, G. (1994). *Amasya'nın Türk devri şehir dokusu ve yapılarının analiz ve değerlendirilmesi.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Uslu, S. (2014). *Tarih öncesi çağlarda Tokat'ın tarihi coğrafyası.* Yayımlanmamış Yüksek Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Usta, İ. (2016). Ahşap: mekanik özellikler. *Yapı Dünyası*, Ocak-Şubat, 14-31.

Uysal, A. O. (1987, 2-6 Temmuz). *Tokat'taki Osmanlı camileri*. Türk tarihinde ve kültüründe Tokat sempozyumu, Tokat, 313-364.

Uysal, A.O. (1999). Erken Osmanlı Mimarisinde Minareler. *Osmanlı Kültür ve Sanat,* 149-160.

Uysal, Z. (2020). *Çanakkale ilinde ahşap direkli camiler*. Ankara: Gece Kitaplığı.

Uzunçarşılı, İ.H. (1988). *Osmanlı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Ülgen, A. (1993). *Klasik devir Osmanlı camilerinde minarenin konumu (1500-1600 arası örneklerde Beyazit Camii'nden Sultanahmet'e kadar).* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ülgen, A. (2002). Osmanlı Minareleri, *Osmanlı Ansiklopedisi*, 318.

Ünsal, B. (1959). *Turkish Islamic architecture in Seljuk and Ottoman times, 1071-1923*. London: Alec Tiranti Ltd.

Vardar, K. F. (1994) *İstanbul'da 18. yüzyıl Osmanlı mimarisinde maden işinin kullanım alanları, teknik ve süsleme özellikleri.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Vardar, K. F. (2006). XVII. Yüzyıl Osmanlı Mimarlığında Maden İşleri. *Sanat Tarihi Yıllığı,* 18, 25-54.

Vitaliano, D. B. (2007). Geomythology: geological origins of myths and legends. *Journal of the Geological Society, London, Special Publications*, (273), 1-7.

Yaprak Başaran, E. ve Sağiroğlu Demirci, Ö. (2023). Typological analysis of wooden minaret mosques in Tokat. *Gazi University Journal of Science Part B: Art Humanities Design and Planning*, 11(3), 539-549.

Yavi, E. (1986). *Tokat (Komana).* İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası.

Yazıcıoğlu, L. (1974). *İstanbul'da minare kaideleri: konumu, şekli, devirsel özellikleri üzerine bir araştırma.* Araştırma Tezi, İstanbul Devlet Mühendislik Mimarlık Akademisi, İstanbul.

Yerli, H. (2022). Antalya Minarelerinin Mimari Açıdan Değerlendirilmesi. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(8), 1151–1170.

Yesügey, S. C., Karaman, Ö. Y. ve Güzel, N. (2014). *Ahşap malzemeli konut teknolojisi*. İstanbul: Yalın Yayıncılık.

Yılmaz A., Şahin, K. ve Şahin, M. H. (2013). Depreme bağlı yeri değiştirilen bir şehir: Erbaa, Tokat. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Derg*isi, 6(24), 414-425.

Yılmaz İ. (2015). *Çorum ili taşkın tehlikesinin analitik hiyerarşi yöntemi kullanılarak incelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Samsun.

Yılmaz, C. (1988). *Samsun yöresinde bulunan ahşap camiler*. İstanbul: Etüt Yayınları.

Yılmaz, H. (2023). *Camilerin sosyal ve kültürel fonksiyonları*. İstanbul: Ravza Yayınları, 67-92.

Yılmaz, H. M., Karabörk, H. ve Yakar, M. (2000). Yersel fotogrametrinin kullanım alanları. *Niğde Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi,* 4(1), 18-28.

Yörür, H. (2012). *Ahşap malzemelerden üretilen köşe birleştirmelerin simülasyon (ANSYS) ortamında teknolojik özelliklerinin belirlenmesi.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Bartın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bartın.

Yurdaydın, H. G. (1971). *İslam tarihi dersleri.* Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

Yurttaş, H., ve Gökler, B. M. (2020). Bir Minare İki Usta. *Doğu Esintileri Dergisi*, 13, 117-158.

Yüksel, B. ve Özkara, B. (1999). *Afyon Mermer Sektörünün Rekabet Analizi*. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları.

Zerari, S., Sriti, L., ve Pace, V. (2020). Morphological diversity of ancient minarets architecture in the Ziban region (Algeria): The question of form, style and character. *METU Journal of Faculty of Architecture,* 37(2), 127-152.

Zhai, Z. J., ve Previtali, J. M. (2010). Ancient vernacular architecture: Characteristics categorization and energy performance evaluation. *Energy and Buildings,* 42(3), 357-365.

EKLER

(Ekler Tezin arka kapağında CD ortamında verilmiştir.)

Gazili olmak ayrıcalıktır